НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ АРХЕОГРАФІЇ
ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА
ІМ. М.С. ГРУШЕВСЬКОГО

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЗАПОВІДНИК
“СОФІЯ КИЇВСЬКА”

Вячеслав Корнієнко

КОРПУС ГРАФІТІ СОФІЇ КИЇВСЬКОЇ (XI – початок XVIII ст.)

Частина IX:
північні внутрішня та зовнішня галереї

Київ 2019

УДК 930.2:003.071]:27(477-25)"10/17"
ББК 63.2+86.372-505(4 Укр-2К)
К67

Корнієнко В.В.

Корпус графіті Софії Київської (XI – початок XVIII ст.). – К.: Горобець, 2010. – .

ISBN 978-966-2377-01-9

Ч. IX: Північні внутрішня та зовнішня галереї. – К., 2019 – 392 с.: іл.

ISBN 978-966-02-8990-1

У дев'ятій частині "Корпусу графіті Софії Київської" публікуються 546 графіті, що знаходяться на фресках колишніх північної зовнішньої та внутрішньої галерей Софійського собору, а також на мармуровому саркофазі Ярослава Володимировича ("Мудрого"), що знаходиться у східній частини внутрішньої галереї. Епіграфічні пам'ятки публікуються з описом їх розташування, аналізом та інтерпретацією текстів, датуванням за кількома параметрами, наведенням фотографій та прорисовок. Складовою частиною книги є низка покажчиків, які дозволяють читачеві легко відшукати кожен напис чи малюнок на сторінках книги.

УДК 930.2:003.071]:27(477-25)"10/17"
ББК 63.2+86.372-505(4 Укр-2К)

Рецензенти:

доктор історичних наук, професор **Ірина Борисівна Матяш**

доктор історичних наук, професор **Надія Миколаївна Нікітенко**

доктор історичних наук, професор **Василь Іринархович Ульяновський**

кандидат історичних наук **Інна Леонідівна Калечиц**

Підготовлено до друку в рамках виконання
"Комплексної програми дослідження, реставрації та популяризації
Софійського собору у 2016–2021 рр."

Затверджено до друку Вченою радою Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України (протокол № 5 від 11.06.2019 р.)

ISBN 978-966-2377-01-9
ISBN 978-966-02-8990-1

© В.В. Корнієнко, 2019
© Національний заповідник "Софія Київська", 2019
© Інститут української археографії та джерелознавства
ім. М.С. Грушевського НАН України, 2019

ПЕРЕДМОВА

Дев'ята частина багатотомного "Корпусу графіті Софії Київської" присвячена публікації 546-ти епіграфічних пам'яток XI – початку XVIII ст., які знаходяться у північних внутрішній та зовнішній галереях собору, а також на саркофазі князя Ярослава Володимировича ("Мудрого"), що від XI ст. розташовувався у східній частині внутрішньої північної галереї як складова великокнязівської усипальні[1].

Оскільки у попередніх частинах "Корпусу"[2] та в окремому виданні[3] вже неодноразово висвітлювались особливості застосовуваної методики для дослідження графіті як на поверхні фресок чи личкувального розчину, так і на поверхні мармурового саркофагу, то у вступній частині обмежимось лише зазначенням основних моментів дослідницької роботи без детального розкриття кожного етапу.

Поверхня стіни, що умовно розбивалася на сітку квадратів, досліджувалася з метою виявлення наявних графіті та їх меж, після чого кожен напис або малюнок фотографувався. Для фотографування епіграфічних пам'яток на фресках та личкувальному розчині джерело освітлення розташовувалося під кутом по відношенню до поверхні стіни. Для фотографування графіті на саркофазі використовувалося два джерела освітлення, одне з яких розміщувалося під прямим кутом до площини поверхні, а друге – під тупим кутом. Фотографія графіті друкувалася, і по ній безпосередньо в соборі виконувалась прорисовка. Після виконання чистової прорисовки вона сканувалася та з'єднувалася з фотографією у тому ж масштабі.

Система викладу матеріалу, як зазначалось раніше, порівняно з попередніми шістьма частинами "Корпусу" була змінена у бік посилення формалізації, що мало на меті полегшити пошук матеріалу на сторінках кожного тому.

---

[1] Див.: *Таємниці гробниці Ярослава Мудрого (за результатами досліджень 2009–2011 рр.)*, К. 2013, с. 9–45.

[2] В.В. Корнієнко, *Корпус графіті Софії Київської*, ч. I: приділ св. Георгія Великомученика, К. 2010, 464 с.; В.В. Корнієнко, *Корпус графіті Софії Київської*, ч. II: приділ свв. апостолів Петра і Павла, К. 2011, 272 с.; В.В. Корнієнко, *Корпус графіті Софії Київської*, ч. III: Центральна нава, К. 2011, 400 с.; В.В. Корнієнко, *Корпус графіті Софії Київської*, ч. IV: приділ свв. Іоакима та Анни (північна сторона), К. 2014, 656 с.; В.В. Корнієнко, *Корпус графіті Софії Київської*, ч. V: приділ свв. Іоакима та Анни (південна сторона), К. 2015, 440 с.; В.В. Корнієнко, *Корпус графіті Софії Київської*, ч. VI: приділ архангела Михаїла, К. 2015, 464 с.; В.В. Корнієнко, *Корпус графіті Софії Київської*, ч. VII, т. 1: Західна зовнішня галерея, К. 2016, 240 с.; В.В. Корнієнко, *Корпус графіті Софії Київської*, ч. VII, т. 2: Західна внутрішня галерея, К. 2017, 352 с.; В.В. Корнієнко, *Корпус графіті Софії Київської*, ч. VIII: Південні внутрішня та зовнішня галереї, К. 2018, 680 с.

[3] В.В. Корнієнко, *Графіті Софії Київської XI – початку XVIII ст.: Інформаційний потенціал джерела*, К. 2014, с. 22–45.

Усі епіграфічні пам'ятки в книзі згруповані за розділами відповідно до місця розташування в межах архітектурного об'єму храму; кожен розділ поділений на підрозділи за площиною стіни, на якій виконані графіті, – фреска, стінка саркофага тощо. На початку кожного підрозділу наводиться коротка інформація про її розташування в межах досліджуваної архітектурної ділянки, визначення образів святих, стан збереження стародавнього тиньку в цілому, загальна кількість вже опублікованих та нововиявлених графіті. В подальшому кожний напис або малюнок публікується за відповідною структурою із вказівкою таких основних моментів.

Номер. Порядковий номер надається кожній епіграфічній пам'ятці (графіті або дипінті), він відображає порядок її вивчення, полегшуючи подальший пошук на сторінках книги.

Публікація. Зазначається, ким була здійснена попередня публікація графіті, або повторна публікація іншими авторами із відмінними прочитаннями чи інтерпретацією. Усі різночитання дослідників в ідентифікації окремих літер розглядаються у посиланнях.

Опис. Під час описової частини на початку коротко характеризується стан збереженості давнього тиньку в місці розташування напису чи малюнку. Далі для напису наводиться прочитання в тому вигляді, в якому його складові збереглися на стіні, реконструкція тексту та його переклад. Якщо на досліджуваній поверхні знаходиться малюнок, то в цій частині наводиться його стислий опис. Окрім того, за необхідності, до цієї частини також включаються розгорнуті коментарі.

Значна частина написів збереглась у пошкодженому стані, окремі літери втрачені, інколи пропущені авторами спеціально або помилково, тож в описовій частині використовуються кілька видів позначень для втрачених або відсутніх літер. Для зручності читачів варто навести значення тої чи іншої позначки:

"-" – цей знак передає втрачені внаслідок вибоїв літери в тій частині, коли наводиться прочитання напису на стіні; варто зауважити, що в деяких випадках неможливо впевнено визначити, скільки саме літер втрачено, тому не завжди один цей знак відображає одну втрачену літеру; це спеціально не оговорюється;

"[ ]" – квадратні дужки застосовуються для передачі впевнено визначених втрачених внаслідок пошкоджень тиньку літер;

"( )" – у цих дужках розкриваються поставлені під титла частини тексту, якщо літери не мають цифрового значення; ці ж дужки застосовуються у випадках, коли автор помилково пропустив літеру в слові, а також під час відновлення скороченого слова без видряпаного автором титла, якщо контекст напису вказує, що маємо справу саме зі скороченим варіантом тексту;

“{ }” – фігурні дужки позначають ті частини тексту, які відновлені за контекстом у випадку, якщо напис залишився незавершеним, або тоді, коли для впевненої реконструкції тексту бракує даних;

“/ /” – скісні дужки вживаються тільки в тих випадках, коли в тексті наявні випадкові подвоєння літер, що обумовлюється випадінням шматків тиньку в момент виконання однієї літери, що спонукало автора прокреслити її знову поруч;

“ | ” – вертикальна риска використовується в описовій частині для позначення поділу на рядки.

Хронологія. Структурно цей підрозділ містить дві складові – зазначені хронологічні межі та параметри, за якими датується графіті. В окремих випадках, якщо в основних межах датування можливе виділення більш вірогідного часового проміжку, то після перших двох обов’язкових складових наводиться знову ймовірний хронологічний діапазон та уточнюється, на підставі яких параметрів він встановлений.

Для датування графіті, по можливості, застосовується максимально повна кількість параметрів.

Перший з них був встановлений на підставі ретельного вивчення форми прорізів, що дозволило визначити три основні етапи можливого створення графіті:

1) друге десятиліття XI ст., тобто, часи зведення та декоративного оздоблення собору, що підкреслює згладжена форма каналів прорізів, нерідко зі слідами фарби в них;
2) друга чверть XI – кінець XVI ст., форма каналів прорізів нерівна, що свідчить про їх видряпування по сухому тиньку, однак краї прорізів плавні, що обумовлене їх руйнуванням під дією факторів вивітрювання;
3) кінець XVI – кінець XVII ст., форма каналів подібна до попереднього періоду, однак фактори вивітрювання майже не позначились на краях прорізів, тому вони виглядають дещо розірваними.

Звісно, датування пам’яток софійської епіграфіки за таким критерієм є доволі умовним, адже другий проміжок часу охоплює близько шести століть. Проте, на жаль, для багатьох епіграфічних пам’яток храму, насамперед, малюнків, він залишається наразі єдиним можливим.

Другий параметр умовно можна назвати стратиграфічним. Оскільки деякі автори виконували свої написи чи малюнки на вже існуючих або змушені були зміщати рядки через їх наявність, то за умови знання більш чіткої хронології бодай одного з графіті, існують можливості для уточнення часу виконання й іншої епіграфічної пам’ятки.

Третій параметр, який дозволяє встановити відносно стислу хронологію виконання графіті, є палеографічний аналіз його складових.

В основу палеографічного датування написів XI–XV ст. покладені напрацювання А. Зализняка, що спиралися на аналіз форм написання літер новгородських берестяних грамот XI – середини XV ст.[4], та Б. Рибакова, що спиралися на вивчення саме речової палеографії XI–XIV ст.[5] Однак напрацювання обох авторів слід залучати доволі обережно, позаяк сучасні дослідження доводять відмінність форм написання літер представниками новгородської та київської писемних шкіл, і низка палеографічних ознак не співвідносяться хронологічно, а деякі київські форми написання літер відсутні у новгородських грамотах. Ця обставина примушує здійснювати відповідну кореляцію під час визначення хронології написів[6]. Для її уточнення, окрім впевнено датованих графіті Софії Київської, залучаються писемні пам'ятки XI–XVII ст., які мають київське походження, їх факсимільні видання або зібрані Я. Запаском описи з фотографіями сторінок рукописів[7], легенди на монетах початку XI ст. (Володимира, Святополка та Ярослава)[8], результати сфрагістичних студій[9].

Фактично палеографічне датування відбувається по двох шкалах, які співвідносяться між собою та аналізуються, що, за браком місця у книзі, спеціально не оговорюється, а датуючі палеографічні матриці не наводяться. В цій частині наводиться також опис найважливіших для визначення хронології записів ознак, проте таке датування не є "датуванням за вибраними ознаками", воно враховує всі літери напису, проте частина з них мають широкий діапазон побутування, який не впливає на хронологію.

Для встановлення часу виконання графіті XVI – початку XVIII ст., окрім залучення епіграфічних матеріалів, застосовуються напрацювання Є. Карського[10], Л. Черепніна[11] та В. Панашенко[12].

---

[4] А.А. Зализняк, *Палеография берестяных грамот и их внестратиграфическое датирование,* [у:] В.Л. Янин, А.А. Зализняк, *Новгородские грамоты на бересте (из раскопок 1990 – 1996 гг.). Палеография берестяных грамот и их внестратиграфическое датирование*, Москва 2000, с. 134–429; роботи були апробовані на київських епіграфічних матеріалах: А.А. Зализняк, *К изучению древнерусских надписей,* [у:] В.Л. Янин, А.А. Зализняк, А.А. Гиппиус, *Новгородские грамоты на бересте (Из раскопок 1997–2000 гг.)*, т. XI, Москва 2004, с. 233–287.

[5] Б.А. Рыбаков, *Русские датированные надписи XI–XIV веков*, Свод археологических источников, вып. Е – 144, Москва 1964, 48 с., илл.

[6] Докладніше див.: В.В. Корнієнко, *Графіті Софії Київської*, с. 45–57.

[7] Я.П. Запаско, *Пам'ятки книжкового мистецтва: Українська рукописна книга*, Л. 1995, 480 с.

[8] М.П. Сотникова, И.Г. Спасский, *Тысячелетие древнейших монет России: Сводный каталог русских монет X–XI веков*, Ленинград 1983, 240 с.

[9] В.Л. Янин, *Актовые печати Древней Руси X–XV вв.*, в 2-х т., Москва 1970, т. 1. Печати X – начала XIII в., 328 с., илл.; В.Л. Янин, П.Г. Гайдуков, *Актовые печати Древней Руси X–XV вв.*, Москва 1998, т. 3: Печати, зарегистрированные в 1970–1996 гг., [електронний ресурс], режим доступу: http://www.siegel.ru/; *Тисяча років української печатки. Каталог виставки*, К. 2013, 502 с.

[10] Е.Ф. Карский, *Славянская кирилловская палеография*, Ленинград 1928, 494 с.

[11] Л.В. Черепнин, *Русская палеография*, Москва 1956, 616 с.

[12] В.В. Панашенко, *Палеографія українського скоропису другої половини XVII ст. (на матеріалах Лівобережної України)*, К. 1974, 112 с.

Четвертим параметром, який застосовується для датування пам'яток софійської епіграфіки, можна назвати типологічним. Групи записів, виконаних однією мовою, графічною або формульною системами, зустрічаються в невеликі хронологічні проміжки. Тому за типологічним методом, якщо немає можливості чіткіше визначити час появи графіті, датуються такі групи:

1) глаголичні написи датуються у межах другої чверті XI – кінця XIII ст.[13];
2) грекомовні написи датуються в межах другої чверті XI – кінця XIII ст.[14];
3) латиничні написи датуються останньою чвертю XVI – кінцем XVII ст.[15];
4) вірменомовні написи датуються в межах початку XV – першої чверті XVI ст.[16];
5) записи обчислення кількості проведених поминальних служб датуються у межах другої чверті XI – кінця XIV ст.[17];
6) записи за усталеною формулою "Господи, поможи рабу своєму" датуються у межах другої чверті XI – кінця XV ст.[18]

Категорія. В цій частині написи та малюнки, які публікуються у книзі, згруповуються на підставі певних змістовних чи формальних ознак, що виносяться як додаток до книги, дозволяючи без складнощів віднайти всі графіті, віднесені до певної групи. Епіграфічні пам'ятки поділяються на дві великі групи – написи та малюнки, а кожна з них розбивається за зовнішніми характеристиками на менші категорії.

Серед групи ***написів*** виділені такі категорії: 1) молитовні написи; 2) пам'ятні написи; 3) цитати та посилання на твори книжної писемності; 4) написи-прокляття; 5) написи-покаяння; 6) написи-запитання; 7) підписи до фрескових образів; 8) окремі слова та словосполучення; 9) написи музичного змісту; 10) написи календарного змісту; 11) абетки, склади та окремі літери; 12) написи, зміст яких не встановлений; 13) фрагменти написів; 14) записи цифр; 15) записи лічби.

---

[13] А.А. Медынцева, *Древнерусские надписи новгородского Софийского собора XI–XIV века*, Москва 1978, с. 30; Л.В. Столярова, *Древнерусские надписи XI–XIV вв. на пергаменных кодексах*, Москва 1998, с. 56–69.

[14] А.А. Евдокимова, *Языковые особенности греческих граффити Софии Киевской*, автореф… канд. филологических наук, Санкт-Петербург 2008, с. 23.

[15] Н.О. Сінкевич, В.В. Корнієнко, *Латиничні графіті XVI–XVII ст. Софії Київської: до питання класифікації та атрибуції написів*, Труди Київської Духовної Академії 5: Спеціальний випуск, присвячений 300-літтю з дня упокоєння гетьмана Івана Мазепи. Матеріали науково-практичної конференції "Гетьман Іван Мазепа – будівничий Української Православної Церкви" (22–23 вересня 2009 р., м. Київ) (2009) 165–171.

[16] В.В. Корнієнко, *Вірменські графіті на стінах Софії Київської та деякі питання розташування й часу функціонування "вірменської каплиці"*, Культура і мистецтво вірменської діаспори в Україні: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 19–20 листопада 2011), Л. 2012, с. 54. З поправкою на напис № 6157, що публікується нижче.

[17] В.В. Корнієнко, *Графіті – записи лічби з Софії Київської: нове джерело для дослідження розвитку ідей "малої есхатології" Давньої Русі*, Філософські ідеї в культурі Київської Русі. Збірник наукових праць за матеріалами II давньоруських історико-філософських читань "Філософські ідеї в культурі Київської Русі" (Полтава, 10 червня 2009 р.), Полтава 2009, с. 102.

[18] В.В. Корнієнко, *Графіті Софії Київської*, с. 235–237.

Малюнки поділяються на такі категорії: 1) хрести, монограми та теонімограми; 2) зображення ангелів та святих; 3) символи, пов'язані з частинами людського тіла; 4) предмети релігійного вжитку та артефакти; 5) символи, пов'язані з землею та небом; 6) антропоморфні зображення; 7) зооморфні зображення; 8) орнітоморфні зображення; 9) іхтіоморфні зображення; 10) герпетоморфні зображення; 11) зображення рослин; 12) зображення храмів та інших споруд; 13) сюжетні зображення; 14) емблеми.

Такий поділ за категоріями в подальшому полегшить вивчення іншими дослідниками окремих груп написів. Окрім основної описової частини, до монографії включені плани Софійського собору з вказівкою місць розташування графіті, а також зображення (фотографії та прорисовки) самих графіті, покажчик поділу за категоріями, покажчик слів, вживаних у текстах, іменний покажчик та покажчик графіті, які дозволять легко віднайти потрібну епіграфічну пам'ятку на сторінках книги.

Розділ I
ГРАФІТІ ПРИДІЛА СТРІТЕННЯ ГОСПОДНЬОГО (ЗАХІДНОЇ ЧАСТИНИ КОЛИШНЬОЇ ПІВНІЧНОЇ ЗОВНІШНЬОЇ ГАЛЕРЕЇ)

I.1. Графіті на фресці з зображенням орнаменту

Знаходиться на північній стороні арки-переходу між Стрітенським приділом (колишнім приділом Собору св. Йоанна Предтечі – західної частини колишньої північної внутрішньої галереї) та передвівтарним компартиментом Володимирського приділа (колишньої північної внутрішньої галереї) (табл. I, а). Давній фресковий тиньк зберігся тільки біля кута, він пошкоджений дрібними вибоями та подряпинами, проте в цілому зберігся непогано. На його поверхні виявлено одне графіті, яке отримало номер 5845 (табл. I, б).

Графіті № 5845 (табл. II, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 155 см від підлоги та на відстані 41 см від правого ребра.

Опис. На поверхні фрескового тиньку простежуються п’ять довгих вертикальних засічок.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Запис лічби.

I.2. Графіті на фресці в зондажі у південно-західному куті приділа

Знаходиться у південно-східному куті Стрітенського приділа (колишнього приділа Собору св. Йоанна Предтечі – західної частини колишньої північної внутрішньої галереї) (табл. I, а). В цьому місці в невеликому зондажі на висоті 130 см від підлоги відкритий шматок поверхні давнього тиньку, до якого примикає пізніше мурування. У шпарині між ним та фрескою простежуються чотири графіті, які отримали номери від 5846-го по 5849-й (табл. I, б).

Графіті № 5846 (табл. II, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 10 см від нижнього краю зондажу та на відстані 27 см від його лівого ребра.

Опис. На фресці простежуються літери №.

Датування. Друга чверть XI – початок XV ст.; за формою написання вертикальної є.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 5847 (табл. II, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 21,5 см від нижнього краю зондажу та на відстані 27 см від його лівого краю.

Опис. На фресці простежуються літери НРН.

Датування. Друга чверть XI – початок XIII ст.; за формою написання и з верхніми засічками та прямолінійної ρ з петлею кутом вгору.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 5848 (табл. II, 4)

Розташування. Знаходиться на висоті 30 см від нижнього краю зондажу та на відстані 33 см від його лівого краю.

Опис. На фресці помітні літери НЛѫ, які найвірогідніше розглядати як збережений фрагмент дієслова-прохання [помѡ]илѫ[и] ‘*помилуй*’.

Датування. Друга чверть XI – середина XIII ст.; за формою написання полого ѫ.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 5849 (табл. III)

Розташування. Знаходиться на висоті 2 см від нижнього краю зондажу та на відстані 35,5 см від його лівого краю.

Опис. На фресці простежуються три групи збережених фрагментів виконаної одним автором фігури. У верхньому рядку знаходиться коло у близької до трикутної форми фігури. В середньому помітні дві риски, які нагадують ніжку тварини. У нижньому знаходяться одна над одною три округлі лінії. Ліва частина малюнка знищена обвалом тиньку, тож встановити загальний зміст зображення неможливо.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

I.3. Графіті на фресці з зображенням Чесного хреста

Знаходиться у північно-західному куті другого з заходу компартименту Стрітенського приділа (колишнього приділа Собору св. Йоанна Предтечі – західної частини колишньої північної внутрішньої галереї) на східній стороні арки віконної пройми (табл. I, а). В середній частині давній тиньк втрачений, тут наявна реставраційна вставка; у збережених частинах він пошкоджений дрібними вибоями та подряпинами, слабо розчищений від олійної фарби. На досліджуваній ділянці виявлено чотири графіті, які отримали номери від 5850-го по 5853-й (табл. I, б).

Графіті № 5850 (табл. IV, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 102 см від підлоги та на відстані 54,5 см від лівого ребра.

Опис. На фресці виконаний малюнок чотириконечного хреста, кінці якого розширюються у вигляді трикутників. Саме графіті вписане до елементу композиції фрескового зображення Чесного хреста – прямокутної рамки.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 5851 (табл. IV, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 123 см від підлоги та на відстані 54,5 см від лівого ребра.

Опис. На фресці виконаний малюнок чотириконечного хреста, кінці якого розширюються у вигляді трикутників. Як і в згаданому вище випадку, графіті вписане до елементу композиції фрескового зображення Чесного хреста.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 5852 (табл. V, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 80 см від підлоги та на відстані 54,5 см від лівого ребра.

Опис. На фресці виконаний малюнок чотириконечного хреста. Можливо, він також був вписаний до елементу фрескової композиції, яка нині не простежується через поганий стан тиньку в цьому місці.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 5853 (табл. V, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 119,5 см від підлоги та на відстані 32 см від лівого ребра.

Опис. На фресці простежуються дві літери ΛΛ. Ліворуч тиньк пошкоджений, тож тут могли знаходитись інші літери. Водночас, аналогічний напис виявлений на західному фасаді храму, причому форма написання літер дуже подібна[19], тож не виключено, що вони виконані одним автором. Відтак, найвірогідніше, що текст містив тільки дві літери.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

І.4. Графіті на фресці з образом св. Миколая Чудотворця

Знаходиться у північно-східному куті Стрітенського приділа (колишнього приділа Собору св. Йоанна Предтечі – західної частини колиш-

[19] В.В. Корнієнко, *Корпус графіті Софії Київської*, ч. VII, т. 1, с. 10, табл. II, 2.

ньої північної внутрішньої галереї) на західній стороні арки віконної пройми (табл. I, а). Стародавній тиньк у нижній частині фрески обвалився та розпався на низку невеликих фрагментів, які згодом реставратори повернули на місце, щоправда, окремі складові були переплутані місцями. Під час досліджень С. Висоцького означені фрагменти перебували у фондах Заповідника, а вивчення епіграфічних пам'яток здійснювалось на підставі довоєнної фотографії, вочевидь, з колекції П. Сичова (табл. IX)[20]. Вчений опублікував три видимі на фотографії графіті – № 13, № 13а та № 13б, хоча на ній були помітні ще чотири написи. Загалом, на цій фресці збереглось ще одинадцять графіті, які отримали номери від 5854-го по 5864-й (табл. I, б).

Графіті № 13 (табл. VI, 1)

Публікації. С. Висоцький[21].

Розташування. Знаходиться на висоті 96 см від підлоги та на відстані 28 см від правого ребра.

Опис. Збереженість напису тепер набагато гірша, адже деякі літери, присутні на опублікованій С. Висоцьким фотографії (табл. IX), не збереглись через обвал тиньку:

съпасн | г҃нкаг-*на*[22] | на*шего*

З розбивкою на слова та відновленням втраченого фрагмента текст виглядає таким чином:

Съпаси Г(оспод)и ка[г]ана нашего.

Спаси, господи, кагана нашого.

С. Висоцький відмітив, що каганом називали в літературі Володимира Святославича та його сина Ярослава. Проте через панування на той час думки про побудову галерей Софійського собору пізніше за будівництво основного об'єму, орієнтовно наприкінці XI ст., дослідник пов'язав згадану в тексті особу з онуком Володимира – Святославом Ярославичем; оскільки він мав хрестильне ім'я Миколай, Висоцький вважав причиною розміщення на фресці молитви за "кагана" патрональний зв'язок з фресковим образом[23]. Відомо, що Святослав помер від невдалої хірургічної операції 27 грудня 1076 р., тож, на думку Висоцького, саме ці події спонукали автора видряпати цю молитву; відтак, саме цю дату вважав верхньою ймо-

[20] Про підготовку публікації напису "про кагана" М. Сичов писав у листі до О. Новицького від 16 травня 1929 р. Див.: В. Корнієнко, *Реставратор Микола Сичов: матеріали до біографії (листи до Олекси Новицького)*, Відродження пам'яток. Часопис Науково-реставраційної майстерні Національного заповідника "Софія Київська", Число I, К. 2016, с. 212.

[21] С.А. Высоцкий, *Древнерусские надписи Софии Киевской XI–XIV вв. Выпуск I*, К. 1966, с. 49–52, табл. XVII, XVIII.

[22] Тут і далі курсивом виділені літери, які збереглись на опублікованій С. Висоцьким фотографії.

[23] С.А. Высоцкий, *Древнерусские надписи Софии Киевской*, с. 49–51.

вірною межею виконання графіті[24]. Хоча варто зазначити, що напис міг бути виконаний не лише до смерті "кагана", але й невдовзі після неї, що пояснюється ширшим семантичним навантаженням дієслова спасати. Свою версію С. Висоцький підкріпляв простеженою на фотографії праворуч від тексту великої ініціальної літери С, яку вважав початковою в імені "Святослав" (№ 13б). Варто зазначити, що впевненості у реконструкції подальшого тексту за цією літерою ми не маємо, тут могло знаходитись і дієслово-прохання спаси, формули з вживанням якого тричі зустрі- чаються серед графіті на цій фресці. Слабким аргументом версії С. Висоцького була відсутність вживання у писемних джерелах титула "каган" по відношенню до Святослава Ярославича. Адже такий титул застосовував митрополит Іларіон по відношенню до його діда Володимира[25] та батька Ярослава[26], тож, найвірогідніше, в тексті мовиться про якогось із цих київських князів.

Зважаючи на гіпотезу про друге християнське ім'я Володимира Святославича як Миколай[27], можна припустити можливий патрональний зв'язок між фресковим образом та згаданою в тексті особою, на підставі чого пов'язати напис з ім'ям саме Володимира. Проте серед графіті Софії Київської не фіксується прямий патрональний зв'язок між фресковими образами та іменами у видряпаних на них молитовних зверненнях різних авторів. Тож "кагана" не обов'язково звали Миколаєм. На мою думку, найвірогідніше ототожнити "кагана" з Ярославом-Георгієм, а причиною виконання напису було прагнення автора помолитись за душу "кагана" Ярослава, тож він і видряпав графіті 20 лютого 1054 р. на фресці з образом св. Миколая перед входом до параклісу в східній частині галереї, коли там відспівували померлого 19 лютого 1054 р. великого київського князя[28].

Датування. 1054 р.; за ідентифікацією згаданої в тексті особи та можливій інтерпретації подій, що інспірували його появу.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 13а (табл. V, 4)

Публікації. С. Висоцький[29].

Розташування. Знаходиться на висоті 70 см від підлоги та на відстані 22,5 см від правого ребра.

---

[24] С.А. Высоцкий, *Древнерусские надписи Софии Киевской*, с. 51.

[25] "И похвала каганоу нашемоу Влодимероу. ѿ него же крѣщени быхомъ": А.М. Молдован, *"Слово о законе и благодати" Илариона*, К. 1984, с. 78.

[26] "Паче же помолися ѡ҃цѣ твоемь. благовѣрнѣмь каганѣ нашемь геѡргіи": *Ibid*., с. 99.

[27] Див.: Н. Никитенко, Н. Верещагина, *Проблема имянаречения князя Владимира в свете новых исследований,* Медієвістика: збірник наукових статей 5 (Одеса, 2009) 6–30. Див. також: Н. Никитенко, В. Корниенко, *Собор святых Софии Киевской*, К. 2014, с. 152–153.

[28] Докл. див.: В.В. Корнієнко, *Корпус графіті Софії Київської*, ч. IV, с. 22–25.

[29] С.А. Высоцкий, *Древнерусские надписи Софии Киевской*, с. 51, табл. XVII, XVIII.

Опис. Права частина напису знищена обвалом тиньку, збереглись тільки три літери: ⰳⰻⰼ.

З розбивкою на слова та відновленням втрачених фрагментів текст виглядає таким чином:

ⰳ(ⰵⰴⰼⰵ)ⰻ ⰼ[ⰵⰿⰵⰵⰻ]…

Господи, поможи…

Датування. Друга чверть XI – кінець XIII ст.; за часом поширення глаголичних написів у Софії Київській.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 13б (табл. IX)

Публікації. С. Висоцький[30].

Розташування. Знаходиться на висоті 95 см від підлоги та на відстані 21,5 см від правого ребра.

Опис. На фресці прокреслена велика ініціальна літера С. Внаслідок обвалу тиньку вона на сьогодні не збереглась. На фотографії помітний обвал тиньку праворуч від літери, тож найвірогідніше, що вона була складовою більшого за обсягом тексту. С. Висоцький вважав її початком імені “Святослав”, однак впевненості в такій інтерпретації немає.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за вірогідною формою прорізів, тотожних іншим написам на фотографії.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 5854 (табл. V, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 44,5 см від підлоги та на відстані 88 см від правого ребра.

Опис. На фресці прокреслена літера В.

Датування. Друга чверть XII ст.; за формою написання в з нижньою петлею кутом вперед та скісною до щогли.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 5855 (табл. V, 5)

Розташування. Знаходиться на висоті 114,5 см від підлоги та на відстані 5 см від правого ребра.

Опис. На фресці прокреслений малюнок руки в жесті благословення: випростані вгору вказівний та середній пальці з підігнутими й притиснутими до великого безіменним та мізинцем.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Символи, пов’язані з частинами людського тіла.

[30] С.А. Высоцкий, *Древнерусские надписи Софии Киевской*, с. 51, табл. XVII, XVIII.

Графіті № 5856 (табл. VI, 2–3)

Розташування. Знаходиться на висоті 106 см від підлоги та на відстані 26,5 см від правого ребра (ліва частина) та на висоті 92,5 см від підлоги та на відстані 24 см від правого ребра (права частина).

Опис. Під час обвалу фрески напис був розбитий на дві частини, права була реставраторами помилково прикріплена біля молитви невідомого автора (№ 5859), оскільки на фотографії С. Висоцького в цьому місці були помітні літери. Ідентичність обох фрагментів доводить форма прорізів. Тож наявний на стіні текст виглядає так:

гн҃помо | ѕнра | боусвоѥ---

З розбивкою на слова та відновленням втрачених фрагментів:

Г(оспод)и помози рабоу своѥ[моу]…

Господи, поможи рабу своєму…

Датування. Кінець XI – кінець XII ст.; за формою написання ѧ з опуклою петлею та видовженою вгору спинкою, ѣ з виступом зверху, ѥ з округлими петлями, нахиленої праворуч ѕ із переломом, прямолінійної ρ з петлею кутом вгору.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 5857 (табл. VII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 135 см від підлоги та на відстані 21,5 см від правого ребра.

Опис. Права частина малюнка знищена обвалом тиньку, проте можна встановити, що тут було виконане зображення коня – збереглась його передня частина.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Зооморфні зображення.

Графіті № 5858 (табл. VII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 90 см від підлоги та на відстані 24 см від правого ребра.

Опис. На фресці прокреслені літери ГН, що є традиційним скороченням слова-звернення Г(оспод)и ‘*Господи*’.

Датування. Друга чверть XI – кінець XV ст.; за формою написання и з горизонтальною перемичкою та структурою формули.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 5859 (табл. VII, 3; IX)

Розташування. Знаходиться на висоті 93 см від підлоги та на відстані 27 см від правого ребра.

Опис. Через пошкодження тиньку частина складових напису втрачена, але вона добре простежується на довоєнній фотографії:

гнпомозн

З розбивкою на слова текст виглядає таким чином:

Г(оспод)и помози.

Господи, поможи.

Трохи нижче помітна літера П, можливо, складова імені автора молитовного звернення.

Датування. Друга чверть XI – початок XIII ст.; за формою написання г та вертикальної з із переломом з виступом зверху.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 5860 (табл. VII, 4)

Розташування. Знаходиться на висоті 103 см від підлоги та на відстані 46,5 см від правого ребра.

Опис. На фресці прокреслена літера Т.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 5861 (табл. IX)

Розташування. Знаходиться на висоті 97 см від підлоги та на відстані 21,5 см від правого ребра.

Опис. На опублікованій С. Висоцьким фотографії над записом про кагана (№ 13) помітні залишки лівої щогли літери.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за вірогідною формою прорізів, тотожних іншим написам на фотографії.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 5862 (табл. IX)

Розташування. Знаходиться на висоті 98 см від підлоги та на відстані 28,5 см від правого ребра.

Опис. На опублікованій С. Висоцьким фотографії над записом про кагана (№ 13) помітні залишки літер ІѦ.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за вірогідною формою прорізів, тотожних іншим написам на фотографії.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 5863 (табл. VIII, 1; IX)

Розташування. Знаходиться на висоті 94 см від підлоги та на відстані 28,5 см від правого ребра.

Опис. Через пошкодження тиньку частина напису втрачена, але вона добре помітна на довоєнній фотографії: СѢПС. Найвірогідніше, перед нами пошкоджене дієслово-прохання съп(ѧ)с[и] ‘*спаси*’.

Датування. Друга чверть XI – кінецьXIII ст.; за формою написання п з виступом зверху.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 5864 (табл. VIII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 118 см від підлоги та на відстані 5,5 см від правого ребра.

Опис. Права частина напису знищена обвалом тиньку:

сп̄снг̄-

З розбивкою на слова та відновленням втрачених фрагментів текст виглядає таким чином:

Сп(д)си Г(оспод)[и]…

Спаси, Господи…

Датування. Друга чверть XII – кінець XIV ст.; за формою написання и з верхніми та нижніми засічками, г з виступом зверху.

Категорія. Молитовний напис.

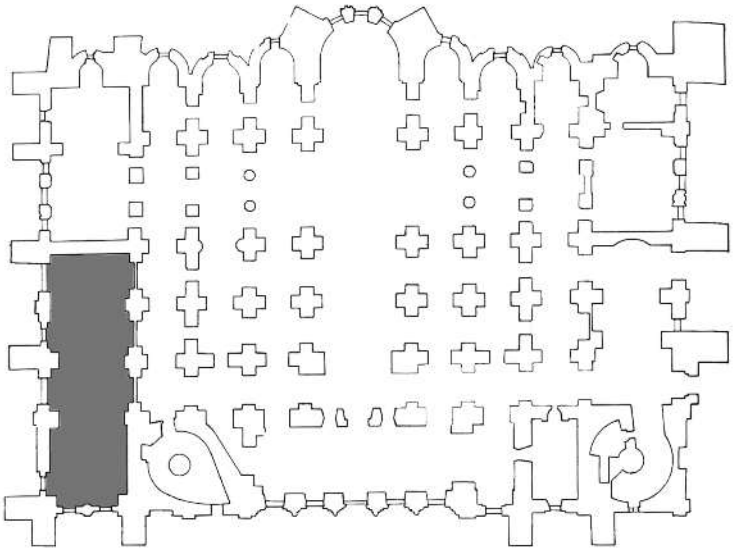

а

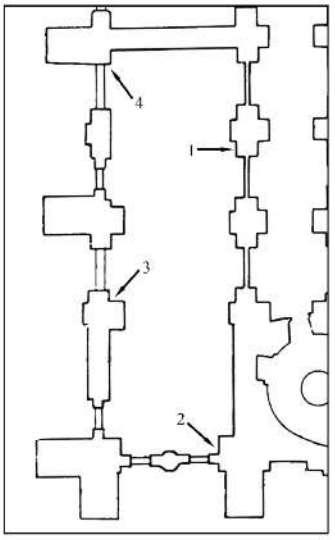

б

Таблиця I

а – схема першого поверху Софійського собору. Сірим кольором виділений архітектурний об'єм Стрітенського приділа (колишнього приділа Собору св. Йоанна Предтечі – західної частини колишньої північної внутрішньої галереї); **б** – схема Стрітенського приділа (колишнього приділа Собору св. Йоанна Предтечі – західної частини колишньої північної внутрішньої галереї) з позначенням місця розташування графіті: **1** – № 5845; **2** – №№ 5846–5849; **3** – №№ 5850–5853; **4** – №№ 13, 13а–б, 5854–5864

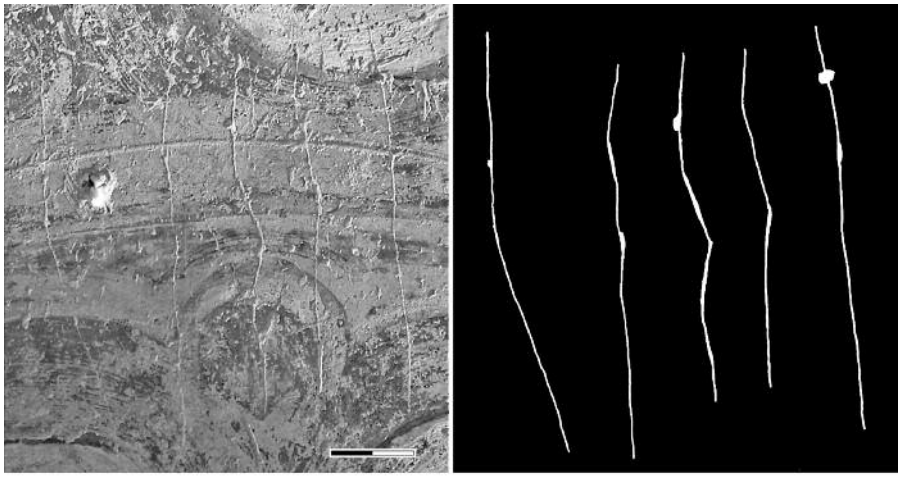

1

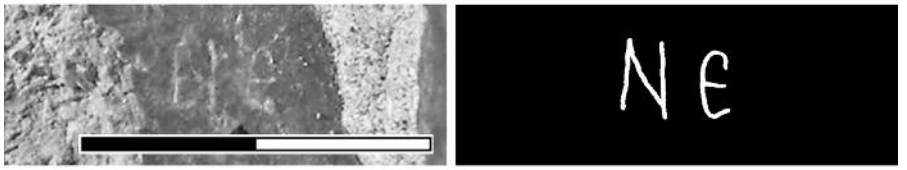

2

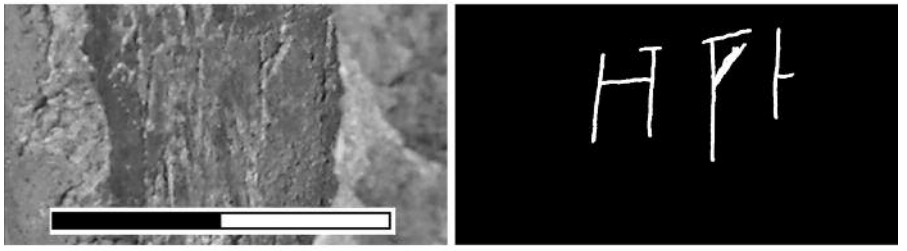

3

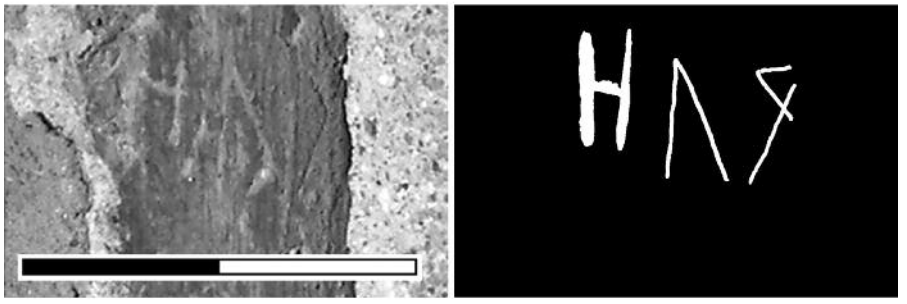

4

Таблиця ІІ

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 5845; **2** – № 5846; **3** – № 5847; **4** – № 5848

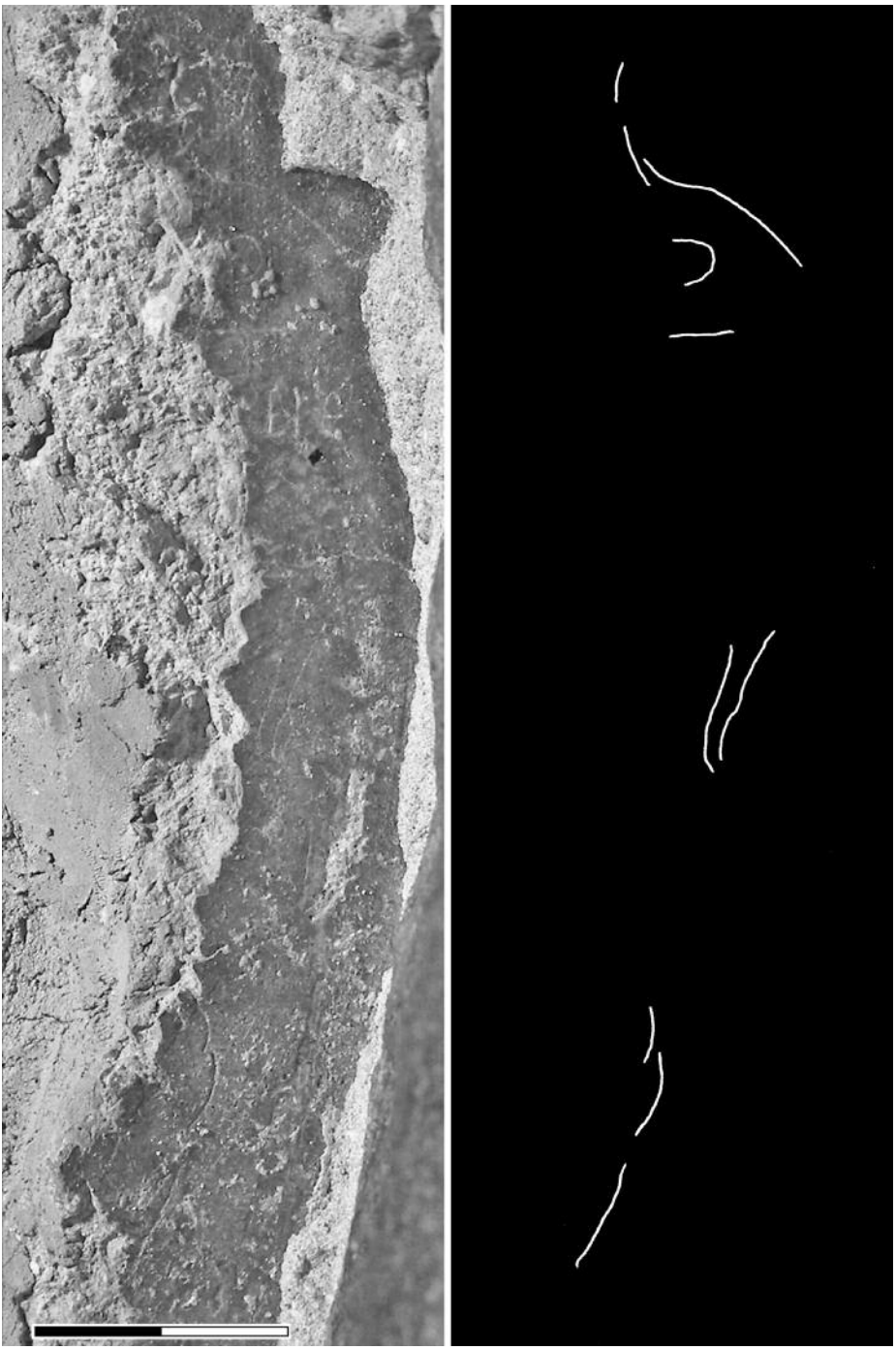

Таблиця III
Фотографія та прорисовка графіті № 5849

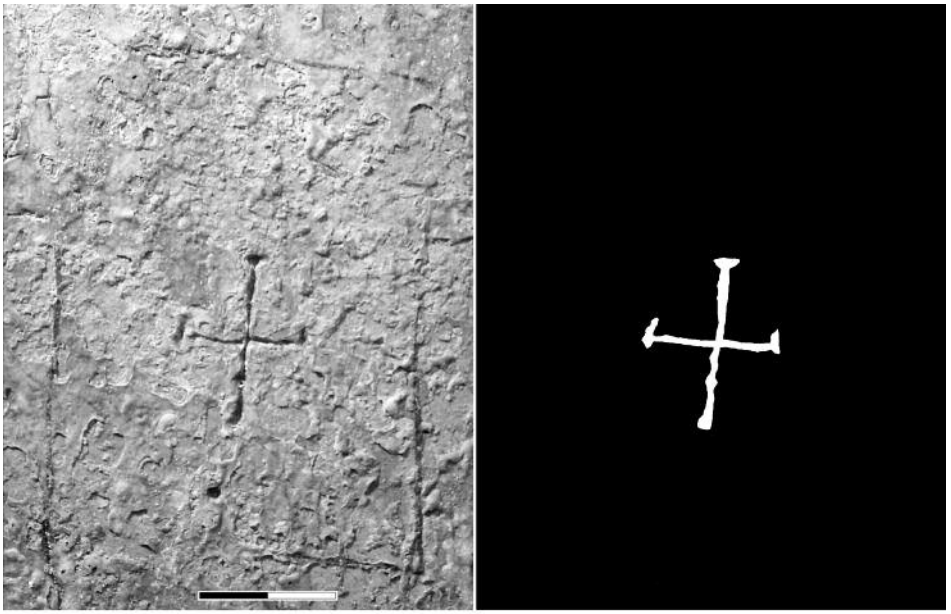

1

2

Таблиця IV
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 5850; **2** – № 5851

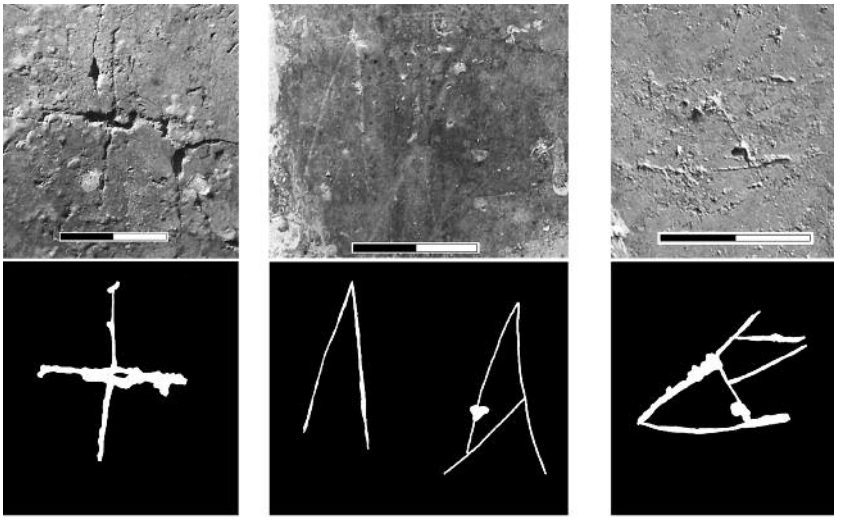

1 2 3

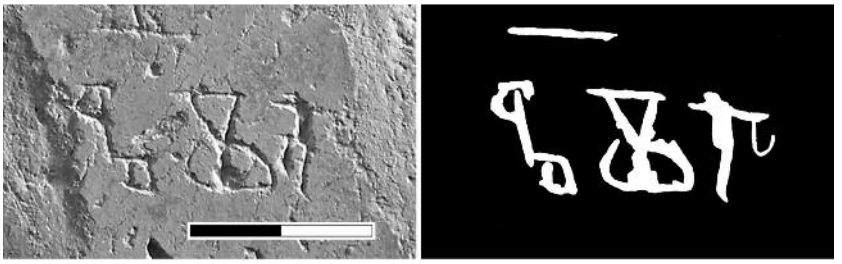

4

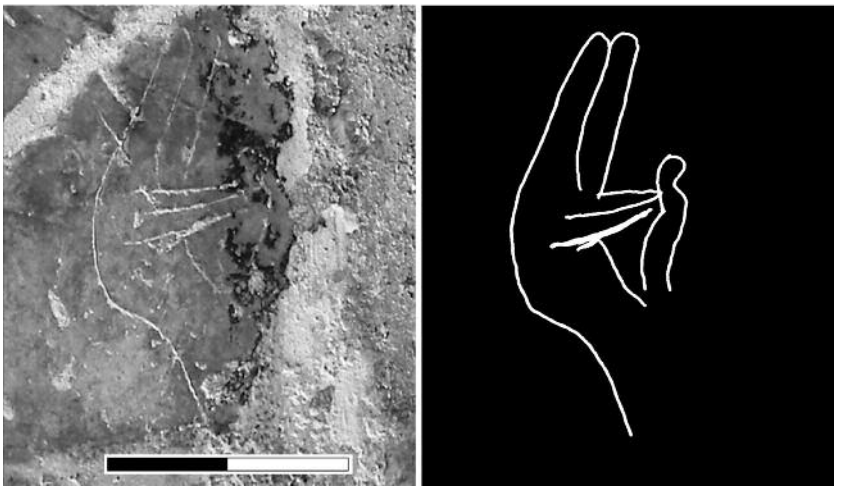

5

Таблиця V

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 5852; **2** – № 5853; **3** – № 5854; **4** – № 13а; **5** – № 5855

1

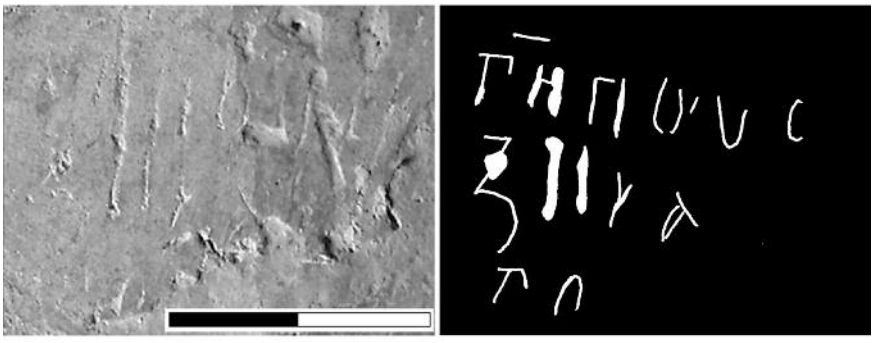

2

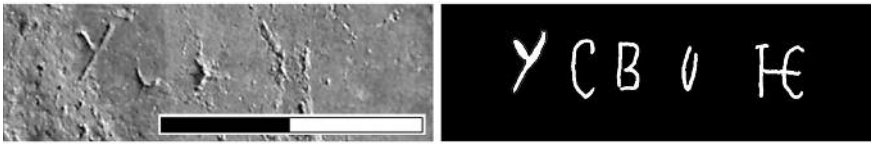

3

Таблиця VI

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 13; **2–3** – № 5856

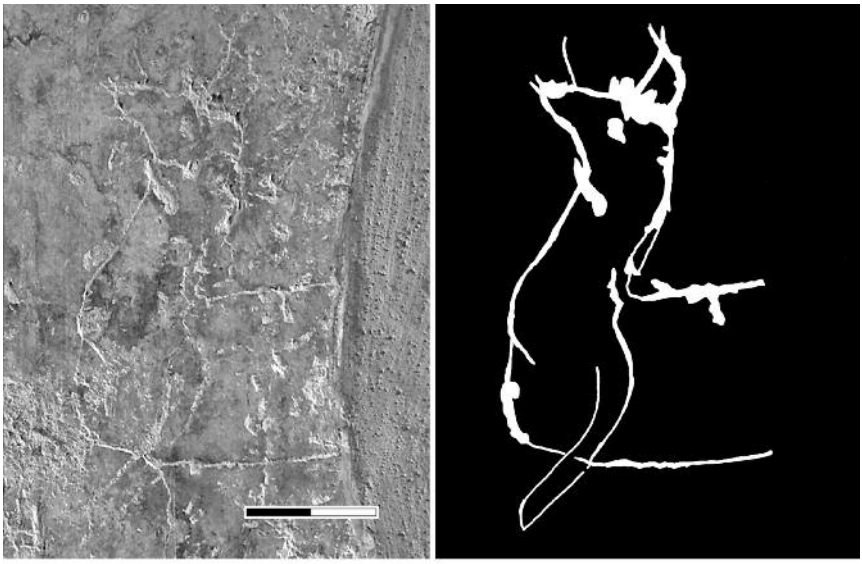

1

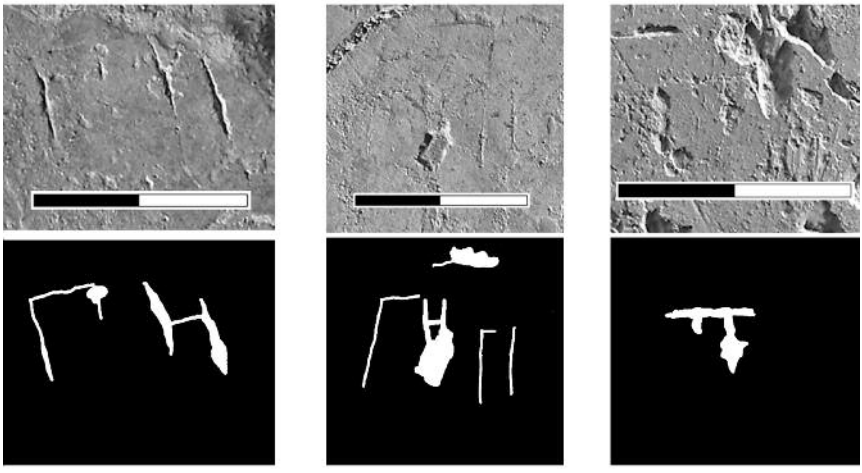

2 3 4

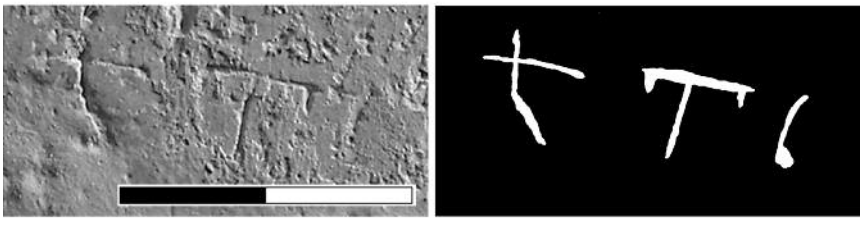

5

Таблиця VII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 5857; **2** – № 5858; **3** – № 5859; **4** – № 5860

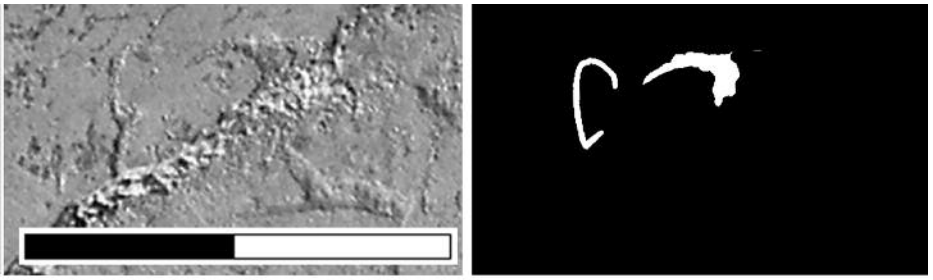

1

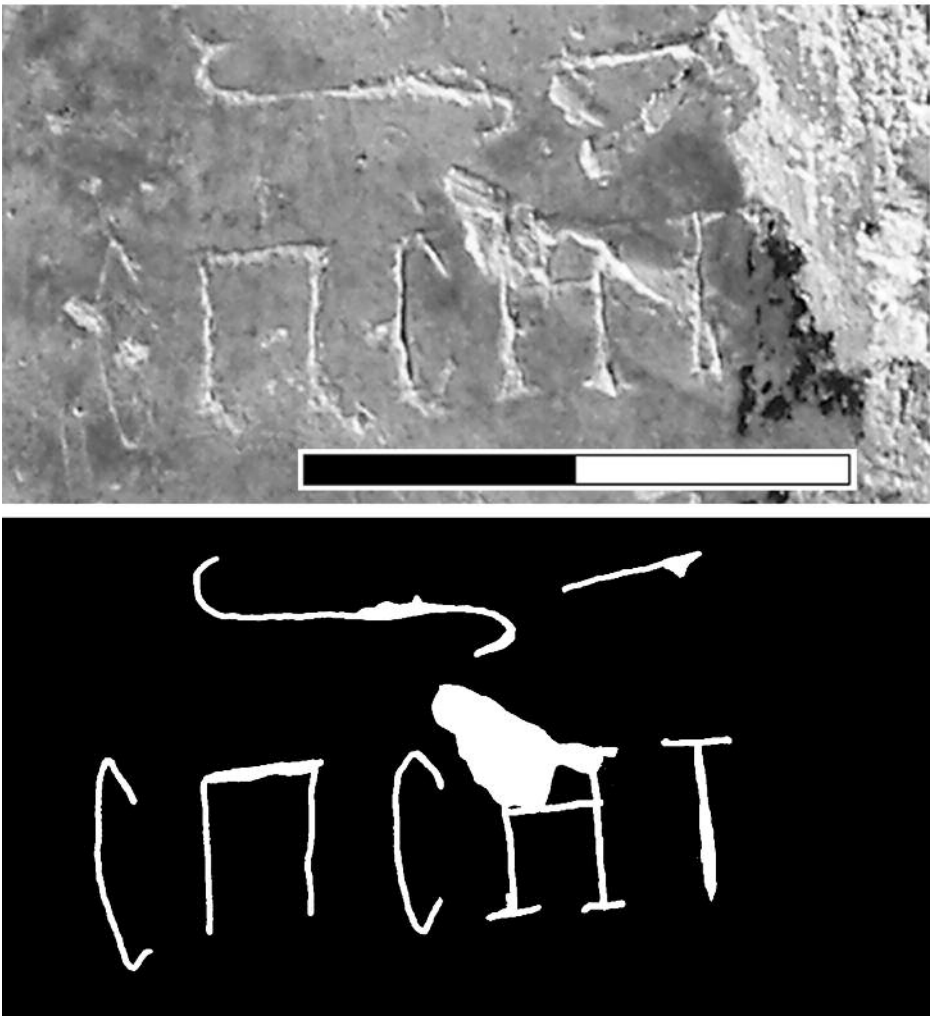

2

Таблиця VIII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 5863; **2** – № 5864

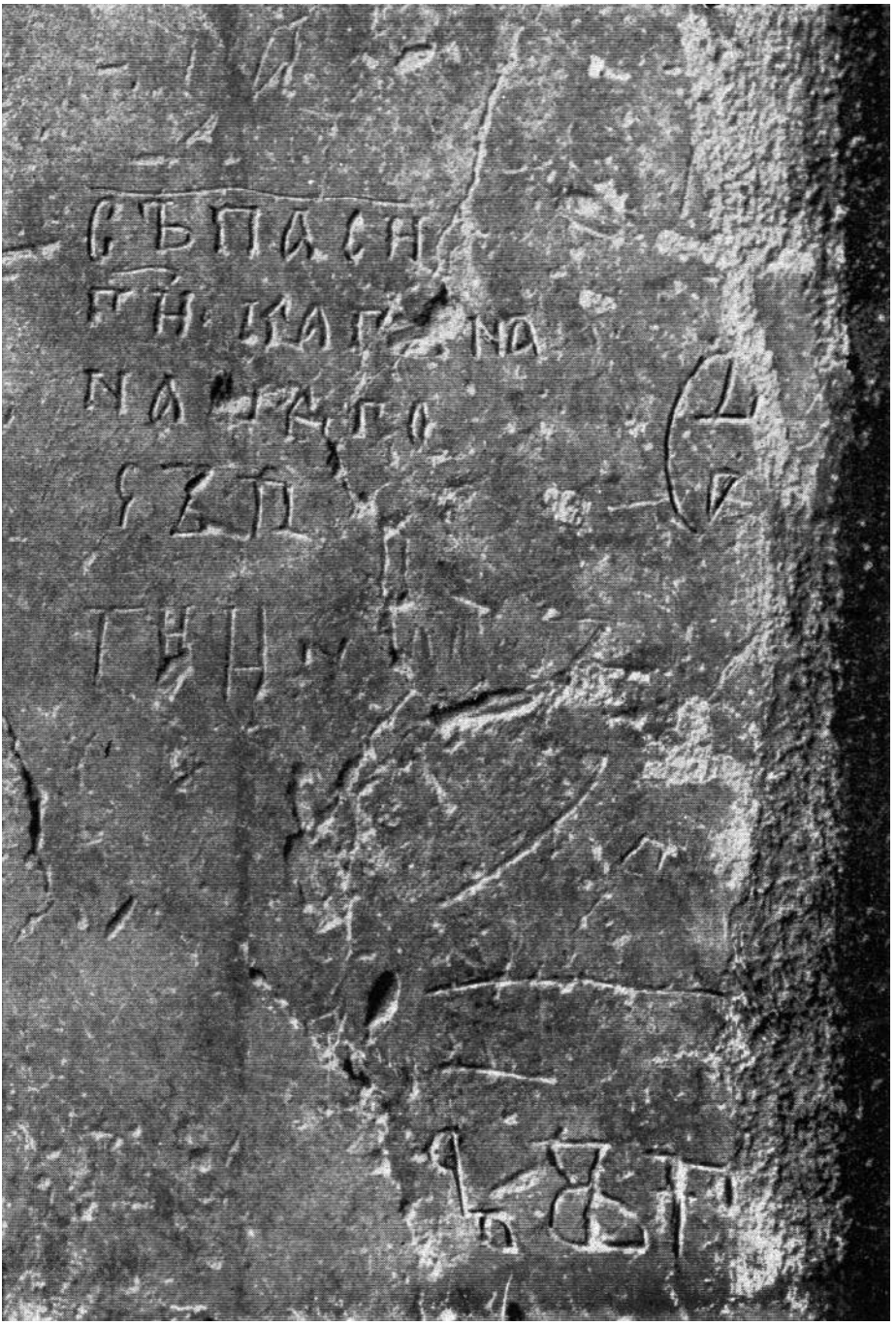

Таблиця IX

Довоєнна фотографія графіті (№№ 13, 13а, 13б, 5959, 5861–5863) на фресці з образом св. Миколая, опублікована С. Висоцьким

Розділ ІІ
ГРАФІТІ ПРИДІЛА СВ. ЙОАННА ПРЕДТЕЧІ (СХІДНОЇ ЧАСТИНИ КОЛИШНЬОЇ ПІВНІЧНОЇ ЗОВНІШНЬОЇ ГАЛЕРЕЇ)

ІІ.1. Графіті на фрагменті фрескового тиньку

Знаходиться на північній стіні віми приділа св. Йоанна Предтечі (колишнього приділа Благовіщення – східної частини колишньої північної внутрішньої галереї) (табл. Х, а). Ліворуч від вікна збереглась невелика ділянка фрескового тиньку, сюжет якої встановити не виявляється за можливе. Поверхня фрески пошкоджена дрібними вибоями та подряпинами. На досліджуваній ділянці виявлено тринадцять графіті, яким надано порядкові номери від 5865-го по 5877-й (табл. Х, б).

Графіті № 5865 (табл. XI, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 177 см від підлоги та на відстані 72 см від лівого кута.

Опис. На фресці прокреслений малюнок відкритої долоні руки.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Символи, пов'язані з частинами людського тіла.

Графіті № 5866 (табл. XI, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 184 см від підлоги та на відстані 74,5 см від лівого кута.

Опис. На фресці збереглась тільки лінія відкритого доверху напівовалу, що нагадує фрагмент зображення № 5877.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Символи, пов'язані з частинами людського тіла.

Графіті № 5867 (табл. XI, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 175,5 см від підлоги та на відстані 83,5 см від лівого кута.

Опис. На фресці, попри пошкодження тиньку, простежується малюнок відкритої долоні руки.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Символи, пов'язані з частинами людського тіла.

Графіті № 5868 (табл. XI, 4)

Розташування. Знаходиться на висоті 185,5 см від підлоги та на відстані 85,5 см від лівого кута.

Опис. На фресці прокреслена овальна фігура з прямою рискою посередині.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 5869 (табл. XII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 178 см від підлоги та на відстані 78 см від лівого кута.

Опис. На фресці прокреслений малюнок відкритої долоні руки.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Символи, пов'язані з частинами людського тіла.

Графіті № 5870 (табл. XII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 182 см від підлоги та на відстані 90,5 см від лівого кута.

Опис. На фресці простежується незавершений малюнок руки в жесті благословення – зображено випростані вказівний та середній пальці, зігнутий великий.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Символи, пов'язані з частинами людського тіла.

Графіті № 5871 (табл. XII, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 182 см від підлоги та на відстані 97 см від лівого кута.

Опис. На фресці простежується схематично виконаний малюнок руки в жесті благословення.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Символи, пов'язані з частинами людського тіла.

Графіті № 5872 (табл. XII, 4)

Розташування. Знаходиться на висоті 178 см від підлоги та на відстані 90 см від лівого кута.

Опис. Нижня частина малюнка не збереглась через пошкодження тиньку, від зображення кисті руки в жесті благословення залишились тільки випростані вказівний та середній пальці.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Символи, пов'язані з частинами людського тіла.

Графіті № 5873 (табл. XIII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 169 см від підлоги та на відстані 174,5 см від лівого кута.

Опис. Дворядковий напис знищений внаслідок пошкодження тиньку. У верхньому рядку простежуються літери ѲТО та, на деякій відстані, О. У нижньому рядку збереглась верхня частина літери Є.

Датування. Друга чверть XII – кінець XV ст.; за формою написання нахиленої ліворуч є.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 5874 (табл. XIII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 179,5 см від підлоги та на відстані 93,5 см від лівого кута.

Опис. На фресці зображена кисть руки в жесті благословення: випростані вгору вказівний та середній пальці, зігнуті безіменний та мізинець, притиснуті до великого.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Символи, пов'язані з частинами людського тіла.

Графіті № 5875 (табл. XIII, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 178 см від підлоги та на відстані 97 см від лівого кута.

Опис. На фресці знаходиться пошкоджений малюнок кисті руки в жесті благословення: випростані вгору вказівний та середній пальці, зігнуті безіменний та мізинець, притиснуті до великого.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Символи, пов'язані з частинами людського тіла.

Графіті № 5876 (табл. XIII, 4)

Розташування. Знаходиться на висоті 178 см від підлоги та на відстані 100,5 см від лівого кута.

Опис. На фресці зображена кисть руки в жесті благословення: випростані вгору вказівний та середній пальці, зігнуті безіменний та мізинець, притиснуті до великого.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Символи, пов'язані з частинами людського тіла.

Графіті № 5877 (табл. XIV, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 185,5 см від підлоги та на відстані 93,5,5 см від лівого кута.

Опис. На поверхні фрескового тиньку виконаний малюнок розкритої долоні руки.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Символи, пов'язані з частинами людського тіла.

II.2. Графіті на південній стороні апсиди

Знаходиться на південній стороні апсиди приділа св. Йоанна Предтечі (колишнього приділа Благовіщення – східної частини колишньої північної внутрішньої галереї) (табл. X, а), зведеної, вочевидь, за часів митрополита Петра Могили; на цю думку наштовхує та обставина, що на зовнішній стіні в архітектурному зондажі помітно, що апсида була потинькована та побілена зовні, а пізніше, вочевидь, вже за перебудов Софії часів Івана Мазепи, ця побілка була закладена. Поверхня фрески пошкоджена дрібними вибоями та подряпинами, погано розчищена від пізнішої олійної фарби. На досліджуваній ділянці виявлено два графіті, яким надано порядкові номери 5878 та 5879 (табл. X, б).

Графіті № 5878 (табл. XIV, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 175 см від підлоги та на відстані 95 см від правого ребра.

Опис. Напис частково пошкоджений вибоями, проте в цілому на поверхні фрески читаються виконані в два рядки особове та родове імена автора: Macej Sympolski ‘*Мацей Симпольський*’, а також цифра “15” від дати виконання напису, вочевидь, вказівка дня.

Датування. Друга третина – кінець XVII ст.; за формою прорізів та особливостями розташування.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 5879 (табл. XV, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 200 см від підлоги та на відстані 18,5 см від правого ребра.

Опис. Напис частково пошкоджений вибоями та затертий, тиньк у цьому місці слабо розчищений від пізнішої олійної фарби.

У верхньому рядку читається слово Божія ‘*Божого*’, а в нижньому помітні тільки залишки літер.

Датування. Середина – кінець XVII ст.; за формою прорізів, скорописними формами написання літер та особливостями розташування.

Категорія. Фрагмент напису.

II.3. Графіті на личкувальному розчині стіни

Знаходиться на південно-західному куті віми приділа св. Йоанна Предтечі (колишнього приділа Благовіщення – східної частини колишньої північної внутрішньої галереї), на південній стіні, де виконано невеликий архітектурний зондаж та відкрите первісне мурування (табл. X, а). На поверхні личкувального розчину виявлене одне графіті, яке отримало номер 5880 (табл. X, б).

Графіті № 5880 (табл. XV, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 111 см від підлоги та на відстані 51 см від лівого кута.

Опис. На поверхні тиньку по ще слабо застиглому розчину видряпане одне слово: пр҃рокъ ‘*пророк*’.

Датування. Друге десятиліття XI ст.; за формою прорізів та особливостями розташування.

Категорія. Окремі слова та словосполучення.

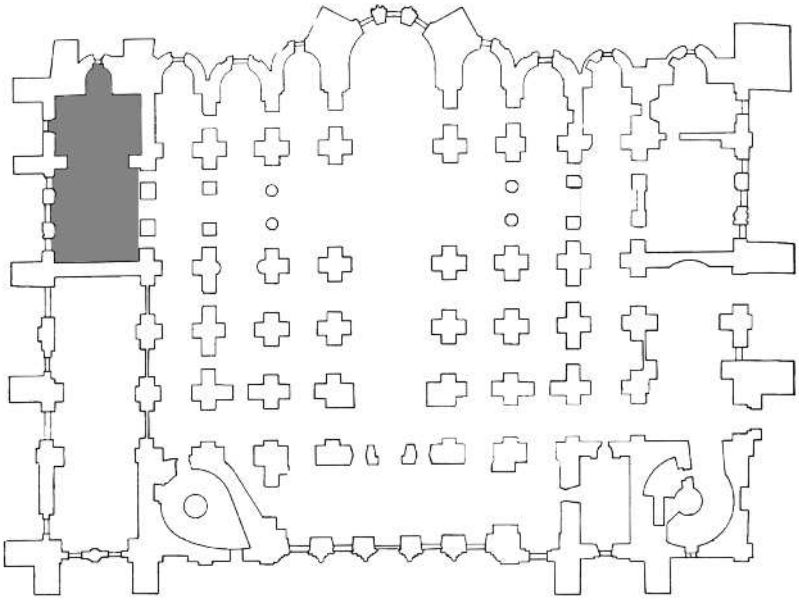

а

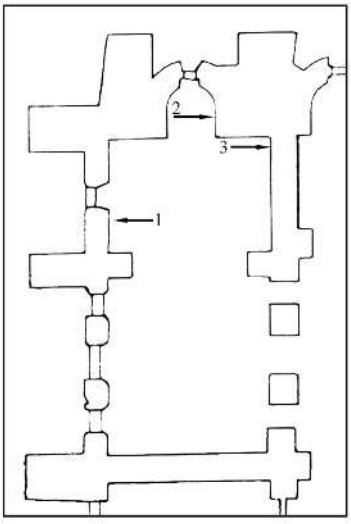

б

Таблиця X

а – схема першого поверху Софійського собору. Сірим кольором виділений архітектурний об'єм приділа св. Йоанна Предтечі (колишнього приділа Благовіщення – східної частини колишньої північної внутрішньої галереї); **б** – схема приділа св. Йоанна Предтечі (колишнього приділа Благовіщення – східної частини колишньої північної внутрішньої галереї) з позначенням місця розташування графіті:
1 – №№ 5865–5877; **2** – №№ 5878–5879; **3** – № 5850

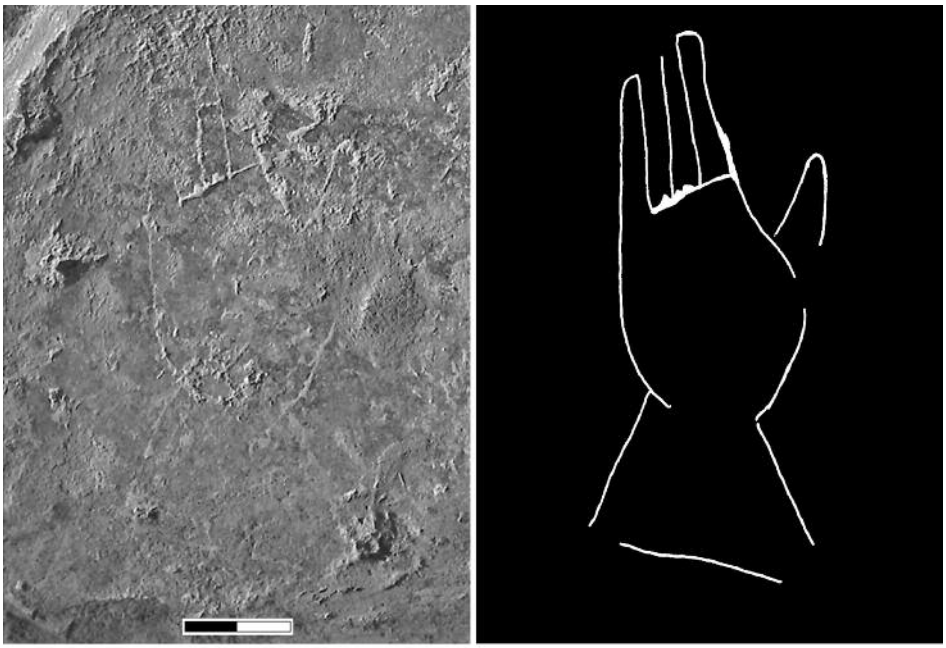

1

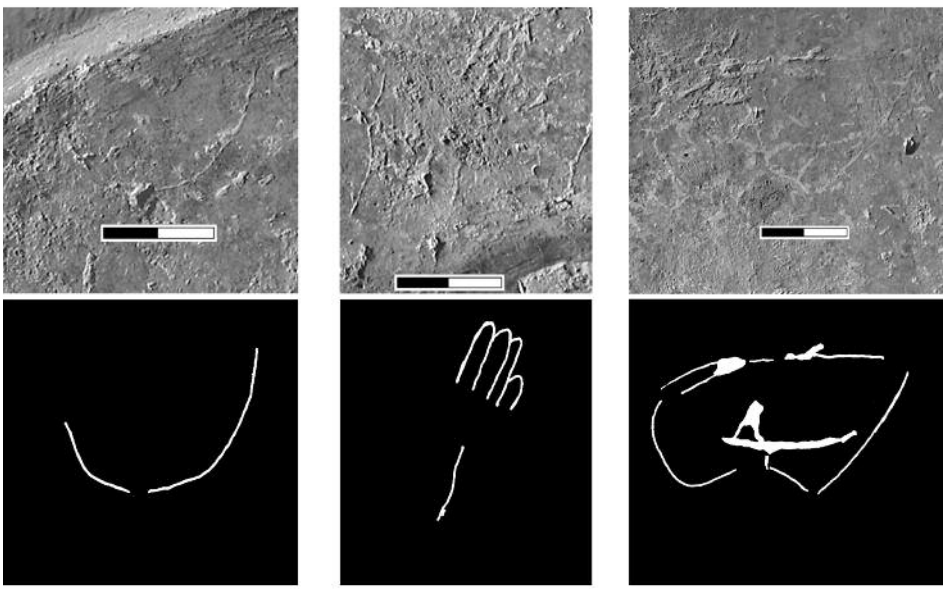

2 3 4

Таблиця XI

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 5865; **2** – № 5866; **3** – № 5867; **4** – № 5868

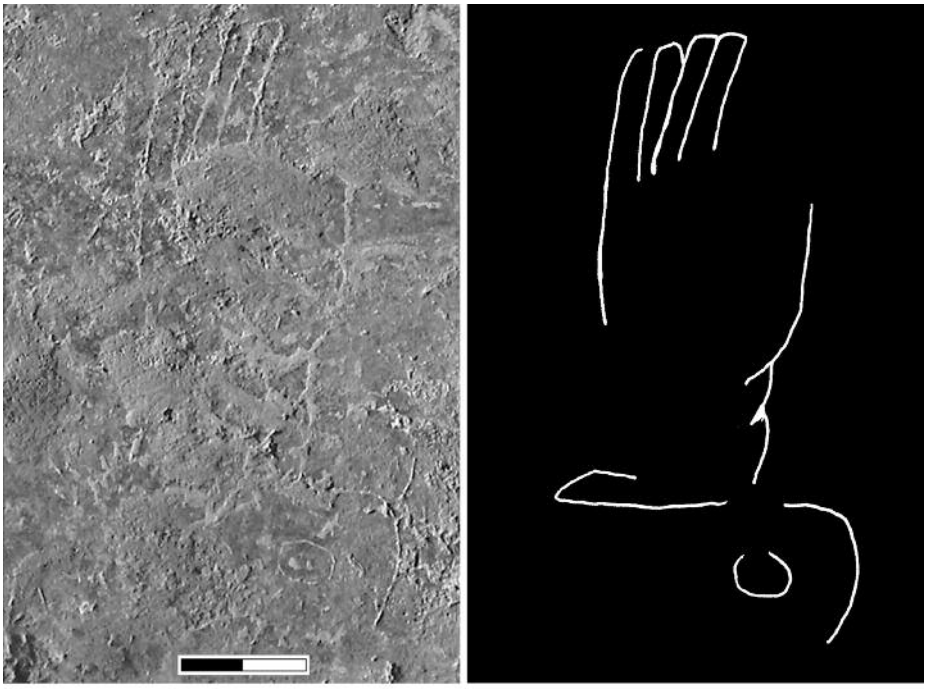

1

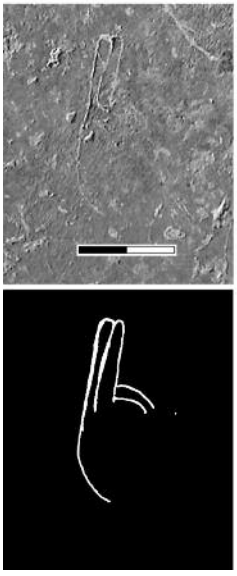

2

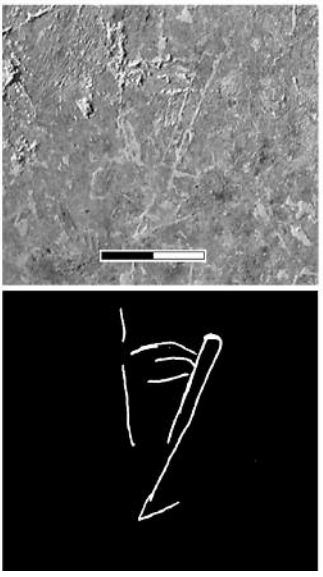

3

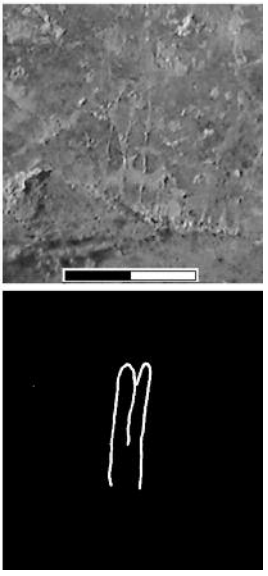

4

Таблиця XII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 5869; **2** – № 5870; **3** – № 5871; **4** – № 5872

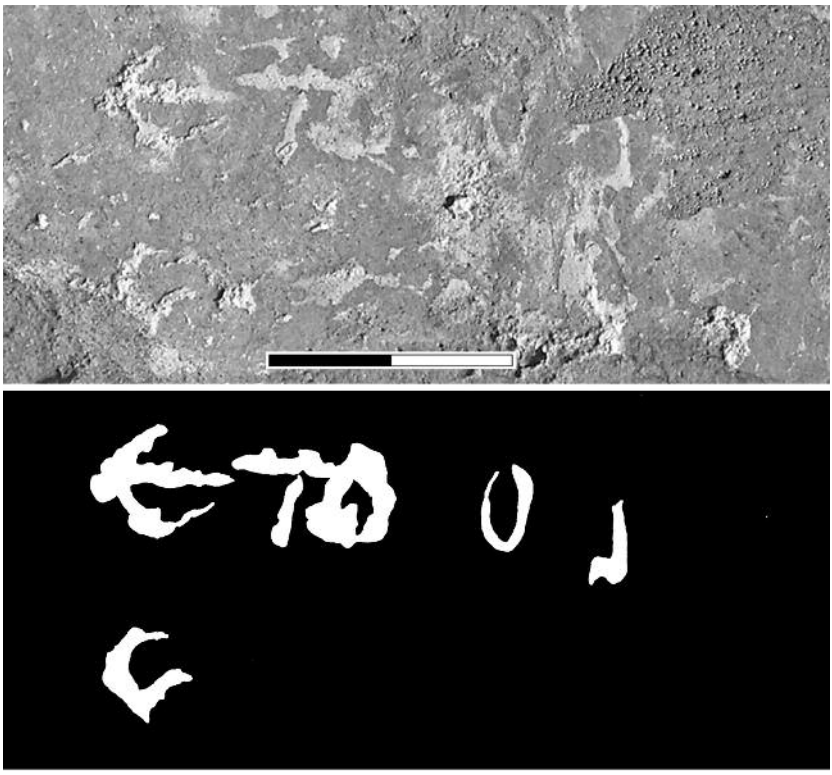

1

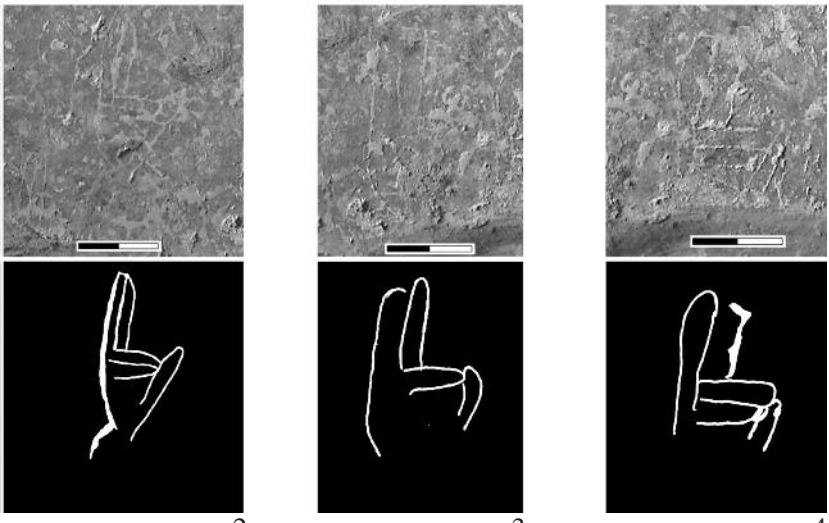

2 3 4

Таблиця XIII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 5873; **2** – № 5874; **3** – № 5875; **4** – № 5876

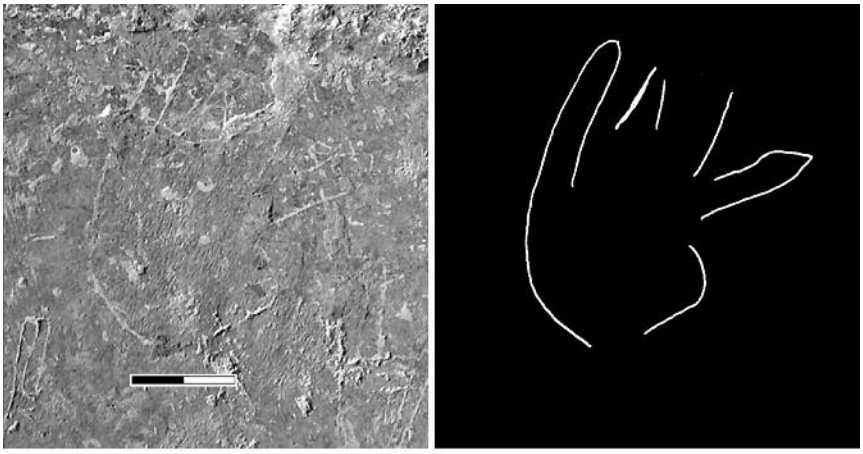

1

2

Таблиця XIV

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 5877; **2** – № 5878

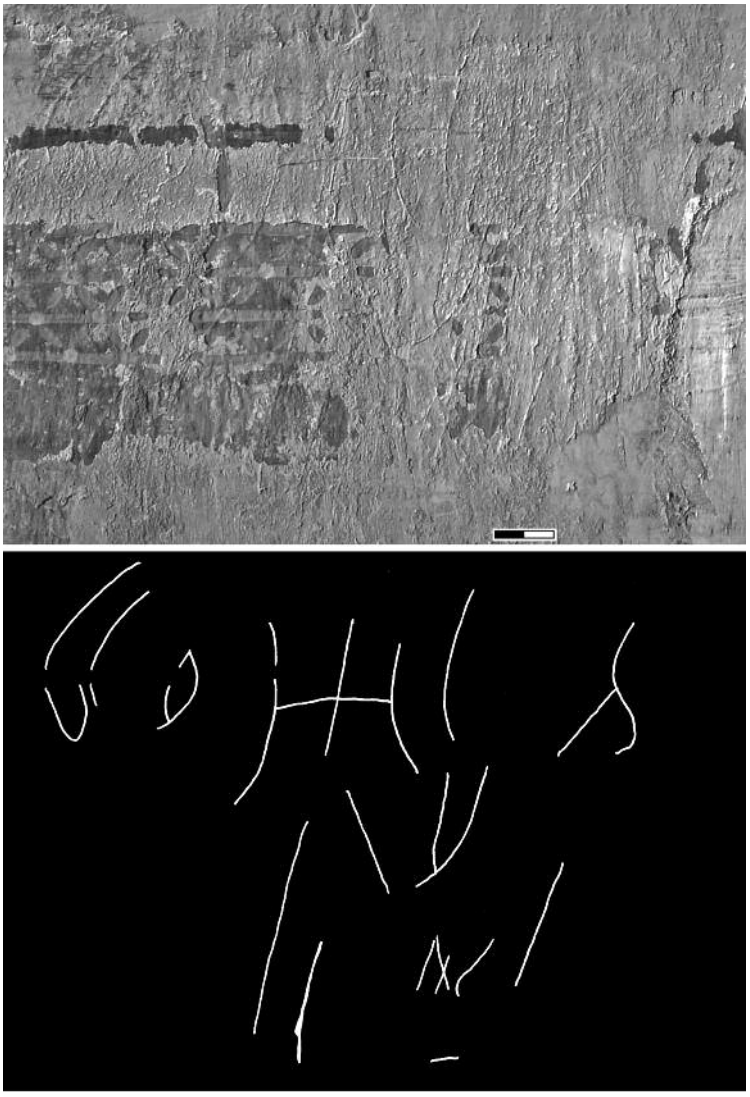

1

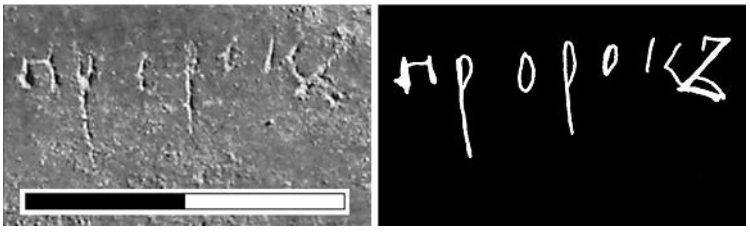

2

Таблиця XV

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 5879; **2** – № 5880

Розділ III
ГРАФІТІ ПРИДІЛА СВ. ВОЛОДИМИРА (КОЛИШНЬОЇ ПІВНІЧНОЇ ВНУТРІШНЬОЇ ГАЛЕРЕЇ)

III.1. Графіті на фресці з образом невідомого св. мученика[31]

Знаходиться на південній стороні виступу стіни арки-переходу від західної внутрішньої галереї до приділа св. Володимира (колишньої північної внутрішньої галереї) (табл. XVI). Ліворуч біля ребра фресковий тиньк втрачений, у цьому місці знаходиться олійний живопис XIX ст. Такі ж втрати наявні біля правого ребра фрески, хоча вони мають меншу ширину. Поверхня фрескового тиньку вкрита дрібними вибоями, подряпинами, вона сильно затерта та місцями слабо розчищена від олійної фарби XIX ст. та шпаклівки. На досліджуваній ділянці виявлено тринадцять графіті, яким надано порядкові номери від 5881-го по 5893-й (табл. XVII).

Графіті № 5881 (табл. XVIII, 1)

Публікації. О. Євдокимова[32].

Розташування. Знаходиться на висоті 75 см від підлоги[33] та на відстані 103 см від лівого ребра.

Опис. Незважаючи на дрібні пошкодження тиньку, усі складові напису простежуються добре:

ιν[34]κ̄ε̄λεησονιοα[35]

З розбивкою на слова текст можна представити таким чином:

Κ(υρι)ε (ε)λεησον (τον) Ιοανι

Κύριε, ἐλέησον τον Ιωάννη.

Господи, помилуй Йоанна.

Датування. Друга чверть XI – кінець XIII ст.; за хронологією поширення грекомовних написів у Софії Київській.

Категорія. Молитовний напис.

---

[31] В літературі цей образ обережно ідентифікується зі св. Никитою Готським: Н.В. Герасименко, А.В. Захарова, В.Д. Сарабьянов, *Изображения святых во фресках Софии Киевской. Часть I: Внутренние галереи*, Византийский временник 66 (91) (2007) 55.

[32] А.А. Евдокимова, *Греческие граффити Софии Киевской (публикация)*, Orientalia et Classica: Труды Института восточных культур и античности. Выпуск XIX. Аспекты компаративистики III, Москва (Российский государственный гуманитарный университет) 2008, с. 621.

[33] У зв'язку з перепадом висоти підлоги між західною внутрішньою галереєю та приділом св. Володимира, безпосередньо під фрескою знаходяться дві сходинки. Висота дається від рівня верхньої сходинки, що відповідає рівню підлоги в західній внутрішній галереї.

[34] О. Євдокимова розглядала дві літери як лігатуру ην, проте перемички між ними, вказаної на прорисовці дослідниці, немає.

[35] Останні літери ιοα на прорисовці О. Євдокимової помилково вказані як με.

Графіті № 5882 (табл. XVIII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 126 см від підлоги та на відстані 98 см від лівого ребра.

Опис. Напис пошкоджений вибоями, а прорізи закриті шпаклівкою:

--βωθιρο-ανο

З розбивкою на слова та відновленням втрачених фрагментів текст можна представити таким чином:

[Κ(υρι)ε] βω(η)θι (τον) Ρομανο(ν).

Κύριε, βοήθει τον Ρωμάνον.

Господи, поможи Романові.

Датування. Друга чверть XI – кінець XIII ст.; за хронологією поширення грекомовних написів у Софії Київській.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 5883 (табл. XVIII, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 174 см від підлоги та на відстані 39 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслені літери ѕ̂іи.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 5884 (табл. XIX, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 131 см від підлоги та на відстані 79,5 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслений шестикінечний хрест, що складається зі щогли, перекладини та символічної таблички над головою Ісуса Христа. Прикметно, що для щогли автор малюнка використав лінію граф'ї.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 5885 (табл. XIX, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 112 см від підлоги та на відстані 59 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслений чотириконечний хрест, під перекладиною якого, обабіч щогли, прокреслені літери Н та С.

Датування. Друга чверть XI – кінець XV ст.; за формою написання и з горизонтальною перемичкою.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 5886 (табл. XX, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 47 см від підлоги та на відстані 51 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслений простий чотириконечний хрест.
Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.
Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 5887 (табл. XX, 2)
Розташування. Знаходиться на висоті 67 см від підлоги та на відстані 94 см від лівого ребра.
Опис. На фресці прокреслений простий чотириконечний хрест.
Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.
Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 5888 (табл. XX, 3)
Розташування. Знаходиться на висоті 107 см від підлоги та на відстані 51 см від лівого ребра.
Опис. На фресці прокреслений простий чотириконечний хрест.
Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.
Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 5889 (табл. XX, 4)
Розташування. Знаходиться на висоті 120 см від підлоги та на відстані 97 см від лівого ребра.
Опис. На фресці прокреслений чотириконечний хрест, основа щогли якого спирається на одноступінчасту відкриту донизу Голгофу.
Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.
Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 5890 (табл. XXI, 1)
Розташування. Знаходиться на висоті 112 см від підлоги та на відстані 78 см від лівого ребра.
Опис. На фресці прокреслений чотириконечний хрест, в основі якого виконане коло, від якого вгору, вниз та в боки відходять подвійні риски, що округлюються назовні. Особливо сильний вигін мають бічні лінії, вони навіть заокруглюються.
Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.
Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 5891 (табл. XXI, 2)
Розташування. Знаходиться на висоті 109 см від підлоги та на відстані 100 см від лівого ребра.
Опис. Збереженість напису добра, його текст чітко читається: ѥродиакон(ъ) Іѡна ‘*ієродиякон Йона*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер та формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 5892 (табл. XXII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 59 см від підлоги та на відстані 100 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслений малюнок відкритої долоні руки.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Символи, пов'язані з частинами людського тіла.

Графіті № 5893 (табл. XXII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 173 см від підлоги та на відстані 111 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслена літера М.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

III.2. Графіті на фресці з зображенням орнаменту

Знаходиться у північно-західному куті західного компартименту приділа св. Володимира (колишня північна внутрішня галерея), на південній грані виступу стіни арки-переходу до північної зовнішньої галереї (табл. XVI). У верхній та нижній частинах, а також біля ребра фресковий тиньк втрачений, у цих місцях знаходиться олійний живопис XIX ст. Поверхня давнього тиньку сильно пошкоджена дрібними вибоями, подряпинами, а також затерта. Тим не менш, на досліджуваній ділянці виявлено три графіті, яким надано порядкові номери від 5894-го по 5896-й (табл. XVII).

Графіті № 5894 (табл. XXII, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 91 см від підлоги та на відстані 22 см від правого ребра.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису пошкоджена кількома вибоями, а закінчення його рядків знищені обвалом тиньку:

г҃нпомоꙁн--------- | ----ога----- | ----ха----

З розбивкою на слова та відновленням втрачених фрагментів наявний текст виглядає таким чином:

Г(оспод)и помози … [б]ога[тому грѣ]ха[ми]…

Господи, поможи … багатому гріхами

Датування. Середина XI – кінець XV ст.; за формою написання а з опуклою петлею та за структурою формули.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 5895 (табл. XXIII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 94 см від підлоги та на відстані 54 см від правого ребра.

Опис. Виконаний голкою напис практично повністю знищений пошкодженнями тиньку, простежуються тільки окремі його складові:

лнн--------- | ----н-----о--- | п---р----ѵнщ------ | ы----------

Через значні втрати реконструювати текст не виявляється за можливе, лише на початку верхнього рядка збереглось дієслово лиѩти в імперативі – лии ‘*лий*’.

Датування. Третя чверть XII ст.; за формою написання ѵ у вигляді пласкої чаші та ы з низькою перемичкою.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 5896 (табл. XXIII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 85 см від підлоги та на відстані 45 см від правого ребра.

Опис. Напис не зберігся через пошкодження тиньку, простежуються тільки літера К у верхньому рядку та Г – у нижньому.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Фрагмент напису.

III.3. Графіті на фресці з зображенням орнаменту

Знаходиться у північно-західному куті другого з заходу компартименту приділа св. Володимира (колишня північна внутрішня галерея), на східній грані виступу стіни арки-переходу до західного компартименту (табл. XVI). Від давнього тиньку збереглась тільки невелика ділянка в середній частині фрески, пошкоджена дрібними вибоями. На досліджуваній ділянці виявлено два графіті, яким надано порядкові номери 5897 та 5898 (табл. XVII).

Графіті № 5897 (табл. XXIII, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 114 см від підлоги та на відстані 25,5 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслений чотириконечний хрест, нижня частина щогли якого від перекладини роздвоюється.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 5898 (табл. XXIII, 4)

Розташування. Знаходиться на висоті 62 см від підлоги та на відстані 28 см від лівого ребра.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису сильно пошкоджена, його початок знищений обвалом тиньку. Збереглись тільки взяті до прямокутної рамки літери Ш та, на деякій відстані, Ж.

Датування. Друга чверть XI – кінець XII ст.; за формою написання виконаної у три змахи зіркоподібної ж та триногої т[36].

Категорія. Фрагмент напису.

III.4. Графіті на фресці з зображенням орнаменту

Знаходиться у північно-західному куті другого з заходу компартименту приділа св. Володимира (колишня північна внутрішня галерея), на південній грані виступу стіни, що є складовою арки-переходу до північної зовнішньої галереї (табл. XVI). Від давнього тиньку збереглась тільки невелика ділянка в середній частині фрески, пошкоджена дрібними вибоями та затерта. На досліджуваній ділянці виявлено три графіті, яким надано порядкові номери 5899, 5900 та 5901 (табл. XVII).

Графіті № 5899 (табл. XXIV, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 101,5 см від підлоги та на відстані 37 см від правого ребра.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису пошкоджена дрібними вибоями, а закінчення рядків знищене обвалом тиньку:

г҃нпомоꙁнра------ | моуднмнтр--

З розбивкою на слова та відновленням втрачених фрагментів текст виглядає таким чином:

Г(оспод)и помози ра[боу своє]моу Димитр[иєви].

Господи, поможи рабу своєму Дмитрові.

Датування. Друга чверть XI – кінець XIII ст.; за формою написання д з довгими ніжками та покриттям, вертикальної з із переломом, прямолінійної р з округлою петлею.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 5900 (табл. XXIV, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 102,5 см від підлоги та на відстані 50 см від правого ребра.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису пошкоджена щільними дрібними вибоями та затерта, збереглись тільки чотири літери НПОМ, що є середньою частиною традиційної молитовної формули:

[36] Попри поширеність такої форми літери у ранньомодерний час, в окремих випадках тринога т зустрічається в епіграфіці XI–XII ст. – на монетах Святополка I (М.П. Сотникова, И.Г. Спасский, *Op. cit.*, с. 86) або на свинцевій грамоті з Новгорода (А.В. Арциховский, В.И. Борковский, *Новгородские грамоты на бересте (из раскопок 1956–1957 гг.)*, Москва 1963, с. 154–155).

[Г](оспод)и пом[ози].
Господи, поможи.

Датування. Друга чверть XI – кінець XV ст.; за формою написання и з горизонтальною перемичкою та за структурою формули.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 5901 (табл. XXIV, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 119,5 см від підлоги та на відстані 42 см від правого ребра.

Опис. На фресці прокреслена літера А.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

III.5. Графіті на фресці з зображенням орнаменту

Знаходиться у південно-східному куті віми приділа св. Володимира (колишня північна внутрішня галерея) (табл. XVI). Фресковий тиньк тут зберігся частково, а більшу частину поверхні стіни займає олійний живопис XIX ст. На досліджуваній ділянці збереглось одне графіті, яке отримало номер 5902 (табл. XVII).

Графіті № 5902 (табл. XXV, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 158 см від підлоги та на відстані 23,5 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслені літери Ии.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою написання и з діагональною перемичкою та за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

III.6. Графіті на фресці з образом св. Пантелеймона

Знаходиться на південній стіні віми приділа св. Володимира (колишня північна внутрішня галерея), ліворуч від віконної пройми (табл. XVI). Образ зображеного на фресці святого впевнено визначається на підставі іконографії. Окрім того, дослідження особливостей виконання цього фрескового образу та складу тиньку дозволили встановити, що зображення св. Пантелеймона з'явилось тут дещо пізніше, хоча також в XI ст., незабаром після виконання основних розписів[37]*. Поверхня досліджуваної ділянки збереглась добре, на ній виявлено два графіті, які отримали номери 5903 та 5904 (табл. XVII).*

[37] Ю. Коренюк, *Про деякі пізніші доповнення до фресок у Софії Київській*, Освіта і культура XI ст. Діяльність Ярослава Мудрого і сучасність. Тези наукової конференції (Київ, 11–12 квітня 1996 р.), К., 1996, с. 18.

Графіті № 5903 (табл. XXV, 4)

Розташування. Знаходиться на висоті 183,5 см від підлоги та на відстані 86 см від лівого кута.

Опис. Збереженість напису добра, його складові впевнено читаються як особове та родове імена: Иванъ(ъ) Доровичъ(ь) '*Іван Дорович*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 5904 (табл. XXVI, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 240 см від підлоги та на відстані 134 см від лівого кута.

Опис. Збереженість напису добра, хоча закінчення виконано з меншим натиском на лезо, тому наприкінці складові простежуються слабо. Однак на фресці все ж читаються особове та родове імена автора: Semen Bikowsk(y) '*Семен Биковський*'.

У Речі Посполитій було кілька родин Биковських, герба Хоругви та герба Гриф[38], проте серед її представників не вдалося відшукати можливого автора напису.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті в Софії Київській.

Категорія. Пам'ятний напис.

III.7. Графіті на фресці з образами св. Дмитра Солунського та св. Міни

Знаходиться на південній стіні другого з заходу компартименту приділа св. Володимира (колишня північна внутрішня галерея) (табл. XVI). Первісно стіна містила ростові фрескові образи обабіч віконної пройми та погрудний фресковий образ під нею. Погрудне зображення внаслідок розширення вікна втратило верхню частину, а ростове зображення св. Міни, що знаходиться праворуч від віконної пройми, має втрати у верхній частині, на рівні плечей. Ліворуч від вікна знаходиться олійний живопис XIX ст. з образом св. Андрія Стратилата. Образ св. Міни надійно визначається на підставі відомостей графіті та за іконографією[39]. Зважаючи на інформацію графіті № 169, погрудний образ мо-

[38] K. Niesiecki, *Korona Polska przy złotey wolnosci starożytnemi Wszstkich Kathedr, Prowincyi, y Rycerstwa kleynotami Heroicznym Męstwem y odwagą, naywyższymi Honorami; a naypierwey Cnotą, Pobożnością, y Swiątobliwością ozdobiona Potomnym zaś wiekom na zaszczyt y nieśmiertelną sławę Pamiętnych w tey Oyczyźnie Synow*, t. 1, Lwow 1728, s. 230–232; A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. 2: Bończa – Chmieleńscy, Warszawa 1900, s. 274–284.

[39] Н.В. Герасименко, А.В. Захарова, В.Д. Сарабьянов, *Изображения святых во фресках Софии Киевской. Часть I*, с. 56–57; Н. Никитенко, В. Корниенко, *Собор святых Софии Киевской*, К. 2014, с. 115–116.

жемо умовно ідентифікувати як зображення св. Дмитрія Солунського. Збереженість давнього тиньку добра, попри низку вибоїв та тріщини. Під час дослідження С. Висоцького були опубліковані два графіті, що знаходяться на цій фресці, № 108 та № 169. Окрім них, на досліджуваній ділянці виявлено ще п'ятдесят три графіті, які отримали номери від 5905-го по 5956-й, в тому числі й № 108а (табл. XVII).

Графіті № 108 (табл. XXVII)

Публікації. С. Висоцький[40]; В. Колесов[41]; В. Німчук[42]; В. Янін[43]; Т. Рождественська[44]; Н. Нікітенко та В. Корнієнко[45].

Розташування. Знаходиться на висоті 141 см від підлоги та на відстані 290 см від лівого кута.

Опис. Збереженість напису добра, незважаючи на дрібні вибої, усі його складові добре читаються:

матинехотачидѣтичѧ[46]бѣжаг[47]ет[48]
б҃ь[49]женехотаче[50]ловѣ[51]кабѣ[52]дамикажет[53]
уо[54]мънстоуп[55]ивъсвог[56]егочиноувъсѣмъ[57]грѣхомъоб[58]ъ
[59]чь[60]боудетъа[61]минь

[40] С.А. Высоцкий, *Средневековые надписи Софии Киевской (по материалам граффити XI–XVII вв.)*, К. 1976, с. 32–34, табл. XV; 1, 2.
[41] В.В. Колесов, *[рецензия]. Высоцкий С.А. Средневековые надписи Софии Киевской (по материалам граффити XI–XVII вв.). К., 1976*, Вопросы языкознания 1 (1978) 151.
[42] В.В. Німчук, *Давньоруські написи – пам'ятки літератури XI–XIII ст.*, Писемність Київської Русі і становлення української літератури. Збірник наукових праць, К. 1988, с. 31–32.
[43] В.Л. Янин, *Эпиграфические заметки*, Вопросы языкознания 2 (1992) 25–26.
[44] Т.В. Рождественская, *Древнерусские надписи на стенах храмов: новые источники XI–XV вв.*, Санкт-Петербург 1992, с. 142–150.
[45] Н. Никитенко, В. Корниенко, *Собор святых Софии Киевской*, с. 116–117.
[46] У нашій публікації, слідом за Т. Рождественською, ця літера була помилково вказана як ѧ.
[47] На поверхні фрески чітко читається літера г, проте В. Німчук та Т. Рождественська помилково визначили її як складову літери ѥ.
[48] С. Висоцький вказав наприкінці втрачену літеру ъ, його прочитання підтримали В. Янін та В. Німчук, натомість Т. Рождественська правильно визначила відсутність тут літери.
[49] Літери бъ на початку рядка слідом за Т. Рождественською були помилково зазначені нами як гь. С. Висоцький, а також В. Німчук та В. Янін, читали тут бъ, хоча на фресці чітко читається ь.
[50] В. Німчук помилково подвоїв склад че.
[51] В нашій публікації літера була помилково зазначена як є.
[52] В нашій публікації літера була помилково зазначена як є.
[53] Вказаний С. Висоцьким наприкінці рядка втрачений ъ, прочитання якого підтримали В. Німчук, В. Колесов та В. Янін, насправді відсутній, тиньк у цьому місці зберігся добре.
[54] На початку рядка помітний великий диграф уо, який С. Висоцький не відчитав, а В. Німчук та В. Янін помилково реконструювали як літери хр.
[55] С. Висоцький помилково визначив літеру як л.
[56] На фресці чітко читається літера г, яку В. Колесов розглядав як складову ѥ.
[57] С. Висоцький подав літеру як втрачену, проте вона добре простежується.
[58] Ці дві літери С. Висоцький читав як втрачену ѧ та в, проте на фресці чітко читається склад об. В. Янін читав тут склад св, В. Німчук – тільки літеру в.
[59] На початку рядка С. Висоцький вказав втрачені літери, В. Німчук реконструював тут добы, для розміщення яких місця просто немає. В. Янін читав тут є, насправді відсутню.
[60] С. Висоцький помилково вказав тут літеру ъ.
[61] Літеру С. Висоцький подавав як втрачену, хоча вона, попри пошкодження тиньку, збереглась.

З розбивкою на слова та відновленням пропущених фрагментів текст виглядає таким чином:

Мати не хотаѵи дѣтиѵа бѣжагет Б(ог)ь же не хота ѵеловѣка бѣдами кажет ѵомъ истоупивъ своегего ѵиноу въсѣмъ грѣхомъ объѵь боудетъ аминь.

Мати не бажаючи того дитя зобиджає, Бог же не бажаючи людину бідами настановляє. Розум, що вийшов зі свого порядку, усім гріхам причиною буде. Амінь.

С. Висоцький вважав, що напис є повчанням жінкам, які кидають своїх дітей, спробувавши пов'язати його виникнення із незбереженим сюжетом фрескової композиції. В. Німчук піддав сумніву таке тлумачення, висловивши думку, що це повчання має глибший зміст. В. Янін, який консультувався з приводу прочитання цього тексту з А. Залізняком, знайшов літературну аналогію першій частині тексту у 71-му слові Висловів Ісихія та Варнави (XIV–XVI ст.), тож у цілому був схильний розглядати напис як цитату літературного твору. Здійснений Т. Рождественською ретельний розбір тексту, дозволи встановити, що джерелом для автора напису слугував перекладний твір "Разуми складання Варнави неподобного", які в руській книжній традиції входили до збірок повчань "Бджола".

Датування. Друга чверть XI – кінець XII ст.; за формою написання ѧ з покриттям, б, в та г з виступом зверху, виконаної у три змахи зіркоподібної ж, и та ѵ з верхніми засічками, х з верхніми та нижніми засічками, криволінійної р з округлою петлею, написання диграфів оу та ѵо; найвірогідніше, друга половина XII ст.; за типовістю поширення такої форми написання х[62].

Категорія. Цитати та посилання на твори книжної писемності.

Графіті № 108а (табл. XXVII)

Розташування. Знаходиться на висоті 138 см від підлоги та на відстані 309 см від лівого кута.

Опис. Під довгим третім рядком згаданого вище напису видряпане слово ѵѧенiѧ '*сподівання*', яке, найвірогідніше, має смисловий зв'язок із попереднім текстом.

Датування. Середина XI – кінець XIII ст.; за формою написання ѧ з опуклою петлею, пласким верхом та покриттям, звичайної і та ѵ у вигляді широкої чаші; найвірогідніше, друга половина XII ст.; за типовістю поширення такої форми літер ѧ та і.

Категорія. Окремі слова та словосполучення.

[62] Дослідження особливостей виконання тексту дозволило встановити, що під час видряпування літер автору не завжди вдавалося виконувати їх петлі (в, ѣ, ь, ѣ) або округлі елементи (чаші ѵ), тож вони в нього виходили різними. З огляду на це, під час палеографічного датування ці ознаки не враховувалися через їх випадковий, а не цілеспрямований характер.

Графіті № 169 (табл. XXVI, 2)

Публікації. С. Висоцький[63]; А. Турилов[64]; А. Залізняк[65].

Розташування. Знаходиться на висоті 121 см від підлоги та на відстані 240 см від лівого кута.

Опис. Збереженість напису добра, його складові чітко читаються:

гн҃помо | ѕнрабоу | днмн | трносе[66]

З розбивкою на слова текст виглядає таким чином:

Г(оспод)и помози рабу Димитриосе.

Господи, поможи рабу, Дмитре.

С. Висоцький тлумачив напис як молитву невідомого автора, звернену одночасно до Господа та св. Дмитра Солунського, образ якого був розташований поруч; на його думку, звернення до святого підтверджував кличний відмінок імені Димитриосе. А. Турилов в цілому не заперечував такому тлумаченню, натомість А. Залізняк вважав, що це – звичайне молитовне звернення особи на ім'я Дмитро, адже в тексті відсутнє "святий", яке б дозволяло тлумачити текст саме як звернення до св. Дмитра[67]. Зважаючи на сучасні студії, в інтерпретації тексту рацію мав С. Висоцький.

Датування. Середина XII – початок XIV ст.; за формою написання в з виступом зверху, вертикальної є з язичком донизу, нахиленої ліворуч ѕ із переломом, криволінійної р з округлою або кутом вперед петлею; найвірогідніше, середина XII ст.; за типовістю поширення таких форм ѕ та р.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 5905 (табл. XXV, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 137,5 см від підлоги та на відстані 148,5 см від лівого кута.

Опис. На фресці прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVII ст.; прорізи повністю закриті шпаклівкою.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 5906 (табл. XXV, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 162,5 см від підлоги та на відстані 145,5 см від лівого кута.

---

[63] С.А. Высоцкий, *Средневековые надписи Софии Киевской*, с. 75, табл. LXIX, 3; LXX, 3.

[64] А.А. Турилов, *Заметки о киевских граффити*, Лингвистическое источниковедение и история русского языка, Москва 2000, с. 38–39

[65] А.А. Зализняк, *К изучению древнерусских надписей*, с. 273–274.

[66] А. Турилов розглядав добре збережену літеру є як "знак у вигляді горизонтальної коми (дугою донизу), яким зазвичай закінчується текст в найдавніших рукописах", натомість А. Залізняк безпідставно запропонував тут читати "дзеркальну ю".

[67] Власне, це тлумачення й підтягнуло коригування останньої літери.

Опис. Від напису залишилась тільки літера Ъ.

Датування. Друга чверть XI – кінець XV ст.; за формою написання ъ простого вигляду з нахиленою щоглою.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 5907 (табл. XXVIII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 150 см від підлоги та на відстані 288 см від лівого кута.

Опис. На фресці простежується малюнок тварини, вочевидь, собаки. Лінії тіла пошкоджені написом № 108.

Датування. Друга чверть XI – кінець XII ст.; за особливостями розташування.

Категорія. Зооморфні зображення.

Графіті № 5908 (табл. XXVIII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 150 см від підлоги та на відстані 336 см від лівого кута.

Опис. Збереженість напису добра, попри дрібні пошкодження, усі його складові впевнено простежуються:

г҃ипомозиꙑрабж | συωεμυαντ[68]ονοβι

З розбивкою на слова текст виглядає таким чином:

Г(оспод)и помози рабж συωεμυ Αντονοβι.

Господи, поможи рабу своєму Антонові.

Напис прикметний використанням грецьких літер у другому рядку для передачі слов’янських слів.

Датування. Друга чверть XI – кінець XII ст.; за формою написання а та б з округлими петлями, нахиленої праворуч з із переломом, прямолінійної р з незамкнутою петлею кутом вгору, п з виступом зверху, простого ж.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 5909 (табл. XXVIII, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 135 см від підлоги та на відстані 293 см від лівого кута.

Опис. На фресці простежуються пошкоджені літери МѢНЄІ, причому перша м виконана дуже незграбно, а остання і може тлумачитись і як щогла незакінченої літери. Найвірогідніше розглядати напис як незавершене молитовне звернення з проханням помилувати або пом’янути його: автор виконав займенник мѣнє ‘*мене*’ та почав виконувати продовження, проте з якихось причин не закінчив текст.

[68] Літери ντ написані з інверсією.

Датування. Друга чверть XI – середина XII ст.; за формою написання вертикальної є та ѣ з петлею кутом вперед.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 5910 (табл. XXIX, 1)

Публікації. О. Євдокимова[69]; А. Виноградов[70]; В. Корнієнко[71].

Розташування. Знаходиться на висоті 157 см від підлоги та на відстані 259 см від лівого кута.

Опис. Збереженість обведеного прямокутною рамкою[72] напису добра, його складові чітко читаються:

αγηεμηναελεησονμε | εγαμεισααυ[73]τονουκε--[74] | αξ[75]ιοςκε[76]δουλοσμορ[77] | ηασ[78]ελεησονμετομεα | μαρτωλοναμην[79]

З розбивкою на слова та відновленням втрачених фрагментів текст виглядає таким чином:

Αγηε Μηνα ελεησον με εγαμεισα αυτονου Κ(υρι)ε [αν]αξιος Κ(υρι)ε δουλος μορηας ελεησον με το(ν) με αμαρτωλον αμην.

Ἅγηε Μηνᾶ, ἐλέησόν με, ἐγάμεισα αὐτο, νου, Κύριε, ἀνάξιος, Κύριε, δοῦλος μώριας, ἐλέησόν με, τὸ(ν) με, ἁμαρτωλόν, ἀμήν.

Святий Міно, помилуй мене, кохався сам, розуму, Господи, недостойний, Господи, раб дурості, помилуй мене, мене, грішника, амінь.

Пропоноване О. Євдокимовою прочитання тексту містило низку незв'язаних між собою конструкцій: "*Святий Міно, помилуй мене, одружився, одружився, але Господи, я, Коска (або Козма), раб мій, але помилуй мене, але мене грішника, амінь*". Дослідниця пояснювала таку неузгодженість помилками самого автора тексту – Козми, який, на її думку, міг бути слов'янином за походженням, тому до тексту потрапили слов'янський

---

[69] А.А. Евдокимова, *Греческие граффити Софии Киевской (публикация)*, с. 624–625; А.А. Евдокимова, *Корпус греческих граффити Софии Киевской на фресках первого этажа*, Древнейшие государства Восточной Европы. 2005 год. Рюриковичи и российская государственность, Москва 2008, с. 479–480.

[70] А.Ю. Виноградов, *Заметки о греческих граффити в древнерусских храмах*, Вопросы эпиграфики 7, ч. 2 (2013) 93–94.

[71] В. Корнієнко, *До проблеми прочитання грекомовного покаянного графіті на фресці з образом св. Міни у Софії Київській*, Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. Збірка наукових праць 29–30 (2019) 169–171.

[72] З трьох сторін (вгорі, внизу та праворуч) лінії видряпані автором, а лівою стороною рамки слугує вертикальна лінія граф'ї.

[73] О. Євдокимова вважала, що літери ισααυ, які добре читаються на фресці, варто читати як τογαμε; А. Виноградов – як ισαμε.

[74] Дослідники проігнорували наявність вибою, який знищив дві літери наприкінці рядка.

[75] Літеру О. Євдокимова помилково визначила як кириличну ꙁ.

[76] О. Євдокимова помилково ідентифікувала літеру як α.

[77] Останню літеру О. Євдокимова помилково визначила як υ, а А. Виноградов – як ν.

[78] У місці добре видимих літер ηας О. Євдокимова помилково читала νο, а А. Виноградов – ος.

[79] О. Євдокимова помилково вказала літеру як втрачену.

займенник першої особи “αz” та заперечний сполучник “ѡъ” у двох варіантах огласовки: “νο” та “νου”. А. Виноградов запропонував читати тут таку покаянну фразу: “*Святий Міно, помилуй мене: спарувався з віслюком, і недостойний, і раб. Тільки помилуй мене, грішного, амінь”*, а розміщення напису на фресці з образом св. Міни пояснив тим, що він вважався покровителем в’ючних тварин[80]. Сучасні дослідження дозволили повністю уникнути суперечностей у прочитанні тексту.

Датування. Друга чверть XI – кінець XII ст.; за хронологією поширення грекомовних написів у Софії Київській, а також за особливостями розташування напису № 5945, що є приписко̀ю до цього тексту.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 5911 (табл. XXIX, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 144 см від підлоги та на відстані 336 см від лівого кута.

Опис. На фресці простежуються пошкоджені літери ѠCOOM.

Датування. Друга чверть XI – середина XIII ст.; за формою написання округлої ѡ з високим т.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 5912 (табл. XXX)

Розташування. Знаходиться на висоті 119 см від підлоги та на відстані 264 см від лівого кута.

Опис. Збереженість напису добра, незважаючи на дрібні пошкодження та затертість поверхні тиньку:

θοτηζουθοτηζου | ηνεηερουσ-λημь | ηγαρьδοκσακ̄-οῡεπη |
σε--ετηλενьχορευε | νη-ьκεαγαλουσιωνь | σηδεαγνητερπουθε- |
οτοκεεντηεγερσ-ητου | τοκουσου

З розбивкою на слова та відновленням втрачених фрагментів текст виглядає таким чином:

Θοτηζου θοτηζου η νε(α) Ηερουσ[α]λημь η γαρь δοκσα Κ(υ)[ρ](ι)ου επη σε [αν]ετηλενь χορευε νη[ν]ь κε αγαλου Σιωνь ση δε αγνη τερπου Θεοτοκε εν τη εγερσ[ε]η του τοκου σου.

Φωτίζου, φωτίζου, ἡ νέα Ἰερουσαλήμ, ἡ γὰρ δόξα Κυρίου ἐπὶ σὲ ἀνέτειλε, Χόρευε νῦν, καὶ ἀγάλλου Σιών, σὺ δέ ἁγνή, τέρπου Θεοτόκε, ἐν τῇ ἐγέρσει τοῦ τόκο υσου.

Світися, світися, Новий Єрусалиме: Слава бо Господня на тобі возсія. Ликуй нині і веселися, Сіоне! Ти же, чистая, красуйся, Богородице, О востанії Рождества твоєго.

[80] Щоправда, як мало проявитись це покровительство св. Міни по відношенню до автора графіті та скривдженої ним тварини, коректор напису скромно змовчав, поклавшись, мабуть, на фантазію читачів.

У верхньому рядку над складом θο слова φωτίζου дописані склади φο. Вочевидь, автор цієї приписки прагнув вказати на помилково написані слова пісні "Ангел вопіяше", оскільки автор основного тексту сплутав близькі за звучанням θ та φ. Утім, він плутав й інші літери (не розрізняючи ι та η), а також у кількох місцях додав до грецьких слів зайві "єрі". Все це видає в авторові грецького тексту слов'янина, який, до того ж, писав текст пісні по пам'яті, саме так, як він її почув.

Датування. Друга чверть XI – кінець XII ст.; за формою написання нахиленої праворуч є, д з довгими ніжками, прямолінійної ρ з округлою петлею, ь з петлею кутом вперед.

Категорія. Цитати та посилання на твори книжної писемності.

Графіті № 5913 (табл. XXXI, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 136,5 см від підлоги та на відстані 334 см від лівого кута.

Опис. Внаслідок пошкодження тиньку частина складових напису не збереглась:

φο------τηζουφοτηζουφο—ου | ηνεαηελ̅ημ

З розбивкою на слова та відновленням втрачених фрагментів текст виглядає таким чином:

Φο[τηζου φο]τηζου φοτηζου φο[τηζ]ου η νεα Ηε(ρουσα)λημ.

Φωτίζου, φωτίζου, φωτίζου, φωτίζου ἡ νέα Ἱερουσαλήμ.

Світися, світися, світися, світися Новий Єрусалиме.

Датування. Друга чверть XI – кінець XIII ст.; за хронологією поширення грекомовних написів у Софії Київській.

Категорія. Цитати та посилання на твори книжної писемності.

Графіті № 5914 (табл. XXXI, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 142,5 см від підлоги та на відстані 335 см від лівого кута.

Опис. Збереженість напису відносно добра:

свѣтіса-выем

Зважаючи на наявність на фресці наведених вище двох уривків пісні "Ангел вопіяше", найвірогідніше реконструювати текст таким чином:

Свѣтіса н[о]вь Ꙗ(русали)м(ь).

Світися Новий Єрусалиме.

Датування. Друга чверть XI – початок XIV ст.; за формою написання в з переломом при щоглі та м з провисаючою петлею та вертикальними щоглами.

Категорія. Цитати та посилання на твори книжної писемності.

Графіті № 5915 (табл. XXXI, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 144 см від підлоги та на відстані 324 см від лівого кута.

Опис. На фресці прокреслена ініціальна літера Р.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 5916 (табл. XXXII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 131 см від підлоги та на відстані 325 см від лівого кута.

Опис. На фресці прокреслені чотири літери М.

Датування. Друга чверть XI – кінець XV ст.; за формою м з плечима та вертикальними щоглами, верхніми засічками й округлою петлею.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 5917 (табл. XXXII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 133,5 см від підлоги та на відстані 333 см від лівого кута.

Опис. На фресці прокреслені три літери Ꙋ.

Датування. Друга чверть XI – кінець XV ст.; за формою написання простої ꙋ з відворотом на верхній правій скісній.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 5918 (табл. XXXII, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 126 см від підлоги та на відстані 345 см від лівого кута.

Опис. На фресці прокреслені три літери Ꙋ.

Датування. Друга чверть XI – кінець XV ст.; за формою написання простої ꙋ з відворотом на верхній правій скісній.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 5919 (табл. XXXII, 4)

Розташування. Знаходиться на висоті 132 см від підлоги та на відстані 343,5 см від лівого кута.

Опис. На фресці прокреслений склад ѳꙋ.

Датування. Друга чверть XI – кінець XIV ст.; за формою написання Y-подібної ꙋ з пересічкою.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 5920 (табл. XXXIII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 135,5 см від підлоги та на відстані 327 см від лівого кута.

Опис. На фресці прокреслена літера Г.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 5921 (табл. XXXIII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 139 см від підлоги та на відстані 336 см від лівого кута.

Опис. На фресці прокреслена літера ф.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 5922 (табл. XXXIII, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 135,5 см від підлоги та на відстані 323 см від лівого кута.

Опис. На фресці прокреслений чотириконечний хрест, кінці якого сформовані заокругленими лініями, які згортаються проти годинникової стрілки.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 5923 (табл. XXXIII, 4)

Розташування. Знаходиться на висоті 145,5 см від підлоги та на відстані 343 см від лівого кута.

Опис. На фресці прокреслені літери ГН під горизонтальним титлом, що є традиційним скороченням слова-звернення Г(оспод)и ‘*Господи*’.

Датування. Друга чверть XI – кінець XV ст.; за формою написання и з горизонтальною перемичкою та за структурою формули.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 5924 (табл. XXXIII, 5)

Розташування. Знаходиться на висоті 156,5 см від підлоги та на відстані 325 см від лівого кута.

Опис. На фресці прокреслені літери ГН під горизонтальним титлом, що є традиційним скороченням слова-звернення Г(оспод)и ‘*Господи*’.

Датування. Друга чверть XI – кінець XV ст.; за формою написання и з горизонтальною перемичкою та за структурою формули.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 5925 (табл. XXXIII, 6)

Розташування. Знаходиться на висоті 130 см від підлоги та на відстані 290 см від лівого кута.

Опис. На фресці прокреслений чотириконечний хрест, основа щогли якого спирається на трикутну Голгофу.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVII ст.; прорізи повністю закриті шпаклівкою.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 5926 (табл. XXXIV)

Розташування. Знаходиться на висоті 122 см від підлоги та на відстані 311 см від лівого кута.

Опис. На фресці прокреслений малюнок лева, тіло якого повернуто у профіль, а морда – у фас. Загалом зображення дуже нагадує книжні мініатюри. Під малюнком тим же автором виконана довга хвиляста лінія.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Зооморфні зображення.

Графіті № 5927 (табл. XXXV, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 130 см від підлоги та на відстані 308 см від лівого кута.

Опис. Збереженість напису добра:

с҃тътнмннапомнлоунрабас--єго

З розбивкою на слова та відновленням втрачених фрагментів текст виглядає таким чином:

С(вѧ)тъ ти Мина помилоуи раба с[во]єго.

Святий же Міна, помилуй раба свого.

Датування. Друга чверть XI – перша чверть XIII ст.; за формою написання а з покриттям, и з верхньою засічкою, п з виступом зверху, прямолінійної р з петлею кутом вгору, оу зі зменшеним о.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 5928 (табл. XXXV, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 158 см від підлоги та на відстані 330 см від лівого кута.

Опис. Збереженість напису добра, попри сильну затертість тиньку:

оу-єннагрѣшьннка | помнлоунмнна

З розбивкою на слова та відновленням втраченого фрагмента текст виглядає таким чином:

Оу[н]єина грѣшьника помилоуи Мина.

Прохаючого грішника помилуй, Міна.

Датування. Друга чверть XI – кінець XII ст.; за формою написання а з видовженою спинкою, прямолінійної р з округлою петлею, п з виступом зверху, ь з петлею кутом вперед.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 5929 (табл. XXXVI, 1)

Публікації. О. Євдокимова[81].

Розташування. Знаходиться на висоті 147 см від підлоги та на відстані 257 см від лівого кута.

Опис. Збереженість обведеного рамкою напису добра, його складові, за винятком знищеного вибоєм закінчення останнього рядка, чітко простежуються:

αγηο[82] | ς[83]μη | ναβο | ηθη | μ--

З розбивкою на слова та відновленням втрачених фрагментів текст виглядає таким чином:

Αγηος Μηνα βοηθη μ[ου].

Ἅγιος Μηνᾶ βοήθει μου.

Святий Міна, поможи мені.

Датування. Друга чверть XI – кінець XIII ст.; за хронологією поширення грекомовних написів у Софійському соборі.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 5930 (табл. XXXVI, 2)

Публікації. О. Євдокимова[84].

Розташування. Знаходиться на висоті 134 см від підлоги та на відстані 247 см від лівого кута.

Опис. Збереженість обведеного рамкою напису добра, його складові чітко простежуються:

αγηε | μην[85]

Нижче поверхня тиньку в рамці рівна, що свідчить про незавершеність тексту, який, з розбивкою на слова та відновленням пропущеного фрагмента, виглядає таким чином:

Αγηε Μην{α}…

Ἅγιε Μηνᾶ…

Святий Міна…

Форма прикметника дозволяє інтерпретувати текст як незавершене звернення до святого Міни.

Датування. Друга чверть XI – кінець XIII ст.; за хронологією поширення грекомовних написів у Софійському соборі.

Категорія. Молитовний напис.

---

[81] А.А. Евдокимова, *Греческие граффити Софии Киевской (публикация)*, с. 622–623; А.А. Евдокимова, *Корпус греческих граффити Софии Киевской*, с. 477–478.

[82] Цю літеру О. Євдокимова пропустила.

[83] О. Євдокимова помилково ідентифікувала цю літеру як ε.

[84] А.А. Евдокимова, *Греческие граффити Софии Киевской (публикация)*, с. 623; А.А. Евдокимова, *Корпус греческих граффити Софии Киевской*, с. 478.

[85] О. Євдокимовою на виконаній нею прорисовці форма літери була змінена.

Графіті № 5931 (табл. XXXVII, 1)

Публікації. О. Євдокимова[86].

Розташування. Знаходиться на висоті 151,5 см від підлоги та на відстані 262,5 см від лівого кута.

Опис. На фресці чітко читається ім'я святого: Μηνας '*Μηνᾶ, Міна*', прокреслене поверх напису № 5932.

Датування. Остання чверть XII – кінець XV ст.; за особливостями розташування та формою написання и з горизонтальною та ɴ з діагональною перемичками.

Категорія. Підпис до фрескового образу.

Графіті № 5932 (табл. XXXVII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 151,5 см від підлоги та на відстані 262,5 см від лівого кута.

Опис. Напис дуже пошкоджений вибоями та підписом до фрески (№ 5931), тому частина його складових не простежується:

въсрⷣѣiін҇ееаа҇ⷩнеекееі- | алⷧл--ыѣплотнннк-неееанееті

На початку верхнього рядка читається скорочена фраза въсрѣд(оу) '*у середу*', за яким слідує запис розспіву, що нагадує аненайку. На початку нижнього рядка можна реконструювати словосполучення з подвоєнням л – алл[үн]ыѣ плотиник[и][87] '*голодні платники*', за яким видряпане продовження аненайки.

Датування. Остання чверть XII – кінець XIV ст.; за формою написання в з нижньою петлею скісною до щогли, нахиленої праворуч, або вертикальної є, криволінійної ρ з петлею кутом донизу; найвірогідніше, друга чверть XIII ст.; за типовістю поширення таких форм є та ρ.

Категорія. Напис музичного змісту.

Графіті № 5933 (табл. XXXVII, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 139 см від підлоги та на відстані 218 см від лівого кута.

Опис. Напис сильно затертний, проте за наявними складовими може бути чітко реконструйоване традиційне молитовне звернення: Г(оспод)и по[мо]зи '*Господи, поможи*'.

Датування. Друга чверть XI – кінець XV ст.; за формою написання нахиленої ліворуч з із переломом, и з горизонтальною перемичкою та за структурою формули.

Категорія. Молитовний напис.

[86] А.А. Евдокимова, *Греческие граффити Софии Киевской (публикация)*, с. 624; А.А. Евдокимова, *Корпус греческих граффити Софии Киевской*, с. 478–479.

[87] Докл. про значення цього слова див.: В. Корнієнко, *Епіграфіка сакральних пам'яток Галича (XII–XIX ст.)*, за ред. М. Волощука, Івано-Франківськ 2018, с. 186–187.

Графіті № 5934 (табл. XXXVIII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 149 см від підлоги та на відстані 138,5 см від лівого кута.

Опис. На поверхні фрески простежуються дуже пошкоджені дрібні літери ІАН.

Датування. Друга чверть XI – кінець XV ст.; за формою написання простої і та и з горизонтальною перемичкою.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 5935 (табл. XXXVIII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 127 см від підлоги та на відстані 295 см від лівого кута.

Опис. На фресці прокреслена літера Р.

Датування. Друга чверть XI – початок XIII ст.; за формою написання літери ρ з маленькою голівкою, що не змикається в нижній частині зі щоглою.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 5936 (табл. XXXVIII, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 125,5 см від підлоги та на відстані 279,5 см від лівого кута.

Опис. На поверхні фрескового тиньку прокреслений чотириконечний хрест, вершина щогли та кінці перекладини якого мають розширення у вигляді трикутників.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 5937 (табл. XXXVIII, 4)

Розташування. Знаходиться на висоті 126,5 см від підлоги та на відстані 291 см від лівого кута.

Опис. На фресці прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 5938 (табл. XXXVIII, 5)

Розташування. Знаходиться на висоті 136 см від підлоги та на відстані 139 см від лівого кута.

Опис. На фресці прокреслений шестикінечний хрест, що складається зі щогли, перекладини та горизонтального підніжжя.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 5939 (табл. XXXIX, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 123 см від підлоги та на відстані 292,5 см від лівого кута.

Опис. На фресці прокреслений прокреслені літери ГН, що є традиційним скороченням слова-звернення Г(оспод)и '*Господи*'.

Датування. Друга чверть XI – кінець XIV ст.; за формою написання г з виступом зверху та и з горизонтальною перемичкою.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 5940 (табл. XXXIX, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 134 см від підлоги та на відстані 238,5 см від лівого кута.

Опис. На фресці прокреслене коло.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 5941 (табл. XXXIX, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 119,5 см від підлоги та на відстані 282 см від лівого кута.

Опис. На фресці прокреслений диграф ОУ.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 5942 (табл. XXXIX, 4)

Розташування. Знаходиться на висоті 133 см від підлоги та на відстані 311 см від лівого кута.

Опис. На фресці прокреслена літера О.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 5943 (табл. XL, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 115 см від підлоги та на відстані 280 см від лівого кута.

Опис. На фресці прокреслене особове ім'я автора напису: Михаі[89]ло '*Михайло*'.

Датування. Середина XIV – кінець XVI ст.; за формою написання л з видовженою вертикальною спинкою, и з діагональною перемичкою та за формою прорізів.

Категорія. Пам'ятний напис.

[88] Літера написана над рядком.

Графіті № 5944 (табл. XL, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 142 см від підлоги та на відстані 260 см від лівого кута.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису пошкоджена низкою вибоїв, які знищили частину його складових:

г҃нпом--рабоус-оѥмоуана | нню

З розбивкою на слова та відновленням втрачених фрагментів текст виглядає таким чином:

Г(оспод)и пом[ози] рабоу с[в]оѥмоу Ананию.

Господи, поможи рабу своєму Ананію.

Датування. Друга чверть XI – кінець XII ст.; за формою написання прямолінійної ρ з маленькою голівкою та ѥ з засічкою на щоглі.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 5945 (табл. XLI, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 162 см від підлоги та на відстані 260 см від лівого кута.

Опис. Поверхня стіни в місці обведеного рамкою напису затерта, проте його складові читаються:

иѳѥдораотоудѥ ѵск

Напис виконаний над грекомовною молитвою (№ 5910), верхній рядок рамки якого є рамкою для цього тексту, що змушує розглядати його як приписку до молитви невідомого автора. Відтак, з розбивкою на слова та відновленням пропущених фрагментів, текст можна представити таким чином:

И Ѳѥдора отоудѥ ѵск(оупи).

І Федора звідти викупи.

Вочевидь, автор напису так само звертається до св. Міни, як і автор грекомовного напису, розкаюючись у такому самому гріху.

Датування. Друга чверть XI – кінець XII ст.; за формою написання прямолінійної ρ з відкритою петлею.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 5946 (табл. XLI, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 130 см від підлоги та на відстані 280 см від лівого кута.

Опис. Початок дворядкового напису знищений вибоєм, у середині також знищені окремі його складові:

-ьнехотѧчеловѣка | -ѣда

Текст тотожний початку другого рядка напису № 108, тож реконструюється таким чином:

[Б](ог)ь не хотѧ чловѣка [б]ѣдѧ{ми}…
Бог, не бажаючи, людину бідами…

Датування. Друга чверть XII – початок XIV ст.; за формою написання літери в з нижньою петлею, що скісна до щогли, ѧ та н з верхніми засічками.

Категорія. Цитати та посилання на твори книжної писемності.

Графіті № 5947 (табл. XLII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 140 см від підлоги та на відстані 342 см від лівого кута.

Опис. На фресці не зовсім вдало прокреслений малюнок кисті руки в жесті благословення.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Символи, пов'язані з частинами людського тіла.

Графіті № 5948 (табл. XLII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 106 см від підлоги та на відстані 329 см від лівого кута.

Опис. На фресці видряпана літера Г.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 5949 (табл. XLII, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 112,5 см від підлоги та на відстані 288 см від лівого кута.

Опис. На фресці видряпаний склад ѦѺ, який, утім, може бути інтерпретований як перегорнутий догори ногами дограф ѺѸ.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 5950 (табл. XLII, 4)

Розташування. Знаходиться на висоті 135,5 см від підлоги та на відстані 260 см від лівого кута.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису сильно пошкоджена вибоями.

Внаслідок цього від тексту збереглись дві літери Н у верхньому рядку, а в нижньому – літери Б та, на деякій відстані, ЬЦ.

Датування. Друга чверть XI – кінець XV ст.; за формою написання в з виступом зверху; найвірогідніше, друга чверть XI – кінець XII ст.; за типовістю поширення такої форми літери.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 5951 (табл. XLIII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 112 см від підлоги та на відстані 259 см від лівого кута.

Опис. Незважаючи на затертість тиньку, складові напису простежуються добре:

гн҃помозѕнр

З розбивкою на слова текст виглядає таким чином:

Г(оспод)и помози р{абоу}.

Господи, поможи рабу.

Датування. Друга чверть XI – кінець XII ст.; за формою написання вертикальної ѕ із переломом, а також прямолінійної р з маленькою голівкою.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 5952 (табл. XLIII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 140,5 см від підлоги та на відстані 233 см від лівого кута.

Опис. На фресці прокреслена фігура у вигляді монограми літер ПР, причому на щоглі останньої наявні дві пересічки – горизонтальна згори та у вигляді перегорнутого рогами догори півмісяца нижче. Ліворуч знаходиться фігура, що нагадує постать людини.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Сюжетне зображення.

Графіті № 5953 (табл. XLIV, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 112 см від підлоги та на відстані 259 см від лівого кута.

Опис. Незважаючи на затертість тиньку, складові напису простежуються добре:

г҃однпом | ѕнрабус

З розбивкою на слова текст виглядає таким чином:

Г(осп)оди пом(о)зи рабу с{воему}.

Господи, поможи рабу своєму.

Датування. Друга чверть XII – середина XIII ст.; за формою написання в з округлою петлею, нахиленої ліворуч ъ-подібної з, п з виступом зверху, прямолінійної р з округлою петлею, дзеркальної у.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 5954 (табл. XLIV, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 118 см від підлоги та на відстані 335 см від лівого кута.

Опис. На фресці прокреслена літера Ѣ.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.
Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 5955 (табл. XLV, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 121 см від підлоги та на відстані 327 см від лівого кута.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису сильно затерта та пошкоджена вибоями, що знищило частину його складових:

ст҃ъѣмн-авелнкъмжученнкъгнпомозн
рабоусвоемоугрѣшь-нкжзьломжгрѣшьн---
-ѣ---лнка--------ѣ------л-

Оскільки нижній рядок майже повністю знищений, реконструювати можна текст лише двох верхніх рядків:

С(ва)тъѣ Ми[н]а великъ мжученикъ Г(оспод)и помози рабоу своемоу грѣшь[н]икж зьломж грѣшьн[икж]…

Святий Міна великомученик, Господи, поможи рабу своєму, грішнику злому, грішнику…

Датування. Середина XII ст.; за формою написання ꙁ із переломом хвоста, прямолінійної ρ з петлею кутом вгору, ь, ъ та ѣ з петлями кутом вперед, ꙋ у вигляді плаского чаші.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 5956 (табл. XLV, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 105,5 см від підлоги та на відстані 338 см від лівого кута.

Опис. Незважаючи на дрібні пошкодження тиньку, складові обведеного прямокутною рамкою напису простежуються добре:

г҃нпомознрабоусвоемоуза-аровн

З розбивкою на слова та відновленням втраченого фрагмента текст виглядає таким чином:

Г(оспод)и помози рабоу своемоу За[х]арови.

Господи, поможи рабу своєму Захарові.

Датування. Друга чверть XII – початок XIV ст. за формою написання нахиленої ліворуч ꙁ із переломом, в з нижньою петлею, скісною до щогли, прямолінійної ρ з округлою петлею; найвірогідніше, друга чверть XII ст.; за типовістю поширення таких форм в та ꙁ.

Категорія. Молитовний напис.

III.8. Графіті на фресці з образом св. Меркурія

Знаходиться на північній стороні виступу стіни, що формує аркуперехід від другого з заходу до західного компартименту приділа св. Воло-

димира (колишня північна внутрішня галерея) (табл. XVI). Образ св. Меркурія надійно визначається на підставі відомостей графіті[89]*. Фресковий тиньк зберігся тільки в середній частині постаті, він щільно вкритий дрібними вибоями та подряпинами. Під час дослідження С. Висоцького були опубліковані три графіті з цієї фрески – № 75 та № 75а, а також № 170. Окрім них, на досліджуваній поверхні збереглось ще вісім графіті, які отримали номери від 5957-го по 5964-й (табл. XVII).*

Графіті № 75 (табл. XLVI, 1)

Публікації. С. Висоцький[90]; В. Бєлецький[91]; Н. Нікітенко та В. Корнієнко[92]; В. Корнієнко[93].

Розташування. Знаходиться на висоті 141 см від підлоги та на відстані 92 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслений перегорнутий догори ногами тризуб. Його нижні пишні пагони вивертаються назовні, нагадуючи половинки ініціальної літери Ϲ[94]. У нижній ніжці тризуба наявне завершення у вигляді рівнобічного трикутника з додатково намальованим квадратом посередині, верхня сторона якого збігається з лінією основи трикутника, нагадуючи перегорнуту літеру Д. Центральний зубець завершується трипелюстковою квіткою-крином – лілією[95].

Під час публікації зображення С. Висоцький уникнув його атрибуції, зазначивши, що повних аналогій йому серед княжих знаків не зустрічається. С. Бєлецький, спираючись на порівняння відомих тризубів та встановленої на підставі цього динаміки змін їх вигляду у процесі успадкування від батька до сина та онука, спробував обґрунтувати атрибуцію знака онукові Володимира Великого по лінії Ізяслава – полоцькому князю Брячиславові. Проведене нами спільно з Н. Нікітенко дослідження зовнішнього вигляду тризуба довело, що елементи, на які спирався в своїй атрибуції С. Бєлецький, відсутні, тому пропонована ним приналежність знака виявилась хибною. Тоді ж нами була запропонована атрибуція тризуба Всеволоду-Андрію Ярославичу, онуку Володимира.

---

[89] В.В. Корнієнко, *Образ святого Меркурія Кесарійського в стінописі Софії Київської*, Православ'я в Україні: Збірник за матеріалами VII Міжнародної наукової конференції, присвяченої 25-літтю відновлення Київської православної богословської академії (1992–2017), К. 2017, ч. 2, с. 228–233.

[90] С.А. Высоцкий, *Древнерусские надписи Софии Киевской*, с. 110–111, табл. LXIX, 1; LXX, 1.

[91] С.В. Белецкий, *К атрибуции княжеского знака на граффити № 75 из Софии Киевской*, Археологія 3 (1997) 141–145.

[92] Н.М. Нікітенко, В.В. Корнієнко, *Атрибуція княжого знаку-графіті в північній внутрішній галереї Софії Київської*, Спеціальні історичні дисципліни 9 (2011) 136–145.

[93] В.В. Корнієнко, *Графіті Софії Київської*, с. 199–200.

[94] На прорисовці С. Висоцького ці пагони були значно зрізані.

[95] На думку С. Бєлецького, тут було виконано хрест.

Подальші самостійні дослідження В. Корнієнка, з урахуванням новітніх даних введених до наукового обігу матеріалів сфрагістики, дозволили встановити, що форма тризуба не притаманна пам'яткам кінця XI ст., а тяжіє до першої половини XI ст., зокрема, до Володимирового, присутнього на вірчих знаках часів цього князя[96]. Відмінність полягає лише в оформленні середнього зубця, що притаманне княжим знакам дітей Володимира, приклади чому бачимо на знаках Ярослава (коло), Мстислава (ромб з вертикальною засічкою під ним), Ізяслава (хрест), Судислава (пташка)[97].

У зображеного на фресці княжого знака середній зубець завершується лілією-крином, тризуб із таким завершенням середнього зубця ще не зустрічався у сфрагістиці. Ми вже звертали увагу на малюнок лілії на монетах Володимира як маніфестацію його царського сану, підкреслюючи, що прийняття цього символу Всеволодом могло декларувати вищий династичний статус Всеволодовичів та його спадкоємність від діда[98]. Однак таке твердження справедливе і для декларування вищого династичного статусу сина Володимира – Бориса. Відповідно, княжий знак з північної галереї Софії Київської найвірогідніше атрибутувати Борису Володимировичу. Перегорнутий тризуб указує, що на момент його виконання князя вже не було у живих, тож графіті виникло невдовзі після смерті Бориса Володимировича.

Датування. Друге десятиліття XI ст.; за атрибуцією.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 75а (табл. XLVII, 1)

Публікації. С. Висоцький[99]; В. Корнієнко[100].

Розташування. Знаходиться на висоті 136,5 см від підлоги та на відстані 97 см від лівого ребра.

Опис. Напис сильно пошкоджений, його початок та закінчення знищені обвалами тиньку:

-----ρ[101]не[102]помнлоуѵнм-

З розбивкою на слова та відновленням втрачених фрагментів наявний текст виглядає таким чином:

… [Меркоу]рие помилоуѵ м[а].

… *Меркуріє, помилуй мене.*

---

[96] *Тисяча років української печатки*, с. 85, № 59.
[97] *Ibid*., с. 85–89, № 60–64.
[98] Н.М. Нікітенко, В.В. Корнієнко, *Атрибуція княжого знаку-графіті*, с. 142–144.
[99] С.А. Высоцкий, *Древнерусские надписи Софии Киевской*, с. 110–111, табл. LXIX, 1; LXX, 1.
[100] В.В. Корнієнко, *Образ святого Меркурія Кесарійського*, с. 230–231.
[101] Літера була пропущена С. Висоцьким.
[102] Цю літеру С. Висоцький пропустив.

Датування. Початок XII – кінець XIII ст.; за формою написання п з виступом зверху, криволінійної р з округлою петлею, не зближених оу з дзеркальною у; найвірогідніше, середина XII – кінець XIII ст.; за типовістю поширення таких форм літер.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 170 (табл. XLVI, 2)

Публікації. С. Висоцький[103]; В. Корнієнко[104].

Розташування. Знаходиться на висоті 142 см від підлоги та на відстані 23 см від лівого ребра.

Опис. Напис сильно пошкоджений, його початок та закінчення знищені обвалом тиньку:

с҃тъıнмє-к[105]оурнн[106]помнлоунм------- | ---ика

З розбивкою на слова та відновленням втрачених фрагментів наявний текст виглядає таким чином:

С(вѧ)тыи Мє[р]коурии помнлоуи м[ѧ грѣшьн]ика.

Святий Меркуріє, помилуй мене, грішника.

Датування. Друга чверть XII – початок XIVст.; за формою написання розімкненої к зі зменшеним верхом, м з довгими верхніми засічками, п з виступом зверху, прямолінійної р з округлою петлею, не зближених оу, ы з середньою перемичкою; найвірогідніше, остання чверть XIII ст.; за типовістю поширення таких форм літер.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 5957 (табл. XLVI, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 146 см від підлоги та на відстані 30 см від лівого ребра.

Опис. Поруч зі згаданим вище написом виконаний запис особового імені автора: Борис(ъ) ‘*Борис*’.

Датування. Друга чверть XI – початок XIII ст.; за формою написання б з виступом зверху та округлою петлею, прямолінійної р з округлою петлею.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 5958 (табл. XLIV, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 133 см від підлоги та на відстані 15 см від лівого ребра.

---

[103] С.А. Высоцкий, *Средневековые надписи Софии Киевской*, с. 75–76, табл. LXIX, 2; LXX, 2.

[104] В.В. Корнієнко, *Образ святого Меркурія Кесарійського*, с. 229–230.

[105] У цьому місці С. Висоцький читав втрачену ѧ та збережену н, проте на фресці чітко простежуються є, знищена літера та к.

[106] У цьому місці добре читаються дві літери и, проте С. Висоцький вказав тут втрачений ъ.

Опис. На фресці прокреслена літера Ꙁ.

Датування. Друга чверть XI – кінець XV ст.; за формою написання вертикальної ꙁ із переломом.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 5959 (табл. XLVII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 146,5 см від підлоги та на відстані 20,5 см від лівого ребра.

Опис. Тиньк у місці розташування напису сильно пошкоджений подряпинами та вибоями, що практично повністю знищили його. На початку рядка простежується велика літера Г, на деякій відстані – фрагмент літери В або Ꙁ, ЄІЛО, три щогли літери, Ꙁ та фрагмент ще однієї літери.

Датування. Друга чверть XII – кінець XV ст.; за формою написання ꙁ із переломом хвоста; найвірогідніше, друга чверть XII – початок XIII ст.; за типовістю поширення такої форми літери.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 5960 (табл. XLVII, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 152 см від підлоги та на відстані 19 см від лівого ребра.

Опис. На фресці помітні виконані у два рядки три групи літер. У верхньому рядку виконані віддалені одна від одної літери О та У, а в нижньому – два склади МН та ЛN.

Датування. Друга чверть XI – кінець XII ст.; за формою написання ѧ з видовженою спинкою.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 5961 (табл. XLVIII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 136 см від підлоги та на відстані 31,5 см від лівого ребра.

Опис. На фресці виконаний запис двох особових імен: Иван(ъ) Бори[с](ъ) '*Іван, Борис*'.

Датування. Кінець XI – середина XII ст.; за формою написання ѧ з видовженою вгору та вниз спинкою, б, в та р з петлями кутом вперед.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 5962 (табл. XLVIII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 133 см від підлоги та на відстані 15 см від лівого ребра.

Опис. На фресці виконаний малюнок чотириконечного хреста, над перекладиною якого обабіч щогли виконані складові теонімограми ІС ХС.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 5963 (табл. XLVIII, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 150 см від підлоги та на відстані 95 см від лівого ребра.

Опис. На фресці простежуються залишки знищеного обвалом тиньку напису: літера Г у верхньому рядку та Т – у нижньому.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVII ст.; прорізи повністю закриті шпаклівкою.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 5964 (табл. XLIX, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 143,5 см від підлоги та на відстані 15,5 см від лівого ребра.

Опис. Незважаючи на пошкодження тиньку вибоями, всі складові напису збереглись:

г҃нпомознрабоусвоемоу | дамеѧноу

З розбивкою на слова текст виглядає таким чином:

Г(оспод)и помози рабоу своемоу Дамеѧноу.

Господи, поможи рабу своєму Даміану.

Датування. Друга чверть XI – початок XIV ст.; за формою написання ѧ та д з покриттям, б та п з виступом зверху, прямолінійної р з округлою петлею.

Категорія. Молитовний напис.

III.9. Графіті на фресці з зображенням орнаменту

Знаходиться у південно-східному куті західного компартименту на західній стороні виступу стіни, що формує арку-перехід від нього до другого з заходу компартименту приділа св. Володимира (колишня північна внутрішня галерея) (табл. XVI). Фресковий тиньк зберігся тільки в середній частині композиції, ближче до кута стіни, його поверхня щільно вкрита вибоями та подряпинами, затерта. На досліджуваній ділянці виявлено вісім графіті, які отримали номери від 5965-го по 5972-й (табл. XVII).

Графіті № 5965 (табл. XLIX, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 131,5 см від підлоги та на відстані 46 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслений малюнок голуба.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Орнітоморфні зображення.

Графіті № 5966 (табл. XLIX, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 130 см від підлоги та на відстані 58 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслений малюнок голуба.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Орнітоморфні зображення.

Графіті № 5967 (табл. XLIV, 4)

Розташування. Знаходиться на висоті 86 см від підлоги та на відстані 53,5 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслена літера Ⲛ.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 5968 (табл. L)

Розташування. Знаходиться на висоті 180 см від підлоги та на відстані 23 см від лівого ребра.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису сильно пошкоджена, ліва частина повністю знищена обвалом тиньку. У верхньому рядку читається ім'я ⲟⲣⲉⲫⲓⲁ '*Арефія*', а в двох нижніх збереглись літери Ⲙ та Ⲓ, а в нижньому – ⲟⲩ. Форма відмінку дозволяє розглядати напис як молитовне звернення.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер та формою прорізів.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 5969 (табл. LI, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 121,5 см від підлоги та на відстані 36 см від лівого ребра.

Опис. На фресці подвійними замкненими рисками прокреслений шестикінечний хрест, що складається зі щогли, перекладини та символічної таблички над головою Ісуса Христа.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 5970 (табл. LI, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 103 см від підлоги та на відстані 42 см від лівого ребра.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису сильно пошкоджена, майже всі його складові знищені:

---ⲟⲍⲏⲣⲁⲃ-----ⲙⲟ- | ----------

З відновленням втрачених фрагментів наявний текст виглядає таким чином:

… [пом]ози раб[оу своє]мо[ꙋ]…

… поможи рабу своєму…

Датування. Остання чверть XII – кінець XIV ст.; за формою написання б з високою петлею та прямолінійної р з петлею кутом вперед.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 5971 (табл. LII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 101 см від підлоги та на відстані 40,5 см від лівого ребра.

Опис. Незважаючи на пошкодження тиньку, на фресці простежується малюнок простого чотириконечного хреста.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 5972 (табл. LIII)

Розташування. Знаходиться на висоті 204 см від підлоги та на відстані 32 см від лівого ребра.

Опис. Збереженість напису добра, його складові чітко читаються:

Спасиг҃сдиипо | помилѹйраба | свогоАлеѯіа

З відновленням пропущених фрагментів текст виглядає таким чином:

Спаси Г(о)с(по)ди и /по/помилѹй раба свого Алеѯіа.

Спаси, Господи, та помилуй раба свого Алексія.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер та за формою прорізів.

Категорія. Молитовний напис.

III.10. Графіті на фресці з образами св. Федора Тирона, невідомого святого та Федора Стратилата

Знаходиться на південній стіні західного компартименту придiла св. Володимира (колишня північна внутрішня галерея) (табл. XVI). Образи св. Федора Тирона, постать якого збереглася частково, – відсутній давній тиньк вгору від рівня плечей, та Федора Стратилата, постать якого збереглася повністю, надійно визначаються на підставі відомостей графіті[107]; середня ж постать не збереглась внаслідок розширення

[107] В. Корнієнко, *Фрескові образи свв. Федора Тирона та Федора Стратилата у північній внутрішній галереї Софії Київської: питання атрибуції*, Православ'я в Україні: Збірник за матеріалами VIII Міжнародної наукової конференції "Українська церква в історії українського державотворення". До 100-ліття Української революції, державного органу в справах релігій та боротьби за автокефалію (Київ, 20 листопада 2018), К. 2018, с. 337–340.

віконної пройми під час робіт кінця XVII ст. Фресковий тиньк пошкоджений дрібними вибоями та подряпинами, місцями щільними. На досліджуваній ділянці збереглось вісімдесят три графіті, які отримали номери від 5973-го по 6055-й (табл. XVII).

Графіті № 5973 (табл. LI, 3)

Публікації. В. Корнієнко[108].

Розташування. Знаходиться на висоті 120 см від підлоги та на відстані 94 см від лівого кута.

Опис. Збереженість напису добра, майже всі складові читаються:

с҃тъıтеод҄рътнрон·ѳ·о-оу--милу-

З розбивкою на слова та відновленням втрачених фрагментів текст виглядає таким чином:

С(вѧ)ты(и) Теодоръ Тирон(ъ) Ѳо[м]оу [по]милу[и].

Святий Теодоре Тироне, Фому помилуй.

Датування. Остання чверть XII ст.; за формою написання д з довгими ніжками, прямолінійної ρ з округлою петлею, петля якої не з'єднується зі щоглою в нижній частині, ы з середньою перемичкою.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 5974 (табл. LII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 138 см від підлоги та на відстані 79 см від лівого кута.

Опис. На фресці простежується фігура, утворена двома вертикальними рисками, основа якої роздвоюється та вивертається назовні та всередину, а у верхній частині на висоту близько двох третин від основи наявний валик. Загалом, фігура нагадує елемент оформлення щогли ініціальної літери. Верхня частина малюнка пошкоджена написом № 5977.

Датування. Друга чверть XI – третя чверть XII ст.; за особливостями розташування.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 5975 (табл. LII, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 133 см від підлоги та на відстані 330 см від лівого кута.

Опис. На фресці виконане зображення держави – увінчане хрестом вгорі коло.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

[108] В. Корнієнко, *Фрескові образи свв. Федора Тирона та Федора Стратилата*, с. 339.

Графіті № 5976 (табл. LII, 4)

Розташування. Знаходиться на висоті 118 см від підлоги та на відстані 96 см від лівого кута.

Опис. Напис сильно пошкоджений, збереглись лише окремі літери:

нн-к-----моу---- | сєн-в--н------

Датування. Друга чверть XI – кінець XV ст.; за формою написання нахиленої ліворуч є.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 5977 (табл. LIV)

Публікації. В. Корнієнко[109].

Розташування. Знаходиться на висоті 135,5 см від підлоги та на відстані 85 см від лівого кута.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису пошкоджена вибоями та подряпинами, частково затерта, тому низка літер не збереглась, а в останніх рядках ідентифікуються тільки окремі з них:

ѧрꙑшениѵьпьсал-аминь | св҃--нѳеодорѥпомозимн | єм-ѵ-нкоукнѧжо |
моусавѣгеоръгнєв-м-у | нмѧгрѣшънаго | помѧ--тѣгрѣхъмон
| хъпръвъхъожевꙑне | стнхотѣщамоу | невѣдѣпоштомл҃стьмне |
свѣтъмтвоемъгд҃н | ---хръщенꙑми | ----прѣсвѧтоуѫ | богородиц---- |
дасѣѧдев------ | нъбоудуѫ------ | ------н----------мъ

З розбивкою на слова та відновленням втрачених фрагментів наявний текст можна представити таким чином:

Ѧрышениѵь пьсал[ъ] аминь св[ѧты]и Ѳеодорѥ помози мне м[є]ѵ[н]икоу кнѧжомоу Савѣ Георгиевомоу и мѧ грѣшнаго помѧ[ни]тѣ грѣхъ моихъ пръвъхъ оже вынести сеѧ зла хотѣвшамоу не вѣдѣ пошто м(и)л(о)сть мне свѣтъм(ъ) твоемъ Г(оспо)ди … хрѣщеными … прѣсвѧтоуѫ Богородиц[оу] … сѣѧ Дев[а] … бодоу…

Яришенич писав, амінь. Святий Федоре, поможи мені, мечнику княжому Саві Георгієвому. І мене, грішного, пом'яніть, через гріхи мої давні, того самого, що винести це зло забажав, не знаю, за що милість мені. Світлом твоїм Господи … хрещеними … пресвяту Богородицю … ця Діва … буду …

Попри стандартний, звернений до святого молитовний текст, що покладений в основу формули, автор напису розширив його, фактично перетворивши на яскраве індивідуальне молитовне звернення, своєрідний зразок літературного твору, складений ним безпосередньо в момент написання (ad hoc). Це засвідчує як добре володіння Савою писемністю, так і його певний літературний талант.

[109] В.В. Корнієнко, *Автограф-графіті княжого мечника Сави у Софії Київській,* Український археографічний щорічник, нова серія 21/22 (2018) 621–624.

Варто зауважити, що, на перший погляд, верхній рядок напису виконаний іншою особою, і "Яришенич" не має жодного відношення до "Сави" нижніх рядків. Проте, якщо звернути увагу на особливості написання літер в обох текстах, впадає у вічі їх однакове виконання, що найбільш чітко виявляється у вигляді літери ъı. Отже, обидва рядки виконані однією особою, й це дає підстави визначити, автор у верхньому рядку вказав ім'я побатькові, а вже у самому тексті молитви – особове ім'я Сава.

Ім'я батька Сави – Яриш або Ярош, який є некалендарним (язичницьким) антропонімом, що фіксується у писемних та інших джерелах (літописи, берестяні грамоти, графіті) у північних регіонах Руси-України. Цей антропонім у різних формах (як особове ім'я чи побатькові) фіксується у таких містах, як Новгород[110], Смоленськ[111] та Муром[112]. Причому його поширення має обмежений часовий діапазон від середини XII до приблизно останньої чверті XIII ст. Прикметне, що в антропонімії інших князівств наразі такий антропонім не зафіксований.

Зважаючи на факти хронологічного поширення імені Яриш/ Ярош та форму написання літер у тексті, а також географію його поширення, можна уточнити час виконання графіті та походження його автора. Щодо останнього, зважаючи на дані антропонімії, можна впевнено встановити, що Сава походив з північних князівств Руси-України[113].

Сава Яришенич у графіті називає себе мечником, тобто, представником князівської служби. Попри те, що на сьогодні питання визначення функціональних обов'язків мечника залишається відкритим[114], важливим є вказівка у тексті графіті імені князя, якому служив Сава – Георгій. Для повної інтерпретації запису необхідно ідентифікувати князя, якому міг служити Сава. При цьому варто врахувати той факт, що такий князь найвірогідніше правив у північно-східних князівствах Руси-України у другій половині XII ст.

Проте ім'я Георгій було поширене в іменослові князівського середовища, а для означеної території та проміжку часу маємо відомості про

---

[110] А.А. Зализняк, *Древненовгородский диалект. 2-е издание, переработанное с учетом материала находок 1995–2003 гг.*, Москва 2004, с. 430–431, 439–440, 490–491; *Полное собрание русских летописей* (далі – *ПСРЛ*), т. III: Новгородская первая летопись старшего и младшего изводов, Москва 2000, с. 57, 64, 258, 268.

[111] А.А. Зализняк, *Древненовгородский диалект*, с. 461–462.

[112] S.-A. Brun, A. Hartmann-Virnich, E. Ingrand-Varenne, S.M. Mikheev, *Old Russian Graffito Inscription in the Abbey of Saint-Gilles, South of France*, Slověne = Словѣне. International Journal of Slavic Studies, Moscow 2014, vol. 3, № 2, p. 121–122. Графіті виявлене у Франції, проте автор вказав місце свого походження.

[113] Щоправда, у тексті цього напису яскраво виражених північних діалектизмів не простежується. Утім, високий рівень знання автором церковнослов'янської мови дає пояснення відсутності в тексті діалектних особливостей.

[114] *Правда Русская*, под ред. акад. Б.Д. Грекова, Москва, Ленинград 1947, т. II. Комментарии, сост. Б.В. Александров, В.Г. Гейман, Г.Е. Кочин, Н.Ф. Лавров, Б.А. Романов, с. 47–48, 232–233.

кількох таких князів. Для визначення найвірогіднішої особи князя, якому міг служити Сава, здійснено спробу співставити наявні відомості про князів на ім'я Георгій (Юрій), які правили у Новгороді, Муромі або Смоленську у другій половині XII ст.

У Смоленську в другій половині XII ст. князів з таким ім'ям не було.

У Новгороді в означений період князював Георгій (Юрій) Андрійович у середині 1170-х рр. Згідно Лаврентіївського літопису князь став правити у 1174 р.[115], проте Новгородський перший літопис вказує 1172 р.[116]; у 1175 р. після вбивства батька Юрій Андрійович був позбавлений престолу[117]. Зважаючи на відмінності у датах початку правління цього князя, дослідники або приймають дати ближчого до подій новгородського літописця[118], або ж просто уникають зазначення датування новгородського княжіння Юрія[119]. Проте для атрибуції напису важливо, що Юрій Андрійович міг мати серед своїх служилих людей мечника Саву Яришевича. Це припущення посилює й та обставина, що князь брав участь у поході на Київ проти Ростиславичів у 1174 р.[120], тож можливості відвідання Святої Софії в цей рік кимось з оточення князя Юрія, у цьому випадку – Савою, цілком припустиме.

Проте приблизно в цей же час – у 1162–1174 рр. у Муромі княжив Георгій (Юрій) Володимирович[121], мечником якого так само міг бути Сава Яришенич. Прикметно, що автограф Лазаря Ярошевича, диякона муромського князя Ростислава Ярославича (1145–1147, 1149–1153)[122] найближчий у часі до запису Сави Яришенича у Софії Київській. Зважаючи на можливий близький час виконання обох графіті, можна справедливо припустити, що Сава та Лазар були братами, служилими людьми князівського двору. Війська муромського князя Юрія Володимировича входили до коаліції володимиро-суздальських військ під командуванням Мстислава Андрійовича, які брали участь у поході на Київ 1169 р.[123], тож тео-

[115] *ПСРЛ*, т. I. Лаврентьевская летопись, 2-е изд., Москва 2001, стлб. 365.
[116] *ПСРЛ*, т. III, с. 222.
[117] *Ibid*., с. 223.
[118] Див.: В.Л. Янин, *Актовые печати Древней Руси X–XV вв*., в 2-х т., Москва 1970, т. 1. Печати X – начала XIII в., с. 99.
[119] Див.: А.Ф. Литвина, Ф.Б. Успенский, *Выбор имени у русских князей в X–XVI вв. Династическая история сквозь призму антропонимики*, Москва 2006, с. 509; Л.В. Войтович, *Княжа доба на Русі: портрети еліти*, Біла Церква 2006, с. 551.
[120] *ПСРЛ*, т. 1, стл. 365. Новгородський перший літопис відносить цю подію до 1173 р.: *ПСРЛ*, т. III, с. 223.
[121] Див.: Л.В. Войтович, *Op. cit*., с. 380. А.Ф. Литвина, Ф.Б. Успенский, *Op. cit*., с. 513–514. Варто зазначити, що А. Литвина та Ф. Успенський розглядали гіпотетичну можливість ототожнення цього князя із Георгієм Ярославичем (с. 519).
[122] S.-A. Brun, A. Hartmann-Virnich, E. Ingrand-Varenne, S.M. Mikheev, *Op. cit*., с. 122.
[123] Див., напр.: А.П. Пятнов, *Киев и Киевская земля в 1167–1169 гг.*, Древняя Русь. Вопросы медиевистики № 3(13) (Москва 2003) 22.

ретично допустимою є участь у поході мечника муромського князя та можливість виконання ним молитовного напису-графіті у Святій Софії.

Датування. Середина XI – кінець XII ст.; за формою написання ѧ з опуклою петлею та покриттям, ѣ з виступом зверху, в з переломом при щоглі, д та л з верхніми засічками, нахилених ліворуч, праворуч або вертикальних є, написаної у три змахи зіркоподібної ж, нахиленої ліворуч із переломом з, к зі зменшеним верхом, прямолінійної або криволінійної р з округлою петлею, ѵ у вигляді чаші, ш та щ з платформою над рядком, ы з виступом праворуч та середньою перемичкою; найвірогідніше, третя чверть XII ст.; за ідентифікацією ймовірної особи автора.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 5978 (табл. LV, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 157,5 см від підлоги та на відстані 261,5 см від лівого кута.

Опис. На фресці подвійними замкненим рисками прокреслений шестикінечний хрест, що складається зі щогли, перекладини та символічної таблички над головою Ісуса Христа. Основа щогли спирається на двоступінчасту прямокутну замкнену Голгофу.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 5979 (табл. LV, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 141 см від підлоги та на відстані 291,5 см від лівого кута.

Опис. На фресці потрійними рисками виконаний шестикінечний хрест, що складається зі щогли, перекладини та символічної таблички над головою Ісуса Христа. Кінці таблички замкнені, а в решти – відкриті.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 5980 (табл. LV, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 125,5 см від підлоги та на відстані 332,5 см від лівого кута.

Опис. На фресці прокреслений чотириконечний хрест, кінці якого мають розширення у вигляді трикутників.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 5981 (табл. LVI, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 159 см від підлоги та на відстані 268 см від лівого кута.

Опис. На фресці прокреслені літери ѠМѠГѦ; можливо, останній знак варто розглядати як лігатуру літер ѦМ.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 5982 (табл. LVI, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 146 см від підлоги та на відстані 48,5 см від лівого кута.

Опис. На фресці прокреслений шестикінечний хрест, що складається зі щогли, перекладини та символічної таблички над головою Ісуса Христа. Вершина щогли, кінці перекладини та таблички мають розширення у вигляді трикутників. Основа щогли спирається на шоломоподібну замкнену Голгофу.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 5983 (табл. LVI, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 140 см від підлоги та на відстані 41 см від лівого кута.

Опис. На фресці прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 5984 (табл. LVI, 4)

Розташування. Знаходиться на висоті 143 см від підлоги та на відстані 57,5 см від лівого кута.

Опис. На фресці прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 5985 (табл. LVI, 5)

Розташування. Знаходиться на висоті 100 см від підлоги та на відстані 76 см від лівого кута.

Опис. На фресці прокреслений чотириконечний хрест, вершина щогли та кінці перекладини якого роздвоюються.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 5986 (табл. LVII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 117,5 см від підлоги та на відстані 66 см від лівого кута.

Опис. На фресці прокреслений чотириконечний хрест, кінці якого розширюються у вигляді трикутників.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 5987 (табл. LVII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 145,5 см від підлоги та на відстані 92 см від лівого кута.

Опис. На фресці прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 5988 (табл. LVII, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 128 см від підлоги та на відстані 93 см від лівого кута.

Опис. Незважаючи на пошкодження тиньку можемо встановити, що на фресці був прокреслений чотириконечний хрест, кінці якого розширювались у вигляді трикутників.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 5989 (табл. LVII, 4)

Розташування. Знаходиться на висоті 144,5 см від підлоги та на відстані 264,5 см від лівого кута.

Опис. На фресці прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 5990 (табл. LVII, 5)

Розташування. Знаходиться на висоті 150 см від підлоги та на відстані 269,5 см від лівого кута.

Опис. На фресці прокреслений шестикінечний хрест, що складається зі щогли та рівних за довжиною перекладини і символічної таблички над головою Ісуса Христа.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 5991 (табл. LVII, 6)

Розташування. Знаходиться на висоті 146 см від підлоги та на відстані 269 см від лівого кута.

Опис. Трохи нижче прокреслений аналогічний згаданому вище малюнку шестикінечного хреста.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.
Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 5992 (табл. LVIII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 155 см від підлоги та на відстані 305 см від лівого кута.
Опис. На фресці прокреслений простий чотириконечний хрест.
Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.
Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 5993 (табл. LVIII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 126 см від підлоги та на відстані 314 см від лівого кута.
Опис. На фресці прокреслений простий чотириконечний хрест.
Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.
Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 5994 (табл. LVIII, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 132 см від підлоги та на відстані 308 см від лівого кута.
Опис. На фресці прокреслений Андріївський хрест.
Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.
Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 5995 (табл. LVIII, 4)

Розташування. Знаходиться на висоті 130 см від підлоги та на відстані 75 см від лівого кута.
Опис. На фресці прокреслений малюнок хреста, у верхній частині якого наявна петля, що надає йому схожості з літерою Р із пересічкою на щоглі, а далі помітні літери ПП00.
Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.
Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 5996 (табл. LVIII, 5)

Розташування. Знаходиться на висоті 132 см від підлоги та на відстані 321 см від лівого кута.
Опис. На фресці подвійними рисками прокреслені дві фігури, які нагадують елементи оформлення ініціальних літер.
Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.
Категорія. Емблеми.

Графіті № 5997 (табл. LIX, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 147,5 см від підлоги та на відстані 55 см від лівого кута.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису пошкоджена кількома вибоями:

гн҃помознр-- |оусвоемоуг-о | ргевн

З розбивкою на слова та відновленням втрачених фрагментів текст виглядає таким чином:

Г(оспод)и помози р[аб]оу своемоу Г[е]оргеви.

Господи, поможи рабу своєму Георгієві.

Датування. Друга чверть XI – середина XII ст.; за формою написання в з нижньою петлею кутом вперед, в, г та п з виступом зверху, нахиленої праворуч з із переломом, у з верхніми засічками.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 5998 (табл. LIX, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 113 см від підлоги та на відстані 21 см від лівого кута.

Опис. Збереженість напису добра, його складові чітко читаються:

гн҃помознрабоусвоемоупетровн

З розбивкою на слова текст виглядає таким чином:

Г(оспод)и помози рабоу своемоу Петрови.

Господи, поможи рабу своєму Петрові.

Датування. Кінець XI – середина XII ст.; за формою написання а з видовженою спинкою, в з петлею кутом вперед, є з язичком донизу, нахиленої праворуч з із переломом, прямолінійної р з петлею кутом вгору, п з виступом зверху, дзеркальної вертикальної у.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 5999 (табл. LX, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 125 см від підлоги та на відстані 36 см від лівого кута.

Опис. Збереженість напису добра; утім, окремі складові пошкоджені вибоями:

гн҃помознрабоусвоемоу | клнмовнгрешнн[124]коу

З розбивкою на слова текст виглядає таким чином:

Г(оспод)и помози рабоу своемоу Климови грешникоу.

Господи, поможи рабу своєму Климові грішнику.

Датування. Середина XII – початок XIII ст.; за формою написання а з видовженою спинкою, в та в з округлими петлями, нахиленої праворуч є,

[124] Літери ѠИ написані у вигляді лігатури.

вертикальної ꙁ із переломом, прямолінійної ⍴ з петлею кутом вперед, п з виступом зверху.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6000 (табл. LX, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 141,5 см від підлоги та на відстані 82 см від лівого кута.

Опис. Напис пошкоджений кількома вибоями, що знищили кілька складових всередині рядка та наприкінці:

гн҃помознрабо---оему[125]авр--мусе-р---

З розбивкою на слова та відновленням втрачених фрагментів текст виглядає таким чином:

Г(оспод)и помози рабо[у̑ св]оему Авр[а]му̑…

Господи, поможи рабу своєму Авраму…

Датування. Середина XII ст.; за формою написання а з видовженою вгору та вниз спинкою, в з нижньою петлею кутом вперед, нахиленої ліворуч ꙁ із переломом, прямолінійної ⍴ з петлею кутом вперед або округлою, дзеркальної у̑.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6001 (табл. LX, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 187 см від підлоги та на відстані 18 см від лівого кута.

Опис. На фресці виконаний запис особового імені автора: Ꙗрославъ ‘*Ярослав*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер та за формою прорізів.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6002 (табл. LXI)

Розташування. Знаходиться на висоті 203 см від підлоги та на відстані 31 см від лівого кута.

Опис. На фресці виконаний запис особового та родового імені автора: Macey Jansky ‘*Мацей Янський*’.

У Речі Посполитій існувало дві родини Янських, герба Долива та Остоя, з родини яких міг походити автор графіті[126].

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті в Софії Київській.

Категорія. Пам’ятний напис.

---

[125] Літери му̑ написані у вигляді лігатури.

[126] A. Boniecki, *Op. cit.*, t. 8: Humańscy – Jelonek, Warszawa 1905, s. 235–236.

Графіті № 6003 (табл. LXII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 156 см від підлоги та на відстані 30 см від лівого кута.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису пошкоджена вибоями, але майже усі складові збереглись:

гнпомознрабѫсвое | моугеоргевнам-нь

З розбивкою на слова та відновленням втраченого фрагмента текст виглядає таким чином:

Г(оспод)и помози рабѫ своемоу Георгеви ам[и]нь.

Господи, поможи рабу своєму Георгієві, амінь.

Датування. Друга чверть XI – початок XIII ст.; за формою написання б та в з округлими петлями, нахиленої праворуч з із переломом, прямолінійної р з округлою петлею, простої ѫ.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6004 (табл. LXII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 163 см від підлоги та на відстані 252 см від лівого кута.

Опис. На фресці прокреслена літера М.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6005 (табл. LXII, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 145 см від підлоги та на відстані 86 см від лівого кута.

Опис. На фресці прокреслений чотириконечний хрест, кінці якого розширюються у вигляді трикутників.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 6006 (табл. LXII, 4)

Розташування. Знаходиться на висоті 118,5 см від підлоги та на відстані 316 см від лівого кута.

Опис. На фресці прокреслений чотириконечний хрест, кінці якого розширюються у вигляді трикутників.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 6007 (табл. LXIII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 125,5 см від підлоги та на відстані 75 см від лівого кута.

Опис. Складові напису пошкоджені кількома вибоями, проте в цілому вони простежуються добре:

ГНПОМОЗНРАБОУСВОЕМОУ | НГЪГАТОВНТЕОДОРОВН

З розбивкою на слова текст виглядає таким чином:

Г(оспод)и помози рабоу своемоу Игънатови Теодорови.

Господи, поможи рабу своєму Гнатові-Федорові.

Однина дієслова-зв'язки помози дозволяє припустити, що автор мав подвійне християнське ім'я. Звісно, не можна виключати, що в тексті згадані дві особи, а автор просто припустився помилки, написавши текст-кліше формули для однини.

Датування. Друга чверть XI – середина XII ст.; за формою написання в з нижньою петлею кутом вперед або звичайного вигляду, г, п та ъ з виступом зверху, нахиленої ліворуч з із переломом, вертикальної або нахиленої ліворуч є, прямолінійної р з округлою петлею; найвірогідніше, друга чверть XII ст.; за типовістю поширення таких форм в, з та є.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6008 (табл. LXIII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 159 см від підлоги та на відстані 254 см від лівого кута.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису пошкоджена вибоями, які пошкодили частину його складових:

ГНПОМОЗНРАБѫСВОЕ | МОУННЗБАВНОТЪ-ЪЛА

З розбивкою на слова та відновленням втраченого фрагмента текст виглядає таким чином:

Г(оспод)и помози рабѫ своемоу и избави отъ [з]ъла.

Господи, поможи рабу своєму та збав від зла.

Датування. Друга чверть XI – середина XII ст.; за формою написання а з видовженою спинкою, в та в з петлями кутом вперед, вертикальної з із переломом, вертикальної є, прямолінійної р з округлою петлею.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6009 (табл. LXIII, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 141 см від підлоги та на відстані 256 см від лівого кута.

Опис. Ліва та середня частини напису знищені пошкодженнями тиньку:

----ЗНРАБОУСВОЕМ----МНАНОУ

З розбивкою на слова та відновленням втрачених фрагментів наявний текст виглядає таким чином:

… [помо]зи рабоу своем[оу Да]мианоу.

… поможи рабу своєму Даміану.

Датування. Друга чверть XI – кінець XIII ст.; за формою написання ѣ з виступом зверху, вертикальної ꙁ із переломом, вертикальної є, м з верхніми засічками, криволінійної р з округлою петлею; найвірогідніше, друга чверть XI – кінець XII ст.; за типовістю поширення таких форм ѣ та р.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6010 (табл. LXIV, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 153 см від підлоги та на відстані 254 см від лівого кута.

Опис. Ліва частина напису знищена обвалом давнього тиньку:

---мознрабоусвоиемоу | коста

З розбивкою на слова та відновленням втрачених фрагментів наявний текст виглядає таким чином:

… [по]мози рабоу своиемоу Коста{нтиноу}.

… поможи рабу своєму Костянтину.

Рівна поверхня тиньку за останніми літерами нижнього рядка вказує, що, найвірогідніше, напис залишився незавершеним.

Датування. Кінець XI – кінець XIII ст.; за формою написання ѧ з округлою петлею, ѣ з виступом зверху, в з округлою нижньою петлею, нахиленої ліворуч ꙁ із переломом, прямолінійної р з округлою петлею; найвірогідніше, кінець XI – друга чверть XII ст.; за типовістю поширення таких форм ѣ та ꙁ.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6011 (табл. LXIV, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 155,5 см від підлоги та на відстані 254 см від лівого кута.

Опис. Ліва частина напису знищена обвалом давнього тиньку:

--помознра | -----емоусоуковн

З розбивкою на слова та відновленням втрачених фрагментів наявний текст виглядає таким чином:

… помози ра[боу сво]емоу Соукови.

… поможи рабу своєму Сукові.

Напис цікавий чоловічою формою некалендарного слов'янського антропоніма, адже наразі в джерелах фіксувалася лише його жіноча форма[127].

Датування. Друга чверть XI – кінець XII ст.; за формою написання нахиленої праворуч ꙁ із переломом, вертикальної є, м з верхніми засічками, прямолінійної р з маленькою округлою петлею.

Категорія. Молитовний напис.

[127] П.П. Чучка, *Слов'янські особові імена українців. Історико-етимологічний словник*, Ужгород 2011, с. 337.

Графіті № 6012 (табл. LXIV, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 132 см від підлоги та на відстані 286 см від лівого кута.

Опис. Збереженість напису добра, його складові чітко читаються:

г҃нпомоꙁнмнгрѣшннкгео | рьгевн

З розбивкою на слова та відновленням пропущених фрагментів текст виглядає таким чином:

Г(оспод)и помози ми грѣшник(оу) Георьгеви.

Господи, поможи мені, грішнику Георгієві.

Датування. Друга чверть XI – кінець XII ст.; за формою написання г з виступом зверху, вертикальної ꙁ із переломом, и, н та ш з верхніми засічками, м з покриттям, о з пласким верхом та покриттям, прямолінійної р з петлею кутом вгору.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6013 (табл. LXV, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 255 см від підлоги та на відстані 246 см від лівого кута.

Опис. Ліва частина напису в рамці знищена обвалом тиньку:

-----оꙁн | ----еодоровн

З розбивкою на слова та відновленням втрачених фрагментів наявний текст виглядає таким чином:

… [пом]ози … [ѳ]еодорови.

… поможи … Федорові.

Датування. Друга чверть – кінець XII ст.; за формою написання в з нижньою округлою петлею, д з покриттям, нахиленої ліворуч ꙁ із переломом, прямолінійної р з петлею кутом вперед, а також за особливостями розташування – наявністю приписки іншого автора до основного тексту.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6014 (табл. LXV, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 255 см від підлоги та на відстані 247,5 см від лівого кута.

Опис. Ліворуч від молитви Федора (№ 6013) на рівні його верхнього рядка іншим автором виконана приписка: и мнѣ ‘*і мені*’.

Датування. Друга чверть – кінець XII ст.; за формою написання ѣ з нижньою петлею кутом вперед, а також за особливостями розташування.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6015 (табл. LXV, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 134 см від підлоги та на відстані 258 см від лівого кута.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису сильно затерта та пошкоджена вибоями, збереглась лише частина тексту:

-----------нхьах-єстѱ҃лъ

Через втрати реконструкції підлягає лише закінчення рядка:
… а х[р]єст(ъ) ѱ(а)лъ.
… а хрест писав.

Датування. Середина XI – кінець XII ст.; за формою написання а з округлою петлею, покриттям та видовженою спинкою, є з засічкою на язичку, р з округлою петлею, х з верхніми засічками.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6016 (табл. LXVI, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 124,5 см від підлоги та на відстані 282 см від лівого кута.

Опис. Збереженість напису добра, його складові добре читаються:

г҃нпомоꙁнрабѫсвоємѫ | ѳе҃орѣѱ҃лъгрѣшьнн[128]къ

З розбивкою на слова та відновленням пропущених фрагментів текст виглядає таким чином:
Г(оспод)и помоꙁи рабѫ своємѫ Ѳео(до)ръ ѱ(а)лъ грѣшьникъ.
Господи, поможи рабу своєму. Федір писав, грішник.

Датування. Друга чверть XI – кінець XII ст.; за формою написання нахиленої ліворуч ꙁ із переломом, нахиленої ліворуч є, прямолінійної р з округлою петлею, ѣ та ъ з петлями кутом вперед.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6017 (табл. LXVI, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 122 см від підлоги та на відстані 282 см від лівого кута.

Опис. Збереженість напису відносно добра, незважаючи на дрібні пошкодження, його складові впевнено простежуються:

г҃нпомоꙁнрабѫсвоємоꙋсавєгрѣшномоꙋ

З розбивкою на слова та відновленням пропущених фрагментів текст виглядає таким чином:
Г(оспод)и помоꙁи рабѫ своємоꙋ Савє грѣшномоꙋ.
Господи, поможи рабу своєму Саві грішному.

Датування. Друга чверть XI – друга чверть XIII ст.; за формою написання г з виступом зверху, нахиленої ліворуч ꙁ із переломом, вертикальної є, прямолінійної р з округлою петлею, ѣ та ъ з петлями кутом вперед, ѫ звичайного вигляду.

Категорія. Молитовний напис.

---

[128] Літери NИ написані з інверсією.

Графіті № 6018 (табл. LXVI, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 168,5 см від підлоги та на відстані 253 см від лівого кута.

Опис. Ліва частина напису знищена обвалом тиньку, збереглось тільки його закінчення:

----ѣодорѧамн

З розбивкою на слова та відновленням втрачених і пропущених фрагментів текст виглядає таким чином:

… [ѳ]ѣодорѧ ами(нь).

… Федора, амінь.

Датування. Друга чверть XI – кінець XII ст.; за формою написання ѧ з видовженою спинкою та прямолінійної ρ з округлою петлею.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6019 (табл. LXVII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 117 см від підлоги та на відстані 308 см від лівого кута.

Опис. Збереженість напису добра, його текст чітко читається як звична для тих часів молитвена формула:

Г(оспод)и помози ρабѫ.

Господи, поможи рабу.

Датування. Кінець XI – друга чверть XIII ст.; за формою написання ѧ з опуклою петлею та покриттям, вертикальної з із переломом, прямолінійної ρ з округлою петлею, ѫ звичайного вигляду.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6020 (табл. LXVII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 91,5 см від підлоги та на відстані 319 см від лівого кута.

Опис. На поверхні фрескового тиньку не зовсім вправно виконана незавершена молитва:

Г(оспод)и помози ρ{абоу}.

Господи, поможи рабу.

Датування. Друга чверть XI – друга чверть XIII ст.; за формою написання и з верхньою засічкою та прямолінійної ρ з петлею кутом вгору.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6021 (табл. LXVII, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 140,5 см від підлоги та на відстані 26 см від лівого кута.

Опис. На фресці прокреслений малюнок хреста та слово παντος ‘*πάντως, цілком*’.

Датування. Друга чверть XI – кінець XIII ст.; за часом поширення грекомовних написів у Софії Київській.

Категорія. Окремі слова та словосполучення.

Графіті № 6022 (табл. LXVIII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 118 см від підлоги та на відстані 310 см від лівого кута.

Опис. Збереженість напису добра, незважаючи на дрібні пошкодження тиньку вибоями:

свѧтъıфеодорепомнлунмѧгрѣ | шьнагорабасвоегофеодора

З розбивкою на слова текст виглядає таким чином:

Свѧты(и) феодоре помилуи мѧ грѣшьнаго раба своего феодора.

Святий Федоре, помилуй мене, грішного раба свого Федора.

Датування. Друга чверть XI – початок XIV ст.; за формою написання нахиленої праворуч є, г з виступом зверху, прямолінійної р з округлою петлею, ы з середньою перемичкою; середина XII – перша чверть XIII ст.; за типовістю поширення таких форм ы та є.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6023 (табл. LXVIII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 119,5 см від підлоги та на відстані 310 см від лівого кута.

Опис. Трохи вище молитовного звернення Федора простежуються залишки молитви, виконаної рукою іншого автора, від якої збереглись слова зв'язки: [ра]бо[у] своемоу '*рабу своєму*'.

Датування. Друга чверть XI – початок XIV ст.; за формою написання нахиленої праворуч є, в з переломом при щоглі; друга чверть XII – перша чверть XIII ст.; за типовістю поширення таких форм в та є.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6024 (табл. LXVIII, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 120 см від підлоги та на відстані 237 см від лівого кута.

Опис. На поверхні стіни, незважаючи на пошкодження тиньку, читається скорочений варіант традиційної молитовної формули:

[Г](оспод)и помози.

Господи, поможи.

Датування. Друга чверть XI – кінець XIII ст.; за формою написання нахиленої ліворуч ꙁ із переломом, и з верхніми засічками, п з виступом зверху; друга чверть XI – середина XIII ст.; за типовістю поширення такої форми ꙁ.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6025 (табл. LXIX, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 128 см від підлоги та на відстані 331 см від лівого кута.

Опис. Збереженість обведеного рамкою напису непогана, його складові, попри дрібні пошкодження тиньку, впевнено простежуються:

сватъıѳеодоремолн | ѕамаıѡана

З розбивкою на слова текст виглядає таким чином:

Сваты(и) ѳеодоре моли за ма Іѡана.

Святий Федоре, моли за мене, Йоанна.

Датування. Друга третина XII ст.; за формою написання в з верхньою петлею, яка більша за нижню, нахиленої праворуч є, нахиленої праворуч ѕ із переломом, д та л з покриттям, м з верхніми засічками, прямолінійної р з незамкненою петлею.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6026 (табл. LXIX, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 132 см від підлоги та на відстані 245 см від лівого кута.

Опис. Початок напису знищений обвалом тиньку:

-нпомоѕн | -абѫсвоемо-

З розбивкою на слова та відновленням втрачених фрагментів текст виглядає таким чином:

[Г](оспод)и помози [р]абѫ своемо[у].

Господи, поможи рабу своєму.

Датування. Друга чверть XI – кінець XII ст.; за формою написання л з видовженою спинкою, б з виступом зверху, нахиленої праворуч є, нахиленої ліворуч ѕ із переломом.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6027 (табл. LXX, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 129 см від підлоги та на відстані 244,5 см від лівого кута.

Опис. Напис практично повністю знищений, збереглись тільки два слова: [по]моз[и] ‘*поможи*’ та [св]оем[оу] ‘*своєму*’.

Датування. Друга чверть XI – кінець XV ст.; за структурою формули.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6028 (табл. LXX, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 124 см від підлоги та на відстані 250 см від лівого кута.

Опис. Незважаючи на дрібні пошкодження та затертість тиньку в місці розташування напису, його складові простежуються непогано:

свѧтъıн | феодорепо | мнлоунмѧгр- | шь-агосеме | --

З розбивкою на слова та відновленням втрачених фрагментів текст виглядає таким чином:

Свѧтыи Феодоре помилоуи мѧ гр[ѣ]шь[н]аго Семе[на].

Святий Федоре, помилуй мене, грішного Семена.

Датування. Друга чверть XI – кінець XIII ст.; за формою написання вертикальної або нахиленої праворуч є, прямолінійної р з петлею кутом вгору або округлою; найвірогідніше, друга чверть XI – початок XIII ст.; за типовістю поширення форми р з петлею кутом вгору.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6029 (табл. LXXI, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 152 см від підлоги та на відстані 49 см від лівого кута.

Опис. Тиньк у місці розташування напису пошкоджений вибоями, які знищили частину його складових:

г҃нпомоꙁнрабо------оумн | х-н---

З розбивкою на слова та відновленням втрачених фрагментів текст виглядає таким чином:

Г(оспод)и помози рабо[у своем]оу Мих[а]и[лоу].

Господи, поможи рабу своєму Михайлу.

Датування. Кінець XI – кінець XIII ст.; за формою написання а з пласким верхом, б, г та п з виступом зверху, нахиленої ліворуч ꙁ із переломом, и з довгими верхніми засічками, прямолінійної р з округлою петлею; найвірогідніше, друга чверть XII ст.; за типовістю поширення таких форм ꙁ та и.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6030 (табл. LXXI, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 149,5 см від підлоги та на відстані 256 см від лівого кута.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису пошкоджена вибоями та затерта, що знищило частину його складових:

с҃тъıфеодоремолнꙁарабасвоег- | молнꙁараб-своегонлн- | нн-стас---днамнн

З розбивкою на слова та відновленням втрачених фрагментів текст виглядає таким чином:

С(вѧ)ты(и) Феодоре моли за раба своег[о] моли за раб[а] своего Или[ю] и N[а]стас[ию Г](оспо)ди амин(ь).

Святий Федоре, моли за раба свого, моли за раба свого Іллю та Настасію, Господи, амінь.

Датування. Кінець XI – середина XII ст.; за формою написання ѧ з покриттям, в з петлею кутом вперед та виступом зверху, в з верхньою петлею, що ширша за нижню, А-подібної д, вертикальної з із переломом, нахиленої ліворуч є, прямолінійної р з округлою петлею.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6031 (табл. LXXI, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 225 см від підлоги та на відстані 254 см від лівого кута.

Опис. Ліва частина тексту знищена обвалом тиньку, наявні складові нагадують вірменські літери ԼԽՅՇ.

Датування. Початок XVI – перша чверть XVII ст.; за хронологією поширення вірменських написів у Софії Київській.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6032 (табл. LXXII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 29 см від підлоги та на відстані 132 см від лівого кута.

Опис. На фресці простежується початок незавершеного молитовного напису за звичною формулою: Г(оспод)и п{омози} ‘*Господи, поможи*’.

Датування. Друга чверть XI – кінець XIV ст.; за формою написання г з виступом зверху та и з горизонтальною перемичкою.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6033 (табл. LXXII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 131 см від підлоги та на відстані 36 см від лівого кута.

Опис. На фресці прокреслені літери н без перемички та є.

Датування. Друга чверть XI – кінець XIV ст.; за формою написання и з короткими верхніми засічками.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6034 (табл. LXXII, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 135 см від підлоги та на відстані 284 см від лівого кута.

Опис. На фресці прокреслений малюнок відкритої долоні руки.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Символи, пов’язані з частинами людського тіла.

Графіті № 6035 (табл. LXXII, 4)

Розташування. Знаходиться на висоті 131 см від підлоги та на відстані 45 см від лівого кута.

Опис. Тиньк у місці розташування трирядкового напису пошкоджений, від нього збереглись тільки окремі складові:

+оно--єє---- | є---------- | є----------

Через втрати реконструювати текст не виявляється за можливе.

Датування. Друга чверть XI – кінець XIV ст.; за формою написання нахиленої праворуч є; найвірогідніше, друга чверть XI – перша третина XIII ст.; за типовістю поширення такої форми літери.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6036 (табл. LXXIII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 131,5 см від підлоги та на відстані 35 см від лівого кута.

Опис. На поверхні фрескового тиньку прокреслені літери ГНБ та, на деякій відстані, НЛН. Найвірогідніше розглядати текст як запис слів: Г(оспод)и Б(оже) Или.

Господи, Боже, Боже мій.

Датування. Друга чверть XI – середина XIV ст.; за формою написання г з виступом зверху та л з покриттям; найвірогідніше, друга чверть XI – кінець XIII ст.; за типовістю поширення таких форм літер.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6037 (табл. LXXIII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 148 см від підлоги та на відстані 83 см від лівого кута.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису пошкоджена вибоями, які знищили частину його складових:

нжѣт--------а----ънтогог҃н | помилѫ-нꙁ-авнотърожн

З розбивкою на слова та відновленням втрачених фрагментів наявний текст виглядає таким чином:

Ижѣ ... и того Г(оспод)и помилѫ[и] из[б]ави отъ рожи.

Той, що ... і того, Господи, помилуй, збав від рожи.

Напис прикметний дуже раннім вживання іменника “рожа” для позначення хвороби шкіри, адже цей термін відомий з джерел XVII ст.; утім, слово “рожа” у назві квітки, яке згодом стало вживатись по відношенню і до хвороби, зустрічається у джерелах значно раніше[129].

Датування. Друга чверть XI – кінець XII ст.; за формою написання виконаної у три змахи зіркоподібної ж, нахиленої праворуч ꙁ із розвилкою, г та п з виступом зверху, простого ѫ.

Категорія. Молитовний напис.

[129] В.В. Німчук, *Давньоруська спадщина в лексиці української мови,* К. 1992, с. 281.

Графіті № 6038 (табл. LXXIII, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 147 см від підлоги та на відстані 312 см від лівого кута.

Опис. На фресці у два рядки виконаний запис імені: Νηκολαος ‘*Νικόλαος, Миколай*’.

За своєю структурою текст нагадує підпис до фрескового зображення святого, який міг знаходитись між образами св. Федора Тирона та св. Федора Стратилата та не зберегтися внаслідок розширення віконної пройми. Зважаючи на контекст зображення святих воїнів у цій частині храму, вірогідно, в цьому місці знаходився погрудний образ мученика-воїна на ім’я Миколай, найвірогідніше, одного з сорока мучеників севастійських. Проте, зважаючи на факт повного знищення фрески в цьому місці, перевірити цю версію за іконографією не виявляється за можливе.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Підпис до фрескового образу.

Графіті № 6039 (табл. LXXIV, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 124,5 см від підлоги та на відстані 94 см від лівого кута.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису пошкоджена низкою дрібних вибоїв та подряпин, тому збереглась тільки частина його складових:

--ο---ρηκ----ȣ----ταμοͦ-----------οκͦυ͑   κͦη͑ τȣπε

Датування. Друга чверть XI – кінець XIII ст.; за хронологією поширення грекомовних написів у Софії Київській.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6040 (табл. LXXIV, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 145 см від підлоги та на відстані 94 см від лівого кута.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису пошкоджена низкою дрібних вибоїв та подряпин, які практично повністю знищили частину його складових:

осто҃н----------є-а----а--омоцинїзна----нже---тар---ѧ----н-----ѣшънѣнвъсѣхъ

З розбивкою на слова та відновленням втрачених фрагментів наявний текст можна представити таким чином:

О с(вѧ)тои … [п]омоции … [гр]ѣшънѣи въсѣхъ.

О, святий … допомоги … грішний за всіх.

Датування. Друга чверть XI – початок XIV ст.; за формою написання в з переломом при щоглі, прямолінійної р з округлою петлею, ѣ, щогла якої не виступає над рядком, щ з платформою по низу рядка.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6041 (табл. LXXV)

Розташування. Знаходиться на висоті 155 см від підлоги та на відстані 82 см від лівого кута.

Опис. Тиньк у місці розташування обведеного квадратною рамкою напису пошкоджений вибоями, що знищили частину його складових:

с҃тънѳео-----елнкъімѫченѫче | -о--ꙁараба--егогрѣ----- |
нка-----ънатовч-- | -------н-бавнмѧотънапастн |
-------отъпохотн-точнѧꙁлог | ---нот-ворого--монхьам---

З розбивкою на слова та відновленням втрачених фрагментів наявний текст виглядає таким чином:

С(вѧ)тъи Ѳео[доре в]еликы мѫчениче [м]о[ли] ꙁа раба [сво]его грѣ[шьн]ика … [Иг]ънатович[ѧ] … иꙁбави мѧ отъ напасти … отъ похоти [о]точиѧ ꙁлог[о] … и от[ъ] ворого[въ] моихь ам[инь].

Святий Федоре, великий мучениче, моли за раба свого грішника … Гнатовича … збав мене від напасті … від похоті, оточення злого… і від ворогів моїх. Амінь.

Датування. Друга третина XII – початок XIII ст.; за формою написання в з переломом при щоглі, ꙁ із заломом хвоста, нахиленої праворуч є, прямолінійної р з петлею кутом вгору, ѣ, щогла якої не виступає над рядком.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6042 (табл. LXXVI, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 139 см від підлоги та на відстані 258 см від лівого кута.

Опис. Ліва частина напису знищена обвалом тиньку:

--помоꙁнрабѫсвоемѫсемѫ | --грѣшьномѫ

З розбивкою на слова та відновленням втрачених фрагментів текст виглядає таким чином:

… помоꙁи рабѫ своемѫ Семѫ[нѫ] грѣшьномѫ.

… поможи рабу своєму Семьюну грішному.

Датування. Друга чверть XI – початок XIII ст.; за формою написання прямолінійної р та ѣ з округлими петлями, що повністю знаходяться у рядку, простого ѫ.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6043 (табл. LXXVI, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 149 см від підлоги та на відстані 290 см від лівого кута.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису пошкоджена кількома вибоями та затерта, проте майже усі його складові збереглись:

ѳеодоре | мучениче б҃-пом | илоуимѧгрѣшъни | ка

З розбивкою на слова та відновленням втраченого фрагмента текст виглядає таким чином:

Ѳеодоре мучениче Б(ожи)[и] помилоуи мѧ грѣшъника.

Федоре, мучениче Божий, помилуй мене, грішника.

Датування. Середина XII ст.; за формою написання ѧ з видовженою вгору спинкою, нахиленої ліворуч є, прямолінійної р та ѣ з петлями кутом вперед.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6044 (табл. LXXVII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 157 см від підлоги та на відстані 290 см від лівого кута.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису пошкоджена кількома вибоями та затерта, причому складається враження, що це було зроблене навмисне:

свѧтѣф | св҃ѧтъıѳеодоре------раба | рег҃номод-р---- | ѳеодоросан[130]

На перший погляд видається, що всі три рядки виконані різними авторами, проте вивчення форми каналів прорізів та особливості виконання літер вказують, що весь текст був виконаний одним автором. У верхньому рядку виконана незавершена фраза свѧтѣ(и) ф{еодоре} '*святий Федоре*'.

Наявний текст двох середніх рядків, що пошкоджені найбільше, може бути реконструйований таким чином:

Свѧты(и) Ѳеодоре ... раба ... Г(оспод)и ...

Святий Федоре ... раба ... Господи ...

У нижньому рядку виконана грецька форма імені Θεοδορος '*Θεόδωρος, Федір*' та лігатура літер ΑΝ.

Датування. Друга чверть XI – початок XIII ст.; за формою написання вертикальної або нахиленої праворуч є, прямолінійної р з округлою або кутом вгору петлею.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6045 (табл. LXXVII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 136 см від підлоги та на відстані 320 см від лівого кута.

Опис. На фресці прокреслене звернення до зображеного на фресці святого:

С(вѧ)те(и) фєѡдоре.

Святий Феодоре.

[130] Літери написані з інверсією.

Датування. Кінець XI – початок XIII ст.; за формою написання вертикальної або нахиленої ліворуч є, А-подібної д, криволінійної р з округлою петлею, округлої ѡ; найвірогідніше, друга чверть XII – початок XIII ст.; за типовістю поширення таких форм є.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6046 (табл. LXXVIII)

Розташування. Знаходиться на висоті 145 см від підлоги та на відстані 324 см від лівого кута.

Опис. Обведений прямокутною рамкою напис навмисно знищений та затертий, внаслідок чого збереглись тільки окремі його складові:

свѧт-ѳеодоревелнкъıн- | оучѣ--чепомоꙁнрабо- | свѐмоуа----ре--мѧгрѣ |
шьнаго-------- | сьгрѣш---м------- | ----------

З розбивкою на слова та відновленням втрачених фрагментів наявний текст можна представити таким чином:

Свѧт[ы](и) Ѳеодоре великыи [м]оучѣ[ни]че помози рабо[у] своемоу А[ньд]ре[еви] … мѧ грѣшьнаго … сьгреш[ихъ] м[ного]…

Святий Теодоре, великий мучениче, поможи рабу своєму Андрієві … мене грішного … згрішив багато …

Датування. Друга чверть XII – початок XIII ст.; за формою написання а з видовженою вгору спинкою, в з переломом при щоглі, нахиленої праворуч є, нахиленої ліворуч з із переломом, прямолінійної р з округлою петлею або кутом вгору, ѧ без перекладини.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6047 (табл. LXXIX, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 141 см від підлоги та на відстані 325 см від лівого кута.

Опис. Трохи нижче за попередній напис знаходиться виконана іншим автором молитва, що також була навмисно пошкоджена:

гнпо---а---с--- | помнлоуннꙁбавнм-----

З розбивкою на слова та відновленням втрачених фрагментів наявний текст можна представити таким чином:

Г(оспод)и по[мози р]а[бу] с[воему] … помилоуи и избави м[ѧ]…

Господи, поможи рабу своєму … помилуй та збав мене …

Датування. Друга чверть XI – початок XIII ст.; за особливостями розташування.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6048 (табл. LXXIX, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 137 см від підлоги та на відстані 49 см від лівого кута.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису сильно пошкоджена вибоями та затерта, тому більшість складових не збереглась:

----------ο-------νε-ασπ---- | κ-----ον-----ονελεησο-α-ηστ---- |
-----εελελ---α------ον | --------δε----- | ----ον--π-μεκα----εκαμ----

Через значні втрати реконструювати текст не виявляється за можливе, можемо тільки встановити наявність дієслова-прохання ελεησο[ν] ‘*ἐλέησον, помилуй*’.

Датування. Друга чверть XI – кінець XIII ст.; за хронологією поширення грекомовних написів у Софії Київській.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6049 (табл. LXXX, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 137 см від підлоги та на відстані 49 см від лівого кута.

Опис. Тиньк в місці розташування напису пошкоджений вибоями, права частина знищена внаслідок розширення віконної пройми:

ο | ε-ευε-------- | ε-εελε----- | εετο | -μετε----- | ----α-ηα

Датування. Друга чверть XI – кінець XIII ст.; за хронологією поширення грекомовних написів у Софії Київській.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6050 (табл. LXXX, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 146 см від підлоги та на відстані 334 см від лівого кута.

Опис. Збереженість обведеного овальною рамкою напису добра, незважаючи на дрібні пошкодження вибоями:

вронов | нчьпьса | льдобро | есть

З розбивкою на слова текст виглядає таким чином:

Вроновичь пьсаль добро есть.

Вронович писав, гарно.

Датування. Кінець XI – кінець XII ст.; за формою написання ѧ з видовженою вгору спинкою, ѣ та п з виступом зверху, в з переломом при щоглі, д з верхньою засічкою, прямолінійної р з округлою або кутом вгору петлею, ч у вигляді чаші.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6051 (табл. LXXXI, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 180 см від підлоги та на відстані 310 см від лівого кута.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування трирядкового напису сильно пошкоджена, можна розібрати особове та родове імена автора:

Woyciech Zagorski ‘*Войцех Загорський*’, а також окремі літери за ними, що, через пошкодження тиньку та не зовсім вдале видряпування, ідентифікуються не впевнено.

У Речі Посполитій існували дві родини Загорських – гербів Стрем’я та Остоя[131], з яких міг походити автор софійського графіті.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення латиничних графіті в Софії Київській.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6052 (табл. LXXXII)

Розташування. Знаходиться на висоті 136,5 см від підлоги та на відстані 336 см від лівого кута.

Опис. Збереженість обведеного рамкою напису відносно непогана, майже всі його складові збереглись:

г҃нпомоꙁнра | боусвоємоу | м--ѳєдѡтоуномоугрѣ | шьномоу

З розбивкою на слова та відновленням втрачених фрагментів текст виглядає таким чином:

Г(оспод)и помози рабоу своємоу м[нє] Ѳєдѡтоу (оу)номоу грѣшьномоу.

Господи, поможи рабу своєму, мені, Федоту, юному, грішному.

Датування. Кінець XI – кінець XII ст.; за формою написання а з видовженою спинкою, Δ-подібної д, прямолінійною р з округлою петлею.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6053 (табл. LXXXIII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 151 см від підлоги та на відстані 334 см від лівого кута.

Опис. Поверхня тиньку в місці розташування малюнка сильно пошкоджена, за наявними складовими можна встановити, що тут був прокреслений знак, подібний княжим тризубам.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 6054 (табл. LXXXIII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 134,5 см від підлоги та на відстані 262,5 см від лівого кута.

Опис. На фресці прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

[131] K. Niesiecki, *Op. cit.*, t. 4, Lwow 1743, s. 640.

Графіті № 6055 (табл. LXXXIII, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 139 см від підлоги та на відстані 267 см від лівого кута.

Опис. На фресці прокреслений шестикінечний хрест, що складається зі щогли, перекладини та символічної таблички над головою Ісуса Христа.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

III.11. Графіті на фресці з зображенням орнаменту

Знаходиться у південно-західному куті західного компартименту приділа св. Володимира (колишня північна внутрішня галерея) на східній стороні виступу стіни, що формує арку-перехід від нього до західної внутрішньої галереї (табл. XVI). Біля ребра наявна смуга втрат давнього тиньку, що закрита олійним живописом XIX ст., поверхня саме фрески сильно затерта та викрита дрібними вибоями. На досліджуваній ділянці виявлено одне графіті, якому надано номер 6056 (табл. XVII).

Графіті № 6056 (табл. LXXXIII, 4)

Розташування. Знаходиться на висоті 74,5 см від підлоги та на відстані 36 см від правого ребра.

Опис. На фресці прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

III.12. Графіті на фресці з образом св. Артемія

Знаходиться на північній стороні виступу стіни, що формує аркуперехід від західного компартименту приділа св. Володимира (колишня північна внутрішня галерея) до західної внутрішньої галереї (табл. XVI). Образ святого ідентифікований за іконографією та інформацією двох графіті, які називають його ім'я[132]*, хоча праворуч вгорі над лівим плечем постаті реставраторами XIX ст. був виконаний підпис НРОДІ[О]N, який можна бачити й зараз, позаяк давній тиньк у цьому місці не зберігся. Смуга втрат охоплює верхню частину над головою святого та йде майже вздовж усього правого ребра. Проте збереженість давнього тиньку все ж непогана, незважаючи на дрібні пошкодження та затертість. Під час дослідження С. Висоцького було опубліковано чотири графіті, що походять з цієї ділянки – № 56, № 67 та № 220, в тому числі 220а. Загалом, тут виявлено ще п'ятдесят чотири графіті, яким надано номери від 6057-го по 6111-й (табл. XVII).*

[132] Н.В. Герасименко, А.В. Захарова, В.Д. Сарабьянов, *Изображения святых во фресках Софии Киевской. Часть I*, с. 55.

Графіті № 56 (табл. LXXXIV)

Публікації. С. Висоцький[133].

Розташування. Знаходиться на висоті 114 см від підлоги[134] та на відстані 70 см від лівого ребра.

Опис. Збереженість напису добра, його складові чітко читаються:

мі[135]хальскопосовъпрош[136]еникъ

З розбивкою на слова текст виглядає таким чином:

Міхаль Скопосовъ прошеникъ.

Міхаль Скопосов, прохаючий.

Датування. Друга чверть XV – початок XVI ст.; за формою написання а з видовженою спинкою, и з горизонтальною та н з діагональною перемичками, скорописної р з довгою вигнутою щоглою.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 67 (табл. LXXXV, 1)

Публікації. С. Висоцький[137]; В. Янін[138]; В. Орел[139]; К. ле Февр[140]; А. Турилов[141].

Розташування. Знаходиться на висоті 120 см від підлоги та на відстані 55 см від лівого ребра.

Опис. Збереженість напису добра, його складові чітко читаються:

+артемиос | помилоума | грѣшъника | іѡ҃:азътвоꙗ | стихѣ[142]рак[143]анархисаⷯ[144]

З розбивкою на слова текст виглядає таким чином:

Артемиос помилоуи мꙗ грѣшъника Іω(ана) : азъ твоꙗ стихѣра конархисах(ъ).

Артемію, помилуй мене, грішника Йоанна. Я твої стихири виголошував.

Датування. Друга чверть XI – початок XIV ст.; за формою написання а та о з засічкою, г з виступом зверху, нахилених ліворуч є та праворуч з із переломом, прямолінійної р з округлою петлею, округлої ω; найвірогідніше, друга третина XII – початок XIII ст.; за типовістю поширення таких форм є та з.

Категорія. Молитовний напис.

---

[133] С.А. Высоцкий, *Древнерусские надписи Софии Киевской*, с. 98–99, табл. LV, 1; LVI, 1.
[134] Під фрескою є сходинки, тож висота вказується від рівня підлоги приділа св. Володимира.
[135] С. Висоцький помилково визначив цю літеру як и.
[136] Ця літера була помилково ідентифікована як щ.
[137] С.А. Высоцкий, *Древнерусские надписи Софии Киевской*, с. 105, табл. LV, 3; LVI, 3.
[138] В.Л. Янин, *Эпиграфические заметки*, с. 25.
[139] V. Orel, *Ancient Kievan Graffiti: Linguistic and Historical Sources*, Palaeoslavica 3 (1995) 282–283.
[140] C. le Feuvre, *Un nouvel adjectif grec dans un document kiévien. L'inscription n°67 de la cathédrale Sainte-Sophie*, Revue des études slaves, 69, f. 3 (1997) 327–336.
[141] А.А. Турилов, *Заметки о киевских граффити*, с. 31–33.
[142] С. Висоцький розглядав цю літеру як малюнок хреста.
[143] С. Висоцький прочитав цю літеру як б, В. Янін та К. ле Февр – як п, А. Турилов – як к.
[144] Наприкінці рядка К. ле Февр помилково ідентифікувала останню надрядкову літеру як ѱ, А. Турилов правильно визначив її як надрядкову х під кутовим титлом.

Графіті № 220 (табл. LXXXVI, 1)

Публікації. С. Висоцький[145].

Розташування. Знаходиться на висоті 134 см від підлоги та на відстані 27 см від лівого ребра.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису пошкоджена вибоями та затерта, тому окремі його складові не простежуються:

гнфдлъѱл | бог-----ш-невоголковонгнн-----волоу |

цн-----к--нннагомго--аньсътворено | ноцы-----гнмолнбаз[146]рабасвоего

С. Висоцький вважав, що тут знаходяться чотири різні написи, проте вивчення особливостей виконання літер дозволило встановити, що віднесені ним до різних графіті тексти виконані одним автором. На жаль, через втрати окремі частини тексту важко прочитати, а зміст деяких частин залишається незрозумілим. З розбивкою на слова наявний текст можна представити таким чином:

Г(оспод)и ф(ео)д(оу)лъ ѱ(а)л(ъ) ... сътворено … моли Б(ог)а з(а) раба своего.

Господи, Феодул писав ... створено ... моли Бога за раба свого.

Датування. Остання чверть XII – початок XIII ст.; за формою написання а з видовженою спинкою, б з високою петлею, д та л з покриттям, вертикальних е та з із переломом, а без перемички, прямолінійної р з петлею кутом вгору.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 220а (табл. LXXX, 3)

Публікації. С. Висоцький[147].

Розташування. Знаходиться на висоті 129 см від підлоги та на відстані 27 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслені літери ІΔΔ.

Датування. Друга чверть XI – кінець XIII ст.; за хронологією поширення грекомовних написів у Софії Київській.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6057 (табл. LXXXI, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 180 см від підлоги та на відстані 16 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслене слово стема ‘*στεμμα, стемма*’.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Окремі слова та словосполучення.

---

[145] С.А. Высоцкий, *Средневековые надписи Софии Киевской*, с. 104, табл. CXII, 1; CXIII, 1. Дослідником було опубліковано тільки закінчення передостаннього та останнього рядків, а також перше слово верхнього рядка, яке він вважав іншим написом.

[146] С. Висоцький вказав у цьому місці відсутню літеру а.

[147] С.А. Высоцкий, *Средневековые надписи Софии Киевской*, с. 104, табл. CXII, 1; CXIII, 1.

Графіті № 6058 (табл. LXXXIII, 5)

Розташування. Знаходиться на висоті 112 см від підлоги та на відстані 56 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні фрески виконані літери NPAП.

Датування. Друга чверть XI – початок XIV ст.; за формою написання ѧ з покриттям та прямолінійної ρ з округлою петлею.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6059 (табл. LXXXV, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 108 см від підлоги та на відстані 73 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні фрески виконані літери ꙁIA.

Датування. Друга чверть XI – початок XIV ст.; за формою написання нахиленої праворуч ꙁ із переломом; найвірогідніше, друга чверть XI – початок XIII ст.; за типовістю поширення такої форми літери.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6060 (табл. LXXXVI, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 143 см від підлоги та на відстані 18 см від лівого ребра.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису сильно пошкоджена та затерта, тож окремі складові не збереглись:

г҃н-помо---ра | боусвоемоусавѣ | г-о----------

З розбивкою на слова та відновленням втрачених фрагментів наявний текст виглядає таким чином:

Г(оспод)и помо[зи] ... рабоу своему Савѣ...

Господи, поможи ... рабу своєму Саві...

Датування. Друга чверть XI – початок XIV ст.; за формою написання літери ѧ з видовженою спинкою та покриттям, прямолінійної ρ з округлою петлею.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6061 (табл. LXXXVII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 95 см від підлоги та на відстані 50,5 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 6062 (табл. LXXXVII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 100,5 см від підлоги та на відстані 44 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслений простий чотириконечний хрест.
Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.
Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 6063 (табл. LXXXVII, 3)
Розташування. Знаходиться на висоті 102 см від підлоги та на відстані 52 см від лівого ребра.
Опис. На фресці прокреслений простий чотириконечний хрест, основа щогли якого спирається на трикутну відкриту донизу одноступінчасту Голгофу.
Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.
Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 6064 (табл. LXXXVII, 4)
Розташування. Знаходиться на висоті 119 см від підлоги та на відстані 16 см від лівого ребра.
Опис. На фресці прокреслений простий чотириконечний хрест.
Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.
Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 6065 (табл. LXXXVII, 5)
Розташування. Знаходиться на висоті 120 см від підлоги та на відстані 28,5 см від лівого ребра.
Опис. На фресці прокреслений простий чотириконечний хрест.
Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.
Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 6066 (табл. LXXXVII, 6)
Розташування. Знаходиться на висоті 123 см від підлоги та на відстані 32,5 см від лівого ребра.
Опис. На фресці виконаний малюнок простого чотириконечного хреста, над верхньою частиною перекладини якого прокреслене трикутне покриття.
Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.
Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 6067 (табл. LXXXVIII, 1)
Розташування. Знаходиться на висоті 86 см від підлоги та на відстані 32 см від лівого ребра.
Опис. На фресці прокреслений малюнок тварини, вірогідно, коня.
Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.
Категорія. Зооморфні зображення.

Графіті № 6068 (табл. LXXXVIII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 162 см від підлоги та на відстані 21 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслений хрест, утворений переплетенням округлих ліній.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 6069 (табл. LXXXVIII, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 161 см від підлоги та на відстані 19 см від лівого ребра.

Опис. Трохи нижче не зовсім вдало видряпаний хрест, аналогічний згаданому вище малюнку.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 6070 (табл. LXXXIX, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 164 см від підлоги та на відстані 20 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслена фігура у вигляді коми.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 6071 (табл. LXXXIX, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 164 см від підлоги та на відстані 16 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслена фігура у вигляді дзеркальної трійки.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 6072 (табл. LXXXIX, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 121 см від підлоги та на відстані 7 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні стіни прокреслене зображення людського обличчя.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Символи, пов’язані з частинами людського тіла.

Графіті № 6073 (табл. LXXXIX, 4)

Розташування. Знаходиться на висоті 83 см від підлоги та на відстані 106 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслена фігура, що складається з кількох прямих та хвилястих ліній.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 6074 (табл. LXXXIX, 5)

Розташування. Знаходиться на висоті 120 см від підлоги та на відстані 40,5 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслена літера М.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6075 (табл. LXXXIX, 6)

Розташування. Знаходиться на висоті 87 см від підлоги та на відстані 20 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслені літери СВ.

Датування. Друга чверть XI – середина XII ст.; за формою написання в з нижньою петлею кутом вперед.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6076 (табл. XC, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 128 см від підлоги та на відстані 17,5 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслені літери ГЇНЄ, що найвірогідніше розглядати як скорочену форму слова-звернення Г(оспод)инє ‘*Пане*’.

Датування. Друга чверть XI – кінець XIV ст.; за формою написання нахиленої праворуч Е-подібної є; найвірогідніше, друга чверть XI – початок XIII ст.; за типовістю поширення такої форми літери.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6077 (табл. XC, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 131 см від підлоги та на відстані 17 см від лівого ребра.

Опис. На фресці видряпані шість горизонтальних засічок, що розташовані у стовпчик.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Запис лічби.

Графіті № 6078 (табл. XC, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 129 см від підлоги та на відстані 15 см від лівого ребра.

Опис. На поверхні стіни прокреслений малюнок руки в жесті благословення.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Символи, пов’язані з частинами людського тіла.

Графіті № 6079 (табл. XC, 4)

Розташування. Знаходиться на висоті 136 см від підлоги та на відстані 53,5 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслена літера Δ.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6080 (табл. XC, 5)

Розташування. Знаходиться на висоті 132 см від підлоги та на відстані 54 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслені літери ІNЦЦVNλ.

Датування. Кінець XI – кінець XV ст.; за формою написання ѧ з опуклою петлею.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6081 (табл. XCI, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 122 см від підлоги та на відстані 16 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслена монограма імені Карп(ъ) ‘*Карпо*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за формою прорізів.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6082 (табл. XCI, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 102 см від підлоги та на відстані 24 см від лівого ребра.

Опис. Збереженість напису добра, його складові чітко читаються:

γοσποδιπομοζυραβουσοεμουνικυτε | г

З розбивкою на слова текст виглядає таким чином:

Γοσποδι πομοζυ ραβου σ(υ)οεμου Νικυτε.

Господи, поможи рабу своєму Никиті.

Кирилична літера г в нижньому рядку може розглядатись як початок написання цієї ж молитви, яку Никита не завершив.

Датування. Друга чверть XI – початок XIII ст.; за формою написання нахиленої праворуч літери з із переломом, а також прямолінійної ρ з петлею кутом вгору.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6083 (табл. XCII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 136 см від підлоги та на відстані 73 см від лівого ребра.

Опис. Збереженість напису добра, його складові чітко читаються:

ⲁⲁⲁⲉⲉⲉⲉⲉⲁⲉⲉ | д҃ⲁⲗⲉⲓⲉⲉⲉⲉⲉ

Датування. Друга чверть XI – початок XIV ст.; за формою написання ⲁ та д з покриттям, нахиленої праворуч ⲉ; найвірогідніше, друга чверть XI – початок XIII ст.; за типовістю поширення такої форми літери ⲉ.

Категорія. Написи музичного змісту.

Графіті № 6084 (табл. XCII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 134 см від підлоги та на відстані 69 см від лівого ребра.

Опис. Неподалік від згаданого вище музичного напису (№ 6083), ліворуч від його нижнього рядка, виконаний невеликий текст:

ⲛⲁⲛⲁ | ⲓⲁ

Датування. Друга чверть XI – початок XIV ст.; за формою написання ⲁ з покриттям.

Категорія. Написи музичного змісту.

Графіті № 6085 (табл. XCIII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 137 см від підлоги та на відстані 83 см від лівого ребра.

Опис. Неподалік від запису розспівів (№ 6083), праворуч від його верхнього рядка, виконаний невеликий текст: ГНА А.

Датування. Друга чверть XI – початок XIV ст.; за формою написання ⲁ з верхньою засічкою.

Категорія. Написи музичного змісту.

Графіті № 6086 (табл. XCIII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 123 см від підлоги та на відстані 63 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслена літера М.

Датування. Друга чверть XI – кінець XII ст.; за формою написання м з покриттям.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6087 (табл. XCIII, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 154 см від підлоги та на відстані 99 см від лівого ребра.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування дворядкового напису навмисно пошкоджена, а його складові майже повністю знищені. У верх-

ньому рядку можна ідентифікувати тільки літери ⱃ, Р, Д, НПѢ, у нижньому – Т, ТН.

Датування. Друга чверть XI – початок XIV ст.; за формою написання д з покриттям та ѣ з коромислом, яке торкається петлі.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6088 (табл. XCIII, 4)

Розташування. Знаходиться на висоті 102 см від підлоги та на відстані 98,5 см від лівого ребра.

Опис. Трохи вище знаходиться інший знищений однорядковий напис, збереглась лише остання літера Н.

Датування. Друга чверть XI – кінець XV ст.; за формою написання и з горизонтальною перемичкою.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6089 (табл. XCIV, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 98 см від підлоги та на відстані 26 см від лівого ребра.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису пошкоджена дрібними вибоями, закритими шпаклівкою, місцями сильно затерта:

μ--οκοσοεθοτονρ--------

Реконструювати текст наразі не виявляється за можливе.

Датування. Друга чверть XI – кінець XIII ст.; за хронологією поширення грекомовних написів у Софії Київській.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6090 (табл. XCIV, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 139 см від підлоги та на відстані 45 см від лівого ребра.

Опис. На фресці чітко читаються особове та родове імена автора: Ѥсифъ Соболевскиі ‘*Йосип Соболевський*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер та формою прорізів.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6091 (табл. XCV, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 147 см від підлоги та на відстані 104 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслений стовпчик з одинадцяти горизонтальних засічок.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Запис лічби.

Графіті № 6092 (табл. XCV, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 147 см від підлоги та на відстані 92 см від лівого ребра.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису пошкоджена вибоями, проте в цілому його складові простежуються непогано:

✝аѱл҃ъ | н-олоуи | рабоусѥю

З розбивкою на слова та відновленням втрачених фрагментів текст виглядає таким чином:

А(зъ) ѱ(а)лъ Н(и)[к]олоу и рабоу сѥю.

Я писав Ніколу та рабу цю.

Датування. Друга чверть XI – кінець XII ст.; за формою написання а з видовженою спинкою та покриттям, прямолінійної р з округлою петлею, ю з верхньою засічкою.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6093 (табл. XCV, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 159 см від підлоги та на відстані 97,5 см від лівого ребра.

Опис. Тиньк у місці розташування напису сильно затертий, тому частина складових не простежується:

свѧ҃тъıартєм--

З розбивкою на слова та відновленням втрачених фрагментів текст виглядає таким чином:

Свѧты(и) Артєм[ии].

Святий Артемій.

Датування. Кінець XI – початок XIV ст.; за формою написання прямолінійної р з з округлою петлею, ы без перемички.

Категорія. Підпис до фрескового образу.

Графіті № 6094 (табл. XCVI, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 135 см від підлоги та на відстані 101 см від лівого ребра.

Опис. Складові обведеного прямокутною рамкою напису навмисно затерті, тому ідентифікувати вдається лише їх незначну частину:

вд҃ког----------
реа----------порсѣ--тн-
--дим----------єсмѣѧ
ꙁ---о----------ос-прчист-
----------бо-------
----------бо-мєѧд-оп------
----------сч---н-н---тє--

----ѧмѳ----пов------лъ-----
----------лъ---

Через значні втрати реконструювати текст не виявляється за можливе. На початку рядка можна розібрати слово в(лѧ)д(ы)ко ‘*Владико*’, а наприкінці четвертого рядка – слово пр(є)чист[ѧѧ] ‘*Пречиста*’.

Датування. Середина XII – початок XIII ст.; за формою написання в та б з виступом зверху, д з покриттям, прямолінійної р з округлою або кутом вперед, ч у вигляді пласкої чаші.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6095 (табл. XCVI, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 135 см від підлоги та на відстані 96 см від лівого ребра.

Опис. На рівні четвертого-п’ятого рядків згаданого вище напису помітні виконані іншим автором великі літери, з-поміж яких можна ідентифікувати Н та N.

Датування. Середина XII – кінець XV ст.; за формою написання и з горизонтальною та ѵ з діагональною перемичками, а також за особливостями розташування.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6096 (табл. XCVI, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 117 см від підлоги та на відстані 96 см від лівого ребра.

Опис. На фресці видряпане традиційне молитвне звернення:

Г(оспод)и помози ѧмінь.

Господи, поможи, амінь.

Датування. Друга чверть XI – початок XIV ст.; за формою написання г та з із виступом зверху, ѧ з покриттям; найвірогідніше, середина XII – початок XIII ст.; за типовістю поширення такої форми з.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6097 (табл. XCVII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 130 см від підлоги та на відстані 98 см від лівого ребра.

Опис. На фресці простежуються літери:

вгдабѣχьнѣадѣ---- | тогѕсіѧмѕ

Датування. Початок XII – початок XIV ст.; за формою написання ѧ зі звичайною або округлою петлею, з верхньою засічкою, г з виступом зверху, S-подібної ѕ.

Категорія. Написи, зміст яких не встановлений.

Графіті № 6098 (табл. XCVII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 132 см від підлоги та на відстані 81 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслене слово-звернення Г(оспод)ин(є) ‘*Пане*’.

Датування. Друга чверть XI – кінець XV ст.; за формою написання и з горизонтальною та н з нахиленою перемичками.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6099 (табл. XCVII, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 104 см від підлоги та на відстані 109 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслені літери NHK, які найвірогідніше розглядати як скорочену форму особового імені автора: Ник(ола) ‘*Микола*’.

Датування. Друга чверть XI – кінець XV ст.; за формою написання и з горизонтальною та н з діагональною перемичками.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6100 (табл. XCVII, 4)

Розташування. Знаходиться на висоті 103 см від підлоги та на відстані 104 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслені літери NM.

Датування. Друга чверть XI – кінець XV ст.; за формою написання н з діагональною перемичками.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6101 (табл. XCVII, 5)

Розташування. Знаходиться на висоті 106 см від підлоги та на відстані 105,5 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслені літери И без перемички.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6102 (табл. XCVIII, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 87 см від підлоги та на відстані 51 см від лівого ребра.

Опис. Незважаючи на дрібні пошкодження вибоями, складові напису простежуються доволі добре:

тнхѱ҃л҃ъспс-

З розбивкою на слова та відновленням втраченого і пропущеного фрагмента текст виглядає таким чином:

Тих(ъ) ѱ(а)лъ сп(а)с[и].

Тих писав, спаси.

Можливо, форма імені Тихъ є зменшувальною від Тихонъ.

Датування. Друга чверть XI – кінець XV ст.; за формою написання и з горизонтальною перемичкою.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6103 (табл. XCVIII, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 88 см від підлоги та на відстані 73 см від лівого ребра.

Опис. На фресці простежуються залишки молитовного звернення:
… [помоз]и рабоу.
… поможи рабу.

Датування. Остання чверть XII – початок XIV ст.; за формою написання б з високою петлею та виступом зверху, прямолінійної р з округлою петлею.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6104 (табл. XCVIII, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 104 см від підлоги та на відстані 69 см від лівого ребра.

Опис. На фресці простежується скорочена форма традиційного молитовного звернення:
Г(оспод)и п(о)м(ози).
Господи, поможи.

Датування. Друга чверть XI – кінець XV ст.; за формою написання и з горизонтальною перемичкою.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6105 (табл. XCIX, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 132 см від підлоги та на відстані 90 см від лівого ребра.

Опис. Тиньк у місці розташування напису пошкоджений вибоями, частина його складових не збереглась:

πεαα------εεα---

Датування. Друга чверть XI – кінець XIII ст.; за хронологією поширення грекомовних графіті у Софії Київській.

Категорія. Написи музичного змісту.

Графіті № 6106 (табл. XCIX, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 130,5 см від підлоги та на відстані 99 см від лівого ребра.

Опис. На фресці простежуються літери:

λλεελεε

Датування. Друга чверть XI – кінець XIII ст.; за хронологією поширення грекомовних графіті у Софії Київській.

Категорія. Написи музичного змісту.

Графіті № 6107 (табл. XCIX, 3)

Розташування. Знаходиться на висоті 128 см від підлоги та на відстані 102 см від лівого ребра.

Опис. На фресці прокреслені літери ТЪ. Можливо, їх варто розглядати як займенник, проте контекст його виконання на фресці лишається мало зрозумілим.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6108 (табл. C, 1)

Розташування. Знаходиться на висоті 188 см від підлоги та на відстані 106 см від лівого ребра.

Опис. На фресці виконане зображення держави – увінчане виконаним подвійними замкненими рисками хрестом вгорі коло із прокресленим всередині простим чотириконечним хрестиком.

Датування. Друга чверть XI – кінець XVI ст.; за формою прорізів.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 6109 (табл. C, 2)

Розташування. Знаходиться на висоті 187 см від підлоги та на відстані 99 см від лівого ребра.

Опис. На фресці видряпане слово Смогорь ‘*смаглявий*’[148]. Видряпаний тим же автором незавершений напис СМОГ знаходиться також на фресці з зображенням св. Миколая у південній внутрішній галереї Софійського собору[149]. Вочевидь, цей текст варто розглядати як прізвисько автора графіті.

Датування. Друга чверть XI – початок XIV ст.; за формою написання прямолінійної ρ з округлою петлею.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6110 (табл. CI, 1)

Публікації. В. Корнієнко[150].

[148] Див.: *Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд*, т. 19 (*męs(’)arь – *morzakъ), Москва 1992, с. 238.

[149] В.В. Корнієнко, *Корпус графіті Софії Київської*, ч. VIII, с. 19, табл. X, 1.

[150] В.В. Корнієнко, *Графіті Софії Київської,* с. 202, мал. 95.

Розташування. Знаходиться на висоті 103 см від підлоги та на відстані 78 см від лівого ребра.

Опис. На фресці видряпаний двозуб, зубці якого вивертаються назовні, а ніжка має вигляд прямого відрізка, який оточений колом, що імітує печатку.

Подібний знак атрибутують синові Володимира Всеволодовича Мономаха – Мстиславові[151]. Знак виконаний зубцями догори, що засвідчує – на момент виконання Мстислав був живий. Відтак, верхньою хронологічною межею появи графіті слід визнати 1132 р.[152] Не виключено, що напис міг бути виконаний набагато раніше, коли Мстислав ще не посів великокнязівський престол після смерті батька у 1125 р.

Датування. Кінець XI – перша третина XIII ст.; за ідентифікацією особи автора; найвірогідніше, 1125–1132 рр., коли Мстислав посідав київський великокнязівський стіл.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 6111 (табл. CI, 2)

Публікації. О. Євдокимова[153].

Розташування. Знаходиться на висоті 183 см від підлоги та на відстані 99 см від лівого ребра.

Опис. Збереженість напису добра, усі складові чітко читаються:

κ̅ε̅βοηθητο[154]σον | δουλονκοζμα

З розбивкою на слова текст виглядає таким чином:

Κ(υρι)ε βοηθη το(ν) σον δουλον Κοζμα.

Κ(ύρι)ε βοήθει τὸν σὸν δοῦλον Κοσμᾶ.

Господи, поможи рабу своєму Козмі.

Датування. Друга чверть XI – кінець XIII ст.; за хронологією поширення грекомовних графіті Софії Київської.

Категорія. Молитовний напис.

---

[151] О. Алфьоров, *Моліводовули київських князів другої половини XI – кінця XII століття (за матеріалами сфрагістичної колекції О. Шереметьєва)*, Сфрагістичний щорічник 2 (2012) 34.

[152] Див.: Л.В. Войтович, *Княжа доба на Русі: портрети еліти*, с. 457.

[153] А.А. Евдокимова, *Греческие граффити Софии Киевской (публикация)*, с. 621–622; А.А. Евдокимова, *Корпус греческих граффити Софии Киевской на фресках первого этажа*, с. 477.

[154] Вказана дослідницею лігатура νσ насправді відсутня, як і зазначена на прорисовці дослідниці наприкінці цього рядка літера δ.

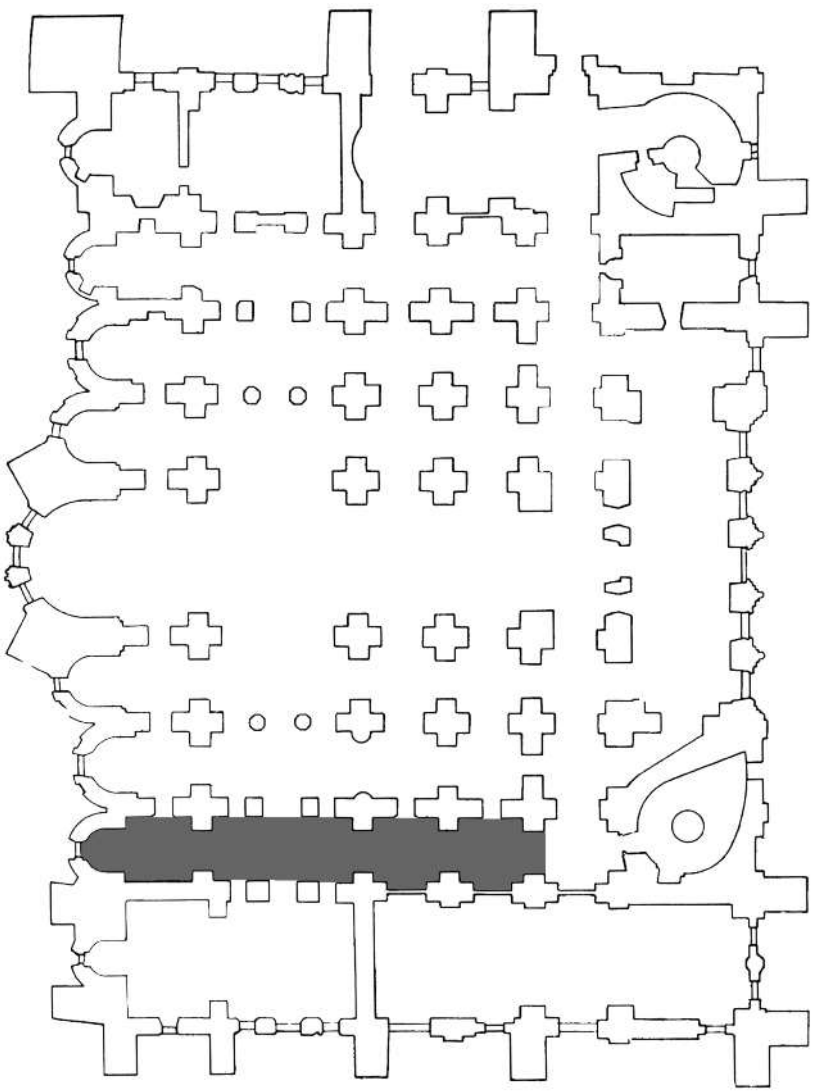

Таблиця XVI
Схема першого поверху Софійського собору. Сірим кольором виділений архітектурний об'єм приділа св. Володимира (колишньої північної внутрішньої галереї)

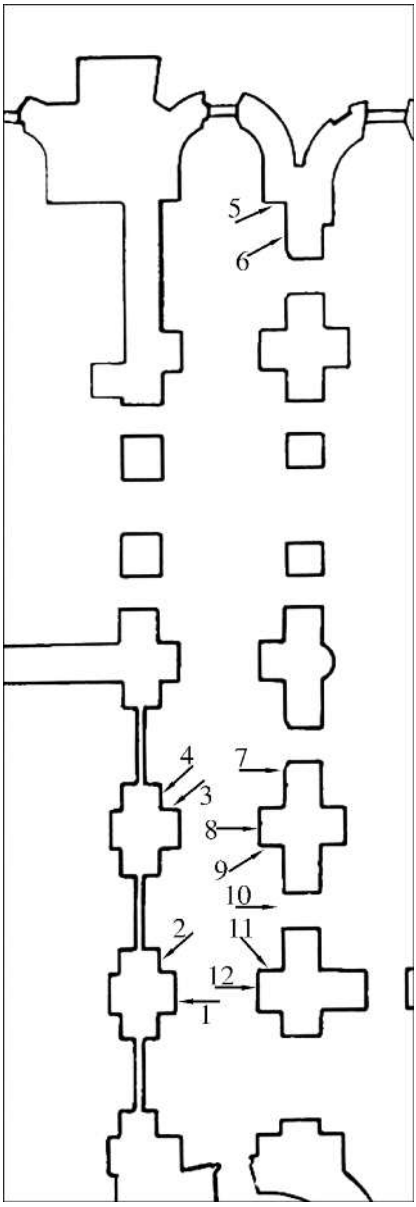

Таблиця XVII

Схема приділа св. Володимира (колишньої північної внутрішньої галереї) з позначенням місця розташування графіті: **1** – №№ 5881–5893; **2** – №№ 5894–5896; **3** – №№ 5897–5898; **4** – №№ 5899–5901; **5** – №5902; **6** – №№ 5903–5904; **7** – №№ 108, 108а, 169, 5905–5956; **8** – №№ 75, 75а, 170, 5957–5964; **9** – №№ 5965–5972; **10** – №№ 5973–6055; **11** – № 6056; **12** – №№ 56, 67, 220, 220а, 6057–6111

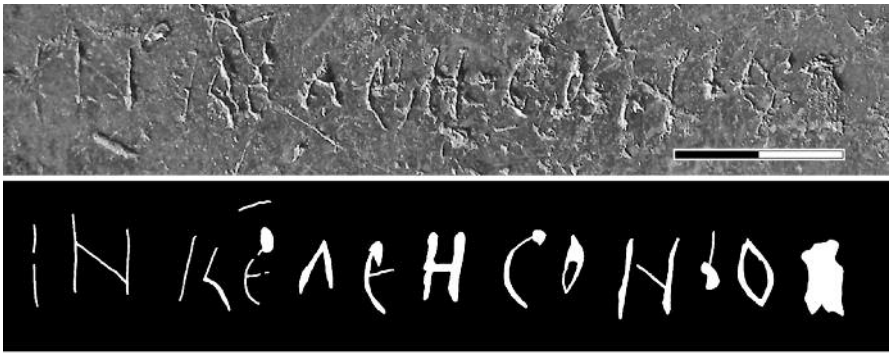

1

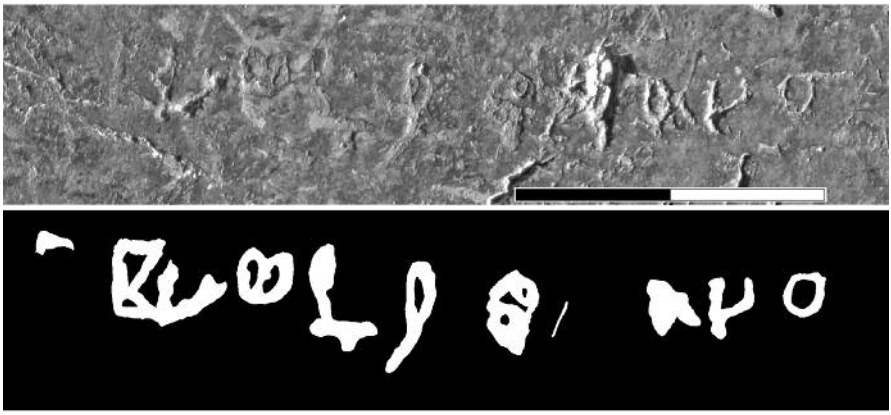

2

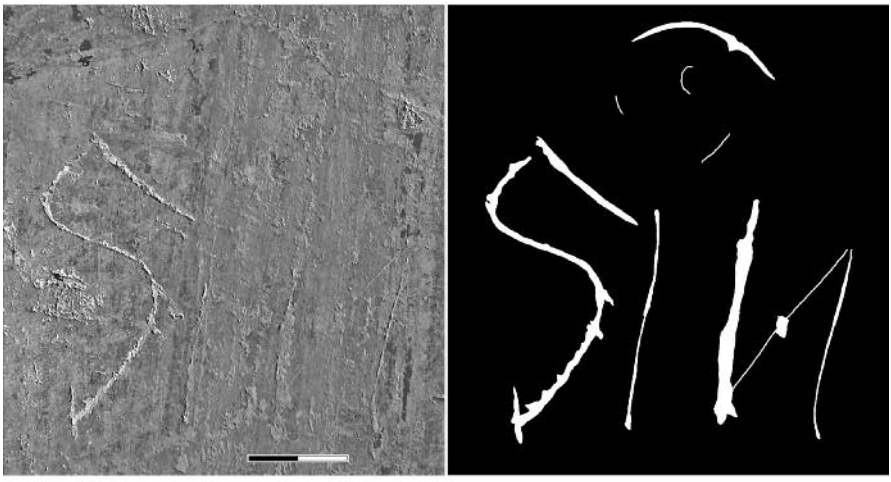

3

Таблиця XVIII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 5881; **2** – № 5882; **3** – № 5883

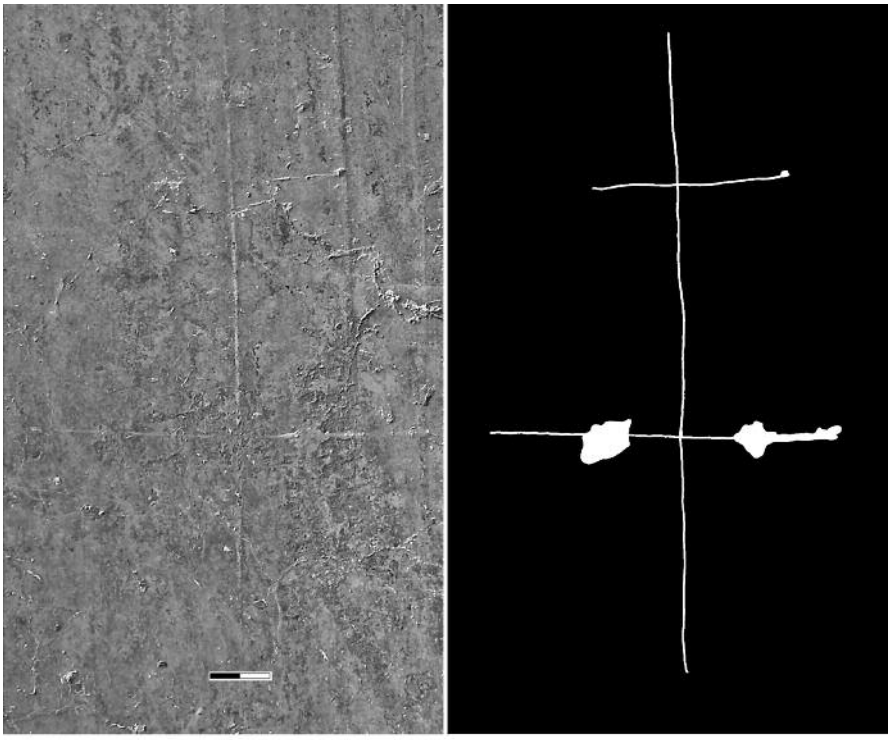

1

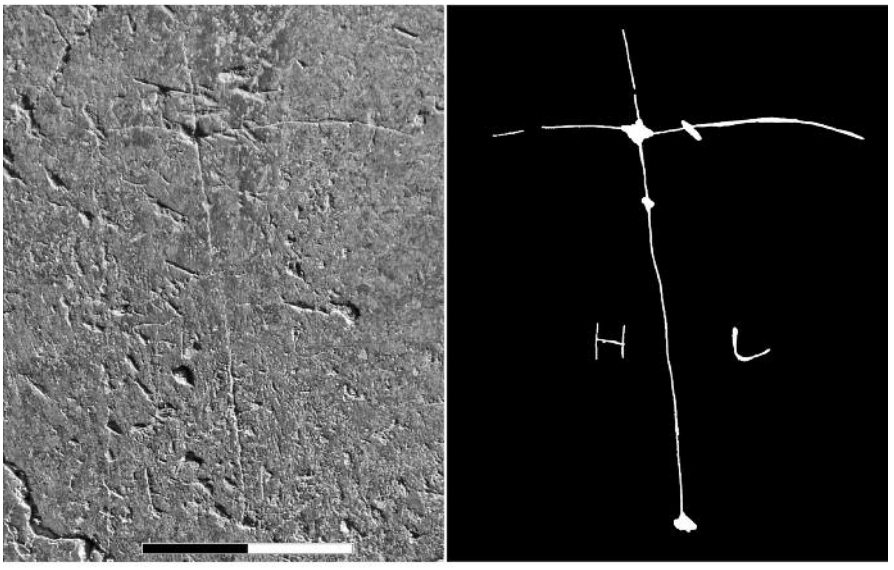

2

Таблиця XIX
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 5884; **2** – № 5885

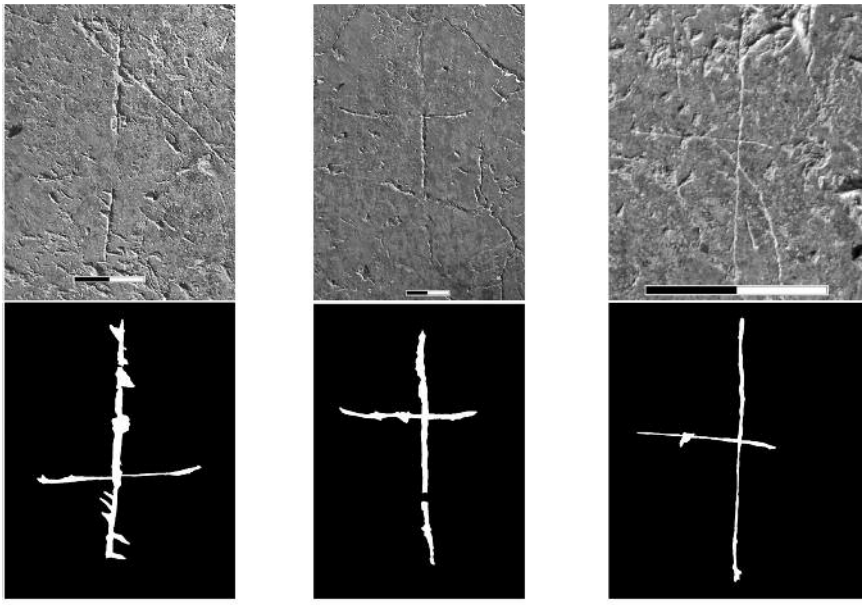

1 2 3

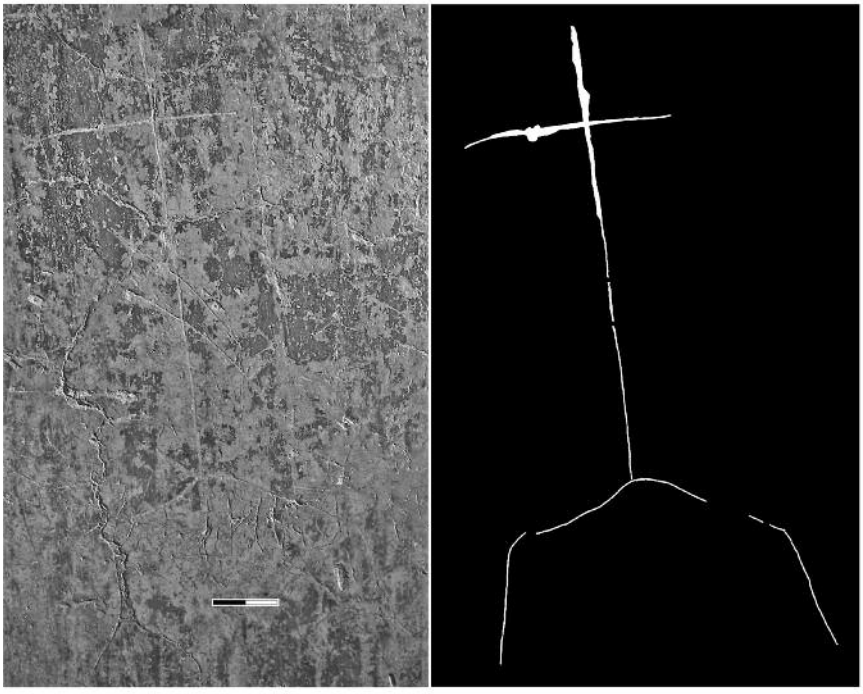

4

Таблиця XX

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 5886; **2** – № 5887; **3** – № 5888; **4** – № 5889

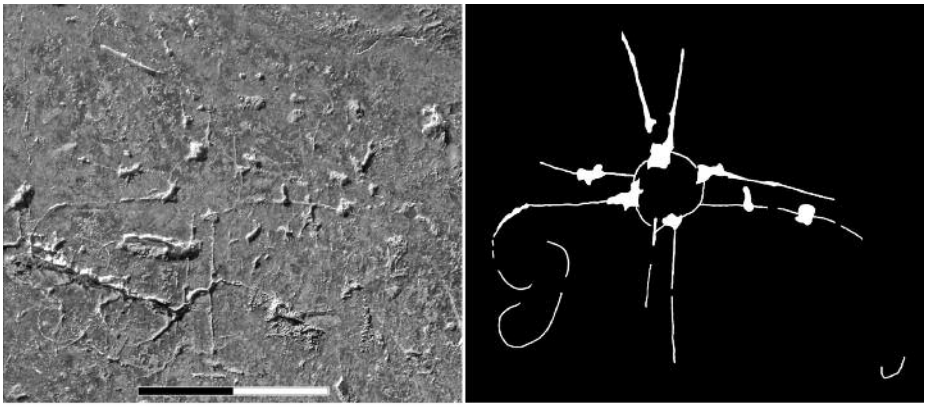

1

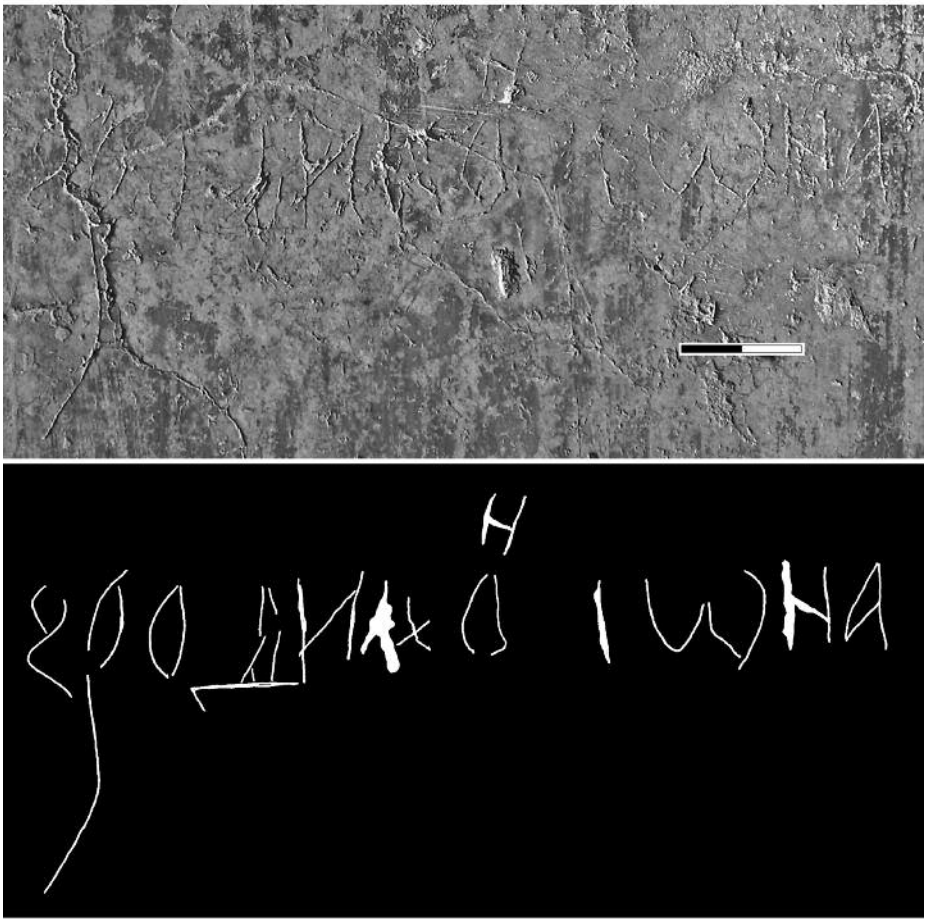

2

Таблиця XXI
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 5890; **2** – № 5891

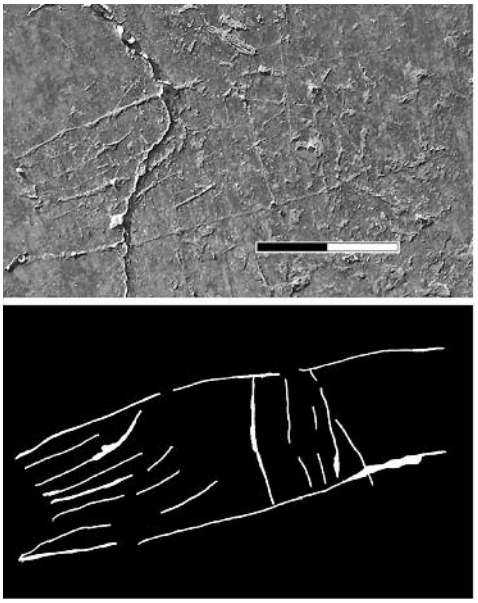

1

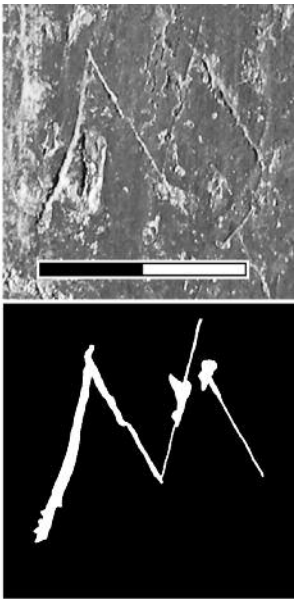

2

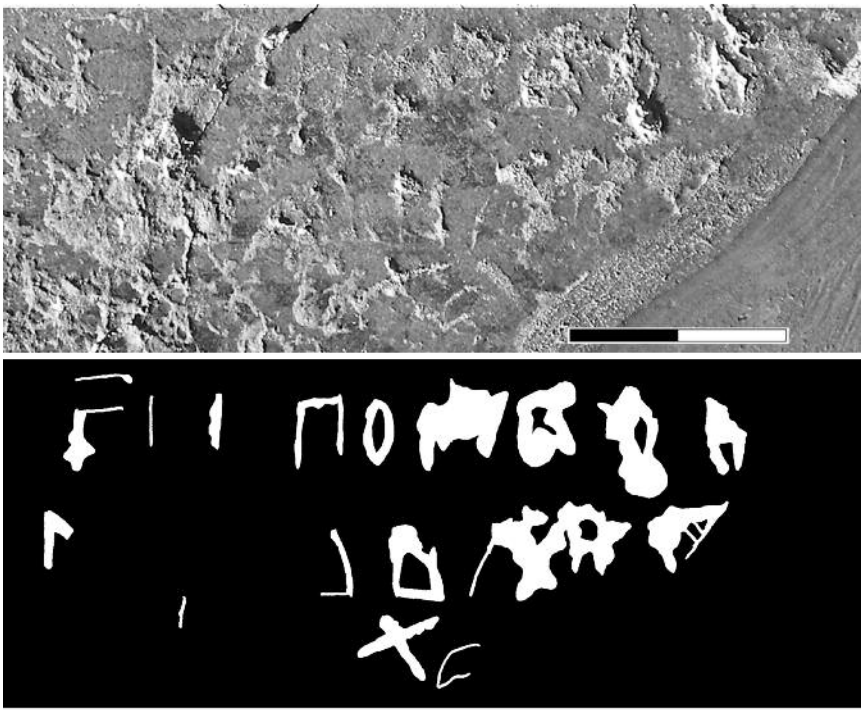

3

Таблиця XXII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 5892; **2** – № 5893; **3** – № 5894

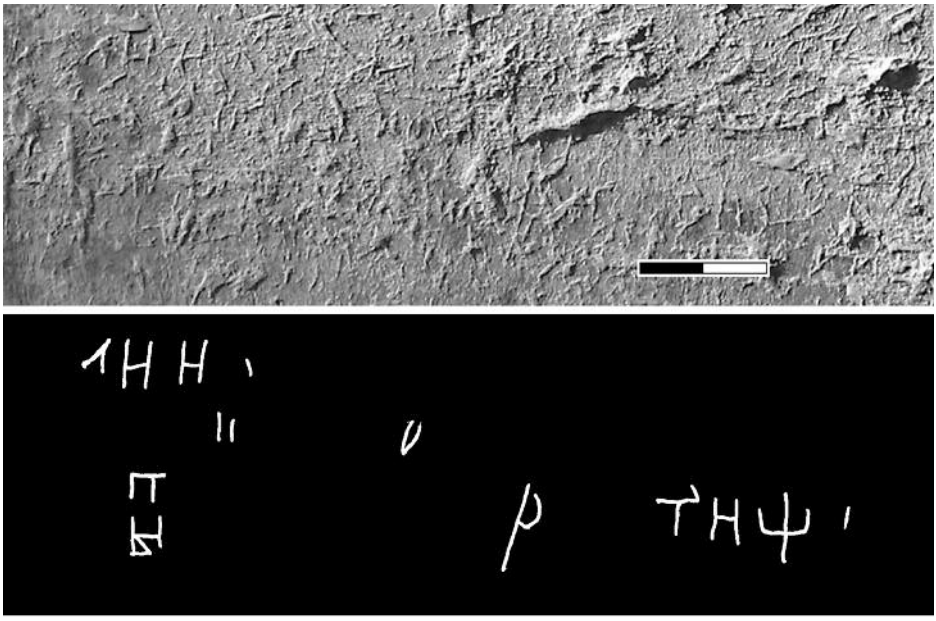

1

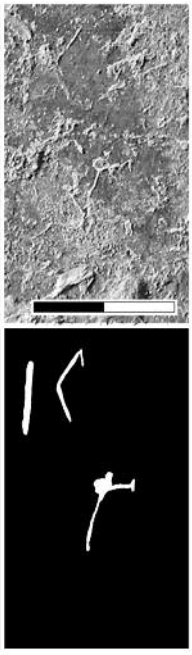

2

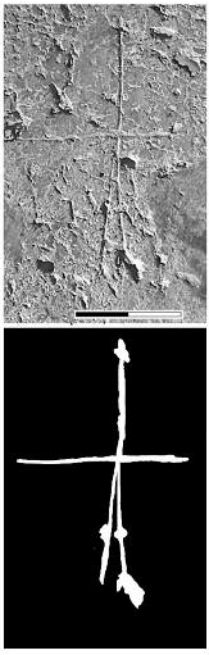

3

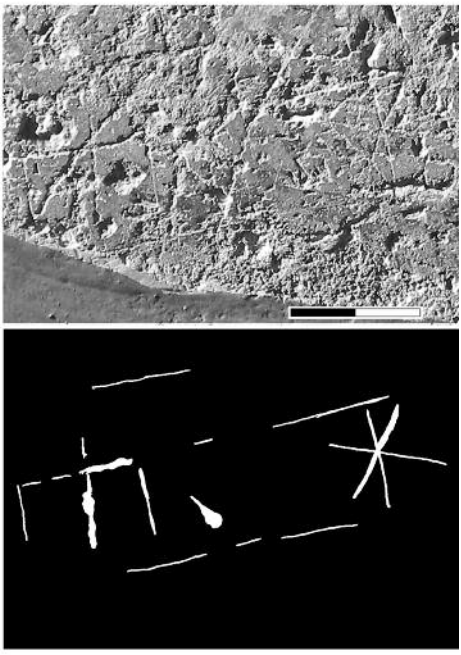

4

Таблиця XXIII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 5895; **2** – № 5896; **3** – № 5897; **4** – № 5898

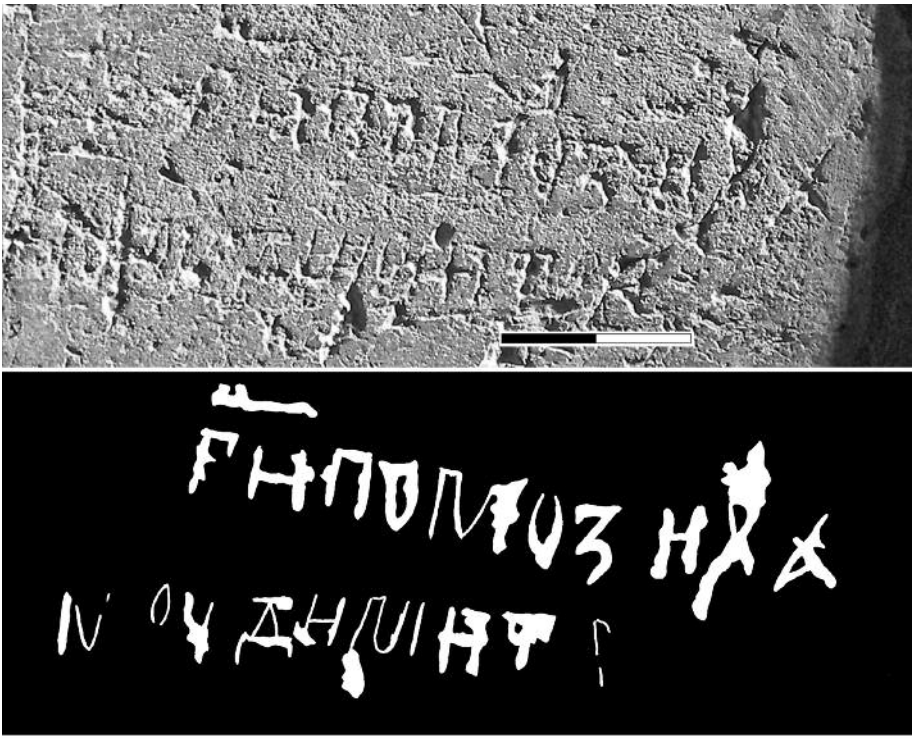

1

2

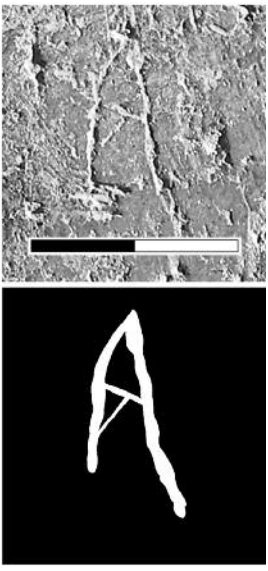

3

Таблиця XXIV

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 5899; **2** – № 5900; **3** – № 5901

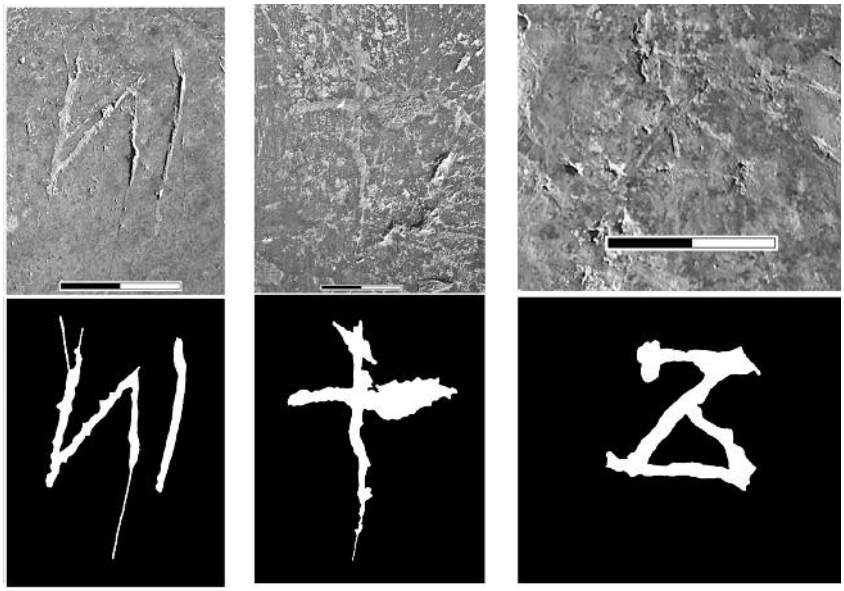

1 2 3

4

Таблиця XXV

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 5902; **2** – № 5905; **3** – № 5906; **4**– № 5903

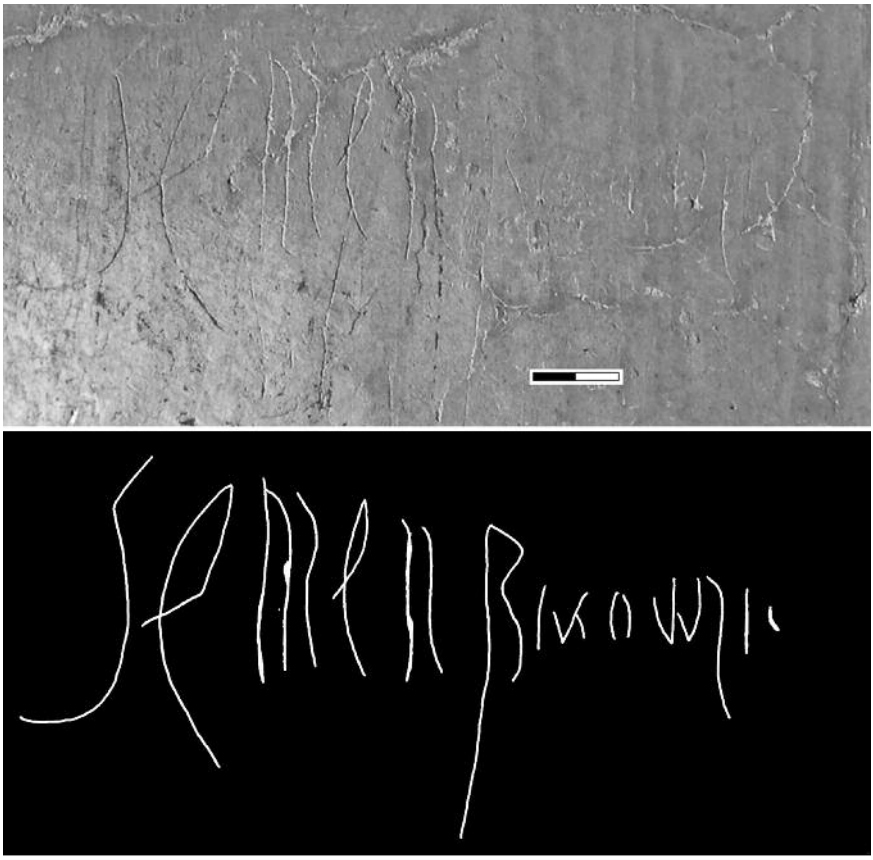

1

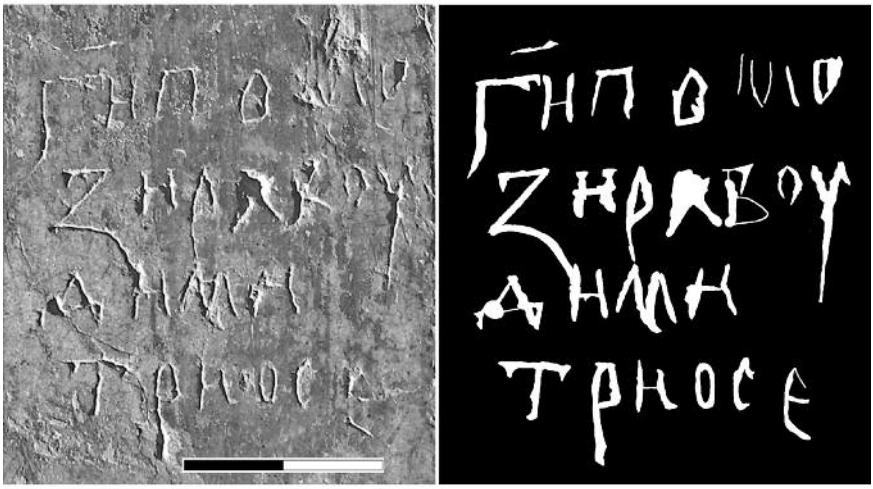

2

Таблиця XXVI
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 5904; **2** – № 169

Таблиця XXVII
Фотографія та прорисовка графіті № 108 та № 108а

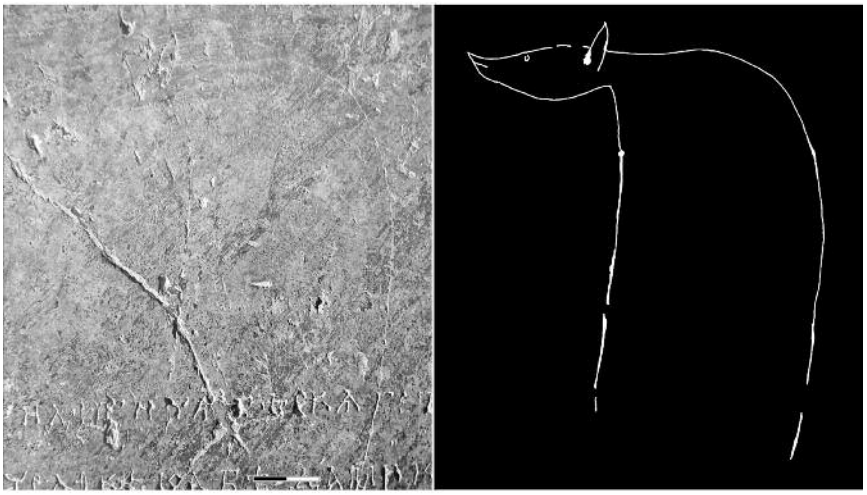

1

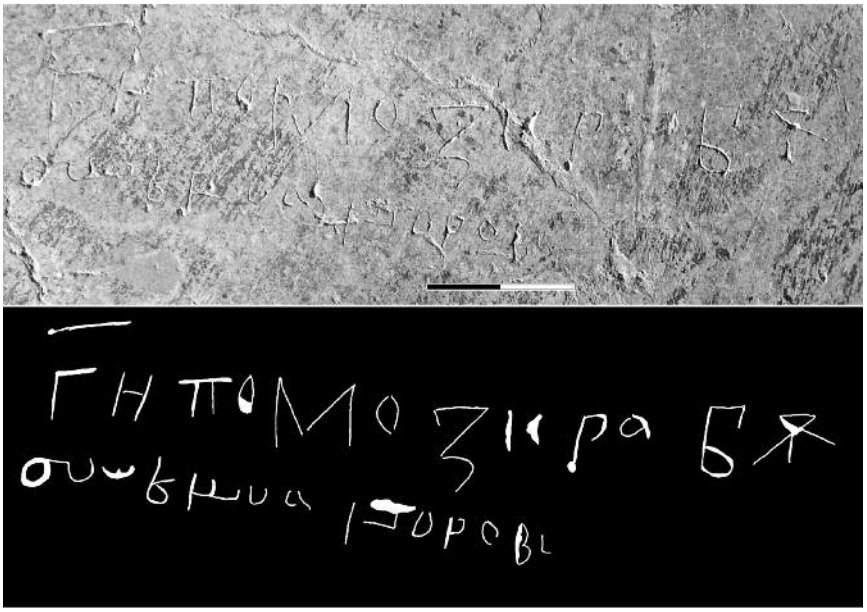

2

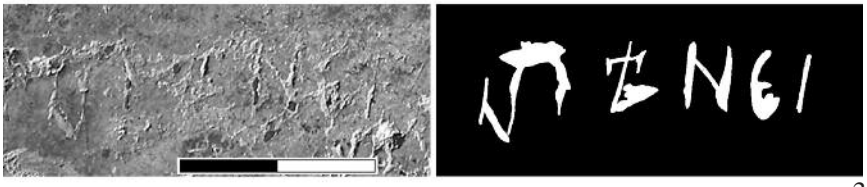

3

Таблиця XXVIII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 5907; **2** – № 5908; **3** – № 5909

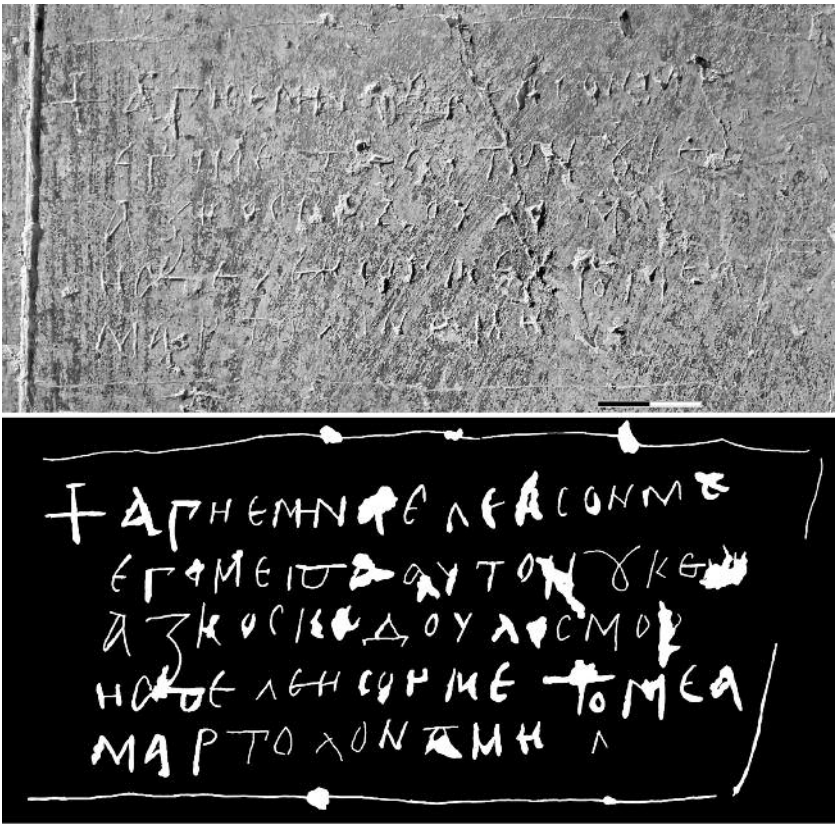

1

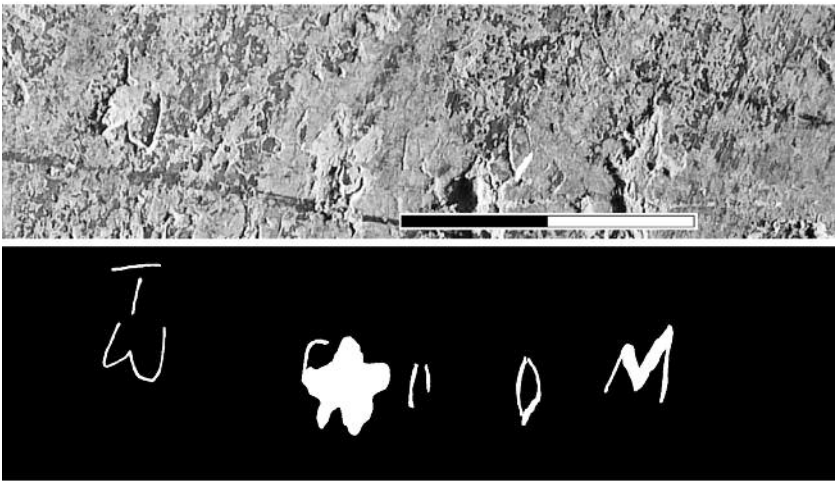

2

Таблиця XXIX
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 5910; **2** – № 5911

Таблиця XXX
Фотографія та прорисовка графіті № 5912

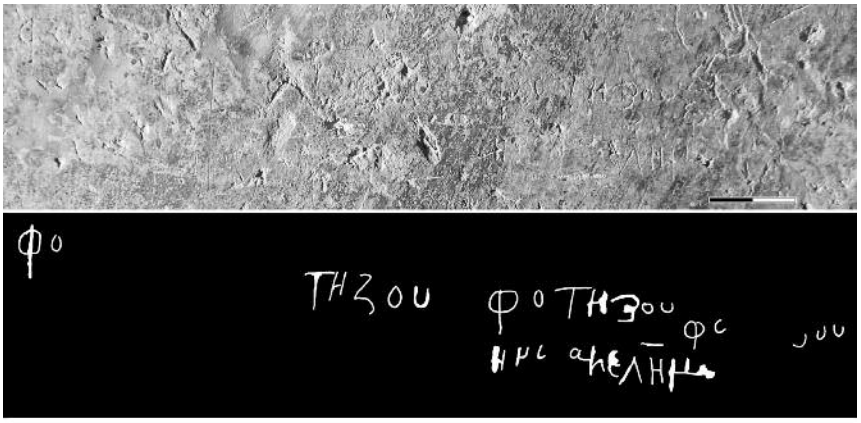

1

2

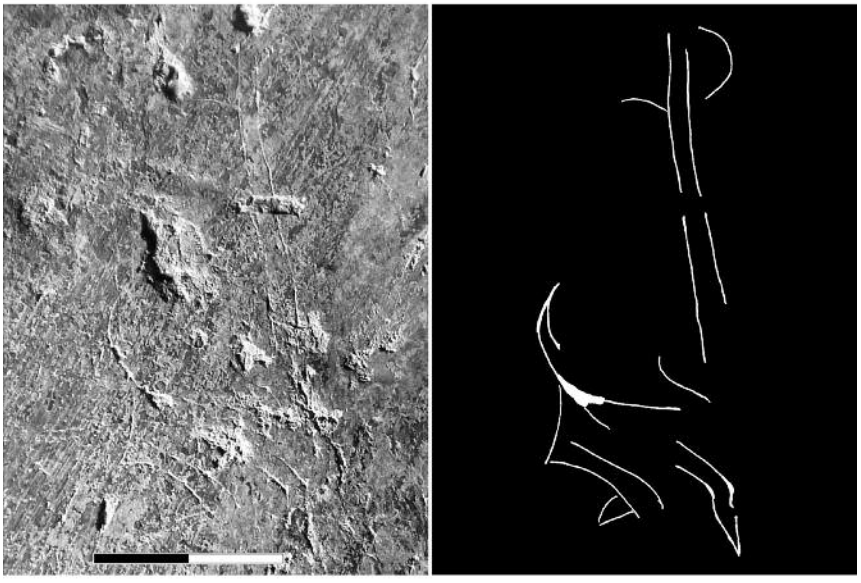

3

Таблиця XXXI

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 5913; **2** – № 5914; **3** – № 5915

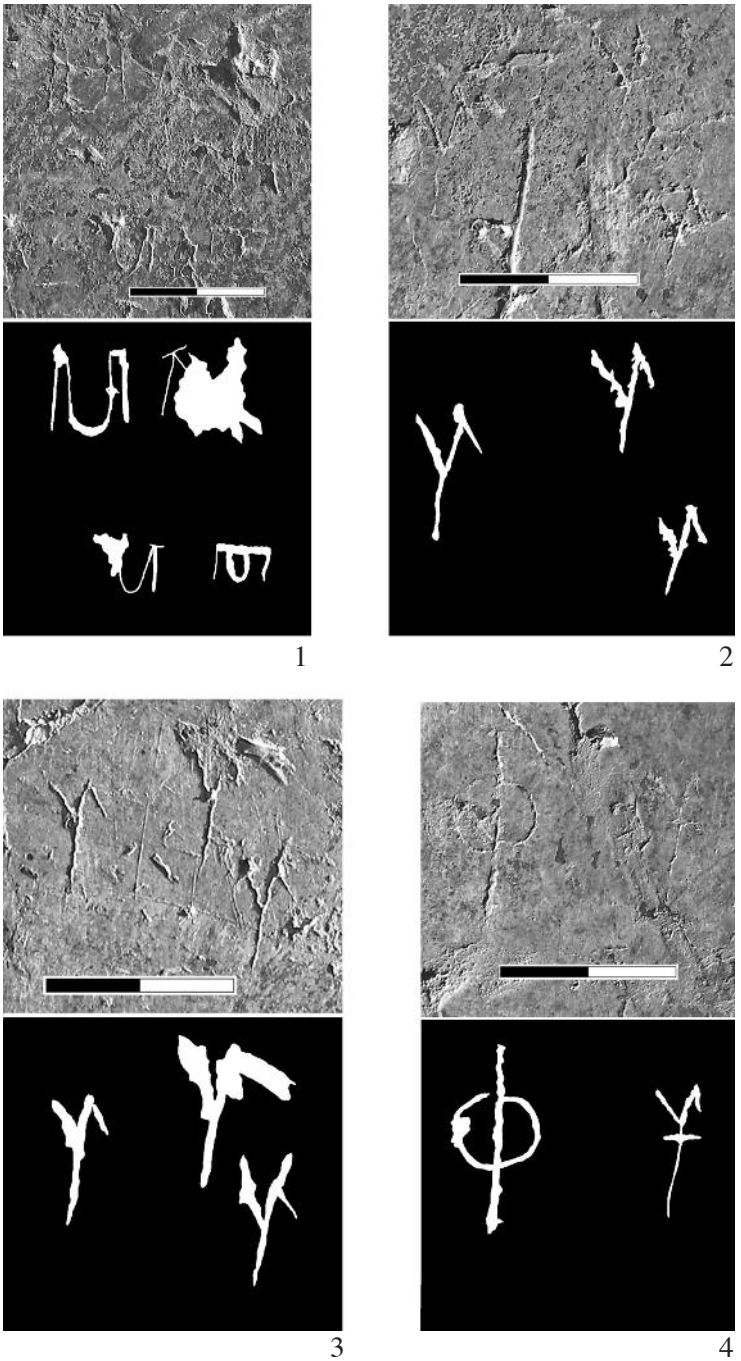

Таблиця XXXII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 5916; **2** – № 5917; **3** – № 5918; **4** – № 5919

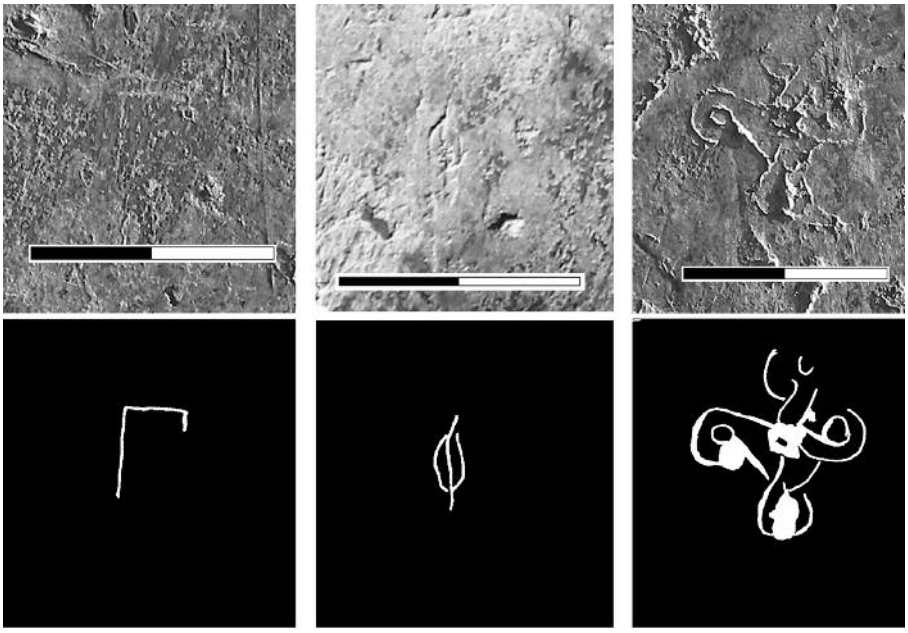

1 2 3

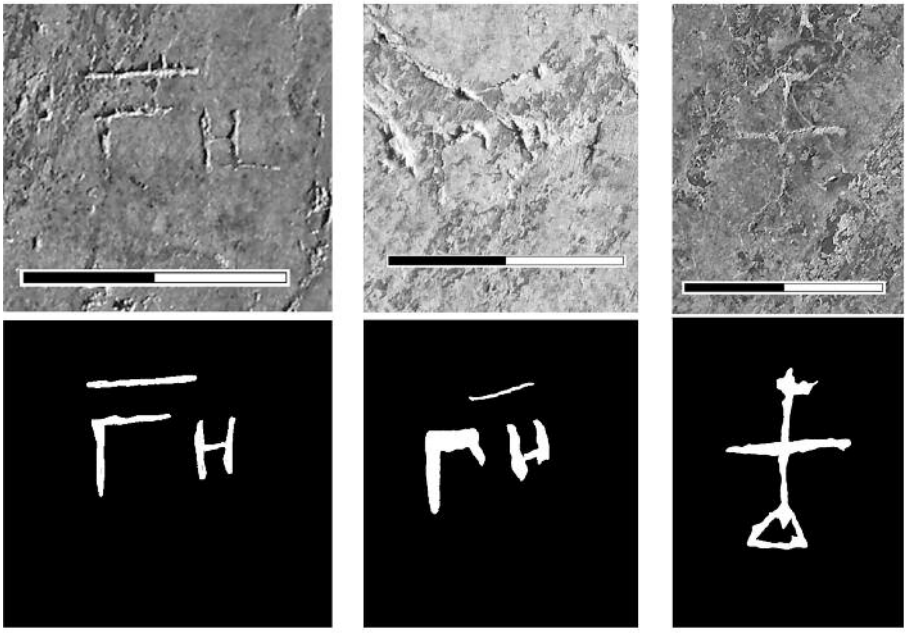

4 5 6

Таблиця XXXIII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 5920; **2** – № 5921; **3** – № 5922; **4** – № 5923; **5** – № 5924; **6** – № 5925

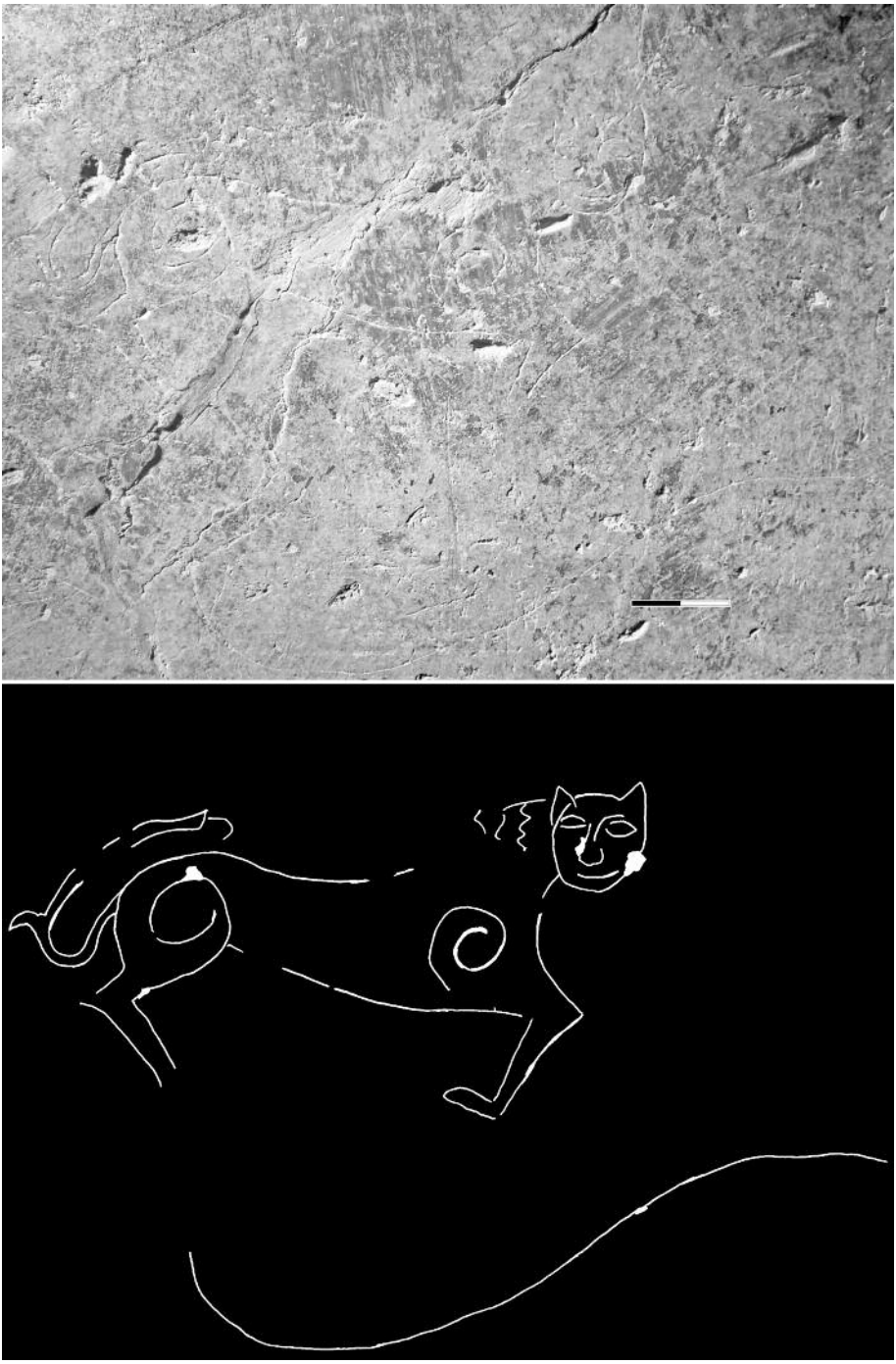

Таблиця XXXIV
Фотографія та прорисовка графіті № 5926

1

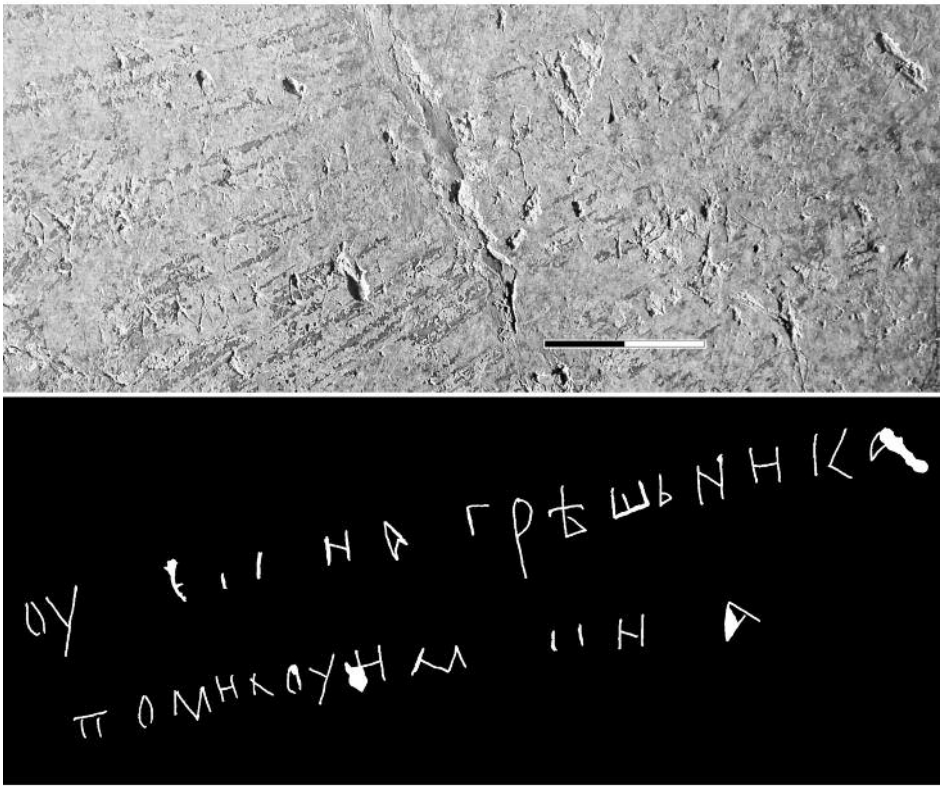

2

Таблиця XXXV
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 5927; **2** – № 5928

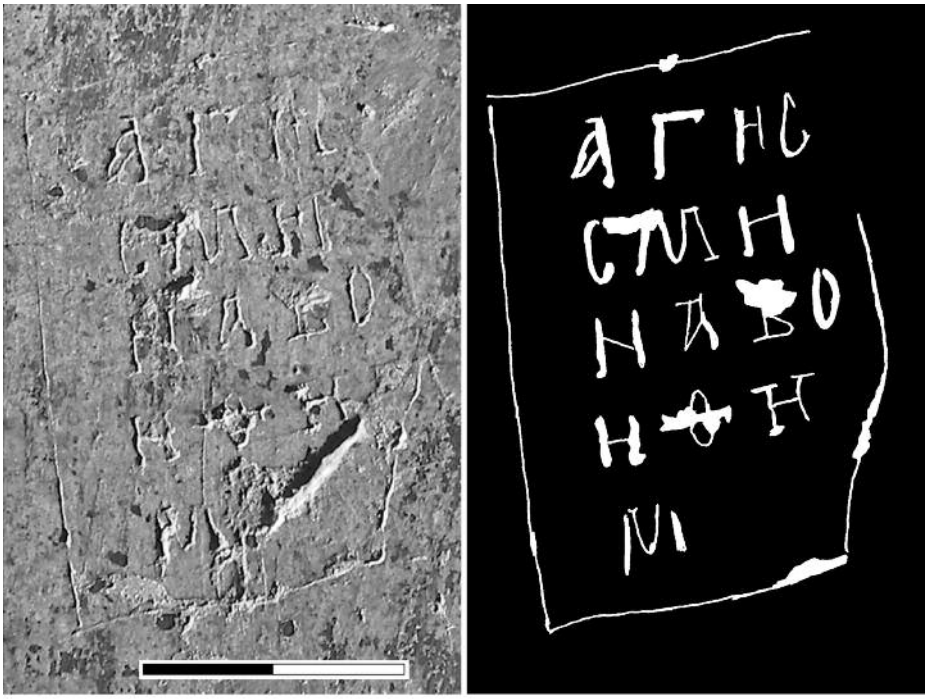

1

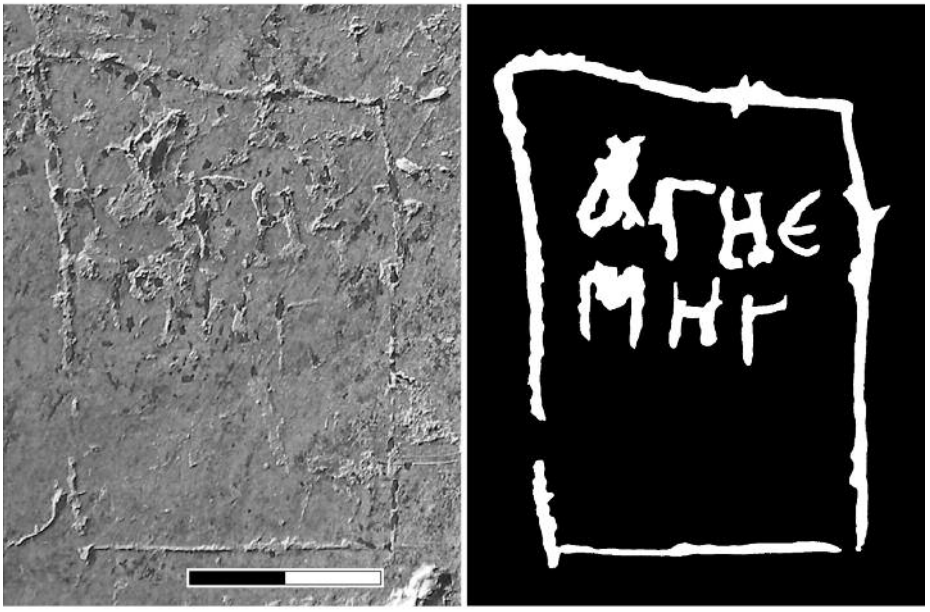

2

Таблиця XXXVI
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 5929; **2** – № 5930

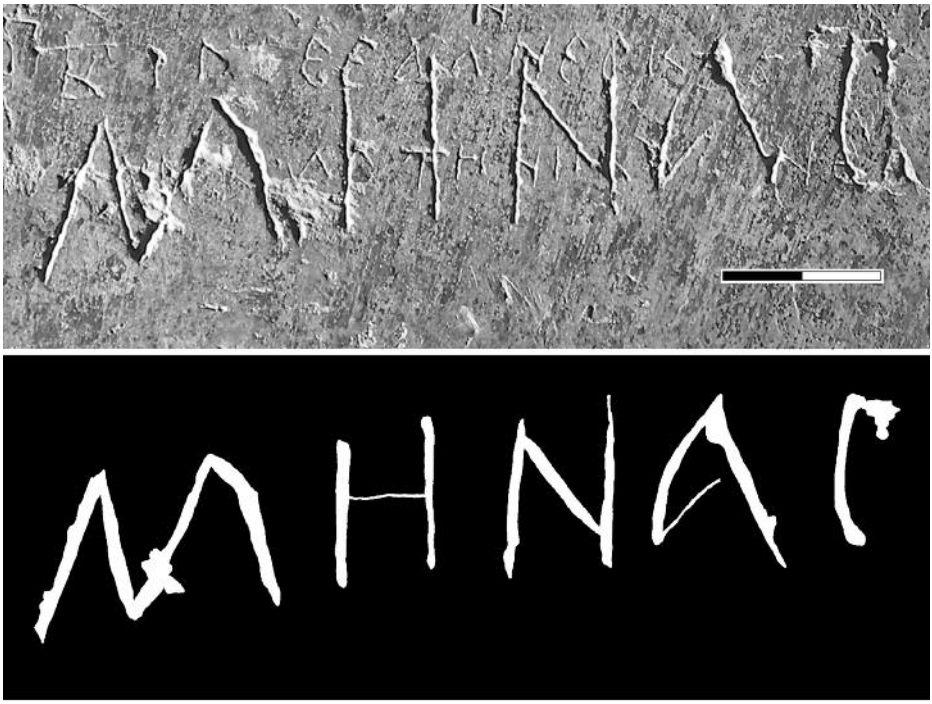

1

2

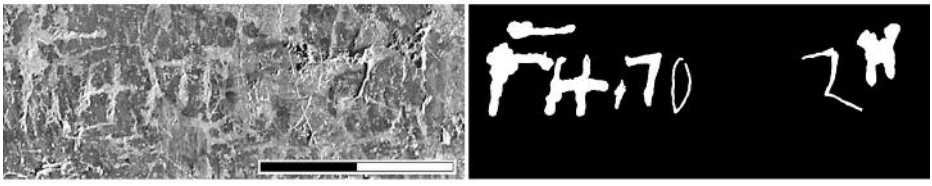

3

Таблиця XXXVII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 5931; **2** – № 5932; **3** – № 5933

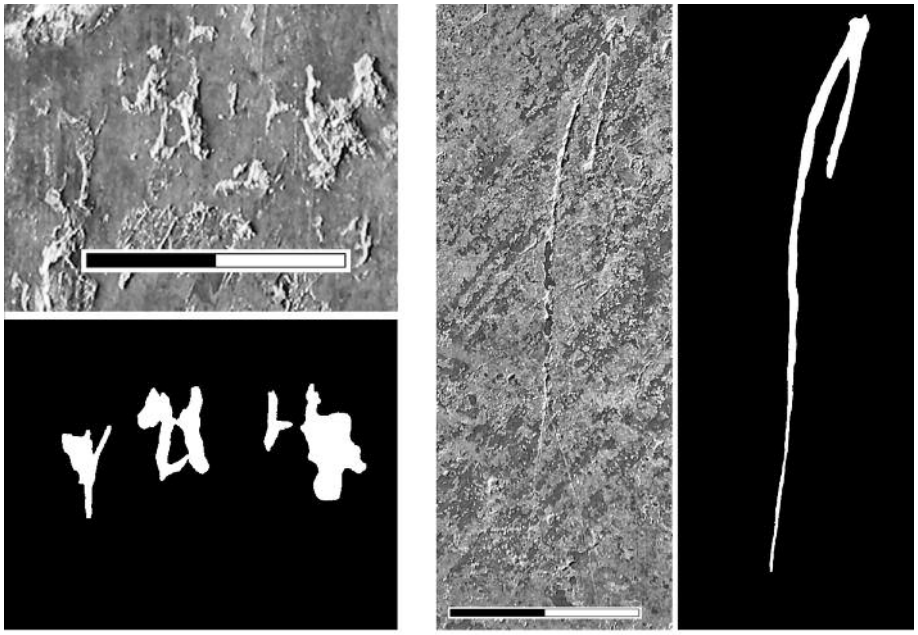

1 2

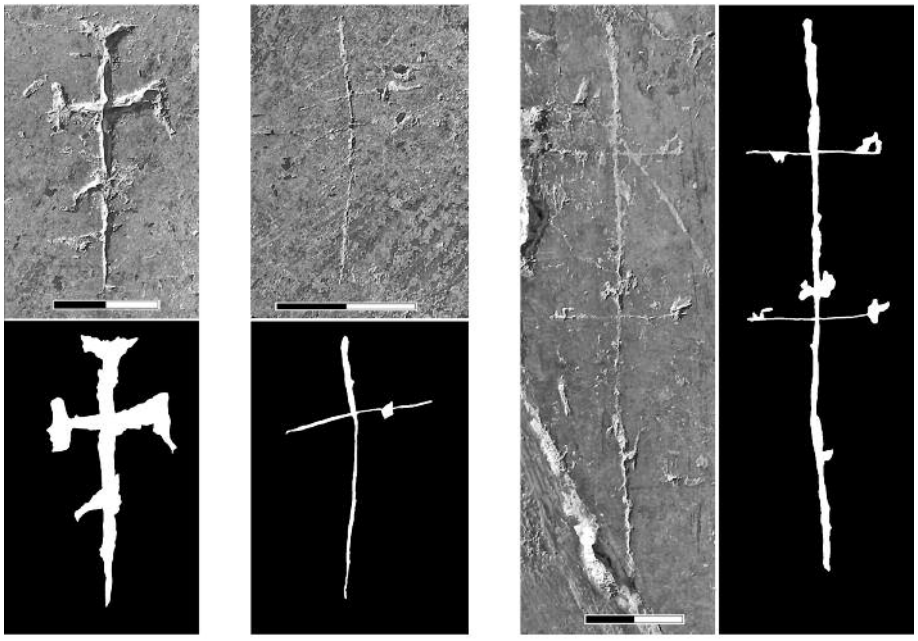

3 4 5

Таблиця XXXVIII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 5934; **2** – № 5935; **3** – № 5936; **4** – № 5937; **5** – № 5938

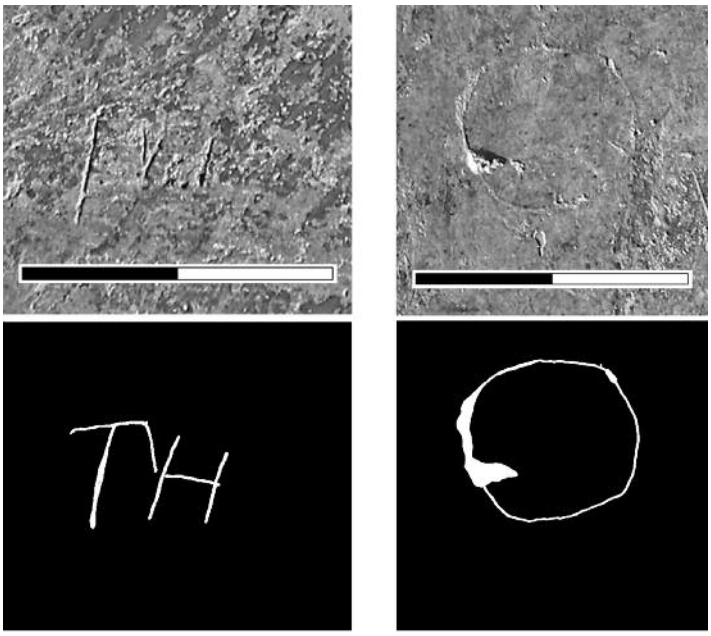

1 2

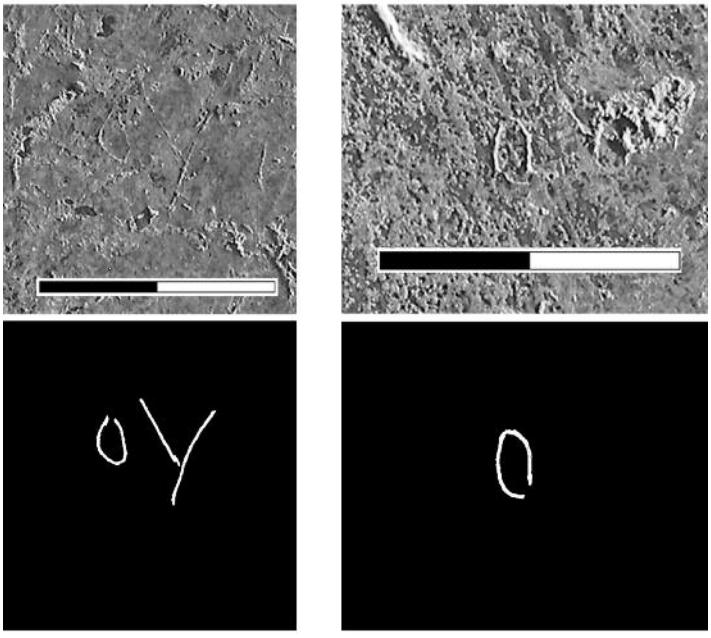

3 4

Таблиця XXXIX

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 5939; **2** – № 5940; **3** – № 5941; **4** – № 5942

1

2

Таблиця XL
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 5943; **2** – № 5944

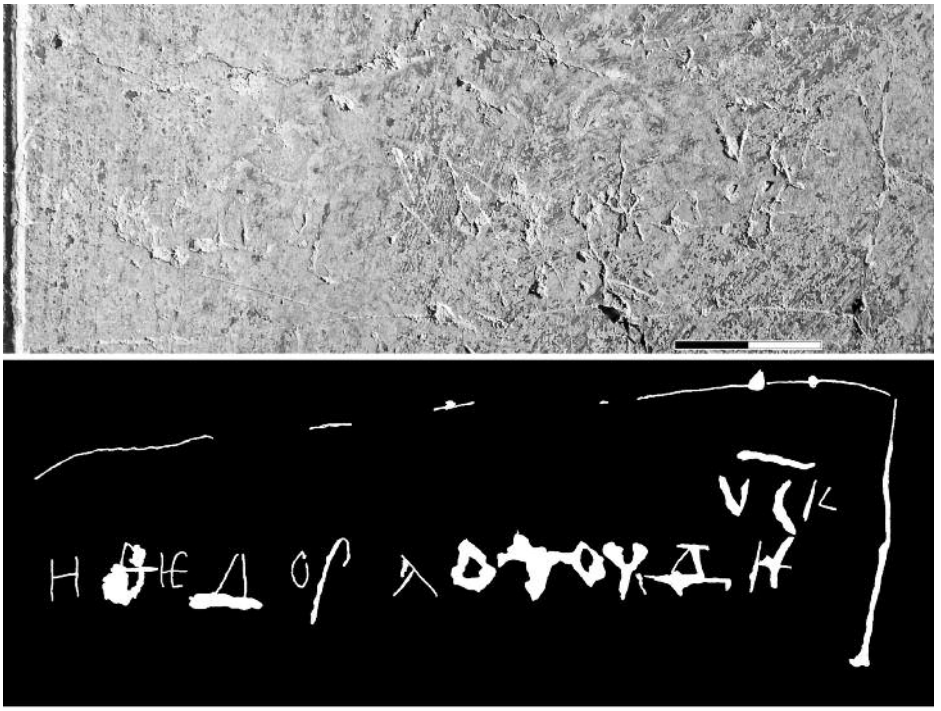

1

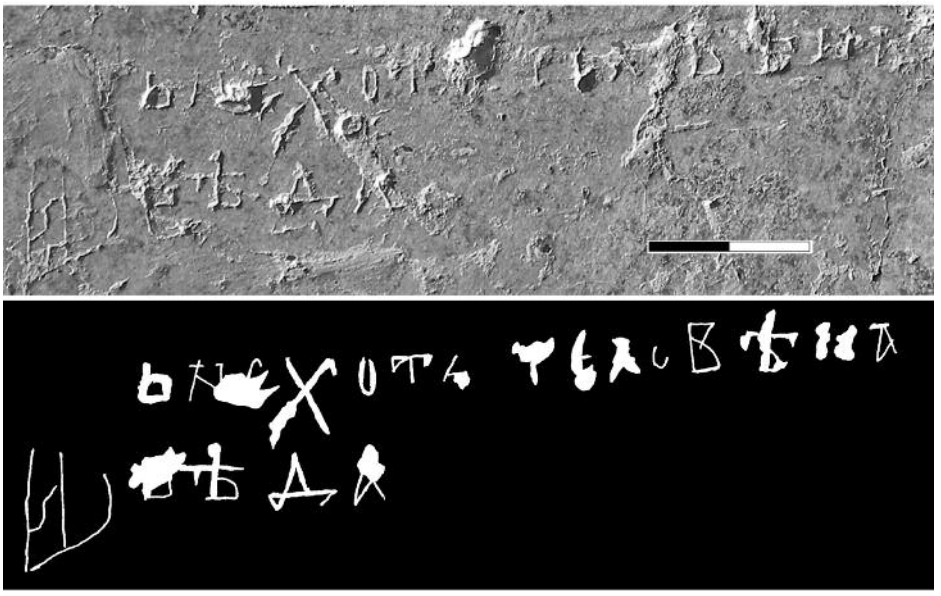

2

Таблиця XLI
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 5945; **2** – № 5946

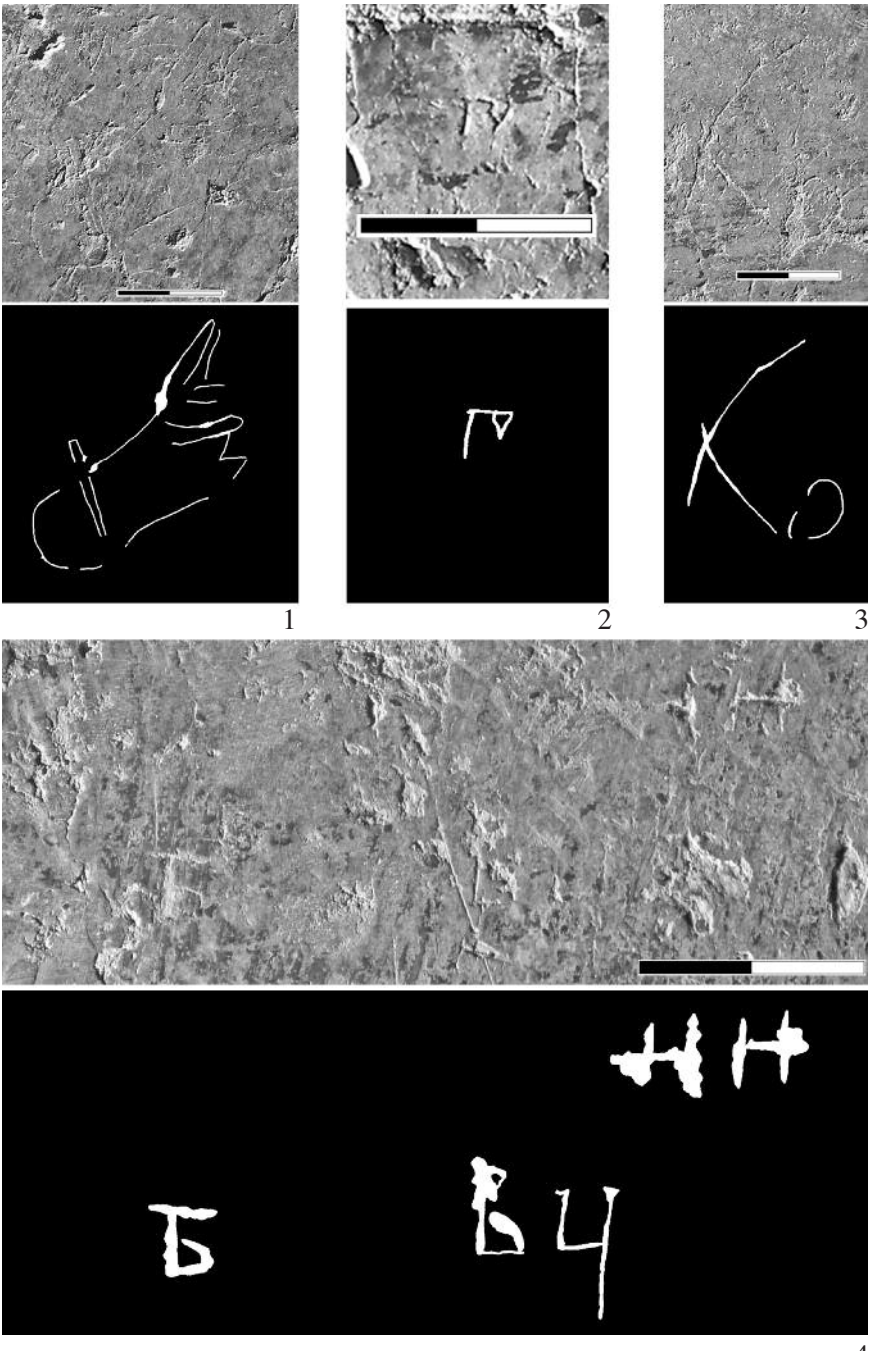

1 2 3

4

Таблиця XLII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 5947; **2** – № 5948; **3** – № 5949; **4** – № 5950

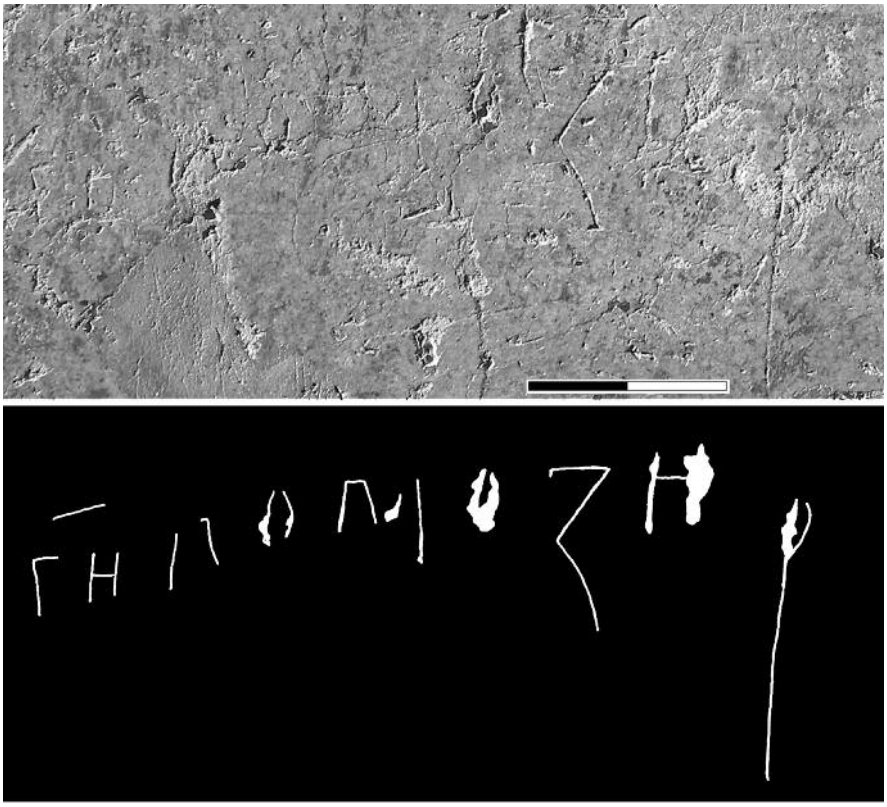

1

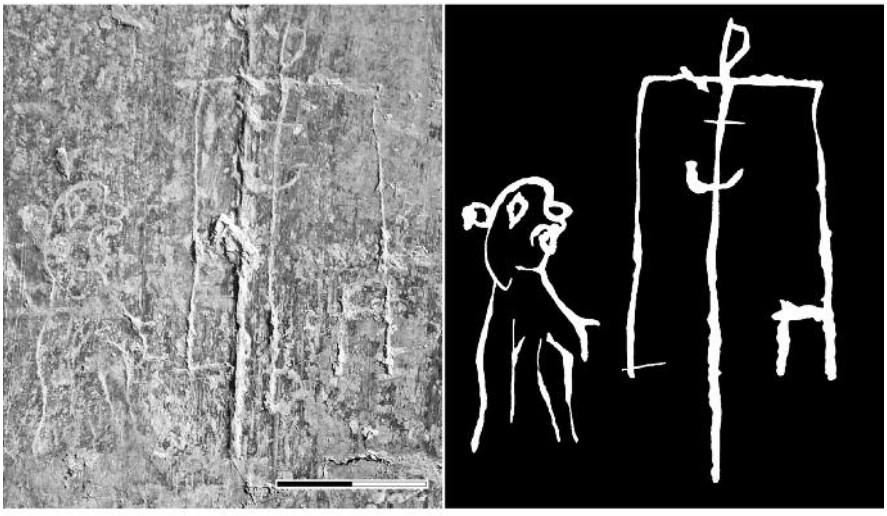

2

Таблиця XLIII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 5951; **2** – № 5952

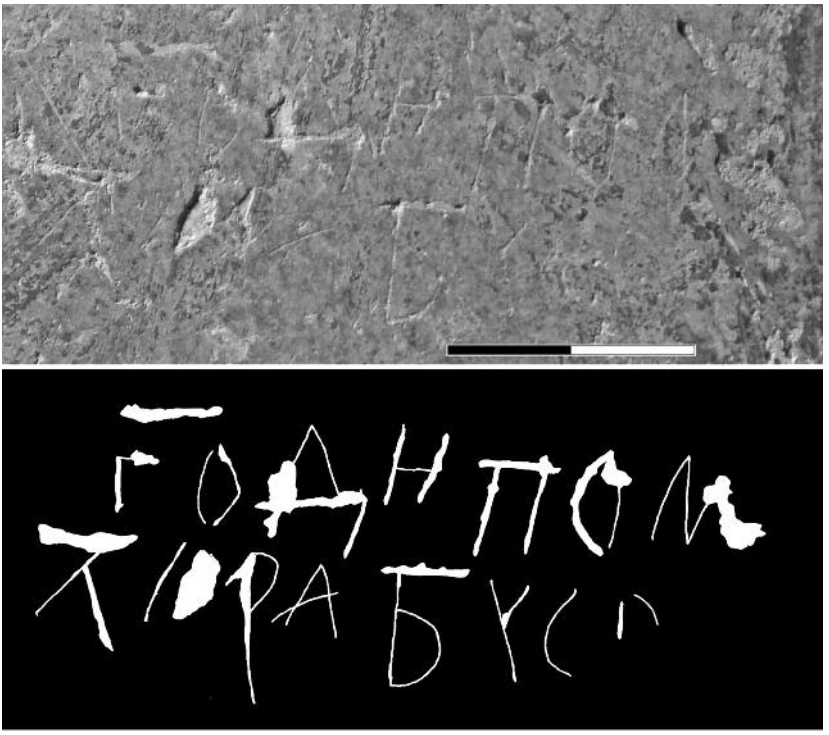

1

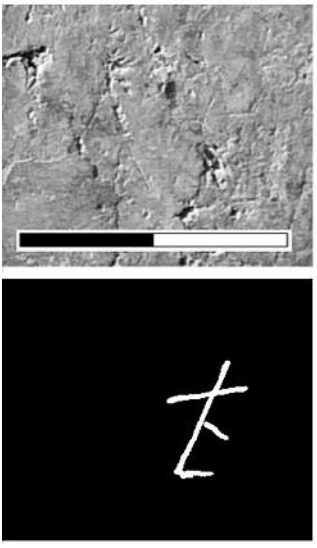

2

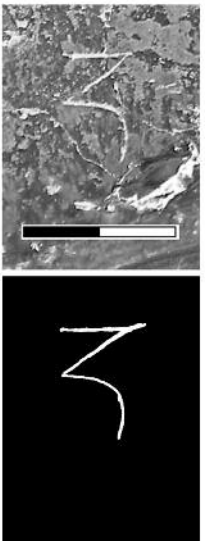

3

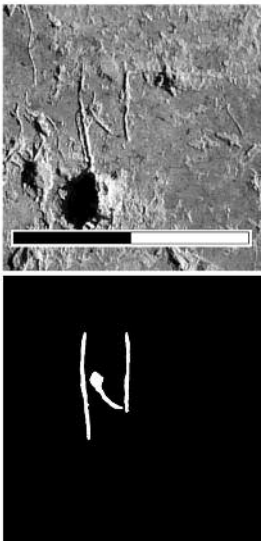

4

Таблиця XLIV

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 5953; **2** – № 5954; **3** – № 5958; **4** – № 5967

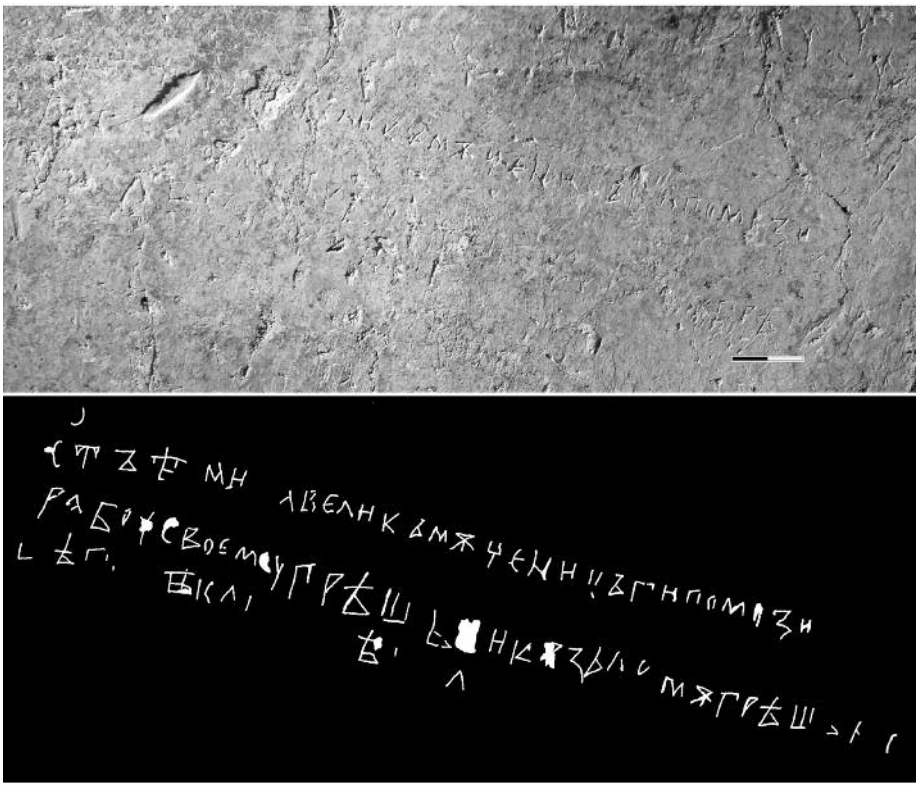

1

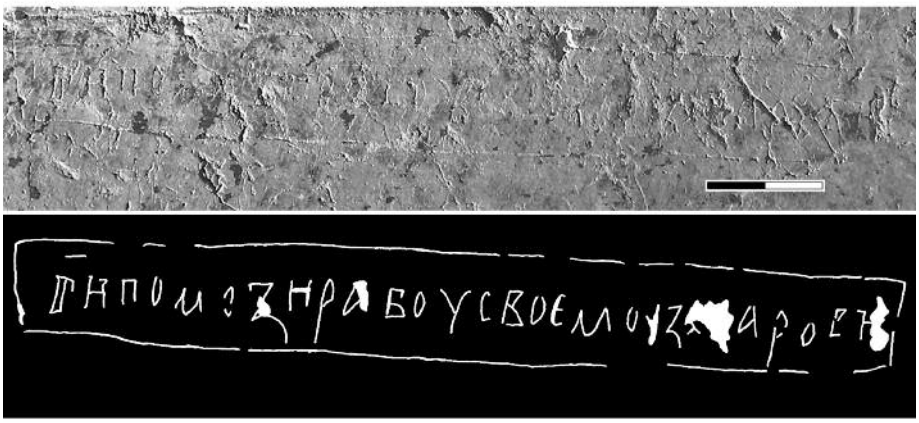

2

Таблиця XLV
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 5955; **2** – № 5956

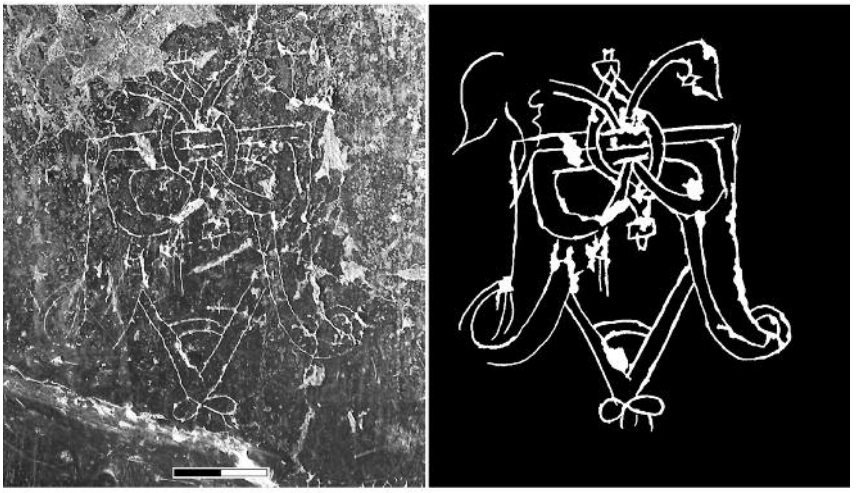

1

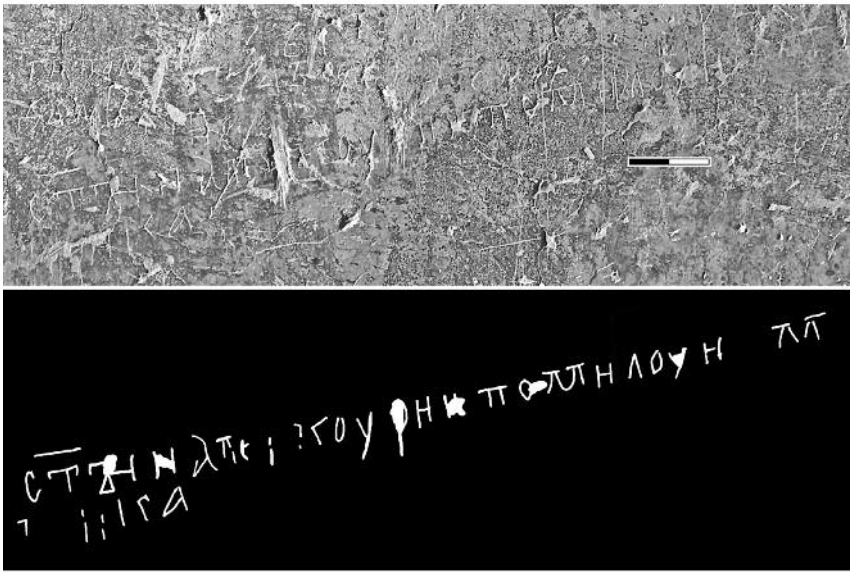

2

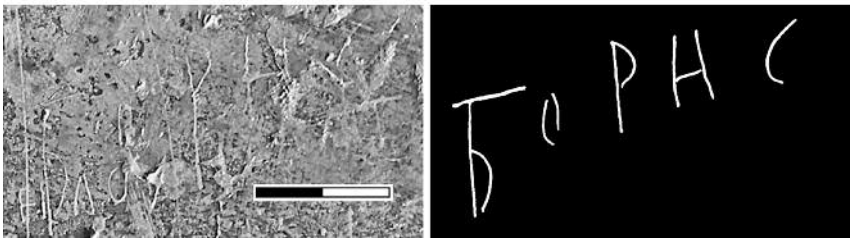

3

Таблиця XLVI

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 75; **2** – № 170; **3** – № 5957

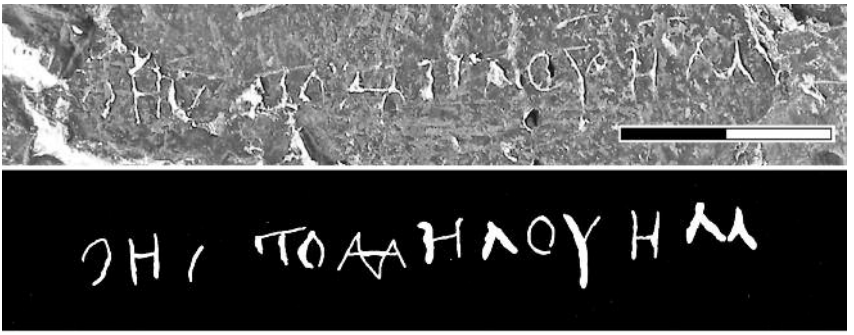

1

2

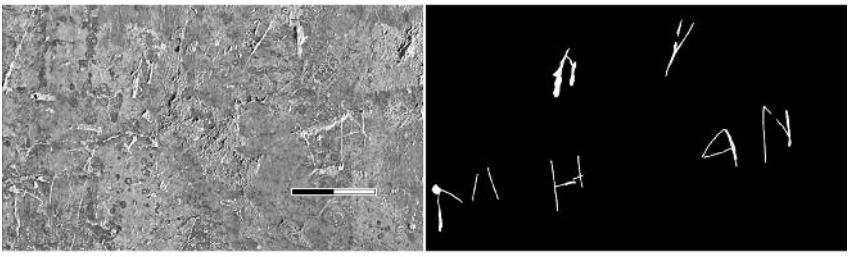

3

Таблиця XLVII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 75а; **2** – № 5959; **3** – № 5960

1

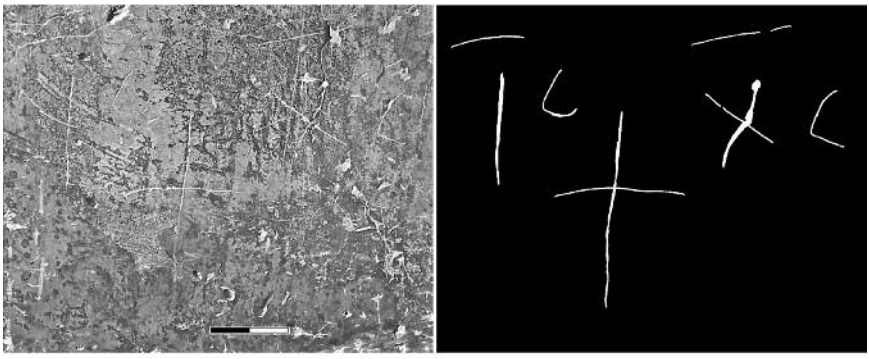

2

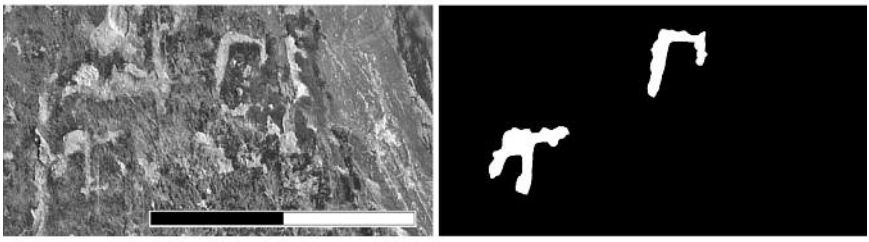

3

Таблиця XLVIII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 5961; **2** – № 5962; **3** – № 5963

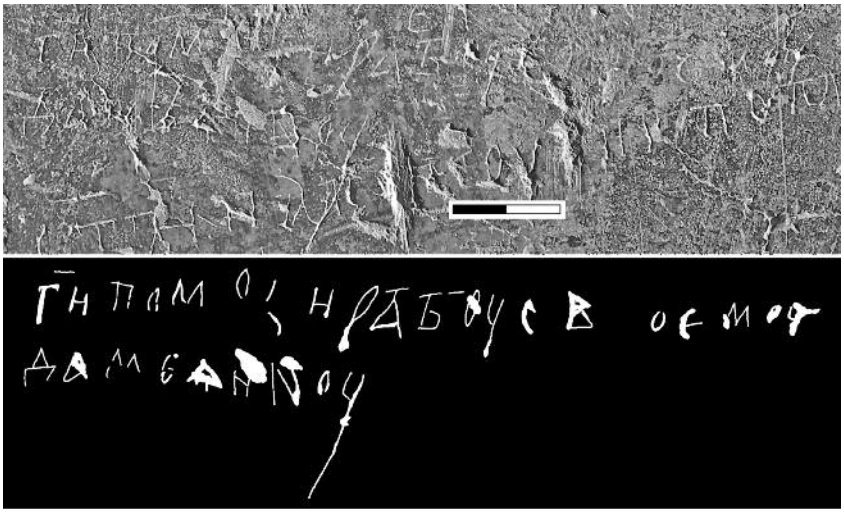

1

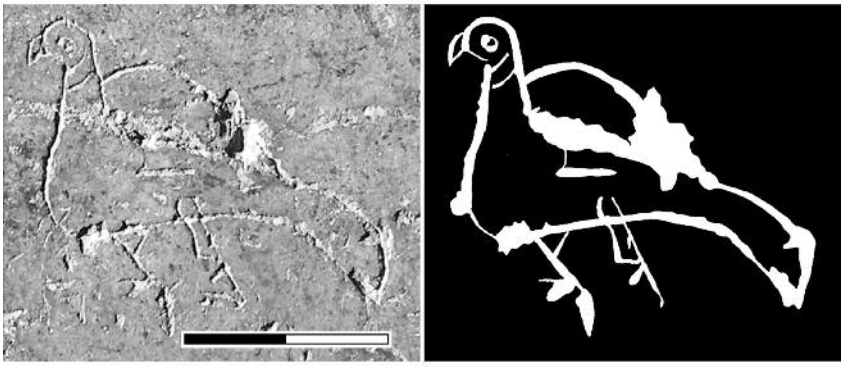

2

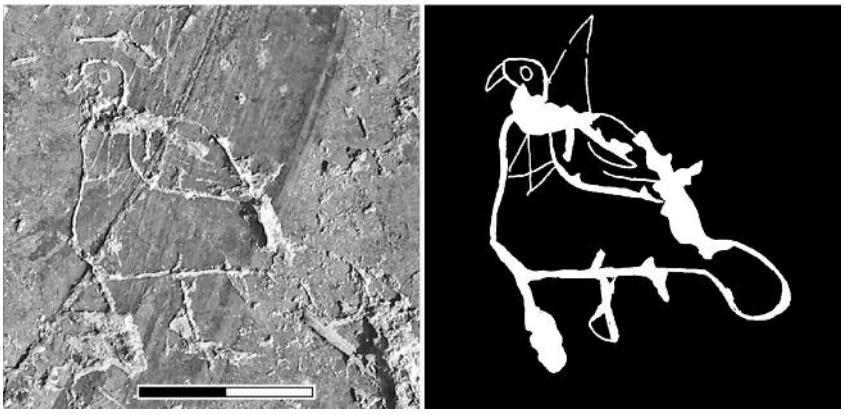

3

Таблиця XLIX

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 5964; **2** – № 5965; **3** – № 5966

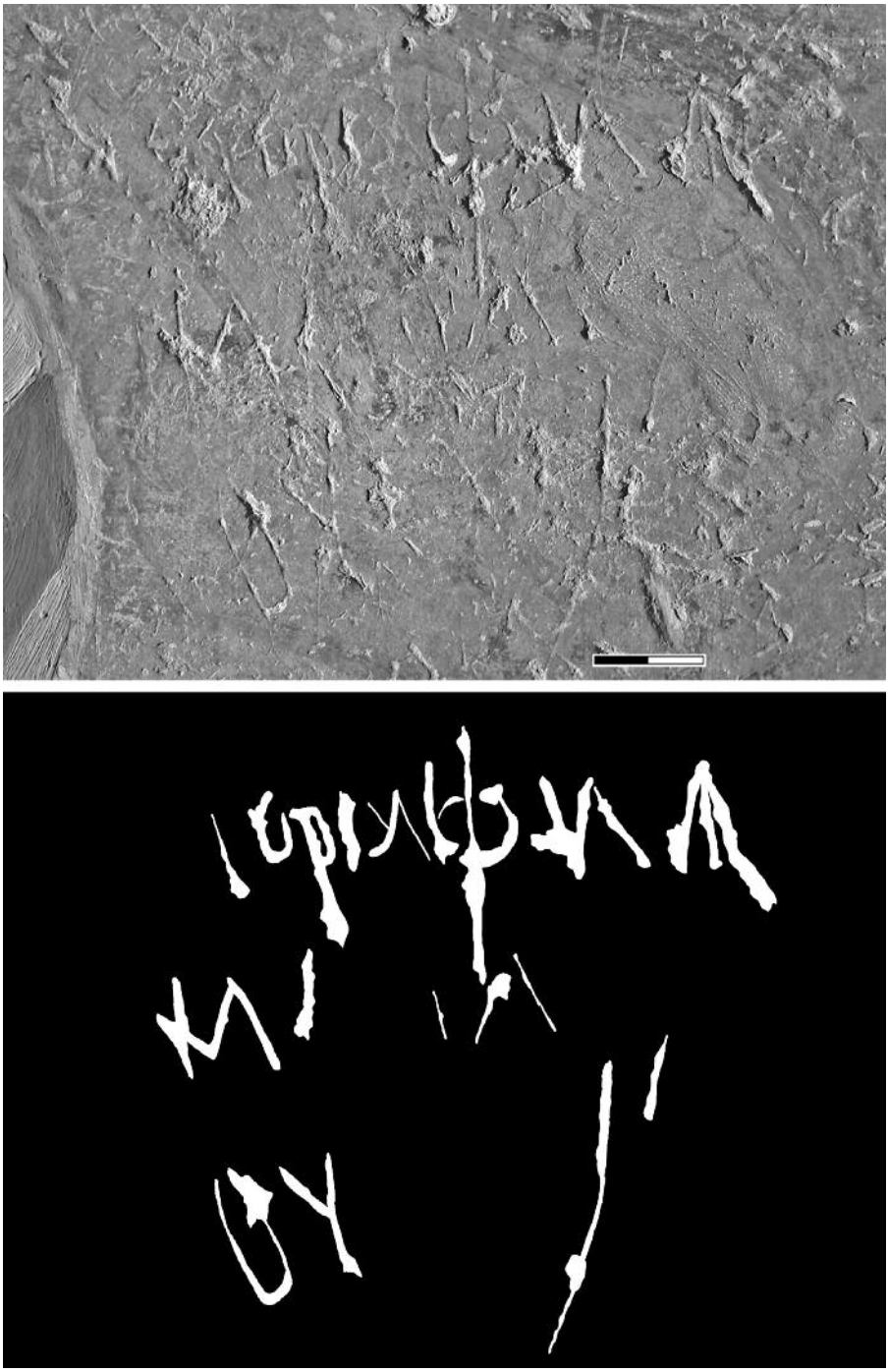

Таблиця L
Фотографія та прорисовка графіті № 5968

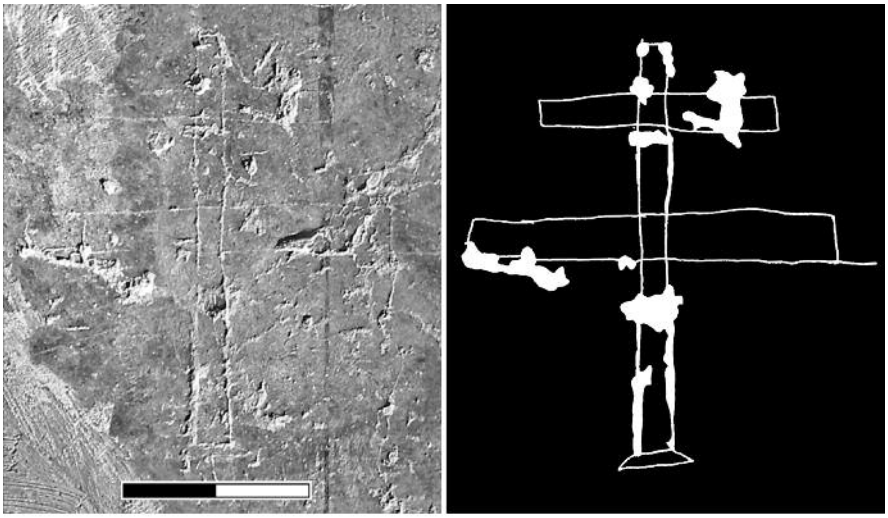

1

2

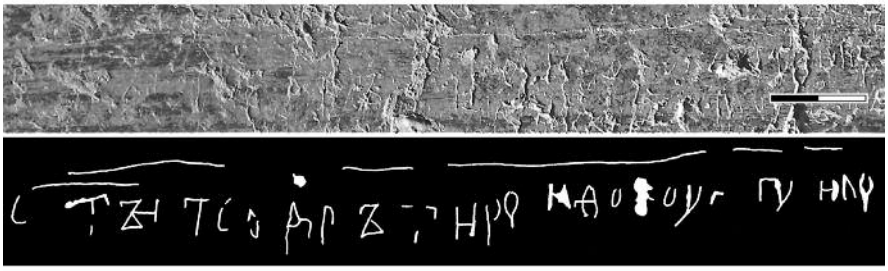

3

Таблиця LI

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 5969; **2** – № 5970; **3** – № 5973

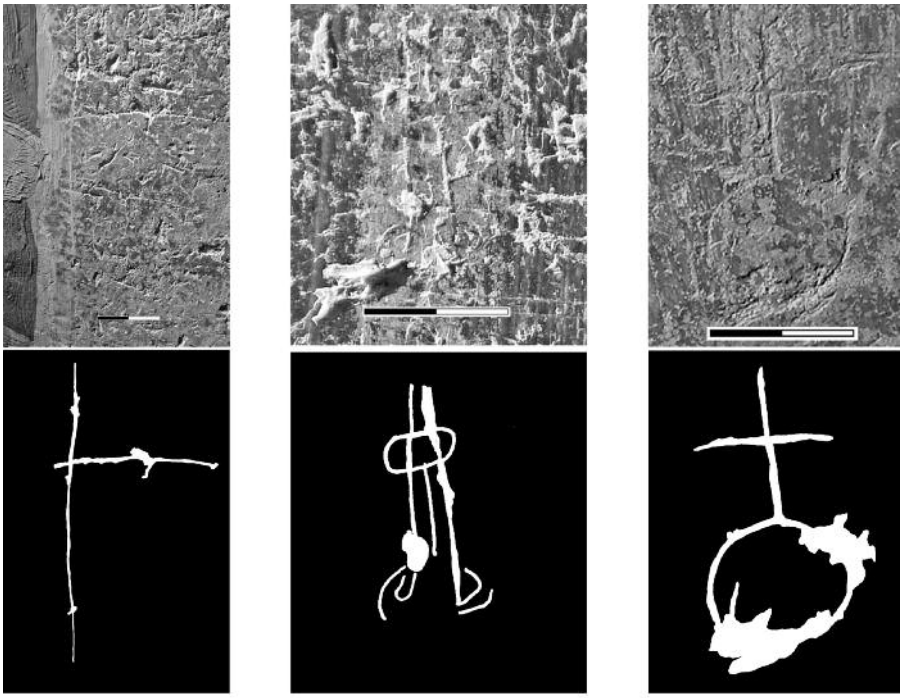

1 2 3

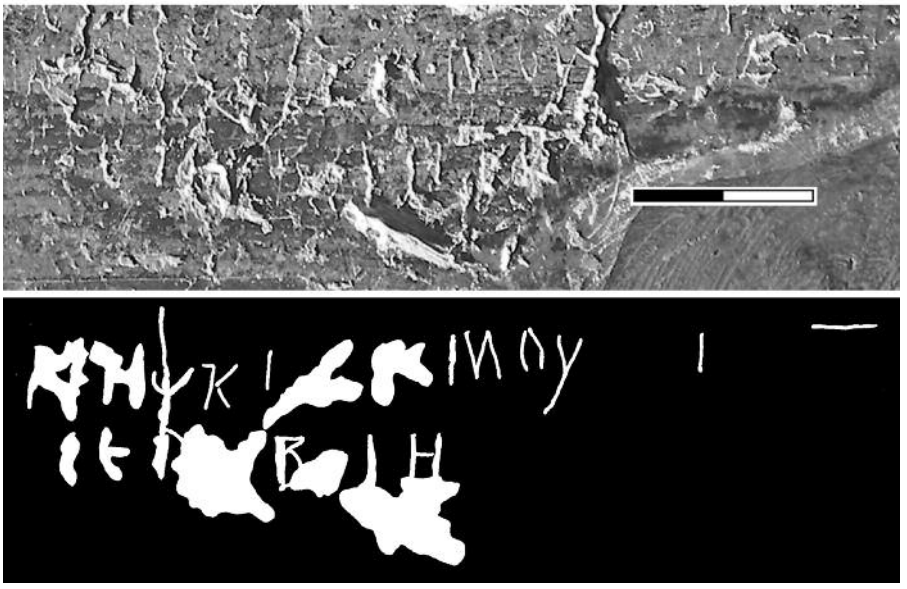

4

Таблиця LII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 5971; **2** – № 5974; **3** – № 5975; **4** – № 5976

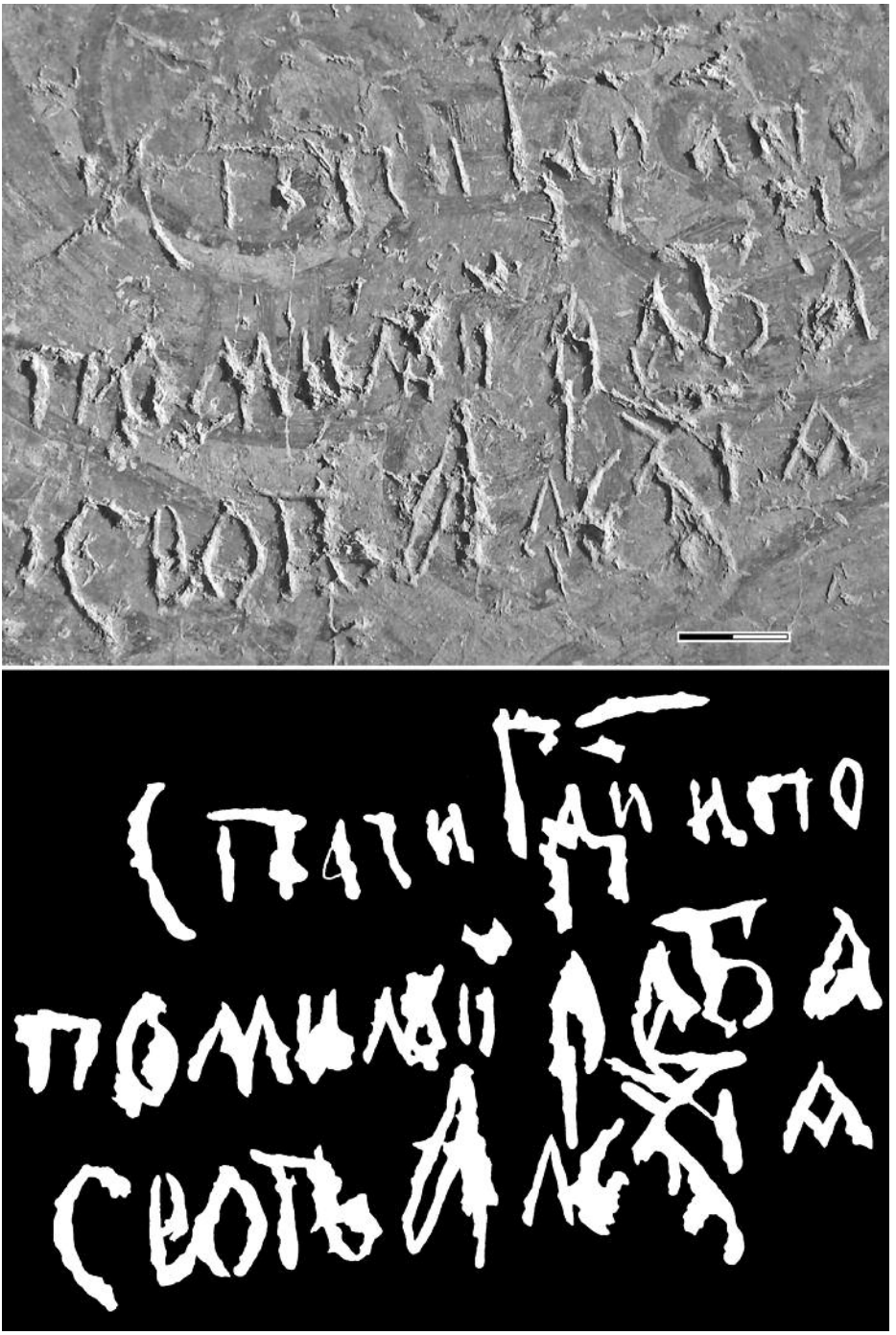

Таблиця LIII
Фотографія та прорисовка графіті № 5972

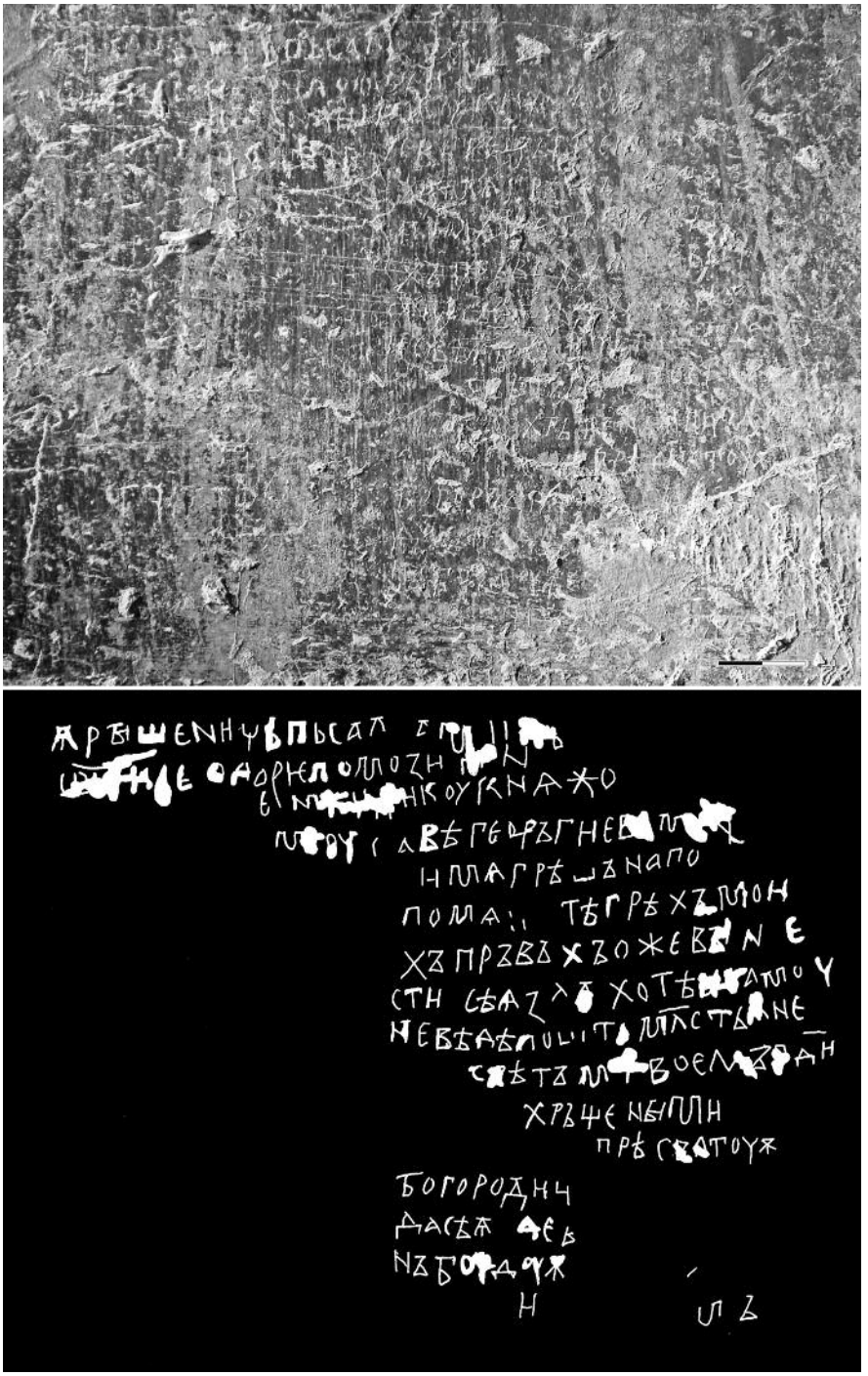

Таблиця LIV
Фотографія та прорисовка графіті № 5977

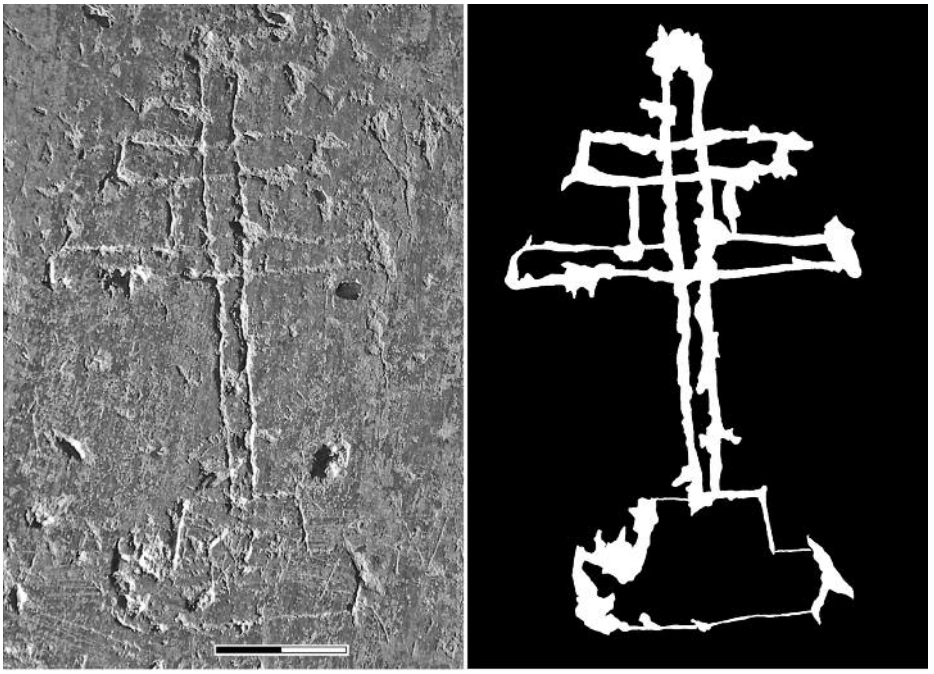

1

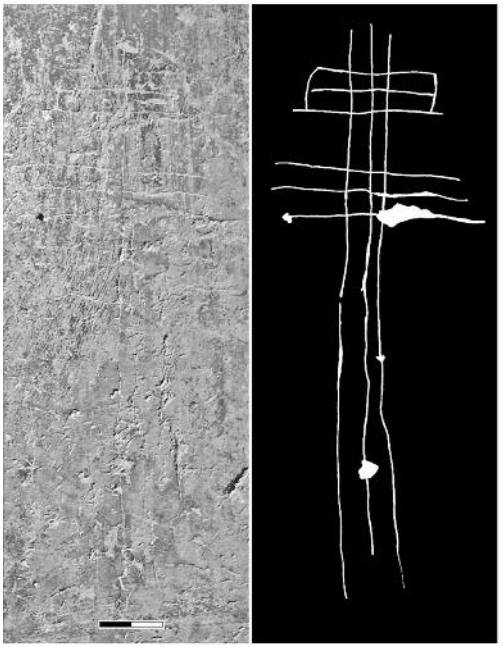

2

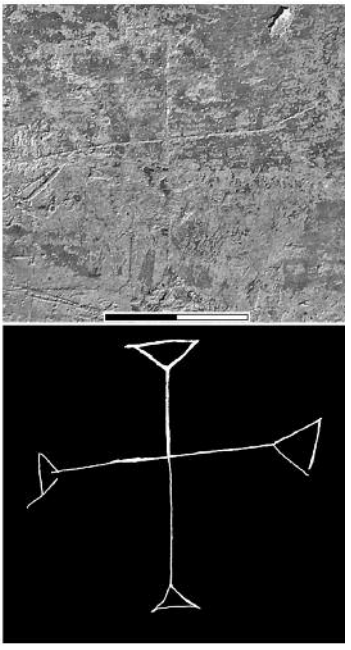

3

Таблиця LV

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 5978; **2** – № 5979; **3** – № 5980

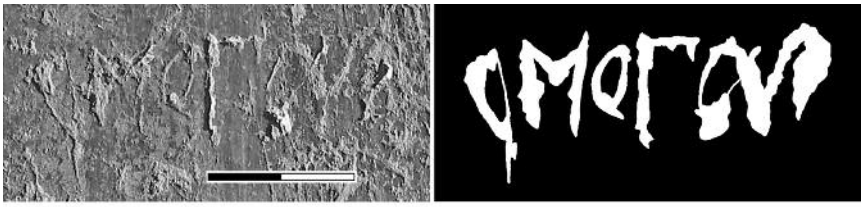

1

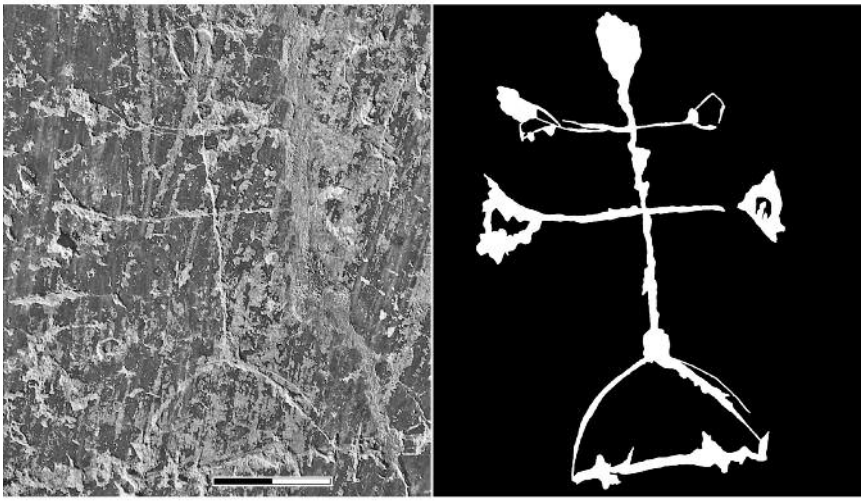

2

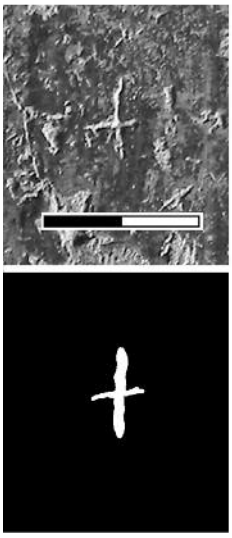

3

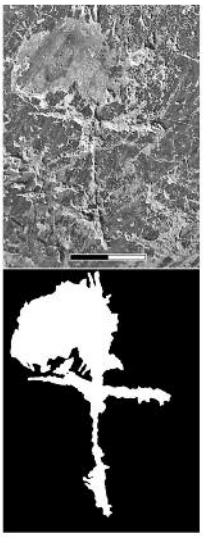

4

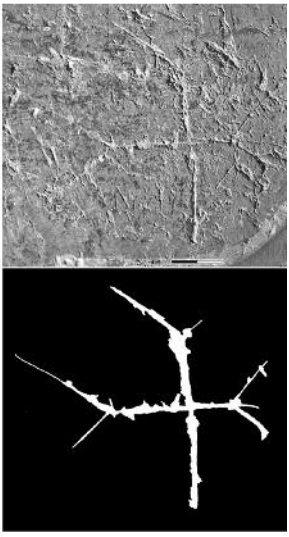

5

Таблиця LVI

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 5981; **2** – № 5982; **3** – № 5983; **4** – № 5984; **5** – № 5985

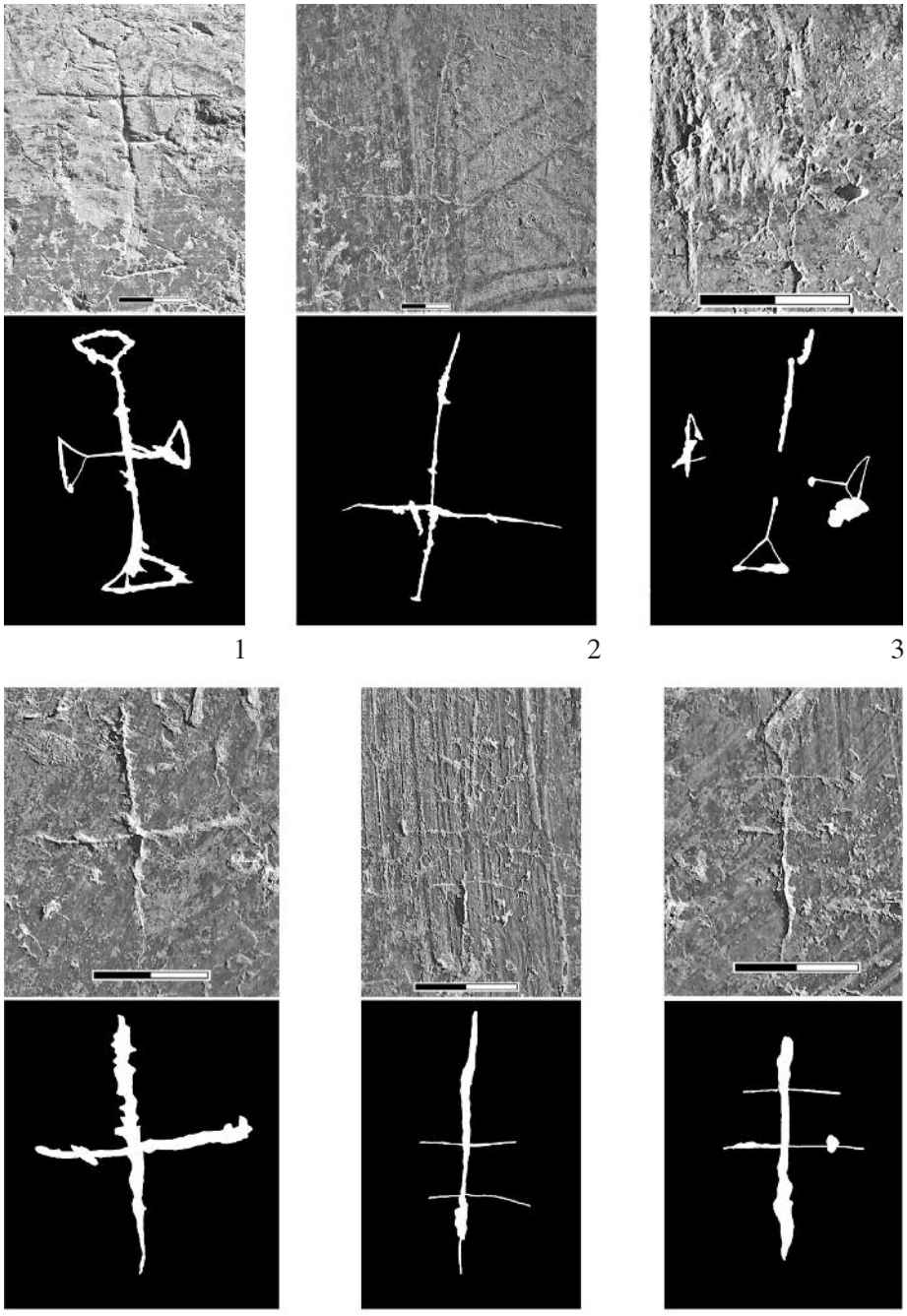

Таблиця LVII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 5986; **2** – № 5987; **3** – № 5988; **4** – № 5989; **5** – № 5990; **6** – № 5991

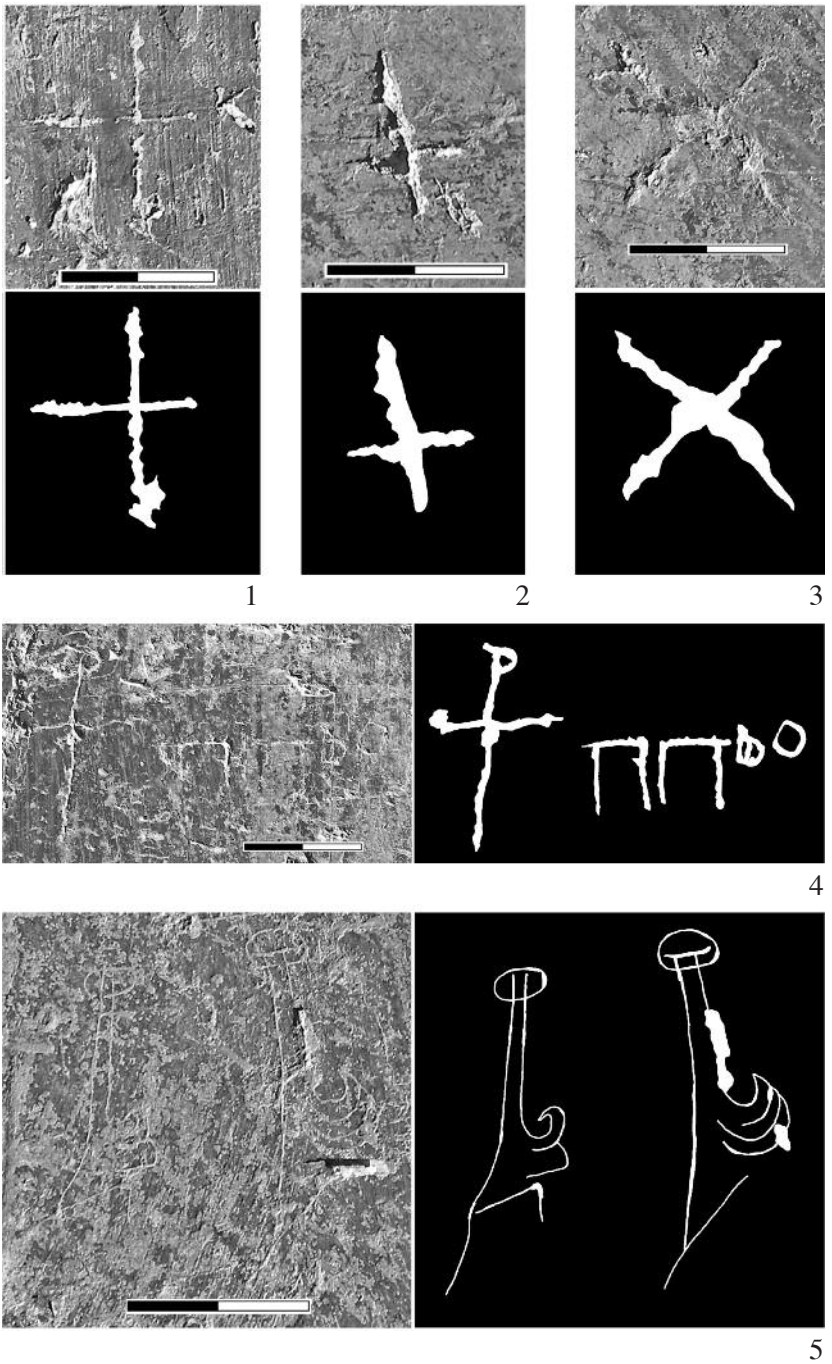

Таблиця LVIII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 5992; **2** – № 5993; **3** – № 5994; **4** – № 5995; **5** – № 5996

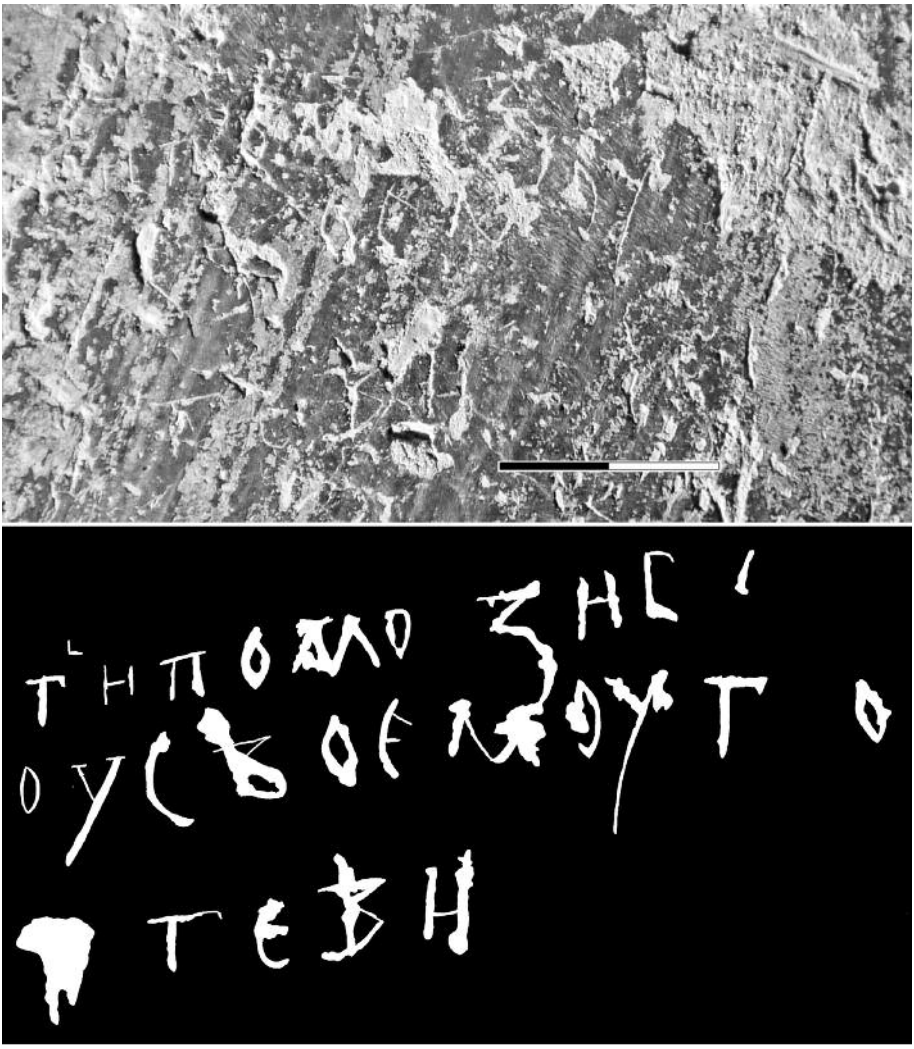

1

2

Таблиця LIX
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 5997; **2** – № 5998

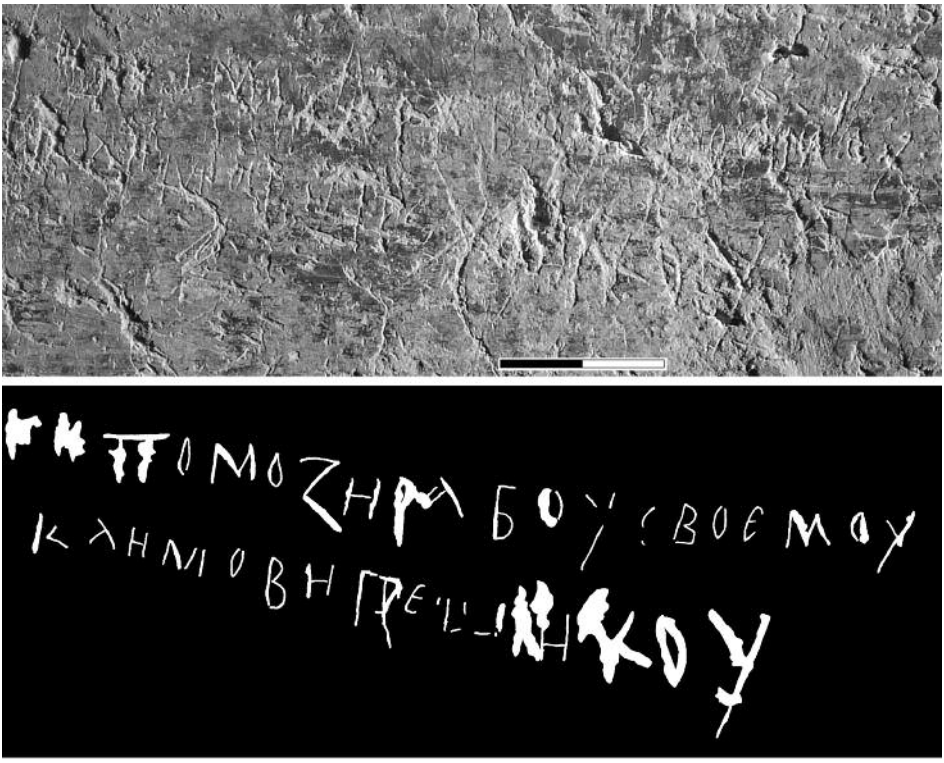

1

2

3

Таблиця LX

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 5999; **2** – № 6000; **3** – № 6001

Таблиця LXI
Фотографія та прорисовка графіті № 6002

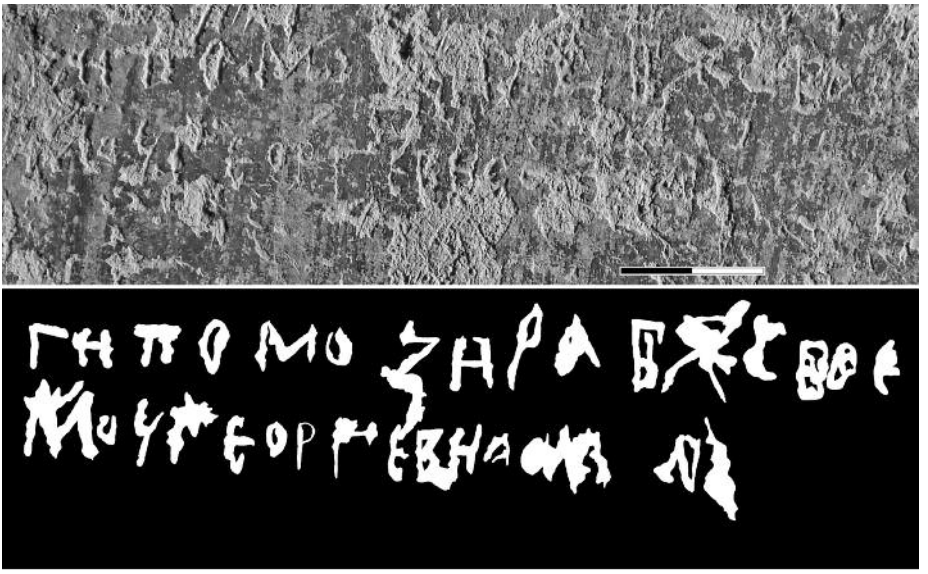

1

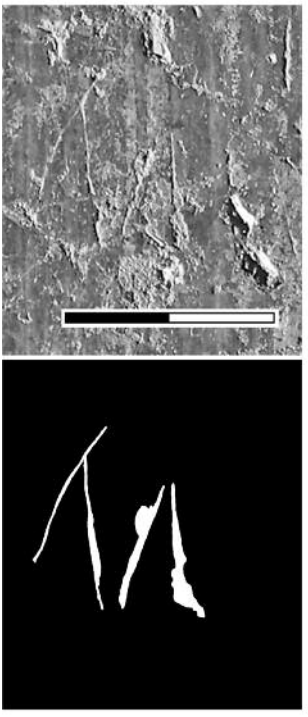

2

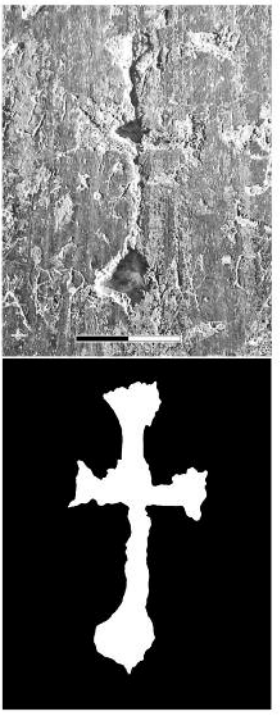

3

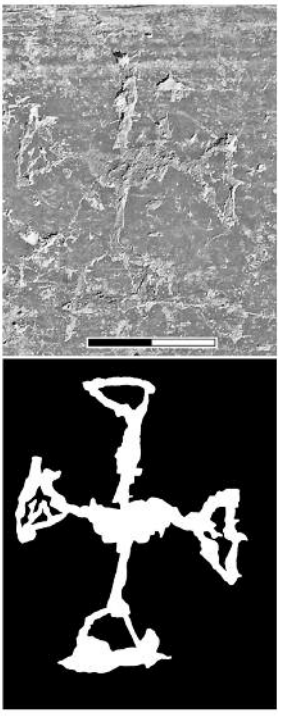

4

Таблиця LXII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6003; **2** – № 6004; **3** – № 6005; **4** – № 6006

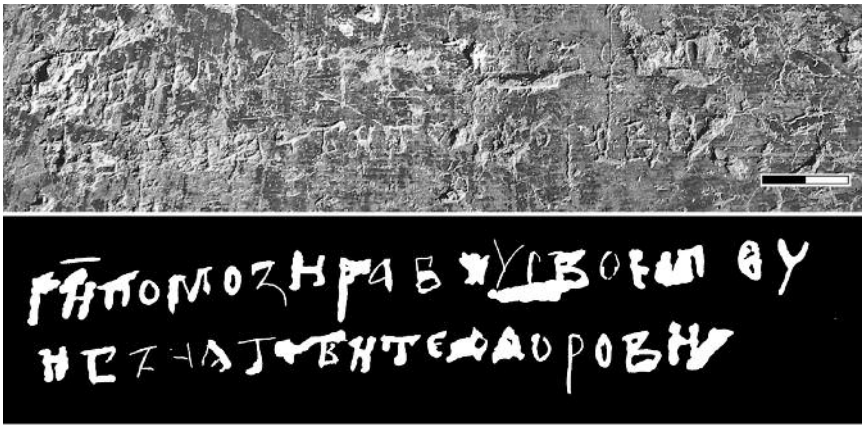

1

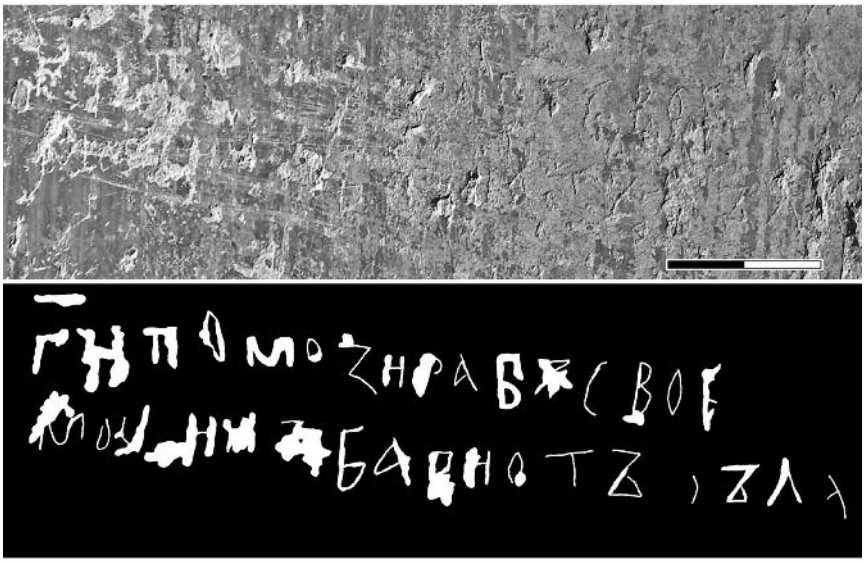

2

3

Таблиця LXIII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6007; **2** – № 6008; **3** – № 6009

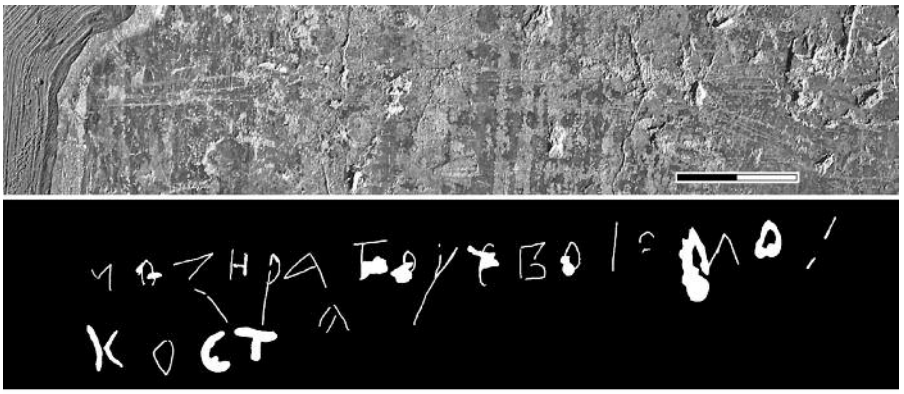

1

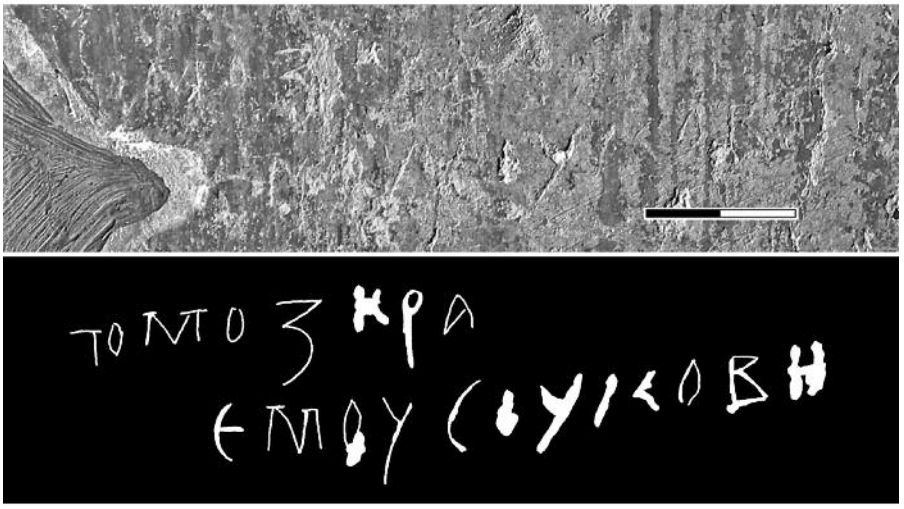

2

3

Таблиця LXIV

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6010; **2** – № 6011; **3** – № 6012

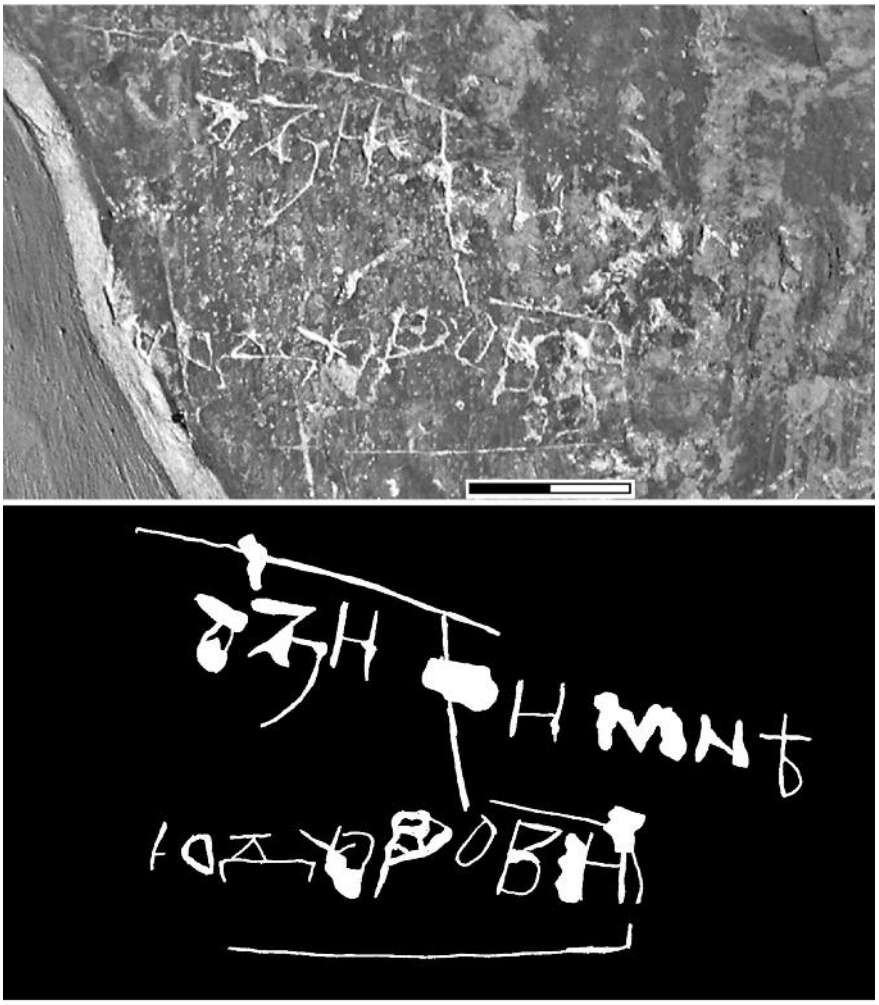

1

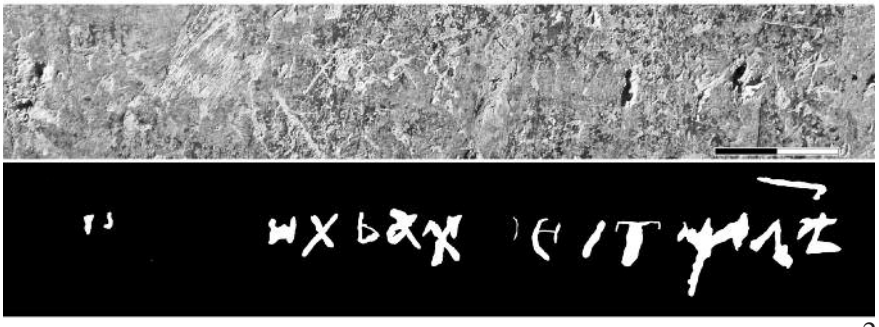

2

Таблиця LXV

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6013 та № 6014; **2** – № 6015

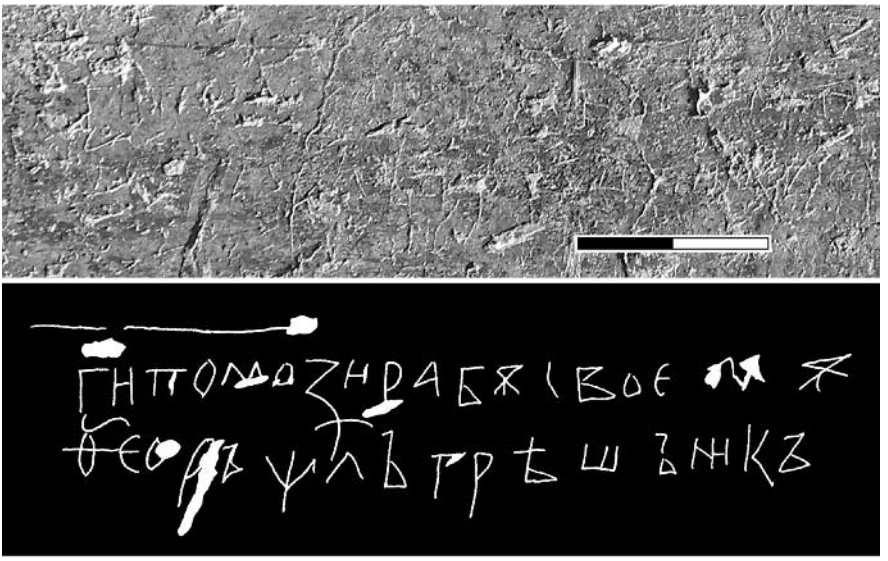

1

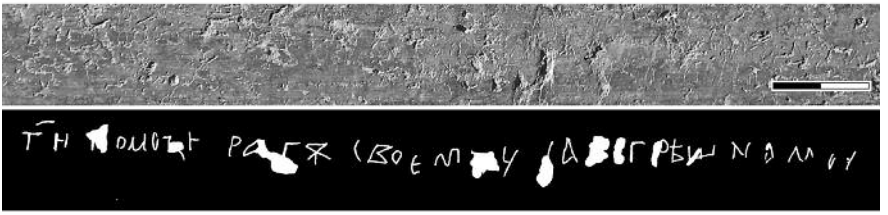

2

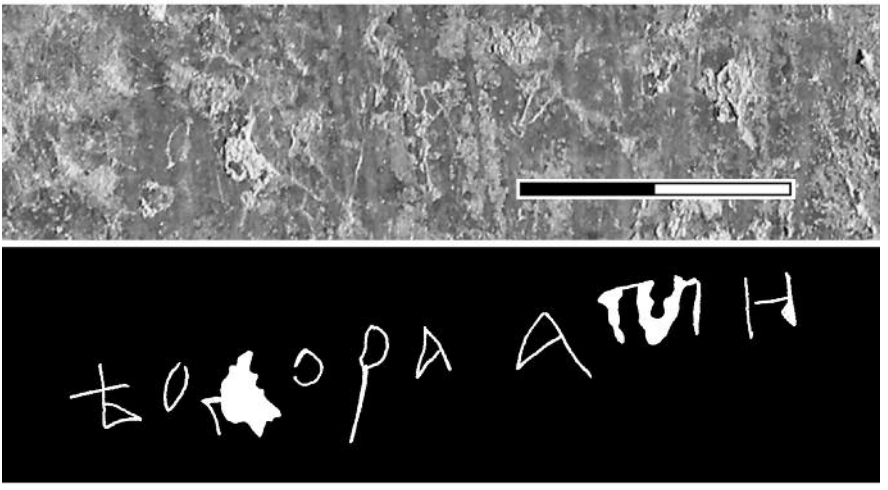

3

Таблиця LXVI

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6016; **2** – № 6017; **3** – № 6018

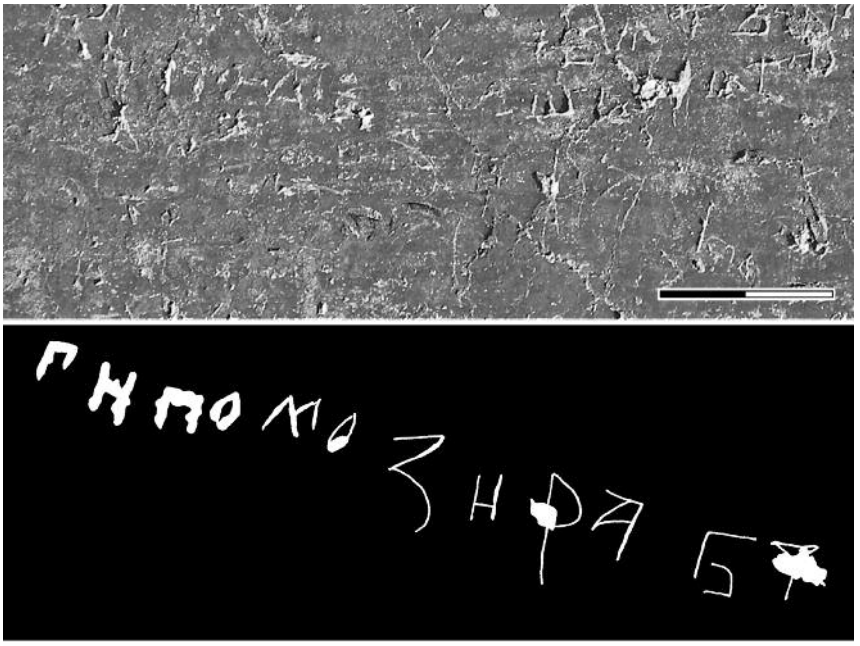

1

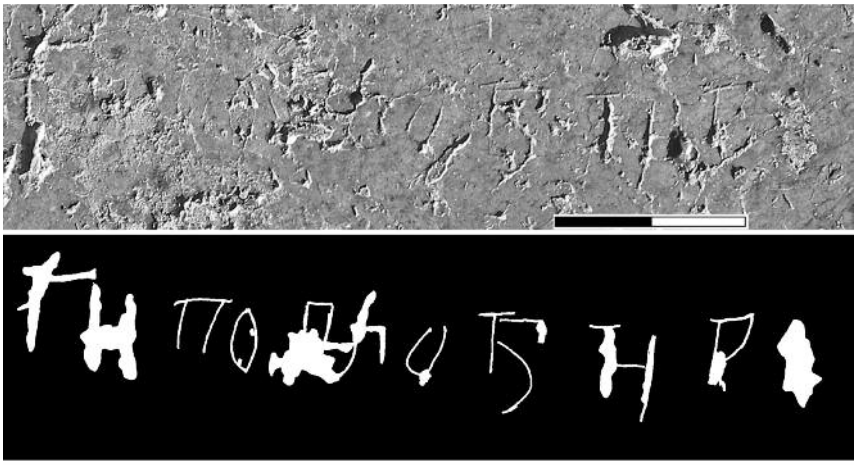

2

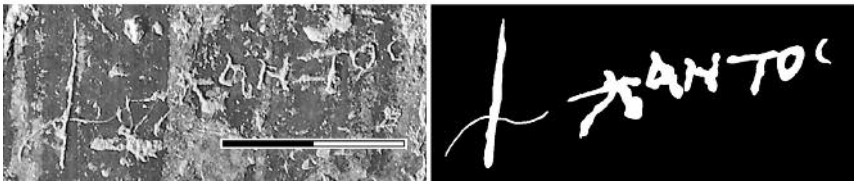

3

Таблиця LXVII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6019; **2** – № 6020; **3** – № 6021

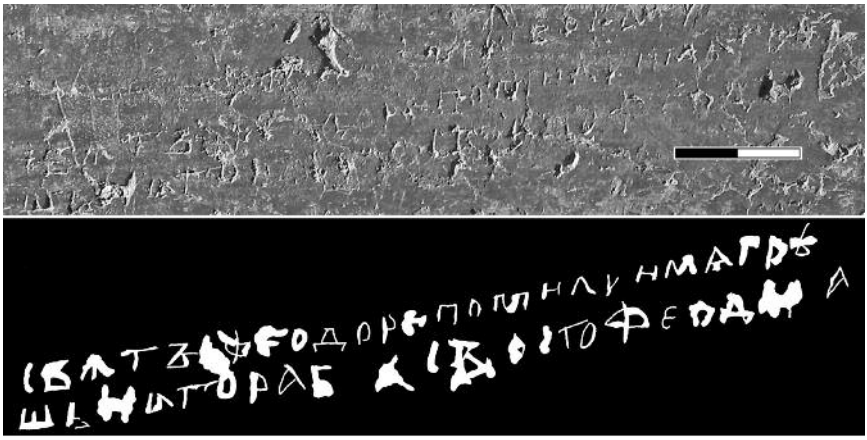

1

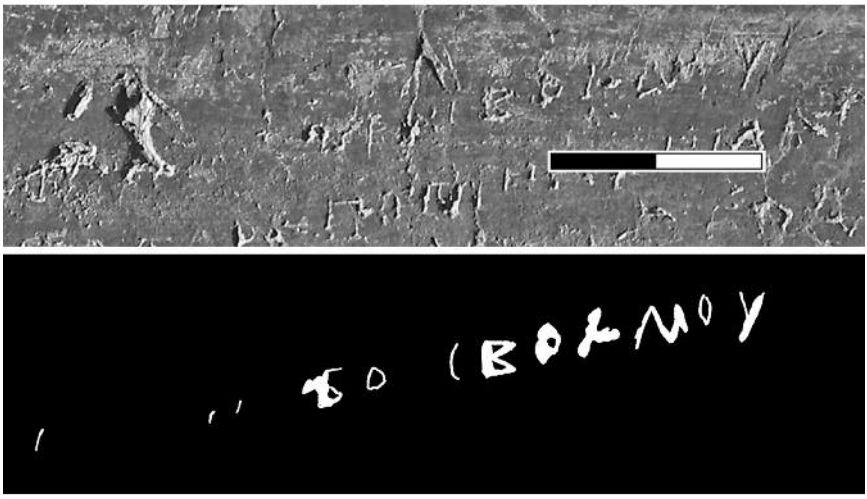

2

3

Таблиця LXVIII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6022; **2** – № 6023; **3** – № 6024

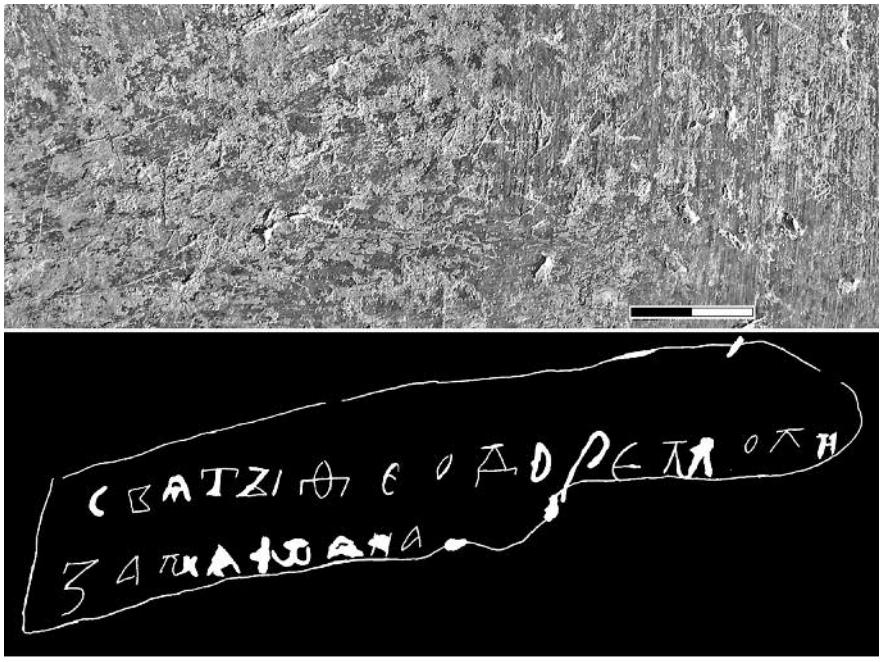

1

2

Таблиця LXIX

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6025; **2** – № 6026

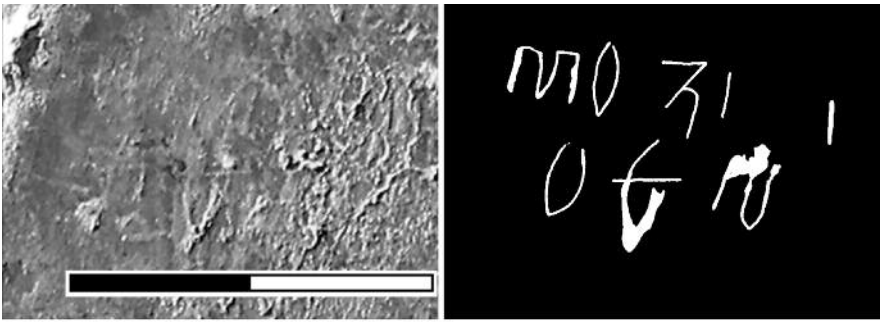

1

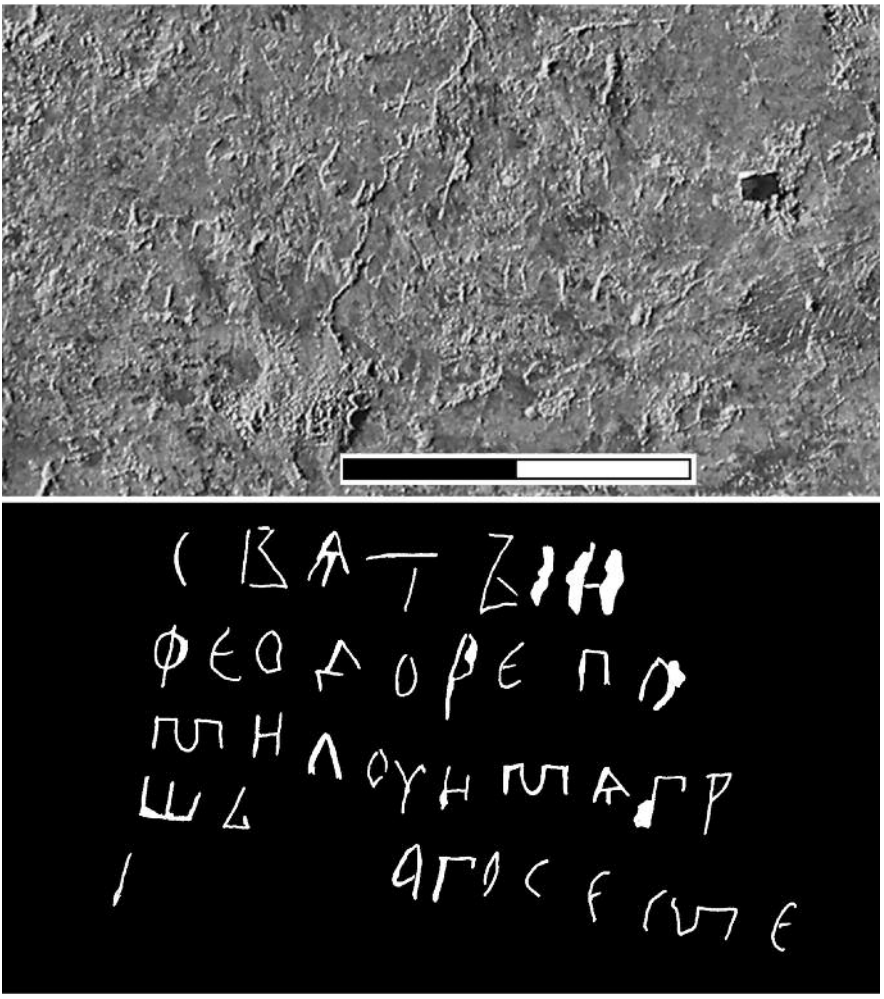

2

Таблиця LXX
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6027; **2** – № 6028

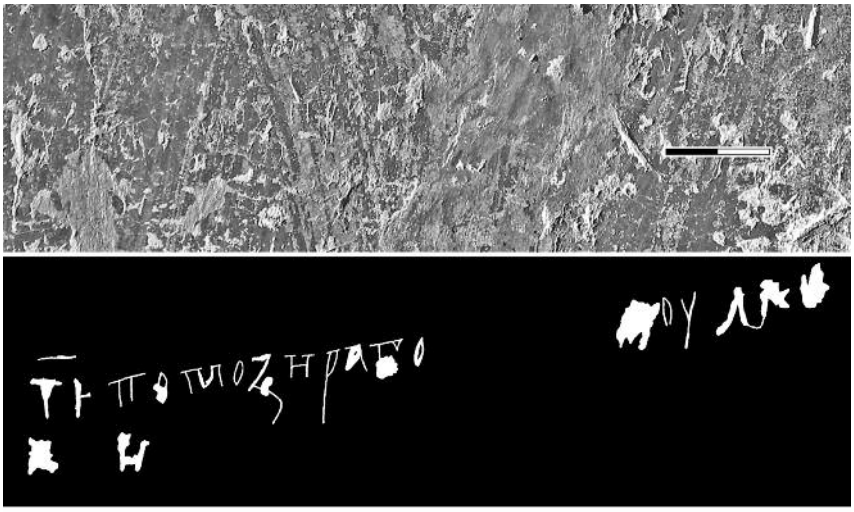

1

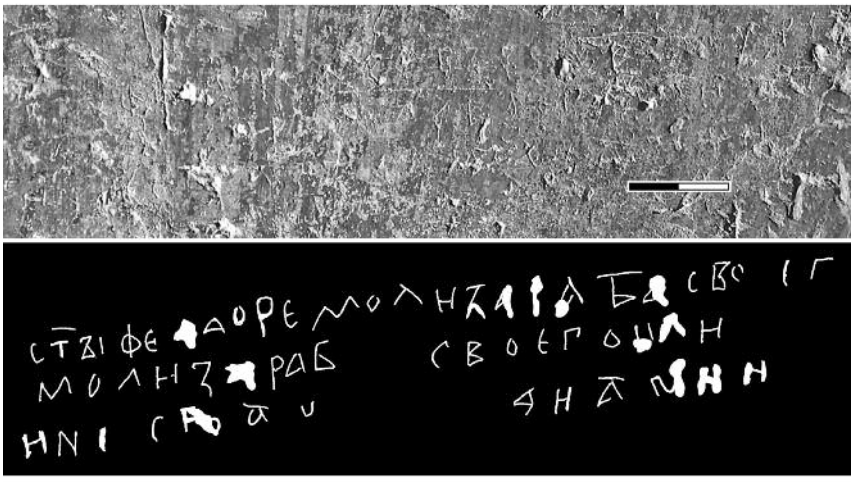

2

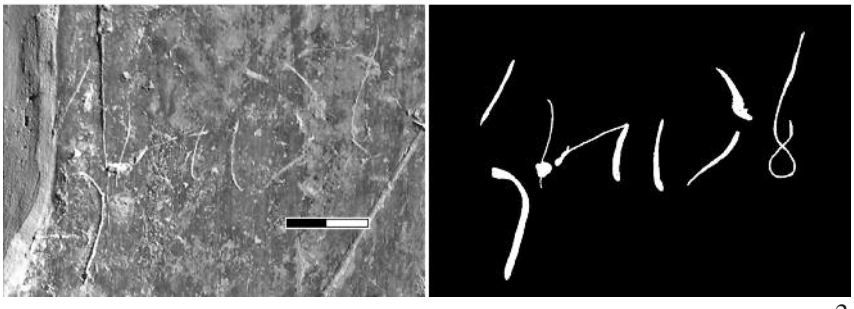

3

Таблиця LXXI

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6029; **2** – № 6030; **3** – № 6031

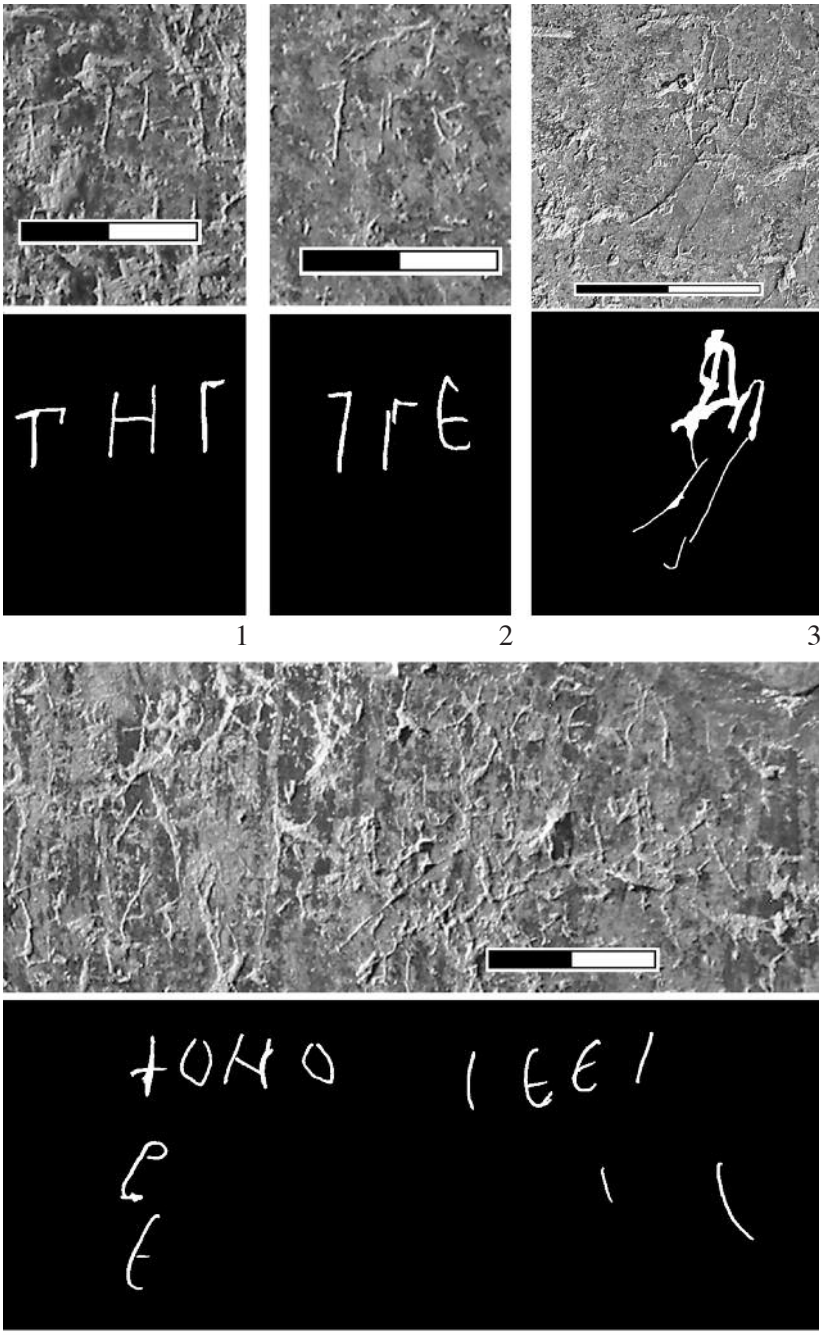

1 2 3

4

Таблиця LXXII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6032; **2** – № 6033; **3** – № 6034; **4** – № 6035

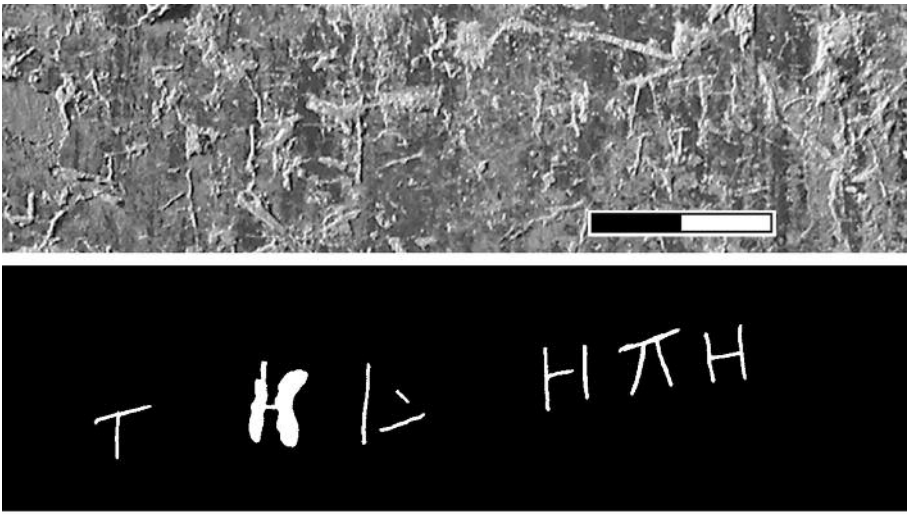

1

2

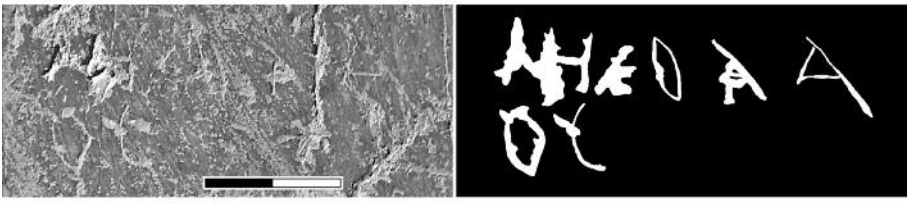

3

Таблиця LXXIII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6036; **2** – № 6037; **3** – № 6038

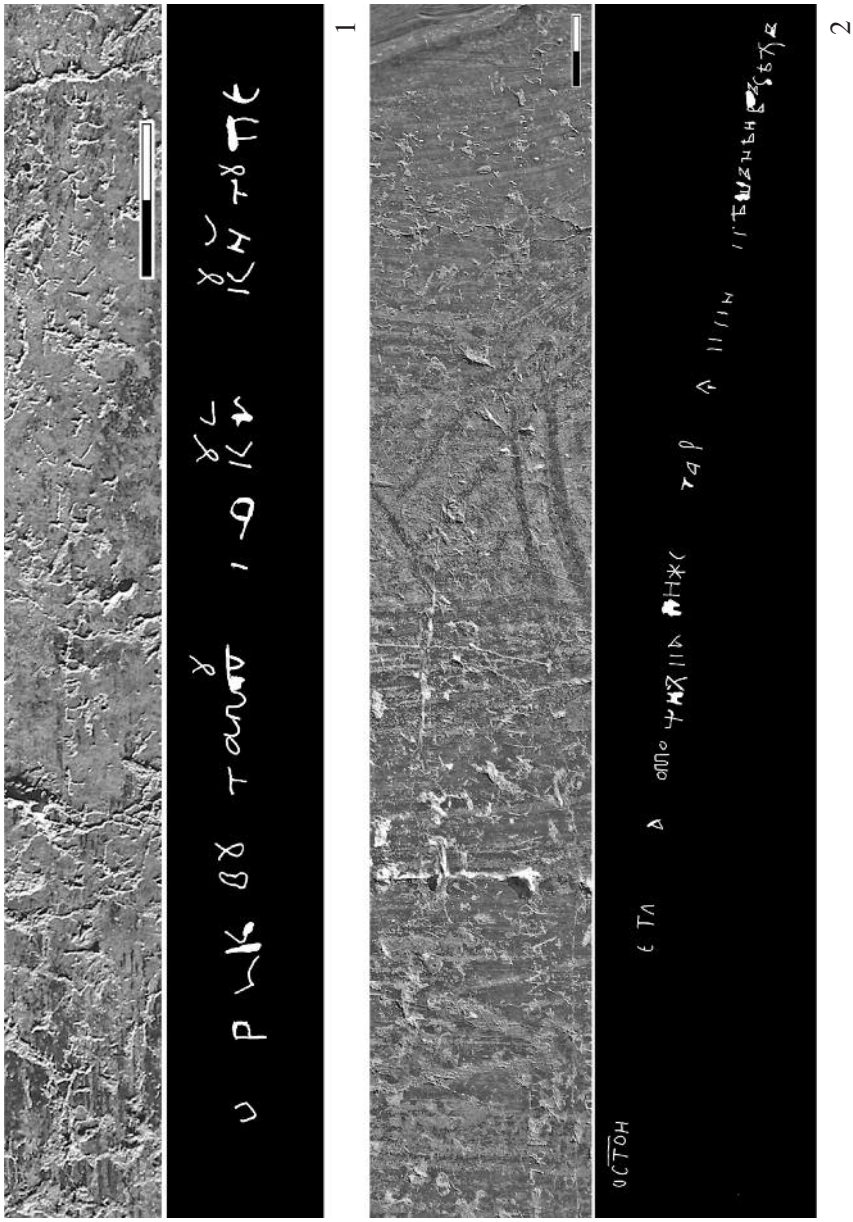

1 2

Таблиця LXXIV
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6039; **2** – № 6040

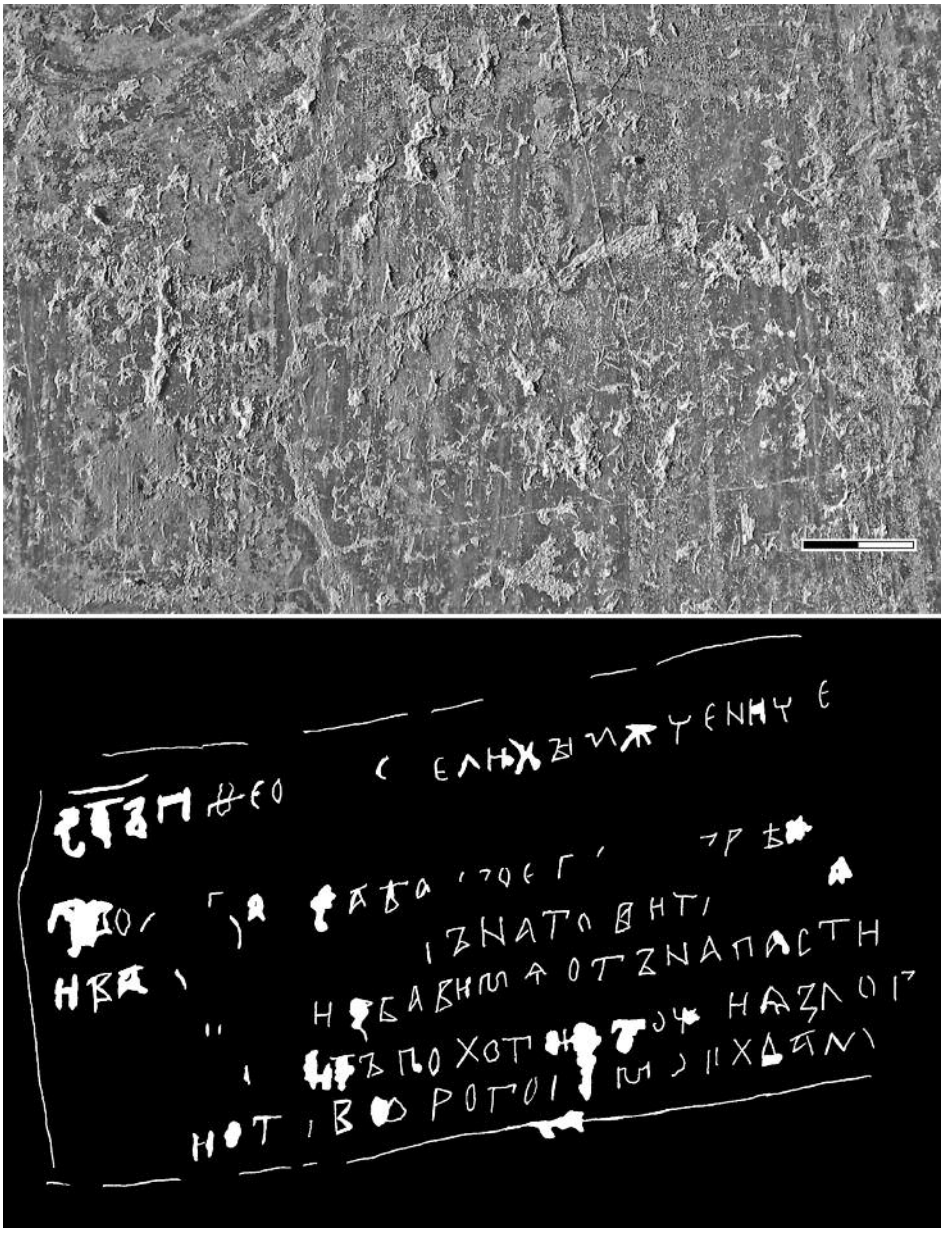

Таблиця LXXV
Фотографія та прорисовка графіті № 6041

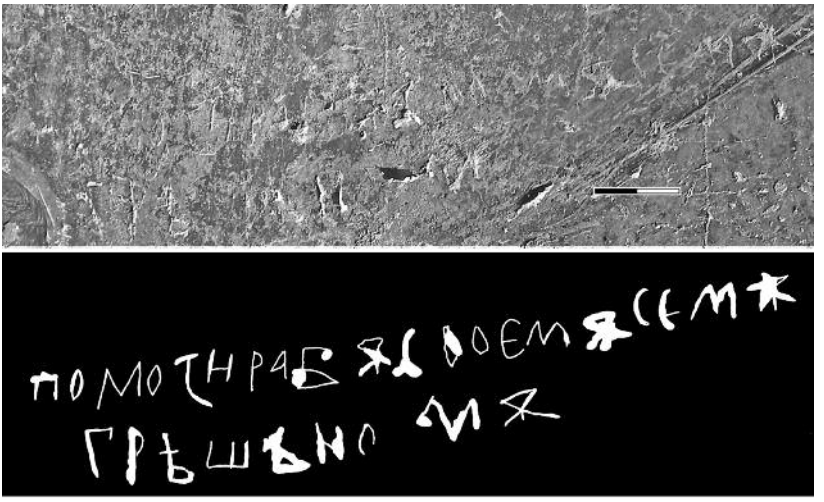

1

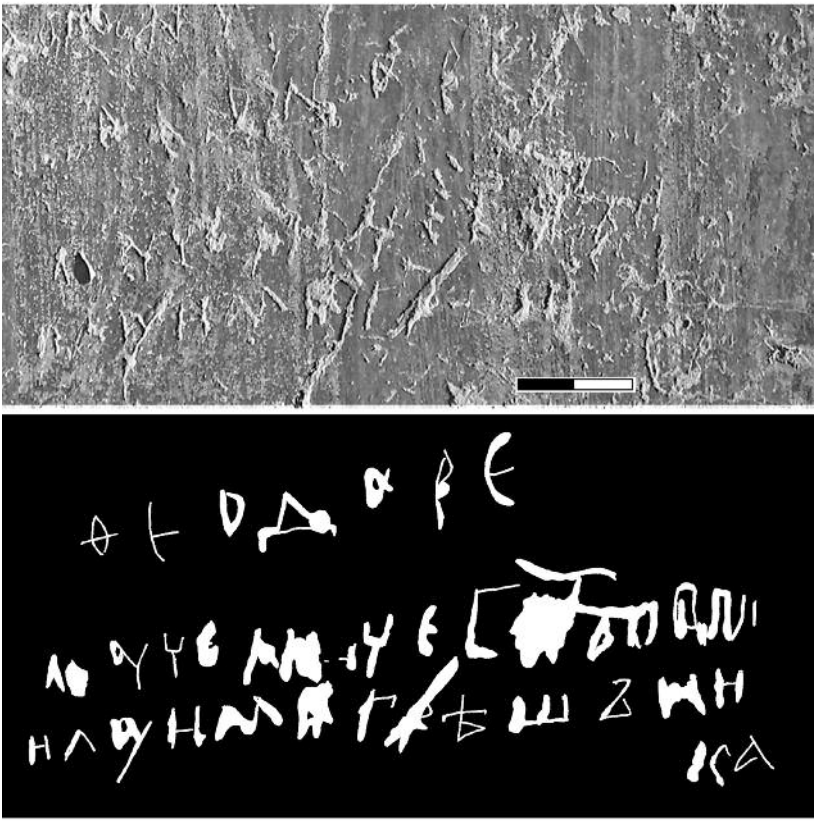

2

Таблиця LXXVI
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6042; **2** – № 6043

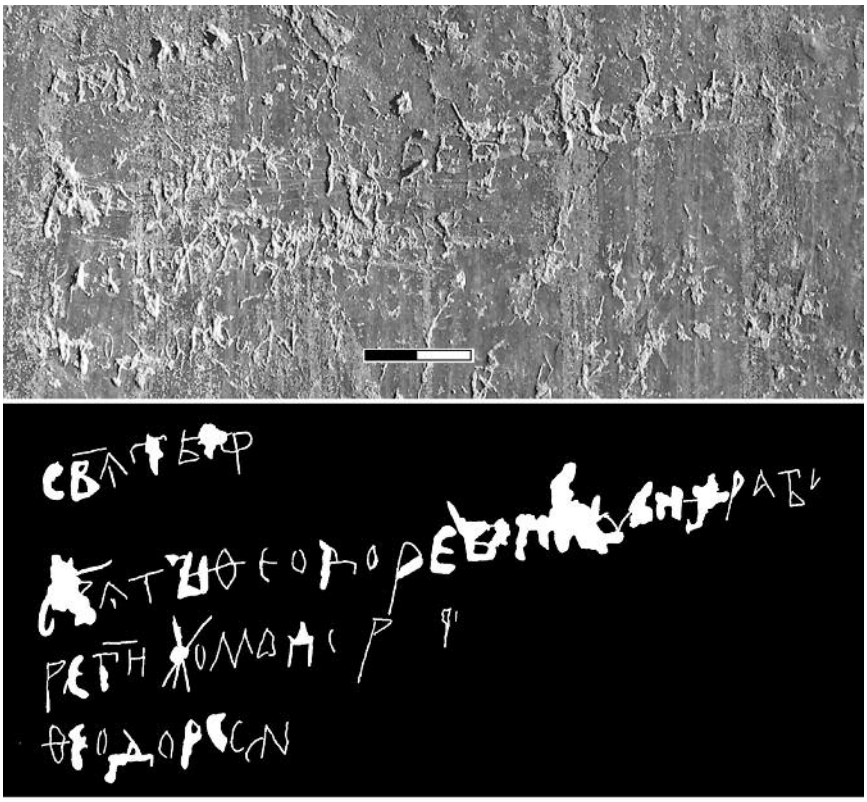

1

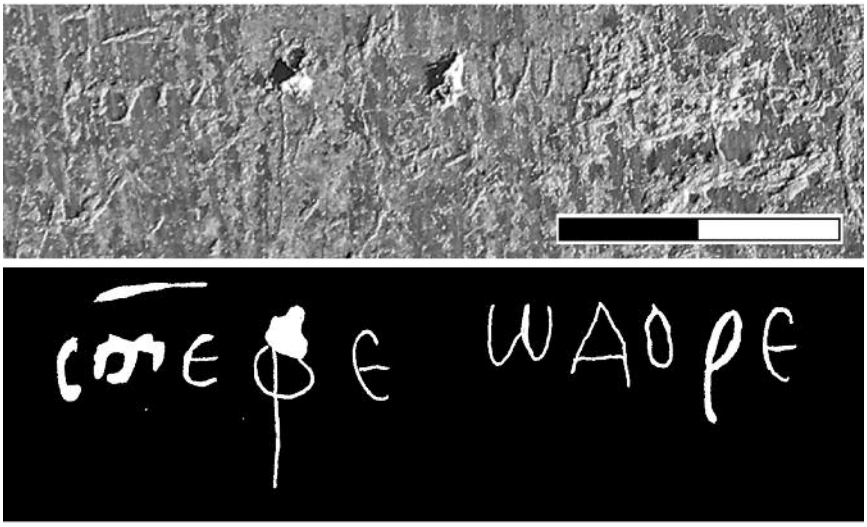

2

Таблиця LXXVII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6044; **2** – № 6045

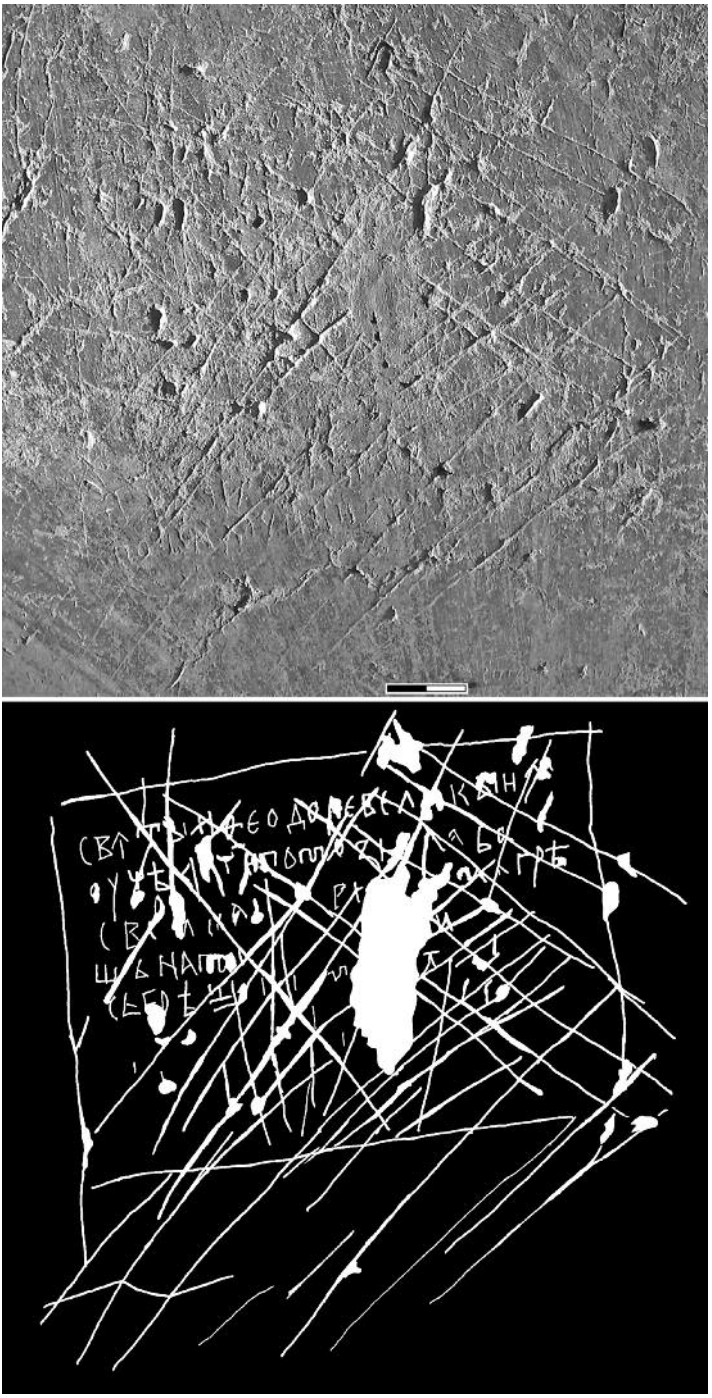

Таблиця LXXVIII
Фотографія та прорисовка графіті № 6046

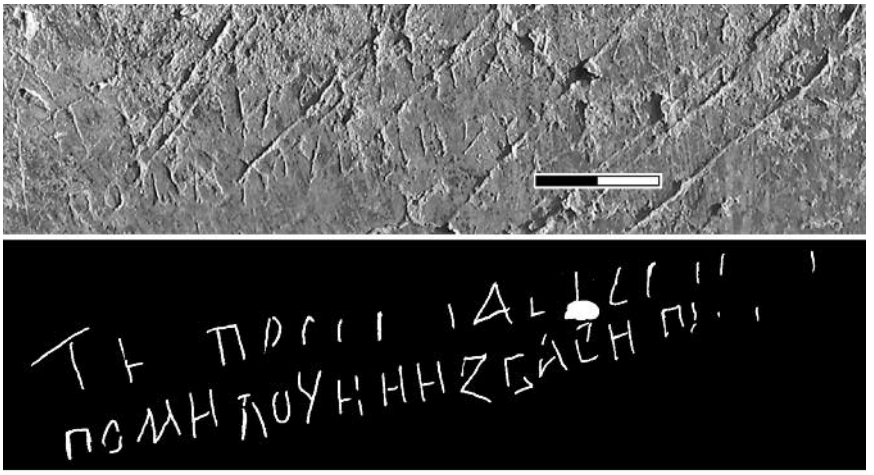

1

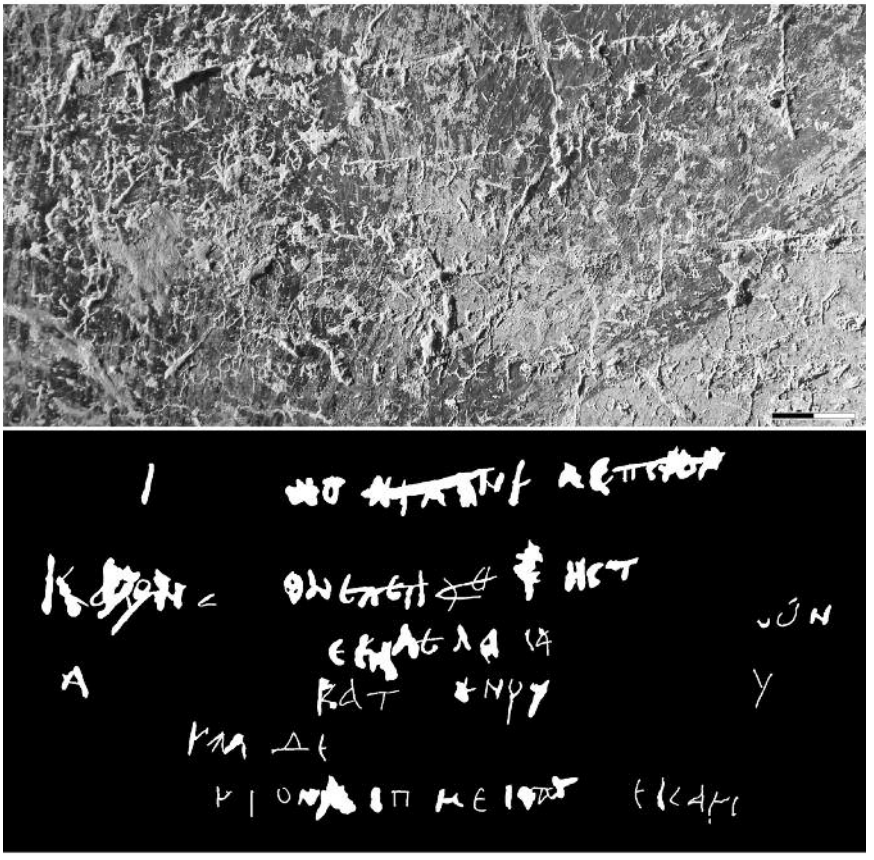

2

Таблиця LXXIX

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6047; **2** – № 6048

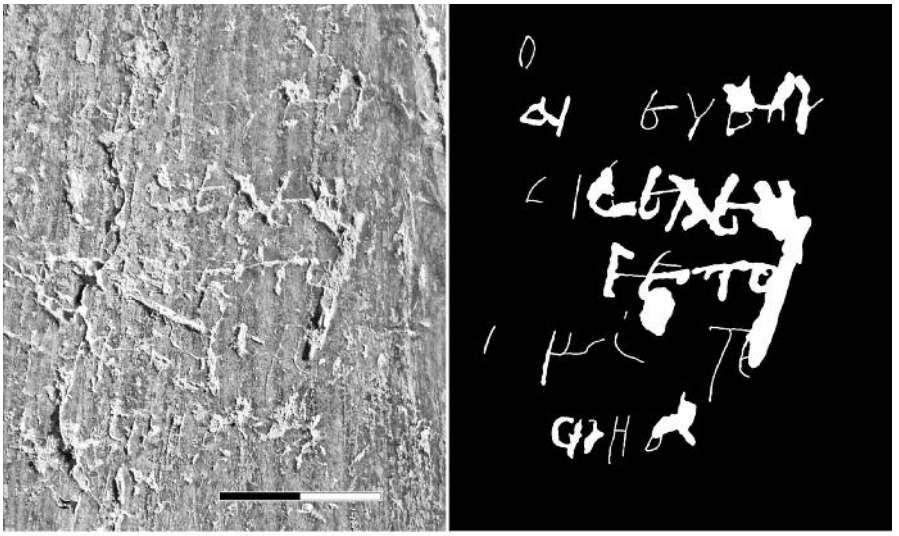

1

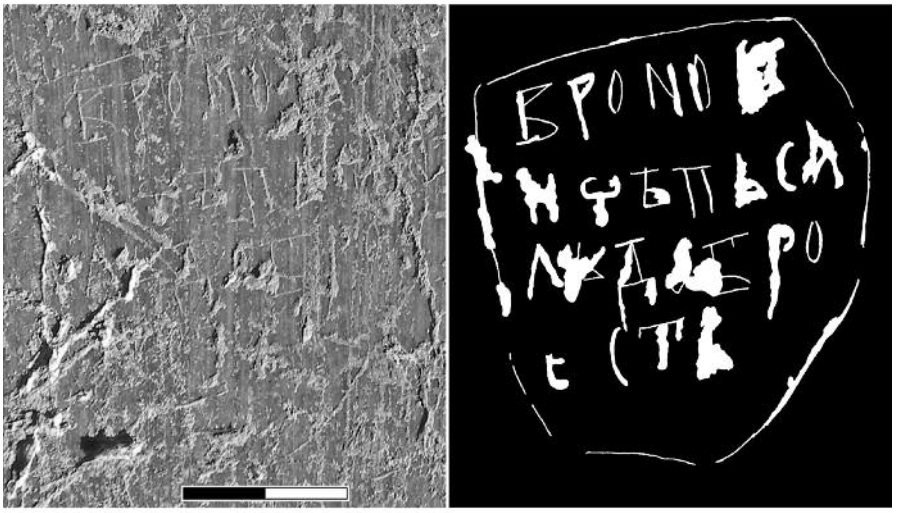

2

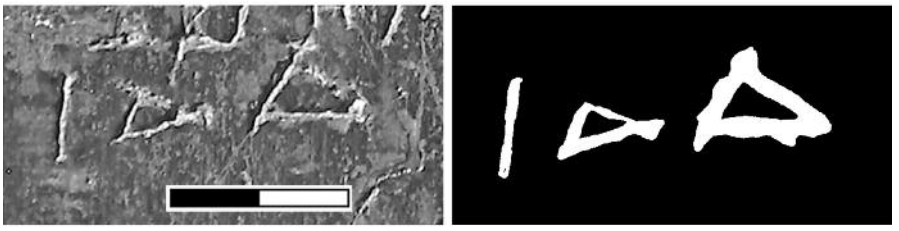

3

Таблиця LXXX

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6049; **2** – № 6050; **3** – № 220а

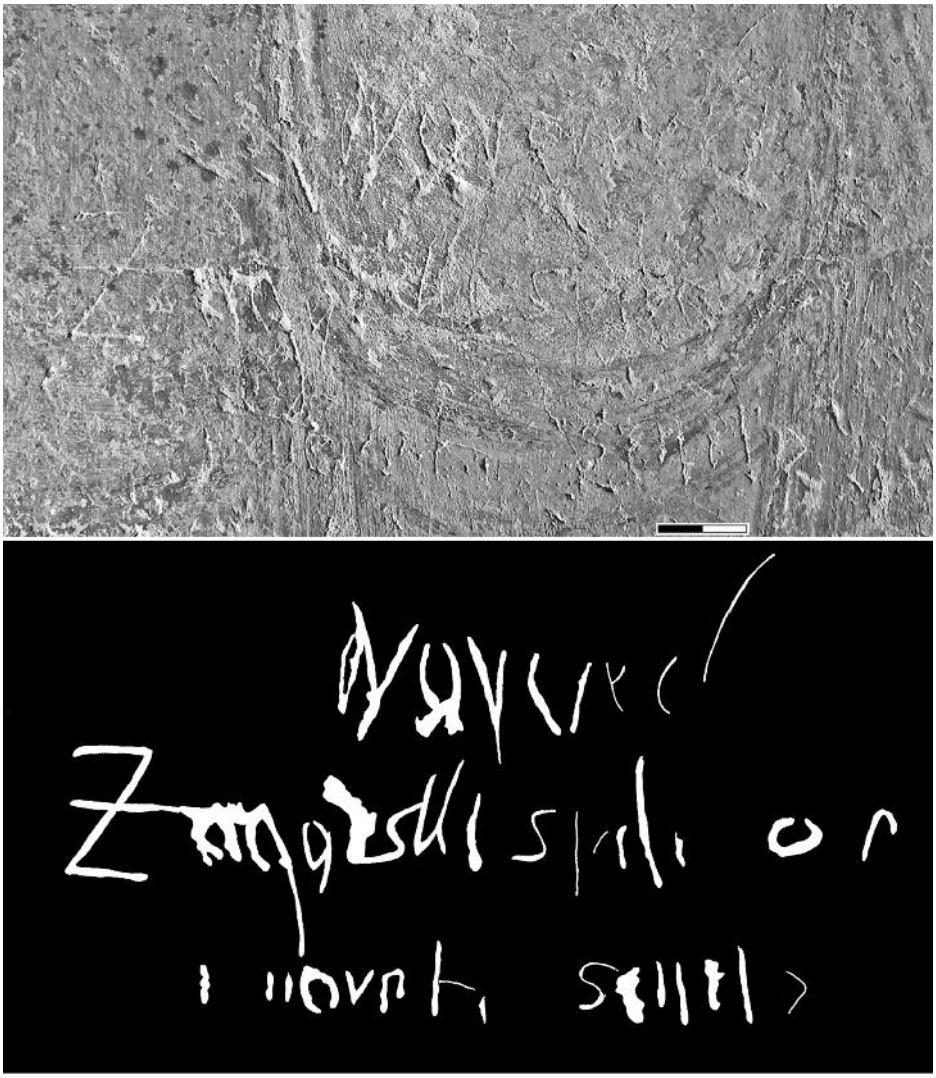

1

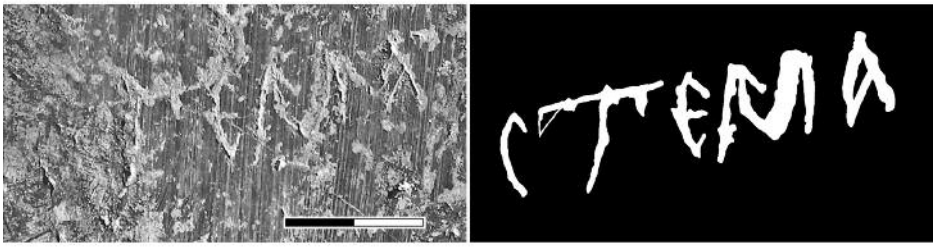

2

Таблиця LXXXI

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6051; **2** – № 6057

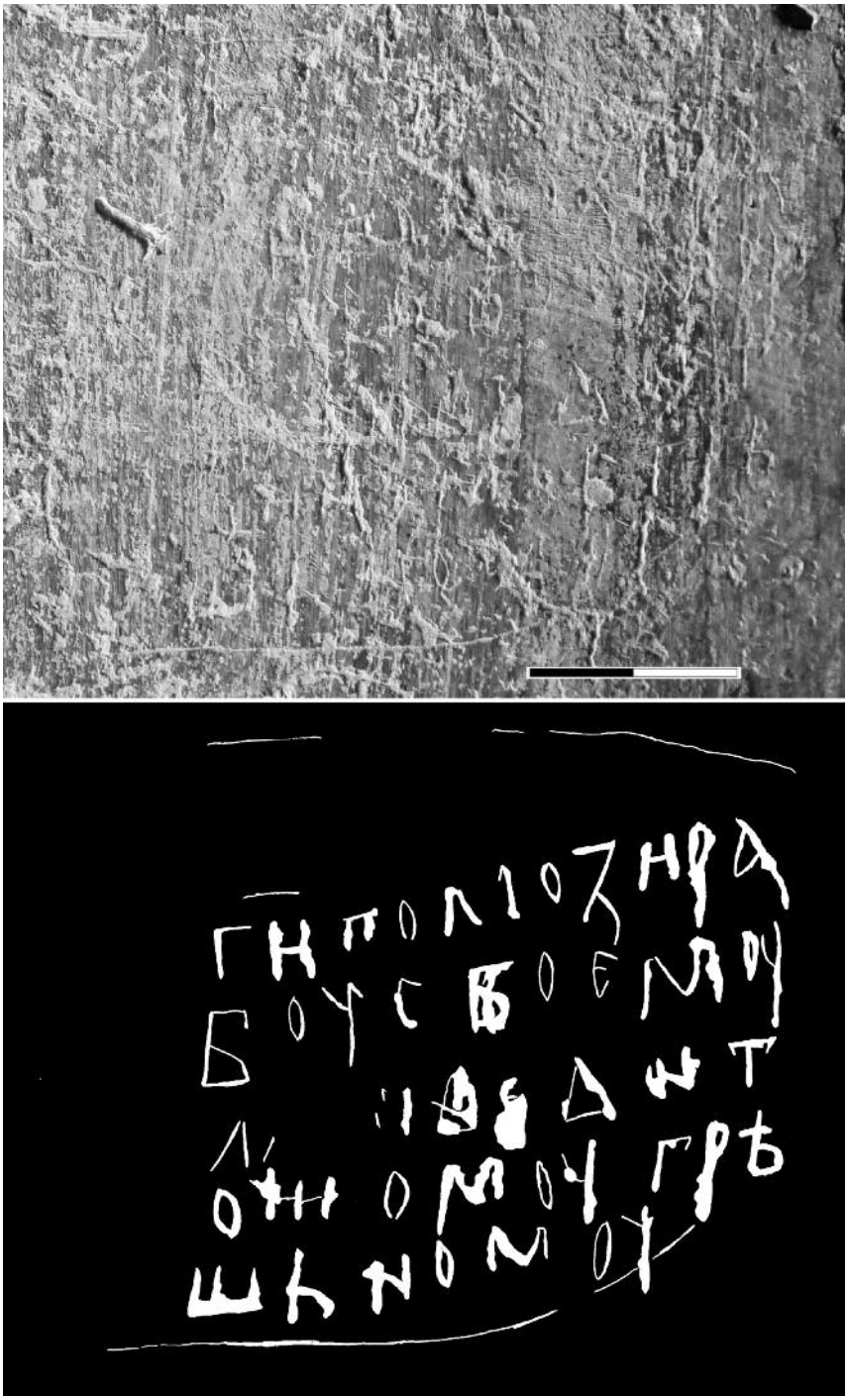

Таблиця LXXXII
Фотографія та прорисовка графіті № 6052

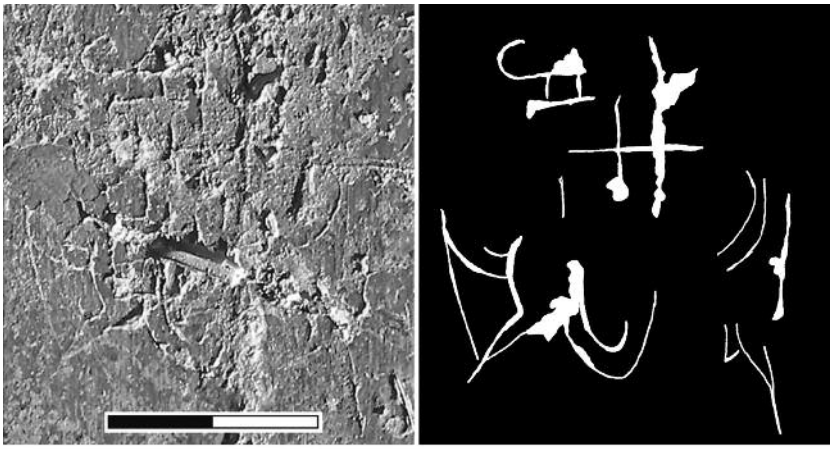

1

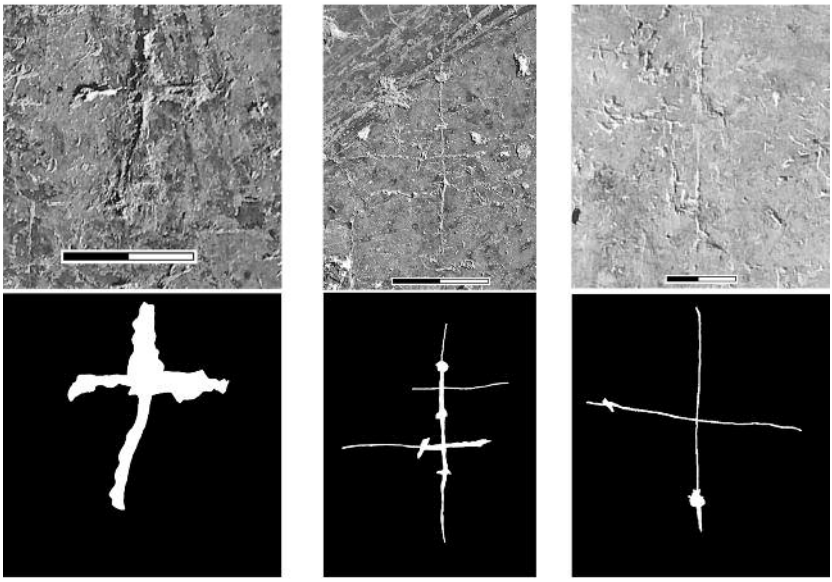

2 3 4

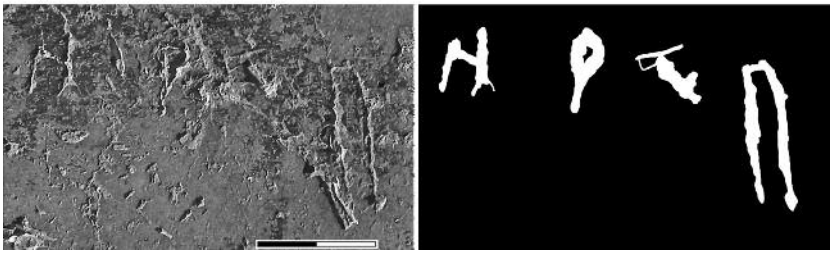

5

Таблиця LXXXIII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6053; **2** – № 6054; **3** – № 6055; **4** – № 6056; **5** – № 6058

Таблиця LXXXIV
Фотографія та прорисовка графіті № 56

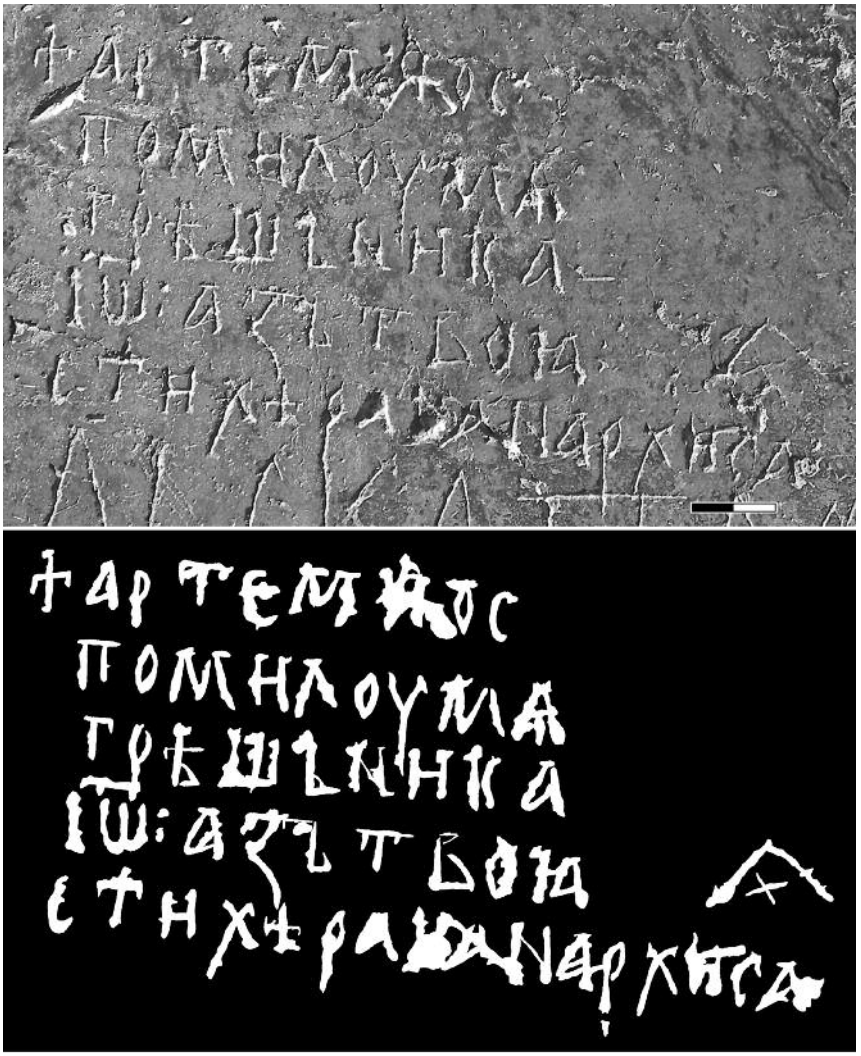

1

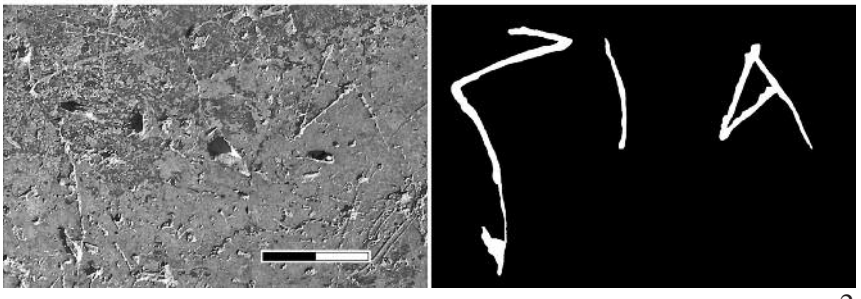

2

Таблиця LXXXV
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 67; **2** – № 6059

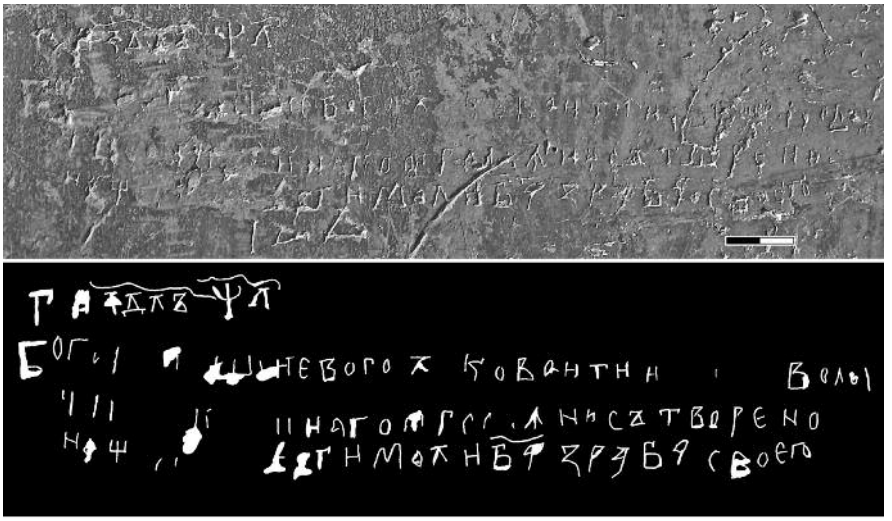

1

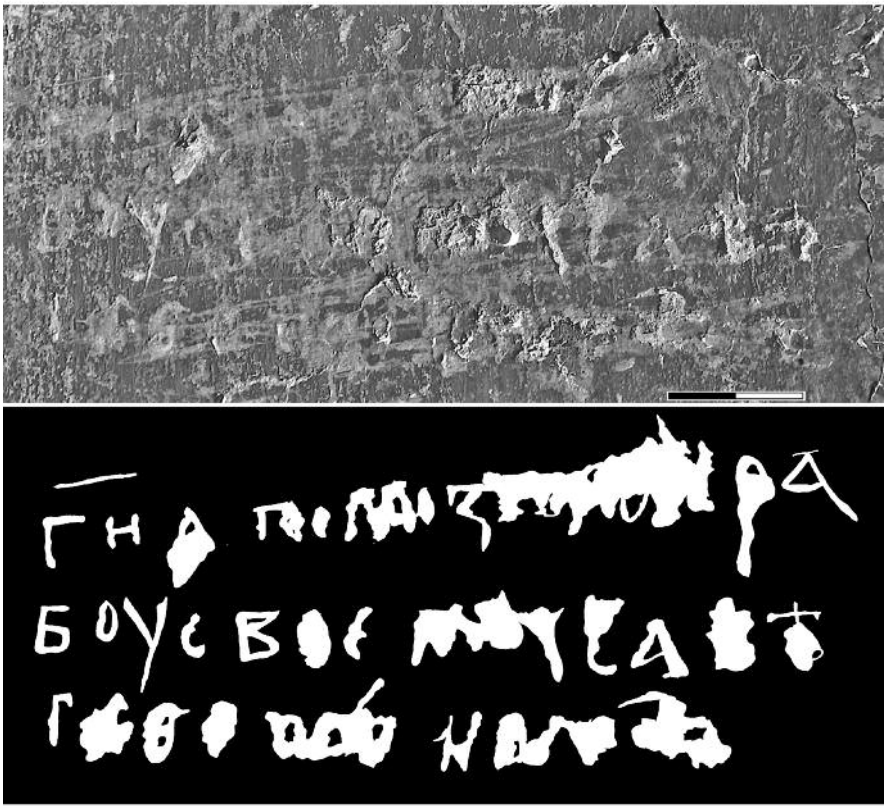

2

Таблиця LXXXVI
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 220; **2** – № 6060

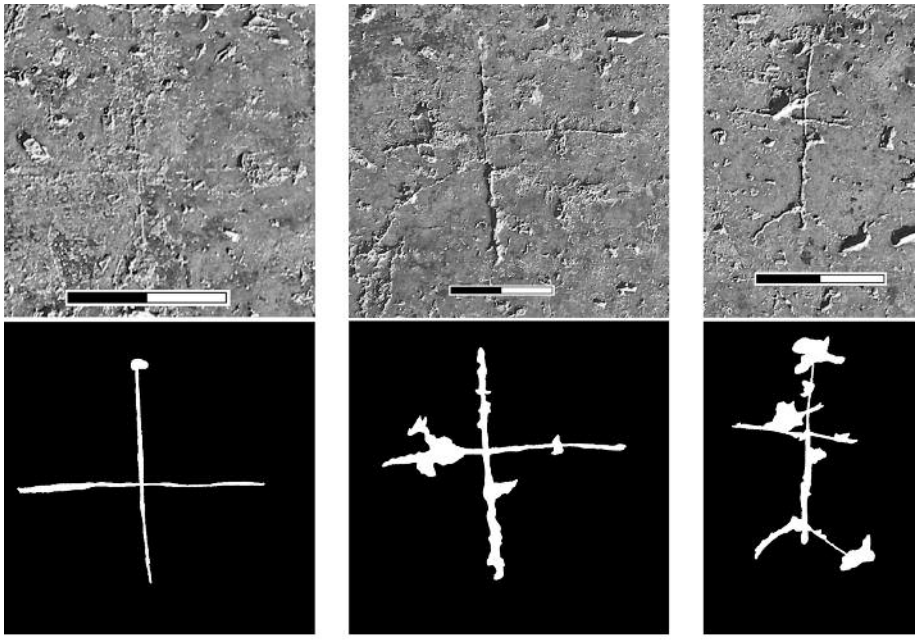

1 2 3

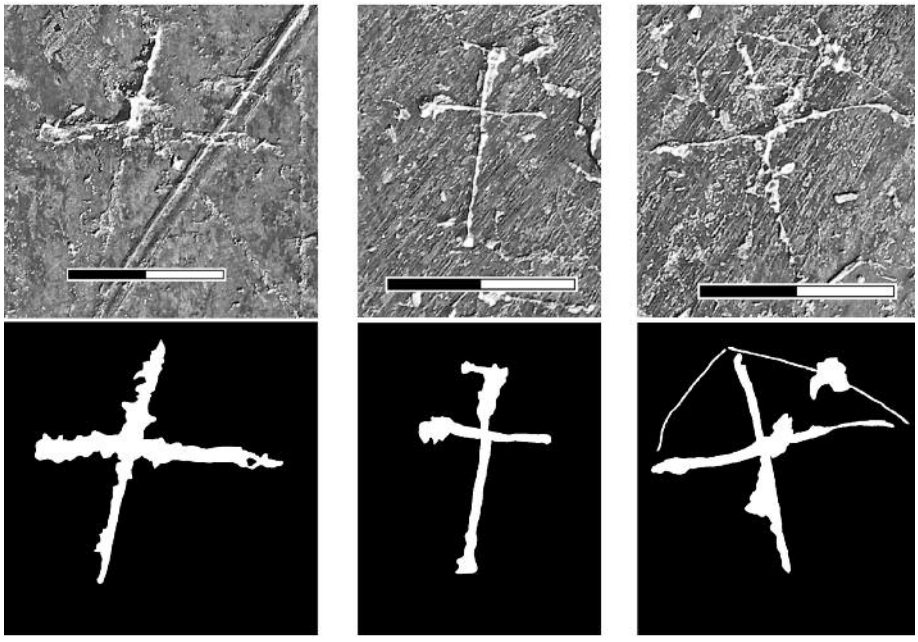

4 5 6

Таблиця LXXXVII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6061; **2** – № 6062; **3** – № 6063; **4** – № 6064; **5** – № 6065; **6** – № 6066

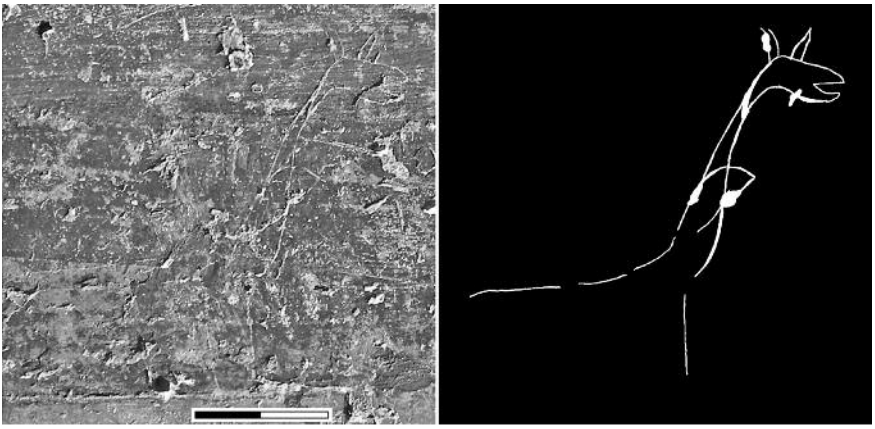

1

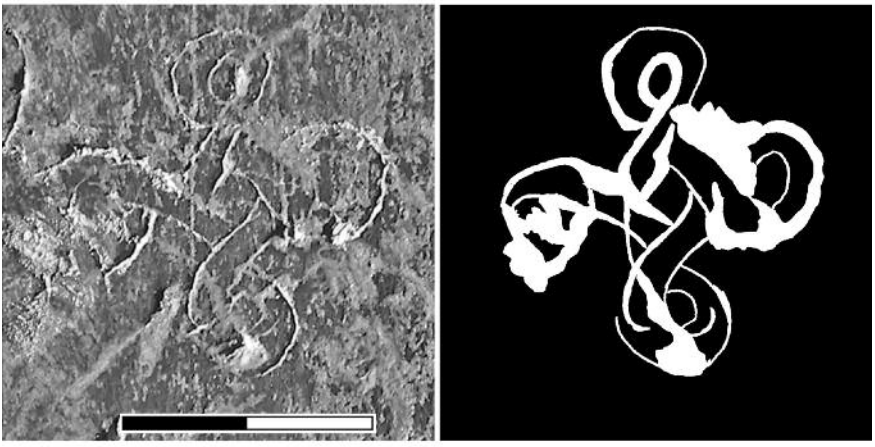

2

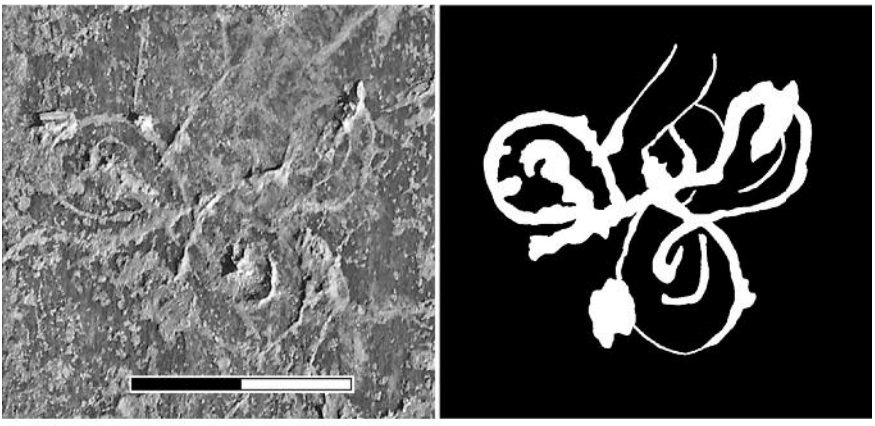

3

Таблиця LXXXVIII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6067; **2** – № 6068; **3** – № 6069

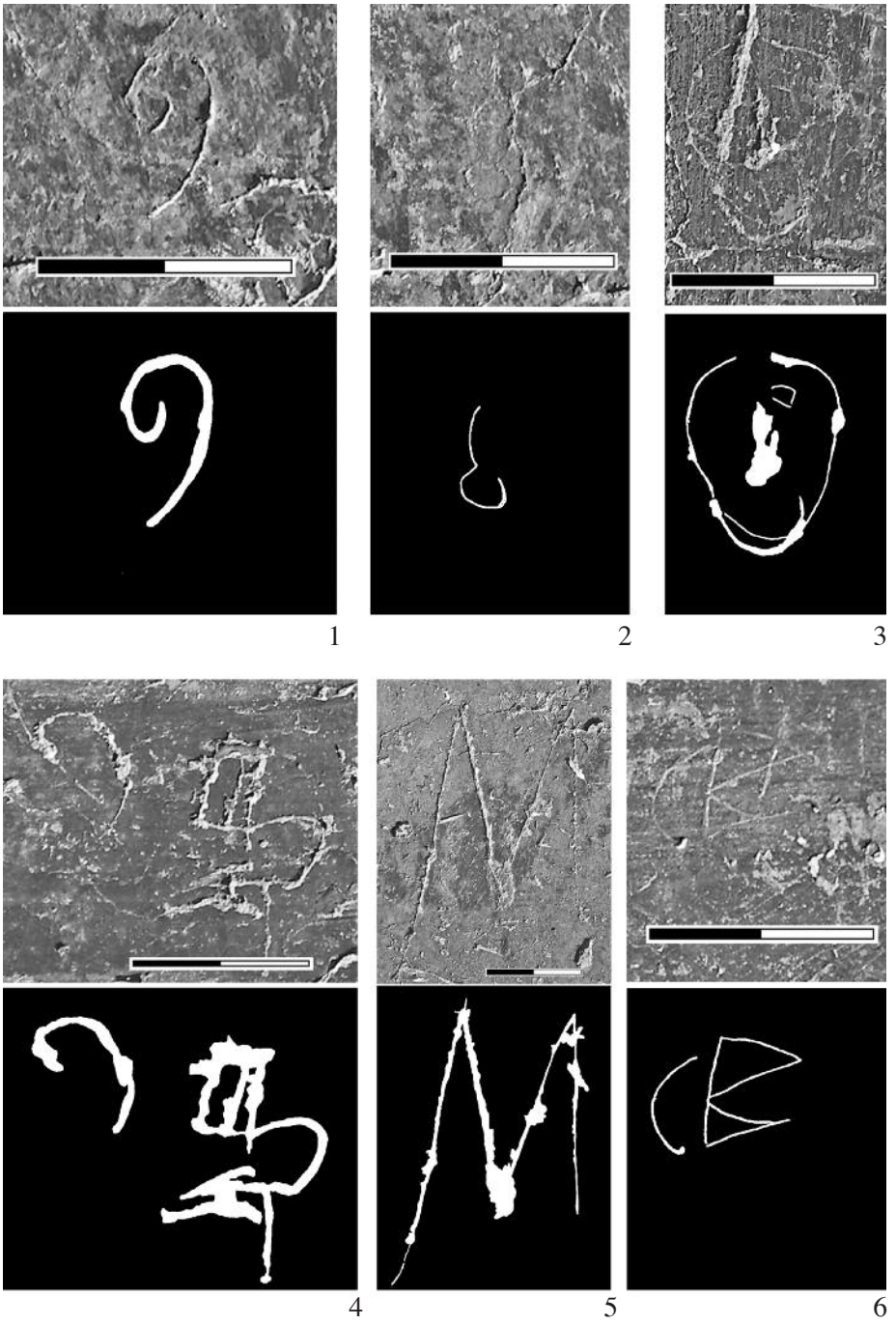

Таблиця LXXXIX

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6070; **2** – № 6071; **3** – № 6072; **4** – № 6073; **5** – № 6074; **6** – № 6075

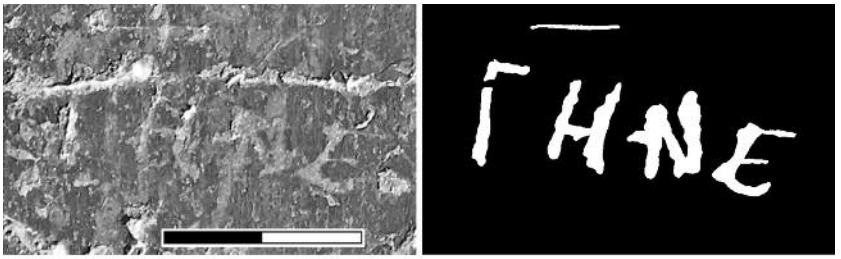

1

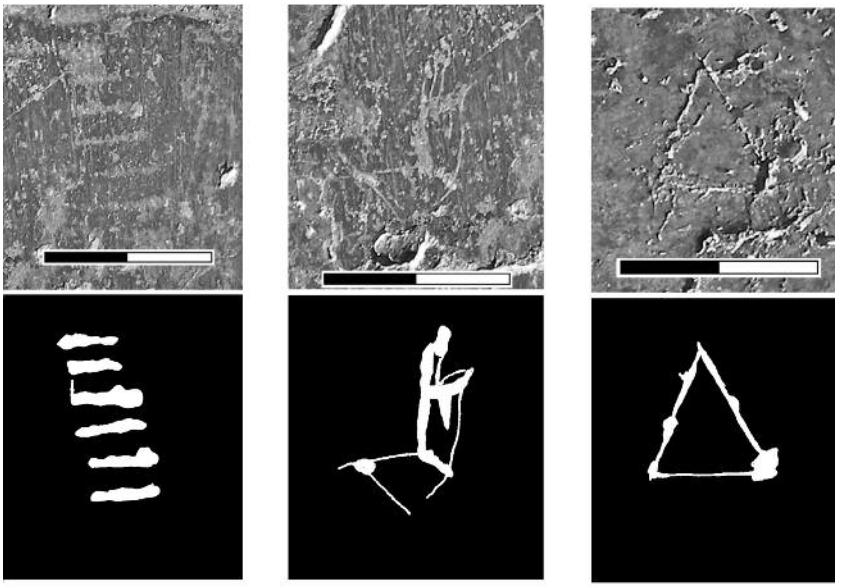

2 3 4

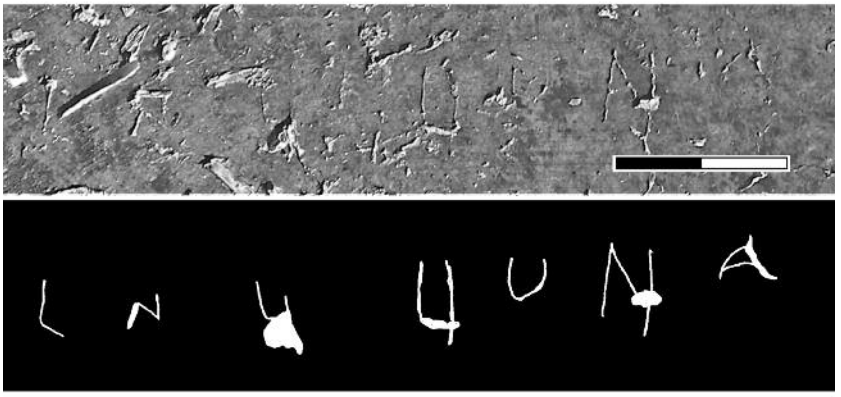

5

Таблиця XC

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6076; **2** – № 6077; **3** – № 6078; **4** – № 6079; **5** – № 6080

1

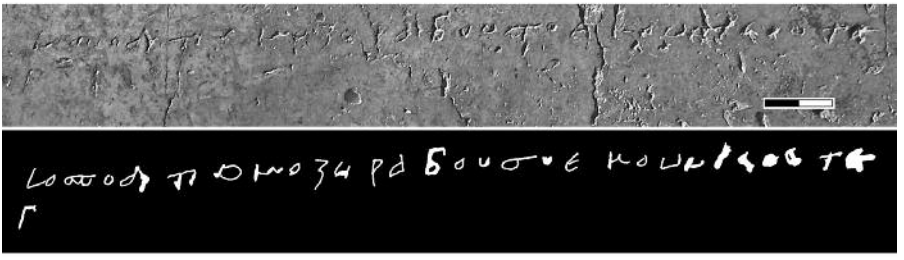

2

Таблиця XCI

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6081; **2** – № 6082

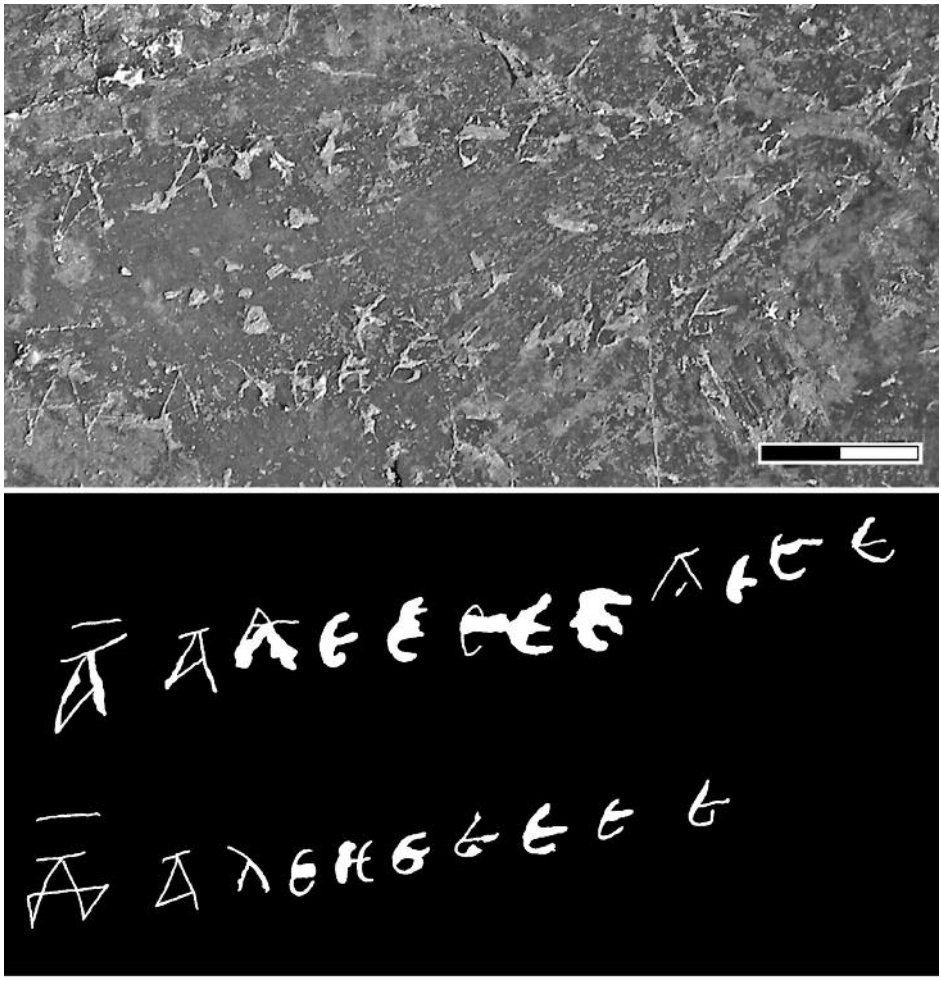

1

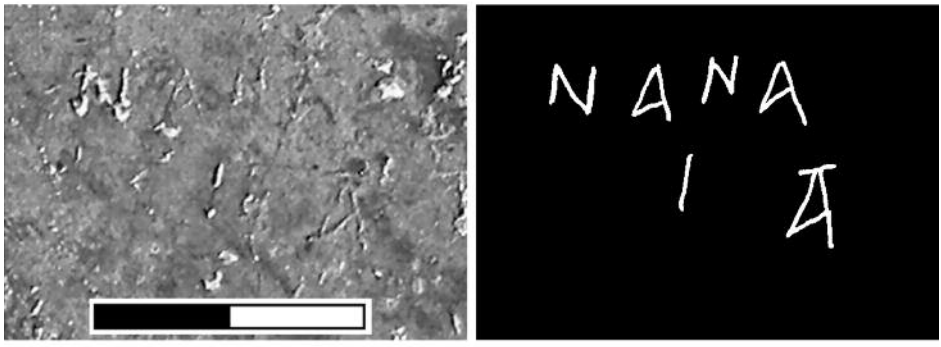

2

Таблиця XCII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6083; **2** – № 6084

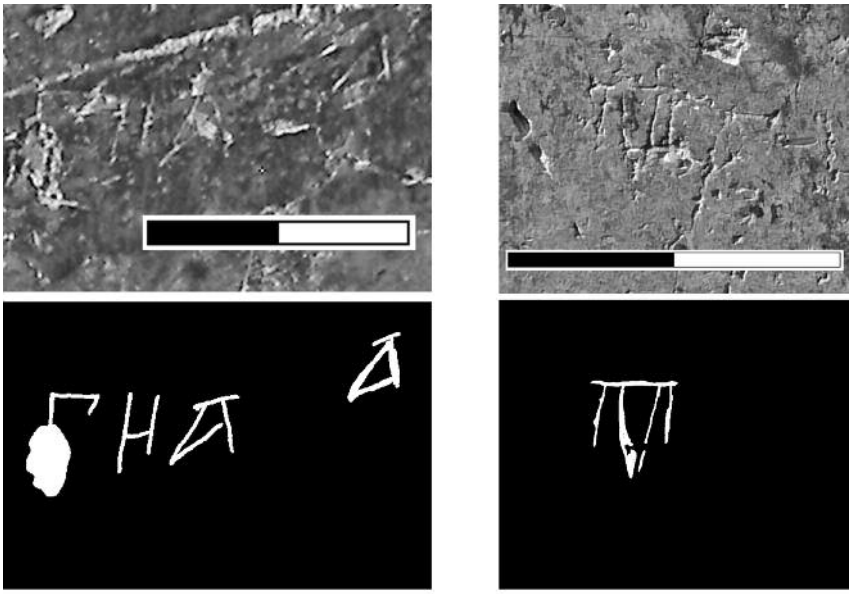

1 2

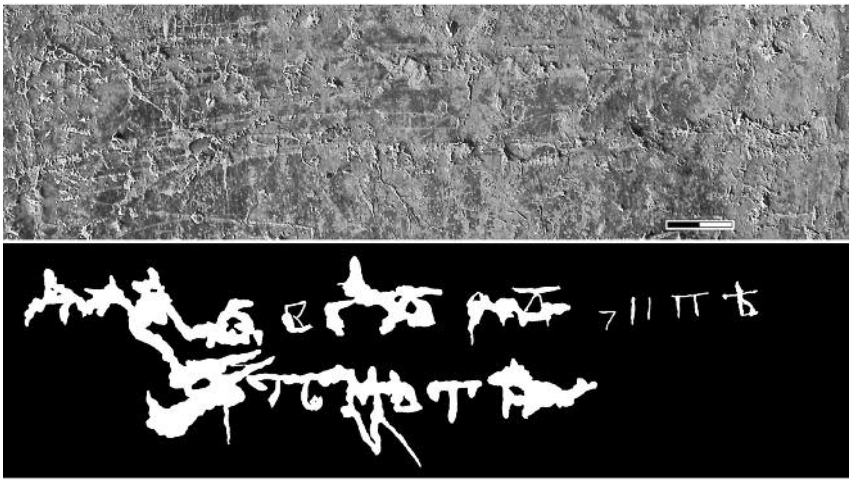

3

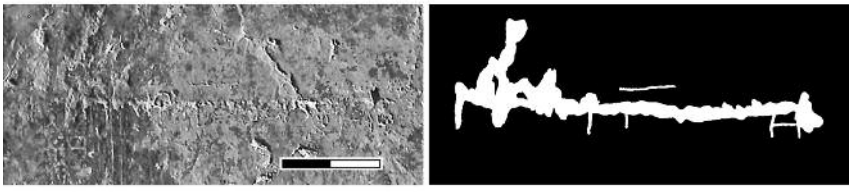

4

Таблиця XCIII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6085; **2** – № 6086; **3** – № 6087; **4** – № 6088

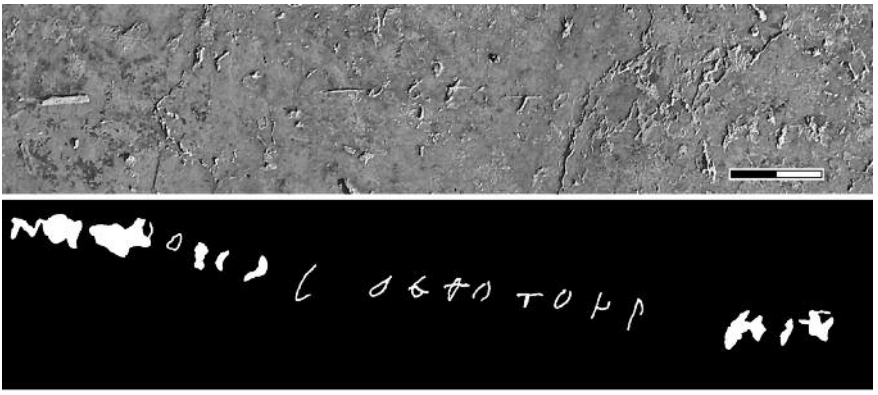

1

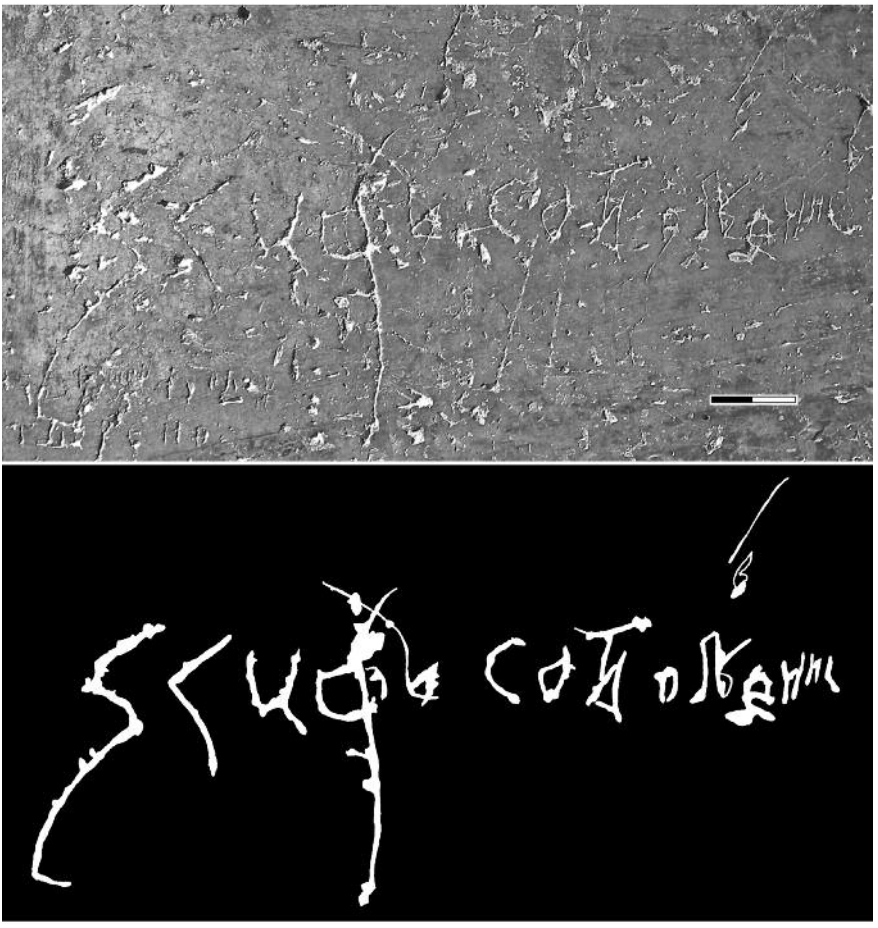

2

Таблиця XCIV
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6089; **2** – № 6090

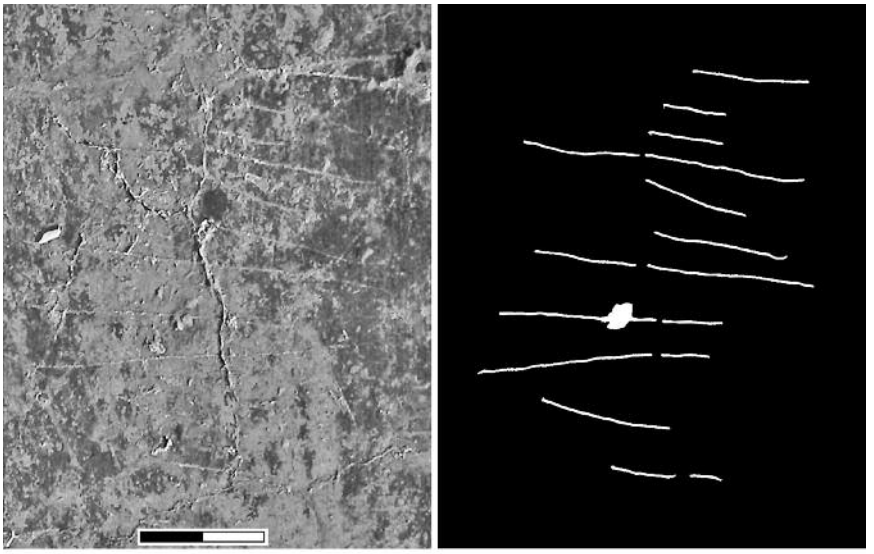

1

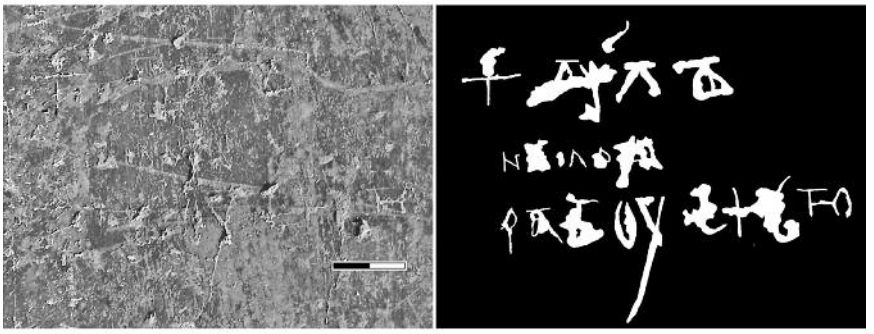

2

2

Таблиця XCV

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6091; **2** – № 6092; **3** – № 6093

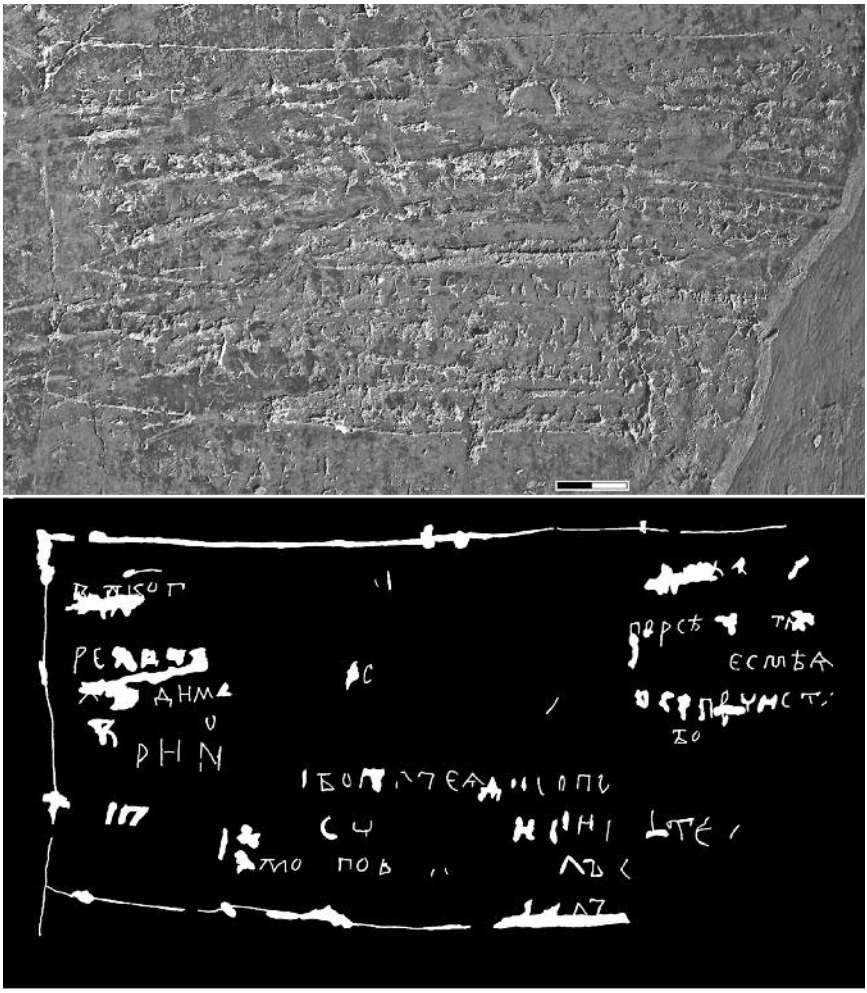

1

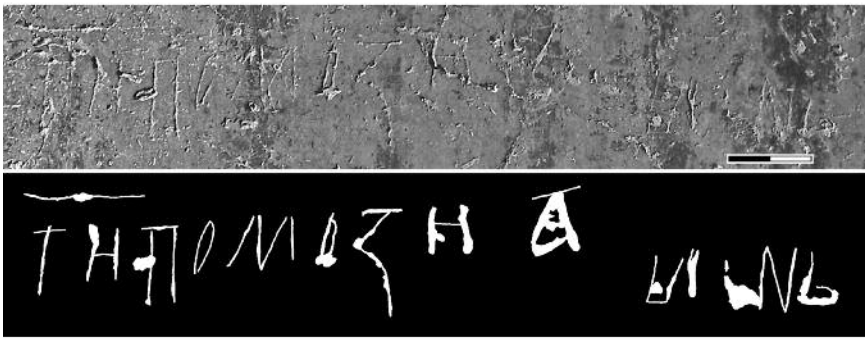

2

Таблиця XCVI

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6094 та № 6095; **2** – № 6096

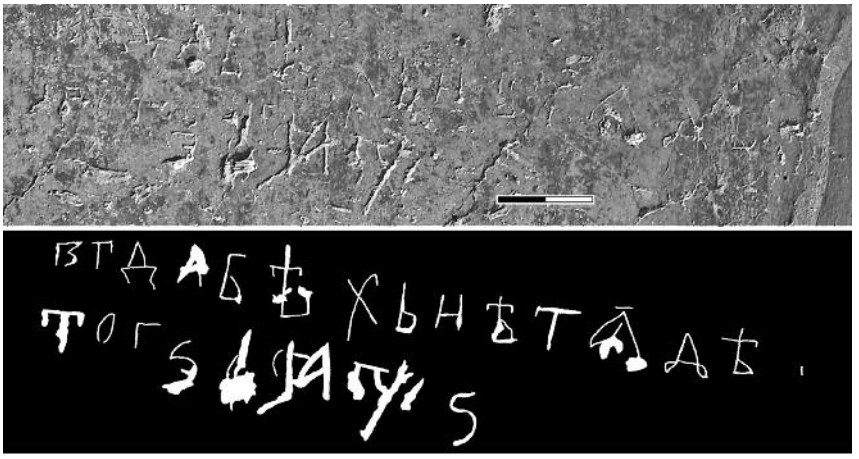

1

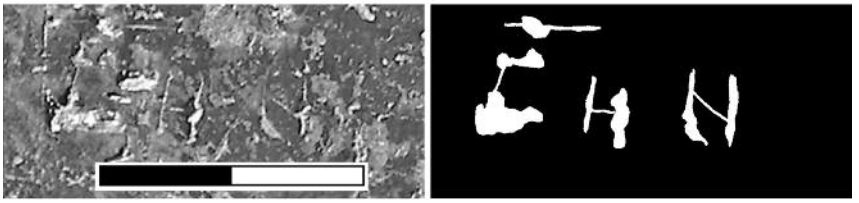

2

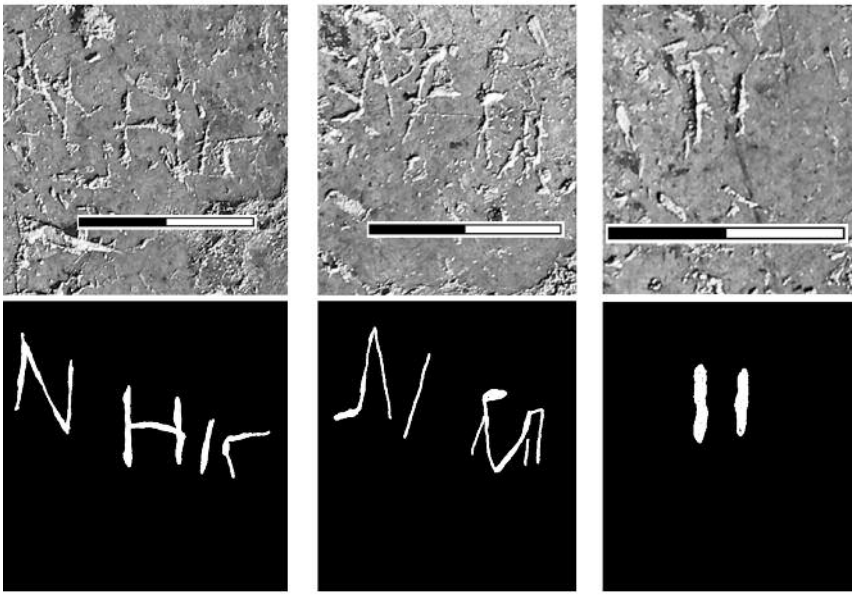

3 4 5

Таблиця XCVII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6097; **2** – № 6098; **3** – № 6099; **4** – № 6100; **5** – № 6101

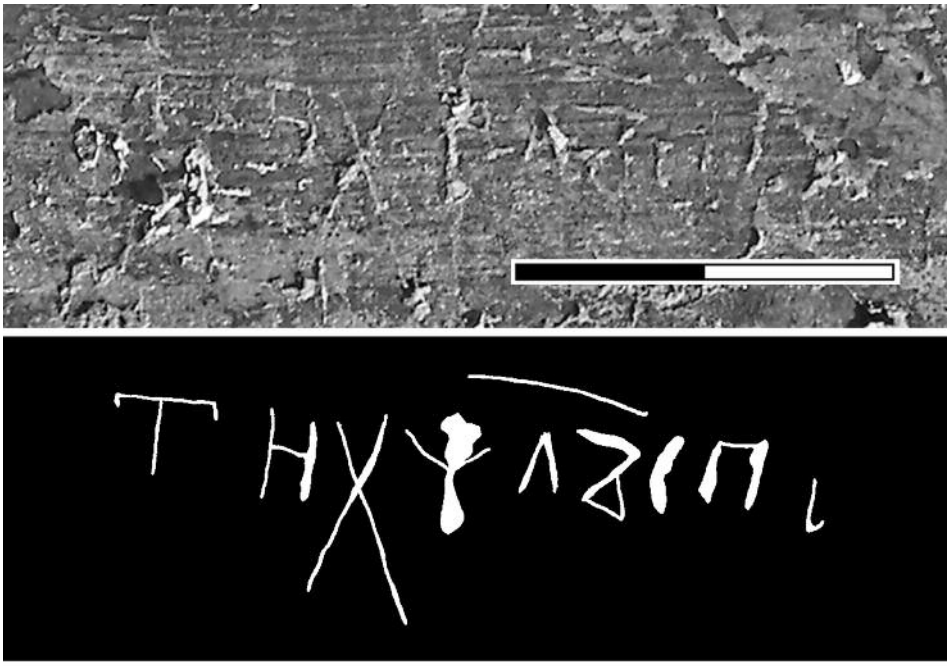

1

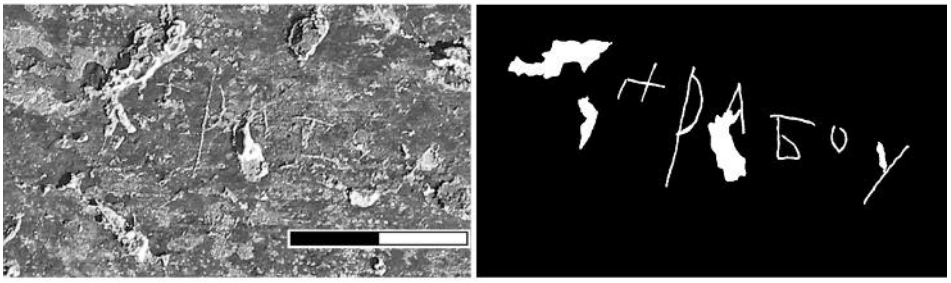

2

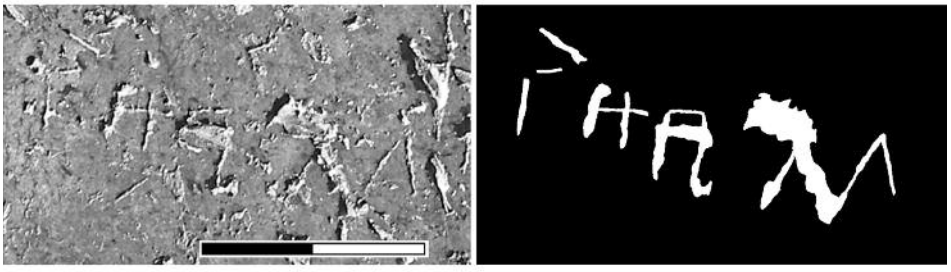

3

Таблиця XCVIII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6102; **2** – № 6103; **3** – № 6104

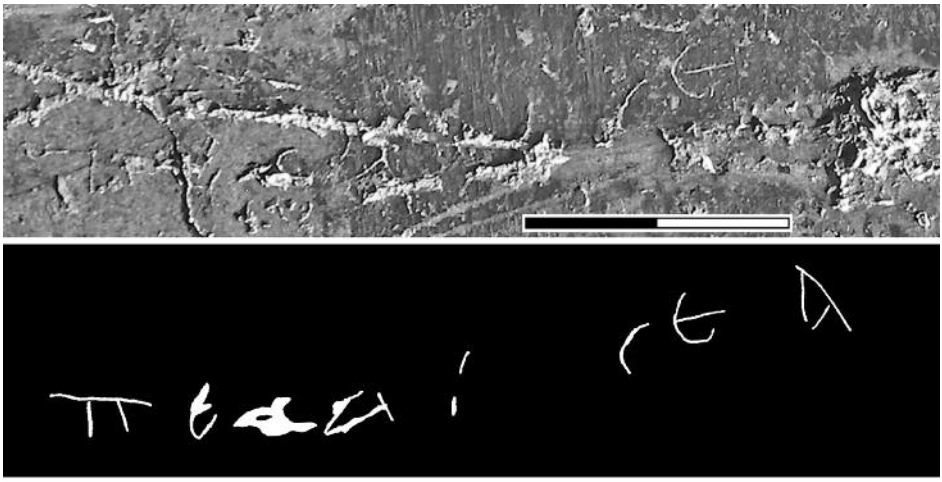

1

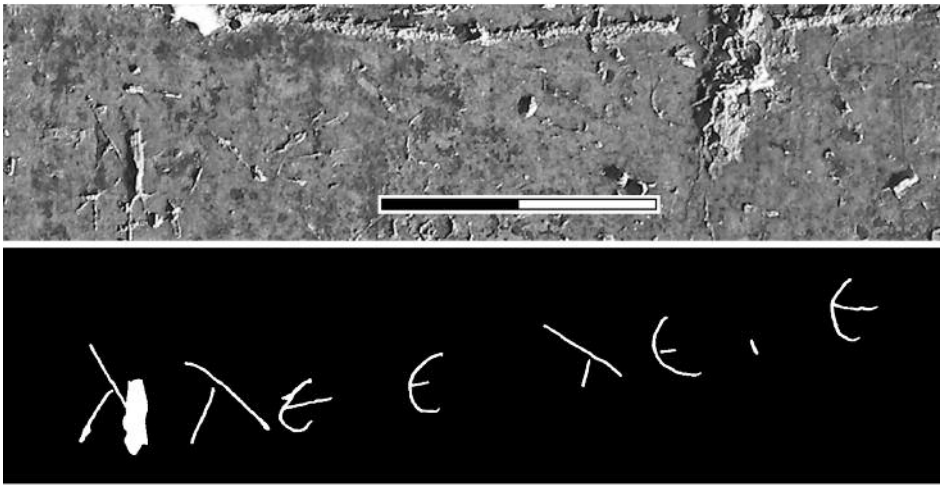

2

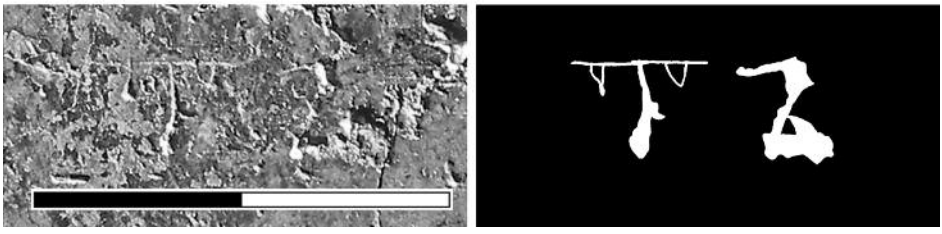

3

Таблиця XCIX

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6105; **2** – № 6106; **3** – № 6107

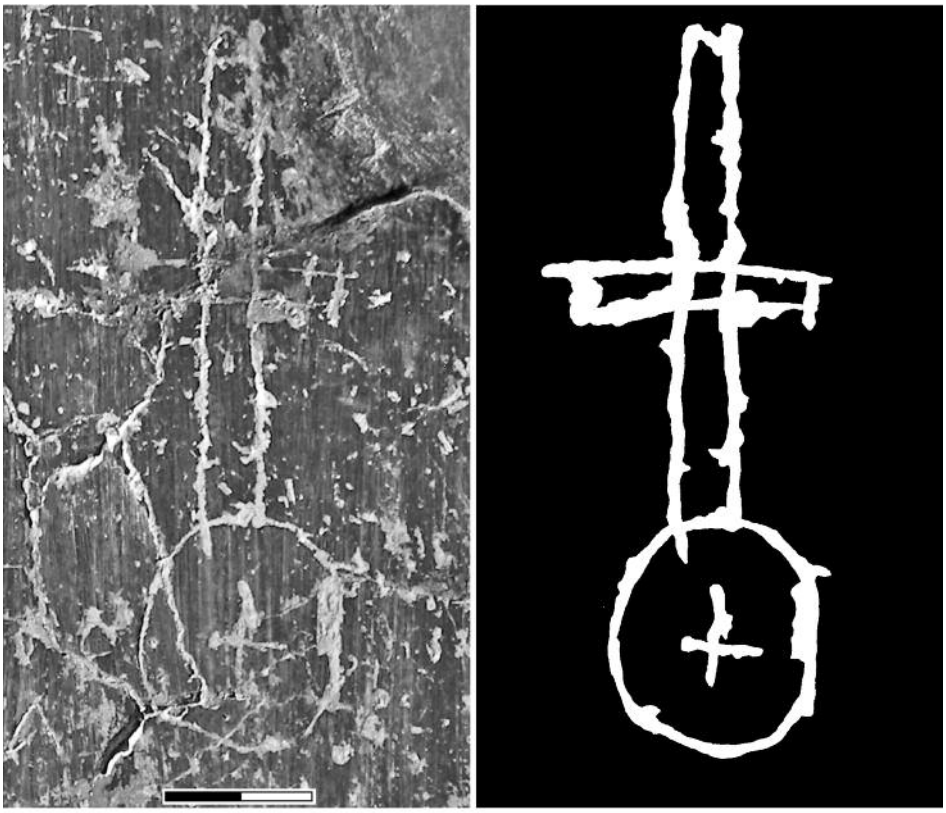

1

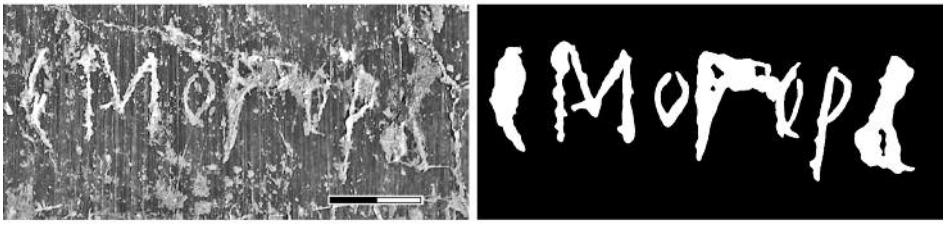

2

Таблиця С
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6108; **2** – № 6109

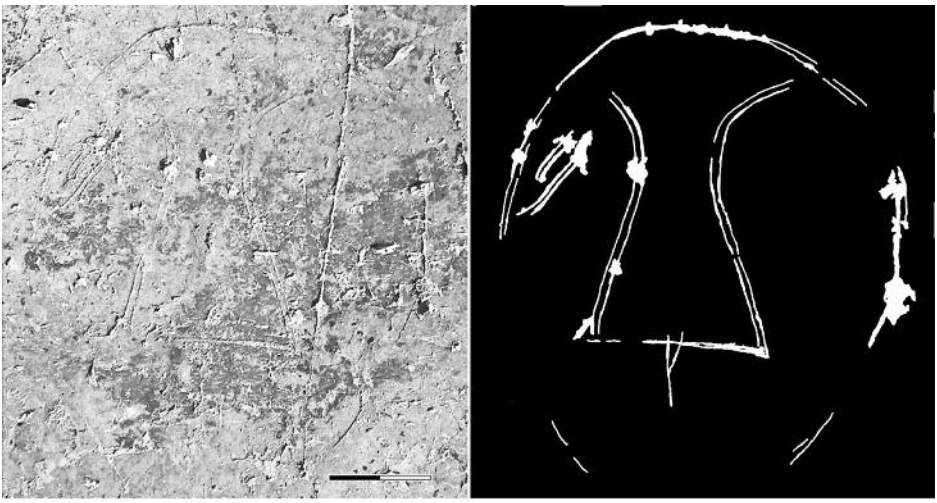

1

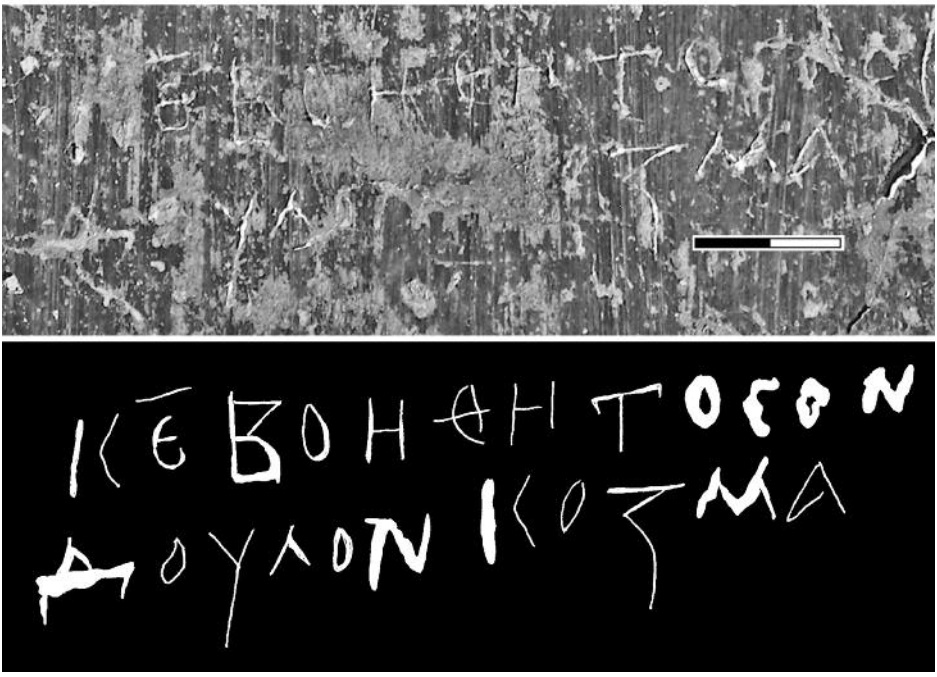

2

Таблиця CI
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6110; **2** – № 6111

Розділ IV
ГРАФІТІ НА МАРМУРОВОМУ САРКОФАЗІ ЯРОСЛАВА ВОЛОДИМИРОВИЧА (МУДРОГО)

Мармуровий саркофаг, в якому 20 лютого 1054 р. було поховано великого київського князя Ярослава Володимировича (Мудрого), нині знаходиться в центрі віми приділа св. Володимира (у східній частині колишньої північної внутрішньої галереї). Під час досліджень 2009–2011 рр. було встановлено, що мармуровий саркофаг, найвірогідніше, виготовлений у VI–VII ст., тобто, у Софійському соборі для поховання Ярослава саркофаг було використано повторно; його встановили у східній частині північної внутрішньої галереї невдовзі після побудови храму, коли східні частини північних галерей облаштували на великокнязівську усипальню; від тих часів саркофаг розташовувався приблизно в тому ж самому місці, де перебуває і зараз, тільки знаходився ближче до південної стіни[155]. *Саркофаг складається з прямокутного ящика та двосхилого віка, виготовлених з цільних брил мармуру та прикрашених багатим різьбленням, за винятком південної стінки ящика. На поверхні саркофага з трьох сторін – західної, північної та східної, виявлено доволі велику кількість графіті XVI–XVII ст.* [156], *про які згадував, наприклад, М. Петров: вчений пов'язував появу написів із занедбанням собору в ці століття*[157]. *Під час досліджень С. Висоцького вивчення графіті на саркофазі не проводилось, можливо тому, що головна дослідницька увага приділялась середньовічним написам, а не ранньомодерним, тим більше, що вивчення графіті на саркофазі ускладнювалось як їх поганою збереженістю, адже поверхня саркофагу декілька разів підлягала ретельному чищенню за допомогою абразиву, внаслідок чого частина прорізів графіті, особливо не сильно заглиблених у поверхню мармуру, була просто стерта, а також тим фактом, що фотографування при бічному освітленні не давало фотографій необхідної якості через відблиск відполірованої поверхні мармуру.*

IV.1. Графіті на західній стороні саркофага

На західній стороні нижньої частини саркофага в центрі виконане рельєфне зображення проквітлого чотириконечного хреста, фланковане двома кипарисами по усій висоті, а також зображеннями пальмових гілок над перекладиною хреста обабіч щогли; на торці кришки в центрі вико-

---

[155] Докл. див.: *Таємниці гробниці Ярослава Мудрого*, с. 9–37.

[156] Крім того, на поверхні мармуру виявлено доволі багато написів XX ст.

[157] Н.И. Петров, *Историко-топографические очерки древнего Киева*, К. 1897, с. 139. Думку дослідника також прийняла Є. Архипова: Е.И. Архипова, *Резной камень в архитектуре древнего Киева (конец X – первая половина XIII вв.)*, К. 2005, с. 82.

нане рельєфне зображення хризми у лавровому вінку, від нижньої частини якого зовні розходяться пагони, що доходять до торців акротеріїв, де знаходяться зображення чотириконечних хрестів з розширеними кінцями. На західній стороні кришки та ящика виявлено двадцять вісім давніх графіті, які отримали номери від 6112-го по 6139-й (табл. CII, б).

Графіті № 6112 (табл. CIII, 1)

Публікації. В. Корнієнко[158].

Розташування. Знаходиться на кришці на висоті 128 см від підлоги та на відстані 37 см від правого краю[159].

Опис. Збереженість напису добра, його складові чітко читаються. У верхньому рядку видряпане особове та родове імена автора: Joane[160]s Studnicky '*Йоанн Студницький*', у нижньому видряпаний рік виконання напису – 1633, обведений квадратною рамкою.

Особу автора наразі не ідентифіковано, оскільки відомості про представників родини Студницьких у джерелах фіксують з XVIII ст.[161]

Датування. 1633 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6113 (табл. CIII, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на висоті 121 см від підлоги та на відстані 39 см від правого краю.

Опис. На поверхні мармуру глибоко видряпані літери ПѺ.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за часом поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6114 (табл. CIV, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на висоті 120,5 см від підлоги та на відстані 33 см від правого краю.

Опис. Поверхня мармуру в місці розташування напису затерта, але наявні складові дозволяють реконструювати текст як запис особового та побатькові імен автора: Ѣасил(ь) Іѡаннов[ич](ь) '*Василь Йоаннович*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер та за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

---

[158] *Таємниці гробниці Ярослава Мудрого*, с. 40, мал. 20.

[159] Тут і далі відстань від краю кришки дається по нижній широкій стороні.

[160] Літери NE виконані з інверсією.

[161] Див.: G.J. Studnicki, *Studniccy z Barwałdu. Genealogia czyli Rodowód. W hołdzie zmarłym, na pożytek Żyjącym, dla pamięci Potomnych według Ksiąg Parafialnych Barwałdzkich*, Wadowice; Barwałd 1993, 44 s.

Графіті № 6115 (табл. CIV, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на висоті 159 см від підлоги та на відстані 72 см від правого краю.

Опис. На мармуровій поверхні простежується запис особового імені автора: Andrei ‘*Андрій*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за часом поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6116 (табл. CIV, 3)

Розташування. Знаходиться на кришці на висоті 145 см від підлоги та на відстані 60 см від правого краю.

Опис. На мармуровій поверхні видряпаний чотириконечний хрест, вершина щогли якого замкнена невеликим відрізком, а основа спирається на двоступінчасту відкриту донизу Голгофу.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за часом поширення комплексу графіті на саркофазі.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 6117 (табл. CV, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на висоті 146 см від підлоги та на відстані 62 см від правого краю.

Опис. На мармуровій поверхні видряпаний чотириконечний хрест, перекладина якого виконана подвійною рискою; найвірогідніше, це сталось через те, що рука автора в процесі поглиблення прорізу зісковзнула.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за часом поширення комплексу графіті на саркофазі.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 6118 (табл. CV, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на висоті 140 см від підлоги та на відстані 53 см від правого краю.

Опис. На поверхні мармуру простежуються літери ПѠМ, щогла та фрагменти інших літер за ними, знищені дрібними вибоями. Найвірогідніше реконструювати в цьому місці дієслово-прохання: помⷧни ‘*пом’яни*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за часом поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6119 (табл. CV, 3)

Розташування. Знаходиться на кришці на висоті 152 см від підлоги та на відстані 160 см від правого краю.

Опис. На поверхні мармуру читається особове ім'я автора: Ian '*Ян*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6120 (табл. CVI, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на висоті 135 см від підлоги та на відстані 95 см від правого краю.

Опис. На поверхні мармуру прокреслене особове ім'я автора: Ian '*Ян*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6121 (табл. CVI, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на висоті 128 см від підлоги та на відстані 88 см від правого краю.

Опис. На мармуровій поверхні прокреслена традиційна для ранньомодерного часу форма молитовного звернення: Г(оспо)д(и) помѧ(ни) '*Господи, пом'яни*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер та за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6122 (табл. CVI, 3)

Розташування. Знаходиться на стінці на висоті 89 см від підлоги та на відстані 17 см від правого краю.

Опис. Збереженість напису добра, його складові читаються як особове та родове імена автора: Jan Naruszewski '*Ян Нарушевський*'.

У каталозі "Бібліотеки Радзивіллів Несвижської ординації" згадується видання "Політики" Арістотеля (Краків 1605), на якому міститься запис 1633 р. про приналежність цього примірника Яну Нарушевському[162]. Зважаючи на хронологію позначки власника книги та час поширення написів на саркофазі, графіті могло бути виконане саме цією особою.

Датування. Кінець XVI – друга чверть XVII ст.; за ймовірною ідентифікацією особи автора.

Категорія. Пам'ятний напис.

[162] *Bibliografia Estreichera*, Katalog starych druków Biblioteki Ordynacji Nieświeskiej Radziwiłłów. Druki polskie XVI – XVIII w., [електронний ресурс], режим доступу: https://www.estreicher.uj.edu.pl/nieswiez/wpis/?id=725.

Графіті № 6123 (табл. CVII, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на висоті 127 см від підлоги та на відстані 71 см від правого краю.

Опис. На поверхні мармуру видряпане особове ім'я автора: Stefan '*Стефан*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6124 (табл. CVII, 2)

Публікації. В. Корнієнко[163].

Розташування. Знаходиться на стінці на висоті 91 см від підлоги та на відстані 34 см від правого краю.

Опис. Збереженість напису добра, його складові чітко читаються:

помєни[164]гд҃и | дш҃ꙋра

З розбивкою на слова та відновленням пропущених фрагментів текст виглядає таким чином:

Помєни Г(оспо)ди д(ꙋ)шꙋ ра(ба).

Пом'яни, Господи, душу раба.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6125 (табл. CVIII, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на висоті 100 см від підлоги та на відстані 28 см від правого краю.

Опис. На поверхні мармуру у верхньому рядку видряпане особове та родове імена автора: Jozeph Lozinsky '*Йозеф Лозинський*', а у нижньому – рік виконання 1609.

У Речі Посполитій було кілька родин Лозінських, герба Кривда, Леліва, Любич[165], проте серед її представників особи на ім'я Йозеф, яка могла виконати графіті в означений рік, виявити наразі не вдалося.

Датування. 1609 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6126 (табл. CVIII, 2)

Розташування. Знаходиться на стінці на висоті 82 см від підлоги та на відстані 108 см від правого краю.

---

[163] *Таємниці гробниці Ярослава Мудрого*, с. 44, мал. 27.

[164] Літери НИ написані з інверсією.

[165] A. Boniecki, *Op. cit.*, t. 16: Łopuszańscy – Madalińscy,Warszawa 1913, s. 43–49.

Опис. Поверхня мармуру в місці розташування напису сильно затерта, читається тільки початок фрази: byl tu ‘*був тут*’, за яким помітна літера О та залишки окремих літер за нею.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6127 (табл. CIX, 1)

Розташування. Знаходиться на стінці на висоті 71 см від підлоги та на відстані 91,5 см від правого краю.

Опис. На поверхні мармуру виконане вертикально особове та родове імена автора: Andrei Byczewsky ‘*Андрій Бичевський*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6128 (табл. CIX, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на висоті 96 см від підлоги та на відстані 30 см від правого краю.

Опис. На поверхні мармуру виконане особове та родове імена автора, а також рік виконання напису: Іѡ[ан]нъ Влꙋховск[и](и) ҂ахаі ‘*Йоанн Влуховський 1611*’.

Датування. 1611 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6129 (табл. CX)

Розташування. Знаходиться на стінці на висоті 91 см від підлоги та на відстані 96 см від правого краю.

Опис. Поверхня мармуру в місці розташування напису сильно затерта, тож читається тільки початок фрази:

Року ҂ахє мѣс[ѧц]а апріл[ѧ] 9 Міх[аи]л…

Року 1605 місяця квітня 9 Михайло…

Датування. 9 квітня 1605 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6130 (табл. CXI, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на висоті 129 см від підлоги та на відстані 54,5 см від правого краю.

Опис. Поверхня мармуру в місці розташування дворядкового напису затерта. У верхньому рядку читається особове та родове імена автора

Bogdan X[166]om[e]cki ‘*Богдан Хомецький*’, а в нижньому помітні залишки окремих літер, що не підлягають прочитанню.

На жаль, інформація про представників родини Хомецьких зустрічається для XV–XVI ст.[167], тобто, раніше, аніж коли в Софії Київській з’являються латиничні графіті. Тож відомостей про Богдана не виявлено.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6131 (табл. CXI, 2)

Розташування. Знаходиться на стінці на висоті 83 см від підлоги та на відстані 12 см від правого краю.

Опис. На поверхні мармуру помітні літери МИ.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6132 (табл. CXII, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на висоті 131 см від підлоги та на відстані 37 см від правого краю.

Опис. Над записом Йоанна Студницького у три рядки видряпане особове та родове імена автора, який також відвідав Святу Софію у 1633 р.: Matyas Ian Smelski 1633.

Matiac Ян Смельський 1633.

Датування. 1633 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6133 (табл. CXII, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на висоті 114 см від підлоги та на відстані 88 см від правого краю.

Опис. На поверхні мармуру виконаний запис особового імені автора: Иѳанъ(ъ) ‘*Іван*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6134 (табл. CXIII, 1)

Розташування. Знаходиться на стінці на висоті 87 см від підлоги та на відстані 5 см від правого краю.

---

[166] Прикметна передача літери X через кирилицю, а не польське Ch.

[167] A. Boniecki, *Op. cit.*, t. 3: Chmielewscy – Czetowscy, Warszawa 1900, s. 58–59.

Опис. На поверхні мармуру виконаний запис особового імені автора: Ивдн(ъ) ‘*Іван*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6135 (табл. CXIII, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на висоті 114 см від підлоги та на відстані 103 см від правого краю.

Опис. На поверхні мармуру виконаний запис особового імені автора: Вдс(илии) ‘*Василь*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6136 (табл. CXIII, 3)

Розташування. Знаходиться на кришці на висоті 127 см від підлоги та на відстані 106 см від правого краю.

Опис. Поверхня мармуру в місці розташування напису сильно затерта, тому від нього залишились окремі складові. У верхньому рядку помітне дієслово bi[l] ‘*був*’, у другому можна розібрати літеру x та залишки інших літер, у третьому рядку читається фраза poku 1611 ‘*року 1611*’, за якими помітно літери JA (або SA), у четвертому – IA.

Датування. 1611 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6137 (табл. CXIV, 1)

Розташування. Знаходиться на стінці на висоті 77 см від підлоги та на відстані 33 см від правого краю.

Опис. На поверхні мармуру у два рядки виконані літери: NDIOI у верхньому рядку та DJI в нижньому.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6138 (табл. CXIV, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на висоті 104,5 см від підлоги та на відстані 38 см від правого краю.

Опис. Мармур у місці розташування напису пошкоджений вибоями та затертий. У верхньому рядку читається запис року відвідання автором Святої Софії: рокѹ ахм ‘*року 1640*’. У нижньому видряпані особове та ро-

дове імена автора; перше читається добре як Маρк(ъ) ‘*Марк*’, а друге пошкоджене, можна розібрати тільки Васо(...).

Датування. 1640 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6139 (табл. CXV, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на висоті 126 см від підлоги та на відстані 35 см від правого краю.

Опис. Поверхня мармуру в місці розташування напису сильно затерта, за наявними складовими текст можна реконструювати як запис особового та родового імен автора: Ja[k]obos S[tani]sl[aw] Brosensky ‘*Яків-Станіслав Бросенський*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам’ятний напис.

IV.2. Графіті на північній стороні саркофага

Північна сторона мармурового саркофага найбільш яскраво декорована. У центральній частині ящика виконане зображення розетки, обабіч якої розташовані кипариси та зображення чотириконечних хрестів з розширеними кінцями. У центрі композиції кришки розміщений рельєф з зображенням чотириконечного хреста, кінці якого розширюються, вивертаючись назовні всередину; від основи щогли вгору проростають виноградні лози з листям та гронами. Обабіч цієї композиції розташовано по чотириконечному хресту з розширеними кінцями на двоступінчастій Голгофі. Під перекладиною обох зображені кипариси, а над перекладиною виконані рельєфні зображення пальмових листків ліворуч або риб праворуч. Композиції по краях кришки містять зображення дерев та птахів, а у центрі розміщені пази для підняття кришки, причому в лівій наявна мармурова заглушка. На виступах-акротеріях кришки зображені чотириконечні проквітлі хрести, схожі на зображення хреста на західному торці стінки саркофага. Ця частина саркофага містить найбільше графіті, тут виявлено двісті дванадцять стародавніх графіті, яким надано номери від 6140-го по 6352-й (табл. CII).

Графіті № 6140 (табл. CXV, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 52 см від верхнього краю та на відстані 202 см від лівого краю.

Опис. Збереженість напису добра, його текст чітко читається:
Ja byl 1629 Waw(rzyniec) Berezecki lowczy kyiowski.
Я був, Вавринець Бережецький, ловчий київський.

Інформацію про київського ловчого Вавринця Бережецького дослідники наводять під 1584[168], 1594[169] та 1595[170] рр., тож напис на саркофазі з Софії Київської, що виконаний ним 1629 р., на сьогодні є найпізнішою згадкою про цього київського земського урядника.

Датування. 1629 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6141 (табл. CXVI, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 49 см від верхнього краю та на відстані 196 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру прокреслені дві літери Б.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6142 (табл. CXVI, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 50,5 см від верхнього краю та на відстані 200 см від лівого краю.

Опис. Збереженість напису погана, його пошкоджено записом ловчого Вавринця Бережецького. За наявними складовими текст можемо встановити, що тут був записаний рік виконання – 1594 р., а також особове ім'я автора: Wojciech '*1594 Войцех*'.

Датування. 1594 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6143 (табл. CXVI, 3)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 48 см від верхнього краю та на відстані 212 см від лівого краю.

Опис. Поверхня мармуру в місці розташування напису затерта, частина його складових не збереглась. Проте можна встановити, що тут були виконані особове та родове імена автора: Io[a]nes Kloszynsky '*Йоанн Клошинський*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

---

[168] H. Litwin, *Napływ szlachty polskiej na Ukrainę 1569–1648*, Warszawa 2000, s. 206. Див., також: *Urzednicy dawnej Rzechypospolitej XII–XVIII wieku*, t. III, z. 4: Urzednicy wojewodztw Kijowskiego i Chernihowskiego XV–XVIII wieku: spisy, Kornik 2002, s. 33.

[169] A. Boniecki, *Op. cit.*, t. 1, s. 168.

[170] A. Jabłonowski, *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym*, t. 10, Źródła dziejowe, t. 21, Warszawa 1894, s. 13.

Графіті № 6144 (табл. CXVI, 4)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 54,5 см від верхнього краю та на відстані 198 см від лівого краю.

Опис. Напис практично повністю знищений автографом Вавринця Бережецького, залишились тільки окремі літери СОN.

Датування. Кінець XVI – 1629 р.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі та за особливостями розташування.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6145 (табл. CXVII, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 52 см від верхнього краю та на відстані 196 см від лівого краю.

Опис. Напис знищений автографом Вавринця Бережецького, залишились тільки окремі літери МОВЄ.

Датування. Кінець XVI – 1629 р.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі та особливостями розташування.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6146 (табл. CXVII, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 49,5 см від верхнього краю та на відстані 200 см від лівого краю.

Опис. Поверхня мармуру в місці розташування напису пошкоджена подряпинами та затерта, однак складові дозволяють прочитати текст як особове та родове імена автора: Waclaw Swikowski '*Вацлав Свіковський*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6147 (табл. CXVII, 3)

Публікації. В. Корнієнко[171].

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 61 см від верхнього краю та на відстані 200 см від лівого краю.

Опис. Збереженість трирядкового напису добра, його текст впевнено читається як особове та родове імена автора, а також рік відвідання ним Святої Софії: Стеф(анъ) Зотин(ъ) ҂зрн҃и '*Стефан Зотін 7158 (1650)*'.

Датування. 1650 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6148 (табл. CXVIII, 1)

Публікації. В. Корнієнко[172].

[171] *Таємниці гробниці Ярослава Мудрого*, с. 40, мал. 21.
[172] *Ibid.*, с. 42, мал. 22.

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 65 см від верхнього краю та на відстані 158 см від лівого краю.

Опис. Збереженість напису добра, текст чітко читається як особове та родове імена автора: Jan Pleteniecki '*Ян Плетенецький*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6149 (табл. CXVIII, 2)

Публікації. В. Корнієнко[173].

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 42 см від верхнього краю та на відстані 196 см від лівого краю.

Опис. Збереженість трирядкового напису добра, його текст чітко читається як рік перебування автора в соборі, а також його особове та родове імена: 1607 Sam[ue]l Szewsky '*1607 Самуїл Шевський*'.

А. Бонецький згадує під 1603 р. невідомого Шевського у контексті відомостей про родину Добеславських[174], однак неможливо встановити у контексті цієї згадки, що мовилося саме про Самуїла.

Датування. 1607 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6150 (табл. CXVIII, 3)

Публікації. В. Корнієнко[175].

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 5 см від верхнього краю та на відстані 122 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру прокреслене особове ім'я автора: Homa '*Хома*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6151 (табл. CXIX)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 50 см від верхнього краю та на відстані 190 см від лівого краю.

Опис. Поверхня мармуру в місці розташування напису пошкоджена кількома вибоями, що частково знищили окремі його складові: Adam P(...)owsky 1631 '*Адам П(...)овський 1631*'. Через пошкодження родового імені встановити особу автора не виявляється за можливе.

[173] *Таємниці гробниці Ярослава Мудрого*, с. 39, мал. 19.
[174] A. Boniecki, *Op. cit.*, t. 4: Czetwertyńscy – Dowiakowscy, Warszawa 1901, s. 314.
[175] *Таємниці гробниці Ярослава Мудрого*, с. 42, мал. 24.

Датування. 1631 р.; за прямим датуванням.
Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6152 (табл. CXX, 1)
Публікації. В. Корнієнко[176].
Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 41 см від верхнього краю та на відстані 196 см від лівого краю.
Опис. На поверхні мармуру прокреслена фігура у вигляді розділеного горизонтальною діагоналлю ромбу, вершина якого увінчана чотириконечним хрестом.
Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу графіті на саркофазі.
Категорія. Емблеми.

Графіті № 6153 (табл. CXX, 2)
Публікації. В. Корнієнко[177].
Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 5 см від верхнього краю та на відстані 131 см від лівого краю.
Опис. Напис пошкоджений вибоями та автографом Станіслава Жебровського, тому частина його складових не простежується: Andrz[e]i Ha(...)l(...) [a](nno) D(omini) 1580 '*Андрій Га(...)л(...) року Божого 1580*'.
Датування. 1580 р.; за прямим датуванням.
Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6154 (табл. CXX, 3)
Публікації. В. Корнієнко[178].
Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 5 см від верхнього краю та на відстані 132 см від лівого краю.
Опис. Збереженість напису добра, його текст чітко читається як особове та родове імена автора: Stanislaw Zebrowsky 1585 '*Станіслав Жебровський 1585*'.
Датування. 1585 р.; за прямим датуванням.
Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6155 (табл. CXX, 4)
Публікації. В. Корнієнко[179].
Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 53 см від верхнього краю та на відстані 30 см від лівого краю.

[176] *Таємниці гробниці Ярослава Мудрого*, с. 45, мал. 29.
[177] *Ibid.*, с. 39, мал. 17.
[178] *Ibid.*, с. 39, мал. 18.
[179] *Ibid.*, с. 44, мал. 26.

Опис. Збереженість напису добра, його текст чітко читається: помани[180] Г(оспод)и Стефана ‘*пом’яни, Господи, Стефана*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6156 (табл. CXXI, 1)

Публікації. В. Корнієнко[181].

Розташування. Знаходиться на вертикальній поверхні виступу-акротерію на відстані 28 см від нижнього краю та на відстані 32 см від правого краю.

Опис. Збереженість напису відносно добра, незважаючи на пошкодження лівої частини другого рядка, його текст впевнено реконструюється: hic fuit [16]11 Ioannes Was ‘*тут був 1611 Йоанн Вас*’. Можливо, родове ім’я було незавершене.

Датування. 1611 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6157 (табл. CXXI, 2)

Публікації. В. Корнієнко[182].

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 75 см від верхнього краю та на відстані 178 см від лівого краю.

Опис. Збереженість обведеного прямокутною рамкою напису добра, його текст чітко читається:

nȷ ŭ թվ nh[183]q

Перші літери, ймовірно, є скороченою формою тексту, можливо, пов’язаного з ім’ям автора напису. Друга частина впевнено читається як запис року: թվ(ȟŭ) nhq ‘*року 1076 (1627)*’.

Датування. 1627 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6158 (табл. CXXII)

Публікації. В. Корнієнко[184].

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 52 см від верхнього краю та на відстані 74 см від лівого краю.

Опис. Збереженість напису добра, практично всі його складові збереглись:

---

[180] Літери ИИ більші за розмірами на написані з інверсією.
[181] *Таємниці гробниці Ярослава Мудрого*, с. 38, мал. 15.
[182] *Ibid.*, с. 44, мал. 28.
[183] У попередній публікації ця літера була помилково надрукована як ȣ.
[184] *Таємниці гробниці Ярослава Мудрого*, с. 39, мал. 16.

ро҃к ҂а҃х҃к҃д бы҃л т҃-каплицки҃

З відновленням втраченого фрагмента текст виглядає таким чином: Рок(у) ҂а҃х҃к҃д был т[у]т Каплицкий.

Року 1624 був тут Каплицький.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер та за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6159 (табл. CXXIII, 1)

Публікації. В. Корнієнко[185].

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 9 см від верхнього краю та на відстані 73,5 см від лівого краю.

Опис. Збереженість напису добра, усі його складові чітко читаються як особове та родове імена автора: Woicziech Poray '*Войцех Порай*'. Нижче видряпана ще одна літера Р.

Вочевидь, автор напису на саркофазі вказав лише свою приналежність до великої гербової родини[186], тому визначити до якого шляхетського роду він належав складно. Щоправда, К. Несецький наводить відомості про родину Пораїв, однак відомостей про Войцеха у цій згадці не знаходимо[187].

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6160 (табл. CXXIII, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 63,5 см від верхнього краю та на відстані 174 см від лівого краю.

Опис. Збереженість напису добра, його текст читається як особове та родове імена автора: Jan Karwowski '*Ян Карвовський*'.

У Речі Посполитій існувало кілька родин Карвовських, гербів Слеповрон, Равич, Пнейна[188]. Найвірогідніше, автор напису походить з останньої, адже її представники займали уряди на Чернігівщині[189] та на Волині.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

---

[185] *Таємниці гробниці Ярослава Мудрого*, с. 42, мал. 23.
[186] K. Niesiecki, *Op. cit.*, t. 3, Lwow 1740, s. 653–657.
[187] *Ibid.*, s. 657.
[188] A. Boniecki, *Op. cit.*, t. 9: Jelowscy – Kęstowiczowie, Warszawa 1906, s. 322–331.
[189] *Urzednicy dawnej Rzechypospolitej XII–XVIII wieku*, s. 87, 217, 221.

Графіті № 6161 (табл. CXXIV, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 47 см від верхнього краю та на відстані 187 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру прокреслені літери ГР.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6162 (табл. CXXIV, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 71 см від верхнього краю та на відстані 197 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру прокреслений ромб.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу графіті на саркофазі.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 6163 (табл. CXXIV, 3)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 72 см від верхнього краю та на відстані 161 см від лівого краю.

Опис. Напис практично повністю знищений автографом Яна Брошовського, від нього залишився початок фрази: bil tu ‘*був тут*’.

Датування. Кінець XVI – 1611 р.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі та за особливостями розташування.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6164 (табл. CXXIV, 4)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 68 см від верхнього краю та на відстані 196 см від лівого краю.

Опис. Виконаний на поверхні мармуру напис чітко читається: ІНОКЪ) Тар[190]сіи ‘*інок Тарасій*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6165 (табл. CXXIV, 5)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 67 см від верхнього краю та на відстані 165 см від лівого краю.

Опис. Мармур у місці розташування напису затертий, тому частина його складових ледь простежується. Тим не менше, текст може бути прочитаний: Андр(ѣи) Стѣфа(нъ) Сполинъ ‘*Андрій-Стефан Сполін*’.

[190] Літери АР написані з інверсією.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6166 (табл. CXXV, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 70 см від верхнього краю та на відстані 165 см від лівого краю.

Опис. Напис виконаний доволі незграбно, проте в цілому автор намагався глибоко прорізати літери, тож у цілому текст читається добре: a(nno) 1611 J(an)[191] Broszowski '*року 1611 Ян Брошовський*'. З обох боків імена автора відділені вертикальними рисками.

Датування. 1611 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6167 (табл. CXXV, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 69 см від верхнього краю та на відстані 167 см від лівого краю.

Опис. Збереженість напису добра, він чітко читається як запис особового імені: ѻ(тєцъ) Ивѧн(ъ) '*отець Іван*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6168 (табл. CXXV, 3)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 70 см від верхнього краю та на відстані 165 см від лівого краю.

Опис. Поверхня мармуру в місці розташування напису пошкоджена вибоями та автографом Яна Брошовського, тож частина складових не збереглась. Утім, звична формула напису дозволяє впевнено реконструювати текст: bi[l] Prosock[y] '*був Просоцький*'.

Датування. Кінець XVI – 1611 р.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі та за особливостями розташування.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6169 (табл. CXXVI, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 66 см від верхнього краю та на відстані 159 см від лівого краю.

Опис. По мармуру прокреслені літери: ѲΛѦ.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

[191] Особове ім'я автора відновлене як найбільш вірогідне.

Графіті № 6170 (табл. CXXVI, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 63,5 см від верхнього краю та на відстані 154 см від лівого краю.

Опис. По мармуру доволі схематично видряпаний запис, який з певною часткою вірогідності можна прочитати таким чином: ѧзрли[192] рокѵ ‘*7138 (1630) року*’.

Датування. 1630 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6171 (табл. CXXVI, 3)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 64 см від верхнього краю та на відстані 148 см від лівого краю.

Опис. Незважаючи на затертість поверхні мармуру, напис добре читається: Adam Wolowski 1621 ‘*Адам Воловський 1621*’.

Адам походив з родини Воловських герба Прус[193], проте згадок про нього віднайти наразі не вдалося.

Датування. 1621 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6172 (табл. CXXVII, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 62,5 см від верхнього краю та на відстані 168,5 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру видряпаний напис: ѧзъ Міхонъ ‘*я, Тихон*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6173 (табл. CXXVII, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 60,5 см від верхнього краю та на відстані 166 см від лівого краю.

Опис. Напис пошкоджений подряпинами, тому простежуються тільки окремі його складові – літера В, склад КѲ, а також окремі елементи інших літер.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6174 (табл. CXXVII, 3)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 52 см від верхнього краю та на відстані 166 см від лівого краю.

---

[192] Літери РѦ, на мою думку, написані з інверсією – перегорнута щогла ρ є водночас скісною ѧ.
[193] K. Niesiecki, *Op. cit.*, t. 4, s. 585.

Опис. На поверхні мармуру виконані особове та родове імена автора: Thomas Radomski '*Томаш Радомський*'.

У Речі Посполитій було кілька родин Радомських, гербів Прус, Побог та Бродзиць[194], проте відомостей про Томаша виявити не вдалося.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6175 (табл. CXXVII, 4)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 28 см від верхнього краю та на відстані 142,5 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру виконані родове ім'я автора, а також рік його перебування в храмі: Woynarowsky a(nno) 1593 '*Войнаровський, року 1593*'.

Представники родини Войнаровських у XVII–XVIII ст. посідали уряди у Київському воєводстві[195], проте через те, що автор не вказав свого особового імені, співвіднести його з конкретним представником родини не виявляється за можливе.

Датування. 1593 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6176 (табл. CXXVIII, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 34 см від верхнього краю та на відстані 142,5 см від лівого краю.

Опис. Напис зберігся добре, він чітко читається як повне особове та скорочене родове імена автора: Jan D. '*Ян Д.*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6177 (табл. CXXVIII, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 41 см від верхнього краю та на відстані 173,5 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру прокреслене родове ім'я автора: Jaleczky '*Ялечкий*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

---

[194] K. Niesiecki, *Op. cit.*, t. 3, s. 797–798.

[195] *Urzednicy dawnej Rzechypospolitej XII–XVIII wieku*, s. 33, 56–60, 81, 102, 135. Див. також: K. Niesiecki, *Op. cit.*, t. 4, s. 602.

Графіті № 6178 (табл. CXXVIII, 3)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 41,5 см від верхнього краю та на відстані 171,5 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру прокреслене слово: ѧмінь ‘*амінь*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Окремі слова та словосполучення.

Графіті № 6179 (табл. CXXVIII, 4)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 60 см від верхнього краю та на відстані 156 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру простежується особове ім’я автора – Масеј ‘*Мацей*’, а також фрагменти родового імені, яке не вдається прочитати через пошкодження поверхні мармуру в цьому місці.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6180 (табл. CXXIX, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 41 см від верхнього краю та на відстані 148 см від лівого краю.

Опис. Поверхня мармуру в місці розташування напису пошкоджена, тому збереглись тільки окремі його складові, які, утім, дозволяють реконструювати текст: Au[gu]s[tin] Woyski (16)48 ‘*Августин Войський 1648*’.

Автор напису походів зі шляхетської родини Войських герба Венява[196], проте згадок про особу на ім’я Августин серед її представників виявити не вдалося.

Датування. 1648 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6181 (табл. CXXIX, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 53,5 см від верхнього краю та на відстані 120 см від лівого краю.

Опис. По мармуровій поверхні у два рядки прокреслені слова ѧмин(ь)[197] ‘*амінь*’ та літери ⷭⷭ.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Окремі слова та словосполучення.

[196] K. Niesiecki, *Op. cit.*, t. 4, s. 604.

[197] Усі літери слова написані з інверсією.

Графіті № 6182 (табл. CXXIX, 3)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 50 см від верхнього краю та на відстані 120 см від лівого краю.

Опис. Через сильну затертість мармуру в місці розташування напису можна реконструювати тільки частину тексту:

Раб(ъ) Б(ожи)[и] рок[у]…

Раб Божий року…

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6183 (табл. CXXX, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 44 см від верхнього краю та на відстані 120 см від лівого краю.

Опис. Збереженість напису добра, його текст чітко читається:

Рабъ Божии был(ъ) грешныи Ѳеѡдоръ Могилевъ року ҂а҃хне.

Раб Божий був грішний Федір Могилев року 1655.

Датування. 1655 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6184 (табл. CXXX, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 57 см від верхнього краю та на відстані 120 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру прокреслений простий чотириконечний хрест.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Хрести, монограми, теонімограми.

Графіті № 6185 (табл. CXXX, 3)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 29 см від верхнього краю та на відстані 93 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру прокреслені літери ZO.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6186 (табл. CXXXI, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 27 см від верхнього краю та на відстані 93 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру прокреслена літера А.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6187 (табл. CXXXI, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 13 см від верхнього краю та на відстані 98 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру прокреслена літера А.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6188 (табл. CXXXI, 3)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 53 см від верхнього краю та на відстані 50 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру прокреслений склад ДО.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6189 (табл. CXXXI, 4)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 40 см від верхнього краю та на відстані 126 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру прокреслені особове та родове імена автора: Tomasz Malanowicz ‘*Томаш Маланович*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6190 (табл. CXXXII, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 28,5 см від верхнього краю та на відстані 133 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру двічі прокреслені особове ім’я автора: Іѡанъ Іѡ/а/[198]ан(ь) ‘*Йоанн, Йоанн*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6191 (табл. CXXXII, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 28 см від верхнього краю та на відстані 126 см від лівого краю.

[198] Автор помилково прокреслив літеру дзеркально.

Опис. По мармуру видряпане дієслово-прохання помѧни ‘*пом’яни*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6192 (табл. CXXXII, 3)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 28,5 см від верхнього краю та на відстані 133 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру видряпаний рік виконання напису та родове ім’я автора: 1629 Wilusz ‘*1629 Вілюш*’.

Датування. 1629 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6193 (табл. CXXXII, 4)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 28,5 см від верхнього краю та на відстані 107 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру видряпане особове ім’я автора напису: Մեխա[կ] ‘*Мехак*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі; найвірогідніше, кінець XVI – перша третина XVII ст.; за хронологією вірменських написів у Софії Київській.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6194 (табл. CXXXIII, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 28,5 см від верхнього краю та на відстані 115 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру видряпані літери ѲПІ.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6195 (табл. CXXXIII, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 28,5 см від верхнього краю та на відстані 120 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру виконаний напис: a(nno) 1642 ‘*року 1642*’.

Датування. 1642 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6196 (табл. CXXXIII, 3)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 28 см від верхнього краю та на відстані 117 см від лівого краю.

Опис. Від напису залишились літери ΛИ та NOP.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6197 (табл. CXXXIII, 4)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 14 см від верхнього краю та на відстані 120 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру простежується займенник ѧзъ ‘*я*’ та літера К під ним.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6198 (табл. CXXXIV, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 68 см від верхнього краю та на відстані 130 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру видряпані літери МN.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6199 (табл. CXXXIV, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 67 см від верхнього краю та на відстані 128 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру видряпане особове ім’я автора напису: Иѡѧ[199]нъ(ъ) ‘*Йоанн*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6200 (табл. CXXXIV, 3)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 21 см від верхнього краю та на відстані 120 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру помітні літери АК.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6201 (табл. CXXXIV, 4)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 23 см від верхнього краю та на відстані 120 см від лівого краю.

[199] Літери ѠѦ накладаються одна на одну.

Опис. Трохи нижче виконані літери WI.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6202 (табл. CXXXV, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 21 см від верхнього краю та на відстані 109 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру видряпані особове та родове імена автора: Martyn Morawsky '*Мартин Моравський*'.

У Речі Посполитій було кілька родин Моравських, герба Домброва, Кораб та Наленч[200], проте відомостей про Мартина наразі не виявлено.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6203 (табл. CXXXV, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 70 см від верхнього краю та на відстані 91 см від лівого краю.

Опис. Поверхня мармуру дуже пошкоджена подряпинами та написом № 6204, проте текст можна реконструювати: Koslew[sky] an(n)o [16]43 '*Кошлевський року 1643*'.

Датування. 1643 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6204 (табл. CXXXVI, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 72 см від верхнього краю та на відстані 91 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру ретельно видряпані літери ⰲⰸ.

Датування. 1643 р. – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі та за особливостями розташування.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6205 (табл. CXXXVI, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 74 см від верхнього краю та на відстані 91 см від лівого краю.

Опис. Права частина напису не збереглась через затертість поверхні мармуру:

ⰵⰰ----- | ⰱ-------- | ⰵ-------- | ⰰⰿ-ⰿ------ | ⰿⰻ-ⰱⰻ-----

[200] K. Niesiecki, *Op. cit.*, t. 3, s. 297–298.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6206 (табл. CXXXVI, 3)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 70 см від верхнього краю та на відстані 72 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру помітний склад ТИ та, на деякій відстані, літера О.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6207 (табл. CXXXVI, 4)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 73 см від верхнього краю та на відстані 72 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру видряпане особове ім'я автора напису: Ꙗким(ъ) '*Яким*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6208 (табл. CXXXVII, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 73 см від верхнього краю та на відстані 79 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру видряпано два імені: Иоаннъ '*Йоанн*' та Ꙗким(ъ) '*Яким*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6209 (табл. CXXXVII, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 57 см від верхнього краю та на відстані 98 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру видряпані особове та родове імена автора: Baltazar Boczkowsky '*Бальтазар Бочковський*'.

У Речі Посполитій було кілька родин Бочковських[201], але відомостей про Бальтазара не виявлено. Ймовірно, він походив з родини герба Годзава, представник якої в XVII ст. посідав уряди на Чернігівщині[202].

[201] A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. 1, s. 317–319.
[202] *Urzednicy dawnej Rzechypospolitej XII–XVIII wieku*, s. 199, 234, 245.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6210 (табл. CXXXVII, 3)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 52 см від верхнього краю та на відстані 98 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру видряпані особове та незавершене родове імена автора: Jan Kloso(...) '*Ян Клосо(...)*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6211 (табл. CXXXVIII, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 53 см від верхнього краю та на відстані 98 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру помітне частково пошкоджене попереднім написом Яна особове ім'я іншого автора: Pet[r] '*Петро*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6212 (табл. CXXXVIII, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 34 см від верхнього краю та на відстані 73 см від лівого краю.

Опис. По мармуровій поверхні прокреслені в стовпчик літери ВК.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6213 (табл. CXXXVIII, 3)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 34 см від верхнього краю та на відстані 73,5 см від лівого краю.

Опис. Перша літера згаданого вище напису пошкодила виконаний у три рядки запис особового та родового імен автора: Den(is) Biernicki '*Денис Бєрніцький*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6214 (табл. CXXXVIII, 4)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 24 см від верхнього краю та на відстані 58 см від лівого краю.

Опис. Напис виконаний доволі незграбно, проте в цілому текст може бути прочитаний як особове ім'я: Иоаки[м](ъ) '*Йоаким*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6215 (табл. CXXXIX, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 27 см від верхнього краю та на відстані 64 см від лівого краю.

Опис. Поверхня мармуру в місці розташування напису затерта та пошкоджена вибоями, проте текст може бути реконструйований:
Рабъ[а] сво[ег]о сп(ас)и Г(оспо)д[і] Самоуила.
Раба свого спаси, Господи, Самуїла.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6216 (табл. CXXXIX, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 28 см від верхнього краю та на відстані 67 см від лівого краю.

Опис. Збереженість напису добра, його складові чітко читаються як особове та родове імена автора: Andrey Morawsky '*Андрій Моравський*'.

Це вже другий автограф представника родини Моравських у київському Софійському соборі. К. Несецький називає Андрія в родині герба Наленч[203], проте впевненості в ототожненні його та автора напису на саркофазі немає[204].

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6217 (табл. CXXXIX, 3)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 29 см від верхнього краю та на відстані 58 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру простежуються літери МАПА, за якими наявні кілька вибоїв, що, найвірогідніше, знищили його продовження.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Фрагмент напису.

---

[203] K. Niesiecki, *Op. cit.*, t. 3, s. 298.
[204] Див. також коментар до № 6202.

Графіті № 6218 (табл. CXXXIX, 4)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 28 см від верхнього краю та на відстані 56 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру простежуються літери ѠМІ О.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6219 (табл. CXL, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 29 см від верхнього краю та на відстані 56 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру простежуються видряпане особове та родове імена автора: Robert Willer '*Роберт Віллер*'. Особливості розташування складових вказують, що, вірогідно, спершу родове ім'я було виконано скорочено у вигляді літери W перед ім'ям "Роберт", але потім автор вирішив його повністю дописати вище.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6220 (табл. CXL, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 19 см від верхнього краю та на відстані 73 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру видряпане особове ім'я автора: Ієродион(ъ) '*Єродіон*'. Нижче перед ним помітні залишки пошкоджених літер.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6221 (табл. CXL, 3)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 47 см від верхнього краю та на відстані 50 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру доволі незграбно видряпані особове та родове імена автора, які можуть бути прочитані таким чином: Stanislaw Lach '*Станіслав Лях*'.

А. Бонецький наводить згадки під 1580 р. про особу з таким ім'ям[205], яка теоретично могла відвідати Софійський собор та залишити автограф на саркофазі.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

[205] A. Boniecki, *Op. cit.*, t. 13: Krzemieniowscy – Lasoccy, Warszawa 1909, s. 323.

Графіті № 6222 (табл. CXL, 4)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 33 см від верхнього краю та на відстані 89 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру видряпані літери NA.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6223 (табл. CXLI, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 41 см від верхнього краю та на відстані 78 см від лівого краю.

Опис. Поверхня мармуру в місці розташування напису збереглась погано, від нього залишились тільки пошкоджене особове ім'я Ив[а]н(ъ) '*Іван*' та перша літера родового імені С.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6224 (табл. CXLI, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 15 см від верхнього краю та на відстані 50 см від лівого краю.

Опис. По мармуровій поверхні в стовпчик виконані літери МДЛ.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6225 (табл. CXLI, 3)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 25 см від верхнього краю та на відстані 50 см від лівого краю.

Опис. На мармуровій поверхні виконане скорочене дієслово-прохання пом(ѩни) '*пом'яни*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6226 (табл. CXLII, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 77 см від верхнього краю та на відстані 68 см від лівого краю.

Опис. Поверхня мармуру в місці розташування напису затерта, тому його закінчення не збереглось:

Помени Г(оспо)ди раба с[воего] Са(...)

Пом'яни, Господи, раба свого Са(...)

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6227 (табл. CXLII, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 82 см від верхнього краю та на відстані 82 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру прокреслене особове та родове імена автора: Georgius Jastrzebski '*Георгій Ястржембський*'.

У Речі Посполитій існувало багато родин Ястржембських, гербів Доленга, Яструбець, Лебідь, Сліповрон, Заремба та Корвін[206]; найвірогідніше, автор походив з родини герба Сліповрон, представники якої займали уряди в Київському та Чернігівському воєводствах[207].

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6228 (табл. CXLII, 3)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 82,5 см від верхнього краю та на відстані 78 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру прокреслені літери MAT або MAŁ.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6229 (табл. CXLIII, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 81 см від верхнього краю та на відстані 106 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру прокреслене особове ім'я автора: Коннон(ъ) '*Конон*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6230 (табл. CXLIII, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 81 см від верхнього краю та на відстані 100 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру прокреслене скорочене особове та родове імена автора: Pet(r) H. '*Петро Г.*'. Прикметне, що ліва щогла та перекладина літери родового імені оформлені автором у вигляді хреста.

---

[206] A. Boniecki, *Op. cit.*, t. 8: Humańscy – Jelonek, Warszawa 1905, s. 314–328.

[207] *Urzednicy dawnej Rzechypospolitej XII–XVIII wieku*, s. 76, 127, 154.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6231 (табл. CXLIII, 3)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 76 см від верхнього краю та на відстані 113 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру прокреслене особове та родове імена автора: Alexander Bylocky '*Олександр Білоцький*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6232 (табл. CXLIII, 4)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 80 см від верхнього краю та на відстані 161 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру прокреслені особове та родове імена автора: Krist[208]ian Cziernowsky '*Християн Чєрновський*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6233 (табл. CXLIV, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 80 см від верхнього краю та на відстані 116 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру видряпані особове та родове імена автора: Pietr Sobolewsky '*Петро Соболевський*'.

К. Несецький згадує дві родини Соболевських, гербів Лада та Сліповрон, проте відомостей про Петра Соболевського не наводить[209].

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6234 (табл. CXLIV, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 80 см від верхнього краю та на відстані 137 см від лівого краю.

Опис. Збереженість напису добра, його текст чітко читається:
Milites regis Stephani 1585.
Солдати короля Стефана 1585.

[208] Літери ST написані у вигляді лігатури.
[209] K. Niesiecki, *Op. cit.*, t. 4, s. 153.

Датування. 1585 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6235 (табл. CXLIV, 3)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 40 см від верхнього краю та на відстані 69 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру у три рядки виконаний запис трьох імен: М(а)т(ѳеи) Роман(ъ) Андре(и) '*Матвій, Роман, Андрій*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6236 (табл. CXLV, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 36 см від верхнього краю та на відстані 50 см від лівого краю.

Опис. По мармуру прокреслені літери МѦ, можливо, ініціали автора, адже наявної поруч молитви, до якої міг би приєднатись автор, дописавши займенник "мене", немає.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6237 (табл. CXLV, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 32 см від верхнього краю та на відстані 49,5 см від лівого краю.

Опис. Напис не зберігся через затертість поверхні мармуру та автограф Андрія Савицького, тож від нього простежуються окремі літери – М та дві О, а також окремі деталі інших літер.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6238 (табл. CXLVI)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 30 см від верхнього краю та на відстані 50 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру простежується запис особового та родового імен автора: Andr[e]y Sawycky '*Андрій Савицький*'.

К. Несецький згадує кілька родин Савицьких, гербів Холева, Любич, Новина та Сліповрон[210], тож визначити автора напису наразі складно.

[210] K. Niesiecki, *Op. cit.*, t. 4, s. 44–45.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6239 (табл. CXLVII, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 50 см від верхнього краю та на відстані 50,5 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру простежується запис особового імені автора та рік його відвідання Святої Софії: Clim 1615 '*Клим, 1615*'.

Датування. 1615 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6240 (табл. CXLVII, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 23 см від верхнього краю та на відстані 89 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру видряпане слово аминь '*амінь*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Окремі слова та словосполучення.

Графіті № 6241 (табл. CXLVII, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 75 см від верхнього краю та на відстані 125 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру вишкрябані літери ІК.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6242 (табл. CXLVIII, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 77 см від верхнього краю та на відстані 84 см від лівого краю.

Опис. Незважаючи на деяку незграбність у виконанні літер, на поверхні мармуру можна прочитати особове та родове імена автора: Ian Kosziluwsky '*Ян Кошилувський*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6243 (табл. CXLVIII, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 76,5 см від верхнього краю та на відстані 83 см від лівого краю.

Опис. Згаданий вище напис пошкодив молитву іншого автора, текст якої виконаний зі скороченнями:
По(мѧни) Г(оспо)д(и) ρа(ба)…
Пом'яни, Господи, раба…

Від імені автора залишилась тільки літера о.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6244 (табл. CXLVIII, 3)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 77 см від верхнього краю та на відстані 133 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру виконаний запис особового імені автора Piotr '*Петро*' та скороченого до однієї літери у вигляді трьох вертикальних рисок, що може бути реконструйована як W або M.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6245 (табл. CXLVIII, 3)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 76,5 см від верхнього краю та на відстані 143 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру виконаний запис двох імен: Іван(ъ) Миχ(аилъ) '*Іван, Михайло*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6246 (табл. CXLIX, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 76,5 см від верхнього краю та на відстані 138 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру видряпаний незавершений запис року: вь л(ѣ)т(о) ѯа(…) '*у літо 1(…)*'. Прикметне прагнення автора взоруватись на середньовічні формули пам'ятних записів, адже в XVI–XVII ст. застосовували іменник "року".

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6247 (табл. CXLIX, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 77 см від верхнього краю та на відстані 98 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру видряпані родове та особове імена автора: Us Basyliusz ‘*Ус Василь*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6248 (табл. CXLIX, 3)

Розташування. Знаходиться на стінці на відстані 99 см від підлоги та на відстані 108,5 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру видряпане дієслово-прохання помѧни ‘*пом’яни*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6249 (табл. CL)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 76 см від верхнього краю та на відстані 158 см від лівого краю.

Опис. Незважаючи на низький рельєф прорізів, напис читається добре:

Symeon Rzycki ręka wlasna.

Симеон Ржицький, рука власна.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6250 (табл. CLI, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 24 см від верхнього краю та на відстані 24 см від лівого краю.

Опис. Права частина напису пошкоджена вибоями мармуру. У верхньому рядку читається особове ім’я Ив[211]ѧн(ъ) ‘*Іван*’ та початок родового Тр҃є. У двох наступних рядках збереглись склад РО та літера Р.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер та за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6251 (табл. CLI, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 33 см від верхнього краю та на відстані 1 см від лівого краю.

[211] Літери ИВ написані з інверсією.

Опис. На поверхні мармуру доволі незграбно виконане особове ім'я автора: Ѩкимъ '*Яким*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6252 (табл. CLII, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 12 см від верхнього краю та на відстані 29 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру видряпане особове ім'я автора запису: Михаи[212]л(ъ) '*Михайло*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6253 (табл. CLII, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на вертикальній площині східного виступу-акротерію на відстані 19 см від нижнього краю та на відстані 33 см від лівого краю виступу.

Опис. На поверхні мармуру видряпані особові імена: Єрем(иѧ) Михаило '*Єремія, Михайло*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6254 (табл. CLIII)

Розташування. Знаходиться на кришці на опуклій поверхні східного виступу-акротерію на відстані 6 см від кута між кришкою та виступом та на відстані 34 см від лівого краю виступу.

Опис. Збереженість обведеного рамкою напису задовільна, поверхня вкрита подряпинами та затерта, тож прочитати можна лише текст верхніх двох рядків:

|Ѩ|ков(ъ) Тимофеевич(ь) рок(у) а҃х҃ле…

Яків Тимофійович року 1635…

Датування. 1635 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6255 (табл. CLIV, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на опуклій поверхні східного виступу-акротерію на відстані 6 см від кута між кришкою та виступом та на відстані 21 см від лівого краю виступу.

[212] Літери АИ написані з інверсією.

Опис. На поверхні мармуру видряпані особове та родове імена автора: Piotr Guminsky '*Петро Ґумінський*'.

Петро належав до шляхетської родини герба Роля[213], хоча співвіднести його з конкретним її представником не виявляється за можливе.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6256 (табл. CLIV, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на опуклій поверхні західного виступу-акротерію на відстані 9 см від кута між кришкою та виступом та на відстані 30 см від правого краю виступу.

Опис. На поверхні мармуру видряпані особове та родове імена автора: Samuel z Lidkowiz '*Самуїл з Лідковиц*'.

Прикметне, що автор вказав своє чеське походження – з містечка Лудковичі, що згадується з XV ст.[214]

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6257 (табл. CLV, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на її вертикальному торці на відстані 103 см від підлоги та на відстані 144 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру видряпані особове ім'я та побатькові автора: Kuzma Iwanowycz '*Кузьма Іванович*'. Прикметне, що автор транслітерував кириличний текст латиницею.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6258 (табл. CLV, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на її вертикальному торці на відстані 99 см від підлоги та на відстані 144 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру простежуються поставлені під горизонтальне титло літери ИРВ та великі літери Λ обабіч них.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

---

[213] A. Boniecki, *Op. cit.*, t. 7: Grabowscy – Hulkiewiczowie, Warszawa 1904, s. 188–189.

[214] Й. Коларжик, *Легенда и реальность в названиях деревень в окрестностях курорта Лугачовице*, Вопросы ономастики 7 (2009) 71–72.

Графіті № 6259 (табл. CLVI, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на її вертикальному торці на відстані 93 см від підлоги та на відстані 126 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру простежуються особове та родове імена автора: Jan Ciolk '*Ян Цьолк*'. Праворуч видряпана літера J, можливо, недописаний повтор особового імені Яна.

А. Бонецький вказує дві родини – гербів Цьолек та Сулима[215], з яких міг походити автор напису, проте, внаслідок поширення імені Ян, пов'язати його з конкретним представником однієї з двох родин не виявляється за можливе.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6260 (табл. CLVI, 2)

Розташування. Знаходиться на стінці на відстані 80 см від підлоги та на відстані 168 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру простежуються особове та родове імена автора, а також рік його відвідання Святої Софії: Alexander Olshansky a(nno) 1613 '*Олександр Ольшанський року 1613*'.

Датування. 1613 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6261 (табл. CLVI, 3)

Розташування. Знаходиться на кришці на її вертикальному торці на відстані 103 см від підлоги та на відстані 158 см від лівого краю.

Опис. Незважаючи на затертість поверхні мармуру, текст напису добре читається:

Помѧни Г(оспод)и ра[бꙋ] Антонїа.

Пом'яни, Господи, раба Антонія.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6262 (табл. CLVII, 1)

Розташування. Знаходиться на стінці на відстані 91 см від підлоги та на відстані 133 см від лівого краю.

Опис. Поверхня мармуру в місці розташування напису затерта, проте текст у цілому читається:

Помѧни [Г](оспо)д(и).

Пом'яни, Господи.

[215] A. Boniecki, *Op. cit.*, t. 3: Chmielewscy – Czetowscy, Warszawa 1900, s. 215–225.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6263 (табл. CLVII, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на її вертикальному торці на відстані 96 см від підлоги та на відстані 215 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру простежується запис особового та родового імен автора: Mateusz Bienkowsky ‘*Матеуш Бєнковський*’.

У Речі Посполитій було кілька родин Бєнковських, гербів Корвін, Лада, Остоя, Нечуя[216], проте наразі визначити особу автора напису не виявляється за можливе.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6264 (табл. CLVII, 3)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 28,5 см від верхнього краю та на відстані 151 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру ретельно видряпані літер MATI, що є, вочевидь, скороченою формою особового імені Mati(as) ‘*Matiac*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6265 (табл. CLVIII, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 60,5 см від верхнього краю та на відстані 190 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру у два рядки виконані кілька літер, які найвірогідніше розглядати як запис фрази: бы(лъ) Ꙗкимъ ‘*Був Яким*’. За умови такого прочитання, літери бы варто розглядати як лігатуру.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6266 (табл. CLVIII, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 62,5 см від верхнього краю та на відстані 190 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру під згаданим вище написом видряпана фігура у вигляді розділеного вертикально ромбу.

[216] A. Boniecki, *Op. cit.*, t. 1, s. 248–250.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 6267 (табл. CLVIII, 3)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 80 см від верхнього краю та на відстані 182 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру видряпані особове та родове імена автора: Sczesny Rzewsky '*Щесни Ржевський*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6268 (табл. CLIX, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 30,5 см від верхнього краю та на відстані 148 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру видряпане особове ім'я автора напису: Иван(ъ) '*Іван*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6269 (табл. CLIX, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 28 см від верхнього краю та на відстані 150 см від лівого краю.

Опис. Поверхня мармуру в місці розташування дворядкового напису сильно пошкоджена численними подряпинами та іншими написами. У верхньому рядку збереглось тільки слово рок(у) '*року*' та літери ТО перед ними, у нижньому – лише літера О.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6270 (табл. CLIX, 3)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 30 см від верхнього краю та на відстані 150 см від лівого краю.

Опис. Напис сильно пошкоджений подряпинами та іншими графіті, проте можемо встановити, що він містив особове та родове імена автора. Перше збереглось добре і читається як Stanisla[w] '*Станіслав*', а від родового залишились тільки початкові літери Zam(...).

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6271 (табл. CLX, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 55 см від верхнього краю та на відстані 161 см від лівого краю.

Опис. Через пошкодження поверхні мармуру від напису збереглись тільки окремі фрагменти літери або літер, склади NOSO, щогли літери та літера W. Найвірогідніше, це залишки особового та родового імен автора, однак повної впевненості в такій інтерпретації ми не маємо.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6272 (табл. CLX, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на вертикальній стороні західного виступу-акротерію на відстані 22 см від нижньої частини кришки та на відстані 16 см від правого краю.

Опис. Незважаючи на затертість мармуру, складові напису простежуються добре, він чітко читається: Михал(ь) 1611 року ‘*Міхаль 1611 року*’.

Датування. 1611 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6273 (табл. CLX, 3)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 64 см від верхнього краю та на відстані 166 см від лівого краю.

Опис. Незважаючи на пошкодження поверхні мармуру подряпинами, розташований у два стовпчики текст добре читається:

Милостивы(и) Г(оспо)ди Матѳеꙗ спа[си].

Милостивий Господи, Матвія спаси.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6274 (табл. CLXI, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 30 см від верхнього краю та на відстані 179 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру читається скорочене особове та повне родове імена автора: Au(gustin) Bonycky ‘*Августин Боницький*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6275 (табл. CLXI, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 29 см від верхнього краю та на відстані 167 см від лівого краю.

Опис. Через значні подряпини, які щільно вкривають поверхню мармуру, вдається розібрати тільки частину родового імені автора запису: (…)eziecki ‘(…)*єзецький*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6276 (табл. CLXI, 3)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 27 см від верхнього краю та на відстані 186 см від лівого краю.

Опис. Незважаючи на пошкодження поверхні мармуру, тут читається особове та родове імена автора: Jan Szczawinsky ‘*Ян Щавінський*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6277 (табл. CLXII, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 25 см від верхнього краю та на відстані 164,5 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру простежуються написані в стовпчик літери ИПООІ.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6278 (табл. CLXII, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 1 см від верхнього краю та на відстані 222 см від лівого краю.

Опис. По мармуру видряпана літер N.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6279 (табл. CLXII, 3)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 1 см від верхнього краю та на відстані 216 см від лівого краю.

Опис. Збереженість напису добра, він впевнено читається як запис особового та родового імен автора: Ian Odunowicki ‘*Ян Одуновицький*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6280 (табл. CLXII, 4)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 20 см від верхнього краю та на відстані 175,5 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру простежується незавершений запис особового імені автора: Wojci{ech} ‘*Войцех*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6281 (табл. CLXIII, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 25 см від верхнього краю та на відстані 165,5 см від лівого краю.

Опис. Незважаючи на пошкодження мармуру, на його поверхні читається запис особового та родового імен автора: A[ndre]i Losinsky ‘*Андрій Лосинський*’.

А. Бонецький наводить відомості про дві родини Лосинських[217], проте згадок у них особи на ім’я Андрій немає.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6282 (табл. CLXIII, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 19 см від верхнього краю та на відстані 156 см від лівого краю.

Опис. По мармуру прокреслені літери KZA.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6283 (табл. CLXIII, 3)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 21 см від верхнього краю та на відстані 158 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру простежується запис особового імені автора: Іѡѧ(нъ) ‘*Йоанн*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6284 (табл. CLXIV, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 10 см від верхнього краю та на відстані 165 см від лівого краю.

[217] A. Boniecki, *Op. cit.*, t. 16, s. 16–17.

Опис. Поверхня мармуру в місці розташування напису пошкоджена, збереглись тільки літера А та О.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6285 (табл. CLXIV, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 14 см від верхнього краю та на відстані 165 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру простежується запис року – 1625, під яким видряпаний знак, схожий на літеру Ц з плавно вигнутим праворуч вгору хвостом.

Датування. 1625 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6286 (табл. CLXIV, 3)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 5 см від верхнього краю та на відстані 150 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру прокреслене особове ім'я автора напису: Damyan '*Даміан*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6287 (табл. CLXIV, 4)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 5 см від верхнього краю та на відстані 149,5 см від лівого краю.

Опис. Згаданий вище автограф Даміана пошкодив інший запис особового імені автора: Woyczi[ech] '*Войцех*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6288 (табл. CLXIV, 5)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 38 см від верхнього краю та на відстані 233 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру видряпане особове ім'я автора напису: Иванъ(ъ) '*Іван*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6289 (табл. CLXV, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 19 см від верхнього краю та на відстані 149 см від лівого краю.

Опис. Поверхня мармуру в місці розташування напису затерта та пошкоджена кількома подряпинами, проте текст читається непогано: Семиѡ[218]нъ Воранич(ь) Злотни[ц]ки(и).

Симеон Воранич-Злотницький.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер та за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6290 (табл. CLXV, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 16 см від верхнього краю та на відстані 148,5 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру видряпана літера М.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6291 (табл. CLXV, 3)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 5 см від верхнього краю та на відстані 116 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру видряпана літера Р.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6292 (табл. CLXV, 4)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 35 см від верхнього краю та на відстані 205 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру простежується склад №.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6293 (табл. CLXV, 5)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 5 см від верхнього краю та на відстані 113 см від лівого краю.

[218] Літери ѡи виконані з інверсією.

Опис. На поверхні мармуру читається запис особового та родового імен автора: Woyziech Wolsky '*Войцех Вольський*'.

У Речі Посполитій було кілька родин Вольських[219]. Серед представників цих родин виділяється Войцех з Вольських герба Герольд[220], який згадується під 1625 р. як кам'янецький канонік. З позиції географії та хронології ця особа могла бути виконавцем напису на саркофазі.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6294 (табл. CLXVI, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 20 см від верхнього краю та на відстані 83,5 см від лівого краю.

Опис. Поверхня стіни в місці розташування напису затерта. У верхньому рядку простежуються фрагменти літер та літера О, а в нижньому – ΑΝȣ та дві щогли за ними.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6295 (табл. CLXVI, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 1 см від верхнього краю та на відстані 110 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру простежується виконаний дуже дрібними літерами напис:

Помени Г(оспод)и Феод[ора].

Пом'яни, Господи, Федора.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6296 (табл. CLXVI, 3)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 43 см від верхнього краю та на відстані 207 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру простежується запис родового та особового імен автора, а також рік його відвідання Софійського собору: Celin[s]ky Ja[n] 1609 '*Целінський Ян 1609*'.

У Речі Посполитій було кілька родин Целінських, проте найвірогідніше, Ян походив з найчисельнішої – герба Заремба[221].

---

[219] K. Niesiecki, *Op. cit.*, t. 4, s. 585–591.
[220] *Ibid*., s. 585.
[221] A. Boniecki, *Op. cit.*, t. 2, s. 320–322; K. Niesiecki, *Op. cit.*, t. 1, s. 137.

Датування. 1609 р.; за прямим датуванням.
Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6297 (табл. CLXVII, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 5 см від верхнього краю та на відстані 86 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру ретельно видряпані особове та родове імена автор: Matias Wieczbork '*Matias Więczbork, Matiac Вєнчборк*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6298 (табл. CLXVII, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 4,5 см від верхнього краю та на відстані 53 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру видряпані особове та родове імена автора: Jan Dolsky '*Ян Дольський*'.

Можливо гіпотетично ототожнити автора запису з Яном Каролем Дольським, який посідав уряди у Великому князівстві литовському (Пінський повіт) у другій половині XVII ст., а також був полковником королівським (1666 р.)[222].

Датування. Друга чверть – кінець XVII ст.; за можливою ідентифікацією особи автора.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6299 (табл. CLXVII, 3)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 4,5 см від верхнього краю та на відстані 74,5 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру прошкрябане ім'я: Иванъ(ъ) '*Іван*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6300 (табл. CLXVIII, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 4,5 см від верхнього краю та на відстані 59 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру простежуються особове та родове імена автора: Васили(и) Таруски(и) '*Василь Таруський*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

[222] A. Boniecki, *Op. cit.*, t. 4, s. 351; K. Niesiecki, *Op. cit.*, t. 2, Lwów 1738, s. 56.

Графіті № 6301 (табл. CLXVIII, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 4,5 см від верхнього краю та на відстані 59,5 см від лівого краю.

Опис. Незважаючи на затертість поверхні мармуру та дещо незграбно виконані літери, текст напису добре читається: ja Jaski ‘*я, Яський*’. Звісно, можна припустити, що автор міг написати скорочений варіант свого імені або пропустити літеру, тож у такому випадку перше слово варто було б розглядати як особове ім’я Ja(n) ‘*Ян*’. Проте такий варіант видається менш вірогідним.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6302 (табл. CLXIX, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 4,5 см від верхнього краю та на відстані 70 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру ретельно видряпані особове та родове імена автора: Иванъ(ъ) Деровски(и) ‘*Іван Деровський*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер та за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6303 (табл. CLXIX, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 40 см від верхнього краю та на відстані 28 см від лівого краю.

Опис. Напис пошкоджений іншим графіті (№ 6304), проте за наявними складовими текст може бути реконструйований: [Нико]лаи Богдановичъ(ь) ‘*Микола Богданович*’.

Датування. Кінець XVI – 1605 р.; за скорописними формами написання літер, за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі та за особливостями розташування.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6304 (табл. CLXX, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 40 см від верхнього краю та на відстані 24 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру простежуються ретельно виконані літери КР та рік виконання напису – 1605.

Датування. 1605 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6305 (табл. CLXX, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 43 см від верхнього краю та на відстані 28 см від лівого краю.

Опис. Поверхня мармуру в місці розташування напису сильно затерта та пошкоджена численними подряпинами, внаслідок чого можна розібрати лише окремі літери:

-----бо----уоцѣ҃в | Ва-а-----вс----к | --------ва-----

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер та за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6306 (табл. CLXXI, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 42 см від верхнього краю та на відстані 28 см від лівого краю.

Опис. Трохи нижче попереднього запису простежується закінчення виконаного іншою особою запису імені: [Ти]мофеꙗ '*Тимофія*'. Відмінок дозволяє розглядати текст як невелику збережену частину молитовного звернення Тимофія.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер та за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6307 (табл. CLXXI, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 34 см від верхнього краю та на відстані 29 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру виконаний запис особового та родового імен автора: Ian Husows[ki] '*Ян Гусовський*'.

Автор напису походив з родини Гусовських (або Гонсовських) герба Гржимала, серед представників якої ім'я Ян було досить поширеним[223].

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6308 (табл. CLXXI, 3)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 1 см від верхнього краю та на відстані 79 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру доволі незграбно виконаний запис особового імені автора: Ian '*Ян*'.

---

[223] A. Boniecki, *Op. cit.*, t. 6: Gąsiorowscy – Grabowniccy, Warszawa 1903, s. 7–9.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6309 (табл. CLXXII, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 69 см від верхнього краю та на відстані 45 см від лівого краю.

Опис. Збереженість напису в цілому добра, ретельно видряпаний текст чітко читається як запис особового та родового імен двох осіб: Аврам(ъ) Котьлѹба Иван(ъ) Сотин(ъ) '*Аврам Котьлуба, Іван Сотін*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер та за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6310 (табл. CLXXII, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 1 см від верхнього краю та на відстані 80 см від лівого краю.

Опис. Напис ретельно видряпаний по поверхні мармуру: A. Rutkow '*А. Рутков*'.

Датування. 1601 р. – кінець XVII ст.; за особливостями розташування та за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6311 (табл. CLXXII, 3)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 2 см від верхнього краю та на відстані 79 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру видряпане особове ім'я автора: Mikolaj '*Миколай*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6312 (табл. CLXXIII, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 54 см від верхнього краю та на відстані 39 см від лівого краю.

Опис. Поверхня мармуру в місці розташування напису пошкоджена подряпинами, прямо по ньому виконаний сучасний напис. Тим не менше, можна розібрати запис особового та родового імен автора: Andreas Не[224]mcke '*Андрій Гемцке*'.

[224] Літери НЕ написані з інверсією.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6313 (табл. CLXXIII, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 1 см від верхнього краю та на відстані 84 см від лівого краю.

Опис. Напис пошкоджений автографом Руткова (№ 6310), проте наявні складові дозволяють впевнено реконструювати текст:
A(nno) 1601 Ja[kub] M.
Року 1601 Яків М.

Датування. 1601 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6314 (табл. CLXXIV, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 1 см від верхнього краю та на відстані 86 см від лівого краю.

Опис. На мармуровій поверхні простежується запис особового та скороченого родового імені автора: Jan U. '*Ян У.*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6315 (табл. CLXXIV, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 1 см від верхнього краю та на відстані 84 см від лівого краю.

Опис. По мармуру не зовсім вправно виконаний запис: ѧхкѕ Ꙗким(ъ) '*1626, Яким*'.

Датування. 1626 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6316 (табл. CLXXIV, 3)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 1 см від верхнього краю та на відстані 169 см від лівого краю.

Опис. На мармуровій поверхні видряпаний напис, який можна прочитати таким чином: Иван[225]ъ К. '*Іван К*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

[225] Літери ѦN, найвірогідніше, виконані з інверсією.

Графіті № 6317 (табл. CLXXV, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 1 см від верхнього краю та на відстані 161 см від лівого краю.

Опис. Збереженість напису доволі погана, мармур у місці його розташування сильно затертий та пошкоджений подряпинами, особливо в середній частині. Від особового імені добре читаються початкові літери STA, що дозволяє реконструювати його як Sta[nislaw] '*Станіслав*', а від родового залишилось тільки закінчення (...)ensky.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6318 (табл. CLXXV, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 2 см від верхнього краю та на відстані 173 см від лівого краю.

Опис. Поверхня мармуру в місці розташування напису затерта, однак можна встановити, що тут було виконане особове та родове імена автора: J[a]kobos Mukowski '*Яків Муковський*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6319 (табл. CLXXVI, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 34 см від верхнього краю та на відстані 211 см від лівого краю.

Опис. Незважаючи на затертість, на поверхні мармуру читається особове та родове імена автора: August(in) Sanyc[k]y '*Августин Саницький*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6320 (табл. CLXXVI, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 34 см від верхнього краю та на відстані 210 см від лівого краю.

Опис. По автографу Августина Саницького інший автор прокреслив велику літеру A.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6321 (табл. CLXXVI, 3)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 25 см від верхнього краю та на відстані 208 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру виконаний запис особового імені автора: Dami[an] ‘*Даміан*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6322 (табл. CLXXVII, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 1 см від верхнього краю та на відстані 48 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру виконаний запис особового імені автора: Іѡан(ъ) Лаврин(ъ) ‘*Йоанн Лаврин*’. Праворуч помітні літери ДѾ, виконані тим же автором.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6323 (табл. CLXXVII, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 1 см від верхнього краю та на відстані 62 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру видряпане особове ім’я автора: Михаило ‘*Михайло*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6324 (табл. CLXXVII, 3)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 1 см від верхнього краю та на відстані 149 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру видряпані літери ЛѲ.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6325 (табл. CLXXVIII, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 1 см від верхнього краю та на відстані 31 см від лівого краю.

Опис. Складові напису прорізані доволі ретельно, автор виконав запис особового імені: Andr(ey) Andrey ‘*Андрій, Андрій*’, праворуч від якого знаходяться дві вертикальні риски.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6326 (табл. CLXXVIII, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 55 см від верхнього краю та на відстані 184 см від лівого краю.

Опис. Незважаючи на затертість поверхні мармуру та її пошкодження вибоями, внаслідок чого окремі складові напису не простежуються або збереглись фрагментарно, текст повністю підлягає реконструкції:
ТꙊ[т](ъ) был(ъ) Иван(ъ) Васѧнович(ь).
Тут був Іван Васянович.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6327 (табл. CLXXVIII, 3)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 52,5 см від верхнього краю та на відстані 200 см від лівого краю.

Опис. Поверхня мармуру в місці розташування напису затерта, проте текст впевнено реконструюється таким чином:
҂ахла Євтихиѧ Сокалѧ по[м]ѧ[ни].
1631. Євтихія Сокаля пом'яни.

Датування. Кінець 1631 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6328 (табл. CLXXIX, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на вертикальній стороні західного виступу-акротерію на відстані 30 см від нижнього краю та на відстані 16 см від правого краю виступу.

Опис. Поверхня мармуру в місці розташування напису затерта, можна розібрати тільки особове ім'я Mikolaj '*Миколай*' та закінчення родового імені (...)sky.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6329 (табл. CLXXIX, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на її вертикальному торці на відстані 103 см від підлоги та на відстані 196 см від лівого краю.

Опис. Поверхня мармуру в місці розташування напису дуже затерта, можна розібрати тільки родове ім'я Ham[226]owsky '*Гамовський*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

[226] Літери НАМ написані з інверсією.

Графіті № 6330 (табл. CLXXX, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на її вертикальному торці на відстані 104 см від підлоги та на відстані 198 см від лівого краю.

Опис. Під згаданим вище написом простежуються залишки іншого, від якого збереглись літери ОИВО.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6331 (табл. CLXXX, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на її вертикальному торці на відстані 105 см від підлоги та на відстані 203 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру простежуються літери MI.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6332 (табл. CLXXX, 3)

Розташування. Знаходиться на кришці на її вертикальному торці на відстані 105 см від підлоги та на відстані 207 см від лівого краю.

Опис. Незважаючи на пошкодження мармуру подряпинами та затертість поверхні, напис читається як скорочене особове та повне родове ім'я автора: Al(exander)[227] Zakowsky '*Олександр Жаковський*'. Праворуч виконана велика літера W.

Автор напису належав до родини Жаковський герба Яструбець[228].

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6333 (табл. CLXXXI, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на її вертикальному торці на висоті 99 см від підлоги та на відстані 93 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру видряпані літери LK.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6334 (табл. CLXXXI, 2)

Розташування. Знаходиться на стінці на висоті 63 см від підлоги та на відстані 210 см від лівого краю.

---

[227] Повна форма імені відновлена як найбільш вірогідна.

[228] K. Niesiecki, *Op. cit.*, t. 4, s. 647.

Опис. Мармур у місці розташування напису сильно затертий, проте наявні складові дозволяють впевнено реконструювати текст:
Были Иѡан(ъ) Васи[ли](и) многогр[ѣшные].
Були Йоанн (та) Василь многогрішні.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6335 (табл. CLXXXI, 3)

Розташування. Знаходиться на стінці на висоті 91 см від підлоги та на відстані 99 см від лівого краю.

Опис. Мармур у місці розташування напису затертий, тож рельєф прорізів незначний. Тим не менше, наявні складові дозволяють впевнено реконструювати текст:
… [т]оут(ъ) Иѡан(ъ) Броновски(и) наместников(ъ) сы[н](ъ).
… тут Йоанн Броновський намісників син.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6336 (табл. CLXXXII)

Розташування. Знаходиться на стінці на висоті 90 см від підлоги та на відстані 191 см від лівого краю.

Опис. Права сторона дворядкового напису сильно затерта та частково пошкоджена вибоями, тому реконструювати можна тільки початок тексту:
Б(о)жи(и) рабъ Конан(ъ) Полонъски(и) … а҃х҃і҃ѳ.
Божий раб Конон Полонський … 1619.

Датування. 1619 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6337 (табл. CLXXXIII, 1)

Розташування. Знаходиться на вертикальному торці кришки на висоті 101 см від підлоги та на відстані 93,5 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру видряпане родове ім'я автора напису: Bielewic(z) '*Бєлевич*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6338 (табл. CLXXXIII, 2)

Розташування. Знаходиться на вертикальному торці кришки на висоті 100 см від підлоги та на відстані 206 см від лівого краю.

Опис. Поверхня мармуру в місці розташування напису сильно затерта, від нього зберігся тільки початок: слово Boze ‘Боже’ у верхньому рядку та літери SZY – у нижньому.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6339 (табл. CLXXXIII, 3)

Розташування. Знаходиться на стінці на висоті 70 см від підлоги та на відстані 148 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру видряпані повне особове та скорочене родове імена автора: Jan K. ‘*Ян К.*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6340 (табл. CLXXXIII, 4)

Розташування. Знаходиться на стінці на висоті 77 см від підлоги та на відстані 1,5 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру видряпані у стовпчик літери М та П.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6341 (табл. CLXXXIV, 1)

Розташування. Знаходиться на вертикальній стороні західного виступу-акротерію на висоті 33 см від нижнього краю кришки та на відстані 17 см від правого краю.

Опис. На поверхні мармуру простежуються літери М та В.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6342 (табл. CLXXXIV, 2)

Розташування. Знаходиться на вертикальній стороні східного виступу-акротерію на висоті 120 см від підлоги та на відстані 10 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру простежується ретельно видряпане ім’я автора: Кꙋраш(ъ) ‘*Кураш*’[229].

[229] Н.М. Тупиков, *Словарь древнерусских личных собственных имен*, Санкт-Петербург 1903, с. 217.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6343 (табл. CLXXXIV, 3)

Розташування. Знаходиться на вертикальній стороні східного виступу-акротерію на висоті 120 см від підлоги та на відстані 10 см від лівого краю.

Опис. Поверхня мармуру у місці розташування напису сильно затерта, за наявними складовими можна встановити, що текст складався з особового імені автора Ꙗков(ъ) '*Яків*' у верхньому рядку та родового, від якого залишилася тільки літера Λ у нижньому рядку.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6344 (табл. CLXXXIV, 4)

Розташування. Знаходиться на верхній опуклій стороні східного виступу-акротерію на відстані 9 см від кута та на відстані 12 см від правого краю.

Опис. На поверхні мармуру простежуються літери МІ.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6345 (табл. CLXXXV, 1)

Розташування. Знаходиться на вертикальній стороні східного виступу-акротерію на висоті 117 см від підлоги та на відстані 21 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру видряпаний рік виконання напису: рок(у) ҂ах҃ '*року 1600*'.

Датування. 1600 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6346 (табл. CLXXXV, 2)

Розташування. Знаходиться на вертикальній стороні східного виступу-акротерію на висоті 116 см від підлоги та на відстані 10 см від лівого краю.

Опис. Поверхня мармуру в місці розташування напису сильно затерта, простежуються тільки склад BON та, на деякій відстані, K та щогла ще однієї літери.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Фрагмент напису.

Графіті № 6347 (табл. CLXXXVI, 1)

Розташування. Знаходиться на вертикальній стороні кришки на висоті 100 см від підлоги та на відстані 226 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру, незважаючи на пошкодження подряпинами та затертістю, простежується запис родового імені автора: Czesky '*Чеський*'.

У Речі Посполитій існувало кілька родин Чеських[230], тож визначити приналежність автора до якоїсь з них не виявляється за можливе.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6348 (табл. CLXXXVI, 2)

Розташування. Знаходиться на вертикальній стороні західного виступу-акротерію на висоті 110 см від підлоги та на відстані 16 см від правого краю.

Опис. Поверхня мармуру пошкоджена вибоями та подряпинами, сильно затерта; тим не менше, можна встановити, що тут були видряпані особове та родове імена автора: Sim[eon] Bonicky '*Симеон Боницький*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6349 (табл. CLXXXVI, 3)

Розташування. Знаходиться на вертикальній стороні східного виступу-акротерію на висоті 127 см від підлоги та на відстані 7 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру простежується літера К.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6350 (табл. CLXXXVII, 1)

Розташування. Знаходиться на вертикальній стороні східного виступу-акротерію на висоті 128 см від підлоги та на відстані 9 см від лівого краю.

[230] A. Boniecki, *Op. cit.*, t. 3, s. 385–386.

Опис. Поверхня мармуру в місці розташування напису пошкоджена відколами та затерта, внаслідок чого збереглась тільки частина тексту дворядкового запису:

... [помѧ]ни[231] Стєпанꙗ[232] …

… пом'яни Степана …

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6351 (табл. CLXXXVII, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на висоті 71,5 см від підлоги та на відстані 44 см від лівого краю.

Опис. Незважаючи на затертість мармуру та пошкодження подряпинами, текст читається відносно добре:

Иѡан(ъ) рабъ(ъ) Бож(ии).

Йоанн, раб Божий.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6352 (табл. CLXXXVIII, 1)

Розташування. Знаходиться на вертикальній стороні західного виступу-акротерію на висоті 120 см від підлоги та на відстані 23 см від правого краю.

Опис. Незважаючи на затертість мармуру, текст добре читається:

ѧχѳѳ СѦ.

1679 С.Я.

Датування. 1679 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

IV.3. Графіті на східній стороні саркофага

На східній стороні нижньої частини саркофага в центрі виконане рельєфне зображення чотириконечного хреста у колі, в полях якого, утворених лініями перетинів щогли й перекладини, знаходяться зображення листків. Коло з хрестом фланковане двома кипарисами; на торці кришки в центрі виконане рельєфне зображення хризми у лавровому вінку, від нижньої частини якого зовні розходяться пагони, що доходять до торців акротеріїв, де знаходяться зображення чотириконечних хрестів з роз-

[231] Літери ИИ виконані з інверсією, причому остання – у дзеркальному відображенні.
[232] Літери ИА виконані з інверсією.

шириними кінцями. У лівому нижньому куті знаходиться зроблений пізніше круглий отвір, нині закритий розчином. На східній стороні, окрім низки сучасних написів, виявлене одне давнє графіті у правому верхньому куті ящика, що отримало номер 6353 (табл. CII, б).

Графіті № 6353 (табл. CLXXXVIII, 2)

Публікації. В. Корнієнко[233].

Розташування. Знаходиться на кришці на висоті 86 см від підлоги та на відстані 109 см від лівого краю.

Опис. На поверхні мармуру прокреслене особове ім'я автора: Иѡаннъ '*Йоанн*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

IV.4. Графіті на верхній площині кришки саркофага

У верхній частині кришка саркофага пласка, позбавлена орнаменту. Для виконання написів на цій площині авторам необхідно було підніматись на кришку або ж використовувати якусь підставку. На досліджуваній ділянці виявлено двадцять п'ять графіті, яким надано номери від 6354-го по 6378-й (табл. CII, б).

Графіті № 6354 (табл. CLXXXIX, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 3,5 см від південного краю та на відстані 236 см від східного краю.

Опис. На поверхні мармуру прокреслені літери WX.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6355 (табл. CLXXXIX, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 3 см від південного краю та на відстані 200 см від східного краю.

Опис. На поверхні мармуру прокреслені літери AU.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6356 (табл. CLXXXIX, 3)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 3 см від південного краю та на відстані 190 см від східного краю.

[233] *Таємниці гробниці Ярослава Мудрого*, с. 42, мал. 25.

Опис. Незважаючи на затертість та подряпини, на поверхні мармуру можна прочитати родове та особове імена автора напису: Klots Ian ‘*Клоц Ян*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6357 (табл. CLXXXIX, 4)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 3 см від південного краю та на відстані 179 см від східного краю.

Опис. На поверхні мармуру видряпані особове та родове імена автора: Семен(ъ) Авласовіч(ь) ‘*Семен Явласович*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6358 (табл. CXC, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 2,5 см від південного краю та на відстані 161 см від східного краю.

Опис. На поверхні мармуру видряпані літери, які нагадують підпис-монограму, розшифрувати яку наразі не вдалося.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Написи, зміст яких не встановлений.

Графіті № 6359 (табл. CXC, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 4 см від південного краю та на відстані 150 см від східного краю.

Опис. Незважаючи на затерість, на поверхні мармуру, на ній можна прочитати скорочене молитовне звернення: по[мѧ]ни Т ‘*пом’яни Т.*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Молитовний напис.

Графіті № 6360 (табл. CXC, 3)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 4 см від південного краю та на відстані 154 см від східного краю.

Опис. На поверхні мармуру видряпані невеликі літери ДАМЄРИ.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6361 (табл. CXC, 4)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 2 см від південного краю та на відстані 155 см від східного краю.

Опис. На поверхні мармуру видряпана фраза: рок(у) ахіа '*року 1611*'.

Датування. 1611 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6362 (табл. CXC, 5)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 4 см від південного краю та на відстані 118 см від східного краю.

Опис. На поверхні мармуру видряпана літера В.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6363 (табл. CXCI, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 1 см від південного краю та на відстані 117 см від східного краю.

Опис. На поверхні мармуру видряпані два імені: Ив[234]анъ Ник[235]ола '*Іван, Микола*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер та за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6364 (табл. CXCI, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 3 см від південного краю та на відстані 124 см від східного краю.

Опис. На поверхні мармуру видряпані літери USM.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6365 (табл. CXCI, 3)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 3 см від південного краю та на відстані 117 см від східного краю.

Опис. На поверхні мармуру видряпані літери ТІШ.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

---

[234] Літери ИВ написані з інверсією.

[235] Літери НИК написані з інверсією.

Графіті № 6366 (табл. CXCI, 4)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 3,5 см від південного краю та на відстані 127 см від східного краю.

Опис. На поверхні мармуру видряпані літери: АПАN̄И, які найвірогідніше, зважаючи на структуру написів цього періоду та виділені розмірами перші дві літери, найвірогідніше розглядати як скорочений запис особового та родового імен автора: А. Панич(ъ)/Панин(ъ) ‘*А. Панич/Панін*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6367 (табл. CXCI, 5)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 2 см від південного краю та на відстані 99 см від східного краю.

Опис. На поверхні мармуру видряпане родове ім’я автора: Seizij ‘*Сизій*’. У книзі А. Вочета, у часи інтенсивної появи написів на саркофазі – 1620-ті рр., згадується Михайло, син Йоанна Сизія[236]. Звісно, для ототожнення Михайла або Йоанна з автором софійського графіті бракує даних, проте, найвірогідніше, останній походив саме з цієї родини.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6368 (табл. CXCII, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 4 см від південного краю та на відстані 98 см від східного краю.

Опис. На поверхні мармуру видряпане особове ім’я автора напису: Якѡ(въ) ‘*Яків*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6369 (табл. CXCII, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 4 см від південного краю та на відстані 83 см від східного краю.

Опис. На поверхні мармуру видряпані літери MN.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

---

[236] A. Vochetius, *Thaumaturgus Eucharisticus Augustanis Vindelicis divino munere concessus, Sive De prodigiosè Mirabili Sacramento, Ad S. Crucem Augustae, annis ampliùs quadringentis, Rvbea Carnis Specie visendo, Historia: Miraculis tam veteribus quam recentioribus illustrata, Et nunc luci, ac praelo data*, Augustae Vindelicorum, 1637, p. 335.

Графіті № 6370 (табл. CXCII, 3)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 4 см від південного краю та на відстані 84 см від східного краю.

Опис. На поверхні мармуру прокреслене слово ѧмінь(ь) ‘*амінь*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Окремі слова та словосполучення.

Графіті № 6371 (табл. CXCII, 4)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 4 см від південного краю та на відстані 88 см від східного краю.

Опис. На поверхні мармуру видряпаний запис року – ѧхли ‘*1638*’, а також літери ѦѪѲ.

Датування. 1638 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6372 (табл. CXCIII, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 4 см від південного краю та на відстані 140 см від східного краю.

Опис. Незважаючи на затертість та подряпини, текст дворядкового напису читається добре:

Рокꙋ ѧ҃хкд Сидо[р](ъ) Іоан(ъ) Лазаръ Ѳедор(ъ).

Року 1624 Сидор, Йоанн, Лазар, Федір.

Датування. 1624 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам’ятний напис.

Графіті № 6373 (табл. CXCIII, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 5 см від південного краю та на відстані 37 см від східного краю.

Опис. На поверхні мармуру виконаний знак у вигляді звичайної та перегорнутої літер Ѧ з високим язичком кутком, що мають спільну середню скісну.

Датування. 1618 р. – кінець XVII ст.; за особливостями розташування та за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Емблеми.

Графіті № 6374 (табл. CXCIII, 3)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 2 см від південного краю та на відстані 55 см від східного краю.

Опис. На поверхні мармуру видряпане особове ім’я автора напису: Иванъ ‘*Іван*’.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6375 (табл. CXCIV, 1)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 4 см від південного краю та на відстані 16 см від східного краю.

Опис. На поверхні мармуру видряпане особове та родове імена автора: Васил(ь) Михалович(ь) '*Василь Михалович*'.

Після того, як по цьому напису було прокреслене графіті № 6376, що пошкодило центральну частину родового імені, під ним Василем було меншими літерами знову прокреслене закінчення родового імені ловй.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за скорописними формами написання літер та за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6376 (табл. CXCIV, 2)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 4 см від південного краю та на відстані 19 см від східного краю.

Опис. На поверхні мармуру прокреслені літери ІА.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Абетки, склади та окремі літери.

Графіті № 6377 (табл. CXCIV, 3)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 5 см від південного краю та на відстані 47 см від східного краю.

Опис. На поверхні мармуру видряпане особове та родове імена автора: Stefan Szanatowicz '*Стефан Шанатович*'.

Датування. Кінець XVI – кінець XVII ст.; за хронологією поширення комплексу написів на саркофазі.

Категорія. Пам'ятний напис.

Графіті № 6378 (табл. CXCV)

Розташування. Знаходиться на кришці на відстані 3 см від південного краю та на відстані 30 см від східного краю.

Опис. Незважаючи на затерту поверхню та пошкодження подряпинами і графіті № 6373, текст напису чітко читається:

Были тѹт(ъ) Васил(ь) Юшкович(ь) Иван(ъ) Ицкови[ч](ь) року а҃х҃ии.

Були тут Василь Юшкович (та) Іван Іцкович року 1618.

Датування. 1618 р.; за прямим датуванням.

Категорія. Пам'ятний напис.

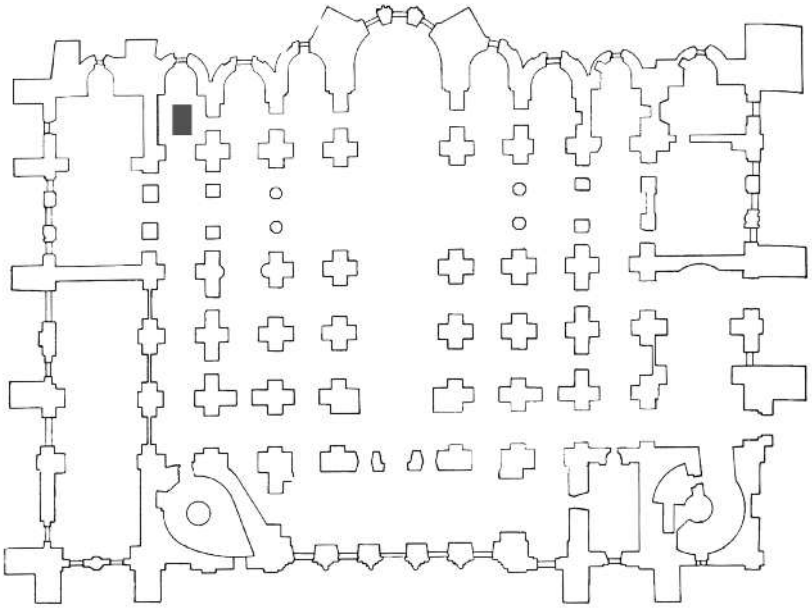

а

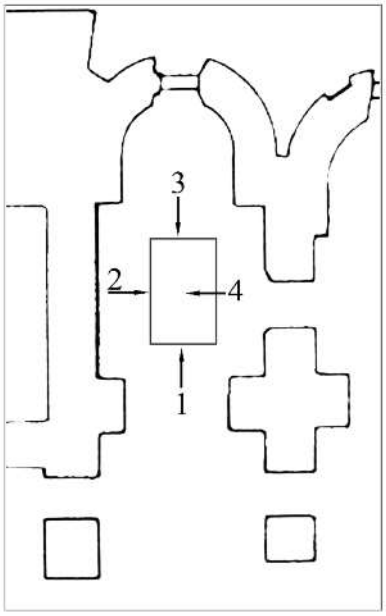

б

Таблиця CII

Схема вівтарної частини приділа св. Володимира (східної частини колишньої північної внутрішньої галереї) з позначенням місця розташування саркофагу Ярослава Володимировича та графіті:
1 – №№ 6112–6139; **2** – №№ 6140–6352; **3** – № 6353; **4** – №№ 6354–6378

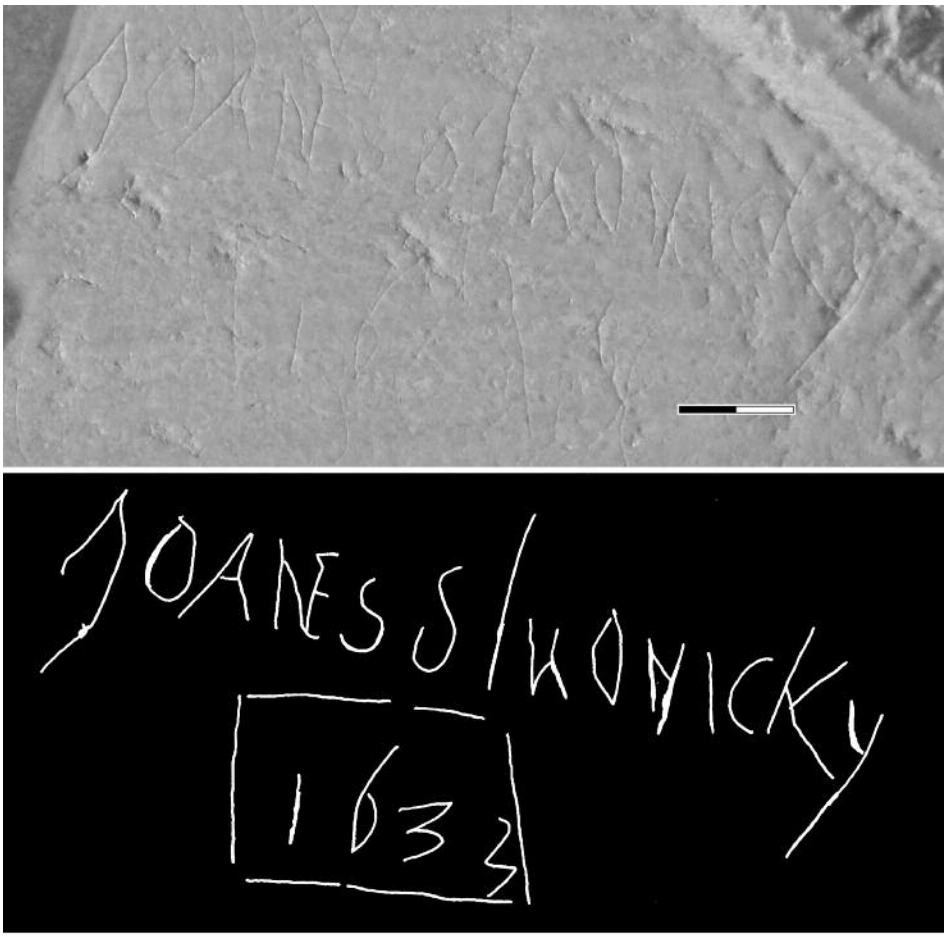

1

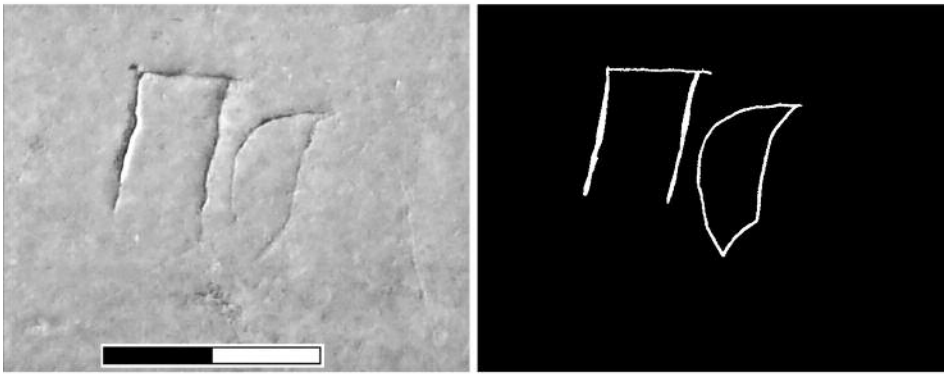

2

Таблиця CIII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6112; **2** – № 6113

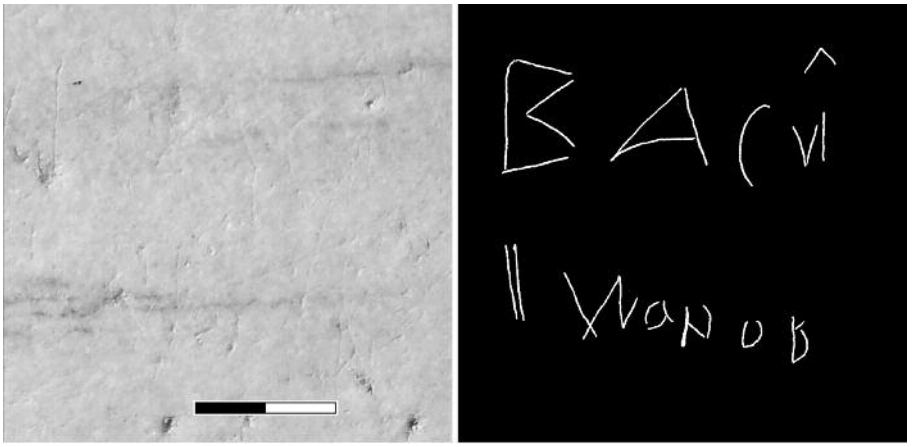

1

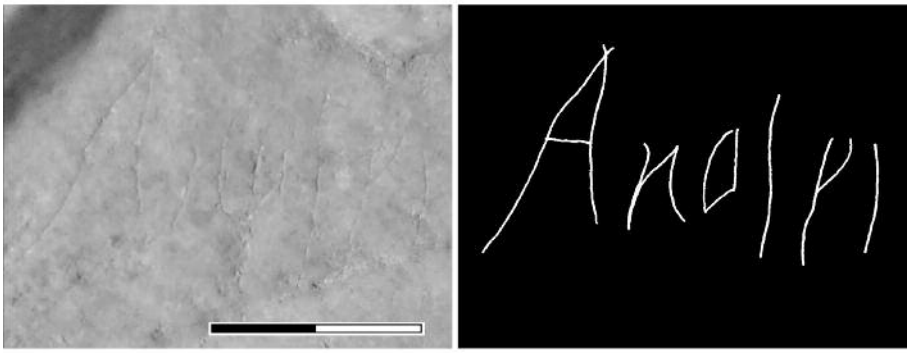

2

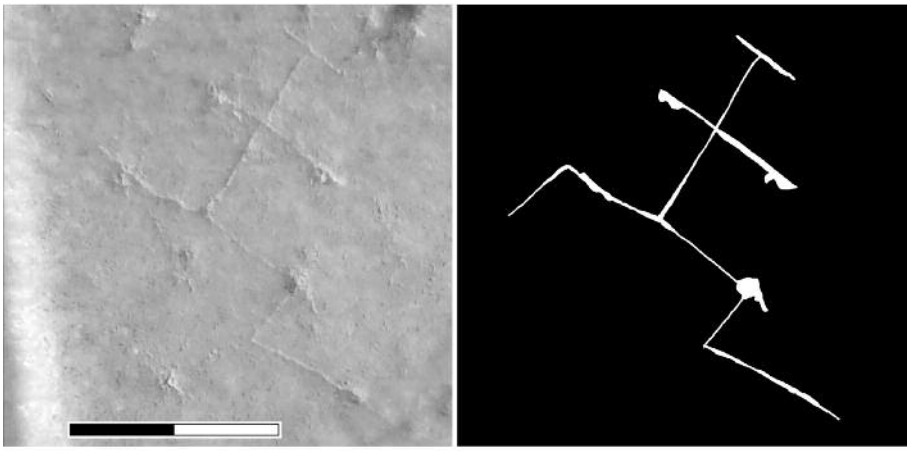

3

Таблиця CIV

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6114; **2** – № 6115; **3** – № 6116

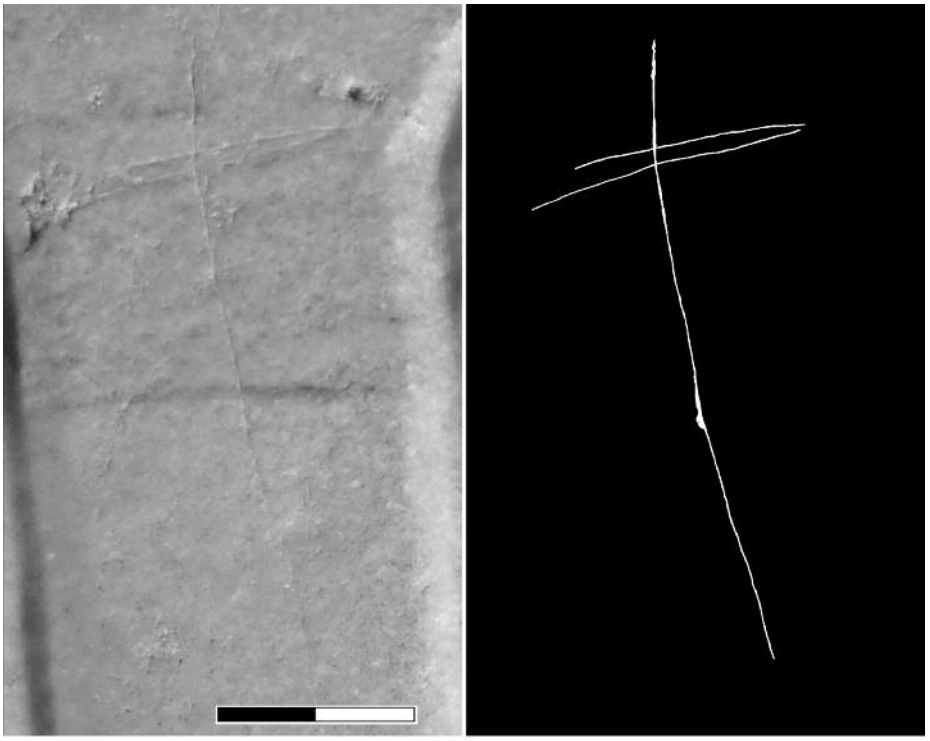

1

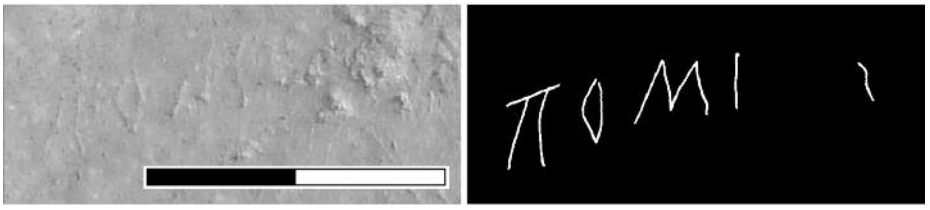

2

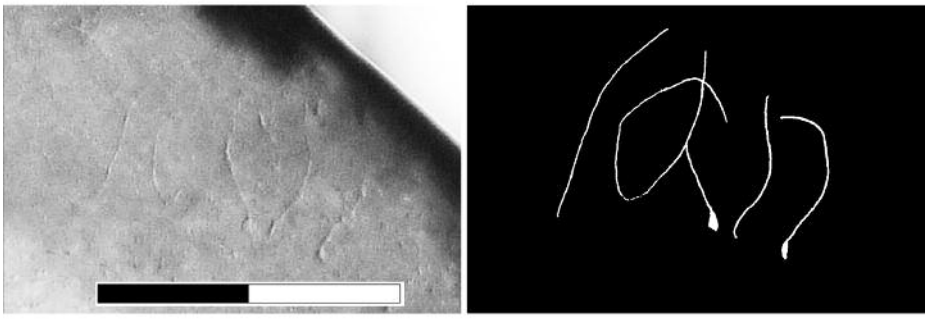

3

Таблиця CV

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6117; **2** – № 6118; **3** – № 6119

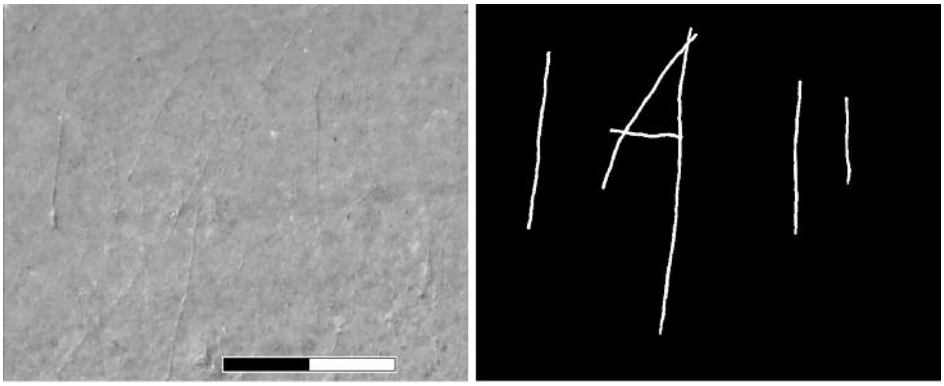

1

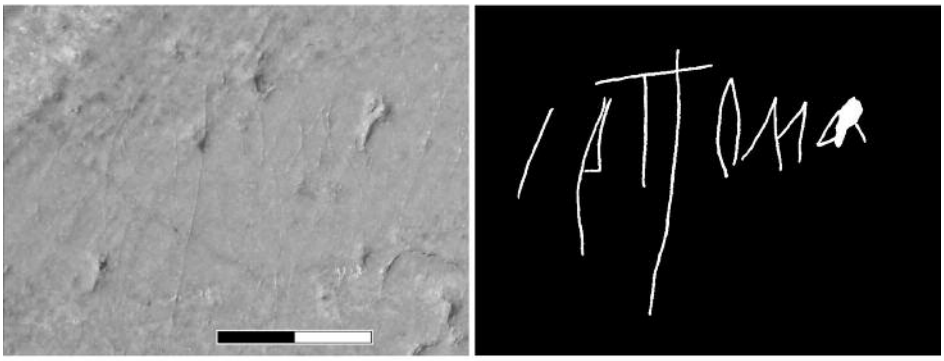

2

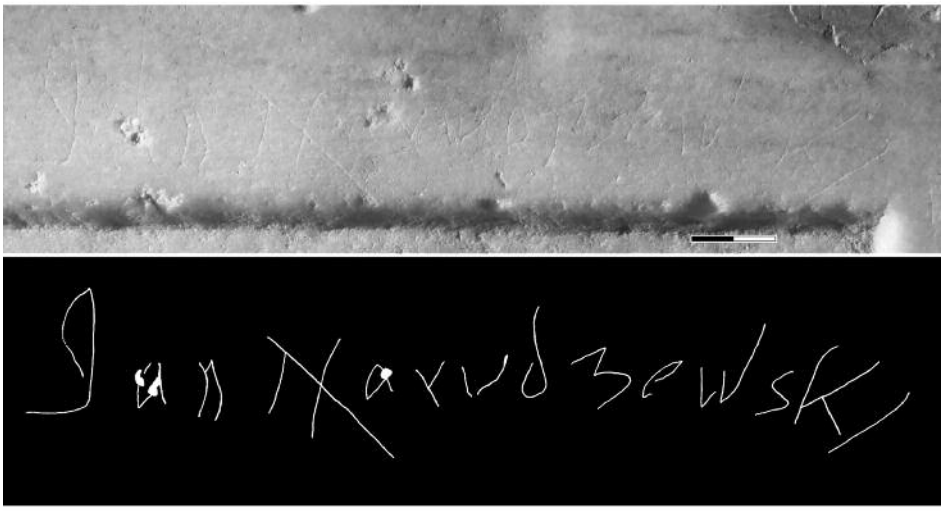

3

Таблиця CVI

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6120; **2** – № 6121; **3** – № 6122

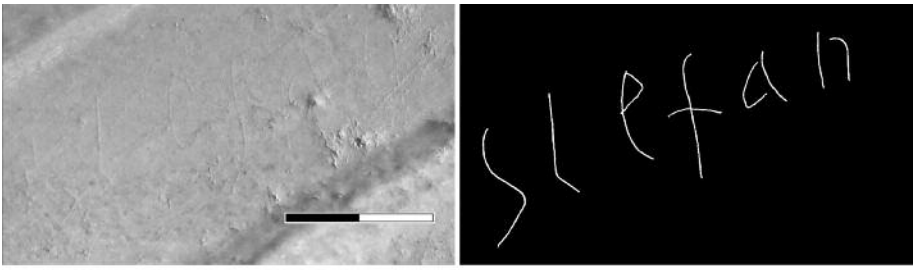

1

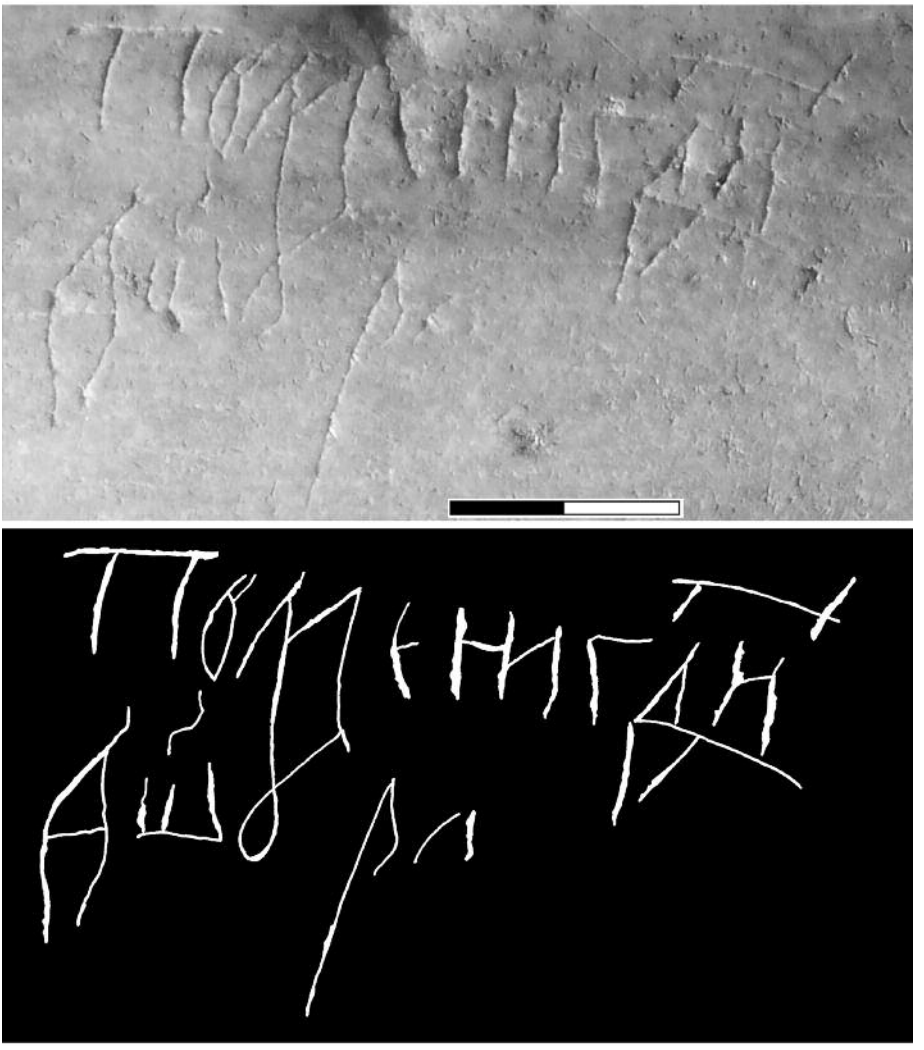

2

Таблиця CVII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6123; **2** – № 6124

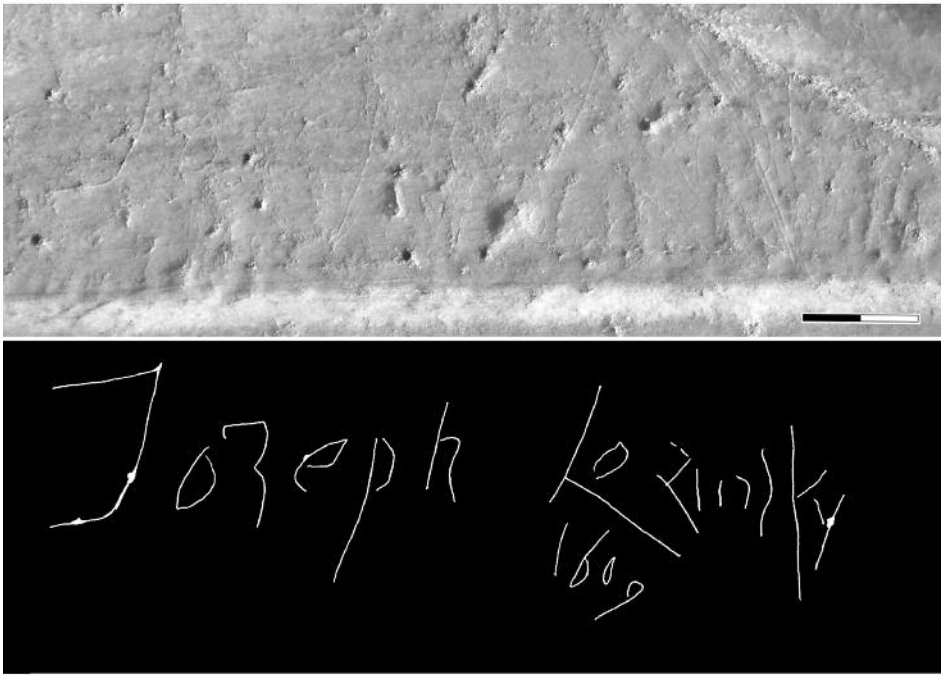

1

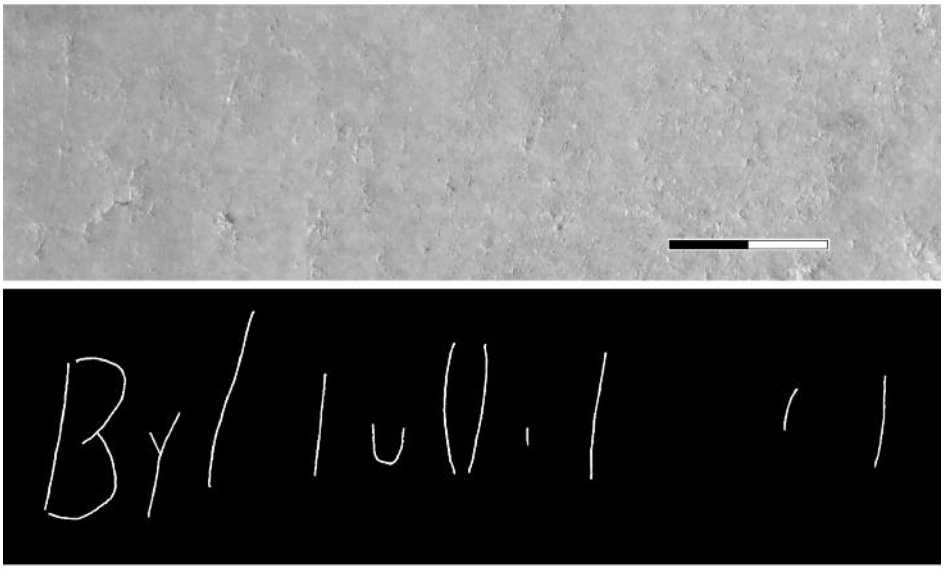

2

Таблиця CVIII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6125; **2** – № 6126

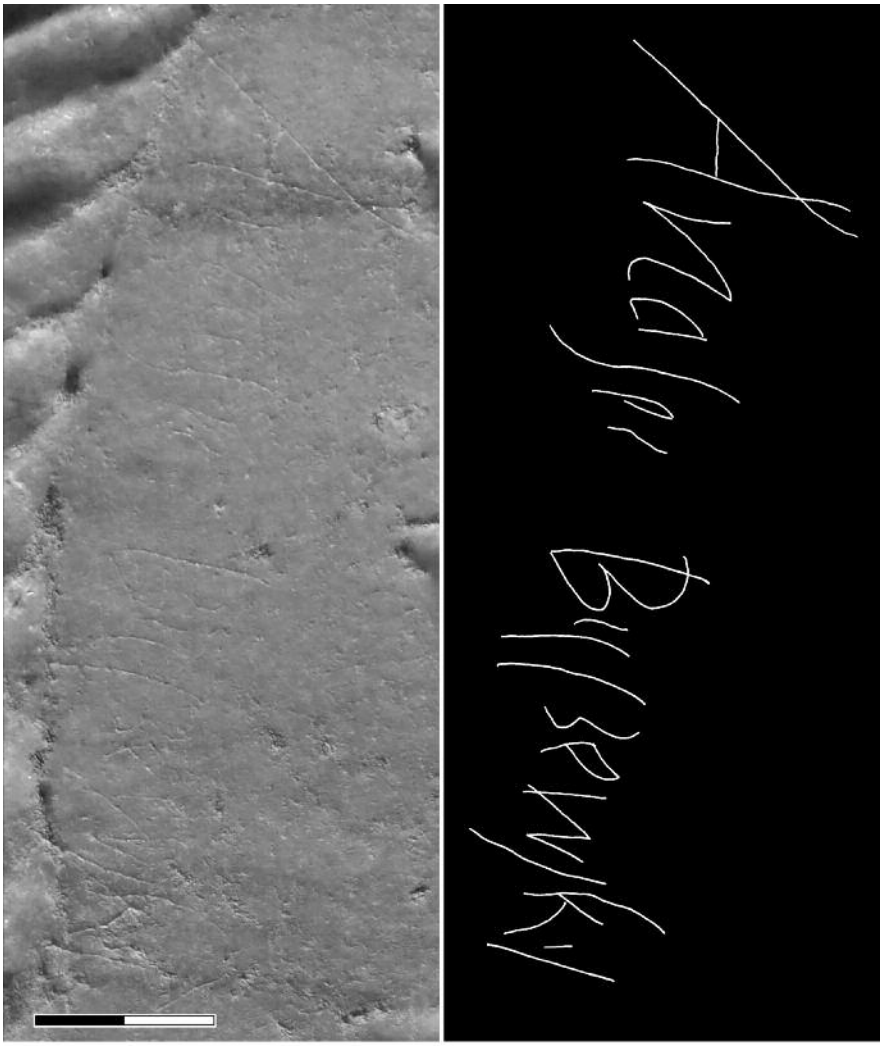

1

2

Таблиця CIX
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6127; **2** – № 6128

Таблиця CX
Фотографія та прорисовка графіті № 6129

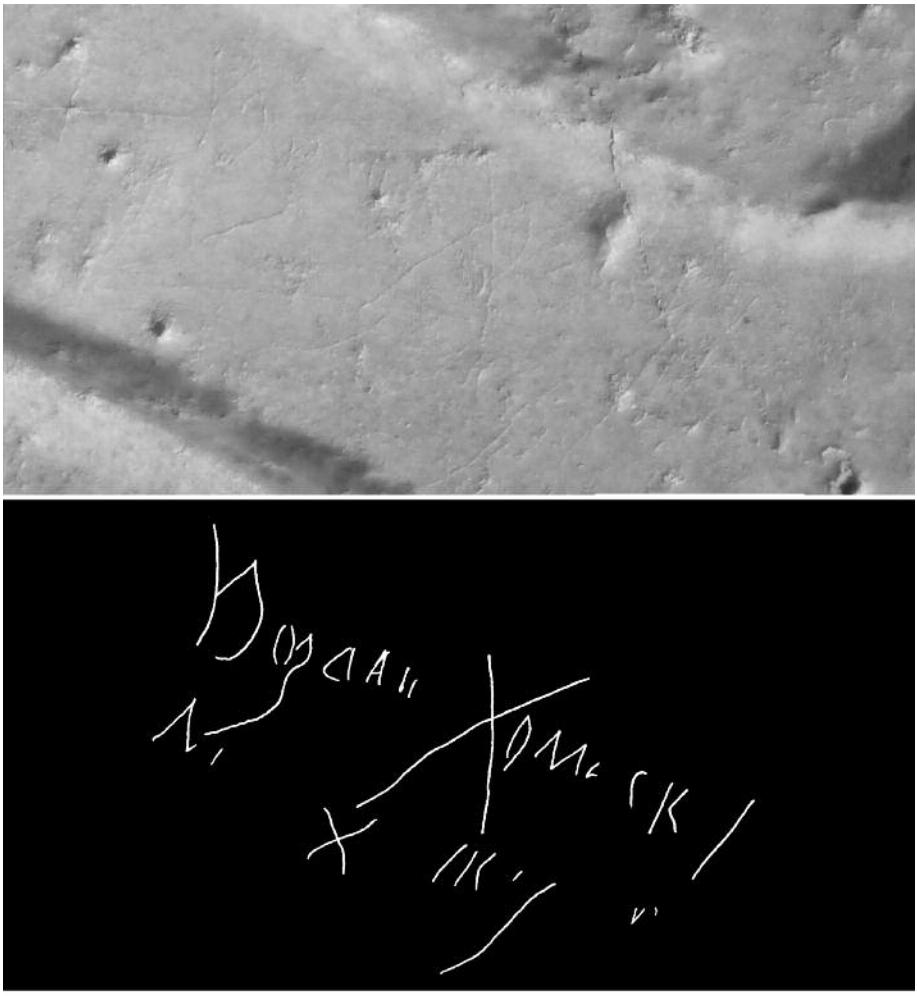

1

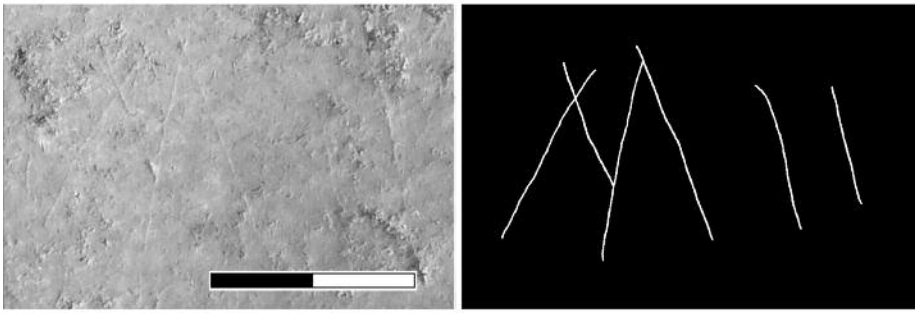

2

Таблиця CXI

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6130; **2** – № 6131

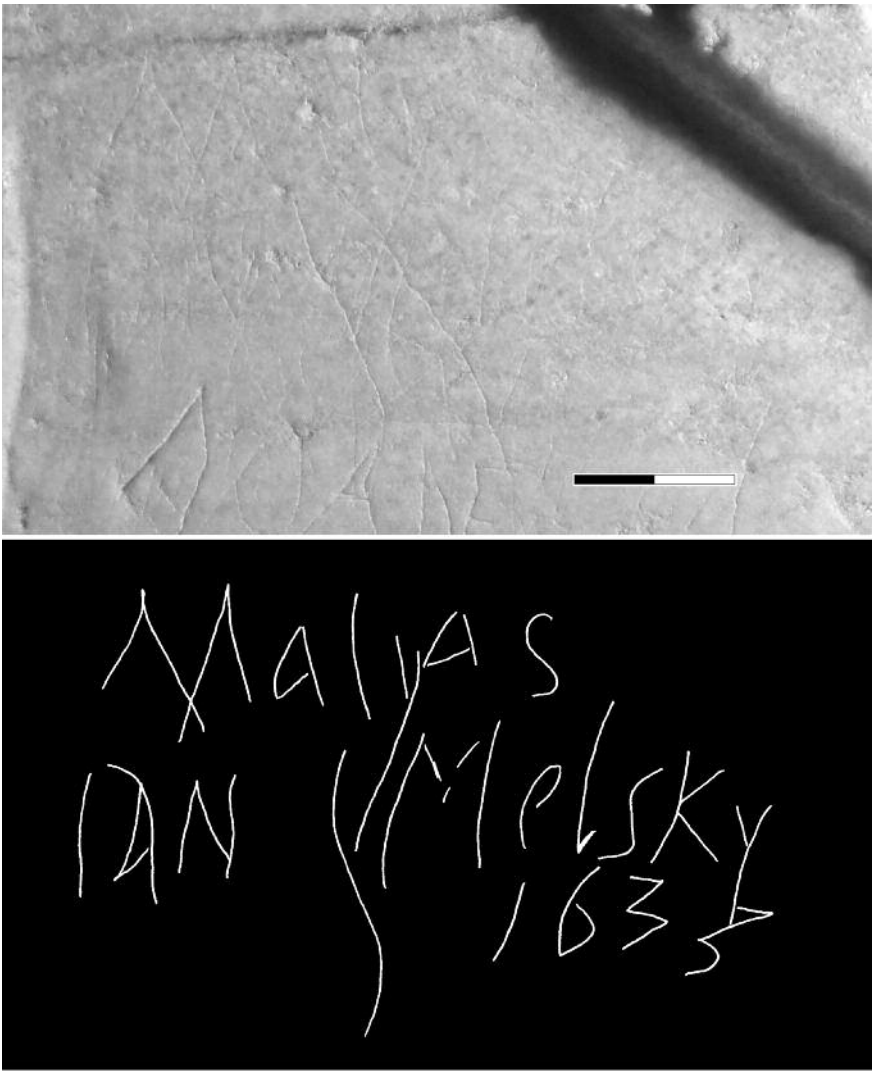

1

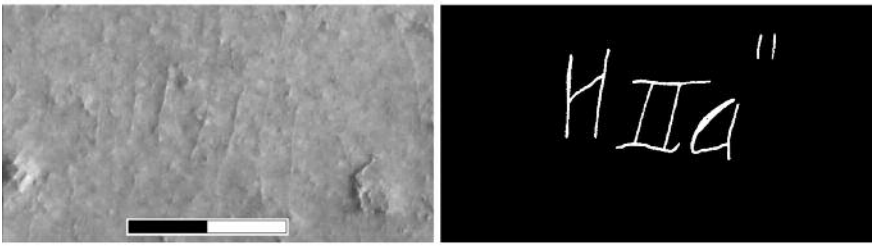

2

Таблиця CXII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6132; **2** – № 6133

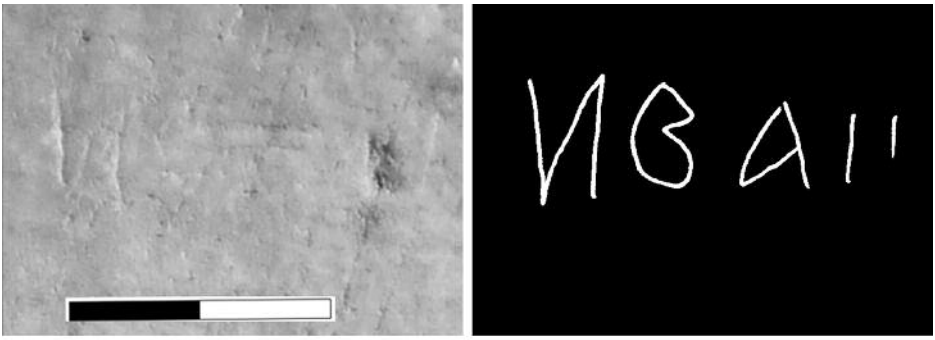

1

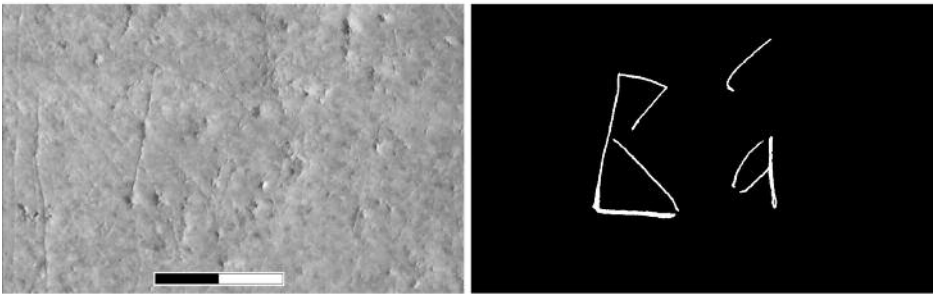

2

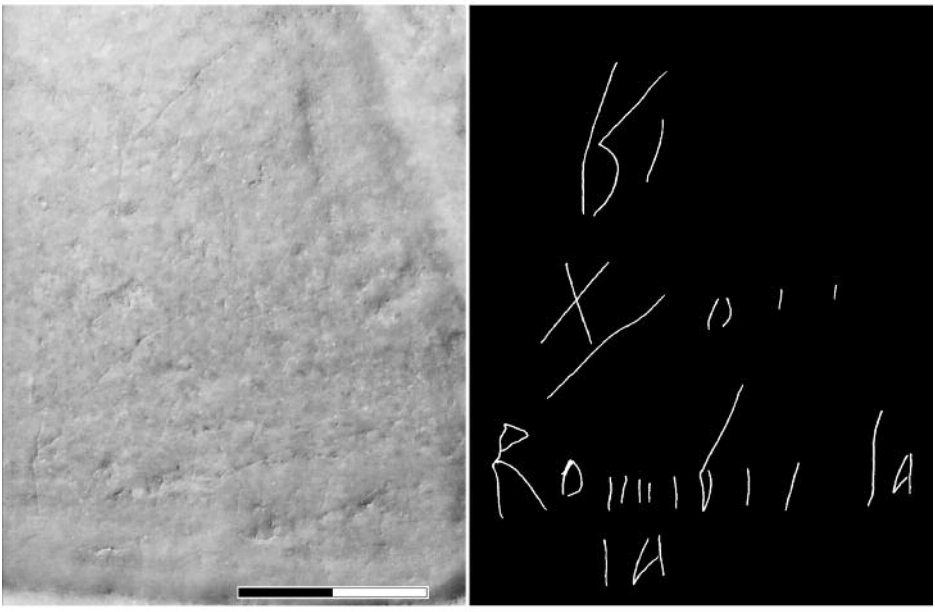

3

Таблиця CXIII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6134; **2** – № 6135; **3** – № 6136

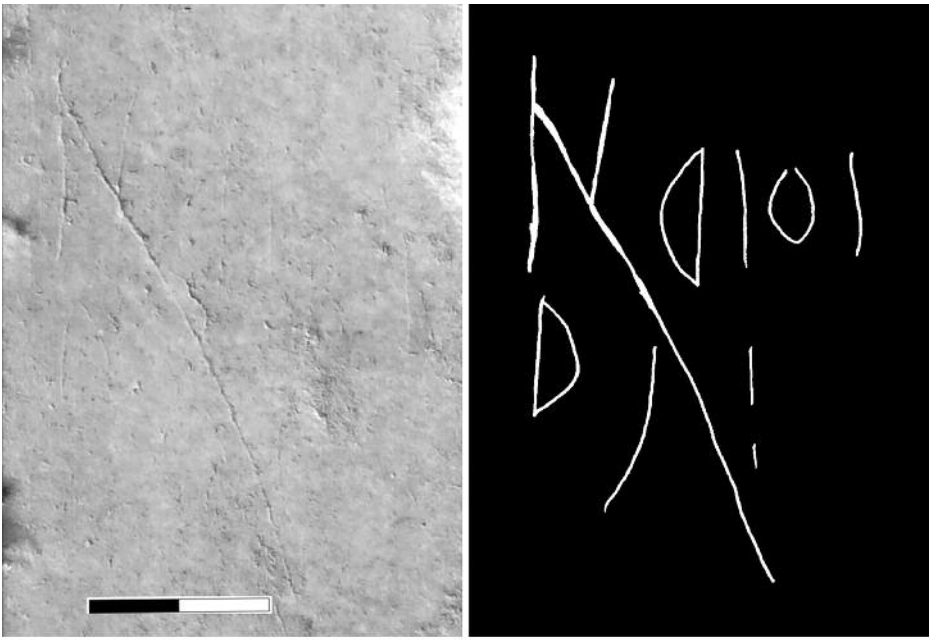

1

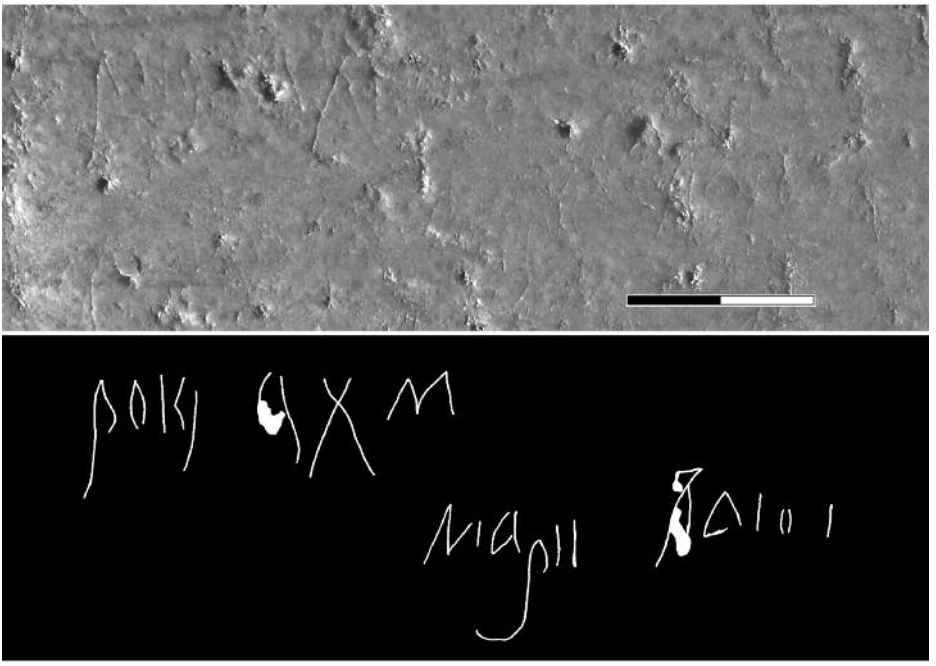

2

Таблиця CXIV
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6137; **2** – № 6138

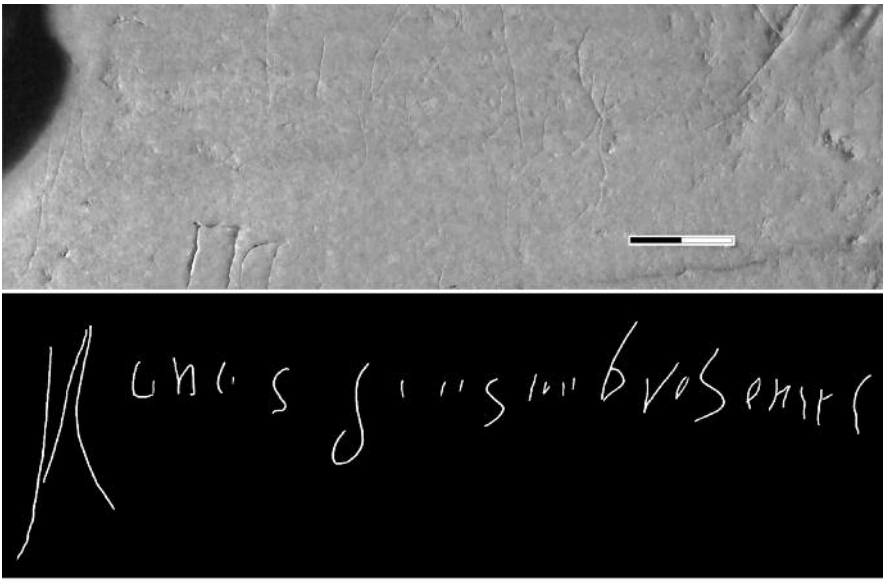

1

2

Таблиця CXV
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6139; **2** – № 6140

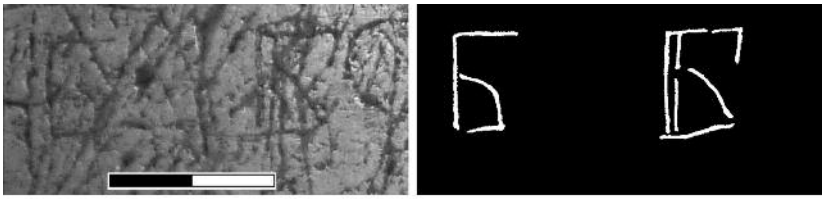

1

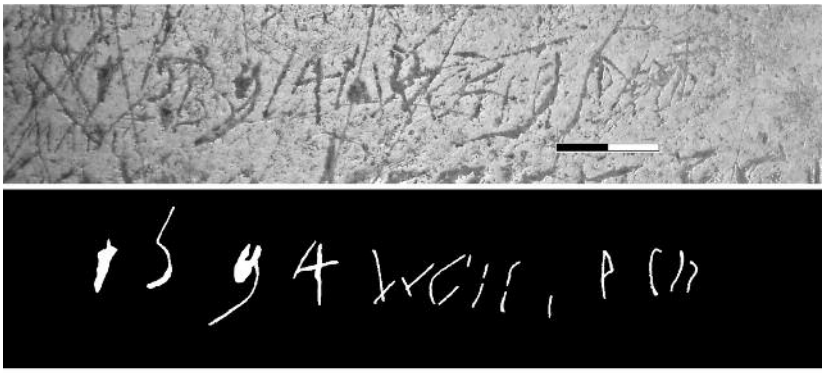

2

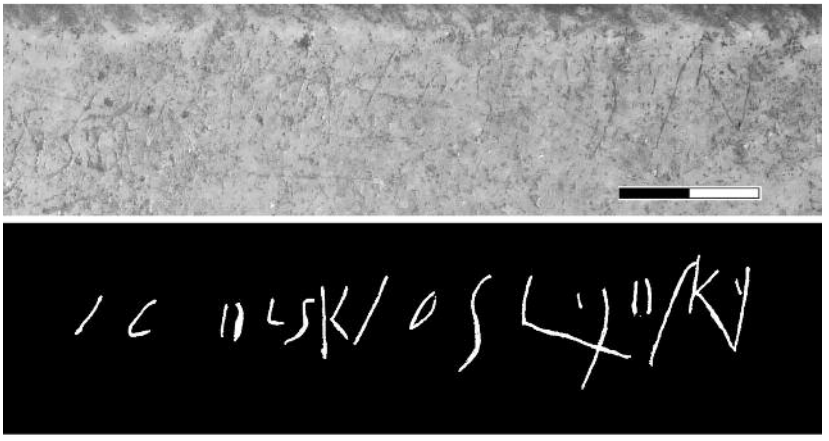

3

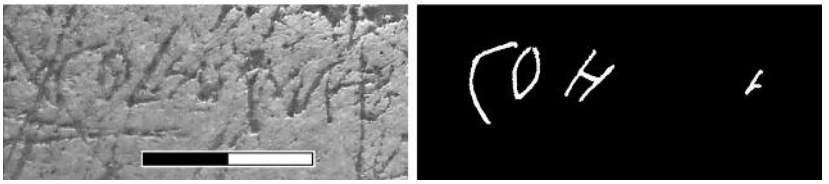

4

Таблиця CXVI

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6141; **2** – № 6142; **3** – № 6143; **4** – № 6144

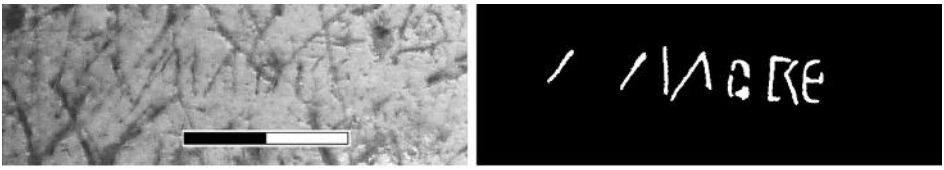

1

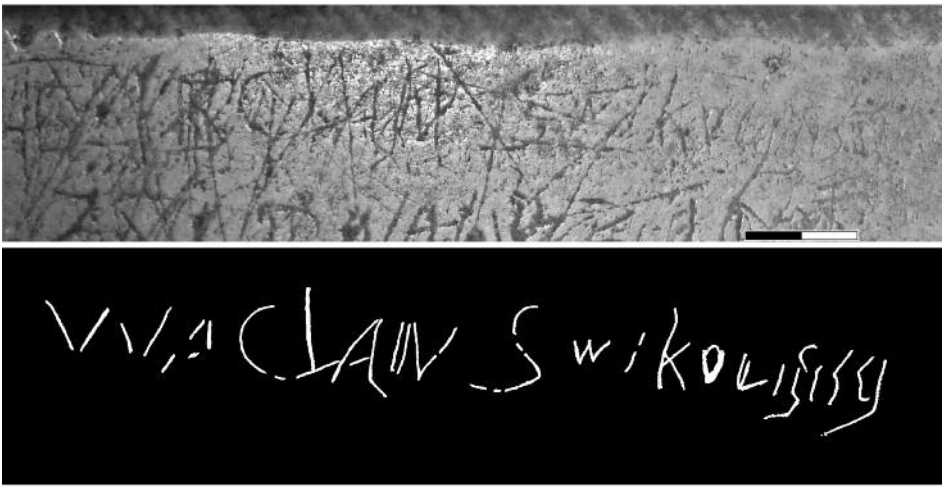

2

3

Таблиця CXVII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6145; **2** – № 6146; **3** – № 6147

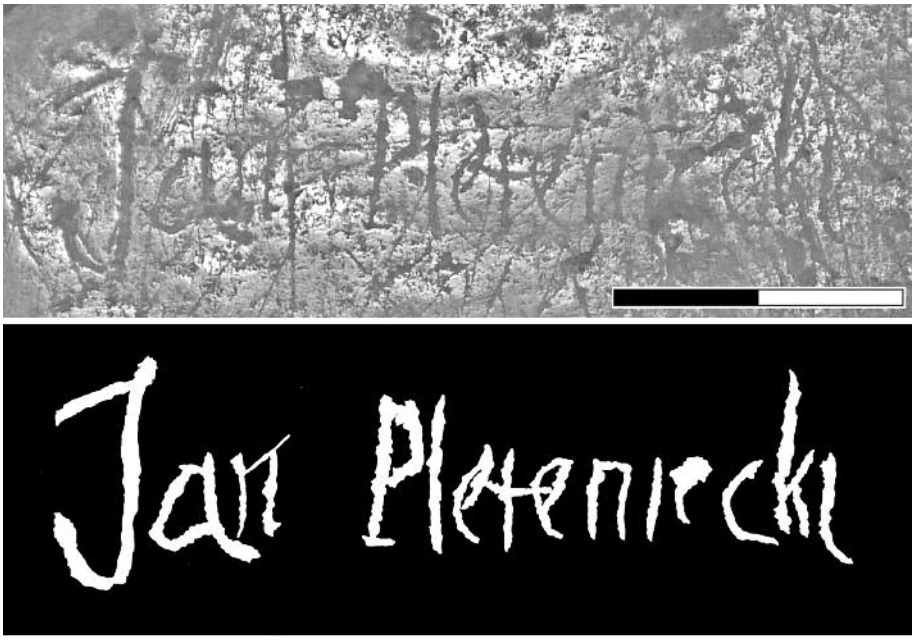

1

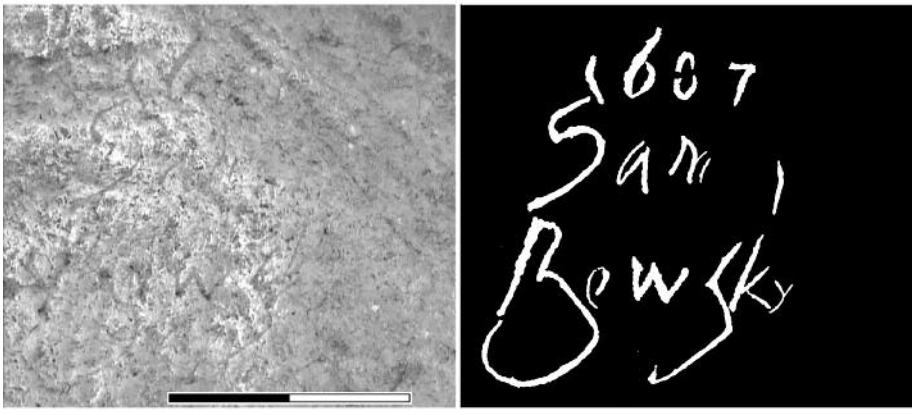

2

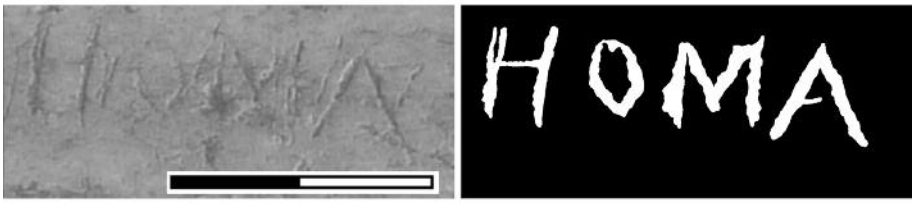

3

Таблиця CXVIII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6148; **2** – № 6149; **3** – № 6150

Таблиця CXIX
Фотографія та прорисовка графіті № 6151

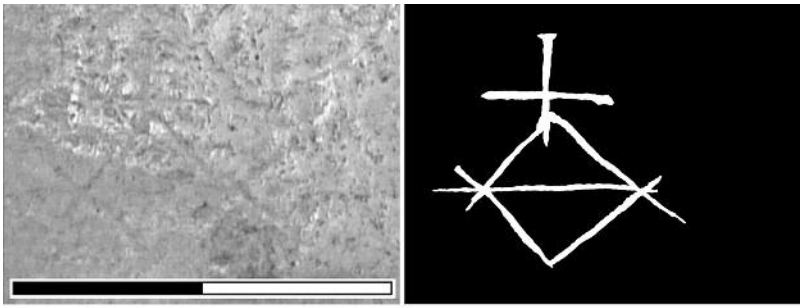

1

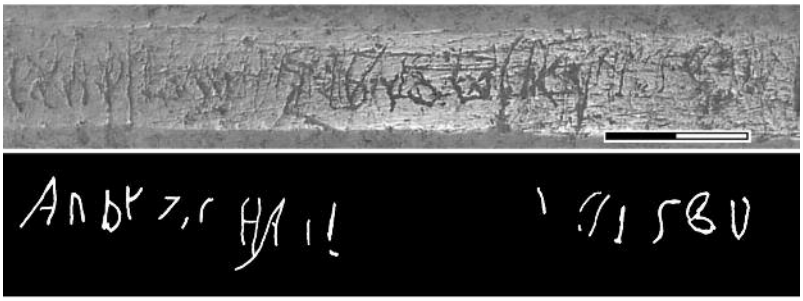

2

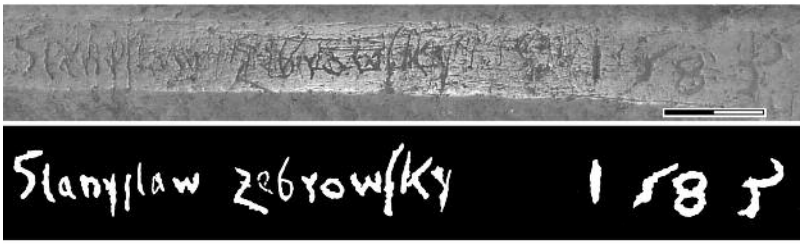

3

4

Таблиця CXX

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6152; **2** – № 6153; **3** – № 6154; **4** – № 6155

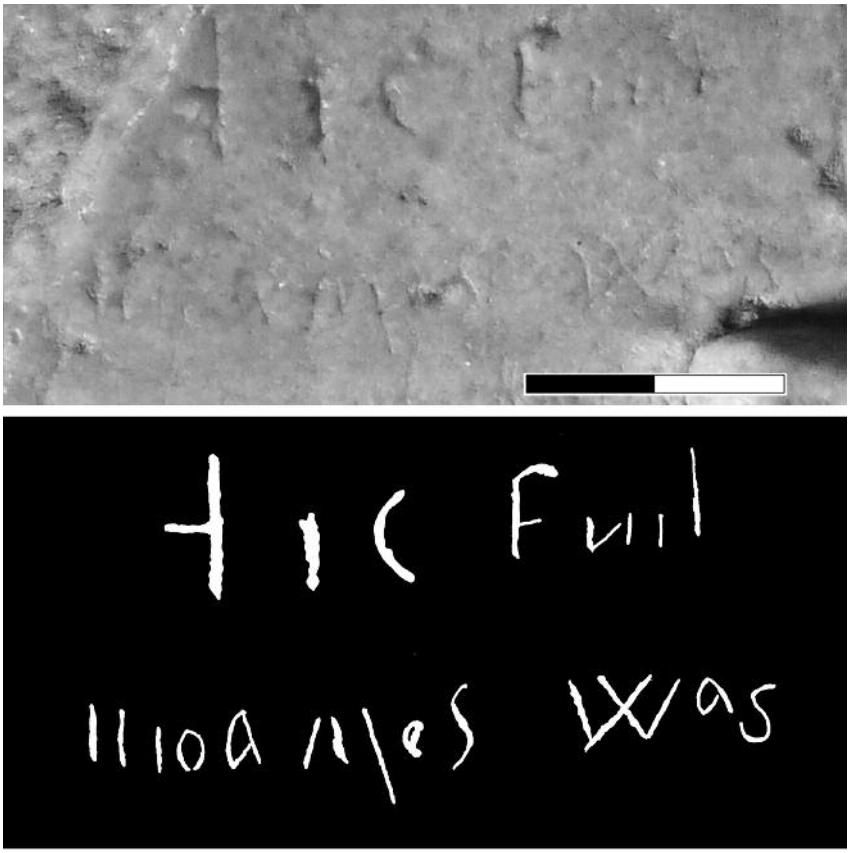

1

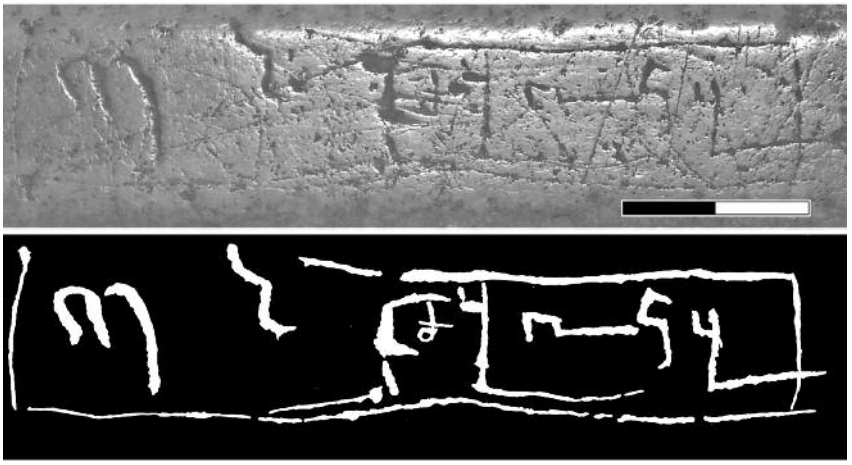

2

Таблиця CXXI
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6156; **2** – № 6157

Таблиця CXXII
Фотографія та прорисовка графіті № 6158

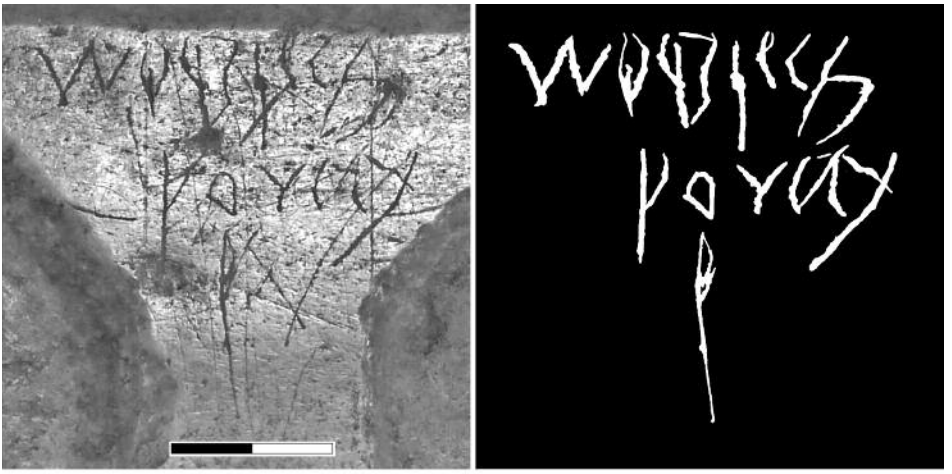

1

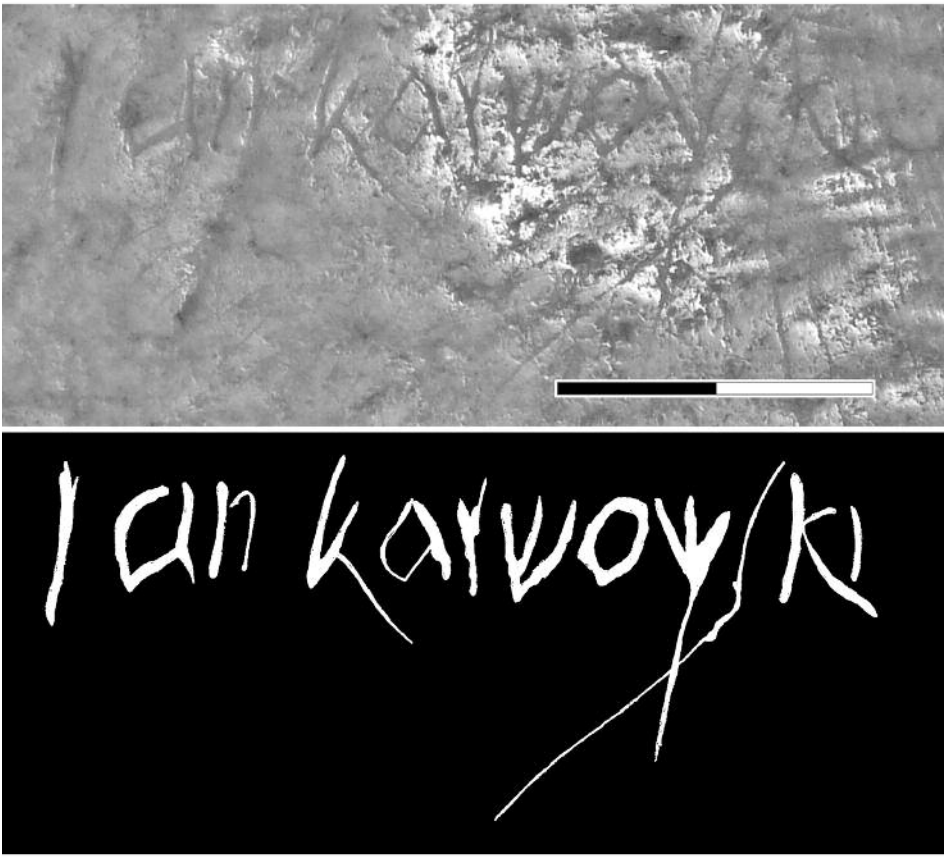

2

Таблиця CXXIII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6159; **2** – № 6160

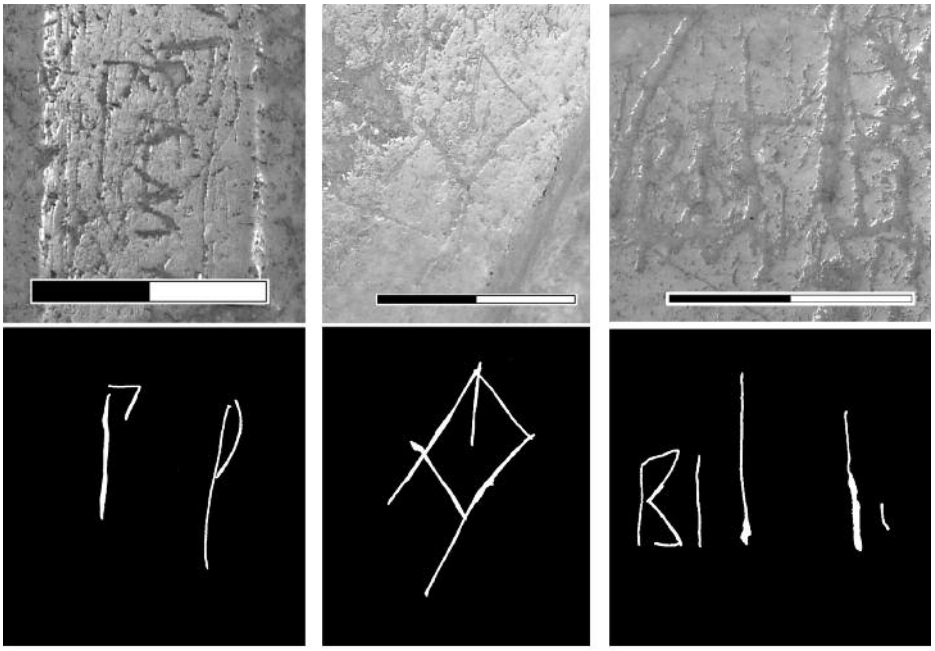

1 2 3

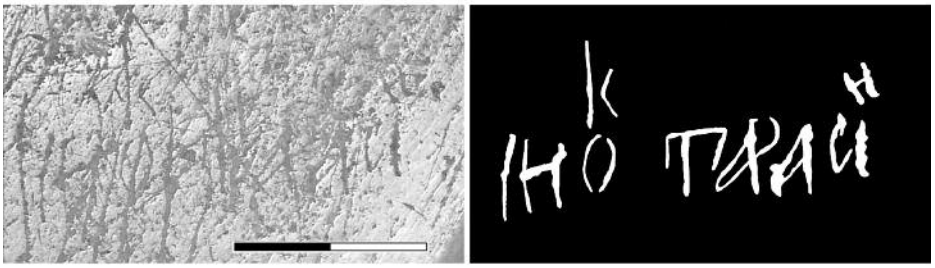

4

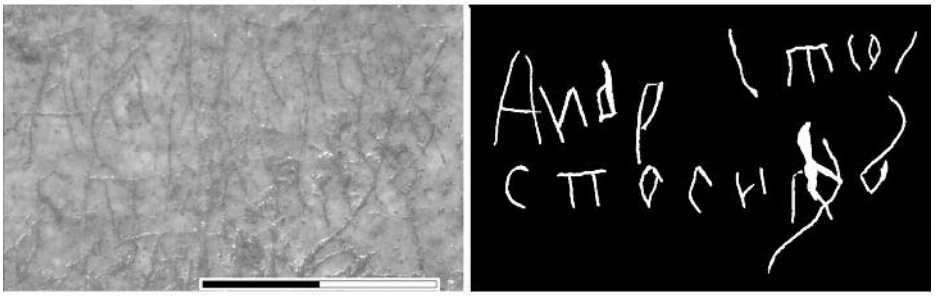

5

Таблиця CXXIV

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6161; **2** – № 6162; **3** – № 6163; **4** – № 6164; **5** – № 6165

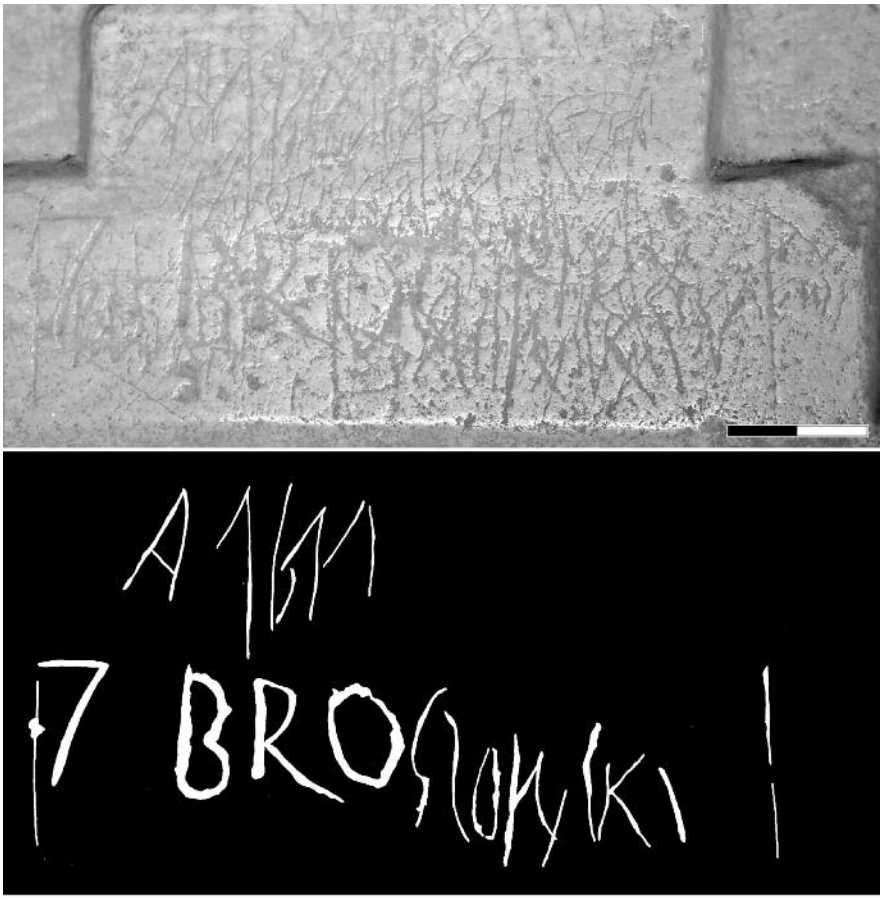

1

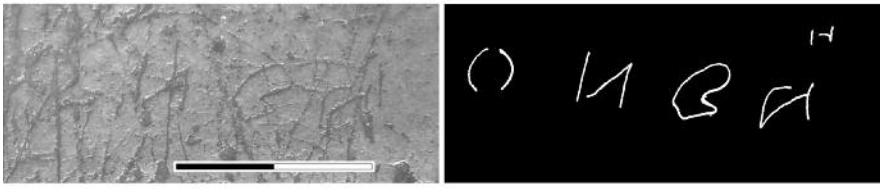

2

3

Таблиця CXXV

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6166; **2** – № 6167; **3** – № 6168

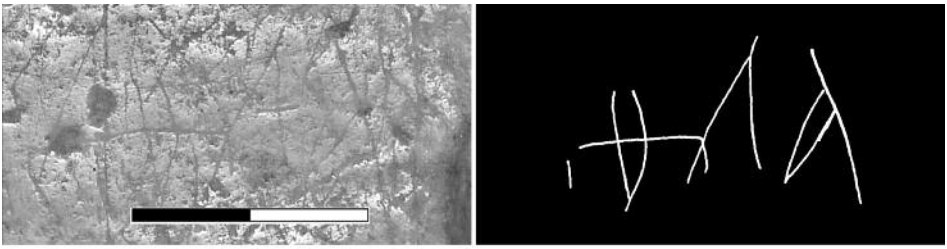

1

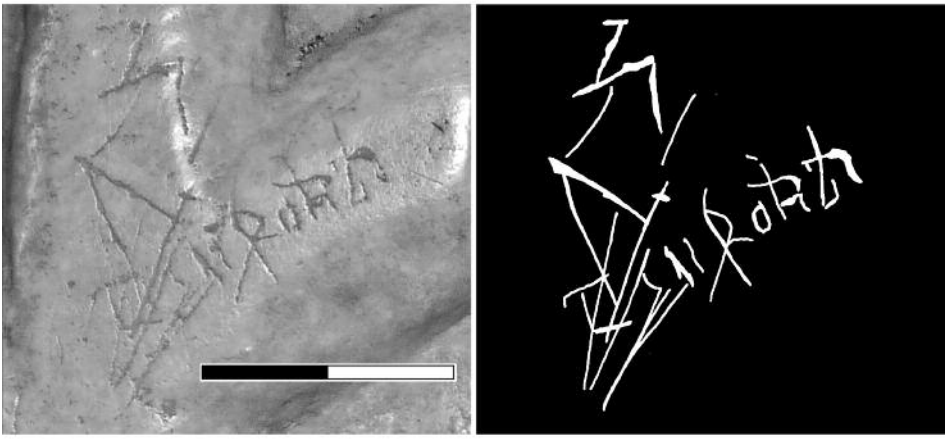

2

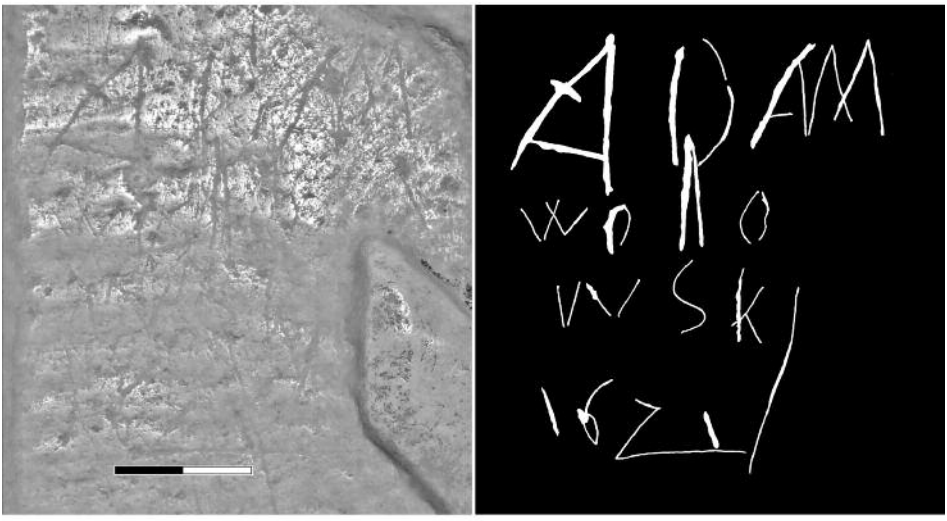

3

Таблиця CXXVI

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6169; **2** – № 6170; **3** – № 6171

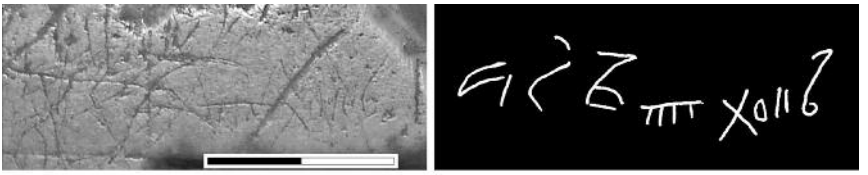

1

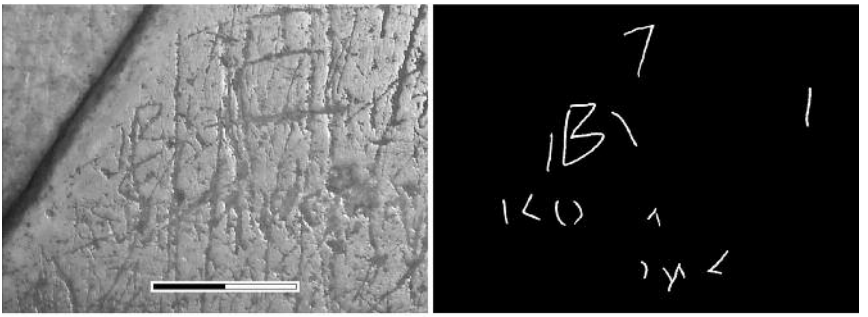

2

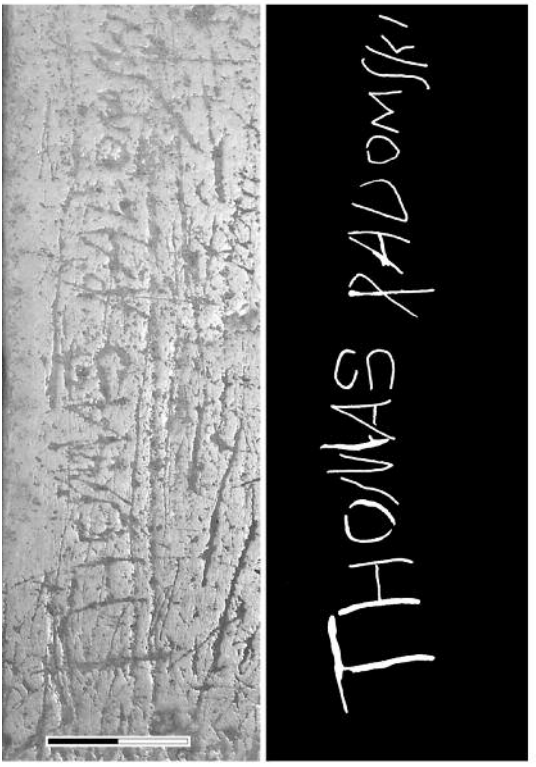

3

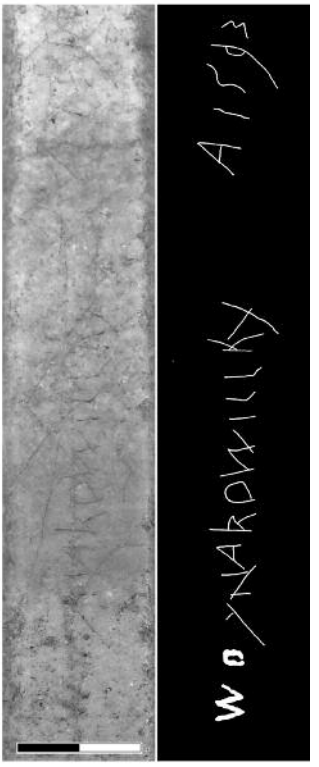

4

Таблиця CXXVII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6172; **2** – № 6173; **3** – № 6174; **4** – № 6175

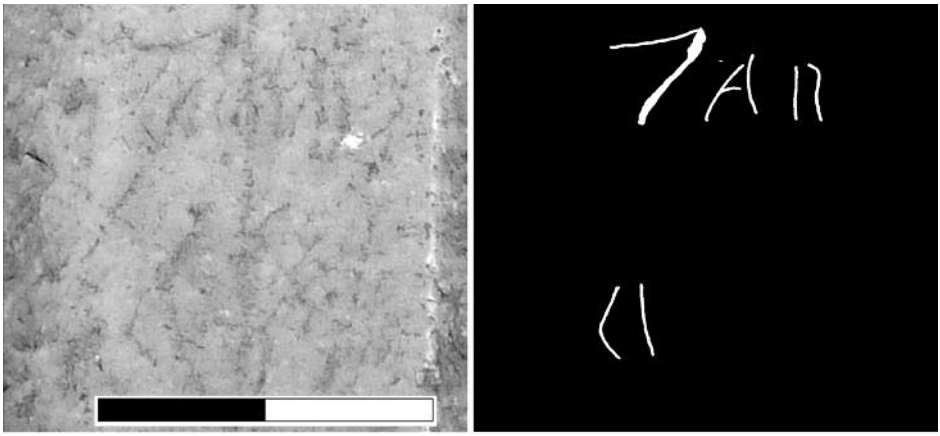

1

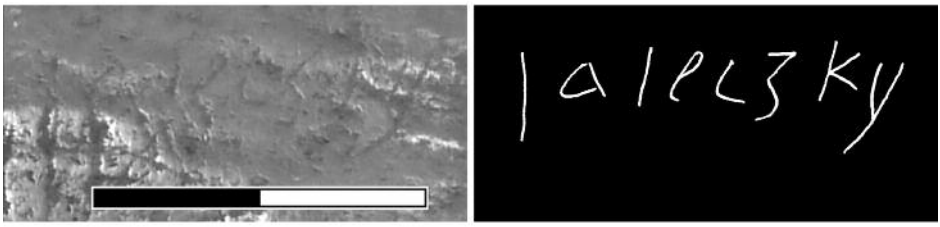

2

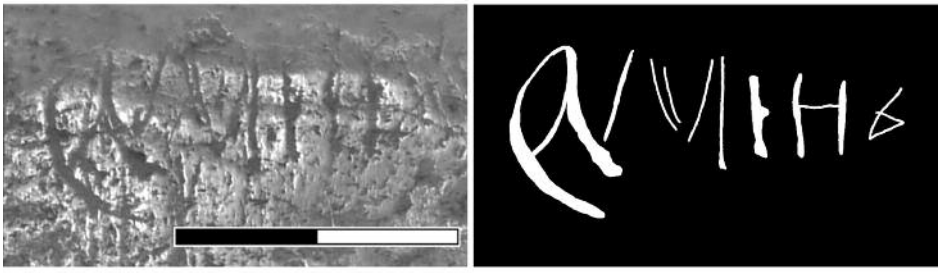

3

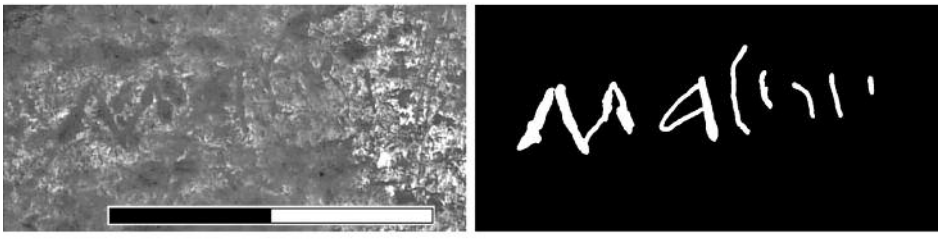

4

Таблиця CXXVIII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6176; **2** – № 6177; **3** – № 6178; **4** – № 6179

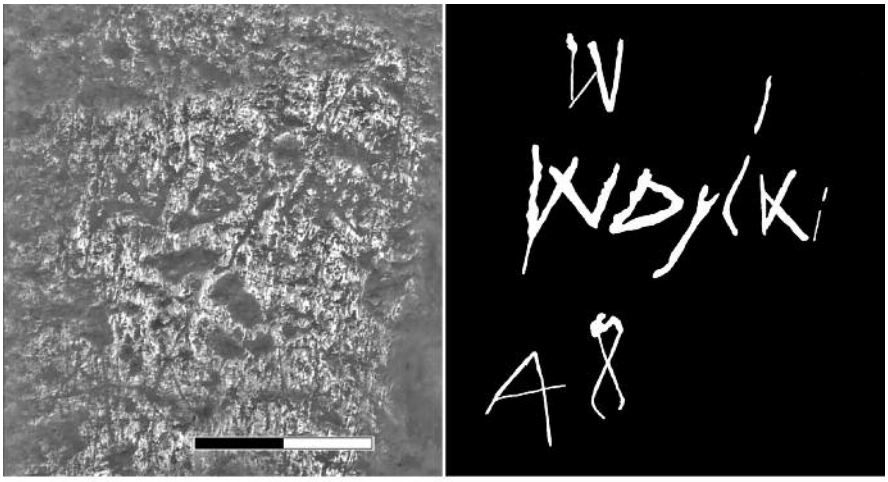

1

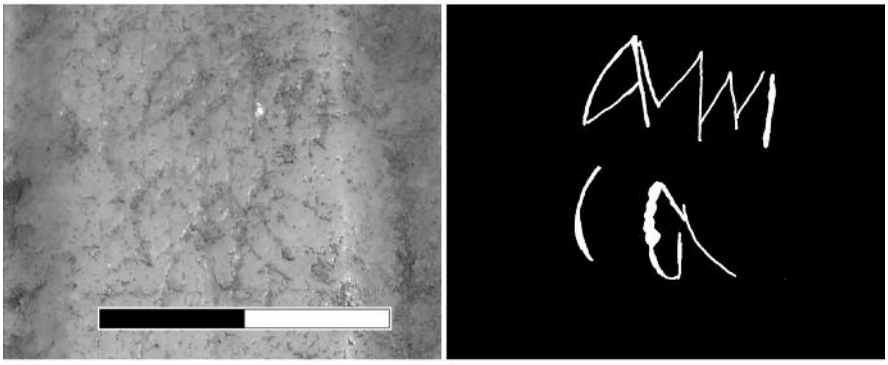

2

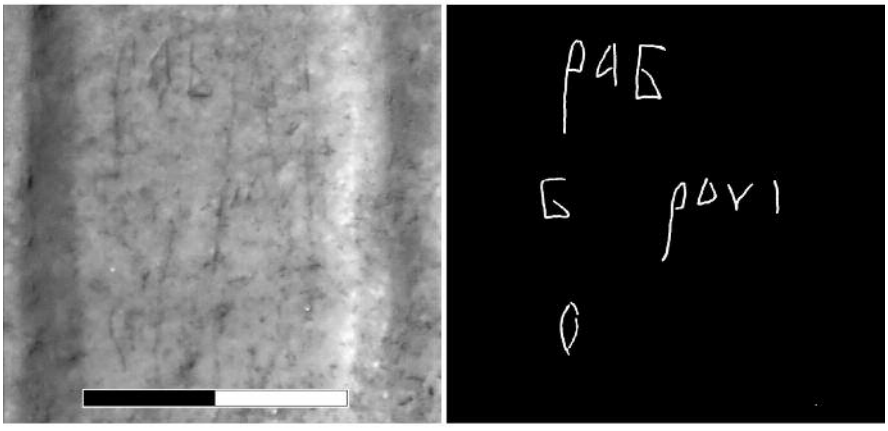

3

Таблиця CXXIX

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6180; **2** – № 6181; **3** – № 6182

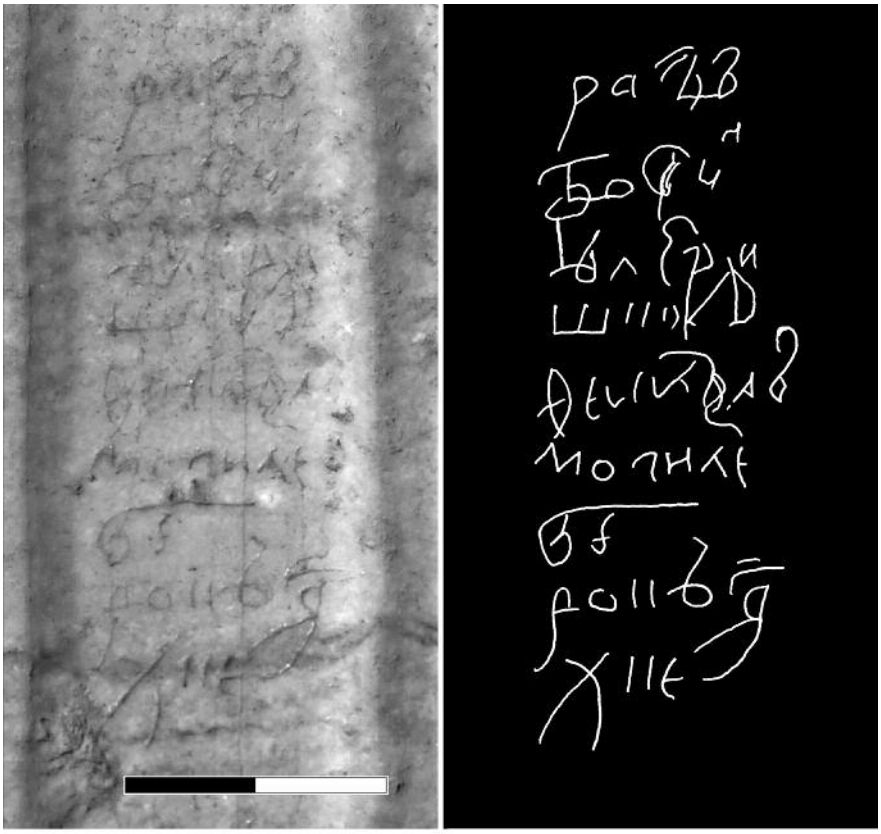

1

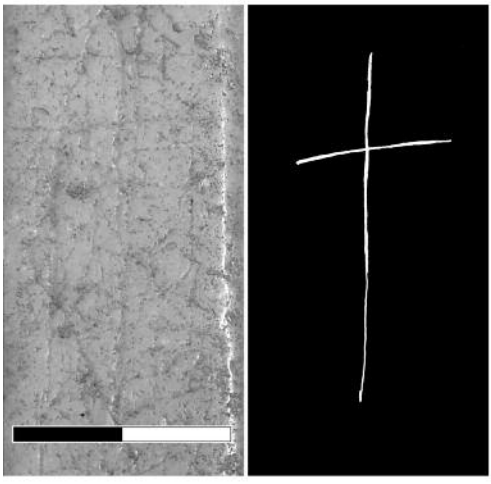

2

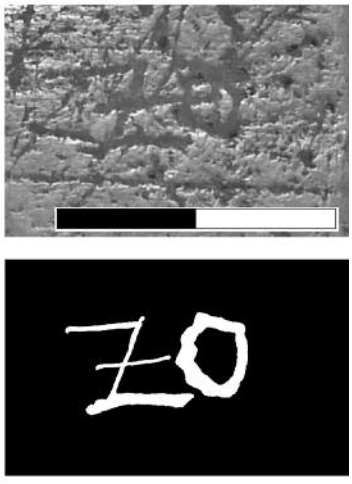

3

Таблиця CXXX

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6183; **2** – № 6184; **3** – № 6185

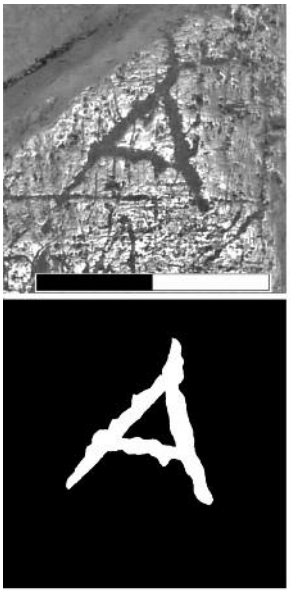

1

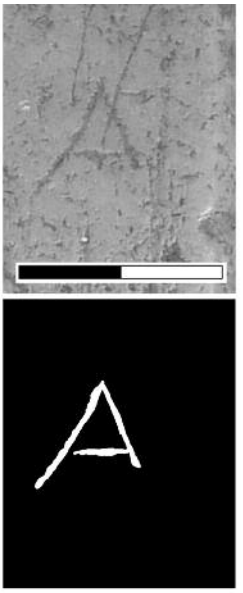

2

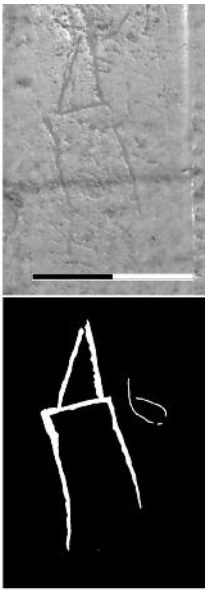

3

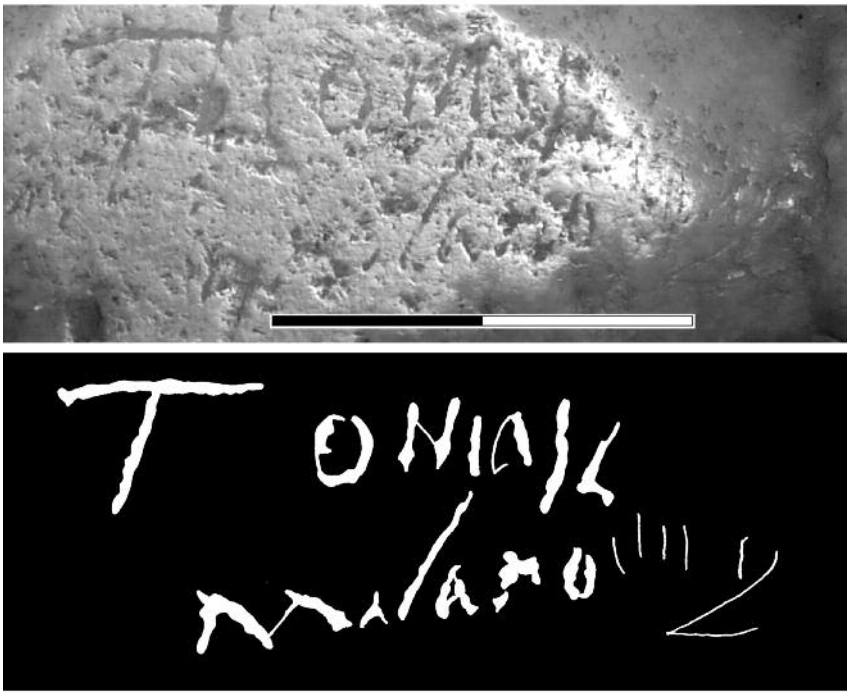

4

Таблиця CXXXI

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6186; **2** – № 6187; **3** – № 6188; **4** – № 6189

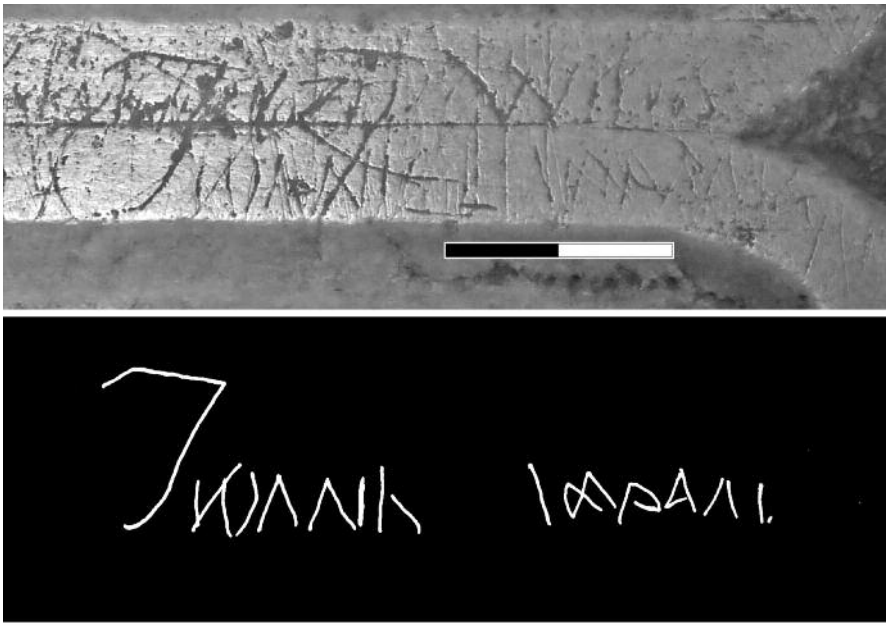

1

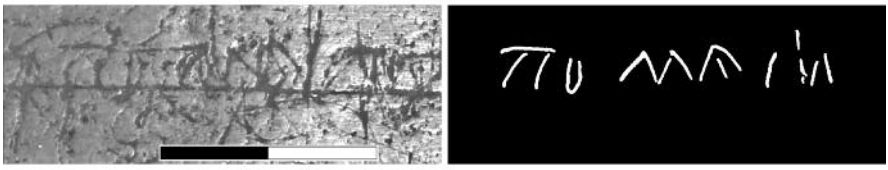

2

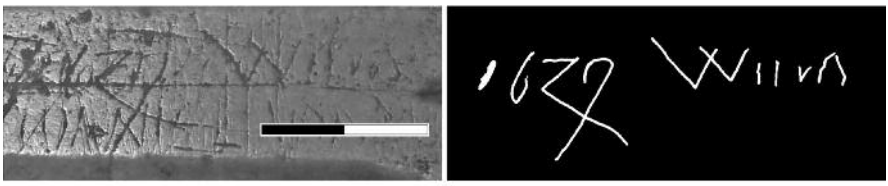

3

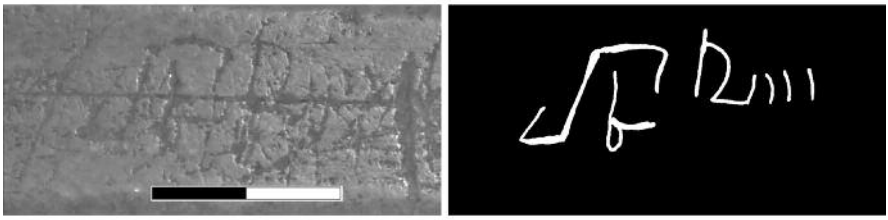

4

Таблиця CXXXII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6190; **2** – № 6191; **3** – № 6192; **4** – № 6193

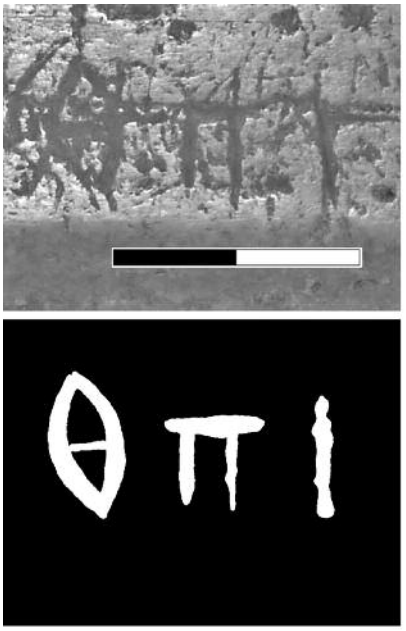

1

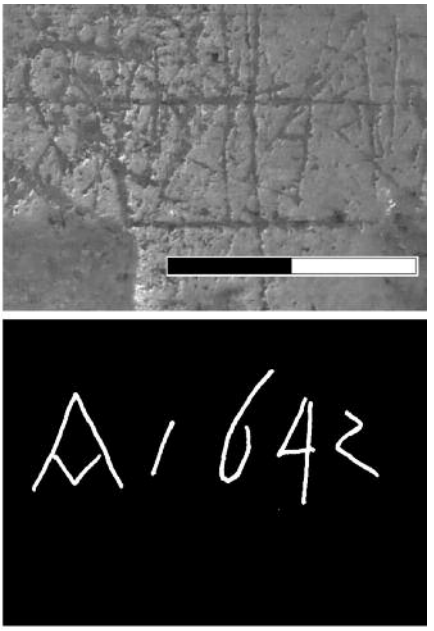

2

3

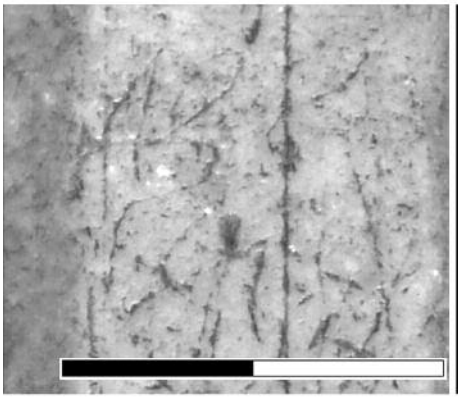

4

Таблиця CXXXIII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6194; **2** – № 6195; **3** – № 6196; **4** – № 6197

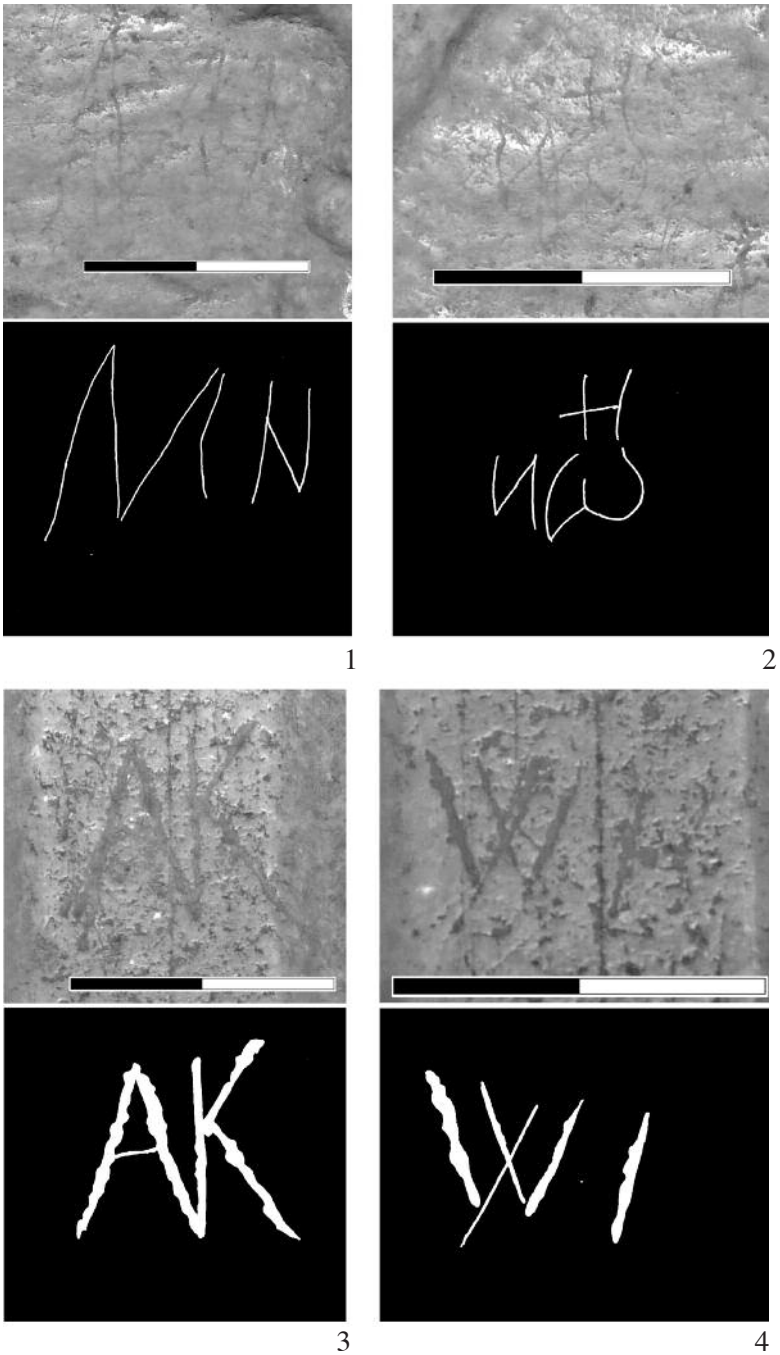

Таблиця CXXXIV

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6198; **2** – № 6199; **3** – № 6200; **4** – № 6201

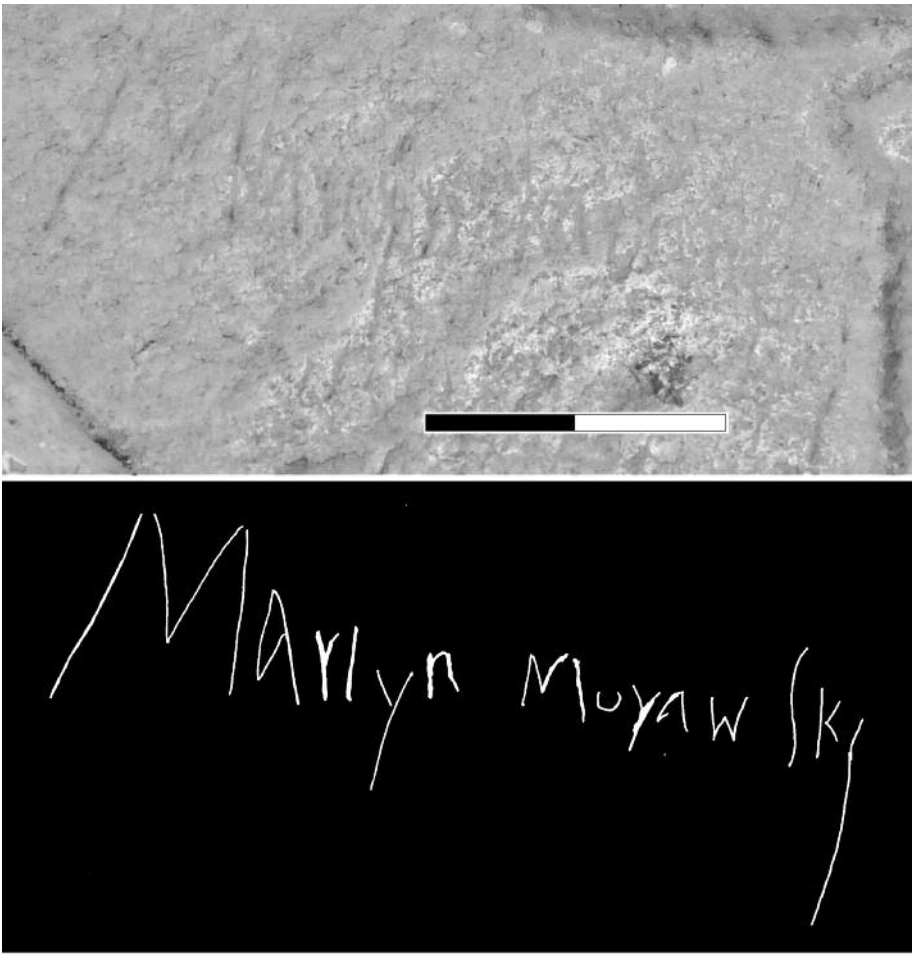

1

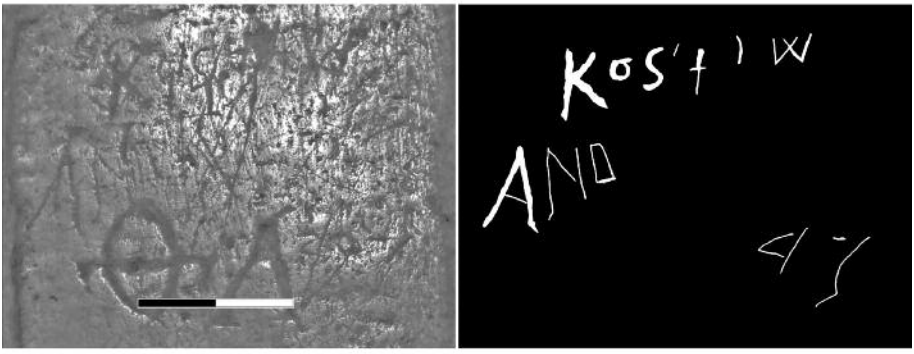

2

Таблиця CXXXV
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6202; **2** – № 6203

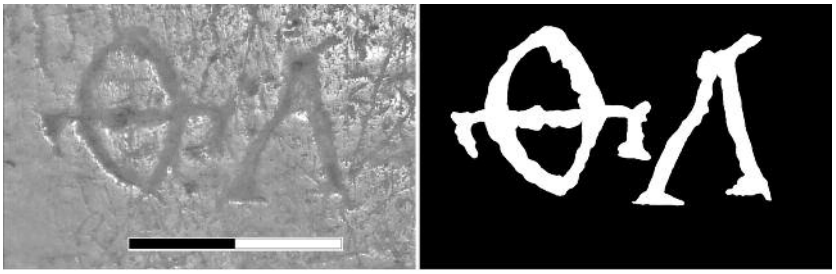

1

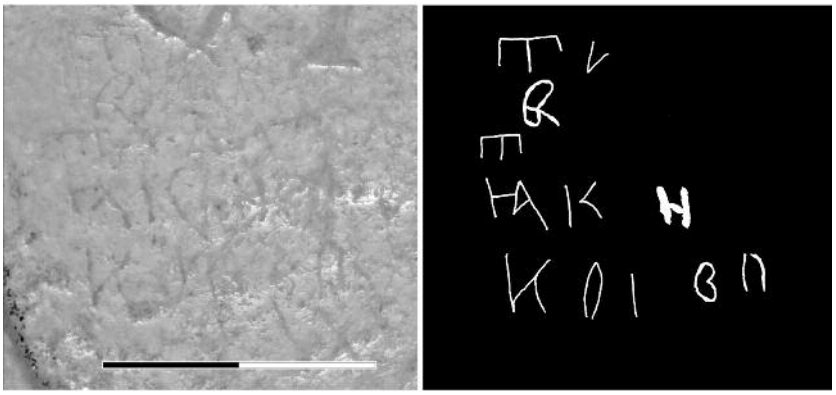

2

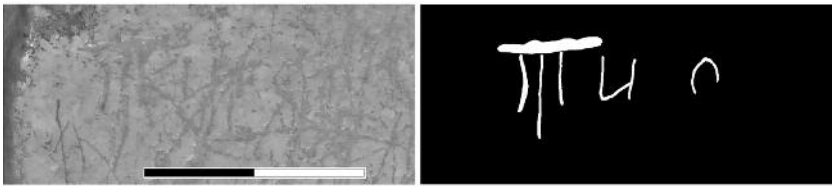

3

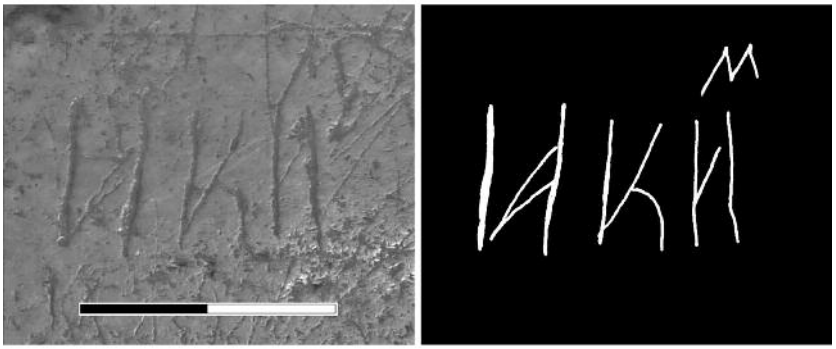

4

Таблиця CXXXVI

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6204; **2** – № 6205; **3** – № 6206; **4** – № 6207

1

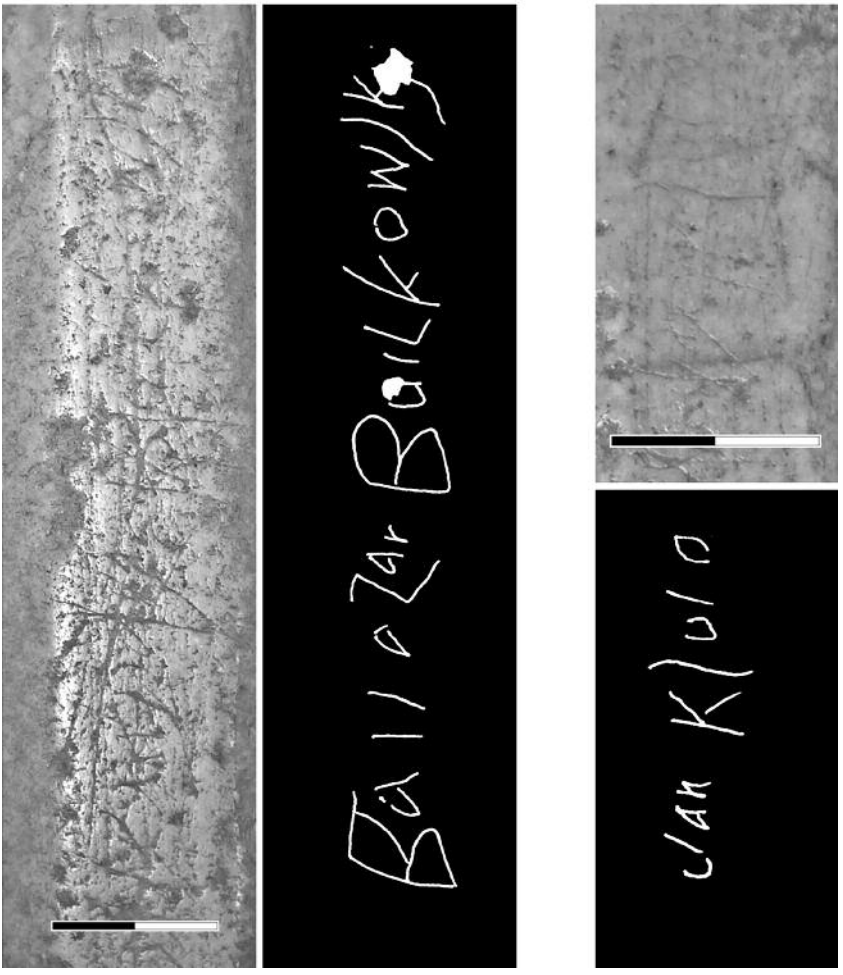

2 3

Таблиця CXXXVII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6208; **2** – № 6209; **3** – № 6210

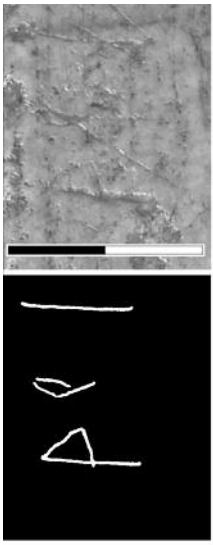

1

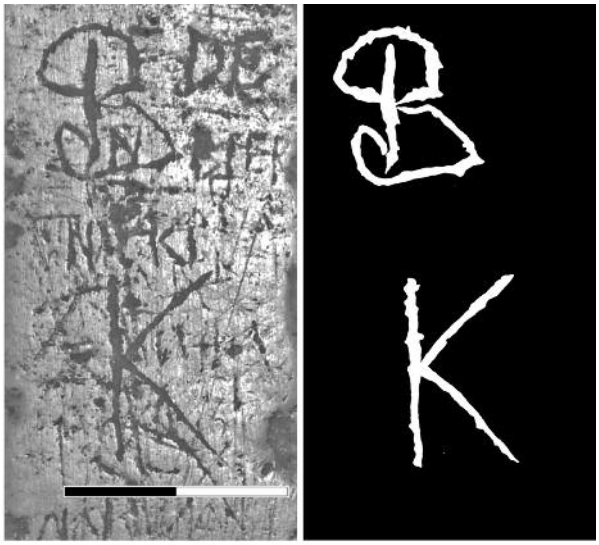

2

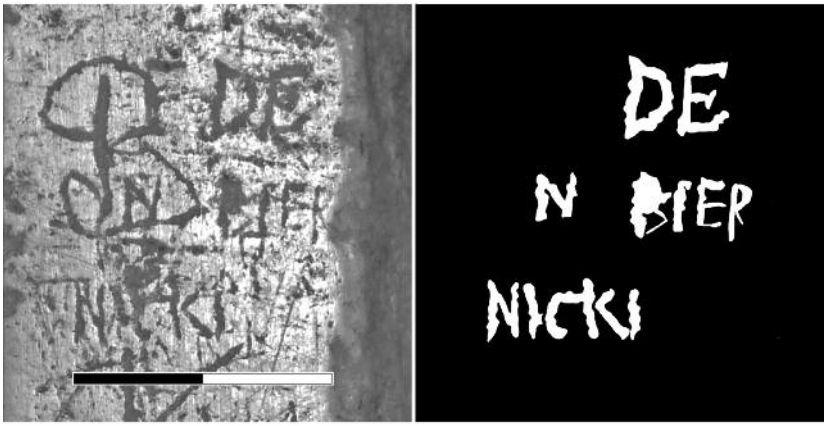

3

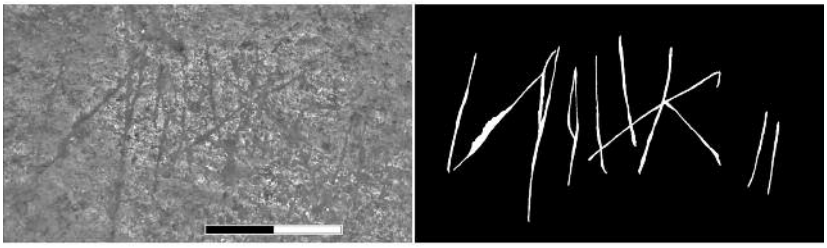

4

Таблиця CXXXVIII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6211; **2** – № 6212; **3** – № 6213; **4** – № 6214

1

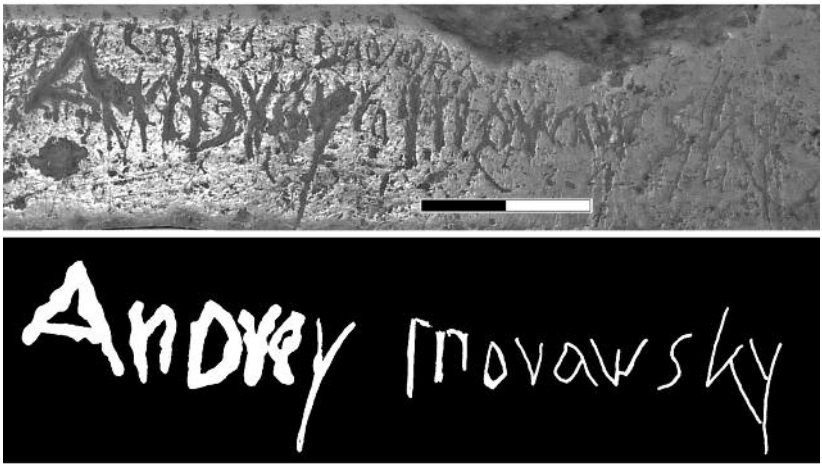

2

3

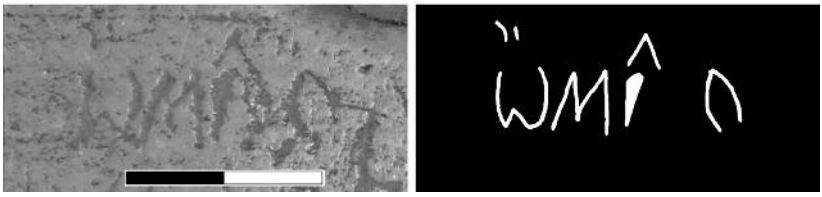

4

Таблиця CXXXIX

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6215; **2** – № 6216; **3** – № 6217; **4** – № 6218

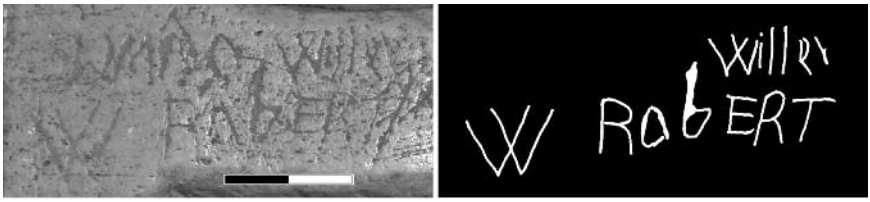

1

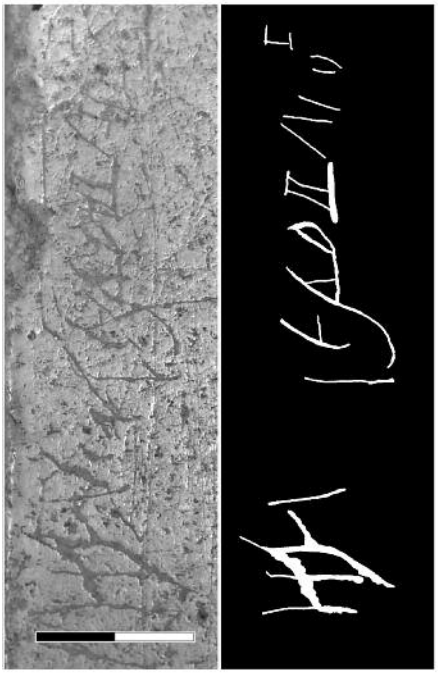

2

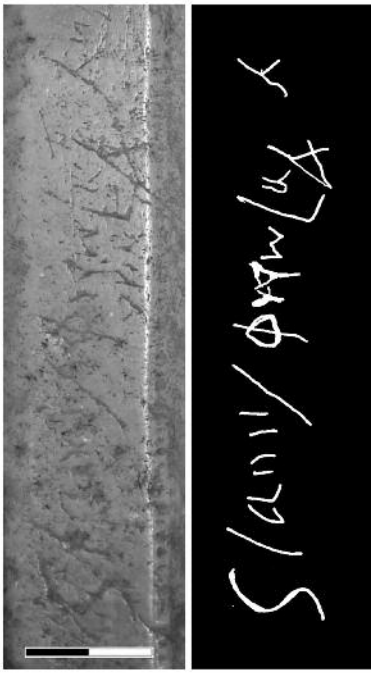

3

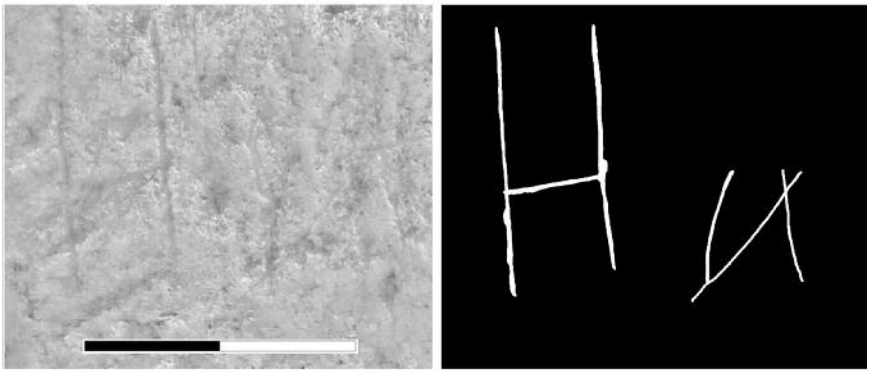

4

Таблиця CXL

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6219; **2** – № 6220; **3** – № 6221; **4** – № 6222

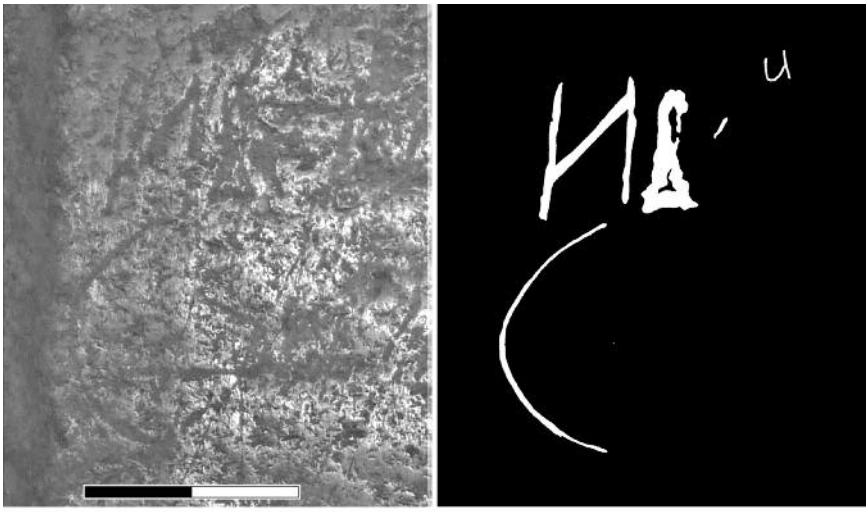

1

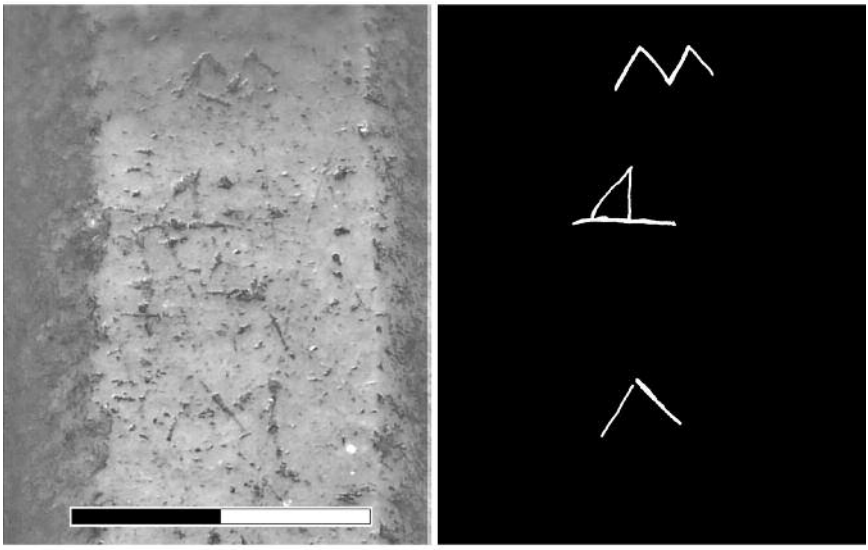

2

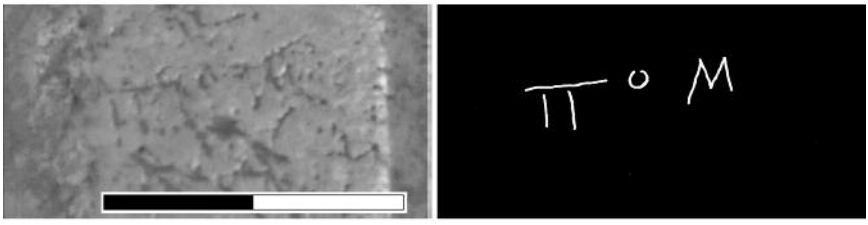

3

Таблиця CXLI

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6223; **2** – № 6224; **3** – № 6225

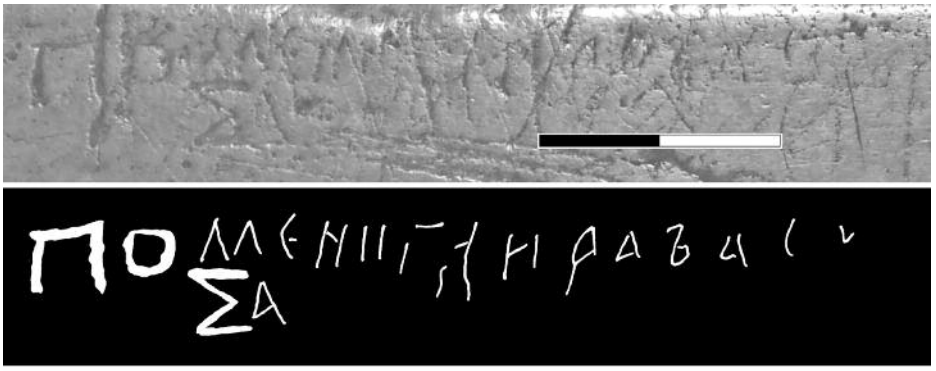

1

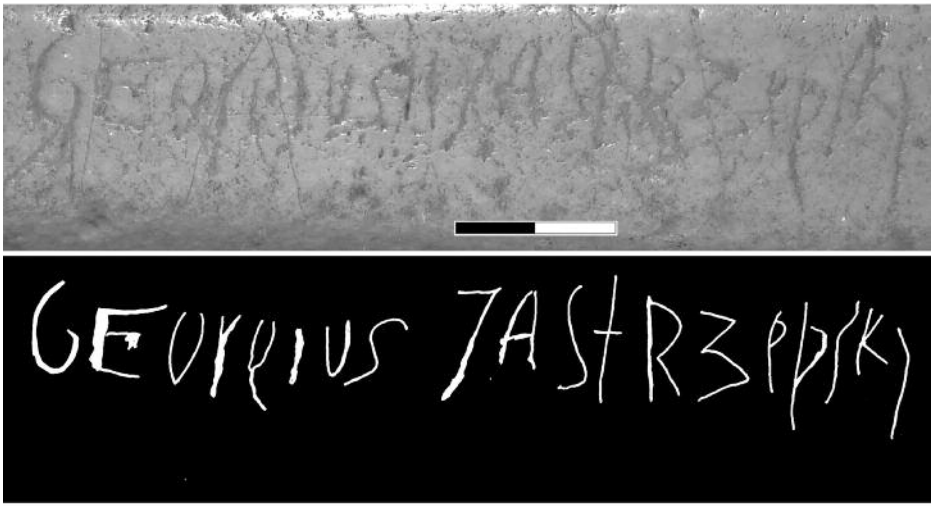

2

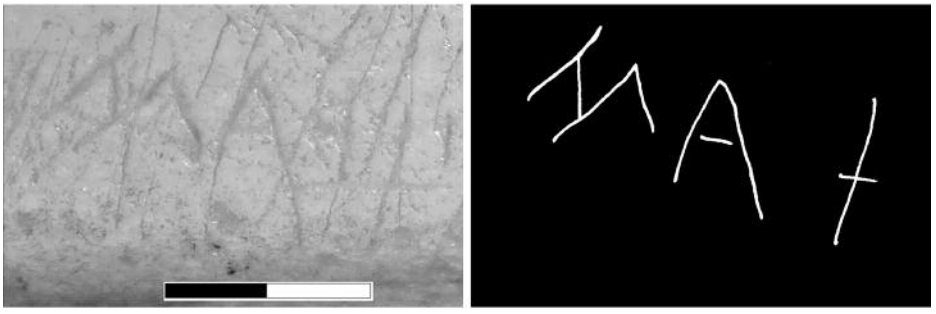

3

Таблиця CXLII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6226; **2** – № 6227; **3** – № 6228

1

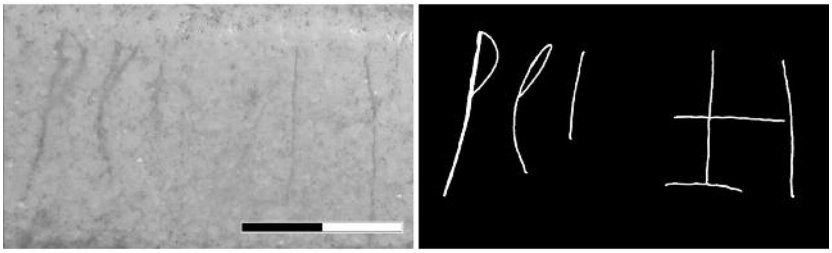

2

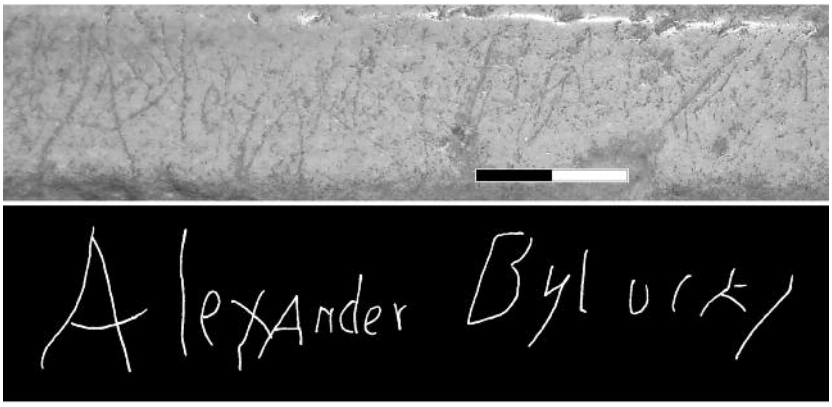

3

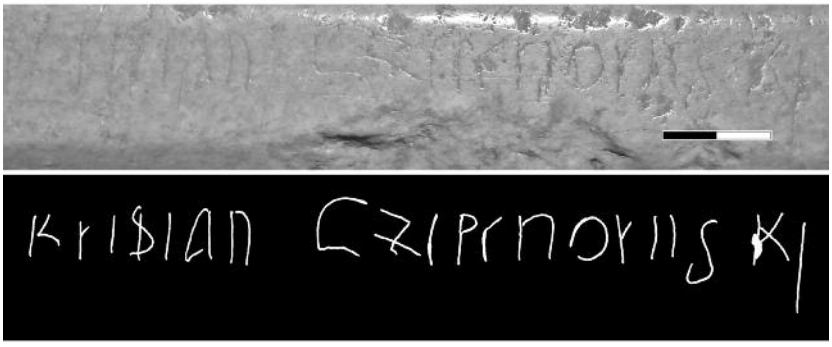

4

Таблиця CXLIII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6229; **2** – № 6230; **3** – № 6231; **4** – № 6232

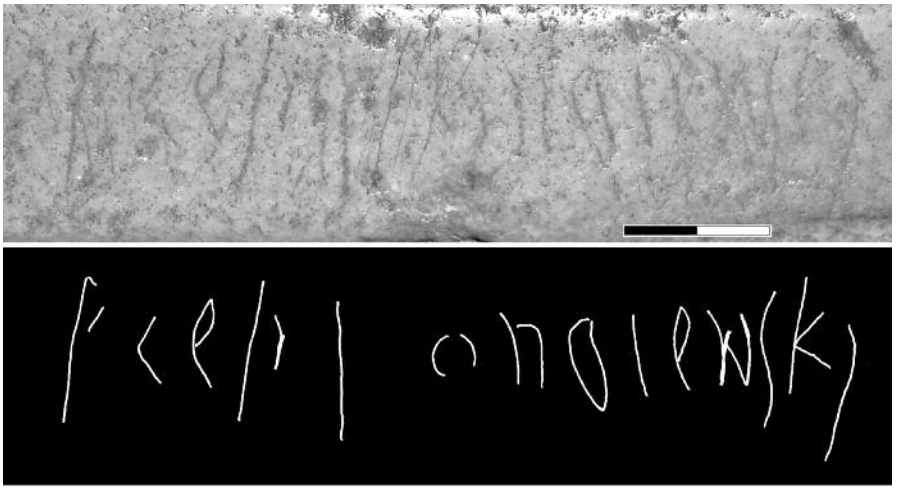

1

2

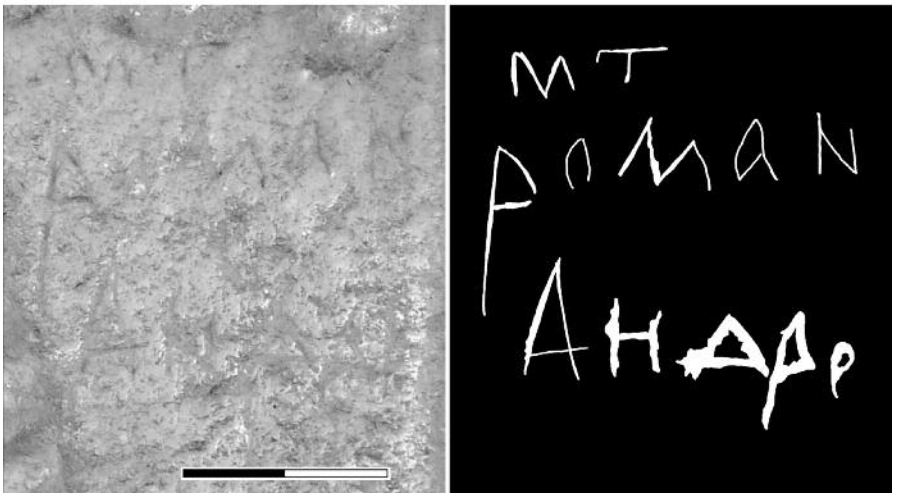

3

Таблиця CXLIV

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6233; **2** – № 6234; **3** – № 6235

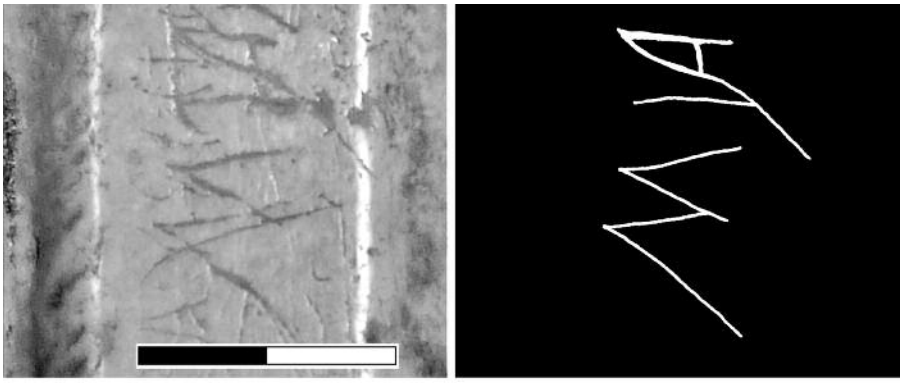

1

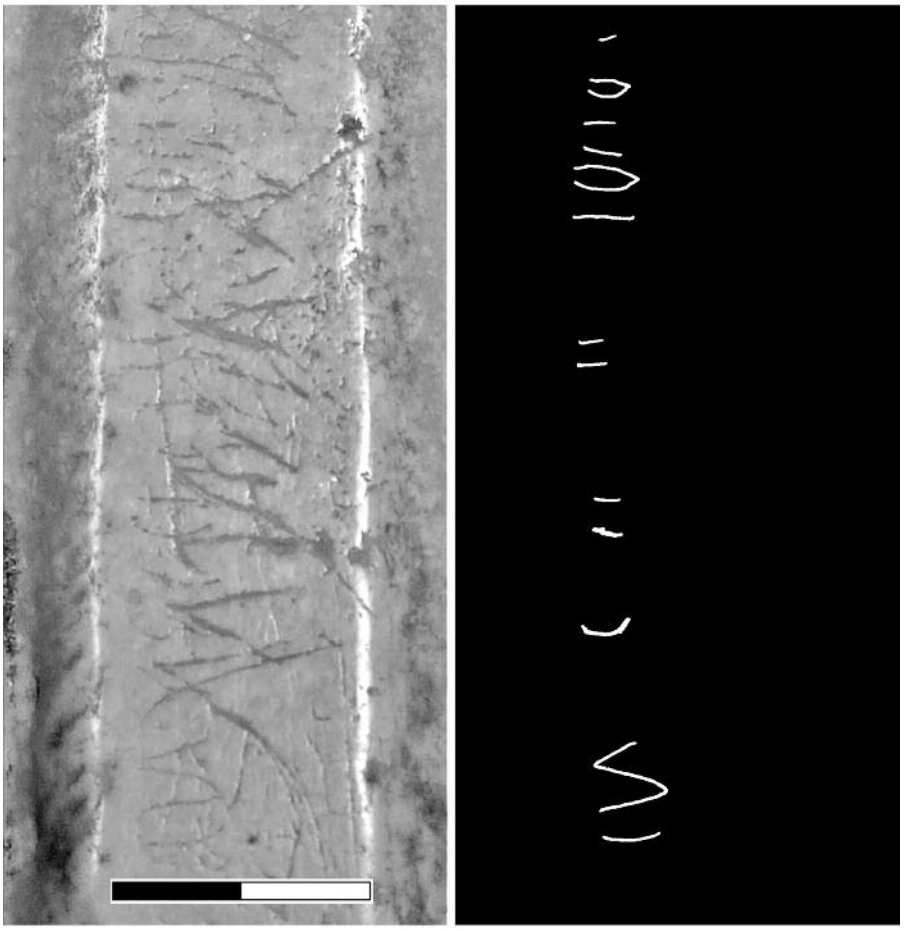

2

Таблиця CXLV
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6236; **2** – № 6237

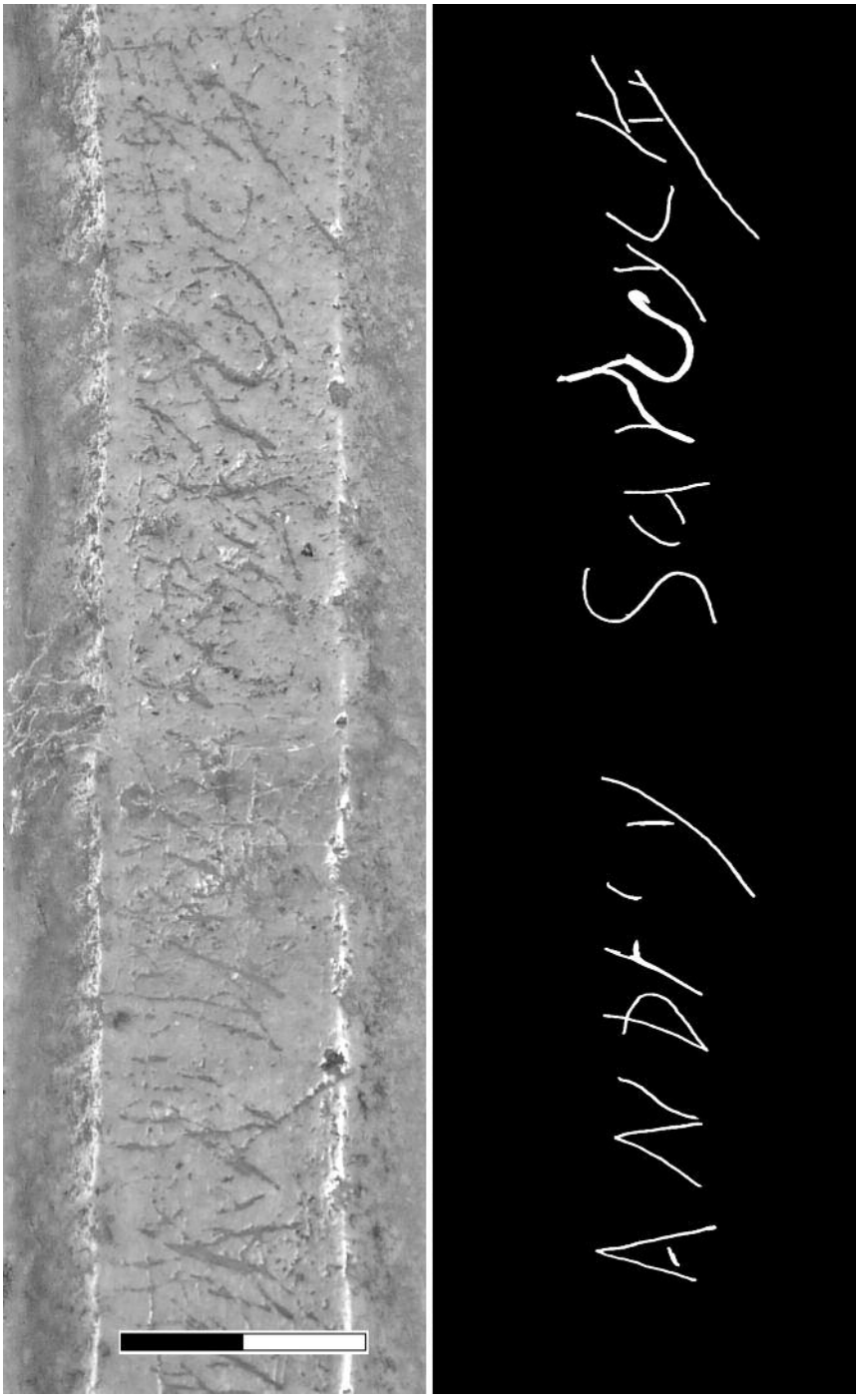

Таблиця CXLVI
Фотографія та прорисовка графіті № 6238

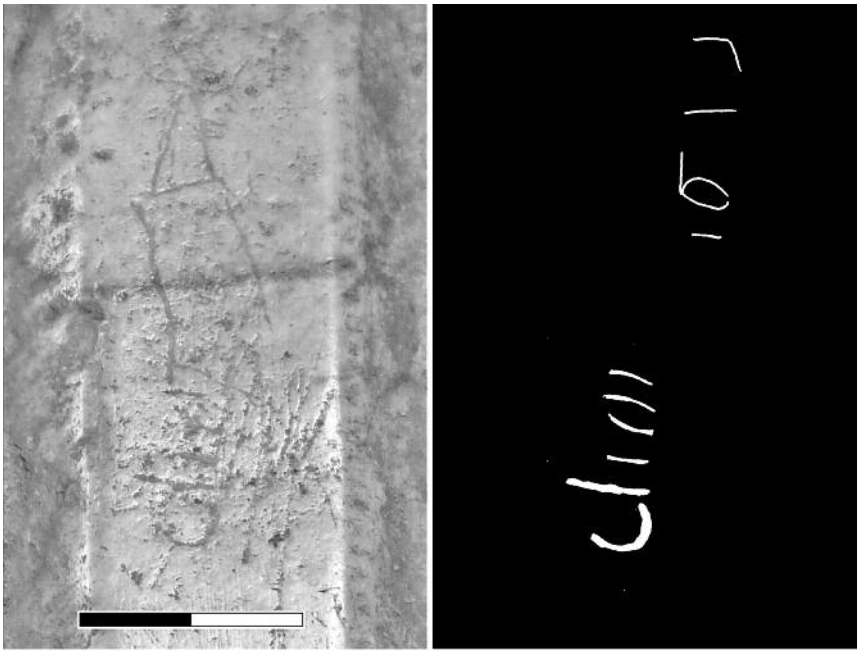

1

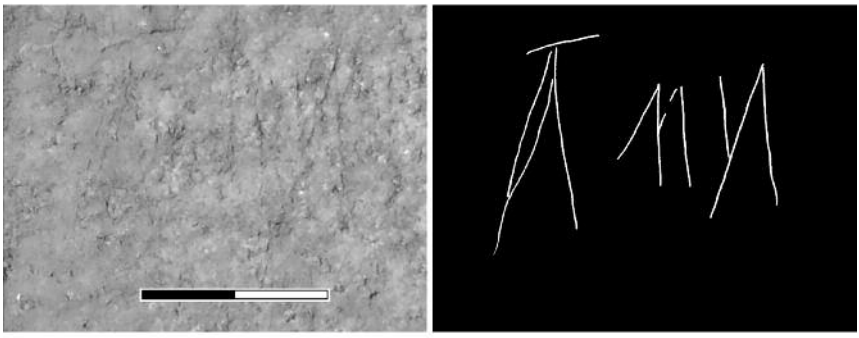

2

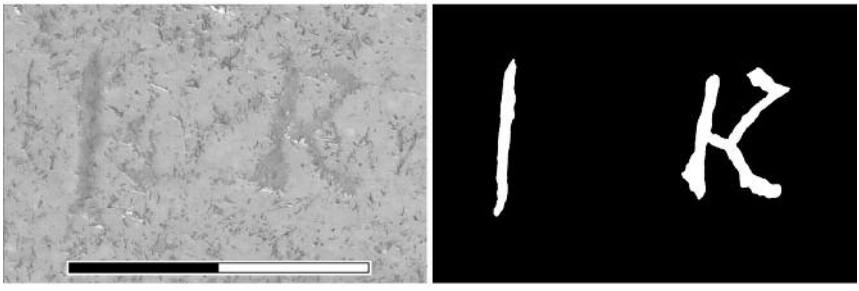

3

Таблиця CXLVII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6239; **2** – № 6240; **3** – № 6241

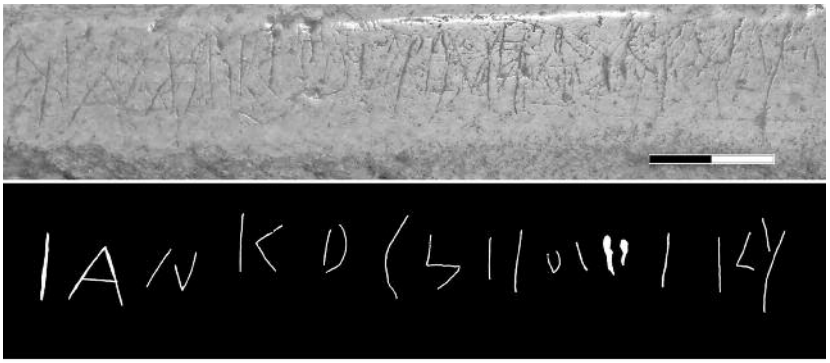

1

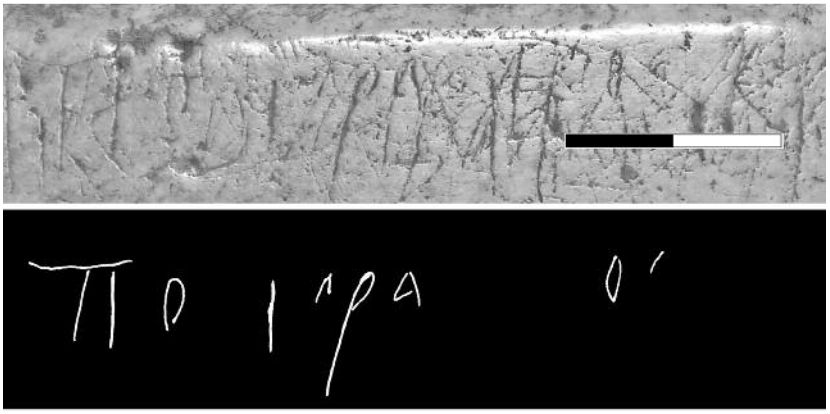

2

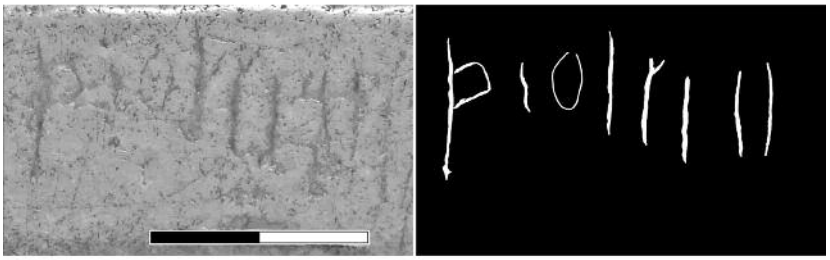

3

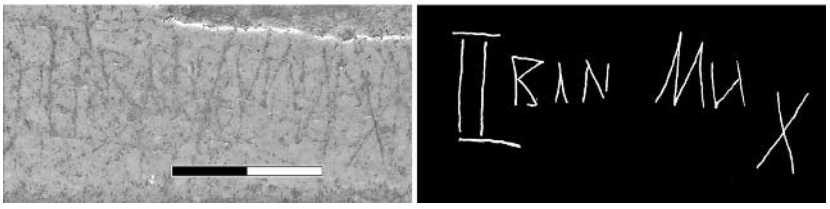

4

Таблиця CXLVIII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6242; **2** – № 6243; **3** – № 6244; **4** – № 6245

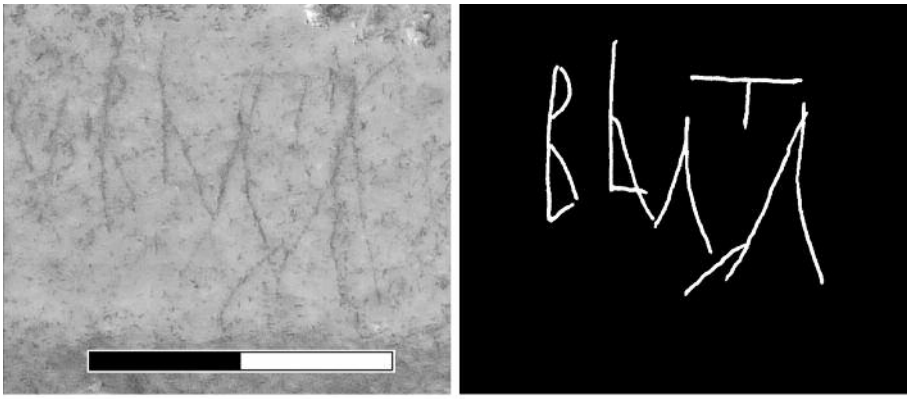

1

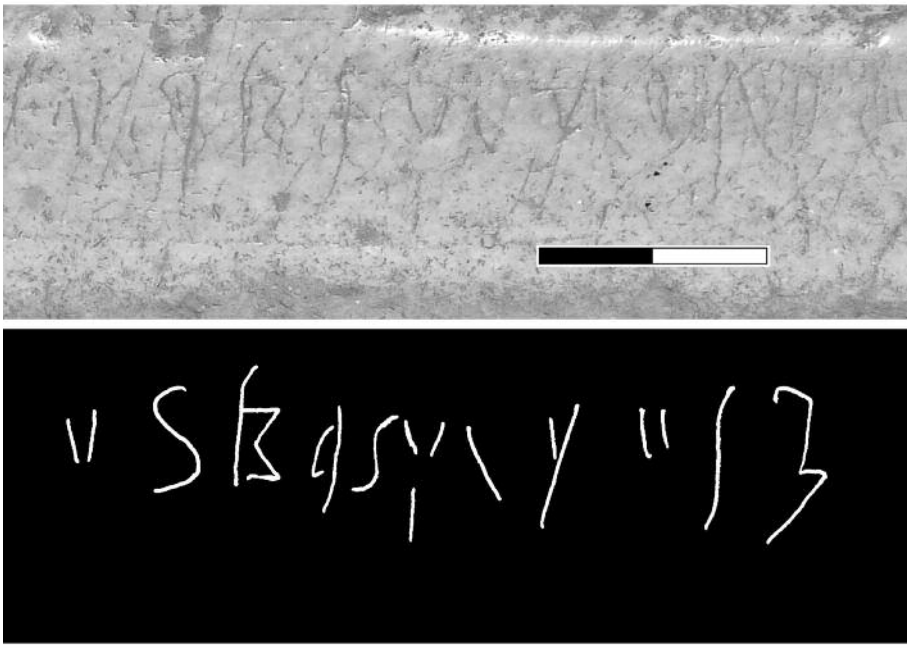

2

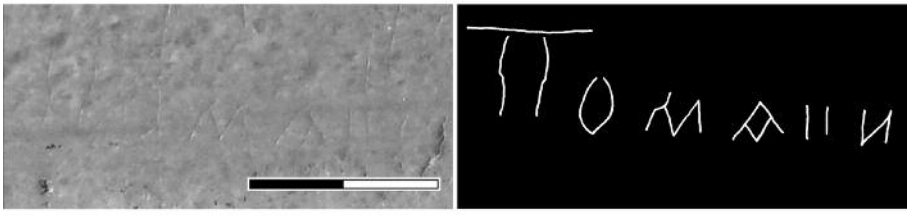

3

Таблиця CXLIX

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6246; **2** – № 6247; **3** – № 6248

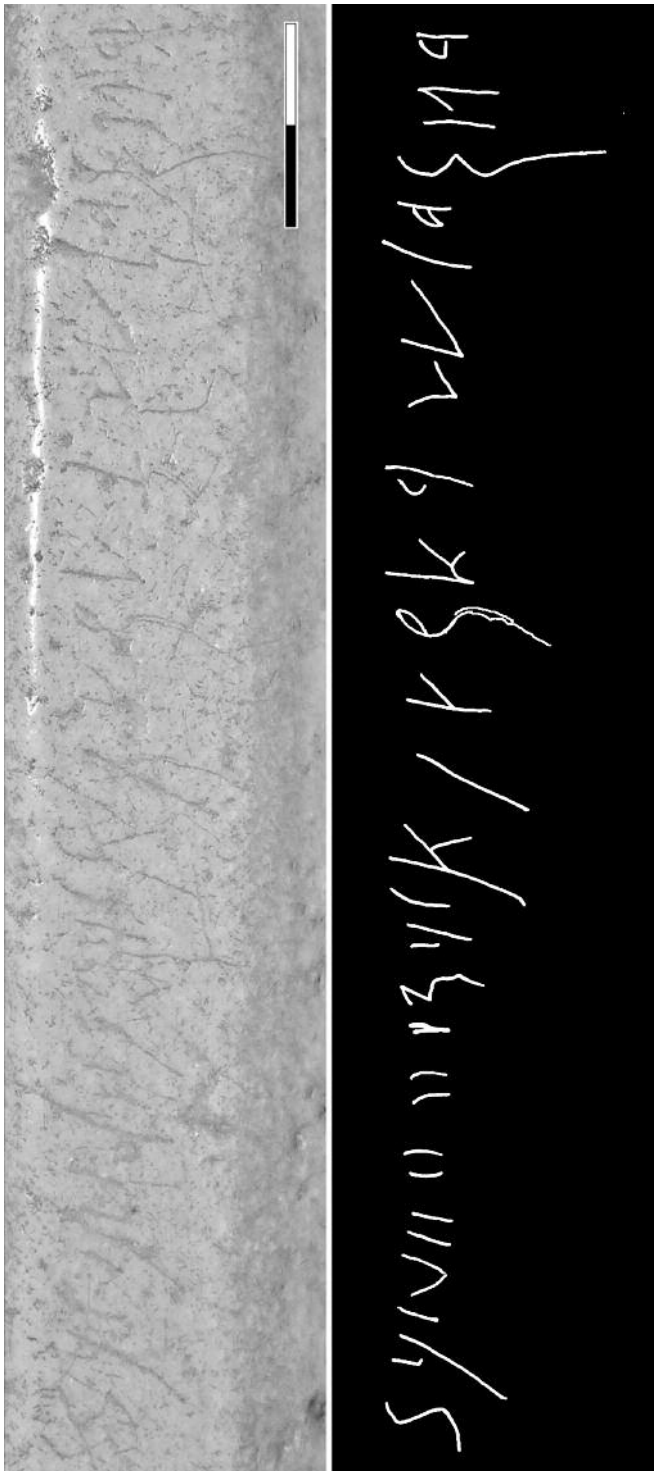

Таблиця CL
Фотографія та прорисовка графіті № 6249

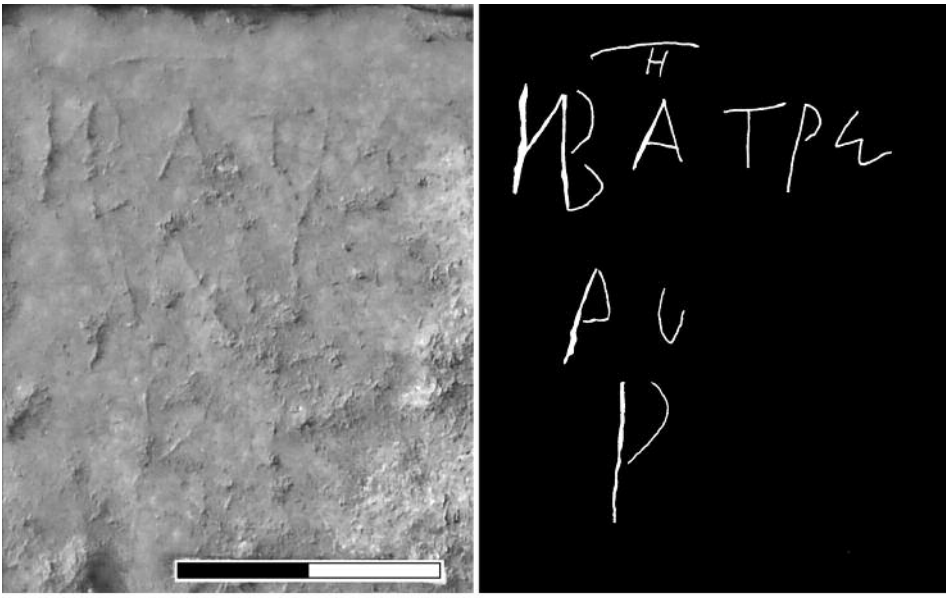

1

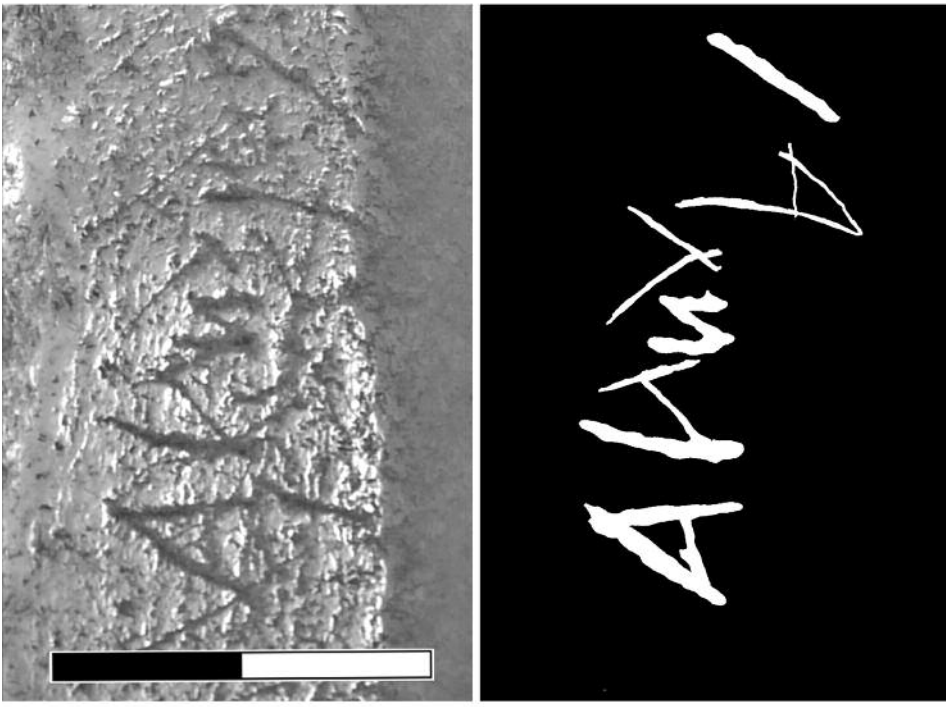

2

Таблиця CLI
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6250; **2** – № 6251

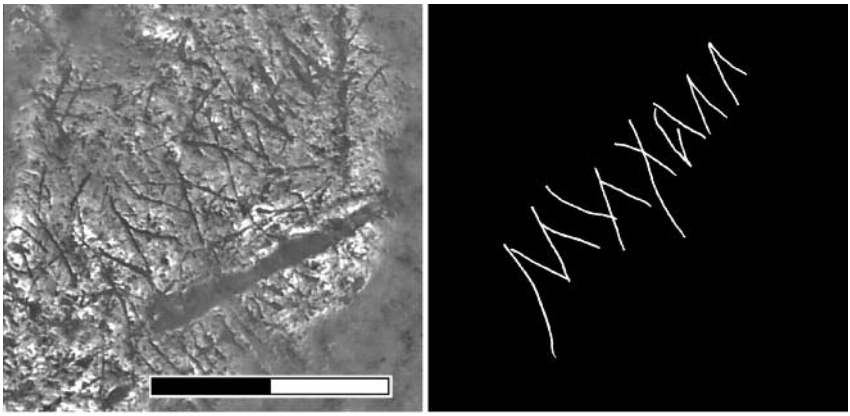

1

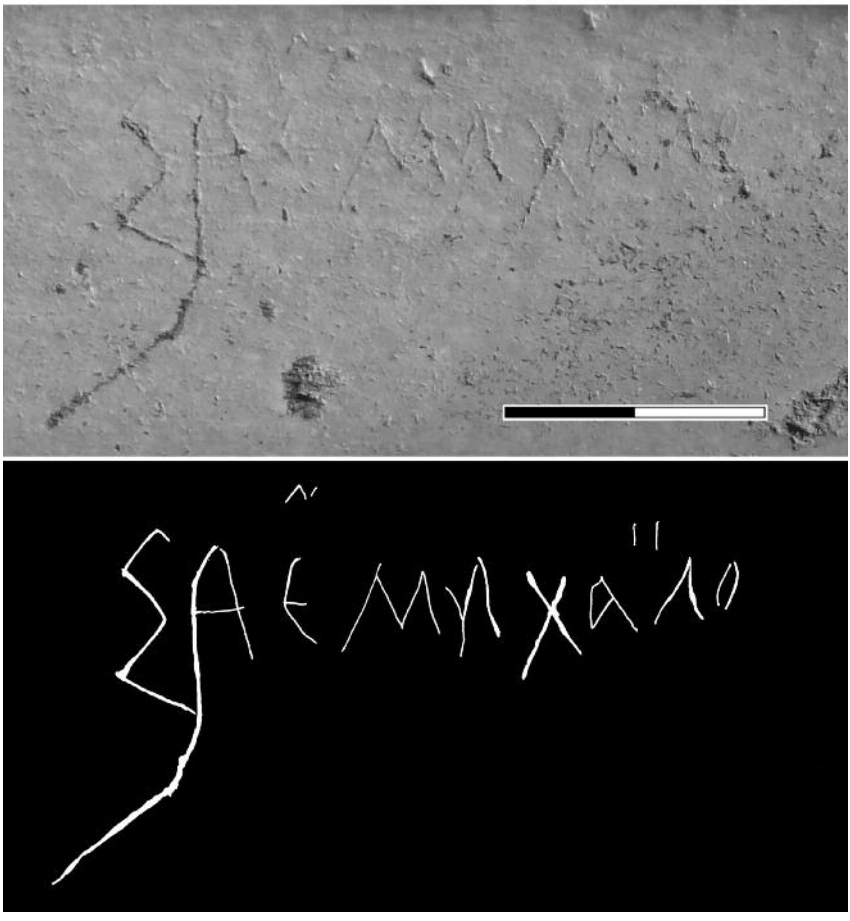

2

Таблиця CLII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6252; **2** – № 6253

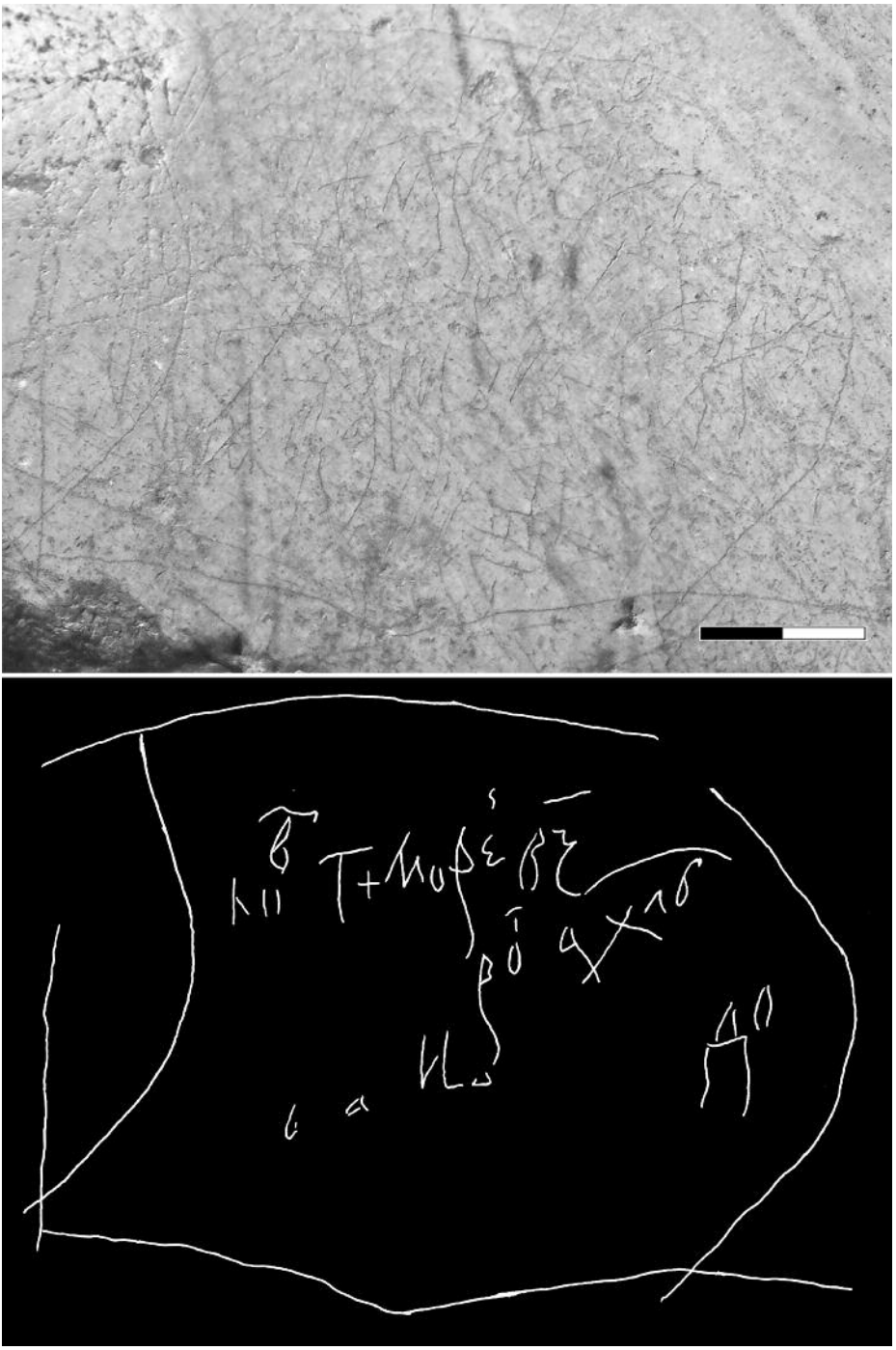

Таблиця CLIII
Фотографія та прорисовка графіті № 6254

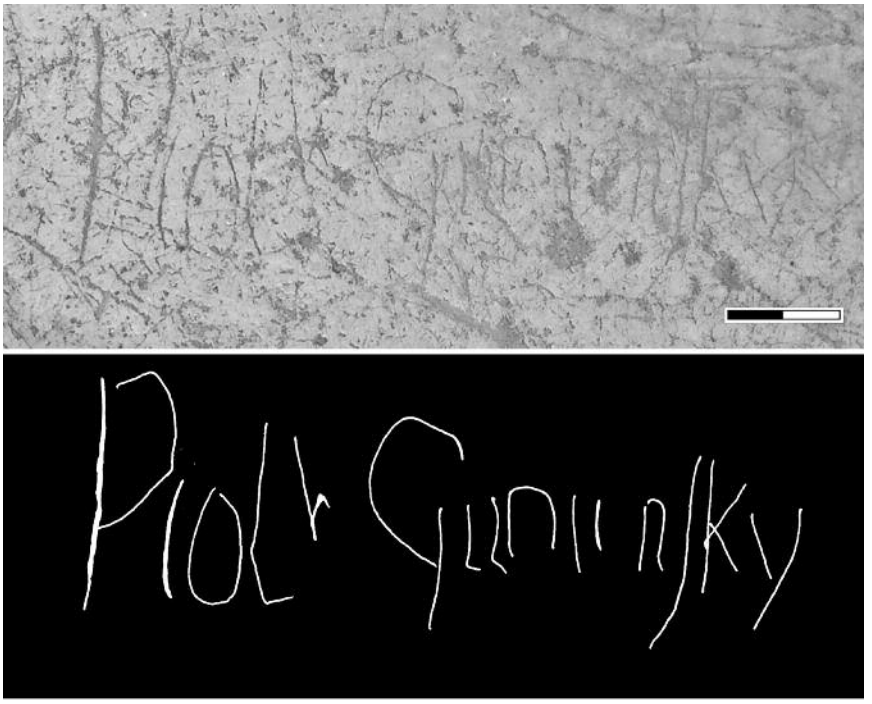

1

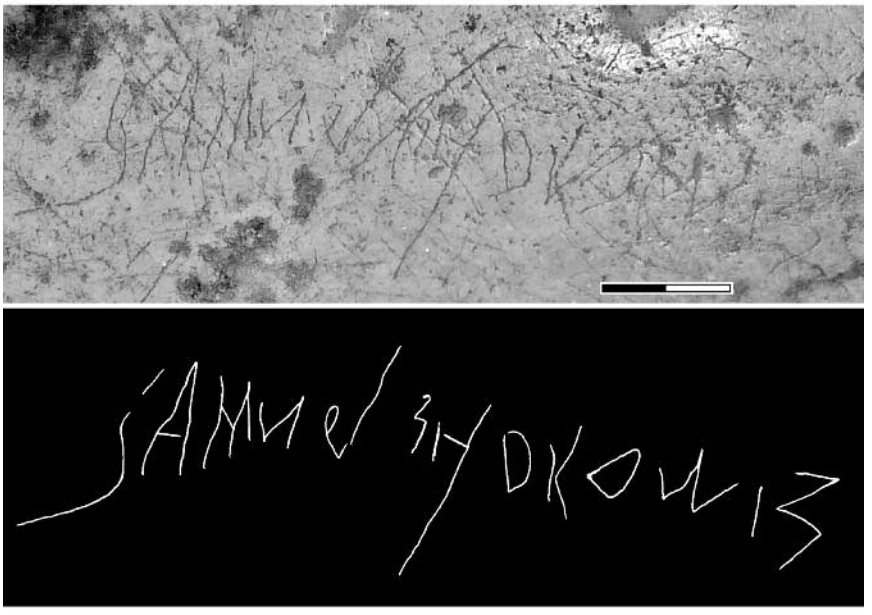

2

Таблиця CLIV
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6255; **2** – № 6256

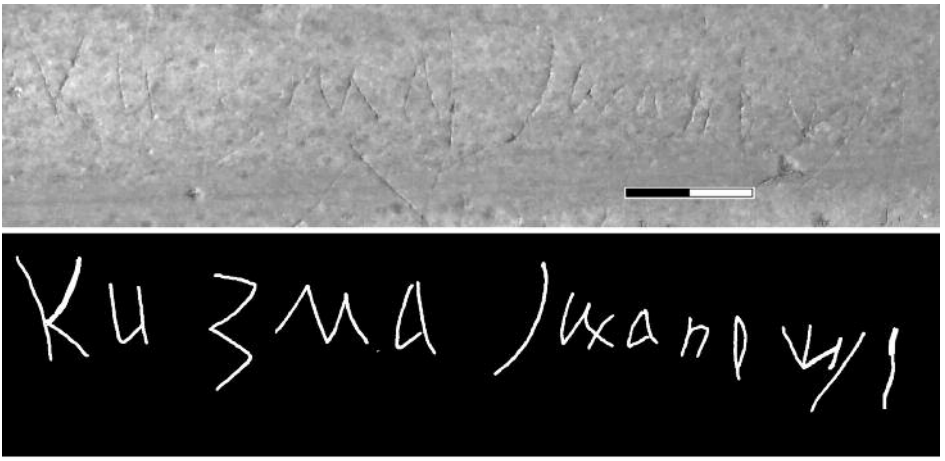

1

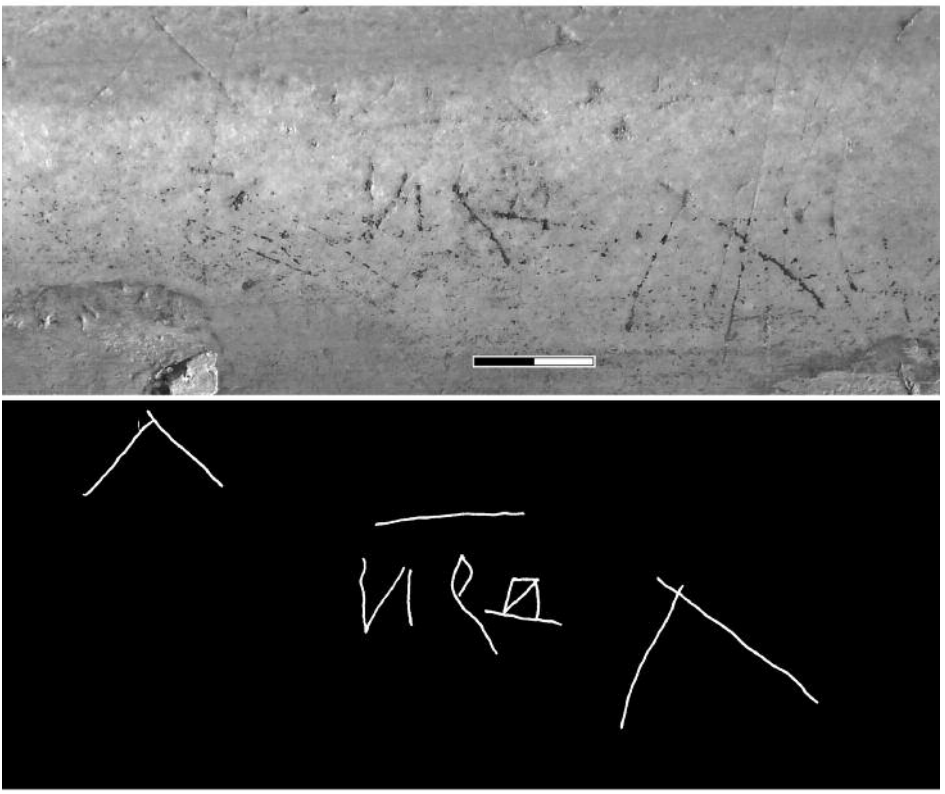

2

Таблиця CLV
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6257; **2** – № 6258

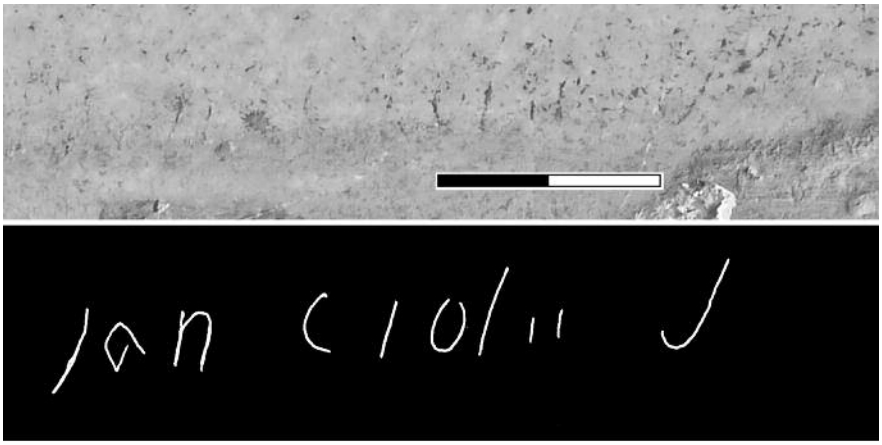

1

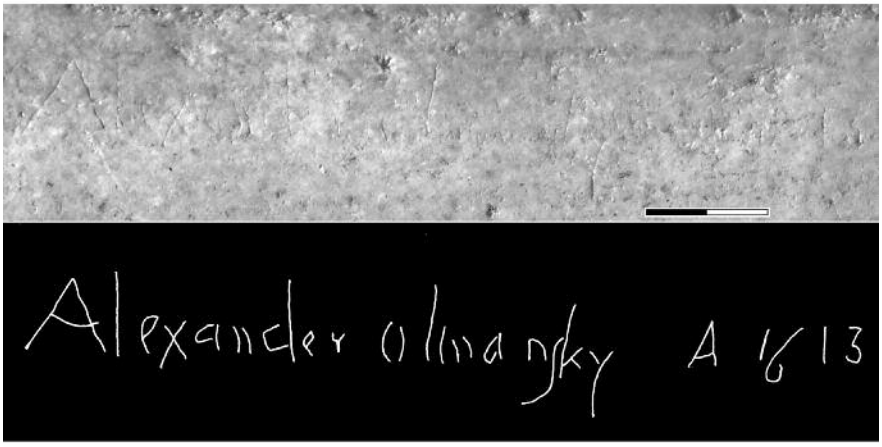

2

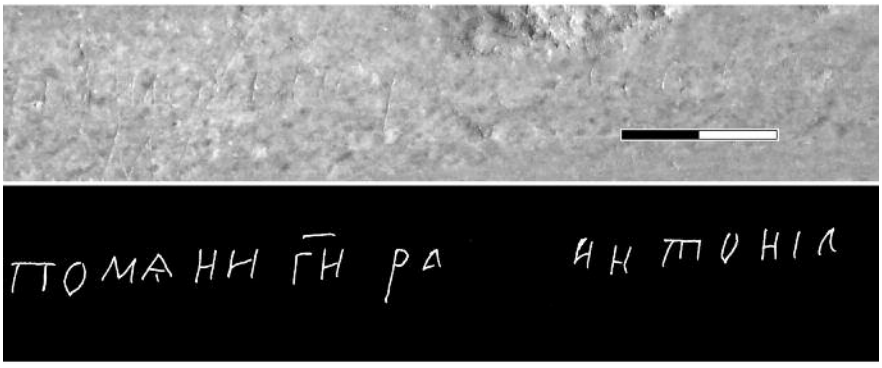

3

Таблиця CLVI

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6259; **2** – № 6260; **3** – № 6261

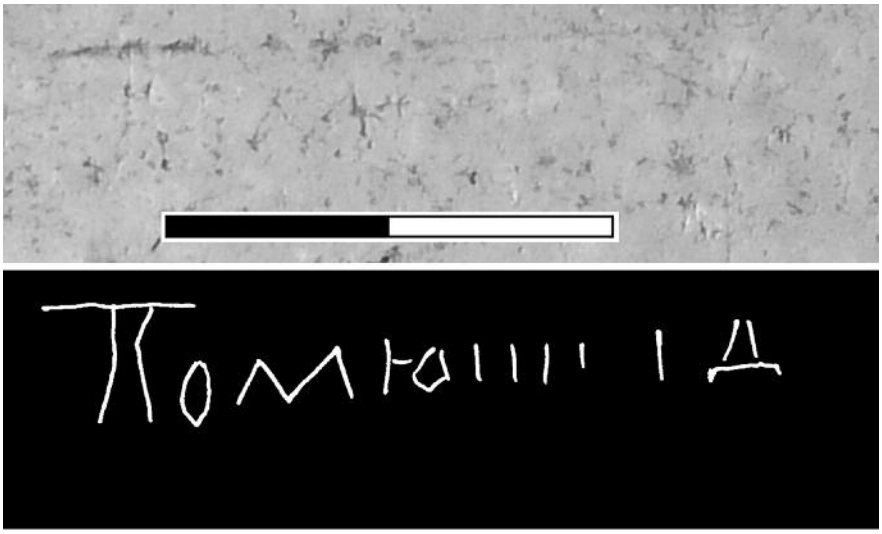

1

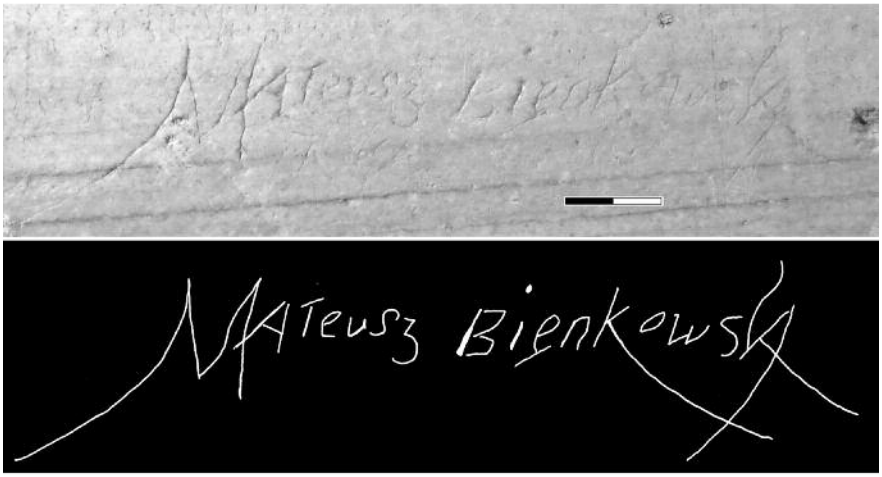

2

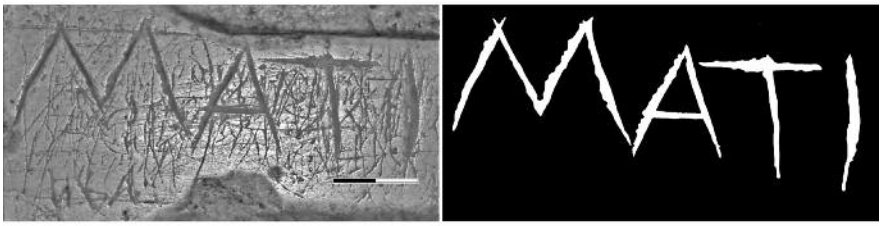

3

Таблиця CLVII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6262; **2** – № 6263; **3** – № 6264

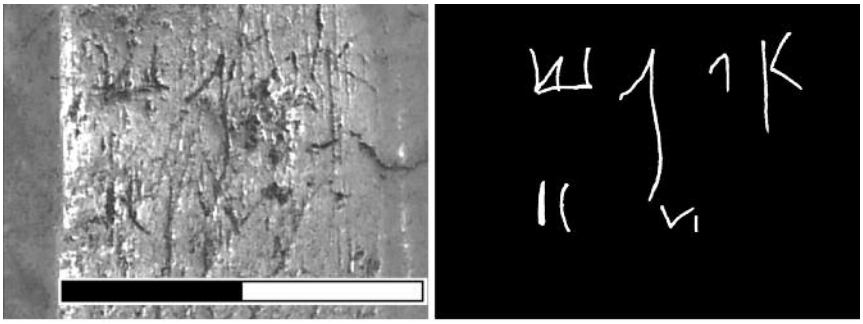

1

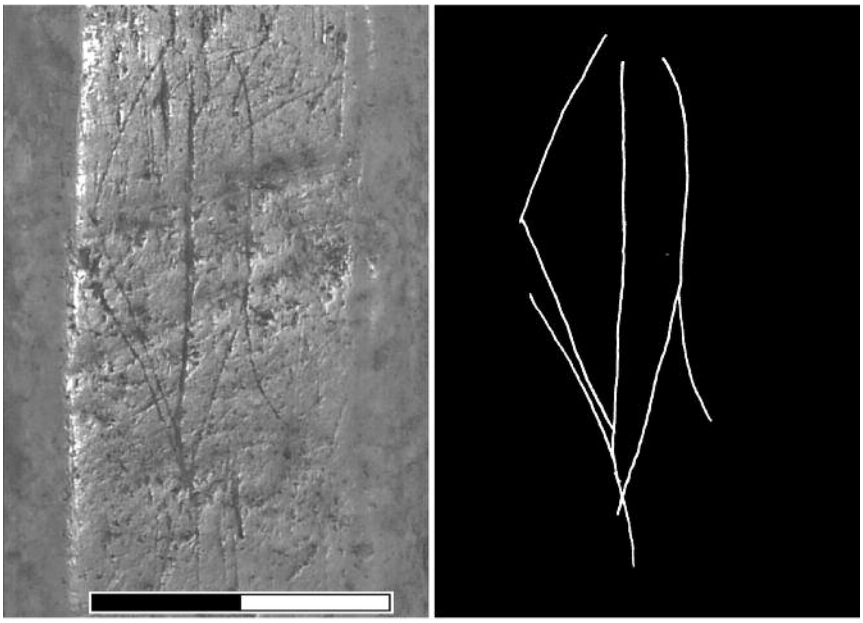

2

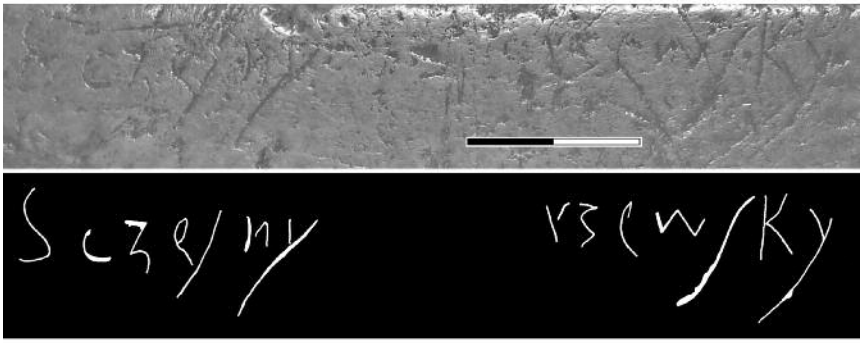

3

Таблиця CLVIII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6265; **2** – № 6266; **3** – № 6267

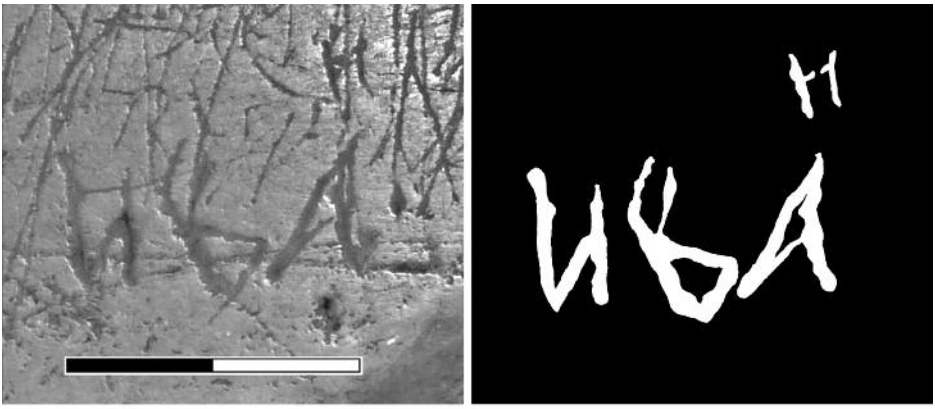

1

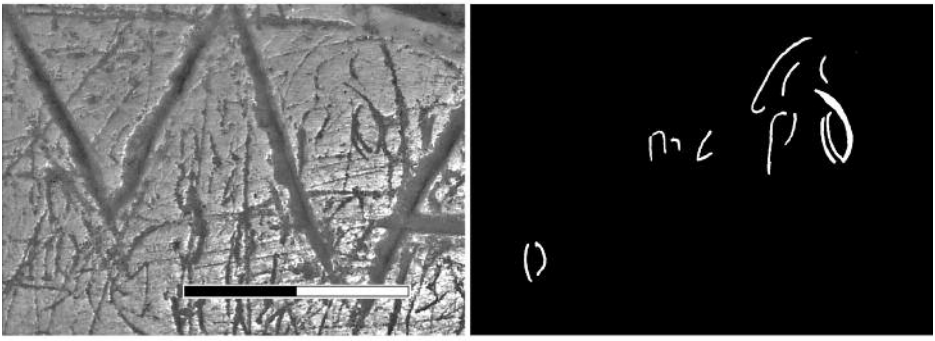

2

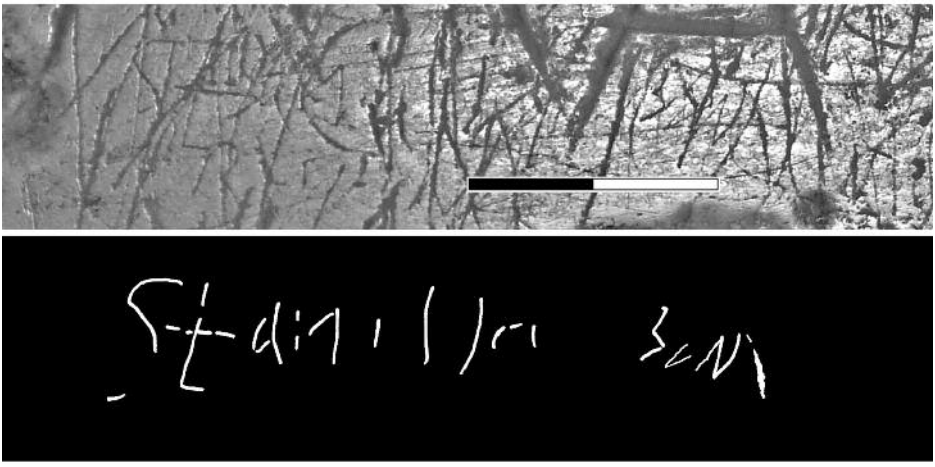

3

Таблиця CLIX
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6268; **2** – № 6269; **3** – № 6270

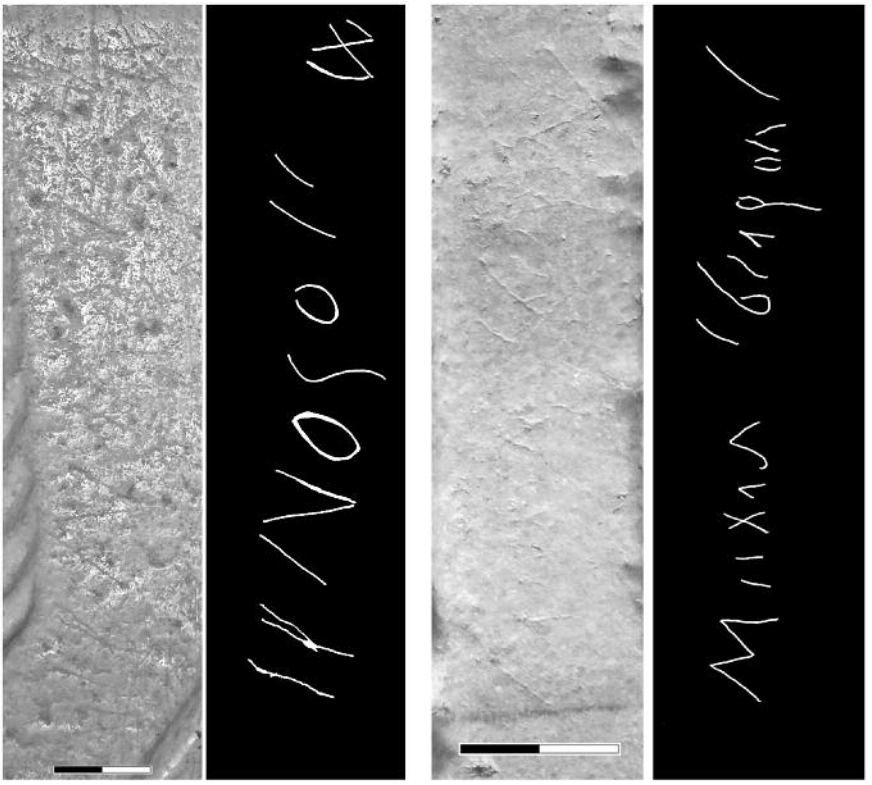

1 2

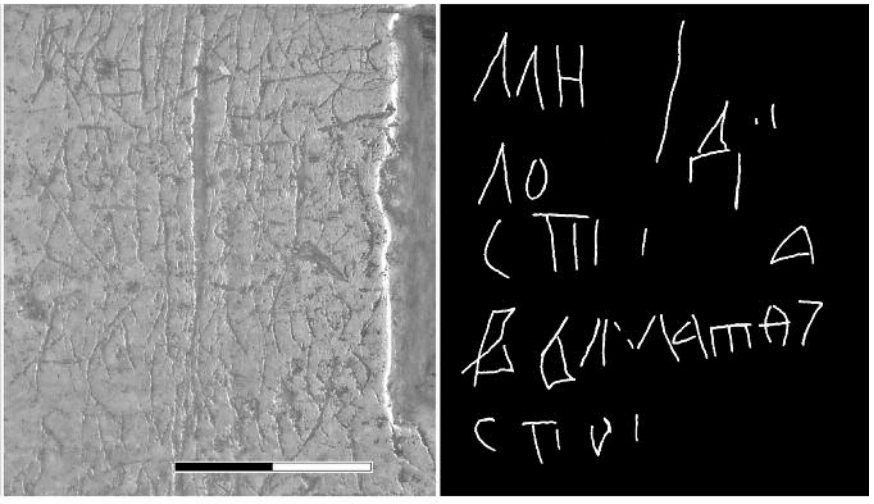

3

Таблиця CLX

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6271; **2** – № 6272; **3** – № 6273

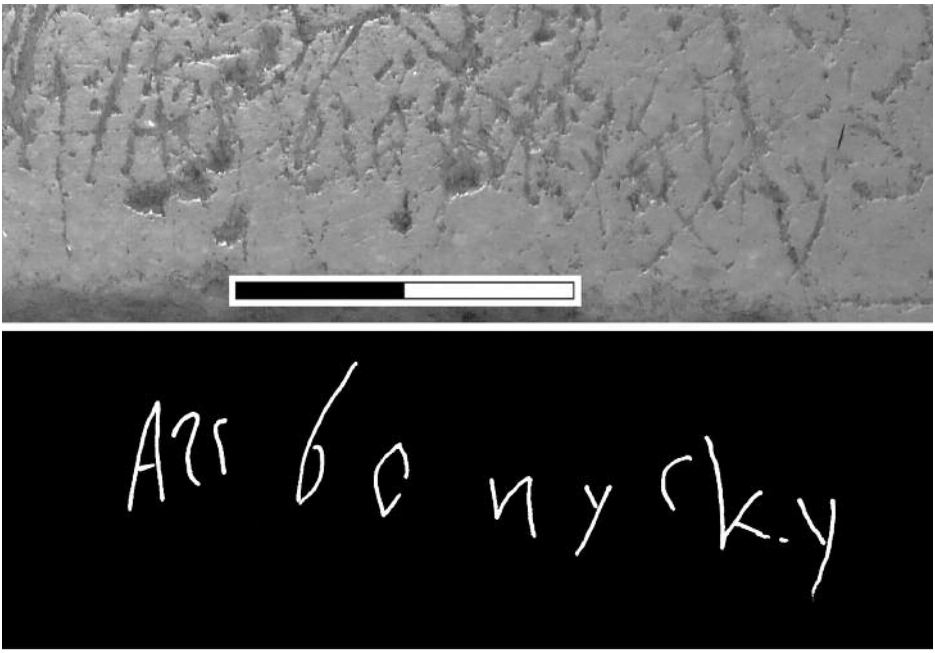

1

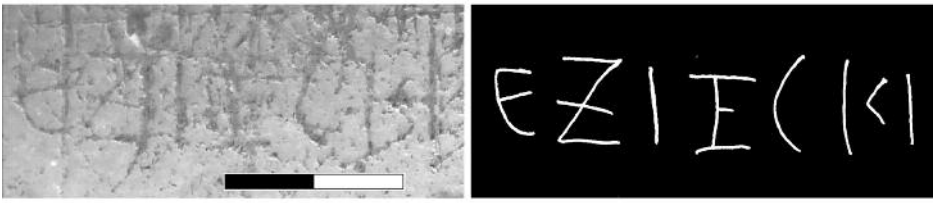

2

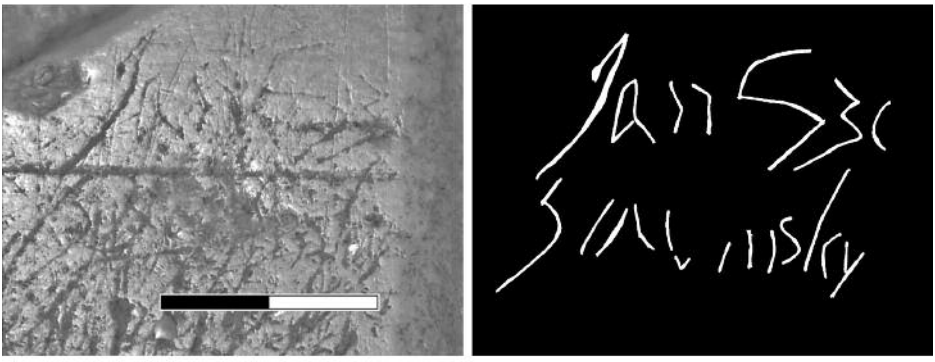

3

Таблиця CLXI
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6274; **2** – № 6275; **3** – № 6276

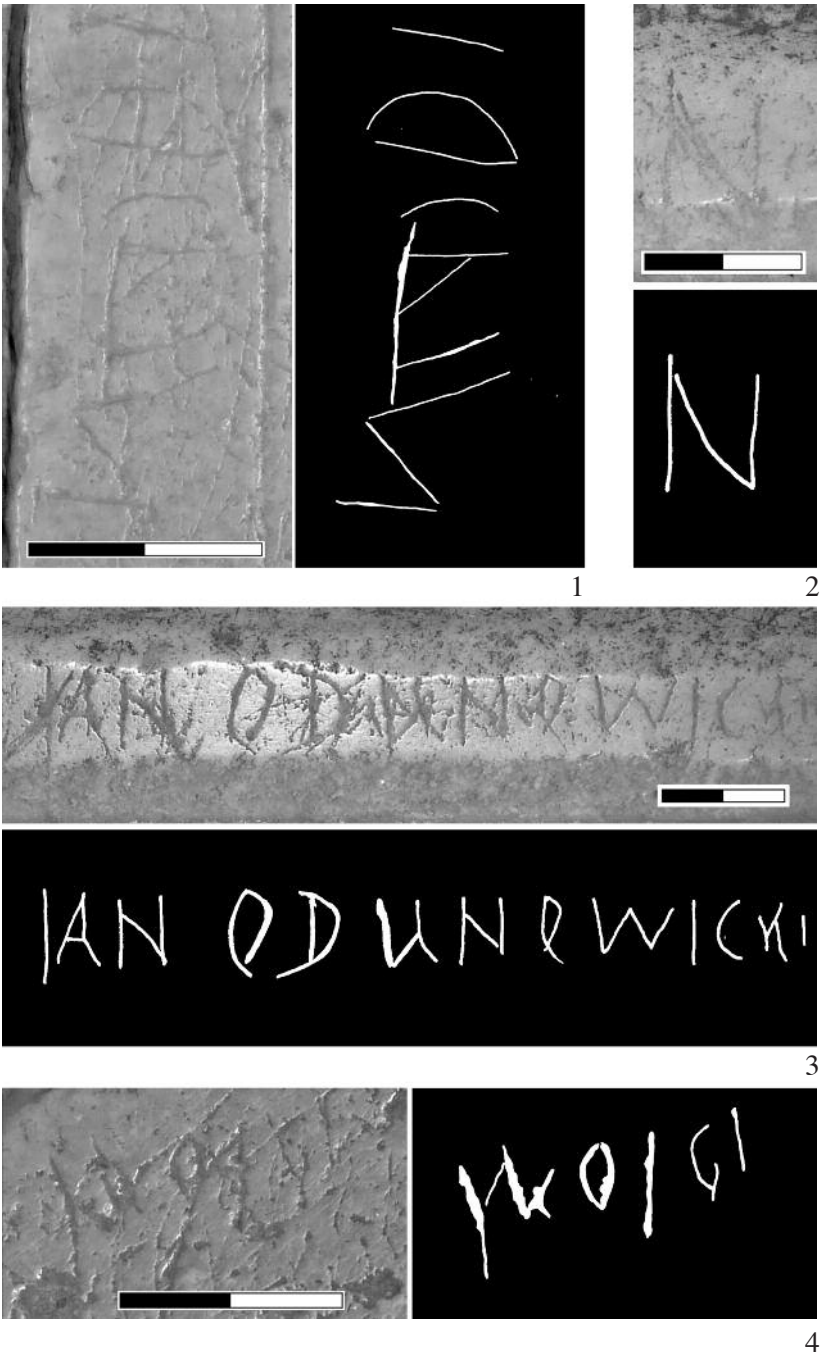

Таблиця CLXII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6277; **2** – № 6278; **3** – № 6279; **4** – № 6280

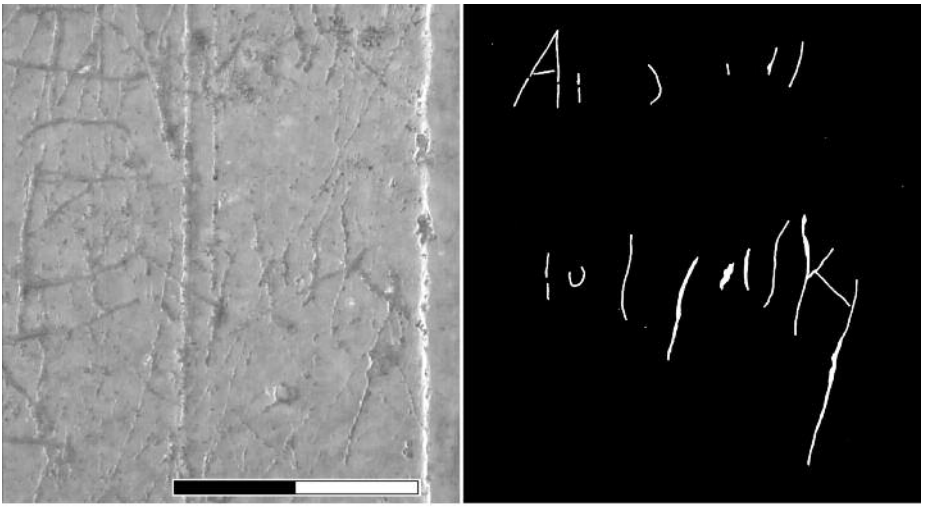

1

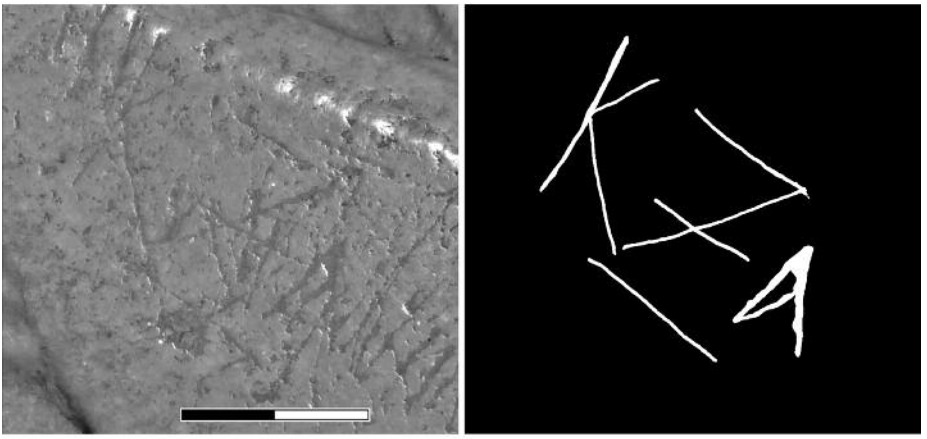

2

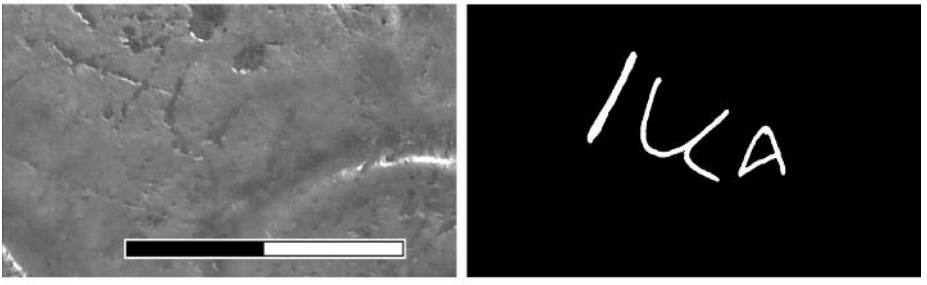

3

Таблиця CLXIII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6281; **2** – № 6282; **3** – № 6283

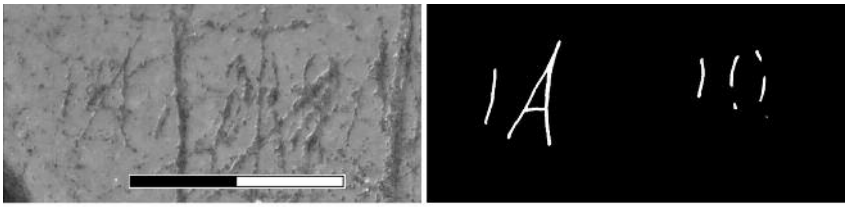

1

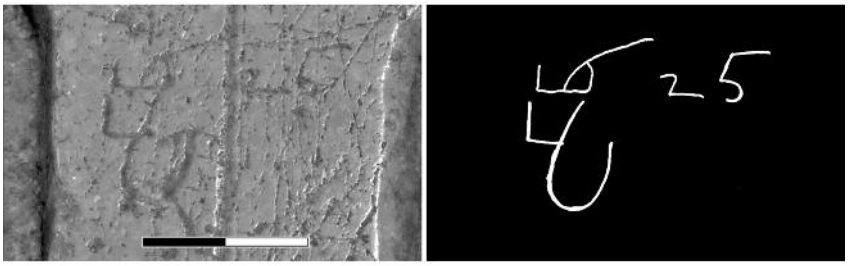

2

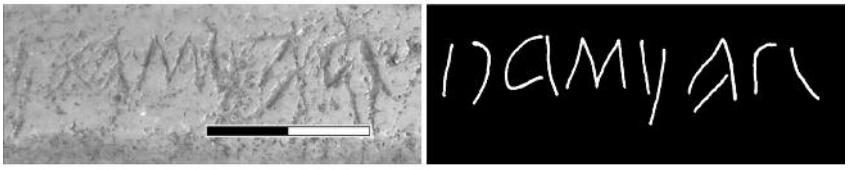

3

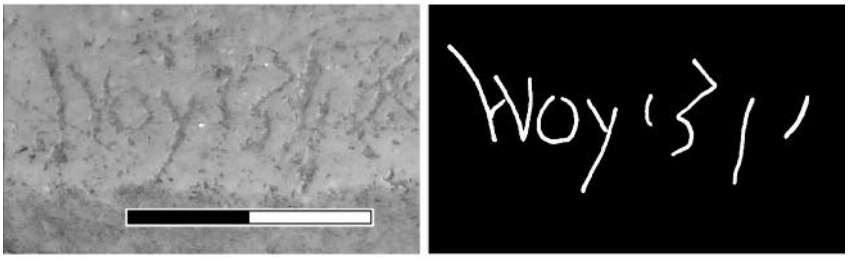

4

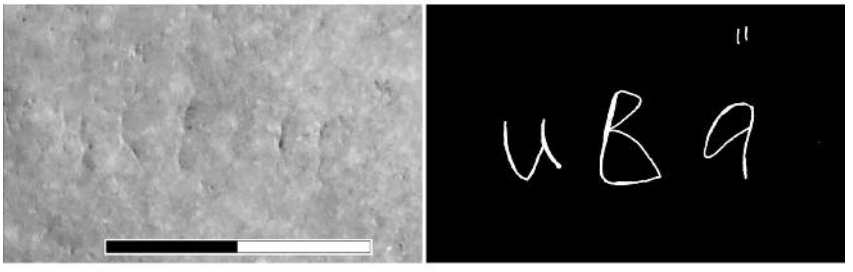

5

Таблиця CLXIV

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6284; **2** – № 6285; **3** – № 6286; **4** – № 6287; **5** – № 6288

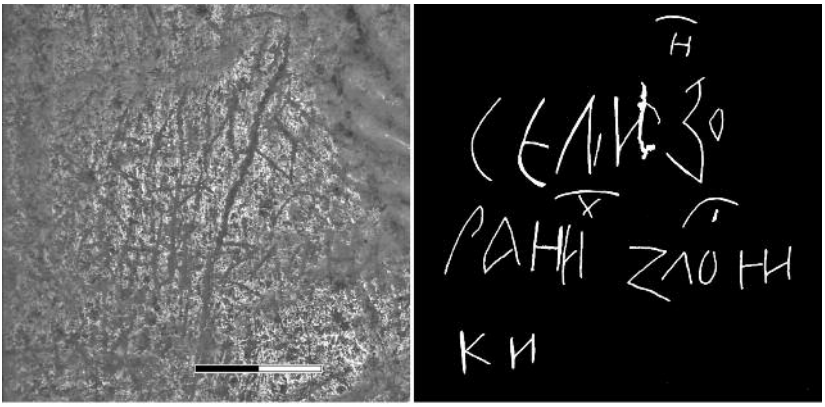

1

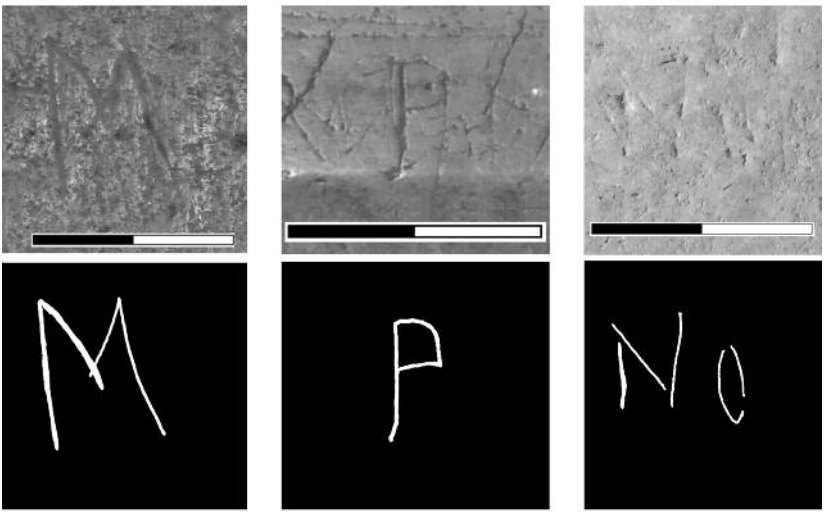

2 3 4

5

Таблиця CLXV

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6289; **2** – № 6290; **3** – № 6291; **4** – № 6292; **5** – № 6293

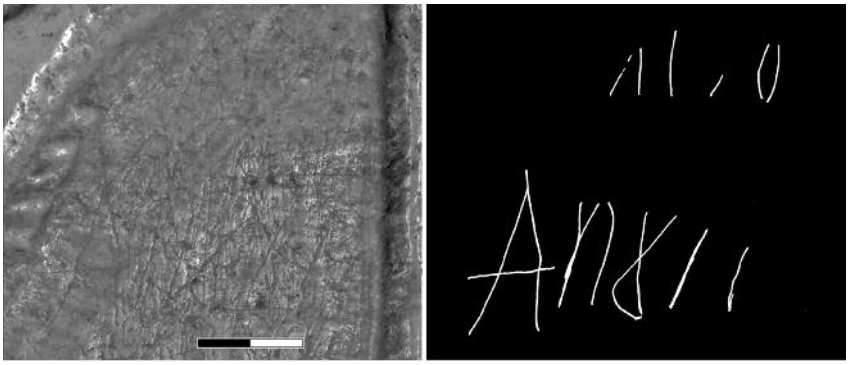

1

2

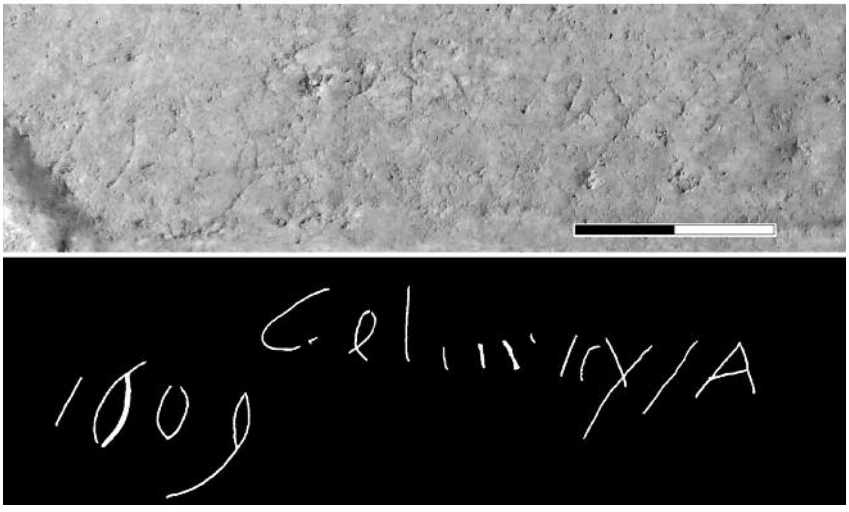

3

Таблиця CLXVI

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6294; **2** – № 6295; **3** – № 6296

1

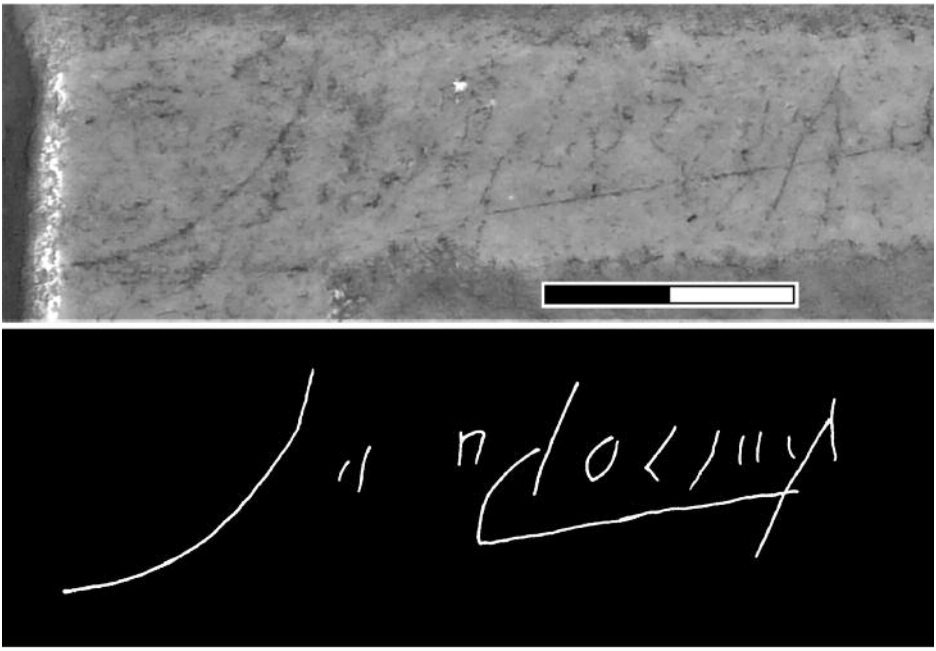

2

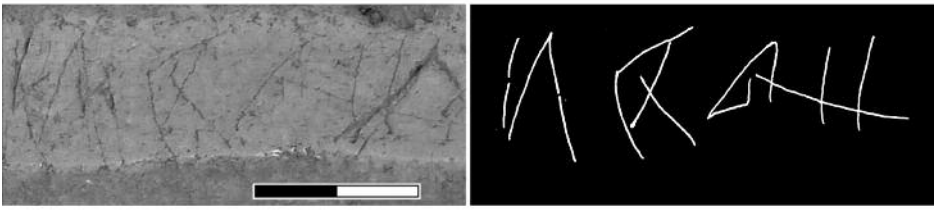

3

Таблиця CLXVII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6297; **2** – № 6298; **3** – № 6299

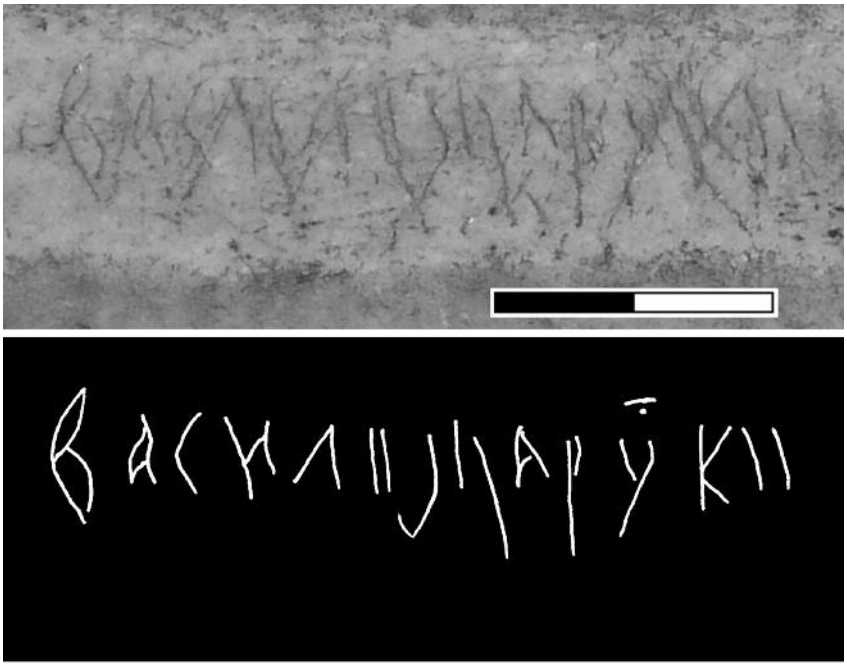

1

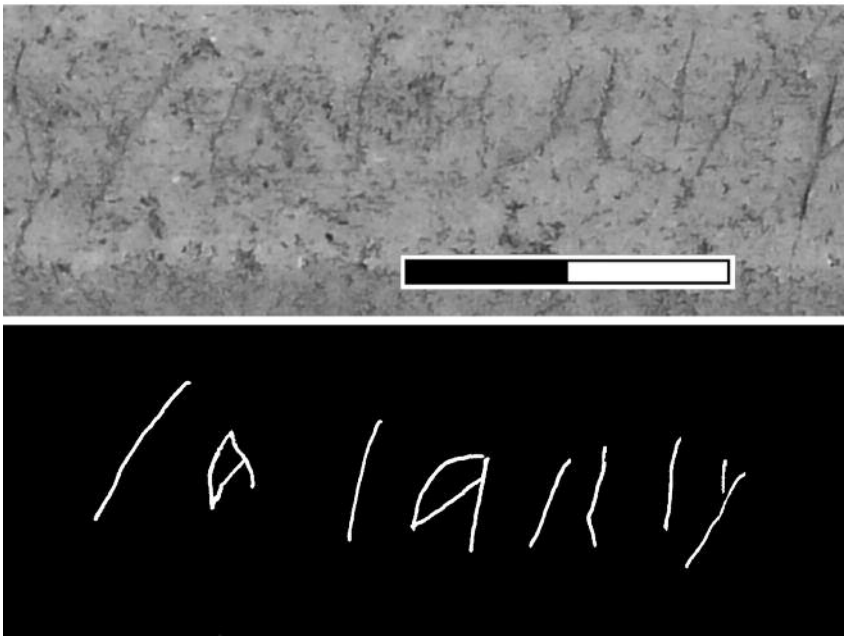

2

Таблиця CLXVIII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6300; **2** – № 6301

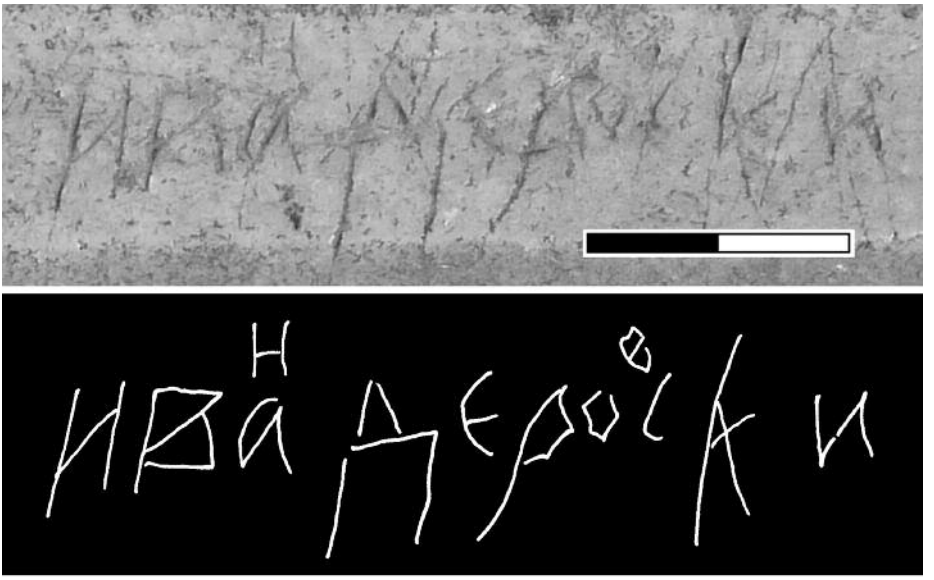

1

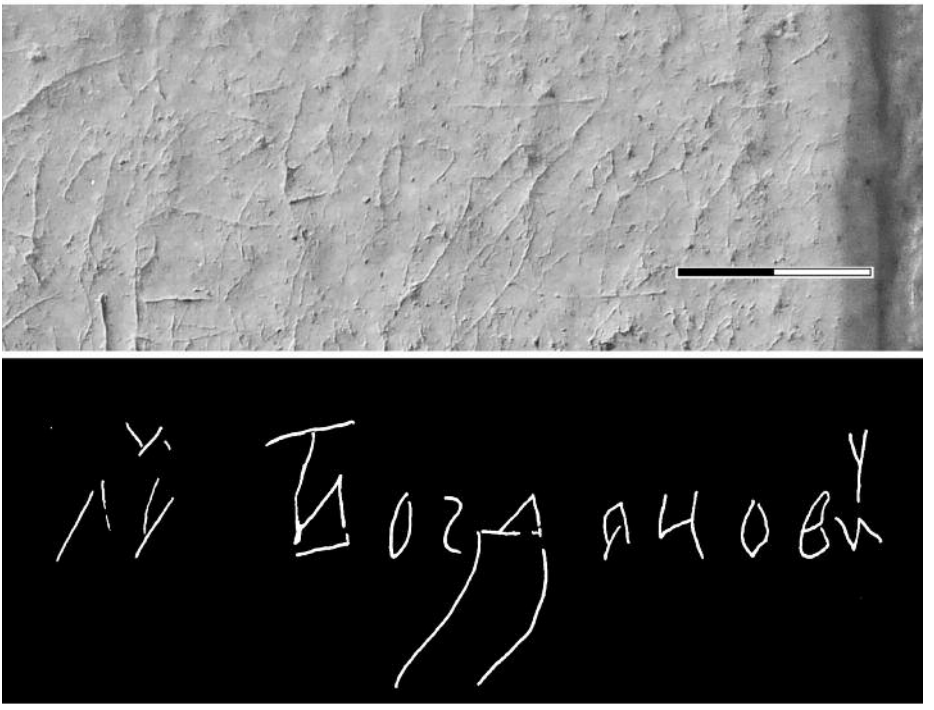

2

Таблиця CLXIX
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6302; **2** – № 6303

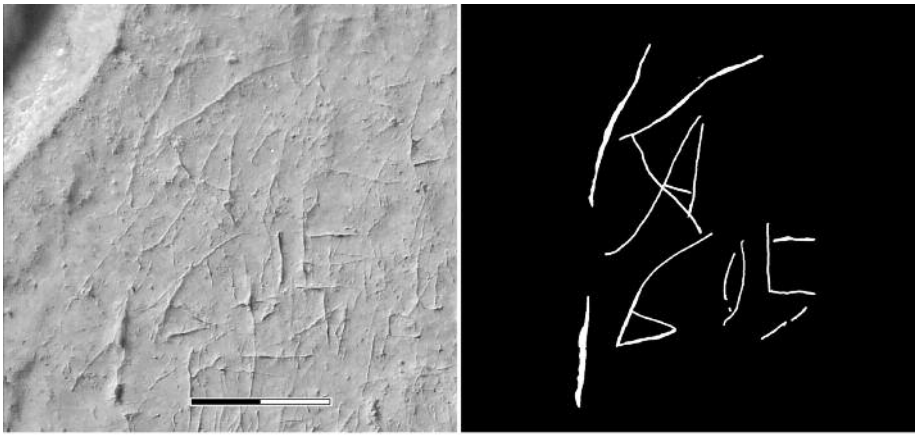

1

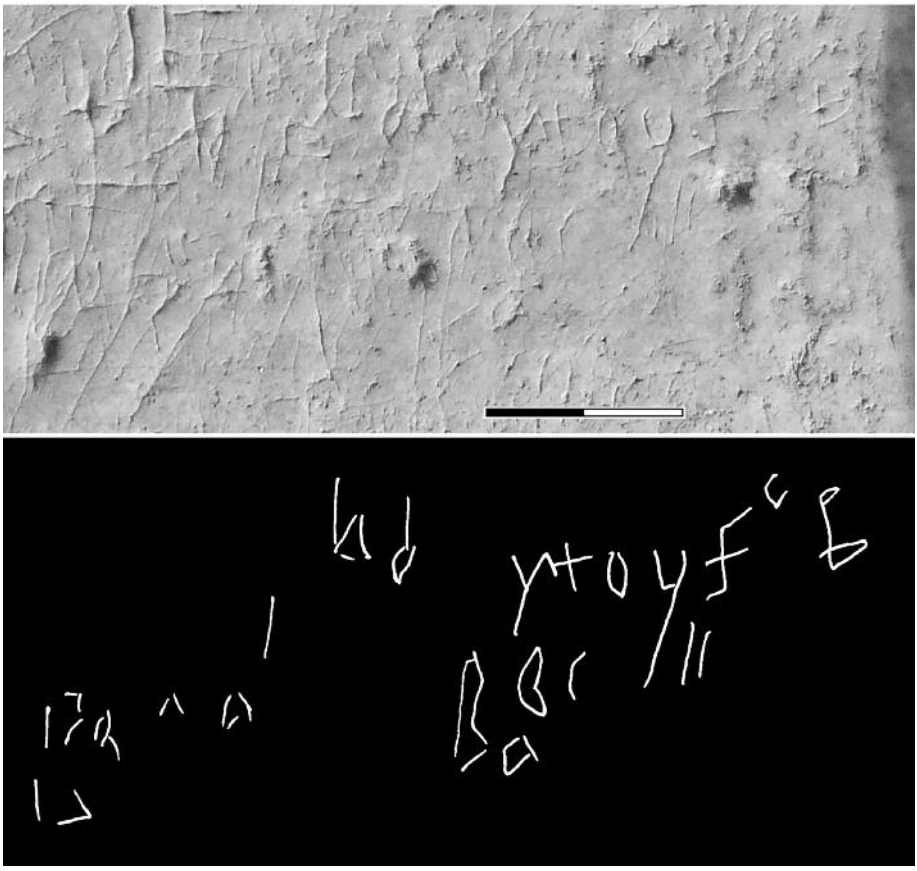

2

Таблиця CLXX
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6304; **2** – № 6305

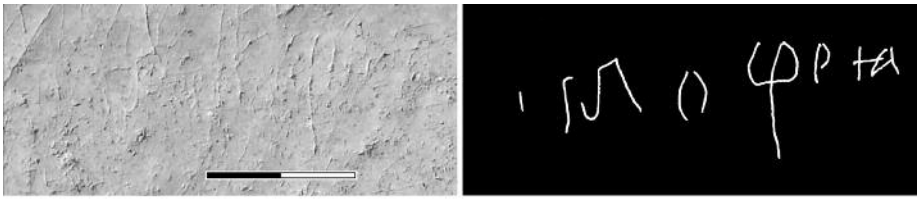

1

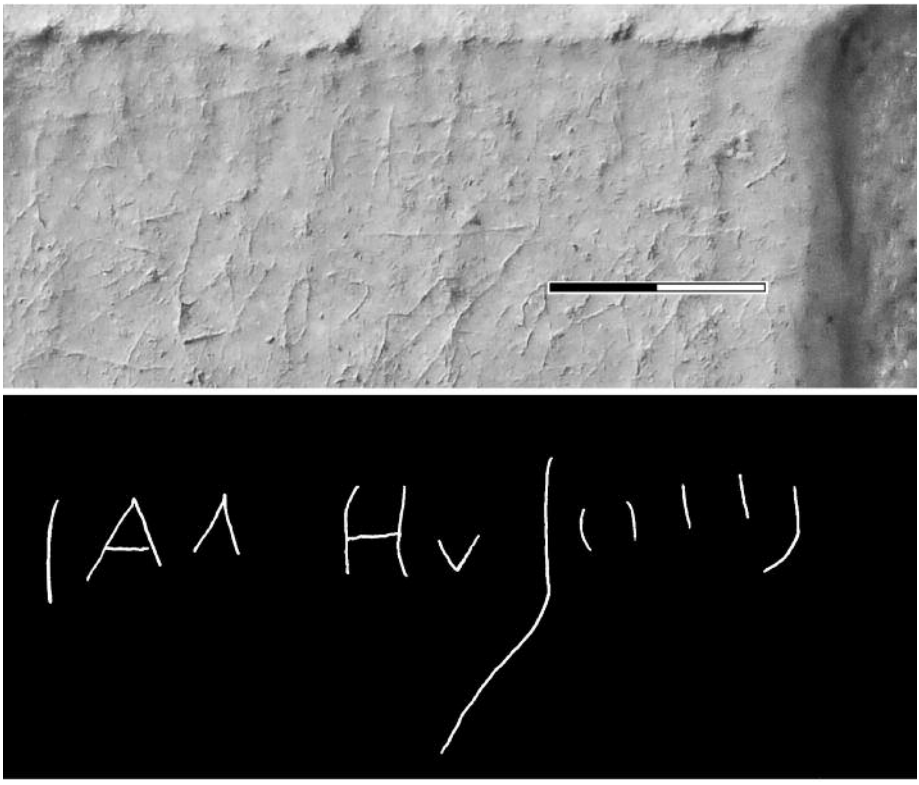

2

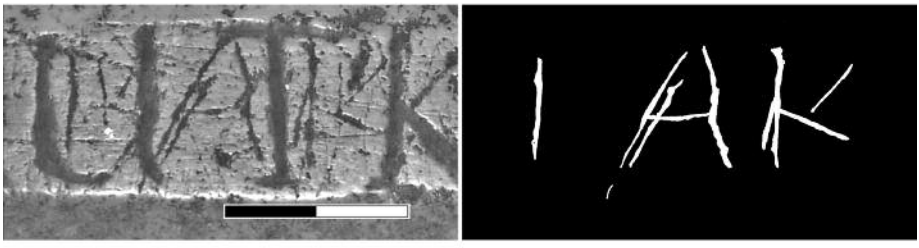

3

Таблиця CLXXI

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6306; **2** – № 6307; **3** – № 6308

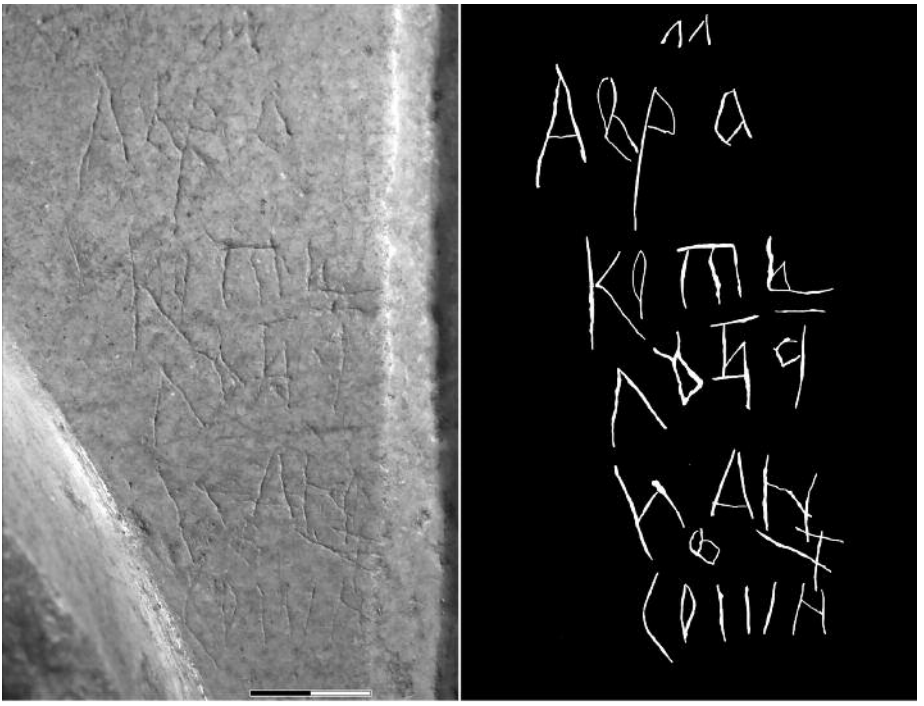

1

2

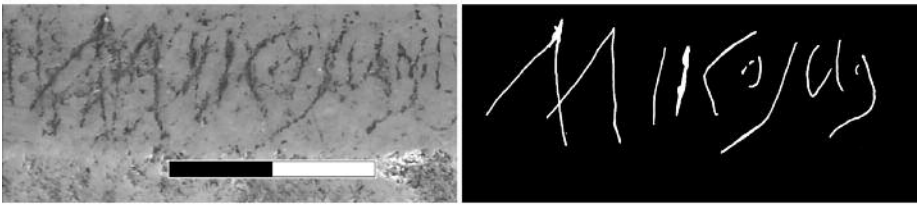

3

Таблиця CLXXII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6309; **2** – № 6310; **3** – № 6311

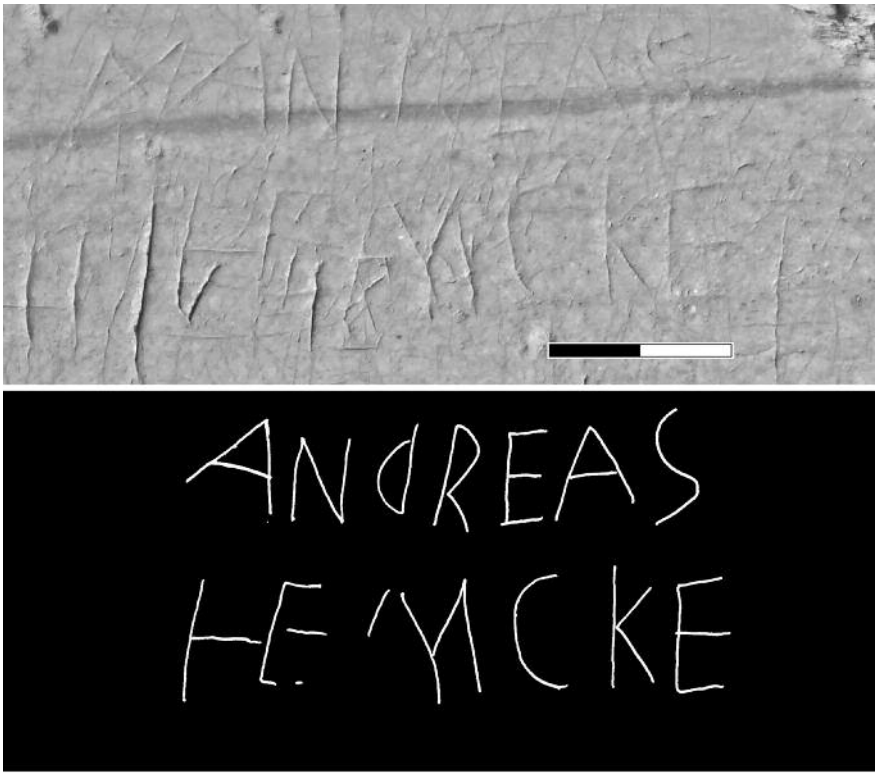

1

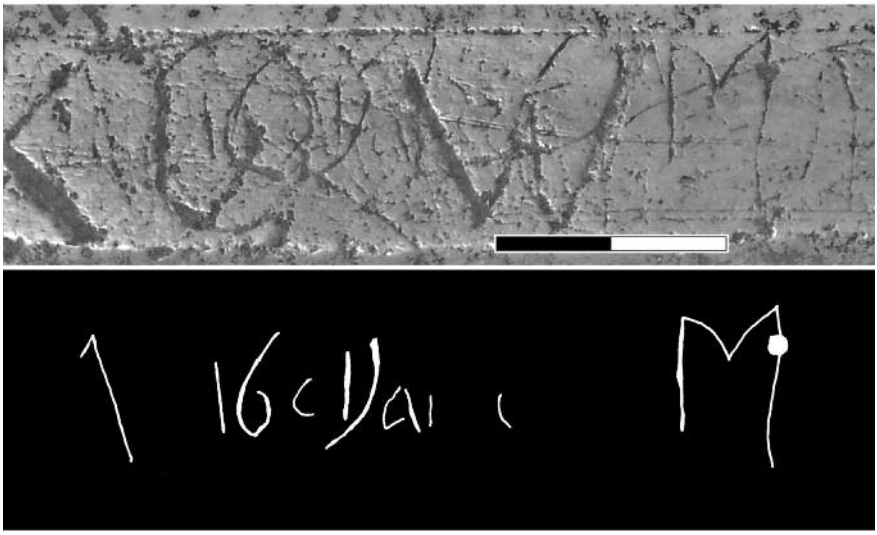

2

Таблиця CLXXIII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6312; **2** – № 6313

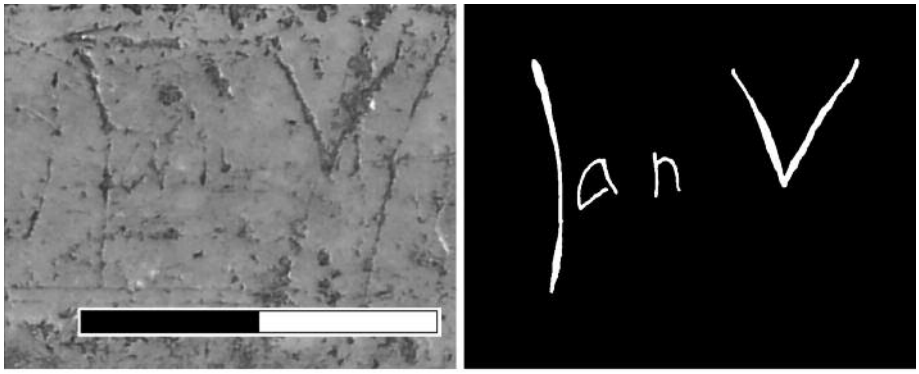

1

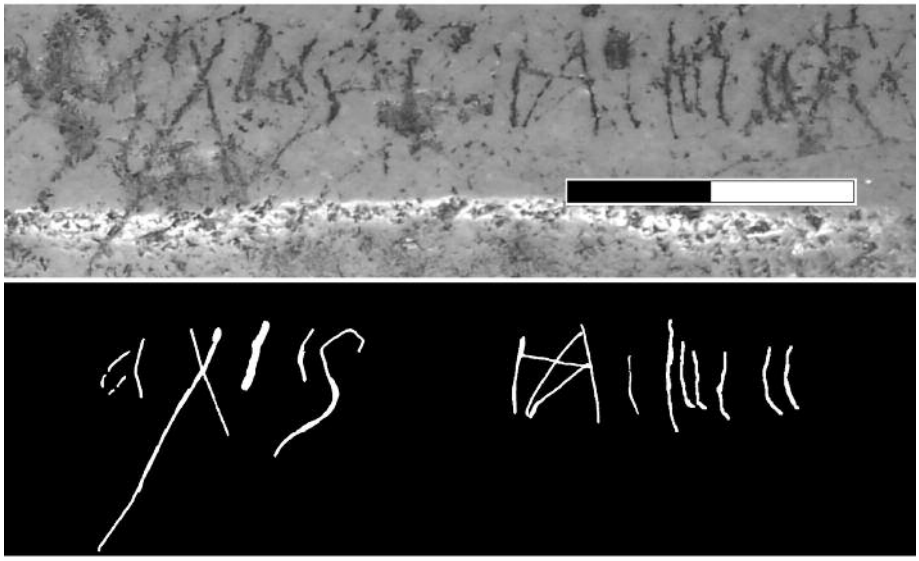

2

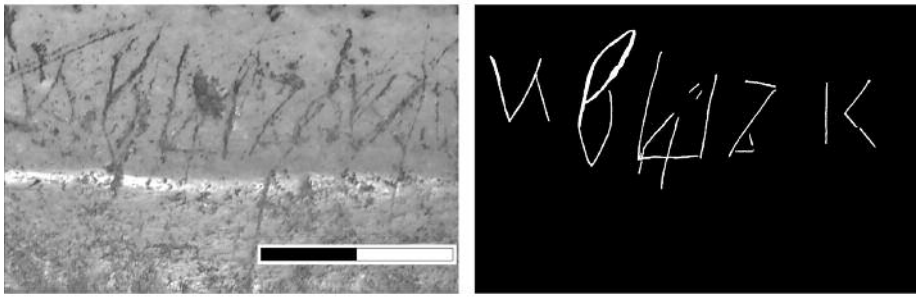

3

Таблиця CLXXIV

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6314; **2** – № 6315; **3** – № 6316

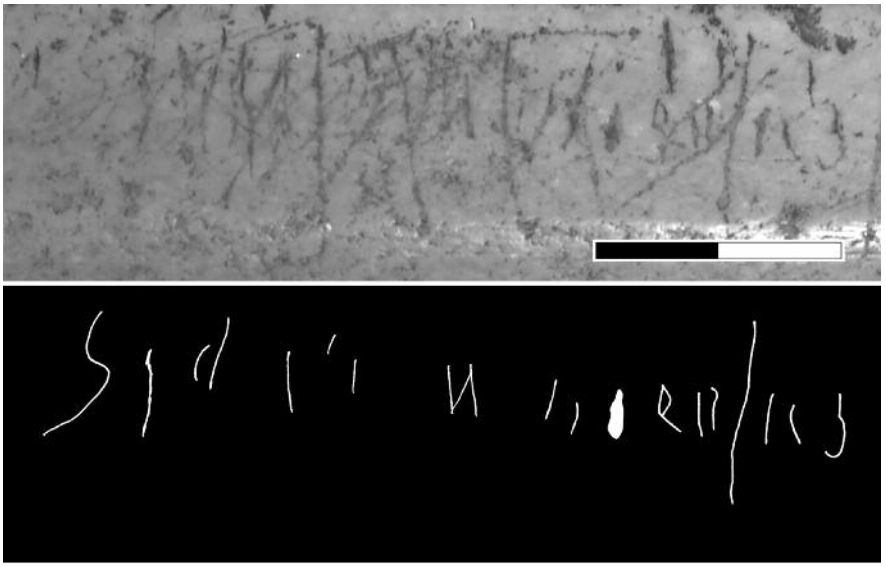

1

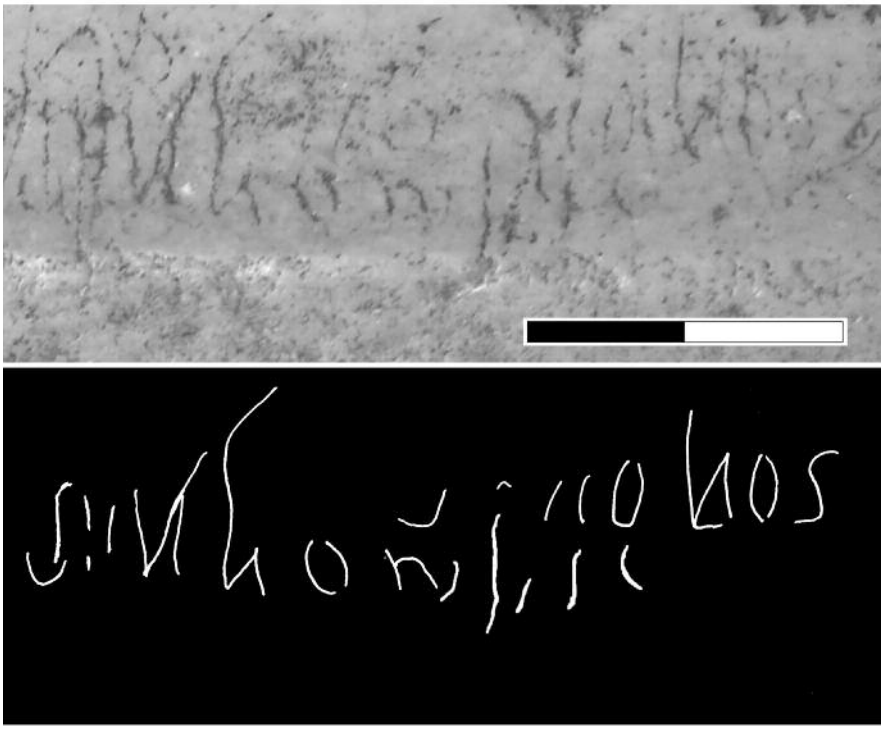

2

Таблиця CLXXV
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6317; **2** – № 6318

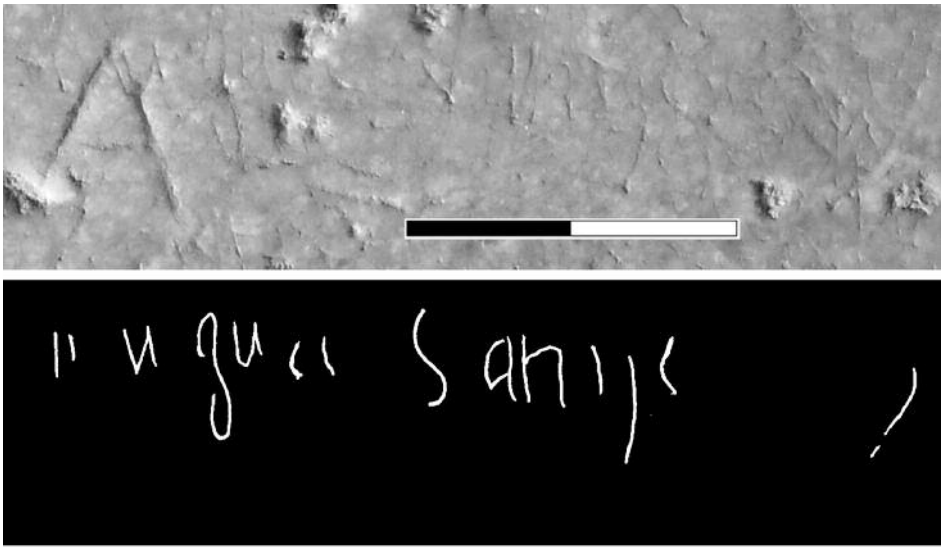

1

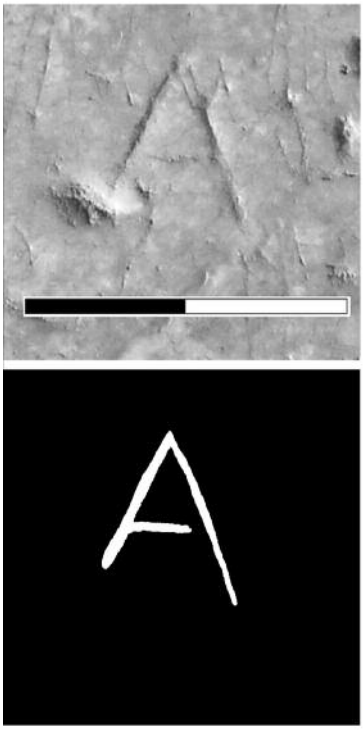

2

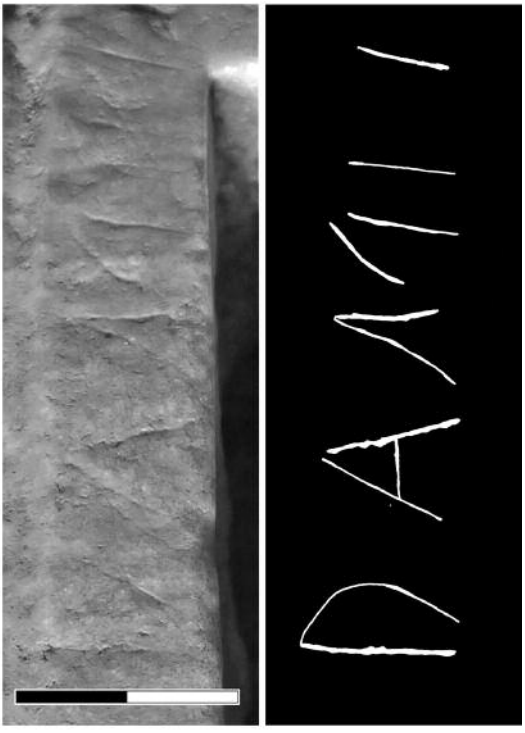

3

Таблиця CLXXVI

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6319; **2** – № 6320; **3** – № 6321

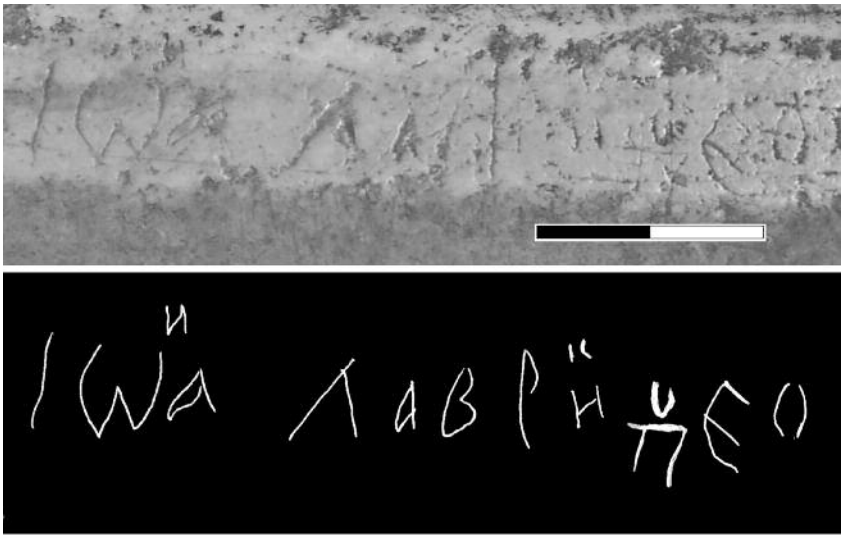

1

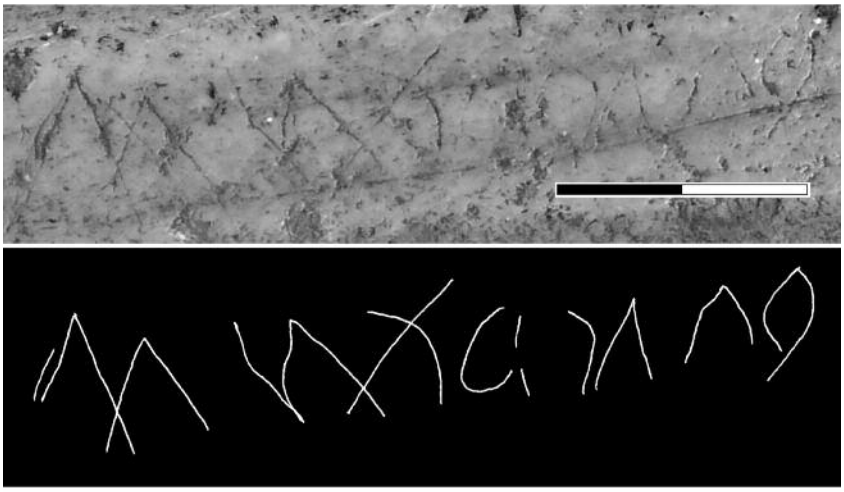

2

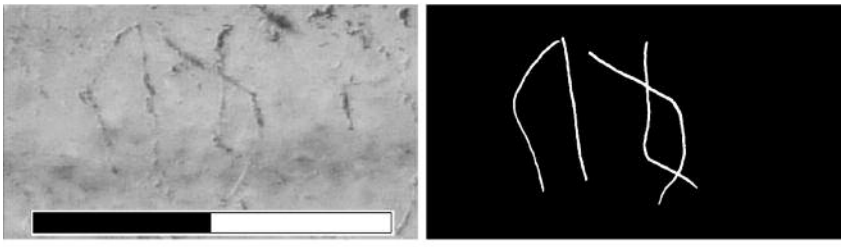

3

Таблиця CLXXVII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6322; **2** – № 6323; **3** – № 6324

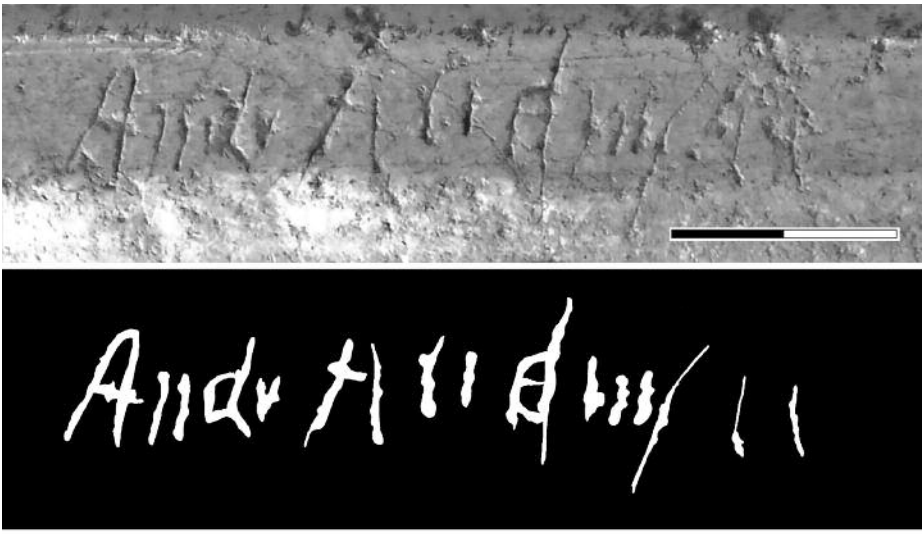

1

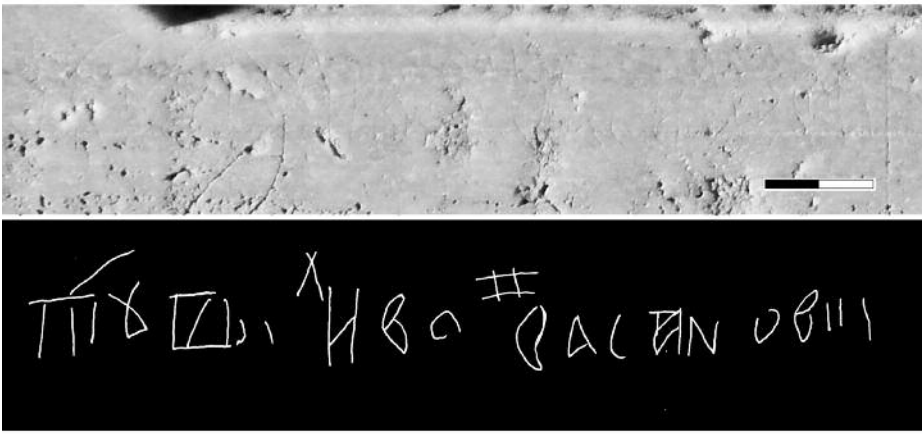

2

3

Таблиця CLXXVIII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6325; **2** – № 6326; **3** – № 6327

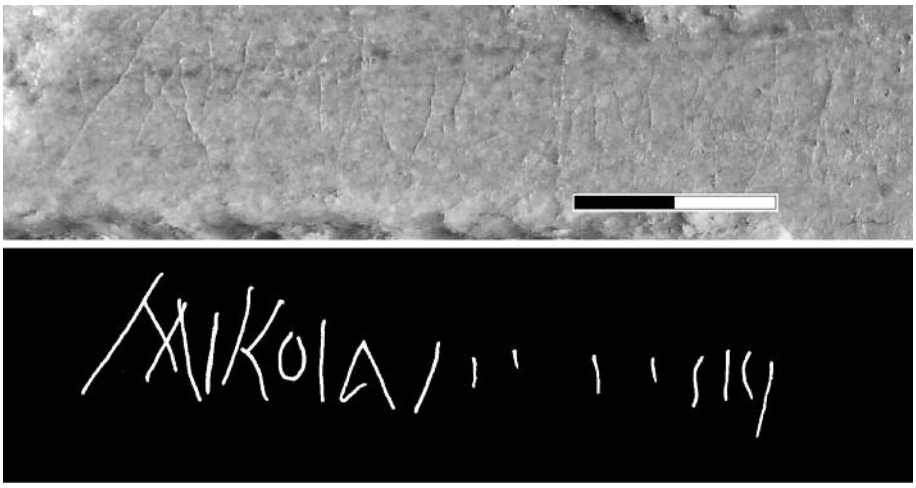

1

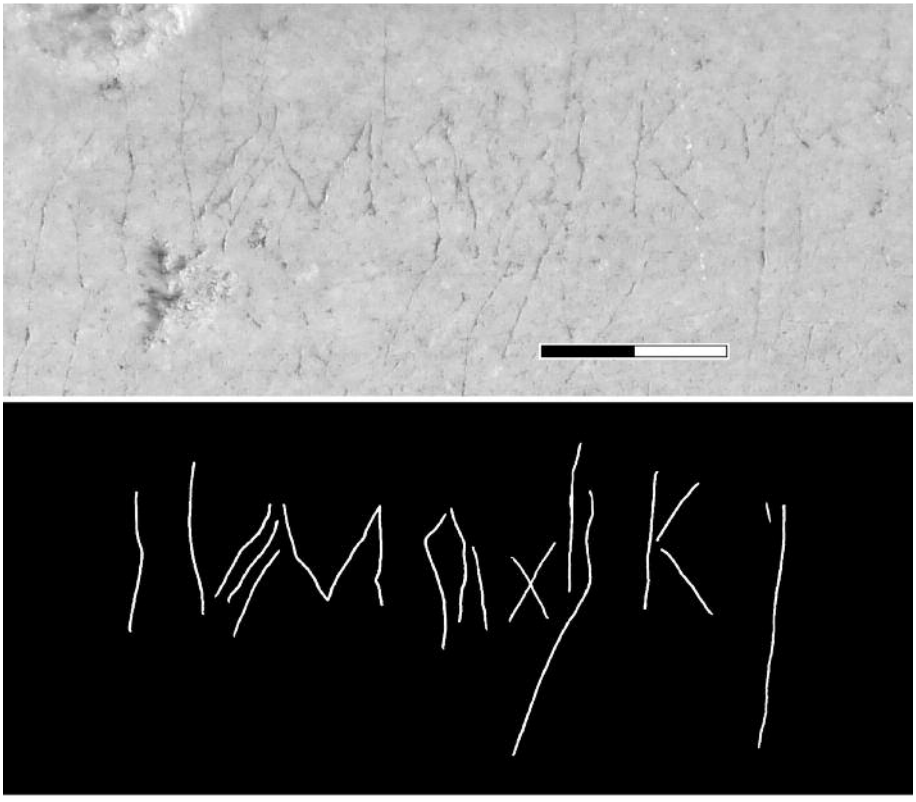

2

Таблиця CLXXIX
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6328; **2** – № 6329

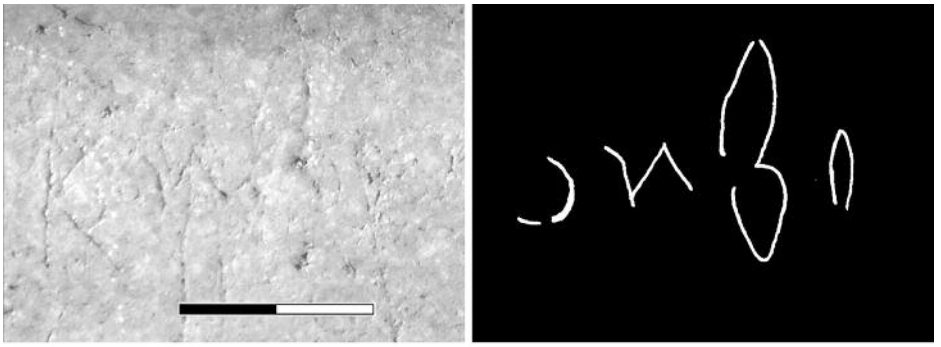

1

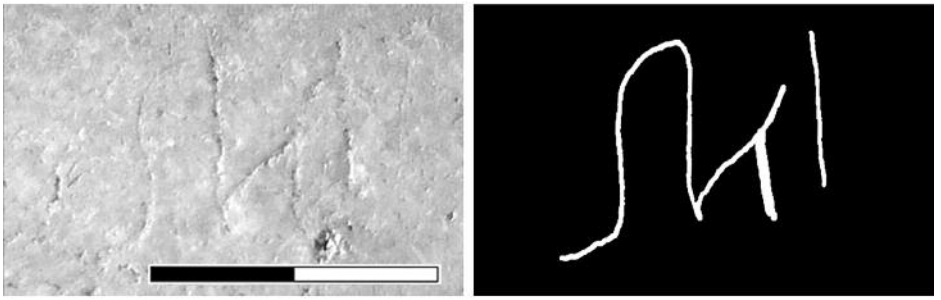

2

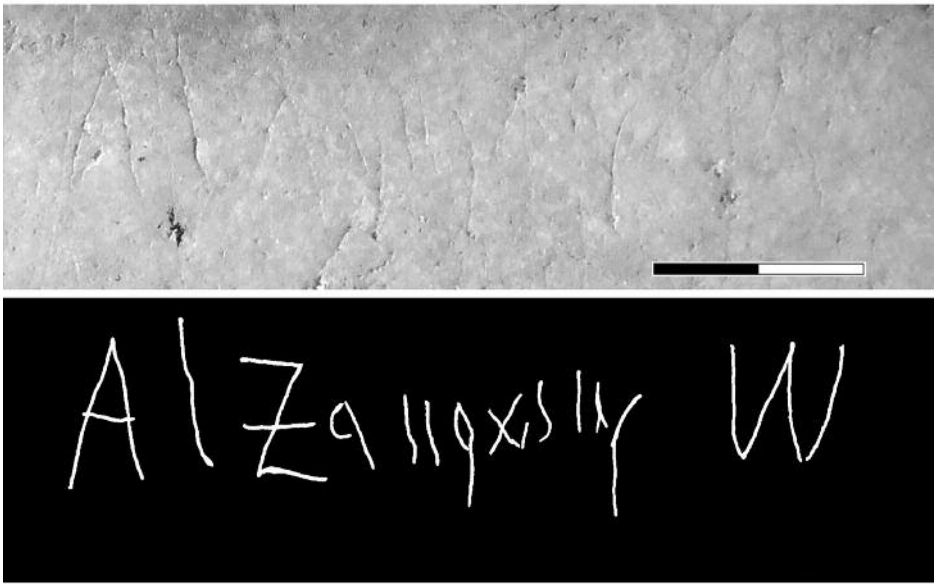

3

Таблиця CLXXX
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6330; **2** – № 6331; **3** – № 6332

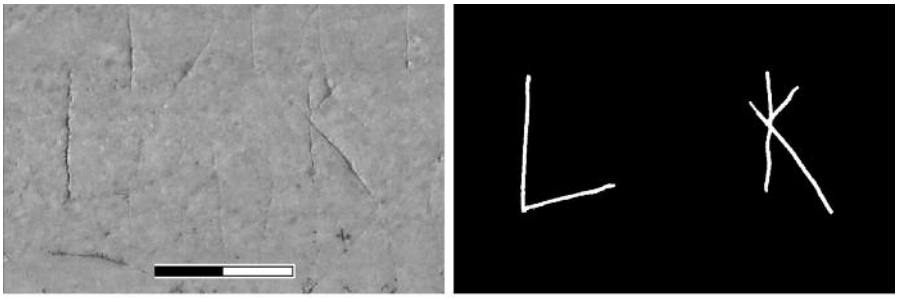

1

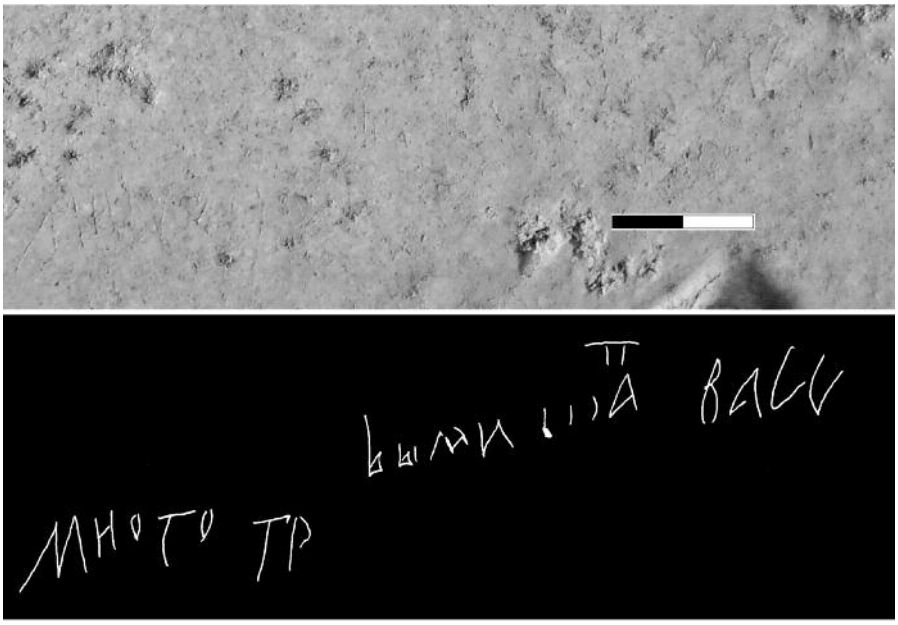

2

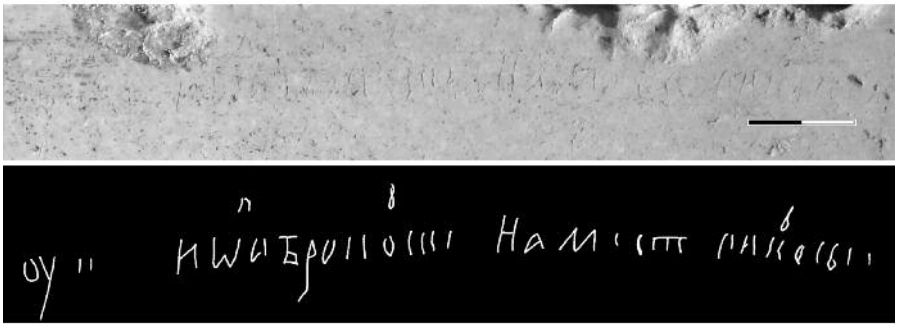

3

Таблиця CLXXXI

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6333; **2** – № 6334; **3** – № 6335

Таблиця CLXXXII
Фотографія та прорисовка графіті № 6336

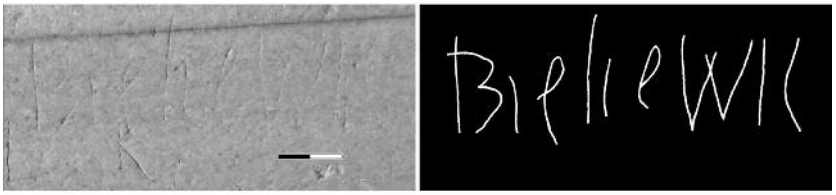

1

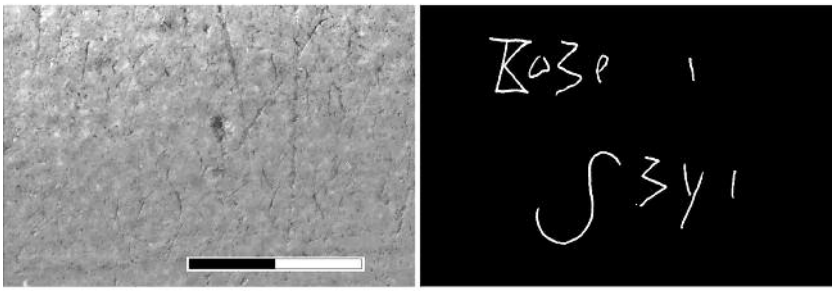

2

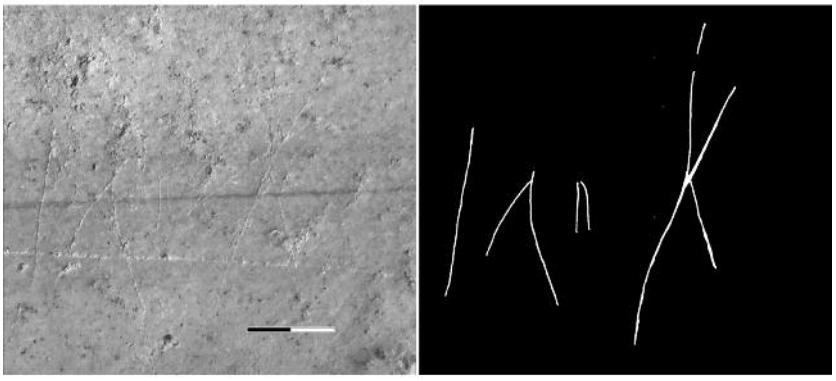

3

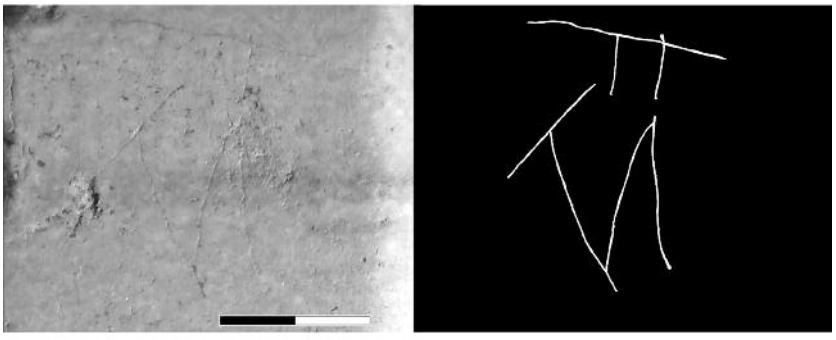

4

Таблиця CLXXXIII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6337; **2** – № 6338; **3** – № 6339; **4** – № 6340

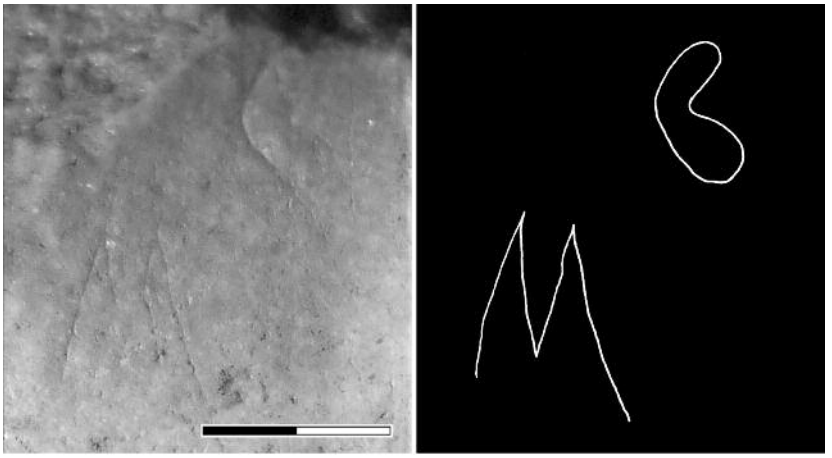

1

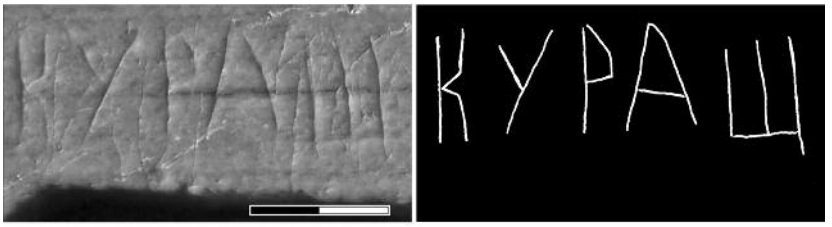

2

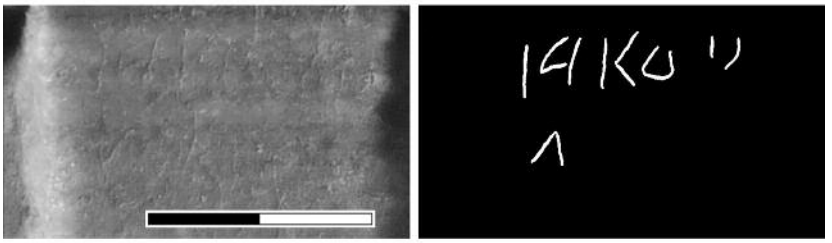

3

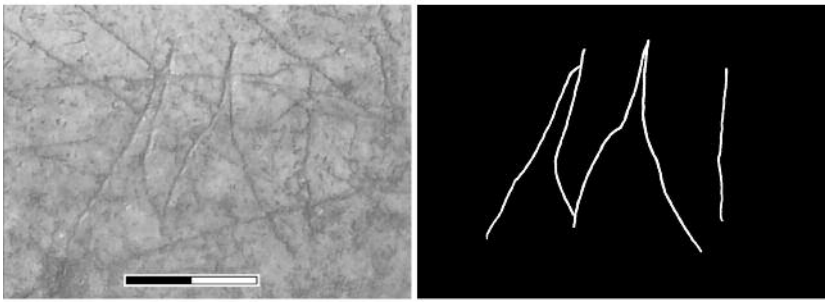

4

Таблиця CLXXXIV

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6341; **2** – № 6342; **3** – № 6343; **4** – № 6344

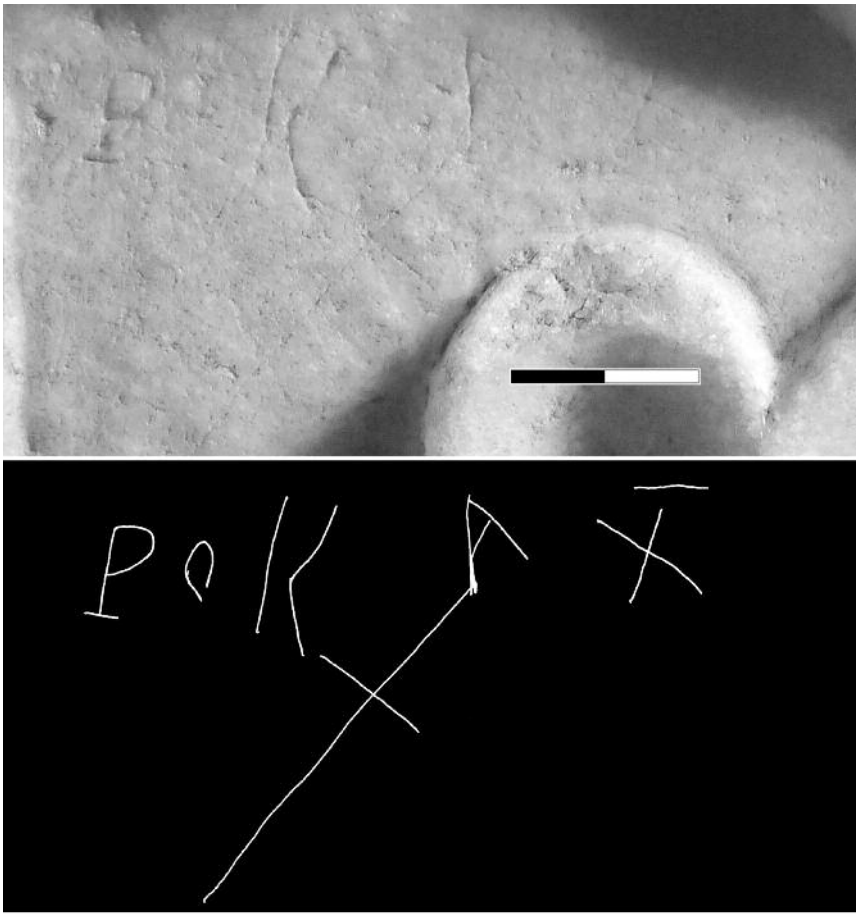

1

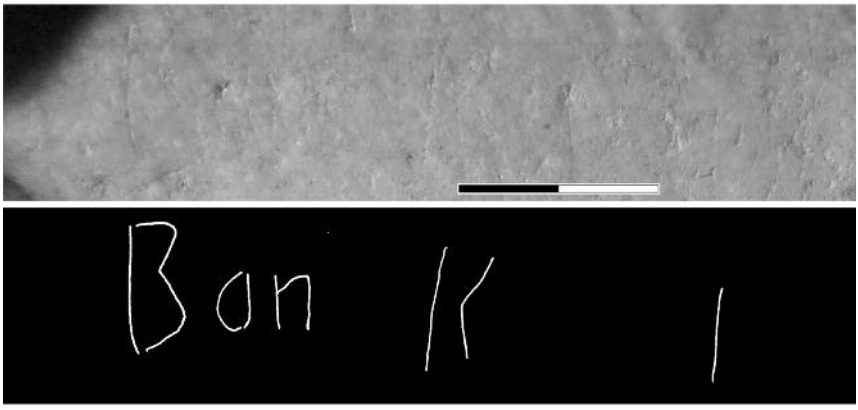

2

Таблиця CLXXXV
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6345; **2** – № 6346

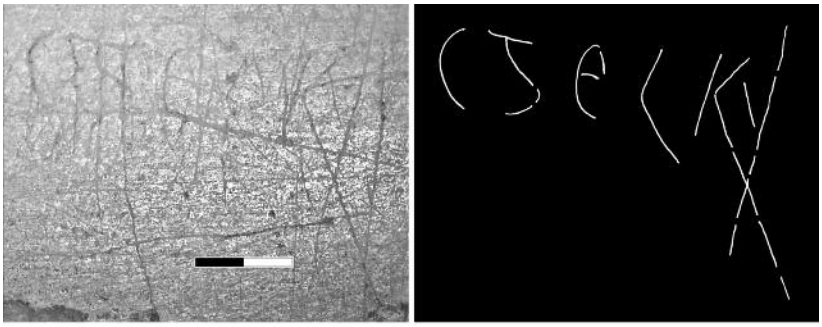

1

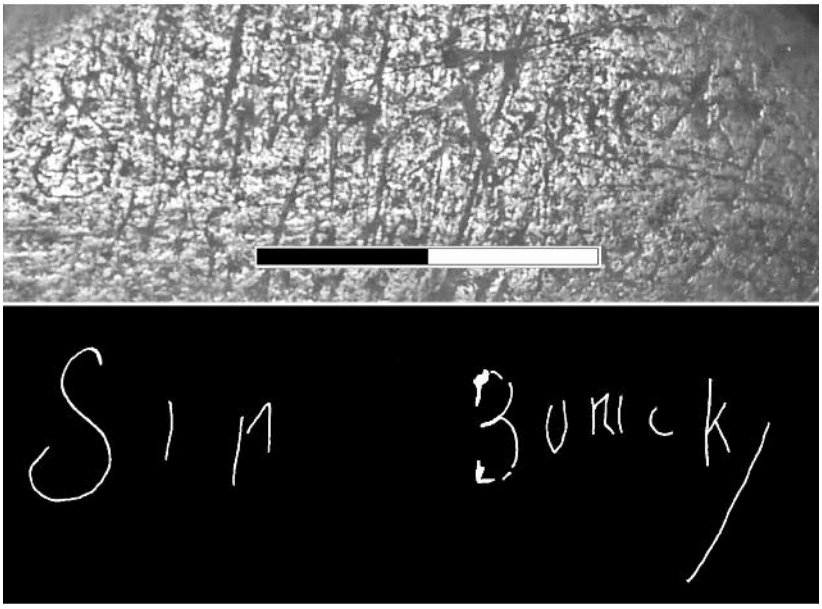

2

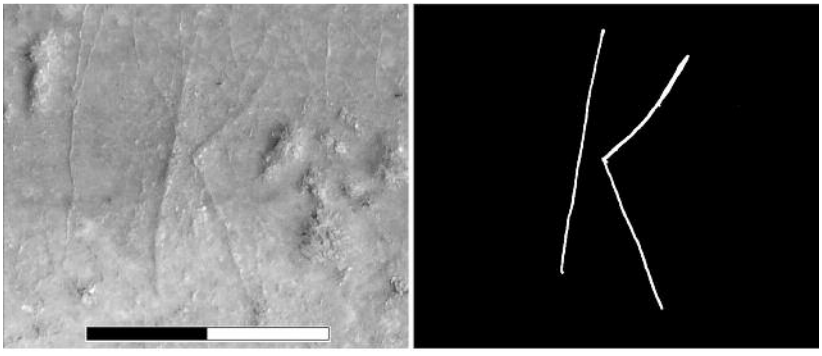

3

Таблиця CLXXXVI

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6347; **2** – № 6348; **3** – № 6349

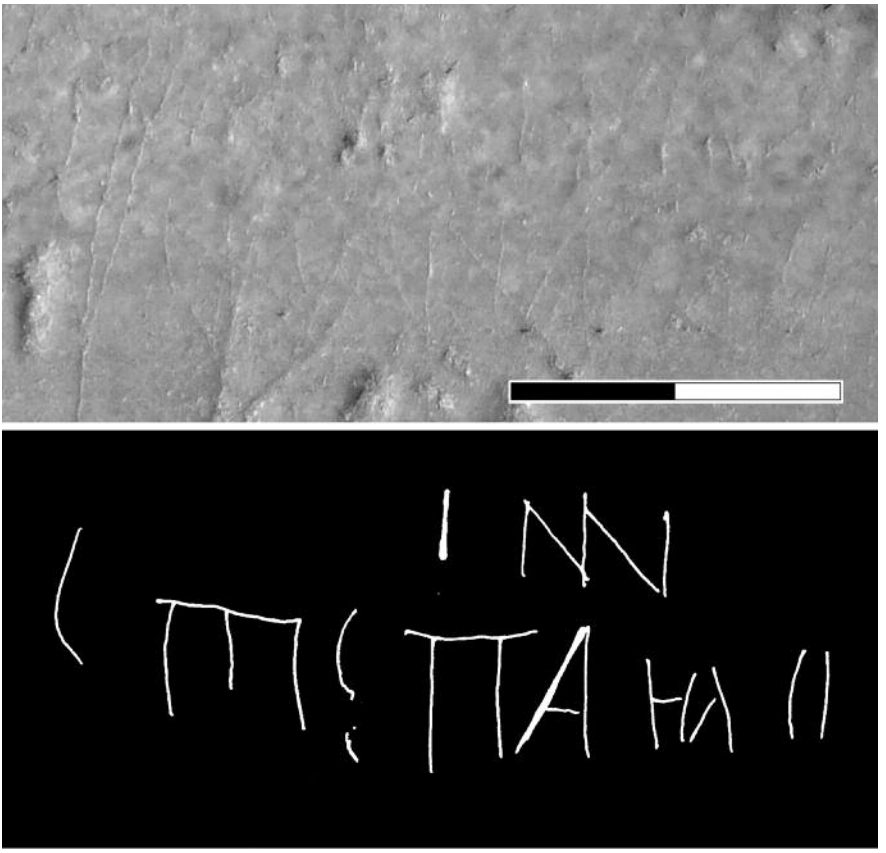

1

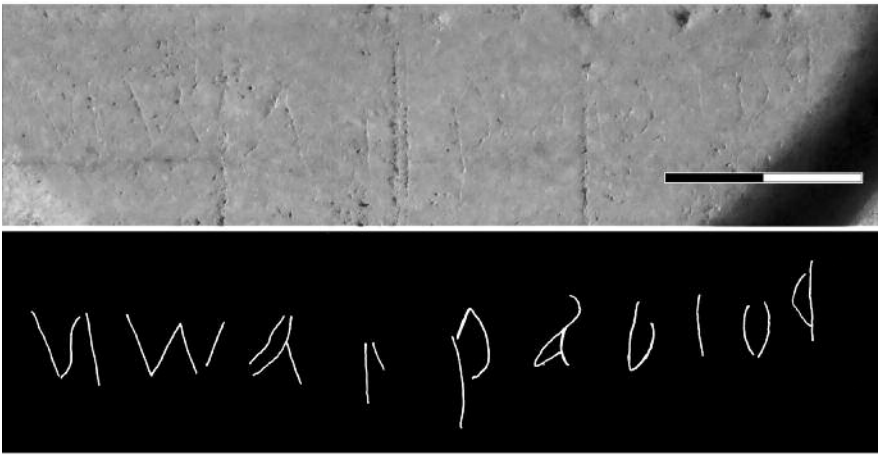

2

Таблиця CLXXXVII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6350; **2** – № 6351

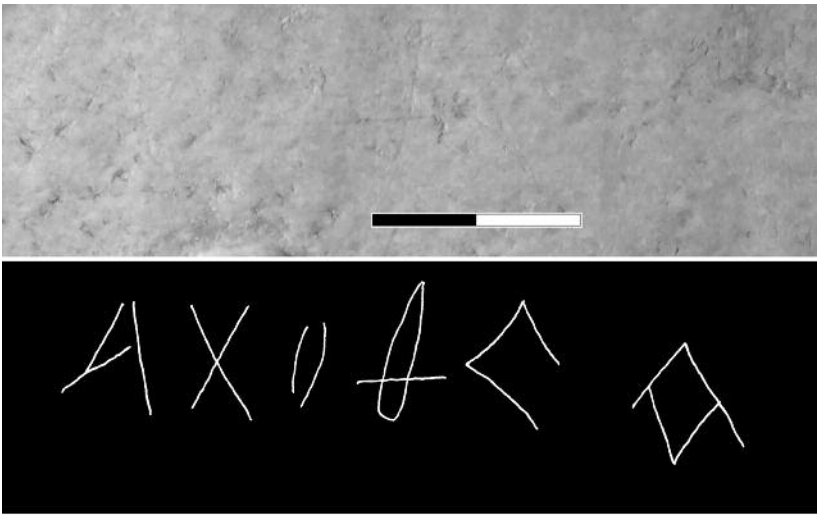

1

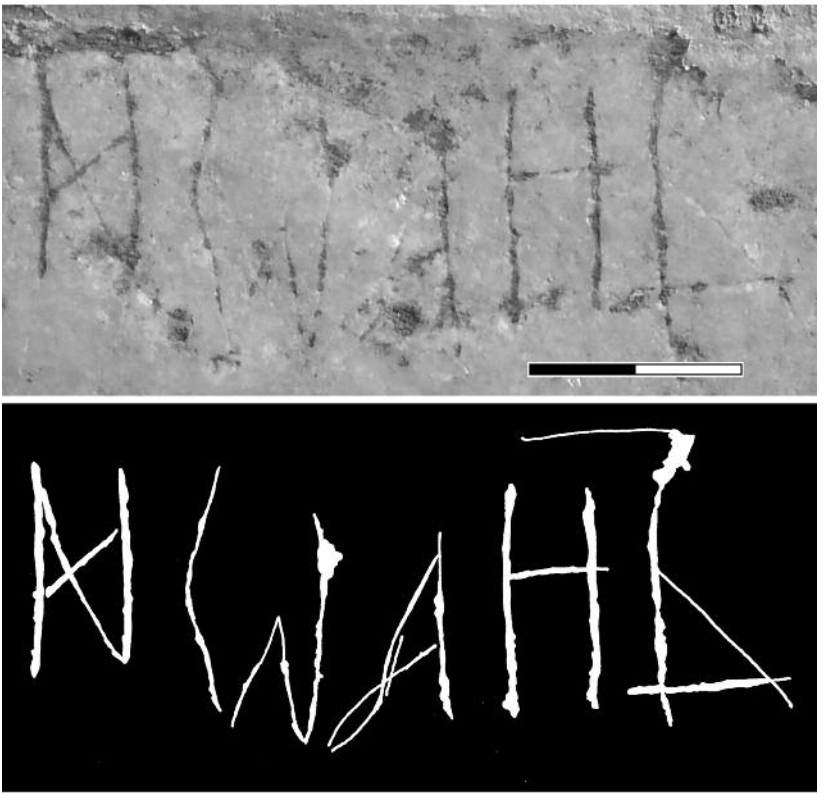

2

Таблиця CLXXXVIII
Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6352; **2** – № 6353

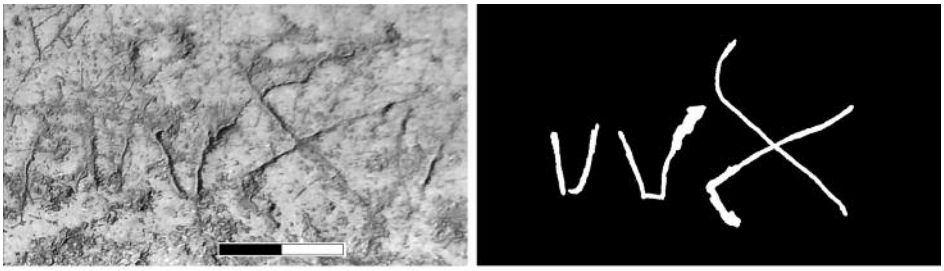

1

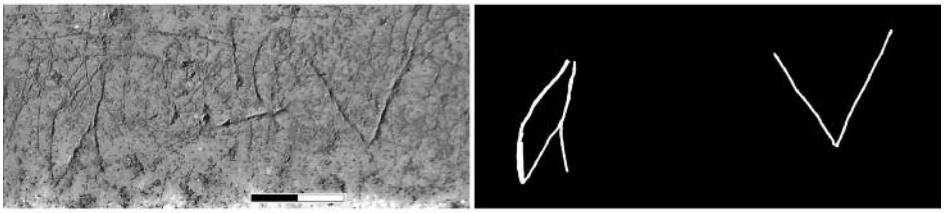

2

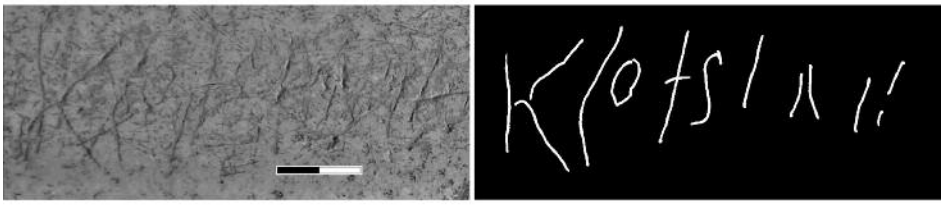

3

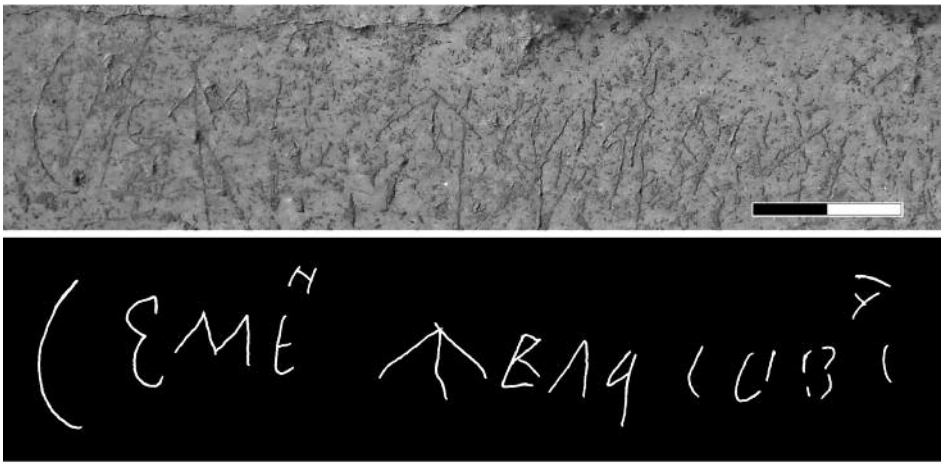

4

Таблиця CLXXXIX

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6354; **2** – № 6355; **3** – № 6356; **4** – № 6357

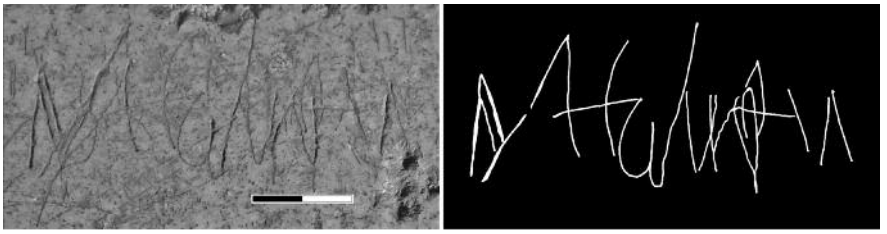

1

2

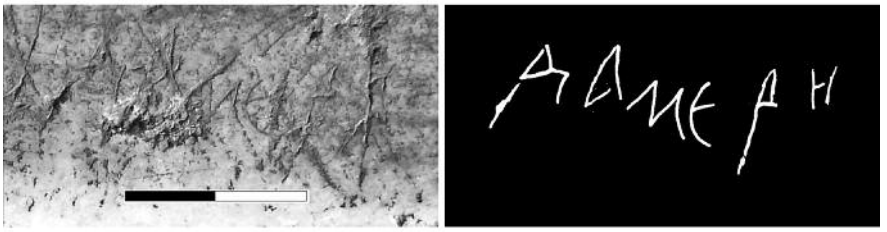

3

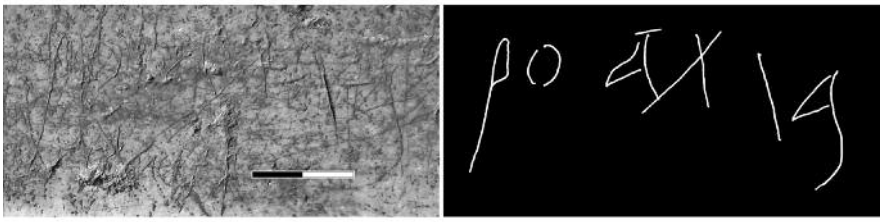

4

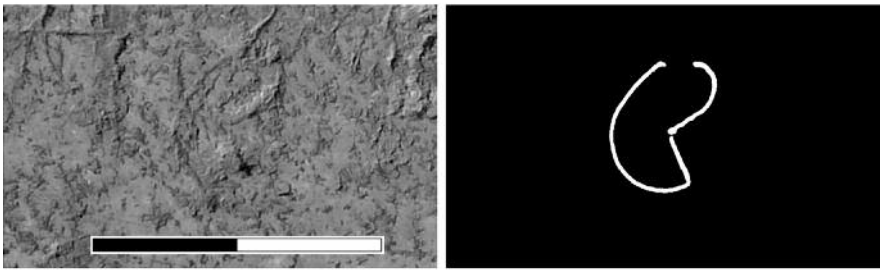

5

Таблиця CXC

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6358; **2** – № 6359; **3** – № 6360; **4** – № 6361; **5** – № 6362

1

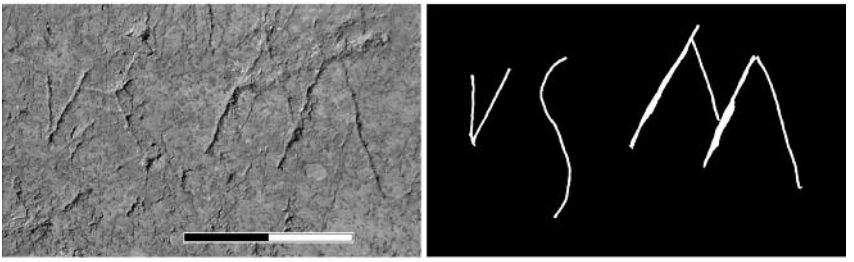

2

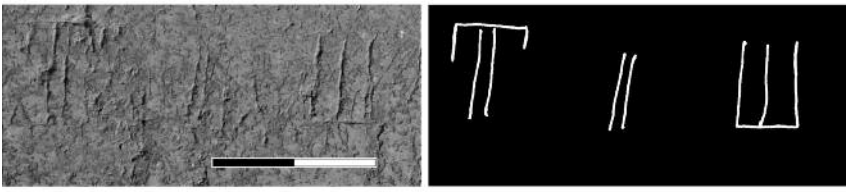

3

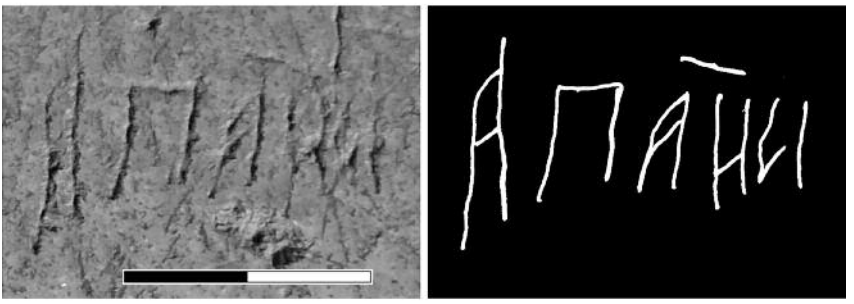

4

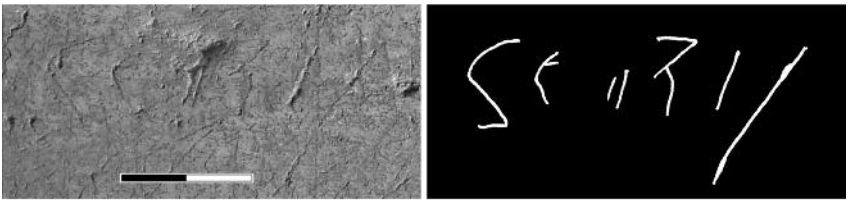

5

Таблиця CXCI

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6363; **2** – № 6364; **3** – № 6365; **4** – № 6366; **5** – № 6367

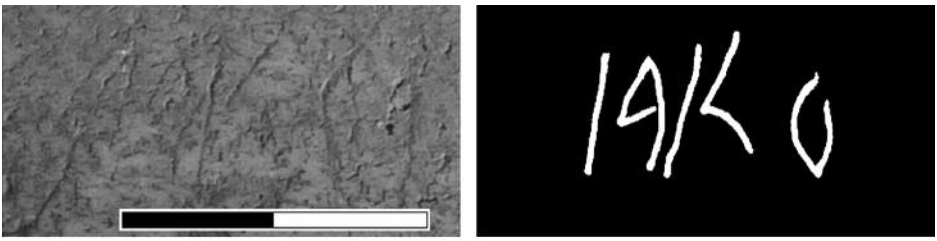

1

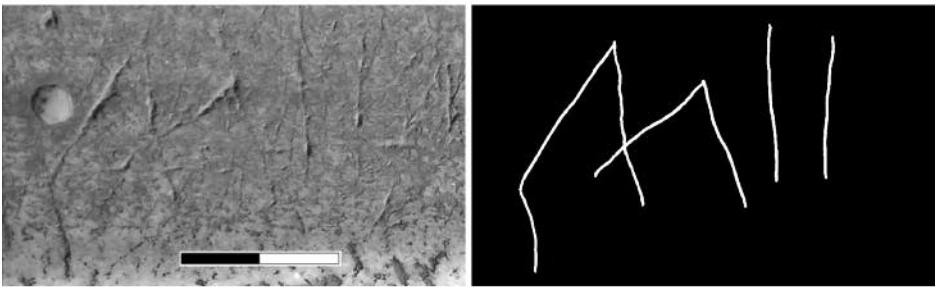

2

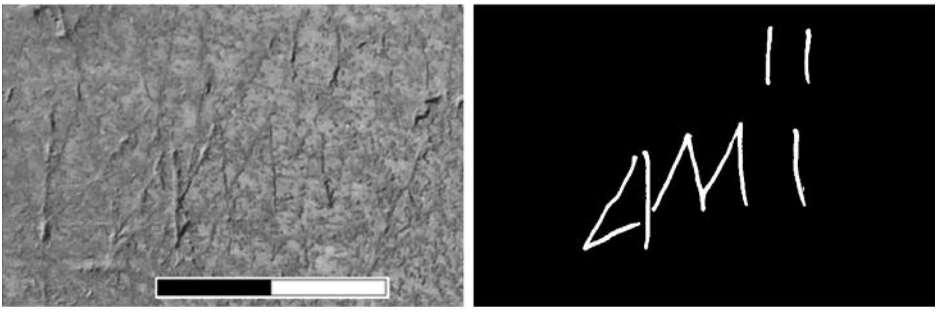

3

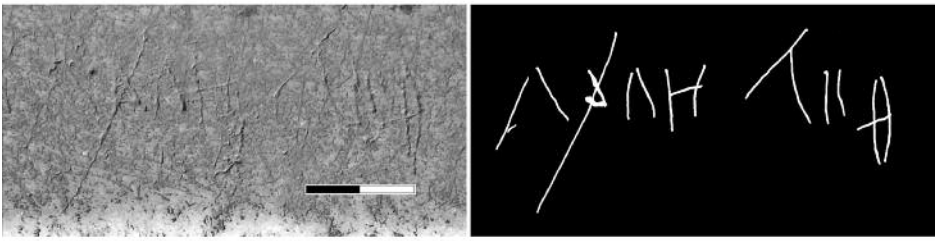

4

Таблиця CXCII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6368; **2** – № 6369; **3** – № 6370; **4** – № 6371

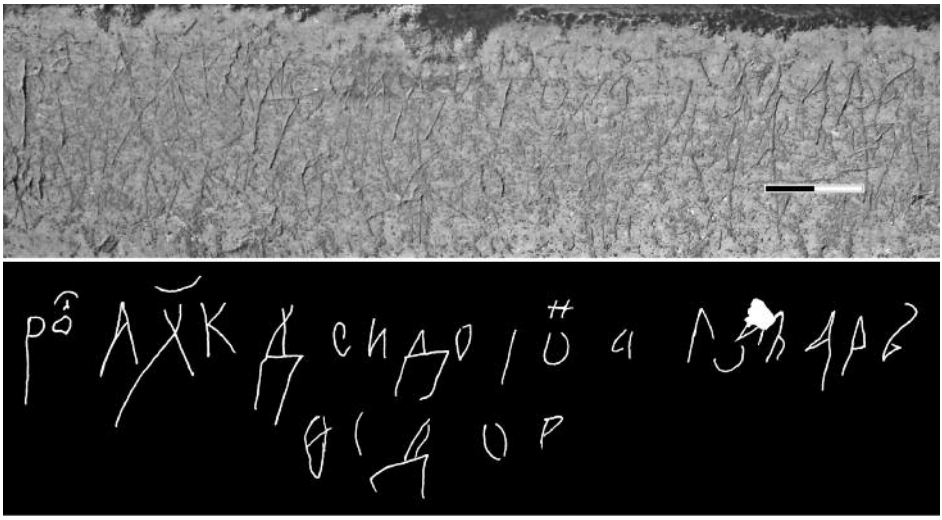

1

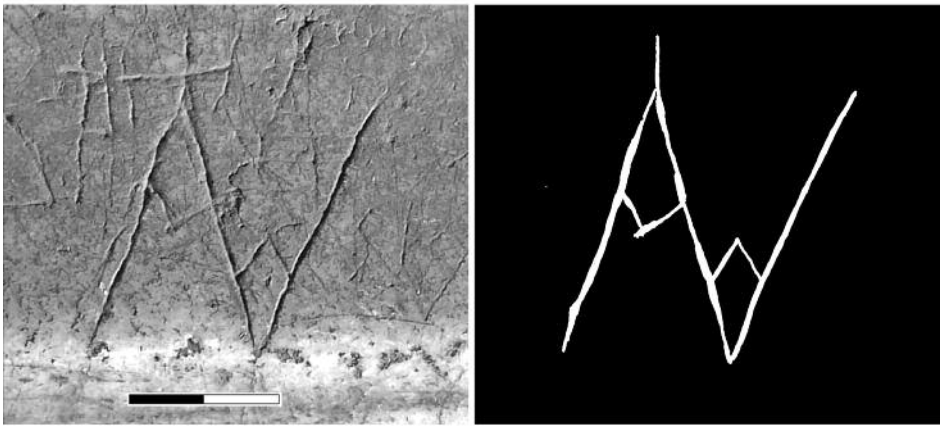

2

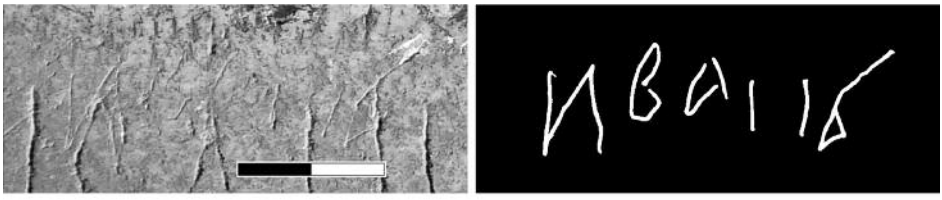

3

Таблиця CXCIII

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6372; **2** – № 6373; **3** – № 6374

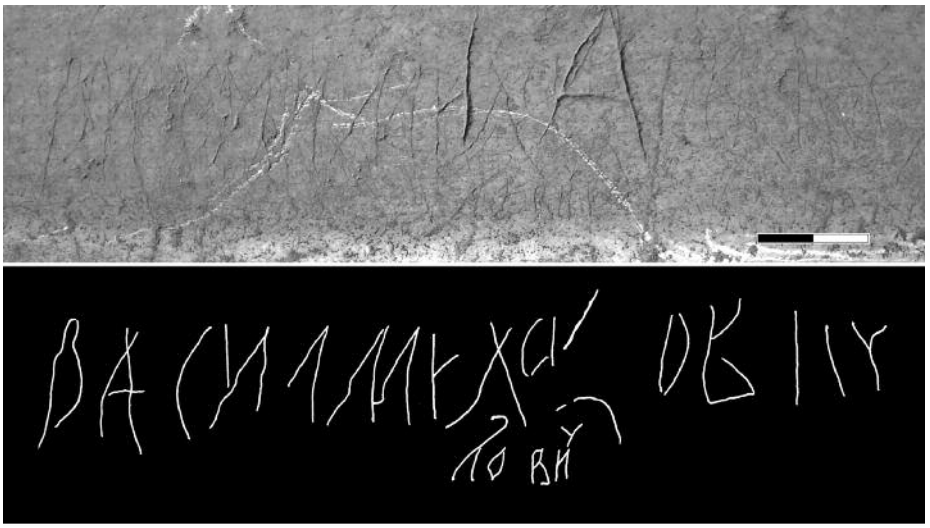

1

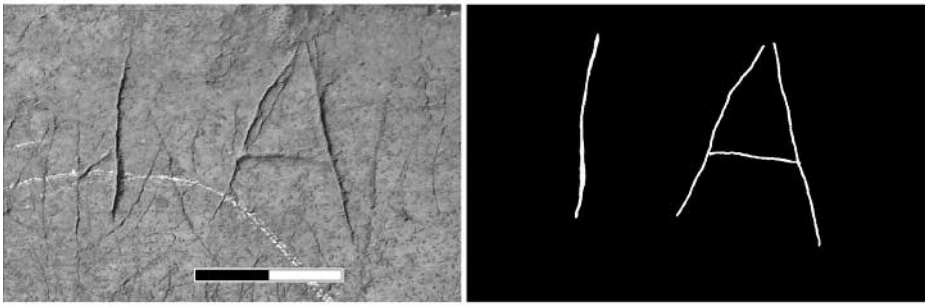

2

3

Таблиця CXCIV

Фотографії та прорисовки графіті: **1** – № 6375; **2** – № 6376; **3** – № 6377

Таблиця CXCV
Фотографія та прорисовка графіті № 6378

ПІСЛЯМОВА

У дев'ятій частині багатотомного "Корпусу графіті Софії Київської" публікуються 546 епіграфічних пам'яток, що збереглись на поверхні личкувального розчину та фрескового тиньку у північних внутрішній та зовнішній галереях Софійського собору, а також на стінках мармурового саркофагу князя Ярослава Володимировича ("Мудрого"), що знаходиться у східній частині північної внутрішньої галереї. Переважна більшість написів та малюнків XI–XVII ст. вводяться до наукового обігу вперше, адже раніше було опубліковано тільки три десятки графіті: сімнадцять написів та малюнків на фресках – С. Висоцьким, шість грекомовних написів – російською дослідницею О. Євдокимовою, п'ятнадцять написів та малюнків на саркофазі – автором книги у колективній праці "Таємниці гробниці Ярослава Мудрого", що була покликана висвітлити основні результати комплексного дослідження гробниці Ярослава, здійснені у 2009–2011 рр., які передбачали також і вивчення графіті на його поверхні.

Значення цього матеріалу для вивчення історії Софійського собору важко переоцінити. Адже завдяки опублікованим у томі написам-графіті були визначені імена низки зображень святих воїнів, таких як св. Міна, св. Меркурій, св. Артемій; завдяки молитві Фоми впевнено визначені образи св. Федора Тирона та Федора Стратилата. Важливим з джерелознавчого погляду є комплекс графіті на саркофазі Ярослава, що нараховує двісті шістдесят сім графіті, які вкладаються в обмежений хронологічний комплекс від 1580-го до 1679-го рр. Адже ці написи не лише дозволяють зробити важливі висновки стосовно особливостей розташування пам'ятки в межах архітектурного об'єму храму у цей період, але й надають важливих даних для генеалогічних студій раннього модерного часу, адже у текстах часто згадуються невідомі раніше представники низки шляхетських родин Речі Посполитої. Окремо варто відмітити й виявлення на його поверхні автографу Роберта Віллера – першого англомовного напису у Софійському соборі. Не менш важливими для дослідження писемної культури Руси-України та її побутування в усній традиції варто назвати виявлені на фресках цитати літературних творів, причому не лише церковнослов'янською мовою, але й грецькою, "розбавленою" зайвими для цієї мови "єрями". Зрозуміло, що названим не обмежується джерельний потенціал виявлених у цих архітектурних об'ємах епіграфічних пам'яток, проте, як було обіцяно раніше, його узагальнюючий аналіз доцільно зробити вже після публікації усіх збережених графіті Софії Київської XI – початку XVIII ст.

AFTERWORD

The ninth part of the multi-volume edition "St. Sophia in Kyiv Graffiti Corpus" presents 546 epigraphic monuments have been preserved on the surface of the facing mortar and fresco plaster in the northern interior and exterior galleries of St. Sophia Cathedral, as well as the wallsides of the marble sarcophagus of Prince Yaroslav Volodymyrovych ("the Wise") located in the eastern part of the northern interior gallery. The overwhelming majority of the inscriptions and drawings of 11th–18th cc. are introduced into scientific discourse for the first time, as before only three dozen graffiti were published: seventeen inscriptions and drawings on the frescoes – by S. Vysotsky, six Greek-language inscription – by Russian researcher O. Evdokimova, fifteen inscriptions and drawings on the sarcophagus of Yaroslav – by the author of the book in the multi-author book "The Mysteries of the Tomb of Yaroslav the Wise", which was target to highlight the main findings of the complex examination of the Yaroslav's tomb, carried out in 2009–2011, which envisaged also the study of epigraphic monuments on its surface.

The significance of these findings for the history of St. Sophia Cathedral is hard to overestimate. Because owing to the graffiti-inscription published in the volume, a number of names in depiction of saint warriors were identified, such as St. Mina, St. Mercurius, St. Artemius; by reference to the inscription of Thoma's prayer the images of St. Theodore Tyron an St. Theodore Stratelates were surely identified. The corpus of graffiti on the sarcophagus of Yaroslav the Wise is important from the point of view of historiography, it consists of 267 graffiti in confined chronological framework between 1580 and 1679.

These inscriptions not only allow us to make important conclusions regarding the peculiarities of the monument location within the architectural space of the church in this period but provide meaningful data for genealogical study of early modern period, as the texts often contain the names of representatives of the noble families of the Polish-Lithuanian Commonwealth, unknown before.

Separately, it should be mentioned about the discovery of the first inscription in English – the autograph of Robert Willer. Equally important for the study of the written culture of Rus-Ukraine and its existing in oral tradition are the quotations of literary works discovered on the frescoes, moreover not only in Church-Slavic language but also in Greek, "diluted" by the "yers" – "ꙁ" and "ь", undue for this language. It is clear, that all the above mentioned does not limit the source study potential of the epigraphic monuments discovered in these architectural spaces, but as it was promised before, the general analyses of it is reasonable to make after the publication of all the preserved graffiti of St. Sophia in Kyiv of 11th–18th cc.

ПОДІЛ ЕПІГРАФІЧНИХ ПАМ'ЯТОК ЗА КАТЕГОРІЯМИ

І. Написи

І.1. Молитовні написи

13, 13а, 67, 75а, 169, 170, 220, 5848, 5856, 5858, 5859, 5863, 5864, 5881, 5882, 5894, 5899, 5900, 5908, 5909, 5910, 5923, 5924, 5927, 5928, 5929, 5930, 5933, 5939, 5944, 5945, 5951, 5953, 5955, 5956, 5964, 5968, 5970, 5972, 5973, 5977, 5997, 5998, 5999, 6000, 6003, 6007, 6008, 6009, 6010, 6011, 6012, 6013, 6014, 6016, 6017, 6018, 6019, 6020, 6022, 6023, 6024, 6025, 6026, 6027, 6028, 6029, 6030, 6032, 6036, 6037, 6040, 6041, 6042, 6043, 6044, 6045, 6046, 6047, 6052, 6060, 6076, 6082, 6096, 6098, 6102, 6103, 6104, 6111, 6118, 6121, 6124, 6155, 6191, 6215, 6225, 6226, 6243, 6248, 6261, 6262, 6273, 6295, 6306, 6327, 6350, 6359.

І.2. Пам'ятні написи

56, 5878, 5891, 5903, 5904, 5943, 5957, 5961, 6001, 6002, 6015, 6050, 6051, 6081, 6090, 6092, 6099, 6109, 6112, 6114, 6115, 6119, 6120, 6122, 6123, 6125, 6126, 6127, 6128, 6129, 6130, 6132, 6133, 6134, 6135, 6136, 6138, 6139, 6140, 6142, 6143, 6146, 6147, 6148, 6149, 6150, № 6151, 6153, 6154, 6156, 6157, 6158, 6159, 6160, 6163, 6164, 6165, 6166, 6167, 6168, 6170, 6171, 6172, 6174, 6175, 6176, 6177, 6179, 6180, 6182, 6183, 6189, 6190, 6192, 6193, 6195, 6197, 6199, 6202, 6203, 6207, 6208, 6209, 6210, 6211, 6213, 6214, 6216, 6219, 6220, 6221, 6223, 6227, 6229, 6230, 6231, 6232, 6233, 6234, 6235, 6238, 6242, 6244, 6245, 6246, 6247, 6249, 6250, 6251, 6252, 6253, 6254, 6255, 6256, 6257, 6259, 6260, 6263, 6264, 6265, 6267, 6268, 6269, 6270, 6272, 6274, 6275, 6276, 6279, 6280, 6281, 6283, 6285, 6286, 6287, 6288, 6289, 6293, 6296, 6297, 6298, 6299, 6300, 6301, 6302, 6303, 6304, 6307, 6308, 6309, 6310, 6311, 6312, 6313, 6314, 6315, 6316, 6317, 6318, 6319, 6321, 6322, 6323, 6325, 6326, 6328, 6329, 6332, 6334, 6335, 6336, 6337, 6339, 6342, 6343, 6345, 6347, 6348, 5351, 6352, 6353, 6356, 6357, 6361, 6363, 6366, 6367, 6368, 6371, 6372, 6374, 6375, 6377, 6378.

І.3. Цитати та посилання на твори книжної писемності

108, 5912, 5913, 5914, 5946.

І.4. Написи-прокляття

немає.

І.5. Написи-покаяння

немає.

І.6. Написи-запитання

немає.

I.7. Підписи до фрескових образів

5931, 6038, 6093.

I.8. Окремі слова та словосполучення

108а, 5880, 6021, 6057, 6178, 6181, 6240, 6370.

I.9. Написи музичного змісту

5932, 6083, 6084, 6085, 6105, 6106.

I.10. Написи календарного змісту

немає.

I.11. Абетки, склади та окремі літери

220а, 5853, 5854, 5860, 5883, 5893, 5901, 5902, 5911, 5915, 5916, 5917, 5918, 5919, 5920, 5921, 5935, 5941, 5942, 5948, 5949, 5954, 5958, 5960, 5967, 5981, 5995, 6004, 6033, 6058, 6059, 6074, 6075, 6079, 6080, 6086, 6100, 6101, 6107, 6113, 6131, 6137, 6141, 6161, 6169, 6185, 6186, 6187, 6188, 6194, 6198, 6200, 6201, 6204, 6212, 6218, 6222, 6224, 6228, 6236, 6241, 6258, 6277, 6278, 6282, 6290, 6291, 6292, 6320, 6324, 6331, 6333, 6340, 6341, 6344, 6349, 6354, 6355, 6360, 6362, 6364, 6365, 6369, 6376.

I.12. Написи, зміст яких не встановлений

6097, 6358.

I.13. Фрагменти написів

13б, 5846, 5847, 5861, 5862, 5873, 5879, 5895, 5896, 5898, 5906, 5934, 5950, 5959, 5963, 5976, 6031, 6035, 6039, 6048, 6049, 6087, 6088, 6089, 6094, 6095, 6144, 6145, 6173, 6196, 6205, 6206, 6217, 6237, 6271, 6284, 6294, 6305, 6330, 6338, 6346.

I.14. Записи цифр

немає.

I.15. Записи лічби

5845, 6077, 6091.

II. Малюнки

II.1. Хрести, монограми, теонімограми

5850, 5851, 5852, 5884, 5885, 5886, 5887, 5888, 5889, 5890, 5897, 5905, 5922, 5925, 5936, 5937, 5938, 5962, 5969, 5971, 5978, 5979, 5980, 5982, 5983, 5984, 5985, 5986, 5987, 5988, 5989, 5990, 5991, 5992, 5993, 5994, 6005, 6006, 6054, 6055, 6056, 6061, 6062, 6063, 6064, 6065, 6066, 6068, 6069, 6116, 6117, 6184.

II.2. Зображення ангелів та святих

немає.

II.3. Символи, пов'язані з частинами людського тіла

5855, 5865, 5866, 5867, 5869, 5870, 5871, 5872, 5874, 5875, 5876, 5877, 5892, 5947, 6034, 6072, 6078.

II. 4. Предмети релігійного вжитку та артефакти

немає.

II.5. Символи, пов'язані з землею та небом

немає.

II.6. Антропоморфні зображення

немає.

II. 7. Зооморфні зображення

5857, 5907, 5926, 6067.

II.8. Орнітоморфні зображення

5965, 5966.

II.9. Іхтіоморфні зображення

немає.

II.10. Герпетоморфні зображення

немає.

II.11. Зображення рослин

немає.

II.12. Зображення храмів та інших споруд

немає.

II.13. Сюжетні зображення

5952.

II.14. Емблеми

75, 5849, 5868, 5940, 5974, 5975, 5996, 6053, 6070, 6071, 6073, 6108, 6110, 6152, 6162, 6266, 6373.

ПОКАЖЧИК СЛІВ

А

а, *цифр. 1* – № 6128: ҂ахаі; № 6361: ахіа; № 6327: ҂ахла

а, *цифр. 1000* – № 6345: ҂ах҃; № 6129: ҂ахе; № 6128: ҂ахаі; № 6361: ахіа; № 6378: ах҃иі; № 6336: ах҃іѳ; № 6158: ҂а҃х҃кд; № 6372: ах҃кд; № 6315: ахкѕ; № 6327: ҂ахла; № 6254: ах҃ле; № 6371: ахли; № 6138: ахм; № 6183: ҂а҃хне; № 6352: ахоѳ; № 6246: ҂а(...)

а, *спол.* – № 6015: а

Авраамъ, *особ., ч.* – № 6309: Аврам(ъ); № 6000: Авр[а]му

азъ, *займ.* – № 67, № 6172, № 6197: азъ; № 6092: а(зъ); № 5909: мѣне; № 5977 (двічі): мне; № 6052: м[не]; № 6014: мнѣ; № 67, № 5977, № 6022, № 6025, № 6028, № 6041, № 6043, № 6046: мѧ; № 75а, № 170, № 6047: м[ѧ]; № 6012: ми

алъчьнъ, *прикм.* – № 5932: алл[чн]ыѣ

Алеѯѣи, *особ., ч.* – № 5972: Алеѯіѧ

аминь, *вигук.* – № 108, № 5977: аминь; № 6003: ам[и]нь; № 6041: ам[инь]; № 6030, № 6181: амин(ь); № 6018, № 6240: ами(нь); № 6030: амин(ь); № 6096, № 6178: амінь; № 6370: амін(ь)

Ананиѩ, *особ., ч.* – № 5944: Ананию

Анастасиѩ, *особ., ж.* – № 6030: Н[а]стас[ию]

Андрѣи, *особ., ч.* – № 6235: Андре(и); № 6165: Андр(еи); № 6046: А[ньд]ре[еви]

Антонии, *особ., ч.* – № 6261: Антоніѧ

Антонъ, *особ., ч.* – № 5907: Αντονοβι

априль, *ч.* – № 6129: апріл[ѧ]

Арефии, *особ., ч.* – № 5968: Орефиѧ

Артемии, *особ., ч.* – № 6093: Артем[ии]; № 67: Артемиос

Б

богатъ, *прикм.* – № 5894: [б]ога[тому]

Богдановичь, *особ., ч.* – № 6303: Богданович(ь)

Богородица, *ж.* – № 5977: Богородиц[оу]

Богъ, *ч.* – № 108: Б(ог)ь; № 5946: [Б](ог)ь; № 220, № 6036: Б(ог)а; № 6036: Б(оже)

Божии, *прикм.* – № 6183: Божии; № 6351: Бож(ии); № 6336: Б(о)жи(и); № 6043, № 6182: Б(ожи)[и]; № 5879: Божія

Борисъ, *особ., ч.* – № 5957: Борис(ъ); № 5961: Бори[с](ъ)

Броновскии, *особ., ч.* – № 6335: Броновски(и)

быти, *недок.* – № 6050: есть; № 108: боудетъ; № 5977: бодоу; № 6158, № 6183, № 6326: был(ъ); № 6265: бы(лъ); № 6334 (мн.), № 6378 (мн.): были

бѣда, *ж.* – № 108 (мн.): бѣдами; № 5946 (мн.): [б]ѣда{ми}

бѣждити, *недок.* – № 108: бѣжѧгет

В

Василии, *особ., ч.* – № 6300: Васили(и); № 6334: Васи[ли](и); № 6135: Вас(илии); № 6114, № 6375, № 6378: Васил(ь)

Васѩновичь, *особ., ч.* – № 6326: Васѩнович(ь)

великъ, *прикм.* – № 5955: великъ; № 6046: великыи; № 6041: [в]еликы

владыка, *ч.* – № 6094: В(ла)д(ы)ко

Влꙋховскии, *ч.* – № 6128: Влꙋховск[и](и)
Вораничь, *особ., ч.* – № 6289: Вораничь(ь)
врагъ, *ч.* – № 6041: ворого[въ]
Вроновичь, *особ., ч.* – № 6050: Вроновичь
въ, *прийм.* – № 5932: въ; № 6246: вь
вынести, *док.* – № 5977: вынести
вьсь, *займ.* – № 108: въсѣмъ; № 6040: въсѣхъ
вѣдѣти, *недок.* – № 5977: не вѣдѣ

Г

Георгии, *особ., ч.* – № 6003: Георгеви; № 5997: Г[е]оргеви; № 6012: Георьгеви; № 5977: Георгиевомоу
Господинъ, *ч.* – № 6076: Г(оспод)ине; № 6098: Г(оспод)ин(е)
Господь, *ч.* – № 5972: Г(о)с(по)ди; № 5953: Г(осп)оди; № 5977, № 6124, № 6226, № 6273: Г(оспо)ди; № 6030: [Г](оспо)ди; № 6121, № 6243: Г(оспо)д(и); № 6262: [Г](оспо)д(и); № 13, № 169, № 220, № 5856, № 5858, № 5859, № 5894, № 5899, № 5908, № 5923, № 5924, № 5933, № 5939, № 5944, № 5951, № 5955, № 5956, № 5964, № 5997, № 5998, № 5999, № 6000, № 6003, № 6007, № 6008, № 6012, № 6016, № 6017, № 6019, № 6020, № 6029, № 6032, № 6036, № 6037, № 6044, № 6047, № 6052, № 6060, № 6096, № 6104, № 6155, № 6261, № 6295: Г(оспод)и; № 5864: Г(оспод)[и]; № 5900, № 6024, № 6026: [Г](оспод)и; № 6215: Г(оспо)д[і]; № 6082: Γοσποδι; № 13а: ꙋ(эѕгэ)ѕ
грѣшьникъ, *ч.* – № 6016: грѣшьникъ; № 5928: грѣшьника; № 6041: грѣ[шьн]ика; № 170: [грѣшьн]ика; № 6042: грѣшьникѫ; № 5955: грѣшь[н]икѫ; № 5955: грѣшьн[икѫ]; № 67, № 6043: грѣшъника; № 6012: грѣшник(оу); № 5999: грешникоу
грѣшьнъ, *прикм.* – № 6183: грешныи; № 5977: грѣшнаго; № 6022, № 6046: грѣшьнаго; № 6028: гр[ѣ]шь[н]аго; № 6052: грѣшьномоу; № 6042: грѣшьномѫ; № 6017: грѣшномоу; № 6040: [гр]ѣшънѣи
грѣхъ, *ч.* – № 5894 (мн.): [грѣ]ха[ми]; № 5977 (мн.): грѣхъ; № 108 (мн.): грѣхомъ

Д

д, *цифр., 4* – № 6158: ҂а҃х҃кд; № 6372: а҃х҃кд
Дамиѩнъ, *особ., ч.* – № 5964: Дамеѧноу; № 6009: [Да]мианоу
Деровскии, *особ., ч.* – № 6302: Деровски(и)
Димитрии, *особ., ч.* – № 5899: Димитр[иеви]; № 169: Димитриосе
добро, *с.* – № 6050: добро
Доровичь, *особ., ч.* – № 5903: Дорович(ь)
доуша, *ж.* – № 6124: д(у)шꙋ
дѣва, *ж.* – № 5977: Дев[а]
дѣтичь, *ч.* – № 108: дѣтичѧ

Є

є, *цифр. 5* – № 6129: ҂ахе; № 6254: а҃х҃ле; № 6183: ҂а҃хне
Євтихъ, *особ., ч.* – № 6327: Євтихиѧ

Ѕ

ѕ, *цифр. 6* – № 6315: ахкѕ

Ж

же, *частка* – № 108: же

З

з, *цифр. 7000* – № 6170: ҂зрли; № 6147: ҂зр҃ни
за, *прийм.* – № 6025, № 6030 (двічі), № 6041: за, № 220: з(а)
Захаръ, *особ., ч.* – № 5956: За[х]арови

Злотницкий, *особ., ч.* – № 6289: Злотни[ц]ки(и)
Зотинъ, *особ., ч.* – № 6147: Зотин(ъ)
зъло, *с.* – № 6008: [з]ъла; № 5977: зла
зълъ, *прикм.* – № 6041: злог[о]; № 5955: зъломѫ

И

и, *цифр. 8* – № 6378: а҃хи҃и; № 6371: ахли; № 6170: ҂зрли; № 6147: ҂зр҃ии
и, *спол.* – № 5945, № 5972, № 5077, № 6008, № 6014, № 6030, № 6037, № 6041, № 6047, № 6092: и
Иванъ, *особ., ч.* – № 6316, № 6363, № 6374: Иванъ; № 5903, № 5961, № 6133, № 6134, № 6167, № 6250, № 6268, № 6288, № 6299, № 6302, № 6309, № 6326, № 6378: Иван(ъ); № 6223: Ив[а]н(ъ); № 6245: Іван(ъ)
Ивановичъ, *особ., ч.* – № 6257: Iwanowycz
Игнатъ, *особ., ч.* – № 6007: Игънатови
Игнатовичъ, *особ., ч.* – № 6041: [Иг]ънатович[а]
иже, *займ.* – № 6037: ижѣ; № 5977: оже
избавити, *док.* – № 6008, № 6041, № 6047: избави; № 6037: из[в]ави
Илии, *вигук.* – № 6036: Или
Илиꙗ, *особ., ч.* – № 6030: Или[ю]
инокъ, *ч.* – № 6164: інок(ъ)
Иоакимъ, *особ., ч.* – № 6214: Иоаки[м](ъ); № 6251: Ѩкимъ; № 6207, № 6208, № 6265, № 6315: Ѩким(ъ)
Иосифъ, *особ., ч.* – № 6090: Єсифъ
Иона, *особ., ч.* – № 5891: Іѡна
Иродионъ, *особ., ч.* – № 6220: Іеродион(ъ)
искоупити, *док.* – № 5945: ѵск(оупи)
истѫпити, *док.* – № 108: истоупивъ
Ицковичъ, *особ., ч.* – № 6378: Ицкови[ч](ь)
Иѣковъ, *особ., ч.* – № 6343: Ѩков(ъ); № 6254: [Ѩ]ков(ъ); № 6368: Ѩко(въ)
Иеремиꙗ, *особ., ч.* – № 6253: Єрем(иꙗ)
иєродиаконъ, *ч.* – № 5891: єродиаконъ
Иєрусалимъ, *ч.* – № 5914: Ꙗ(русали)м(ь)

І

і, *цифр., 10* – № 6128: ҂ахаі; № 6361: ахіа; № 6378: а҃хи҃и; № 6336: а҃хі҃ѳ
Іѡаннъ, *особ., ч.* – № 6190: Іѡаннъ; № 6322: Іѡан(ъ); № 6283: Іѡа(нъ); № 6190: Іѡ/а/ан(ь); № 6025: Іѡана; № 67: Іѡ(ана); № 6128: Іѡ[ан]нъ; № 6372: Іоан(ъ); № 6208: Иоаннъ; № 6353: Исѡанъ; № 6199, № 6334, № 6335, № 6351: Исѡан(ъ)
Іѡановичъ, *особ., ч.* – № 6114: Іѡанов[ич](ь)

К

к, *цифр., 20* – № 6158: ҂а҃х҃к҃д; № 6372: а҃х҃к҃д; № 6315: ахкѕ
каганъ, *ч.* – № 13: ка[г]ана
казати, *недок.* – № 108: кажет
Каплицкии, *особ., ч.* – № 6158: Каплицкии
Карпъ, *особ., ч.* – № 6081: Карп(ъ)
Климъ, *особ., ч.* – № 5999: Климови
кнажь, *прикм.* – № 5977: кнажомоу
Козма, *особ., ч.* – № 6257: Kuzma
конархисати, *недок.* – № 67: канархисах(ъ)
Кононъ, *особ., ч.* – № 6229: Коннон(ъ); № 6336: Конан(ъ)
Константинъ, *особ., ч.* – № 6010: Коста{нтиноу}
Котьлоуба, *особ., ч.* – № 6309: КотьлѪба
крьстъ, *ч.* – № 6015: х[р]ест(ъ)
крьстьнъ, *прикм.* – № 5977 (мн.): хрѣщеными
Коурашъ, *особ., ч.* – № 6342: Кураш(ъ)

Л

л, *цифр., 30* – № 6327: ҂ахла; № 6254: а҃хл҃е; № 6371: ахли; № 6170: ҂зрли

Лавринъ, *особ., ч.* – № 6322: Лаврин(ъ)
Лазарь, *особ., ч.* – № 6372: Лазаръ
лиѩти, *недок.* – № 5895: лии
лѣто, *с.* – № 6246: л(ѣ)т(о)

М

м, *цифр., 40* – № 6138: ахм
Маркъ, *особ., ч.* – № 6138: Марк(ъ)
мати, *ж.* – № 108: мати
Матѳѣи, *особ., ч.* – № 6235: М(а)т(ѳеи); № 6273: Матѳеѩ
Меркоурии, *особ., ч.* – № 170: Ме[р]коурии; № 75а: [Меркоу]рие
меѵникъ, *ч.* – № 5977: м[е]ѵ[н]икоу
Мина, *особ., ч.* – № 5927, № 5928: Мина; № 5955: Ми[н]а
милостивъ, *прикм.* – № 6273: милостивы(и)
милость, *ж.* – № 5977: м(и)л(о)сть
Михаилъ, *особ., ч.* – № 6245: Мих(аилъ); № 6252: Михаил(ъ); № 6253, № 6323: Михаило; № 6029: Мих[а]и[лоу]; № 5943: Михаіло; № 6129: Міх[аи]л
Михаль, *особ., ч..* – № 6272: Михал(ь); № 56: Міхаль
Михаловиѵь, *особ., ч.* – № 6375: Михаловиѵ(ь)
Могилевъ, *особ., ч.* – № 6183: Могилевъ
мои, *займ.* – № 5977 (мн.): моихъ; № 6041 (мн.): моихь
молити, *недок.* – № 220, № 6025, № 6030 (двічі): моли; № 6041: [м]о[ли]
мъногогрѣшьнъ, *прикм.* – № 6234 (мн.): многогр[ешные]
мъногъ, *ч.* – № 6046: м[ного]
мѣсѧць, *ч.* – № 6129: мѣс[ѧц]а
мѫѵеникъ, *ч.* – № 5955: мѫѵеникъ; № 6041: мѫѵениѵе; № 6046: моуѵе[ни]ѵе; № 6043: муѵениѵе

Н

н, *цифр. 50* – № 6147: ҂зр҃ни; № 6183: ҂а҃хне
наместникъ, *ч.* – № 6335: наместников(ъ)
нашь, *займ.* – № 13: нашего
напасть, *ж.* – № 6041: напасти
не, *частка* – № 108 (двічі), № 5946, № 5977: не
Никита, *особ., ч.* – № 6082: Νικυτε
Николаи, *особ., ч.* – № 6363: Никола; № 6099: Ник(ола); № 6303: [Нико]лаи; № 6092: Н(и)[к]олоу
новъ, *прикм* – № 5914: н[о]вь

О

о, *цифр., 70* – № 6352: ахоѳ
о, *вигук* – № 6040: о
объѵь, *прикм.* – № 108: объѵь
отоѵие, *с.* – № 6041: [о]тоѵиѧ
отъ, *прийм.* – № 6008, № 6037, № 6041 (двічі): отъ; № 6041: от[ъ]
отътѫдѥ, *присл.* – № 5945: отоудѥ
отьцъ, *ч.* – № 6167: о(тецъ)

П

Панинъ, *особ., ч.* – № 6366: Пани(нъ)/Пани(ѵь)
Паниѵь, *особ., ч.* – № 6366: Пани(ѵь)/Пани(нъ)
Петръ, *особ., ч.* – № 5998: Петрови
плотиникъ, *ч.* – № 5932 (мн.): плотиник[и]
Полонъскии, *особ., ч.* – № 6336: Полонъски(и)
помагати, *недок.* – № 169, № 5856, № 5859, № 5894, № 5899, № 5908, № 5951, № 5955, № 5956, № 5964, № 5977, № 5997, № 5998, № 5999, № 6000, № 6003, № 6007, № 6008, № 6011, № 6012, № 6016, № 6017, № 6019, № 6020, № 6024, № 6026, № 6029, № 6042, № 6046, № 6052, № 6096: помози; № 5933: по[мо]зи; № 6010: [по]мози; № 6060: помо[зи]; № 5900, № 5944: пом[ози]; № 6027:

[по]моз[и]; № 5970, № 6013: [пом]ози; № 6047: по[мози]; № 6009: [помо]зи; № 6103: [помоз]и; № 6032: п{омози}; № 5953: пом(о)зи; № 6104: п(о)м(ози); № 13а: Ⱂ[ⱁⰿⱁⰸⰻ]; № 6082: πομοζυ

помиловати, *док.* – № 67, № 75а, № 170, № 5927, № 5928, № 6028, № 6043, № 6047: помилоуи; № 5972: /по/помилѹ̆й; № 6022: помилуи; № 5973: [по]милу[и]; № 6037: помилѫ[и]; № 5848: [пом]илѫ[и]

поминати, *недок.* – № 6124, № 6226, № 6295: помєни; № 6262: помꙗни; № 6359: по[мꙗ]ни; № 6118: пом[ꙗни]; № 6350: [помꙗ]ни; № 6225: пом(ꙗни); № 6243: по(мꙗни); № 6155, № 6191, № 6248, № 6261: помани; № 6327: по[м]а[ни]; № 6121: помa(ни); № 5977: помa[ни]тѣ

помоць, *ж.* – № 6039: [п]омоци

похоть, *ж.* – № 6041: похоти

почьто, *присл.* – № 5977: пошто

Пречистаа, *ж.* – № 6094: Пр(є)чист[аа]

пророкъ, *особ., ч.* – № 5880: пророкъ

прошеникъ, *ч.* – № 56: прошеникъ

пръвъ, *прикм., числ.* – № 5977 (мн.): пръвъхъ

прѣсватъ, *прикм.* – № 5977: прѣсватоуѫ

пьсати, *недок.* – № 5977: пьсал[ъ]; № 6050: пьсаль; № 6015, № 6016, № 6092, № 6102: ѱ(а)лъ; № 220: ѱ(а)л(ъ)

Р

р, *цифр., 100* – № 6170: ҂зрли; № 6147: ҂зр҃ни

раба, *ж.* – № 6092: рабоу

рабъ, *ч.* – № 6183, № 6336: рабъ; № 6182, № 6351: раб(ъ); № 220, № 5927, № 5972, № 6022, № 6030, № 6041, № 6044, № 6226: раба; № 6030, № 6215: раб[а]; № 6261: ра[ба]; № 6124, № 6243: ра(ба); № 169, № 5856, № 5944, № 5955, № 5956, № 5964, № 5998, № 5999, № 6007, № 6009, № 6010, № 6052, № 6060, № 6103: рабоу; № 6000, № 6029, № 6046: рабо[у]; № 5970: раб[оу]; № 5997: р[аб]оу; № 5899, № 6011: ра[боу]; № 6023: [ра]бо[у]; № 5951, № 6020: р{абоу}; № 5953: рабу; № 6047: [р]а[бу]; № 5908, № 6003, № 6008, № 6016, № 6017, № 6019, № 6042: рабѫ; № 6026: [р]абѫ; № 6082: ραβου

рожа, *ж.* – № 6037: рожи

рокъ, *ч.* – № 6129, № 6138, № 6170, № 6183, № 6272, № 6378: року, № 6182: рок[у]; № 6158, № 6254, № 6269, № 6345, № 6361, № 6372: рок(у)

Романъ, *особ., ч.* – № 6235: Роман(ъ)

С

Сава, *особ., ч.* – № 6017: Савє; № 5977, № 6060: Савѣ

Самоуилъ, *особ., ч.* – № 6215: Самоуила

свои, *займ.* – № 108: свогєго; № 5972: свого; № 220, № 6022, № 6030: своєго; № 6030: своєг[о]; № 5927: с[во]єго; № 6215: сво[єг]о; № 6041: [сво]єго; № 6226: с[воєго]; № 5955, № 5956, № 5964, № 5997, № 5998, № 5999, № 6003, № 6007, № 6008, № 6017, № 6023, № 6046, № 6052, № 6060: своємоу; № 6026: своємо[у]; № 6009: своєм[оу]; № 6011: [сво]ємоу; № 5899: [своє]моу; № 6027: [св]оєм[оу]; № 5970: [своє]мо[у]; № 6029: [своєм]оу; № 6000: [св]оєму; № 6047: с[воєму]; № 5953: с{воєму}; № 6016, № 6042: своємѫ; № 6010: своѥмоу; № 5944: с[в]оѥмоу; № 5856: своѥ[моу]; № 5908: συωεμυ; № 6082: σ(υ)οεμου

свѧтъ, *прикм.* – № 5927: с(вѧ)тъ; № 6041: с(вѧ)тъи; № 6040: с(вѧ)тои; № 6027: свѧтыи; № 5977: св[ѧты]и; № 6022, № 6025, № 6044, № 6093: свѧты(и); № 6046: свѧт[ы](и); № 170: с(вѧ)тыи; № 5973, № 6030: с(вѧ)ты(и); № 6045: с(вѧ)те(и); № 6044: свѧтѣ(и); № 5955: с(вѧ)тъѣ
свѣтитисѧ, *недок.* – № 5914: светісѧ
свѣтъ, *недок.* – № 5977: свѣтъм(ъ)
сеи, *займ.* – № 5977: сеѧ; № 5977: сѣѧ; № 6092 (ж.): сѥю
Семенъ, *особ., ч.* – № 6357: Семен(ъ); № 6028: Семе[на]
Семъюнъ, *особ., ч.* – № 6042: Семѫ[нѫ]
Сидоръ, *особ., ч.* – № 6372: Сидо[р](ъ)
Симионъ, *особ., ч.* – № 6289: Семион(ъ)
Скопосовъ, *особ., ч.* – № 56: Скопосовъ
Соболевскии, *особ., ч.* – № 6090: Соболевскиі
Сокаль, *особ., ч.* – № 6327: Сокалѧ
Сотинъ, *особ., ч.* – № 6309: Сотин(ъ)
Смогорь, *особ., ч.* – № 6109: Смогорь
спасати, *недок.* – № 5972: спаси; № 6273: спа[си]; № 5864: сп(а)си; № 6102: сп(а)с[и]; № 6215: сп(ас)и; № 13: съпаси; № 5863: съп(а)с[и]
Сполинъ, *особ., ч.* – № 6165: Сполинъ
срѣда, *ж.* – № 5932: въ срѣд(оу)
Степанъ, *особ., ч.* – № 6350: Степана
Стефанъ, *особ., ч.* – № 6147: Стеф(анъ); № 6165: Стеѳа(нъ); № 6155: Стеѳана
стемма, *ж.* – № 5067: стема
стихѣра, *ж.* – № 67 (мн.): стихѣра
Соукъ, *особ., ч.* – № 6011: Соукови
съгрѣшити, *док.* – № 6046: сьгрѣш[ихъ]
сынъ, *ч.* – № 6335: сы[н](ъ)
сътворити, *док.* – № 220: сътворено

Т

Тарасии, *особ., ч.* – № 6164: Тарасіи
Тарускии, *особ., ч.* – № 6300: Таруски(и)
твои, *займ.* – № 5977: твоемъ; № 67 (мн.): твоѩ
ти, *спол., частка* – № 5927: ти
Тимофеевичь, *особ., ч.* – № 6254: Тимофеевич(ь)
Тиронъ, *особ., ч.* – № 5973: Тирон(ъ)
Тихонъ, *особ., ч.* – № 6172: Тихонъ
Тихъ, *особ., ч.* – № 6102: Тих(ъ)
Тимоѳѣи, *особ., ч.* – № 6306: [Ти]мофеѩ
тоутъ, *присл.* – № 6335: [т]оут(ъ); № 6158: т[у]т; № 6326: ту[т]ъ; № 6378: тѹт(ъ)
тъ, *займ.* – № 6037: того

ОУ

оунеинъ, *ч.* – № 5928: оу[н]еина
оумъ, *ч.* – № 108: уомъ
оуныи, *прикм.* – № 6052: (уо)номоу

Х

х, *цифр. 600* – № 6345: ҂ах҃; № 6129: ҂ахе; № 6128: ҂ахаі; № 6361: ахіа; № 6378: ах҃иі; № 6336: ах҃іѳ; № 6158: ҂а҃х҃кд; № 6372: ах҃кд; № 6315: ахкѕ; № 6327: ҂ахла; № 6254: ах҃ле; № 6371: ахли; № 6138: ахм; № 6183: ҂а҃хне; № 6352: ахоѳ
хотѣти, *недок.* – № 108, № 5946: не хотѧ; № 108: не хотѧчи; № 5977: хотѣвшамоу

Ч

чаѩниѥ, *с.* – № 108а: чаѥніа
чинъ, *ч.* – № 108: чиноу
чловѣкъ, *ч.* – № 108, № 5946: человѣка

Ѳ

ѳ, *цифр. 9* – № 6336: ах҃іѳ; № 6352: ахоѳ
Ѳеѡдоръ, *особ., ч.* – № 6183: Ѳеѡдоръ; № 6016: Ѳео(до)ръ; № 6372: Ѳедор(ъ);

№ 6013: [Ѳ]еодора; № 5945: Ѳѣдора; № 6025, № 6043, № 6044, № 6046: Ѳеодоре; № 5977: Ѳеодорѣ; № 6013: [Ѳ]еодорови; № 6041: Ѳео[доре]; № 6022: ѳеодора; № 6295: ѳеод[ора]; № 6022, № 6028, № 6030: ѳеодоре; № 6044: ѳ{еодоре}; № 6045: ѳеѡдоре; № 5973: Теодоръ; № 6007: Теодорови

Ѳеѡдотъ, *особ., ч.* – № 6052: Ѳедѡтоу

Ѳеѡдоулъ, *особ., ч.* – № 220: ѳ(еѡ)д(оу)лъ

Ѳома, *особ., ч.* – № 5973: Ѳо[м]оу

Ю

Юшковичь, *особ., ч.* – № 6378: Юшкович(ь)

Я

Ярышеничь, *особ., ч.* – № 5977: Ярышеничь

Яваласовичь, *особ., ч.* – № 6357: Яваласовіч(ь)

Ѧ

Ѧрославъ, *особ., ч.* – № 6001: Ѧрославъ

A

ἀγάλλεσθαι, ‘*радовати са*’ – № 5912: αγαλου

ἅγιος, ‘*сватъ*’ – № 5929: αγηος; № 5910, № 5930: αγηε; № 5912 (ж.): αγνη

ἁμαρτωλός, ‘*грѣшьникъ*’ – № 5910: αμαρτωλον

ἀμήν, ‘*аминь*’ – № 5910: αμην

ἀνατέλλείν, ‘*сиати*’ – № 5912: [αν]ετηλενь

ἀναξίος, ‘*недостоиныи*’ – № 5910: [αν]αξιος

αὐτόν, ‘*самъ*’ – № 5910: αυτο

B

βοηθεῖν ‘*помагати*’ – № 5929, № 6111: βοηθη; № 5882: βω(η)θι

Г

γαμεῖν, ‘*женитисѧ*’ – № 5910: εγαμεισα

γάρ, ‘*ибо*’ – № 5912: η γαρь

Δ

δέ, ‘*же*’ – № 5912: δε

δόξα, ‘*слава*’ – № 5912: δοκσα

δοῦλος, ‘*рабъ*’ – № 5910: δουλος; № 6111: δουλον

Е

ἔγερσις, ‘*въскрьсение*’ – № 5912: εγερσ[ε]η

ἐγώ, ‘*азъ*’ – № 5910 (тричі): με; № 5929: μ[ου]

ἐλεεῖν, ‘*помиловати*’ – № 5910 (двічі): ελεησον; № 6048: ελεησο[ν]; № 5881: (ε)λεησον

ἐν, ‘*о*’ – № 5912: εν

ἐπί, ‘*на*’ – № 5912: επη

Θ

Θεόδωρος, ‘*Ѳеѡдоръ*’ – № 6044: Θεοδορος

Θεοτόκος, ‘*Богородица*’ – № 5912: Θεοτοκε

I

Ἰερουσαλήμ, *‘Иероусалимъ’* – № 5912: Ηερουσ[α]λημь; № 5913: Ηε(ρουσα)λημ

Ἰωάννης, *особ., ч. ‘Иоаннъ’* – № 5881: Ιοανι

K

καί, ‘*и*’ – № 5912: κε

Κοσμᾶς, ‘*Козма*’ – № 6111: Κοζμα

Κύριος, ‘*Господь*’ – № 5881, № 5910 (двічі), № 6111: Κ(υρι)ε; № 5882: [Κ(υρι)ε]

κυρίου, ‘*господьнь*’ – № 5912: Κ(υ)[ρ](ι)ου

M

Μηνᾶ , *особ., ч. Мина* – № 5910, № 5929: Μηνα; № 5930: Μην[α]; № 5931: Μηνας

μώρια, *ч.* ‘*глоупость*’ – № 5910: μορηας

N

νέος, ‘*новъ*’ – № 5913: η νεα; № 5912: η νε(α)
νοῦς, ‘*оумъ*’ – № 5910: νου
νῦν, ‘*нынѣ*’ – № 5912: νη[ν]ь
Νικόλαος, *особ., ч.* ‘*Николаи*’ – № 6038: Νηκολαος

Π

πάντως, ‘*вѣхѣмъ*’ – № 6021: παντος

P

Ῥωμανός, ‘*Романъ*’ – № 5882: Ρομανο(ν)

Σ

Σιών, ‘*Сионъ*’ – № 5912: Σιωνь
σός, ‘*твои*’ – № 5912: σου; № 6111: σον
σύ, ‘*ты*’ – № 5912: σε; № 5912: ση

T

τέρπεσθαι, ‘*красовати сѧ*’ – № 5912: τερπου
τόκος, ‘*рождьство*’ – № 5912: τοκου

Φ

φωτίζειν, ‘*освѣщати*’ – № 5913: φοτηζου; № 5913: φο[τηζ]ου; № 5913: [φο]τηζου; № 5913: φο[τηζου]; № 5912 (двічі): θοτηζου

X

χορεύειν, ‘*ликовати*’ – № 5912: χορευε

A

Adam, *особ., ч., ‘Адам’* – № 6151, № 6171: Adam
Alexander, *особ., ч., ‘Олександр’* – № 6231, № 6260: Alexander; № 6332: Al(exander)
Andrzey, *особ., ч., ‘Андрій’* – № 6153: Andrz[e]i; № 6115, № 6127: Andrei; № 6281: A[ndre]i; № 6216, № 6325: Andrey; № 6238: Andr[e]y; № 6325: Andr(ey)
Andreas, *особ., ч., ‘Андреас’* – № 6312: Andreas
Augustin, *особ., ч., ‘Августин’* – № 6180: Au[gu]s[tin]; № 6274: Au(gustin); № 6319: August(in)
annus, *‘рік’* – № 6203: an(n)o; № 6166, № 6175, № 6195, № 6260, № 6313: a(nno)

B

Baltazar, *особ., ч., ‘Бальтазар’* – № 6209: Baltazar
Basyliusz, *особ., ч., ‘Василь’* – № 6247: Basyliusz
Bereżecki, *особ., ч., ‘Бережецький’* – № 6140: Berezecki
Bernicki, *особ., ч., ‘Бєрніцький’* – № 6213: Biernicki
Bieliewicz, *особ., ч., ‘Бєлєвич’* – № 6237: Bieliwic(z)
Biczewski, *особ., ч., ‘Бичевський’* – № 6127: Byczewsky
Bienkowski, *особ., ч., ‘Бєнковський’* – № 6263: Bienkowsky
Bóg *‘Бог’* – № 6338: Boze
Bogdan, *особ., ч., ‘Богдан’* – № 6130: Bogdan
Bonicki, *особ., ч., ‘Боницький’* – № 6348: Bonicky; № 6274: Bonycky
Boszkowski, *особ., ч., ‘Бочковський’* – № 6209: Boczkowsky
Brosenski, *особ., ч., ‘Бросенський’* – № 6138: Brosensky
Broszowski, *особ., ч., ‘Брошовський’* – № 6166: Broszowski
Bykowski, *особ., ч., ‘Биковський’* – № 5904: Bikowck(y)

Bylocki, *особ., ч., 'Білоцький'* – № 6231: Bylocky

być, *'бути'* – № 6126, № 6140: byl; № 6163: bil; № 6136, № 6168: bi[l]

C

Celiński, *особ., ч., 'Целінський'* – № 6296: Celin[s]ky

Chomęcki, *особ., ч., 'Хомецький'* – № 6130: Xom[e]cki

Ciołk, *особ., ч., 'Цьолк'* – № 6259: Ciolk

Czernowski, *особ., ч., 'Чєрновський'* – № 6232: Cziernowsky

Czeski, *особ., ч., 'Чеський'* – № 6347: Czesky

D

Damian, *особове, ч. 'Даміан'* – № 6321: Dami[an]; № 6286: Damyan

Denis, *особове, ч. 'Денис'* – № 6213: Den(is)

Dolski, *особове, ч. 'Дольський'* – № 6298: Dolsky

Dominus, *'Божий'* – № 6153: D(omini)

G

Georgius, *особ., ч., 'Георгій'*. – № 6227: Georgius

Guminski, *особ., ч.*, '*Ґумінський*' – № 6255: Guminsky

H

Hamowski, *особ., ч., 'Гамовський'* – № 6329: Hamowsky

hic '*тут*' – № 6156: hic

Hemcke, *особ., ч., 'Гемцке'* – № 6312: Hemcke

Homa, *особ., ч., 'Хома'* – № 6150: Homa

Husowski, *особ., ч., 'Гусовський'* – № 6207: Husows[ki]

I

Iakobus, *особ., ч., 'Яків'* – № 6139: Ja[k]obos; № 6318: J[a]kobos

Iakub, *особ., ч., 'Яків'* – № 6313: Ja[kub]

Ian, *особ., ч., 'Ян'* – № 6119, № 6120, № 6132, № 6242, № 6279, № 6307, № 6308, № 6356: Ian; № 6122, № 6148, № 6160, № 6176, № 6209, № 6259, № 6276, № 6298, № 6314, № 6339: Jan; № 6296: Ja[n]; № 6166, № 6259: J(an)

Ioan, *особ., ч., 'Йоанн'* – № 6156: Ioannes; № 6143: Io[a]nes; № 6112: Joanes

J

ja, *'я'*. – № 6140, № 6301: ja

Janski, *особ., ч., 'Янський'* – № 6002: Jansky

Jaleczki, *особ., ч., 'Ялечкий'* – № 6177: Jaleczky

Jaski, *особ., ч., 'Яський'* – № 6301: Jasky

Jastrzębski, *особ., ч., 'Ястржембський'* – № 6227: Jastrzebski

Josef, *особ., ч., 'Йозеф'* – № 6125: Jozeph

K

Karwowski, *особ., ч., 'Карвовський'* – № 6160: Karwowski

kijowski, *'київський'* – № 6140: kyiowsky

Klemens, *особ., ч., 'Климент'* – № 6239: Clim

Kloszinski, *особ., ч., 'Клошинський'* – № 6143: Kloszynsky

Klots, *особ., ч., 'Клоц'* – № 6356: Klots

Koślewski, *особ., ч., 'Кошлевський'* – № 6203: Koslew[sky]

Kosziluwski, *особ., ч., 'Кошилувський'* – № 6242: Kosziluwsky

Kristian, *особ., ч., 'Християн'* – № 6232: Kristian

L

Lach, *особ., ч., 'Лях'* – № 6221: Lach
Łosinski, *особ., ч., 'Лосінський'* – № 6281: Losinsky
łowczy, *'ловчий'* – № 6140: lowczy
Lozinski, *особ., ч., 'Лозінський'* – № 6125: Lozinsky
Ludkovice, *'Лудковичі'* – № 6256: z Lydkowiz

M

Maciej, *особ., ч., 'Мацей'* – № 5878, № 6179: Macej; № 6002: Macey
Malanowicz, *особ., ч., 'Маланович'* – № 6189: Malanowicz
miles, *'солдат'* – № 6234 (мн.): milites
Martin, *особ., ч., 'Мартін'* – № 6202: Martyn
Mateusz, *особ., ч., 'Матеуш'* – № 6263: Mateusz
Matias, *особ., ч., 'Mamiac'* – № 6297: Matias; № 6264: Mati(as); № 6132: Matyas
Morawski, *особ., ч., 'Моравський'* – № 6202, № 6216: Morawsky
Mukowski, *особ., ч., 'Муковський'* – № 6318: Mukowski
Mykolaj, *особ., ч., 'Миколай'* – № 6311, № 6328: Mikolaj

N

Naruszewski, *особ., ч., 'Нарушевський'* – № 6122: Naruszewski

O

Olshanski, *особ., ч., 'Ольшанський'* – № 6260: Olshansky
Odunowicki, *особ., ч., 'Одуновицький'* – № 6279: Odunowicki

P

Piotr, *особ., ч. 'Петро'* – № 6244, № 6255: Piotr; № 6211: Piot[r]; № 6233: Pietr; № 6230: Pet(r)
Pleteniecki, *особ., ч., 'Плетенецький'* – № 6148: Pleteniecki
Poraj, *особ., ч., 'Порай'* – № 6159: Poray
Prosocki, *особ., ч., 'Просоцький'* – № 6168: Prosock[y]

R

Radomski, *особ., ч., 'Радомський'* – № 6174: Radomski
regis, *'король'* – № 6234: regis
ręka, *'рука'* – № 6249: ręka
rok, *'рік'* – № 6136: roku
Robert, *особ., ч., 'Роберт'* – № 6219: Robert
Rutkow, *особ., ч., 'Рутков'* – № 6310: Rutkow
Rzewski, *особ., ч., 'Ржевський'* – № 6267: Rzewsky
Rzicki, *особ., ч., 'Ржицький'* – № 6249: Rzycki

S

Samuel, *особ., ч., 'Самуїл'* – № 6256: Samuel; № 6149: Sam[ue]l
Sanicki, *особ., ч., 'Саницький'* – № 6319: Sanyc[k]y
Sawicki, *особ., ч., 'Савицький'* – № 6238: Sawycky
Seizij, *особ., ч., 'Сизій'* – № 6367: Seizij
Semen, *особ., ч., 'Семен'* – № 5902: Semen
Smelski, *особ., ч., 'Смельський'* – № 6132: Smelsky
Sobolewski, *особ., ч., 'Соболевський'* – № 6233: Sobolewsky
Stanislaw, *особ., ч., 'Станіслав'* – № 6154, № 6221: Stanislaw; № 6270:

Stanisla[w]; № 6317: Sta[nislaw]; № 6139: S[tani]sl[aw]

Stephan, *особ., ч., 'Стефан'* – № 6123, № 6377: Stefan; № 6234: Stephani

Studnicki, *особ., ч., 'Студницький'* – № 6112: Studnicky

sum, '*бути*' – № 6156: fuit

Swikowski, *особ., ч., 'Свіковський'* – № 6146: Swikowski

Sympolski, *особ., ч., 'Симпольський'* – № 5878: Sympolski

Symeon, *особ., ч., 'Симеон'* – № 6249: Symeon; № 6348: Sim[eon]

Szanatowicz, *особ., ч., 'Шанатович'* – № 6377: Szanatowicz

Szewski, *особ., ч., 'Шевський'* – № 6140: Szewsky

Szczęsny, *особ., ч., 'Щесни'* – № 6267: Sczesny

Szczawinski, *особ., ч., 'Щавінський'* – № 6276: Szczawinsky

T

Tomasz, *особ., ч., 'Томаш'* – № 6189: Tomasz; № 6175: Tomas

tu, *'тут'* – № 6126, № 6163: tu

U

Us, *особ., ч., 'Ус'* – № 6247: Us

W

Wacław, *особ., ч., 'Вацлав'* – № 6146: Waclaw

Was, *особ., ч., 'Вас'* – № 6156: Was

Wawrzyniec, *особ., ч., 'Вавринець'* – № 6140: Waw(rzyniec)

Więczbork, *особ., ч., 'Вєнчборк'* – № 6297: Wieczbork

Willer, *особ., ч.,* '*Віллер*' – № 6219: Willer; № 6219: W(iller)

Wilusz, *особ., ч.,* '*Вілюш*' – № 6192: Wilusz

własny, '*власний*' – № 6249: wlasna

Wołowski, *особ., ч., 'Воловський'* – № 6171: Wolowsky

Wolski, *особ., ч., 'Вольський'* – № 6293: Wolski

Wojciech, *особ., ч., 'Войцех'* – № 6142: Wojciech; № 6280: Wojci{ech}; № 6051: Woyciech; № 6159: Woicziech; № 6287: Woyczi[ech]; № 6293: Woyziech

Wojnarowski, *особ., ч., 'Войнаровський'* – № 6175: Woynarowsky

Woyski, *особ., ч., 'Войський'* – № 6175: Woyski

Z

z, *'з'* – № 6256: z

Zagorski, *особ., ч., 'Загорський'* – № 6051: Zagorski

Żakowski, *особ., ч., 'Жаковський'* – № 6332: Zakowski

Żebrowski, *особ., ч., 'Жебровський'* – № 6154: Zebrowski

Ջ

q, *цифр, 6* – № 6157: nqh

Թ

թվի, *'рік'* – № 6157: թվ(ին)

Հ

h, *цифр, 70* – № 6157: nqh

Մ

Մեխակ, *особ., ч.* – № 6193 Մեխա[կ]

Ռ

ռ, *цифр, 1000* – № 6157: nqh

Вказівки років та дат

1580 – № 6153
1585 – № 6154, № 6234
1593 – № 6175
1594 – № 6142
1600 – № 6345
1601 – № 6313
1605– № 6129, № 6304
1607 – № 6149
1609 – № 6125, № 6296
1611 – № 6128, № 6136, № 6156, № 6166, № 6272, № 6361
1613 – № 6260
1615 – № 6239
1618 – № 6378
1619 – № 6336
1621 – № 6171
1624 – № 6158; № 6372
1625 – № 6285
1626 – № 6315
1627 (1076) – № 6157
1629 – № 6140, № 6192
1630 – № 6170
1631 – № 6151, № 6327
1633 – № 6112, № 6132
1635 – № 6254
1638 – № 6371
1640 – № 6138
1642 – № 6195
1643 – № 6203
1648 – № 6180
1650 – № 6147
1655 – № 6183
1679 – № 6352

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

Августин Боніцький, авт. гр. (№ 6274) 241
Августин Войський, авт. гр. (№ 6180) 219
Августин Саницький, авт. гр. (№ 6319) 252
Аврам, авт. гр. (№ 6000) 80
Аврам Котьлуба, авт. гр. (№ 6309) 250
Адам Воловський, авт. гр. (№ 6171) 217
Адам П(…)овський, авт. гр. (№ 6151) 211
Александров Б.В. 73
Алексій, авт. гр. (№ 5972) 70
Алфьоров О.А. 113
Ананія, авт. гр. (№ 5944) 60
Анастасія, згад. в гр. (№ 6030) 89
Андреас Гемцке, авт. гр. (№ 6312) 250
Андрій Стратилат, св. 45
Андрій, авт. гр. (№ 6115) 202
Андрій, авт. гр. (№ 6325) 252
Андрій Бичевський, авт. гр. (№ 6127) 205
Андрій Га(…)л(…), авт. гр. (№ 6153) 212
Андрій Лосинський, авт. гр. (№ 6281) 243
Андрій Моравський, авт. гр. (№ 6216) 227
Андрій Савицький, авт. гр. (№ 6238) 232
Андрій-Стефан Сполін, авт. гр. (№ 6165) 215
Андрій, згад. в гр. (№ 6046) 95
Андрій-Всеволод Ярославич 64
Андрій, згад. в гр. (№ 6235) 232
Андрійович Георгій (Юрій), кн. новг. 74
Андрійович Мстислав 74
Анна, св. 3
Антон, авт. гр. (№ 5908) 49
Антоній, авт. гр. (№ 6261) 238
Арефій, згад. в гр. (№ 5968) 69
Арістотель 203
Артемій, св. мч. 98–99, 108, 361–362
Архипова Є.І. 200
Арциховський А.В. 43

Бальтазар Бочковський, авт. гр. (№ 6209) 225
Баторій Стефан, згад. в. гр. (№ 6234) 231
Бєлєвич, авт. гр. (№ 6337) 256
Бєлецький С.В. 64
Бережецький Вавринець, авт. гр. (№ 6140) 208–210
Берницький Денис, авт. гр. (№ 6213) 226
Биковський Семен, авт. гр. (№ 5904) 45
Биковські 45
Бичевський Андрій, авт. гр. (№ 6127) 205
Бєнковський Матеуш, авт. гр. (№ 6263) 239
Бєнковські 239
Білоцький Олександр, авт. гр. (№ 6231) 231
Богдан Хомецький, авт. гр. (№ 6130) 206
Богданович Микола, авт. гр. (№ 6303) 248
Бонецький А. 45, 80, 204, 206, 209, 211, 214, 225, 228, 230, 237–239, 243, 246–247, 249, 259
Боницький Августин, авт. гр. (№ 6274) 241
Боницький Симеон, авт. гр. (№ 6348) 259
Борис Володимирович 65
Борис, авт. гр. (№ 5957) 66
Борис, згад. в гр. (№ 5961) 67
Борковський В.І. 43
Бочковський Бальтазар, авт. гр. (№ 6209) 225
Бочковські 225
Броновський Йоанн, намісників син, авт. гр. (№ 6335) 256
Бросенський Яків Станіслав, авт. гр. (№ 6139) 208
Брошовський Ян, авт. гр. (№ 6166) 216
Брун С.-А. 73–74
Брячислав Ізяславич 64

Вавринець Бережецький, авт. гр. (№ 6140) 208–210
Варнава Неподобний 47
Вас Йоанн, авт. гр. (№ 6156) 213
Василь, авт. гр. (№ 6135) 207
Василь Йоаннович, авт. гр. (№ 6114) 201
Василь Михалович, авт. гр. (№ 6375) 266
Василь Таруський, авт. гр. (№ 6300) 247
Василь Ус, авт. гр. (№ 6247) 235

Василь, згад. в гр. (№ 6334) 256
Василь Юшкович, згад. в гр. (№ 6378) 266
Васянович Іван, авт. гр. (№ 6326) 254
Вацлав Свіковський, авт. гр. (№ 6146) 210
Верещагіна Н.В. 13
Вєнчборк Матіас, авт. гр. (№ 6297) 247
Виноградов А.Ю. 50–51
Висоцький С.О. 12–16, 26, 46–48, 64–66, 98–100, 361–362
Віллер Роберт, авт. гр. (№ 6219) 228, 361–362
Вілюш, авт. гр. (№ 6192) 222
Влуховський Йоанн, авт. гр. (№ 6128) 205
Войнаровський, авт. гр. (№ 6175) 218
Войнаровські 218
Войський Августин, авт. гр. (№ 6180) 219
Войські 219
Войтович Л.В. 74, 113
Войцех, авт. гр. (№ 6142) 209
Войцех, авт. гр. (№ 6280) 243
Войцех, авт. гр. (№ 6287) 244
Войцех Вольський, авт. гр. (№ 6293) 246
Войцех Загорський, авт. гр. (№ 6051) 97
Войцех Порай, авт. гр. (№ 6159) 214
Воловський Адам, авт. гр. (№ 6171) 217
Воловські 217
Володимир Святославич 6, 12–13, 38, 41–45, 63–65, 68, 98–99, 114–115, 200, 267
Володимир Всеволодич Мономах 113
Володимирович Борис 65
Володимирович Ізяслав 64–65
Володимирович Мстислав 65
Володимирович Мстислав 113
Володимирович Святополк 6, 43
Володимирович Судислав 65
Володимирович Георгій (Юрій), кн. муром. 72–74
Володимирович Ярослав 6, 12–13, 44, 65, 200–201, 203, 210–214, 261, 267, 361–362
Волощук М.М. 57
Вольський Войцех, авт. гр. (№ 6293) 246
Вольські 246
Воранич-Злотницький Симеон, авт. гр. (№ 6289) 245
Вочет А. 264
Вронович, авт. гр. (№ 6050) 96
Всеволод-Андрій Ярославич 64
Всеволодич Володимир Мономах 113

Гайдуков П.Г. 6
Гамовський, авт. гр. (№ 6329) 254
Гейман В.Г. 73
Гемцке Андреас, авт. гр. (№ 6312) 250
Георгій, св., вмч. 3
Георгій (Юрій) Андрійович, кн. новг. 74
Георгій (Юрій) Володимирович, кн. муром. 72–74
Георгій, авт. гр. (№ 5997) 79
Георгій, авт. гр. (№ 6003) 81
Георгій, авт. гр. (№ 6012) 84
Георгій Ястржембський, авт. гр. (№ 6227) 230
Герасименко Н.Д. 38, 45, 98
Гіпіус А.А. 6
Гнат-Федір, авт. гр. (№ 6007) 82
Гнатович, авт. гр. (№ 6041) 93
Греков Б.Д. 73
Ґуминський Петро, авт. гр. (№ 6255) 237
Ґумінські 237
Гусовський Ян, авт. гр. (№ 6307) 249
Гусовські 249

Даміан, авт. гр. (№ 5964) 68
Даміан, авт. гр. (№ 6009) 82
Даміан, авт. гр. (№ 6286) 244
Даміан, авт. гр. (№ 6321) 253
Денис Берницький, авт. гр. (№ 6213) 226
Деровський Іван, авт. гр. (№ 6302) 248
Дмитро Солунський, св. 45–46, 48
Дмитро, авт. гр. (№ 5899) 43
Добеславські 211
Дольський Ян Кароль, авт.(?) гр. (№ 6298) 247
Дорович Іван, авт. гр. (№ 5903) 45

Євдокимова О.О. 7, 38, 50, 56–57, 113, 361–362
Євтихій Сокаль, авт. гр. (№ 6327) 254
Єремія, згад. в гр. (№ 6253) 236
Єродіон, авт. гр. (№ 6220) 228

Жаковський Олександр, авт. гр. (№ 6331) 254

Жаковські 254
Жебровський Станіслав, авт. гр. (№ 6154) 212

Загорський Войцех, авт. гр. (№ 6051) 97
Загорські 97
Залізняк А.А. 6, 47–48, 73
Запаско Я.П. 6
Захар, авт. гр. (№ 5956) 63
Захарова А.В. 38, 45, 98
Злотницький-Воранич Симеон, авт. гр. (№ 6289) 245
Зотін Стефан, авт. гр. (№ 6147) 210

Йоаким, св. 3
Йоаким, авт. гр. (№ 6214) 227
Йоанн Предтеча, св. 9–11, 18, 27, 30, 32
Йоанн, авт. гр. (№ 67) 99
Йоанн, авт. гр. (№ 5881) 38
Йоанн, авт. гр. (№ 6025) 88
Йоанн, авт. гр. (№ 6190) 221
Йоанн, авт. гр. (№ 6199) 223
Йоанн, авт. гр. (№ 6283) 243
Йоанн, авт. гр. (№ 6351) 260
Йоанн, авт. гр. (№ 6353) 261
Йоанн Броновський, намісників син, авт. гр. (№ 6335) 256
Йоанн Вас, авт. гр. (№ 6156) 213
Йоанн Влуховський, авт. гр. (№ 6128) 205
Йоанн Лаврин, авт. гр. (№ 6322) 253
Йоанн Клошинський, авт. гр. (№ 6143) 209
Йоанн Студницький, авт. гр. (№ 6112) 201, 206
Йоанн, згад. в гр. (№ 6208) 225
Йоанн, згад. в гр. (№ 6334) 256
Йоанн, згад. в гр. (№ 6372) 265
Йоанн Сизій 264
Йоаннович Василь, авт. гр. (№ 6114) 201
Йозеф Лозінський, авт. гр. (№ 6125) 204
Йона, авт. гр. (№ 5891) 40
Йосип Соболевський, авт. гр. (№ 6090) 107

Іван, авт. гр. (№ 6133) 206
Іван, авт. гр. (№ 6134) 207
Іван, авт. гр. (№ 6268) 240
Іван, авт. гр. (№ 6288) 244
Іван, авт. гр. (№ 6299) 247
Іван, авт. гр. (№ 6374) 265
Іван, отець, авт. гр. (№ 6167) 216
Іван Васянович, авт. гр. (№ 6326) 254
Іван Деровський, авт. гр. (№ 6302) 248
Іван Дорович, авт. гр. (№ 5903) 45
Іван Іцкович, згад. в гр. (№ 6378) 266
Іван К., авт. гр. (№ 6316) 251
Іван Сотін, авт. гр. (№ 6309) 250
Іван С(…), авт. гр. (№ 6223) 229
Іван Тре(…), авт. гр. (№ 6250) 235
Іван, згад. в гр. (№ 5961) 67
Іван, згад. в гр. (№ 6245) 234
Іван, згад. в гр. (№ 6363) 263
Іван Мазепа 7, 30
Іванович Кузьма, авт. гр. (№ 6257) 237
Ізяслав Володимирович 64–65
Ізяславич Брячислав 64
Іларіон, митр. Київський 13
Ілля, авт. гр. (№ 6030) 89
Інгред-Варенн Е. 73–74
Іродіон, св. 98
Ісихій 47
Іцкович Іван, згад. в гр. (№ 6378) 266

Каплицький, авт. гр. (№ 6158) 214
Карвовський Ян, авт. гр. (№ 6160) 214
Карвовські 214
Кароль Ян Дольський, авт.(?) гр. (№ 6298) 247
Карп, авт. гр. (№ 6081) 105
Карський Є.Ф. 6
Клим, авт. гр. (№ 5999) 79
Клим, авт. гр. (№ 6239) 233
Клошинський Йоанн, авт. гр. (№ 6143) 209
Клоц Ян, авт. гр. (№ 6356) 262
Козма, авт. гр. 50
Козма, авт. гр. (№ 6111) 113
Конон, авт. гр. (№ 6229) 230
Конон Полонський, авт. гр. (№ 6326) 256
Коларжик Й. 237
Колесов В.В. 46
Коренюк Ю.О. 44
Корнієнко В.В. 3, 6–7, 11–13, 45–46, 50, 57, 64–66, 70–72, 112, 201, 204, 210–214, 261

Котьлуба Аврам, авт. гр. (№ 6309) 250
Костянтин, авт. гр. (№ 6010) 83
Кочин Г.Є. 73
Кошилувський Ян, авт. гр. (№ 6242) 233
Кошлевський, авт. гр. (№ 6203) 224
Кузьма Іванович, авт. гр. (№ 6257) 237
Кураш, авт. гр. (№ 6342) 257

Лаврин Йоанн, авт. гр. (№ 6322) 253
Лавров Н.Ф. 73
Лазар Яришевич 74
Лазар, згад. в гр. (№ 6372) 265
Литвин Г. 209
Литвина А.Ф. 74
Лозінський Йозеф, авт. гр. (№ 6125) 204
Лозінські 204
Лосинський Андрій, авт. гр. (№ 6281) 243
Лосинські 243
Лях Станіслав, авт. гр. (№ 6221) 228

Мазепа Іван 7, 30
Маланович Томаш, авт. гр. (№ 6189) 221
Марко Васо(…), авт. гр. (№ 6138) 208
Мартин Моравський, авт. гр. (№ 6202) 224
Матвій, авт. гр. (№ 6273) 241
Матвій, згад. в гр. (№ 6235) 232
Матеуш Бєнковський, авт. гр. (№ 6263) 239
Матіас, авт. гр. (№ 6264) 239
Матіас Вєнчборк, авт. гр. (№ 6297) 247
Матіас Ян Смельський, авт. гр. (№ 6132) 206
Мацей, авт. гр. (№ 6179) 219
Мацей Симпольський, авт. гр. (№ 5878) 30
Мацей Янський, авт. гр. (№ 6002) 80
Мединцева А.А. 7
Меркурій, св. 63–66, 361–362
Мехак, авт. гр. (№ 6193) 222
Миколай Севастійський, св. мч. 92
Миколай Чудотворець, св. 11–13, 26
Миколай(?)-Володимир Святославич 12–13
Миколай-Святослав Ярославич 12–14
Микола, авт. гр. (№ 6099) 110
Микола, авт. гр. (№ 6311) 250
Микола Богданович, авт. гр. (№ 6303) 248
Микола (…)ський, авт. гр. (№ 6328) 254
Микола, згад. в гр. (№ 6092) 108
Микола, згад. в гр. (№ 6363) 263
Михайло, авт. гр. (№ 5943) 59
Михайло, авт. гр. (№ 6029) 89
Михайло, авт. гр. (№ 6129) 205
Михайло, авт. гр. (№ 6252) 236
Михайло, авт. гр. (№ 6323) 253
Михайло, згад. в гр. (№ 6245) 234
Михайло, згад. в гр. (№ 6253) 236
Михайло Сизій 264
Міна, св. 45, 50–51, 55–57, 60, 63, 361–362
Міхалович Василь, авт. гр. (№ 6375) 266
Міхаль, авт. гр. (№ 6272) 241
Міхаль Скопосов, авт. гр. (№ 56) 99
Міхеєв С.М. 73–74
Могилев Федір, авт. гр. (№ 6183) 220
Могила Петро, митроп. 30
Молдован О.М. 13
Мономах Володимир Всеволодич 113
Моравський Андрій, авт. гр. (№ 6216) 227
Моравський Мартин, авт. гр. (№ 6202) 224
Моравські 224, 227
Муковський Яків, авт. гр. (№ 6318) 252
Мстислав Андрійович 74
Мстислав Володимирович 65
Мстислав Володимирович 113

Нарушевський Ян, авт. гр. (№ 6122) 203
Несецький К. 45, 97, 214, 217–219, 224, 227, 231–232, 246–247, 254
Никита, св. мч. 38
Никита, авт. гр. (№ 6082) 105
Нікітенко Н.М. 13, 45–46, 64–65
Німчук В.В. 46–47, 91
Новицький О.П. 12

Одуновицький Ян, авт. гр. (№ 6279) 242
Олександр Білоцький, авт. гр. (№ 6231) 231
Олександр Жаковський, авт. гр. (№ 6331)
Олександр Ольшанський, авт. гр. (№ 6260) 238
Ольшанський Олександр, авт. гр. (№ 6260) 238

Орел В.Е. 99

Павло, св., ап. 3
Панашенко В.В. 6
Панін/Панич А., авт. гр. (№ 6366) 264
Пантелеймон, св. 44
Петро, св., ап. 3
Петро, авт. гр. (№ 5998) 79
Петро, авт. гр. (№ 6211) 226
Петро Ґуминський, авт. гр. (№ 6255) 237
Петро Г., авт. гр. (№ 6230) 230
Петро Соболевський, авт. гр. (№ 6233)
Петро В(…)/М(…), авт. гр. (№ 6244) 234
Петро Могила, митроп. 30
Петров М.І. 200
Плетенецький Ян, авт. гр. (№ 6148) 211
Полонський Конон, авт. гр. (№ 6326) 256
Порай Войцех, авт. гр. (№ 6159) 214
Пораї 214
Просоцький, авт. гр. (№ 6168) 216
Пятнов А.П. 74

Роберт Віллер, авт. гр. (№ 6219) 228, 361–362
Радзивілли 203
Радомський Томаш, авт. гр. (№ 6174) 218
Радомські 218
Ржевський Щесни, авт. гр. (№ 6267) 240
Ржицький Симеон, авт. гр. (№ 6249) 235
Рибаков Б.О. 6
Рождественська Т.В. 46–47
Роман, авт. гр. (№ 5882) 39
Роман, згад. в гр. (№ 6235) 232
Романов Б.А. 73
Ростислав Ярославич, кн. муром. 74
Ростиславичі 74
Рюриковичі 50
Рутков А., авт. гр. (№ 6310) 250–251

Сава, авт. гр. (№ 6017) 85
Сава, авт. гр. (№ 6060) 101
Сава Яришенич, авт. гр. (№ 5977) 72–74
Савицький Андрій, авт. гр. (№ 6238) 232
Савицькі 232
Самуїл, авт. гр. (№ 6215) 227
Самуїл з Лідковиць, авт. гр. (№ 6256) 237
Самуїл Шевський, авт. гр. (№ 6149) 211
Саницький Августин, авт. гр. (№ 6319) 252
Сарабьянов В.Д. 38, 45, 98
Свіковський Вацлав, авт. гр. (№ 6146) 210
Святослав-Миколай Ярославич 12–14
Святославич Володимир 6, 12–13, 38, 41–45, 63–65, 68, 98–99, 114–115, 200, 267
Святополк Володимирович 6, 43
Семен, авт. гр. (№ 6028) 89
Семен Биковський, авт. гр. (№ 5904) 45
Семен Явласович, авт. гр. (№ 6357) 262
Семьюн, авт. гр. (№ 6042) 93
Сидір, згад. в гр. (№ 6372) 265
Сизій, авт. гр. (№ 6367) 264
Сизій Йоанн 264
Сизій Михайло 264
Симеон Боніцький, авт. гр. (№ 6348) 259
Симеон Воранич-Злотницький, авт. гр. (№ 6289) 245
Симеон Ржицький, авт. гр. (№ 6249) 235
Симпольський Мацей, авт. гр. (№ 5878) 30
Сичев М.П. 12
Сінкевич Н.О. 7
Скопосов Міхаль, авт. гр. (№ 56) 99
Смельський Матіас Ян, авт. гр. (№ 6132) 206
Соболевський Йосип, авт. гр. (№ 6090) 107
Соболевський Петро, авт. гр. (№ 6233) 231
Соболевські 231
Сокаль Євтихій, авт. гр. (№ 6327) 254
Сотін Іван, авт. гр. (№ 6309) 250
Сотникова М.П. 6, 43
Спаський І.Г. 6, 43
Сполін Андрій-Стефан, авт. гр. (№ 6165) 215
Станіслав Яків Бросенський, авт. гр. (№ 6139) 208
Станіслав Жебровський, авт. гр. (№ 6154) 212
Станіслав Зам(…), авт. гр. (№ 6270) 240
Станіслав Лях, авт. гр. (№ 6221) 228
Станіслав (…)енский, авт. гр. (№ 6217) 252

Степан, авт. гр. (№ 6350) 260
Стефан, авт. гр. (№ 6123) 204
Стефан, авт. гр. (№ 6155) 213
Стефан Зотін, авт. гр. (№ 6147) 210
Стефан-Андрій Сполін, авт. гр. (№ 6165) 215
Стефан Шанатович, авт. гр. (№ 6377) 266
Стефан Баторій, згад. в. гр. (№ 6234) 231
Столярова Л.В. 7
Студницький Йоанн, авт. гр. (№ 6112) 201, 206
Студницький Г.Й. 201
Студницькі 201
Судислав Володимирович 65
Сук, авт. гр. (№ 6011) 83

Тарасій, інок, авт. гр. (№ 6164) 215
Таруський Василь, авт. гр. (№ 6300) 247
Тимофій, авт. гр. (№ 6306) 249
Тимофійович Яків, авт. гр. (№ 6254) 236
Тих, авт. гр. (№ 6102) 110–111
Тихон, авт. гр. (№ 6172) 217
Томаш Маланович, авт. гр. (№ 6189) 221
Томаш Радомський, авт. гр. (№ 6174) 218
Тупиков М.М. 257
Турилов А.А. 48, 99

Ус Василь, авт. гр. (№ 6247) 235
Успенський Ф.Б. 74

ле Февр С. 99
Федір Стратилат, св. 70, 87–89, 92, 94–95, 361–362
Федір Тирон, св. 70–72, 92–93, 361–362
Федір, авт. гр. (№ 5945) 60
Федір, авт. гр. (№ 6013) 84
Федір, авт. гр. (№ 6016) 85
Федір, авт. гр. (№ 6018) 86
Федір, авт. гр. (№ 6022) 87
Федір, авт. гр. (№ 6295) 244
Федір-Гнат, авт. гр. (№ 6007) 82
Федір Могилев, авт. гр. (№ 6183) 220
Федір, згад. в гр. (№ 6372) 265
Федот, авт. гр. (№ 6052) 97
Феодул, авт. гр. (№ 220) 100
Фома, авт. гр. (№ 5973) 71, 361–362

Хартман-Вирних А. 73–74
Хома, авт. гр. (№ 6150) 211
Хомецький Богдан, авт. гр. (№ 6130) 206
Хомецькі 206
Християн Чєрновський, авт. гр. (№ 6232) 231

Целінський Ян, авт. гр. (№ 6296) 244
Целінські 244
Цьолк Ян, авт. гр. (№ 6259) 238
Цьолкі 238

Чєрновський Християн, авт. гр. (№ 6232) 231
Черепнін Л.В. 6
Чеський, авт. гр. (№ 6347) 259
Чучка П.П. 83

Шанатович Стефан, авт. гр. (№ 6377) 266
Шевський Самуїл, авт. гр. (№ 6149) 211
Шевські 211
Шереметьєв О.Є. 113

Щавінський Ян, авт. гр. (№ 6276) 242
Щесни Ржевський, авт. гр. (№ 6267) 240

Юрій (Георгій) Андрійович, кн. новг. 74
Юрій (Георгій) Володимирович, кн. муром. 72–74
Юшкович Василь, згад. в гр. (№ 6378) 266

Яблоновський А. 209
Явласович Семен, авт. гр. (№ 6357) 262
Яким, авт. гр. (№ 6207) 225
Яким, авт. гр. (№ 6251) 236
Яким, авт. гр. (№ 6265) 239
Яким, авт. гр. (№ 6315) 251
Яким, згад. в гр. (№ 6208) 225
Яків, авт. гр. (№ 6368) 264
Яків Станіслав Бросенський, авт. гр. (№ 6139) 208
Яків Л(…), авт. гр. (№ 6343) 258
Яків Муковський, авт. гр. (№ 6318) 253
Яків М., авт. гр. (№ 6313) 251
Яків Тимофійович, авт. гр. (№ 6254) 236
Ялечкий, авт. гр. (№ 6177) 218

Ян, авт. гр. (№ 6119) 203
Ян, авт. гр. (№ 6120) 203
Ян, авт. гр. (№ 6308) 249
Ян Брошовський, авт. гр. (№ 6166) 216
Ян Кароль Дольський, авт.(?) гр. (№ 6298) 247
Ян Гусовський, авт. гр. (№ 6307) 249
Ян Д., авт. гр. (№ 6176) 218
Ян К., авт. гр. (№ 6339) 257
Ян Карвовський, авт. гр. (№ 6160) 214
Ян Клосо(…), авт. гр. (№ 6210) 226
Ян Клоц, авт. гр. (№ 6356) 262
Ян Кошилувський, авт. гр. (№ 6242) 233
Ян Нарушевський, авт. гр. (№ 6122) 203
Ян Одуновицький, авт. гр. (№ 6279) 242
Ян Плетенецький, авт. гр. (№ 6148) 211
Ян Матіас Смельський, авт. гр. (№ 6132) 206
Ян У., авт. гр. (№ 6314) 251
Ян Целінський, авт. гр. (№ 6296) 244
Ян Цьолк, авт. гр. (№ 6259) 238
Ян Щавінський, авт. гр. (№ 6276) 242
Янін В.Л. 6, 46–47, 74, 99
Янський Мацей, авт. гр. (№ 6002) 80
Янські 80
Яриш/Ярош 73
Яришевич Лазар 74
Яришенич Сава, авт. гр. (№ 5977) 72–74
Ярослав Володимирович 3, 6, 12–13, 44, 65, 200–201, 204, 210–214, 261, 267, 361–362
Ярослав, авт. гр. (№ 6001) 80
Ярославич Всеволод-Андрій 64
Ярославич Святослав-Миколай 12–14
Ярославич Ростислав, кн. муром. 74
Ярош/Яриш 73
Ястржембський Георгій, авт. гр. (№ 6227) 230
Ястржембські 230
Яський, авт. гр. (№ 6301) 248

ПОКАЖЧИК ГРАФІТІ

13 *12–13*, 18, *23*, *26*
13а 12, *13*, 18, *22*, *26*
13б 12–13, *14*, 18, *26*
56 98, *99*, 115, *182*
67 98, *99*, 115, *183*
75 *64–65*, 115, *144*
75а 64, *65–66*, 115, *145*
108 *46–47*, 115, *125*
108а 46, *47*, 115, *125*
169 45, *48*, 115, *124*
170 64, *66*, 115, *144*
220 98, *100*, 115, *184*
220а 98, *100*, 115, *178*
5845 *9*, 18, *19*
5846 *9*, 18, *19*
5847 9, *10*, 18, *19*
5848 9, *10*, 18, *19*
5849 9, *10*, 18, *20*
5850 *10*, 18, *21*
5851 10, *11*, 18, *21*
5852 10, *11*, 18, *22*
5853 10, *11*, 18, *22*
5854 12, *14*, 18, *22*
5855 12, *14*, 18, *22*
5856 12, *15*, 18, *23*
5857 12, *15*, 18, *24*
5858 12, *15*, 18, *24*
5859 12, *15–16*, 18, *24*, *26*
5860 12, *16*, 18, *24*
5861 12, *16*, 18, *26*
5862 12, *16*, 18, *26*
5863 12, *16–17*, 18, *25–26*
5864 12, *17*, 18, *25*
5865 *27*, 32, *33*
5866 *27*, 32, *33*
5867 *27*, 32, *33*
5868 *27–28*, 32, *33*
5869 27, *28*, 32, *34*
5870 27, *28*, 32, *34*
5871 27, *28*, 32, *34*
5872 27, *28*, 32, *34*
5873 27, *28–29*, 32, *35*
5874 27, *29*, 32, *35*
5875 27, *29*, 32, *35*
5876 27, *29*, 32, *35*
5877 27, *29*, 32, *36*
5878 *30*, 32, *36*
5879 *30*, 32, *37*
5880 30, *31*, 32, *37*
5881 *38*, 115, *116*
5882 38, *39*, *116*
5883 38, *39*, 115, *116*
5884 38, *39*, 115, *117*
5885 38, *39*, 115, *117*
5886 38, *39–40*, 115, *118*
5887 38, *40*, 115, *118*
5888 38, *40*, 115, *118*
5889 38, *40*, 115, *118*
5890 38, *40*, 115, *119*
5891 38, *40–41*, 115, *119*
5892 38, *41*, 115, *120*
5893 38, *41*, 115, *120*
5894 *41*, 115, *120*
5895 41, *42*, 115, *121*
5896 41, *42*, 115, *121*
5897 *42*, 115, *121*
5898 *42–43*, 115, *121*
5899 *43*, 115, *122*
5900 *43–44*, 115, *122*
5901 43, *44*, 115, *122*
5902 *44*, 115, *123*
5903 44, *45,* 115, *123*
5904 44, *45*, 115, *124*
5905 46, *48*, 115, *123*
5906 46, *48–49*, 115, *123*
5907 46, *49*, 115, *126*
5908 46, *49*, 115, *126*
5909 46, *49–50*, 115, *126*
5910 46, *50–51*, 60, 115, *127*
5911 46, *51,* 115, *127*
5912 46, *51–52,* 115, *128*
5913 46, *52,* 115, *129*
5914 46, *52,* 115, *129*
5915 46, *53,* 115, *129*

5916 46, *53,* 115, *130*
5917 46, *53,* 115, *130*
5918 46, *53,* 115, *130*
5919 46, *53,* 115, *130*
5920 46, *53–54,* 115, *131*
5921 46, *54,* 115, *131*
5922 46, *54,* 115, *131*
5923 46, *54,* 115, *131*
5924 46, *54,* 115, *131*
5925 46, *54–55,* 115, *131*
5926 46, *55,* 115, *132*
5927 46, *55,* 115, *133*
5928 46, *55,* 115, *133*
5929 46, *56*, 115, *134*
5930 46, *56*, 115, *134*
5931 46, *57*, 115, *135*
5932 46, *57*, 115, *135*
5933 46, *57*, 115, *135*
5934 46, *58*, 115, *136*
5935 46, *58*, 115, *136*
5936 46, *58*, 115, *136*
5937 46, *58*, 115, *136*
5938 46, *58*, 115, *136*
5939 46, *59*, 115, *137*
5940 46, *59*, 115, *137*
5941 46, *59*, 115, *137*
5942 46, *59*, 115, *137*
5943 46, *59*, 115, *138*
5944 46, *60*, 115, *138*
5945 46, 51 *60*, 115, *139*
5946 46, *60–61*, 115, *139*
5947 46, *61*, 115, *140*
5948 46, *61*, 115, *140*
5949 46, *61*, 115, *140*
5950 46, *61*, 115, *140*
5951 46, *62*, 115, *141*
5952 46, *62*, 115, *141*
5953 46, *62*, 115, *142*
5954 46, *62–63*, 115, *142*
5955 46, *63*, 115, *143*
5956 46, *63*, 115, *143*
5957 64, *66*, 115, *144*
5958 64, *66–67*, 115, *142*
5959 64, *67*, 115, *145*
5960 64, *67*, 115, *145*
5961 64, *67*, 115, *146*
5962 64, *67–68*, 115, *146*
5963 64, *68*, 115, *146*
5964 64, *68*, 115, *147*
5965 *68*, 115, *147*
5966 68, *69*, 115, *147*
5967 68, *69*, 115, *142*
5968 68, *69*, 115, *148*
5969 68, *69*, 115, *149*
5970 68, *69–70*, 115, *149*
5971 68, *70*, 115, *150*
5972 68, *70*, 115, *151*
5973 *71*, 115, *149*
5974 *71*, 115, *150*
5975 *71*, 115, *150*
5976 71, *72*, 115, *150*
5977 71, *72–75*, 115, *152*
5978 71, *75*, 115, *153*
5979 71, *75*, 115, *153*
5980 71, *75*, 115, *153*
5981 71, *75–76*, 115, *154*
5982 71, *76*, 115, *154*
5983 71, *76*, 115, *154*
5984 71, *76*, 115, *154*
5985 71, *76*, 115, *154*
5986 71, *76–77*, 115, *155*
5987 71, *77*, 115, *155*
5988 71, *77*, 115, *155*
5989 71, *77*, 115, *155*
5990 71, *77*, 115, *155*
5991 71, *77–78*, 115, *155*
5992 71, *78*, 115, *156*
5993 71, *78*, 115, *156*
5994 71, *78*, 115, *156*
5995 71, *78*, 115, *156*
5996 71, *78*, 115, *156*
5997 71, *79*, 115, *157*
5998 71, *79*, 115, *157*
5999 71, *79–80*, 115, *158*
6000 71, *80*, 115, *158*
6001 71, *80*, 115, *158*
6002 71, *80*, 115, *159*
6003 71, *81*, 115, *160*
6004 71, *81*, 115, *160*
6005 71, *81*, 115, *160*
6006 71, *81*, 115, *160*
6007 71, *81–82*, 115, *161*

6008 71, *82*, 115, *161*
6009 71, *82–83*, 115, *161*
6010 71, *83*, 115, *162*
6011 71, *83*, 115, *162*
6012 71, *84*, 115, *162*
6013 71, *84*, 115, *163*
6014 71, *84*, 115, *163*
6015 71, *84–85*, 115, *163*
6016 71, *85*, 115, *164*
6017 71, *85*, 115, *164*
6018 71, *86*, 115, *164*
6019 71, *86*, 115, *165*
6020 71, *86*, 115, *165*
6021 71, *86–87*, 115, *165*
6022 71, *87*, 115, *166*
6023 71, *87*, 115, *166*
6024 71, *87*, 115, *166*
6025 71, *88*, 115, *167*
6026 71, *88*, 115, *167*
6027 71, *88*, 115, *168*
6028 71, *88–89*, 115, *168*
6029 71, *89*, 115, *169*
6030 71, *89–90*, 115, *169*
6031 71, *90*, 115, *169*
6032 71, *90*, 115, *170*
6033 71, *90*, 115, *170*
6034 71, *90*, 115, *170*
6035 71, *90–91*, 115, *170*
6036 71, *91*, 115, *171*
6037 71, *91*, 115, *171*
6038 71, *92*, 115, *171*
6039 71, *92*, 115, *172*
6040 71, *92*, 115, *172*
6041 71, *93*, 115, *173*
6042 71, *93*, 115, *174*
6043 71, *93–94*, 115, *174*
6044 71, *94*, 115, *175*
6045 71, *94–95*, 115, *175*
6046 71, *95*, 115, *176*
6047 71, *95*, 115, *177*
6048 71, *95–96*, 115, *177*
6049 71, *96*, 115, *178*
6050 71, *96*, 115, *178*
6051 71, *96–97*, 115, *179*
6052 71, *97*, 115, *180*
6053 71, *97*, 115, *181*
6054 71, *97*, 115, *181*
6055 71, *98*, 115, *181*
6056 *98*, 115, *181*
6057 98, *100*, 115, *179*
6058 98, *101*, 115, *181*
6059 98, *101*, 115, *183*
6060 98, *101*, 115, *184*
6061 98, *101*, 115, *185*
6062 98, *101–102*, 115, *185*
6063 98, *102*, 115, *185*
6064 98, *102*, 115, *185*
6065 98, *102*, 115, *185*
6066 98, *102*, 115, *185*
6067 98, *102*, 115, *186*
6068 98, *103*, 115, *186*
6069 98, *103*, 115, *186*
6070 98, *103*, 115, *187*
6071 98, *103*, 115, *187*
6072 98, *103*, 115, *187*
6073 98, *103–104*, 115, *187*
6074 98, *104*, 115, *187*
6075 98, *104*, 115, *187*
6076 98, *104*, 115, *188*
6077 98, *104*, 115, *188*
6078 98, *104–105*, 115, *188*
6079 98, *105*, 115, *188*
6080 98, *105*, 115, *188*
6081 98, *105*, 115, *189*
6082 98, *105*, 115, *189*
6083 98, *106*, 115, *190*
6084 98, *106*, 115, *190*
6085 98, *106*, 115, *191*
6086 98, *106*, 115, *191*
6087 98, *106–107*, 115, *191*
6088 98, *107*, 115, *191*
6089 98, *107*, 115, *192*
6090 98, *107*, 115, *192*
6091 98, *107*, 115, *193*
6092 98, *108*, 115, *193*
6093 98, *108*, 115, *193*
6094 98, *108–109*, 115, *194*
6095 98, *109*, 115, *194*
6096 98, *109*, 115, *194*
6097 98, *109*, 115, *195*
6098 98, *110*, 115, *195*
6099 98, *110*, 115, *195*

6100 98, *110*, 115, *195*
6102 98, *110–111*, 115, *196*
6103 98, *111*, 115, *196*
6104 98, *111*, 115, *196*
6105 98, *111*, 115, *197*
6106 98, *111–112*, 115, *197*
6107 98, *112*, 115, *197*
6108 98, *112*, 115, *198*
6109 98, *112*, 115, *198*
6110 98, *112–113*, 115, *199*
6111 98, *113*, 115, *199*
6112 *201*, 267, *268*
6113 *201*, 267, *268*
6114 *201*, 267, *269*
6115 201, *202*, 267, *269*
6116 201, *202*, 267, *269*
6117 201, *202*, 267, *270*
6118 201, *202*, 267, *270*
6119 201, *202–203*, 267, *270*
6120 201, *203*, 267, *271*
6121 201, *203*, 267, *271*
6122 201, *203*, 267, *271*
6123 201, *204*, 267, *272*
6124 201, *204*, 267, *272*
6125 201, *204*, 267, *273*
6126 201, *204–205*, 267, *273*
6127 201, *205*, 267, *274*
6128 201, *205*, 267, *274*
6129 201, *205*, 267, *275*
6130 201, *205–206*, 267, *276*
6131 201, *206*, 267, *276*
6132 201, *206*, 267, *277*
6133 201, *206*, 267, *277*
6134 201, *206–207*, 267, *278*
6135 201, *207*, 267, *278*
6136 201, *207*, 267, *278*
6137 201, *207*, 267, *279*
6138 201, *207–208*, 267, *279*
6139 201, *208*, 267, *280*
6140 *208–209*, 267, *280*
6141 208, *209*, 267, *281*
6142 208, *209*, 267, *281*
6143 208, *209*, 267, *281*
6144 208, *210*, 267, *281*
6145 208, *210*, 267, *282*
6146 208, *210*, 267, *282*
6147 208, *210*, 267, *282*
6148 208, *210–211*, 267, *283*
6149 208, *211*, 267, *283*
6150 208, *211*, 267, *283*
6151 208, *211–212*, 267, *284*
6152 208, *212*, 267, *285*
6153 208, *212*, 267, *285*
6154 208, *212*, 267, *285*
6155 208, *212–213*, 267, *285*
6156 208, *213*, 267, *286*
6157 7, 208, *213*, 267, *286*
6158 208, *213–214*, 267, *287*
6159 208, *214*, 267, *288*
6160 208, *214*, 267, *288*
6161 208, *215*, 267, *289*
6162 208, *215*, 267, *289*
6163 208, *215*, 267, *289*
6164 208, *215*, 267, *289*
6165 208, *215–216*, 267, *289*
6166 208, *216*, 267, *290*
6167 208, *216*, 267, *290*
6168 208, *216*, 267, *290*
6169 208, *216*, 267, *291*
6170 208, *217*, 267, *291*
6171 208, *217*, 267, *291*
6172 208, *217*, 267, *292*
6173 208, *217*, 267, *292*
6174 208, *217–218*, 267, *292*
6175 208, *218*, 267, *292*
6176 208, *218*, 267, *293*
6177 208, *218*, 267, *293*
6178 208, *219*, 267, *293*
6179 208, *219*, 267, *293*
6180 208, *219*, 267, *294*
6181 208, *219*, 267, *294*
6182 208, *220*, 267, *294*
6183 208, *220*, 267, *295*
6184 208, *220*, 267, *295*
6185 208, *220*, 267, *295*
6186 208, *220–221*, 267, *296*
6187 208, *221*, 267, *296*
6188 208, *221*, 267, *296*
6189 208, *221*, 267, *296*
6190 208, *221*, 267, *297*
6191 208, *221–222*, 267, *297*
6192 208, *222*, 267, *297*

6193 208, *222*, 267, *297*
6194 208, *222*, 267, *298*
6195 208, *222*, 267, *298*
6196 208, *222–223*, 267, *298*
6197 208, *223*, 267, *298*
6198 208, *223*, 267, *299*
6199 208, *223*, 267, *299*
6200 208, *223*, 267, *299*
6201 208, *223–224*, 267, *299*
6202 208, *224*, 227, 267, *300*
6203 208, *224*, 267, *300*
6204 208, *224*, 267, *301*
6205 208, *224–225*, 267, *301*
6206 208, *225*, 267, *301*
6207 208, *225*, 267, *301*
6208 208, *225*, 267, *302*
6209 208, *225–226*, 267, *302*
6210 208, *226*, 267, *302*
6211 208, *226*, 267, *303*
6212 208, *226*, 267, *303*
6213 208, *226*, 267, *303*
6214 208, *226–227*, 267, *303*
6215 208, *227*, 267, *304*
6216 208, *227*, 267, *304*
6217 208, *227*, 267, *304*
6218 208, *228*, 267, *304*
6219 208, *228*, 267, *305*
6220 208, *228*, 267, *305*
6221 208, *228*, 267, *305*
6222 208, *229*, 267, *305*
6223 208, *229*, 267, *306*
6224 208, *229*, 267, *306*
6225 208, *229–230*, 267, *306*
6226 208, *230*, 267, *307*
6227 208, *230*, 267, *307*
6228 208, *230*, 267, *307*
6229 208, *230*, 267, *308*
6230 208, *230–231*, 267, *308*
6231 208, *231*, 267, *308*
6232 208, *231*, 267, *308*
6233 208, *231*, 267, *309*
6234 208, *231–232*, 267, *309*
6235 208, *232*, 267, *309*
6236 208, *232*, 267, *310*
6237 208, *232*, 267, *310*
6238 208, *232–233*, 267, *311*
6239 208, *233*, 267, *312*
6240 208, *233*, 267, *312*
6241 208, *233*, 267, *312*
6242 208, *233*, 267, *313*
6243 208, *233–234*, 267, *313*
6244 208, *234*, 267, *313*
6245 208, *234*, 267, *313*
6246 208, *234*, 267, *314*
6247 208, *234–235*, 267, *314*
6248 208, *235*, 267, *314*
6249 208, *235*, 267, *315*
6250 208, *235*, 267, *316*
6251 208, *235–236*, 267, *316*
6252 208, *236*, 267, *317*
6253 208, *236*, 267, *317*
6254 208, *236*, 267, *318*
6255 208, *236–237*, 267, *319*
6256 208, *237*, 267, *319*
6257 208, *237*, 267, *320*
6258 208, *237*, 267, *320*
6259 208, *238*, 267, *321*
6260 208, *238*, 267, *321*
6261 208, *238*, 267, *321*
6262 208, *238–239*, 267, *322*
6263 208, *239*, 267, *322*
6264 208, *239*, 267, *322*
6265 208, *239*, 267, *323*
6266 208, *239–240*, 267, *323*
6267 208, *240*, 267, *323*
6268 208, *240*, 267, *324*
6269 208, *240*, 267, *324*
6270 208, *240*, 267, *324*
6271 208, *241*, 267, *325*
6272 208, *241*, 267, *325*
6273 208, *241*, 267, *325*
6274 208, *241–242*, 267, *326*
6275 208, *242*, 267, *326*
6276 208, *242*, 267, *326*
6277 208, *242*, 267, *327*
6278 208, *242*, 267, *327*
6279 208, *242*, 267, *327*
6280 208, *243*, 267, *327*
6281 208, *243*, 267, *328*
6282 208, *243*, 267, *328*
6283 208, *243–244*, 267, *328*
6284 208, *244*, 267, *329*

6285 208, *244*, 267, *329*
6286 208, *244*, 267, *329*
6287 208, *244*, 267, *329*
6288 208, *244*, 267, *329*
6289 208, *245*, 267, *330*
6290 208, *245*, 267, *330*
6291 208, *245*, 267, *330*
6292 208, *245*, 267, *330*
6293 208, *245–246*, 267, *330*
6294 208, *246*, 267, *331*
6295 208, *246*, 267, *331*
6296 208, *246–247*, 267, *331*
6297 208, *247*, 267, *332*
6298 208, *247*, 267, *332*
6299 208, *247*, 267, *332*
6300 208, *247*, 267, *333*
6301 208, *248*, 267, *333*
6302 208, *248*, 267, *334*
6303 208, *248*, 267, *334*
6304 208, *248*, 267, *335*
6305 208, *249*, 267, *335*
6306 208, *249*, 267, *336*
6307 208, *249*, 267, *336*
6308 208, *249–250*, 267, *336*
6309 208, *250*, 267, *337*
6310 208, *250*, 251, 267, *337*
6311 208, *250*, 267, *337*
6312 208, *250–251*, 267, *338*
6313 208, *251*, 267, *338*
6314 208, *251*, 267, *339*
6315 208, *251*, 267, *339*
6316 208, *251*, 267, *339*
6317 208, *252*, 267, *340*
6318 208, *252*, 267, *340*
6319 208, *252*, 267, *341*
6320 208, *252*, 267, *341*
6321 208, *252–253*, 267, *341*
6322 208, *253*, 267, *342*
6323 208, *253*, 267, *342*
6324 208, *253*, 267, *342*
6325 208, *253*, 267, *343*
6326 208, *254*, 267, *343*
6327 208, *254*, 267, *343*
6328 208, *254*, 267, *344*
6329 208, *254*, 267, *344*
6330 208, *255*, 267, *345*
6331 208, *255*, 267, *345*
6332 208, *255*, 267, *345*
6333 208, *255*, 267, *346*
6334 208, *255–256*, 267, *346*
6335 208, *256*, 267, *346*
6336 208, *256*, 267, *347*
6337 208, *256*, 267, *348*
6338 208, *256–257*, 267, *348*
6339 208, *257*, 267, *348*
6340 208, *257*, 267, *348*
6341 208, *257*, 267, *349*
6342 208, *257–258*, 267, *349*
6343 208, *258*, 267, *349*
6344 208, *258*, 267, *349*
6345 208, *258*, 267, *350*
6346 208, *258–259*, 267, *350*
6347 208, *259*, 267, *351*
6348 208, *259*, 267, *351*
6349 208, *259*, 267, *351*
6350 208, *259–260*, 267, *352*
6351 208, *260*, 267, *352*
6352 208, *260*, 267, *353*
6353 *261,* 267, *353*
6354 *261,* 267, *354*
6355 *261,* 267, *354*
6356 *261–262,* 267, *354*
6357 261, *262*, 267, *354*
6358 261, *262*, 267, *355*
6359 261, *262*, 267, *355*
6360 261, *262*, 267, *355*
6361 261, *263*, 267, *355*
6362 261, *263*, 267, *355*
6363 261, *263*, 267, *356*
6364 261, *263*, 267, *356*
6365 261, *263*, 267, *356*
6366 261, *264*, 267, *356*
6367 261, *264*, 267, *356*
6368 261, *264*, 267, *357*
6369 261, *264*, 267, *357*
6370 261, *265*, 267, *357*
6371 261, *265*, 267, *357*
6372 261, *265*, 267, *358*
6373 261, *265*, 267, *358*
6374 261, *265–266*, 267, *358*
6375 261, *266*, 267, *359*
6376 261, *266*, 267, *359*
6377 261, *266*, 267, *359*
6378 261, *266*, 267, *360*

ЗМІСТ

Передмова 3

Розділ I. Графіті приділа Стрітення Господнього
(західної частини колишньої північної
зовнішньої галереї) 9

Розділ II. Графіті приділа св. Йоанна Предтечі
(східної частини колишньої північної
зовнішньої галереї) 27

Розділ III. Графіті приділа св. Володимира
(колишньої північної внутрішньої галереї) 38

Розділ IV. Графіті на мармуровому саркофазі
Ярослава Володимировича (Мудрого) 200

Післямова 361

Afterword 362

Поділ графіті за категоріями 363

Покажчик слів 366

Іменний покажчик 378

Покажчик графіті 385

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Вячеслав Васильович Корнієнко

КОРПУС ГРАФІТІ СОФІЇ КИЇВСЬКОЇ (XI – початок XVIII ст.)

Ч. IX

північні внутрішня та зовнішня галереї

Оригінал-макет, верстка – *В. Корнієнко*
Редагування – *Д. Гордієнко*
Дизайн обкладинки – *А. Кальченко*

Підписано до друку 01.10.2019.
Формат 70x100/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Друк цифровий.
Ум.-друк. арк. 31,85. Обл.-вид. арк. 32,18

Видавець: ФОП Панов А.М.
Свідоцтво серії ДК № 4847 від 06.02.2015 р.
м. Харків, вул. Жон Мироносиць, 10, оф. 6.
тел. +38(057)714-06-74; +38(050)976-32-87
copy@vlavke.com